

EIROPAS SAVIENĪBA
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVIDOS
Eiropas Lauksaimniecības fonds
lauku attīstībai

Agroresursu un
ekonomikas
institūts

Ziņojums

Lauku attīstības programma 2007-2013

Ex-post novērtējums

Ziņojumu iesniedza :

.....
Elita Benga
AREI EPC Lauku attīstības novērtēšanas daļas vadītāja

2016. gada decembrī

PROJEKTU LĪDZFINANSĒ EIROPAS SAVIENĪBA

Saturs

1. KOPSAVILKUMS.....	11
1.1. Galvenie novērtēšanas rezultāti	11
1.2. Secinājumi un ieteikumi.....	15
2. IEVADS	20
2.1. Atskaites mērķis	20
2.2. Atskaites saturs.....	20
3. NOVĒRTĒŠANAS KONTEKSTS/SATURS	21
3.1. Īss programmas konteksta apraksts.....	22
3.1.1 Politikas dokumentu apskats lauku attīstības kontekstā.....	22
3.1.2 Pamatojums atbalstam sociālekonomisko vajadzību apmierināšanai	27
3.1.3 Atbalsta saņēmēju/ieguvēju (iesaistīto pušu) un citu mērķgrupu identificēšana	61
3.2. Vērtēšanas procesa apraksts	63
3.2.1 Darba uzdevuma kopsavilkums	64
3.2.2 Novērtēšanas mērķis un aptvērums.....	65
3.3. Īss izklāsts par iepriekšējām vērtēšanām, kas saistītas ar programmu.	66
4. METODOLOĢIJA	68
4.1. Novērtēšanas dizaina un izmantoto metožu apraksts.....	68
4.2. Datu avoti, apkopošanas tehnikas	79
4.3. Atbilžu sagatavošana uz novērtēšanas jautājumiem un slēdzienu iegūšanas apraksts.....	85
4.4. Problēmas vai ierobežojumi metodoloģisko pieeju izmantošanai	91
5. PROGRAMMAS, PASĀKUMU UN BUDŽETA APRAKSTS	94
5.1. Programmas ieviešana: iesaistītās personas, institucionālais konteksts	94
5.2. Programmas uzbūve: prioritāšu apraksts un pasākumi, izmaiņas.....	95
5.3. Atsevišķu pasākumu intervences loģika	110
1. ass pasākumu intervences loģika	111
2. ass pasākumu intervences loģika	115
3. ass pasākumu intervences loģika	123
4. ass pasākumu intervences loģika	126
5.4. Programmēšanas periodam atvēlētais budžets	130
5.5. Uzņemtas saistības un reāli izmaksātie līdzekļi.....	137
6. ATBILDES UZ NOVĒRTĒŠANAS JAUTĀJUMIEM.....	142
6.1. Rādītāju analīze un diskusija attiecībā uz sprieduma kritērijiem un mērķa vērtībām saistībā ar novērtēšanas jautājumiem.....	142
6.1.1 Rādītāju raksturojums	142
6.1.2 Rādītāju mērķa vērtību analīze pasākumos.....	151
1. ass pasākumi	151
2. ass pasākumi	154
3. ass pasākumi	155
4. ass pasākumi	156

6.1.3 Sākumstāvokļa rādītāju raksturojums	157
6.2. Kvantitatīvās un kvalitatīvās informācijas no publiski pieejamajiem statistikas avotiem, attiecīgiem apsekojumiem/pieprasījumiem, citiem avotiem analīze un diskusija.....	159
1. ass: Lauksaimniecības un mežsaimniecības konkurētspējas uzlabošana	159
2. ass: Vides un Lauku ainavas uzlabošana	187
3. ass: Dzīves kvalitāte lauku apvidos un lauku ekonomikas dažādošana	223
4. ass: LEADER pieejas īstenošana	237
Tehniskās palīdzības novērtējums	243
Valsts lauku tīkla novērtējums	244
Kopējie Programmas efekti.....	250
6.3. Atbildes uz vērtēšanas jautājumiem.....	253
7. SECINĀJUMI UN IETEIKUMI	276
7.1. Atbalstīto pasākumu saskaņotība ar noteiktajiem mērķiem, dažādu pasākumu sabalansētība programmā	276
7.2. Programmas īpašo, kā arī Stratēģijā un Kopienas stratēģijā izvirzīto mērķu sasnieguma līmenis	284
7.3. Ieteikumi pamatoti uz vērtēšanas rezultātiem, ietverot iespējamus ieteikumus programmas pielāgošanai.....	291
8. PIELIKUMI	300

Tabulas

3.1.tabula. Nefinanšu investīcijas nemateriālajos ieguldījumos un pamatlīdzekļos pa darbības veidiem (faktiskajās cenās, tūkst. EUR), 2008.-2014. g.	30
3.2.tabula. Latvijas iedzīvotāju skaits un blīvums gada sākumā	31
3.3.tabula. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits, īpatsvars un struktūra pilsētās un laukos.	33
3.4.tabula. Lauksaimniecības produktu ražošanas struktūra.....	38
3.5.tabula. Lauksaimniecības produkcijas iepirkuma cenas (EUR/t)	40
3.6.tabula. Izmaksu un to atsevišķu sastāvdaļu īpatsvars produkcijas vērtībā laukkopības un piena lopkopības saimniecībās 2006. un 2013. gadā (%)	43
3.7.tabula. Lauku saimniecību dalījums pa ekonomiskā lieluma grupām 2005.-2013. gadā	44
3.8.tabula. Latvijas lauksaimniecības preču un pārtikas produktu ārējās tirdzniecības bilance 2004.-2014. gadā (%).....	52
3.9.tabula. Lauksaimniecības preču un pārtikas produktu īpatsvara attiecība Latvijas ārējā tirdzniecībā 2004.-2014. gadā (%).....	53
3.10.tabula. Simetriskais salīdzinošo priekšrocību indekss Latvijas lauksaimniecības preču un pārtikas produktu eksporta un importa plūsmās 2004.-2014. gadā	54
3.11.tabula. No lauksaimnieciskās darbības atkarīgo ES zālāju biotopu aizsardzības stāvoklis Latvijā uz 2012. gadu.....	55
3.12.tabula. CLC zemes seguma klašu platību izmaiņas Latvijā, salīdzinot 2006. un 2012. gada datus.....	60
4.1.tabula. Analīzei pieejamo uzskaites transektu skaits pa analīzes kategorijām.	74
4.2.tabula. Pasākumu analīzē izmantoto datu kopu apmērs un regresijas mainīgo skaits	83
5.1.tabula. 1. ass pasākumu, stratēģisko rādītāju un ietekmes rādītāju saistība.....	99
5.2.tabula. 2. ass pasākumu, stratēģisko rādītāju un ietekmes rādītāju saistība.....	103
5.3.tabula. 3. ass pasākumu, stratēģisko rādītāju un ietekmes rādītāju saistība.....	106
5.4.tabula. 4. ass pasākumu, stratēģisko rādītāju un ietekmes rādītāju saistība.....	109
5.5.tabula. 1. ass pasākumu un rezultātu rādītāju saistība	115
5.6.tabula. 2. ass pasākumu un rezultātu rādītāju saistība	122
5.7.tabula. 3. ass pasākumu un rezultātu rādītāju saistība	125
5.8.tabula. 4. ass pasākumu un rezultātu rādītāju saistība	129
5.9.tabula. Programmas publiskā finansējuma sadalījums pa prioritātēm (asīm), EUR un %	131
5.10.tabula. Programmas publiskā finansējuma iedalījums 1. ass pasākumiem.....	133
5.11.tabula. Programmas publiskā finansējuma iedalījums 2. ass pasākumiem.....	134
5.12.tabula. Programmas publiskā finansējuma iedalījums 3. ass pasākumiem.....	136
5.13.tabula. Programmas publiskā finansējuma iedalījums 4. ass pasākumiem.....	136
5.14.tabula. LAP 2007-2013 finanšu izpilde un 2008.-2015. gada periodā izmaksātais (deklarētais) publiskais finansējums prioritārajos virzienos un pasākumos	138
5.15.tabula. Piešķirtais un atvērtais/izmaksātais finansējums Kredītu fonda ietvaros	141
6.1.tabula. Plānotie ieguldījumi un ekonomiskās ietekmes rādītāju mērķa vērtības dalījumā pa intervences sektoriem.....	145
6.2.tabula. LAP 2007-2013 definētie 2. ass ietekmes rādītāji un mērķa vērtības.....	148
6.3.tabula. Rezultāta rādītāji 1.1.1. pasākumā	160
6.4.tabula. Rezultāta un ietekmes rādītāji 1.1.2. pasākumā	162
6.5.tabula. Rezultāti un ietekmes 1.2.1. pasākumā	168
6.6.tabula. Rezultāti un ietekmes 1.2.2. pasākumā	172
6.7.tabula. Rezultāti un ietekmes 1.2.3. pasākumā	174

6.8.tabula. Rezultāti un ietekmes 1.2.5. pasākumā	177
6.9.tabula. Rezultāti un ietekmes 1.4.1. pasākumā	180
6.10.tabula. Sasniedzamie rādītāji 1.4.2. pasākumā	183
6.11.tabula. 1. ass pasākumu galvenie rezultāti un ietekmes.....	183
6.12.tabula. Sasniedzamie iznākuma rādītāji un to faktiskā izpilde 2.1.2. (MLA) pasākumā	189
6.13.tabula. 2.1.2. (MLA) pasākuma rezultātu un ietekmes rādītāji.....	190
6.14.tabula. Zālāju ESB ar MLA atbalstu platības sadalījums botāniskās daudzveidības kategorijās (% no kopējās platības attiecīgajā zālāju ESB grupā).	192
6.15.tabula. 2.1.3. pasākuma rezultātu rādītāji	195
6.16.tabula. Pasākumā 2.1.3. atbalstīto zālāju ESB platības sadalījums botāniskās daudzveidības kategorijās (% no kopējās analizētās platības).....	196
6.17.tabula. <i>Agrovides</i> pasākuma ieguldījuma, rezultātu un ietekmes rādītāji.....	197
6.18.tabula. Sasniedzamie iznākuma rādītāji un to faktiskā izpilde RLZP apakšpasākumā.....	200
6.19.tabula. RLZP apakšpasākuma rezultātu un ietekmes rādītāji	201
6.20.tabula. Sasniedzamie rādītāji un to faktiskā izpilde BLA apakšpasākumā.....	203
6.21.tabula. BDUZ apakšpasākuma rezultātu un ietekmes rādītāji	206
6.22.tabula. Zālāju ESB ar BDUZ atbalstu platības sadalījums botāniskās daudzveidības kategorijās (% no kopējās analizētās platības) (pēc LVAEI, 2013).	207
6.23.tabula. IDIV apakšpasākuma rezultātu un ietekmes rādītāji.....	209
6.24.tabula. Sasniedzamie rādītāji un to faktiskā izpilde 2.2.3. pasākumā.....	210
6.25.tabula. 2.2.4. pasākuma rezultātu un ietekmes rādītāji	214
6.26.tabula. 2.2.6. pasākuma rezultātu un ietekmes rādītāji	217
6.27.tabula. LAP 2007-2013 2. ass pasākumos atbalstītās zālāju ESB platību sadalījums botāniskās daudzveidības kategorijās (% no kopējās platības attiecīgajā zālāju grupā).	220
6.28.tabula. 2. ass rezultātu un ietekmes rādītāji	221
6.29.tabula. Rezultāta un ietekmes rādītāji 3.1.2.(3.1.1.). pasākumam	226
6.30.tabula. Rezultāta un ietekmes rādītāji 3.1.3. pasākumam	228
6.31.tabula. Rezultāta un ietekmes rādītāji 3.2.1. pasākumā	232
6.32.tabula. Rezultāta un ietekmes rādītāji 3.2.3. pasākumā	236
6.33.tabula. 3. ass pasākumu galvenie rezultāti un ietekmes.....	236
6.34.tabula. Rezultāta un ietekmes rādītāji 4. ass pasākumos	241
6.35.tabula. Indikatīvie rādītāji Valsts lauku tīkla galvenajām aktivitātēm 2009.-2014. gadam.....	249
6.36.tabula. Programmas kopējā sekundārā kumulatīvā ietekme uz ekonomisko izaugsmi	252
6.37.tabula. Kopējā Programmas sekundārā kumulatīvā ietekme uz nodarbinātību (GDV)	252
6.38.tabula. Programmas pasākumu tiešā ietekme uz saņēmēju BPV palielinājumu.....	265
6.39.tabula. Atbalsta saņēmēju konkurētspējas izmaiņu novērtējums.....	266
6.40.tabula. Programmas pasākumu sekundārā kumulatīvā ietekme uz ekonomisko izaugsmi	271

Attēli

3.1.attēls. Kopējā pievienotā vērtība no 2004. līdz 2014. gadam, milj. EUR.....	28
3.2.attēls. Nefinanšu investīcijas nemateriālajos ieguldījumos un pamatlīdzekļos pa sektoriem (faktiskajās cenās, milj. EUR), 2008.-2014. g.	30
3.3.attēls. Iedzīvotāju skaita izmaiņas Latvijas novados laikā no 2007. līdz 2014.gadam (%)	32
3.4.attēls. Bezdarba līmeņa izmaiņas	34
3.5.attēls. Bruto ikmēneša darba samaksa no 2005. līdz 2014. gadam, EUR.....	35
3.6.attēls. Vidējie ikmēneša ienākumi Latvijā un Latvijas laukos no 2007. līdz 2014. gadam, EUR.....	36
3.7.attēls. Inflācijas izmaiņas	37
3.8.attēls. Augkopības un lopkopības produktu īpatsvars ražošanas struktūrā, %	39
3.9.attēls. Graudu, piena un gaļas iepirkuma cenu izmaiņas (EUR/t)	40
3.10.attēls. Kopējo izmaksu un starppatēriņa izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā vidēji Latvijas SUDAT saimniecībās 2006.-2014. gadā (%).....	42
3.11.attēls. Tirgus sektora ekonomiski aktīvo statistikas vienību skaita izmaiņas novadu grupās dalījumā pa kategorijām, 2009.-2012. gadā	45
3.12.attēls. Ienākumi no lauksaimniecības 2004.-2014. gadā.....	46
3.13.attēls. Neto pievienotās vērtības uz gada pilna laika nodarbināto dinamika saimniecību ekonomiskā lieluma grupās pēc SI 2004.-2014. gadā, EUR.....	47
3.14.attēls. LIZ struktūra lauku blokos	48
3.15.attēls. LIZ struktūra 2007. un 2014. gadā, ha	49
3.16.attēls. Galveno koku sugu struktūra valstij piederošajos un pārējos mežos (2013.), tūkst. ha.....	49
3.17.attēls. Meža nozares pievienotā vērtība un tās īpatsvars IKP (faktiskajās cenās)	50
3.18.attēls. Nodarbinātība meža nozarē	51
3.19.attēls. Privāto mežu īpašumu struktūras dinamika.....	51
3.20.attēls. Skuju un lapu koku īpatsvara dinamika, 1000 ha.....	52
3.21.attēls. Lauksaimniecības un pārtikas produktu bilance.....	53
3.22.attēls. Lauku putnu indekss 1995 - 2014: rēķināts, izmantojot 3 atšķirīgus sugu sarakstus (LFBI-2005, EFBI-2008 un LFBI-2013)	56
3.23.attēls. Apskoto ūdensobjektu kopskaita sadalījums pa ekoloģiskās kvalitātes/potenciāla klasēm Latvijas upju baseinu apgabalos (Ziņojums., 2015)	57
3.24.attēls. Nitrātu vidējās koncentrācijas ĪJT upēs 2014. un 2010.-2013. gadā.....	58
3.25.attēls. Fosfora vidējās koncentrācijas ĪJT upēs 2010.-2013. gadā.....	59
3.26.attēls. CLC 2012 kopējais zemes seguma klašu īpatsvars (%) Latvijā.....	60
4.1.attēls. Pētījumā izmantotās zālāju inventarizācijas anketu datu kopas zālāju izvietojums	75
5.1.attēls. 1. ass shematiska uzbūve (mērķu, apakšmērķu un pasākumu saistība)	97
5.2.attēls. 2. ass shematiska uzbūve (mērķu, apakšmērķu un pasākumu saistība)	101
5.3.attēls. 3. ass shematiska uzbūve (mērķu, apakšmērķu un pasākumu saistība)	105
5.4.attēls. 4. ass shematiska uzbūve (mērķu, apakšmērķu un pasākumu saistība)	108
5.5.attēls. Ar Programmas grozījumiem veiktās plānotā publiskā finansējuma izmaiņas, EUR.....	131
5.6.attēls. Programmas 1. asij paredzētā publiskā finansējuma sadalījums pa apakšmērķiem, %	132
5.7.attēls. Programmas 2. asij paredzētā publiskā finansējuma sadalījums pa apakšmērķiem, %	134

5.8.attēls. Programmas 3. asij paredzētā publiskā finansējuma sadalījums pa apakšmērķiem, %	135
5.9.attēls. Izmaksātais (deklarētais) publiskais finansējums LAP 2007-2013 prioritārajos virzienos 2008.-2015. gadā milj. EUR.....	139
6.1.attēls. Atbalsta saņēmēju īpatsvars VPM saņēmēju skaitā un vidējais atbalsta apjoms uz saņēmēju novados 1.2.1. pasākumā	165
6.2.attēls. Saņemtā publiskā finansējuma un atbalsta saņēmēju skaita īpatsvars	
1.2.1.pasākumā grupās pēc saņemtā publiskā finansējuma apjoma, %	167
6.3.attēls. Atbalsta saņēmēju īpatsvars VPM saņēmēju skaitā un vidējais atbalsta apjoms uz saņēmēju novados 1.ass pasākumos	186
6.4.attēls. Mazāk labvēlīgie apvidi un to kategorijas Latvijā.	188
6.5.attēls. Ar lauksaimniecības zemēm saistīto CLC zemes seguma klašu izmaiņas MLA teritorijās no 2006. līdz 2012. gadam(%).....	191
6.6.attēls. Natura 2000 teritorijas Latvijā.....	194
6.7.attēls. Agrovides maksājumi pasākumā atbalstīto platību īpatsvars (%) 2013. gadā pagastu griezumā un nozīmīgākās vides mērķteritorijas (Natura 2000 un ĪJT)	198
6.8.attēls. Atsevišķu sugu populāciju izmaiņu tendenču atšķirības pa MLA analīzes kategorijām.	199
6.9.attēls. RLZP apakšpasākuma rādītāji par 2008.-2013. gadu.....	200
6.10.attēls. BLA apakšpasākuma rādītāji par 2007.-2013. gadu	202
6.11.attēls. BLA apakšpasākumā atbalstīto platību īpatsvars un saņēmēju skaits pagastos	203
6.12.attēls. Lauka cīruļa un vītīša populāciju izmaiņu tendenču atšķirības pa BLA analīzes kategorijām.	205
6.13.attēls. IDIV apakšpasākuma rādītāji par 2008.-2013. gadu	209
6.14.attēls. 2.2.3. pasākumā deklarētā platība pagastos un dominējošie ainavu tipi	212
6.15.attēls. 2.2.4. pasākumā pieteiktās platības, atbalsta saņēmēju skaits un izmaksātais finansējums	214
6.16.attēls. Programmas 2. ass pasākumu mērķa vērtības, to grozījumi un sasniegtie rezultāti rādītājam – Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības	218
6.17.attēls. Lauku putnu indeksa ikgadējās izmaiņas pa 2. ass pasākumu analīzes kategorijām.	219
6.18.attēls. Publiskais finansējums 2. ass lauksaimniecības platību maksājumos, VPM atbalstīto platību īpatsvara pieaugums* un VPM saņēmēju īpatsvara izmaiņas novados Programmas periodā).....	222
6.19.attēls. 3.ass uzņēmējdarbības pasākumu realizācija novados: Atbalsta saņēmēju īpatsvars ekonomiski aktīvo vienību skaitā un vidējais atbalsta apjoms uz saņēmēju	
3.1.2.(3.1.1.) un 3.1.3. pasākumos	230
6.20.attēls. Respondentu atbildes uz jautājumu “Domājot par vietu, kurā Jūs dzīvojat, cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat šādiem apgalvojumiem?”	233
6.21.attēls. Respondentu atbildes uz jautājumu “Cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat katram no šiem apgalvojumiem?”	239
6.22.attēls. Respondentu atbildes uz jautājumu “Kā Jūs vērtējat Vietējās rīcības grupas darbību Jūsu dzīves vietā (pilsētā, pagastā, novadā)?”	240
6.23.attēls. Sabiedriska finansējuma sadalījums dzīves kvalitātes uzlabošanas pasākumiem VRG teritorijās, balstoties uz novadu iedzīvotāju skaitu.....	242
6.24.attēls. LAP 2007-2013 un tās atsevišķu pasākumu ietekme uz ekonomisko izaugsmi	253
6.25.attēls. LAP 2007-2013 un tās atsevišķu pasākumu ietekme uz ekonomisko izaugsmi	254
6.26.attēls. LAP 2007-2013 un tās atsevišķu pasākumu ietekme uz darba ražīgumu	255

6.27.attēls. LAP 2007-2013 un tās atsevišķu pasākumu ietekme uz nodarbinātības radīšanu.	256
6.28.attēls. LAP 2007-2013 neto ietekme uz nodarbinātību laukos	257
6.29.attēls. LAP 2007-2013 ietekme uz darba ražīgumu lauksaimniecībā, mežsaimniecība un pārtikas ražošanā.....	259

Lietotie saīsinājumi

ADVZ	Augstas dabas vērtības zemes
AREI	Agroresursu un ekonomikas institūts
BDUZ	Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālajos
BLA	Bioloģiskās lauksaimniecības attīstība
BPV	Bruto pievienotā vērtība
BVZ	Bioloģiski vērtīgie zālāji
CLC	Zemes seguma veidu telpiskie dati (<i>CORINE Land Cover</i>)
CSP	Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde
DAP	Dabas aizsardzības pārvalde
DID	Kvazieksperimentālā dizaina metode - starpību starpība
EK	Eiropas Komisija
ELANT	Eiropas Lauku attīstības novērtēšanas tīkls
ELFLA	Eiropas lauksaimniecības fonds lauku attīstībai
ELV	Eiropas lieluma vienība (1 ELV = 1200 eiro bruto seguma)
ELGF	Eiropas Lauksaimniecības garantiju fonds
ERAF	Eiropas Reģionālās attīstības fonds
ES	Eiropas Savienība
ESB	Eiropas Savienības aizsargājamais biotops
ESF	Eiropas Sociālais fonds
EUR	Eiro
EUROSTAT	Eiropas Savienības Statistikas birojs
EZF	Eiropas Zivsaimniecības fonds
FM	Latvijas Republikas Finanšu ministrija
GDV	Gada darba vienības (atbilst 1840 nostrādātām stundām gadā)
GWh	Gigavatstunda
GPSM	Kvazieksperimentālā dizaina metode - vispārinātā tiecības indeksa pielīdzināšana
IAIN	Individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi
IDIV	Integrētās dārzkopības ieviešana un veicināšana
IGZ	Ilggadīgie zālāji
IT	Informācijas tehnoloģiju nozare
IKT	Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju nozare
IKP	Iekšzemes kopprodukts
ĪJT	Īpaši jutīgās teritorijas
KF	Kohēzijas fonds
KLP	Kopējā lauksaimniecības politika
LAD	Lauku atbalsta dienests
LAF	Lauku atbalsta fonds
LAND	Lauku attīstības novērtēšanas daļa
LANN	Lauku attīstības novērtēšanas nodaļa
LAP	Lauku attīstības programma
LAP 2007-2013	Latvijas Lauku attīstības programma 2007.-2013. gadam vai Programma
LAP 2014-2020	Latvijas Lauku attīstības programma 2014.-2020. gadam
LEADER	Mērķtiecīgas un savstarpēji koordinētas aktivitātes lauku attīstībai, kuras rosina sabiedrību meklēt jaunus risinājumus esošajām lauku

	problēmām (“saikne starp lauku attīstības darbībām”; no franču val. - <i>“Liaison entre actions de développement rural”</i>)
LEK	Lauksaimniecības ekonomiskie konti
LIZ	Lauksaimniecībā izmantojamā zeme
LLKC	Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs
LLU	Latvijas Lauksaimniecības Universitāte
LLV	Liellopu vienība
LPI	Lauku putnu indekss
LVAEI	Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts
LVĢMA	Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs
MLA	Mazāk labvēlīgie apvidi
MVU	Mazie un vidējie uzņēmumi
MWh	Megavatstunda
NACE	Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā
NAP	Nacionālais attīstības plāns
NNS	Nepārtrauktās novērtēšanas sistēma
n/d	nav datu
n/n	nav noteikts
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (<i>Organization for Economic Co-operation and Development</i>)
PLE	Pilna laika ekvivalents
PSL	Pirktpējas līmenis
PSM	Kvazieksperimentālā dizaina metode - tiecības indeksa pielīdzināšana
RLZP	Rugāju lauks ziemas periodā
SEG	Siltumnīcas efekta gāzes
SI	Standarta izlaide
SUDAT	Latvijas lauku saimniecību uzskaites datu tīkls
SVID	Organizācijas iekšējās vides stipro (S) un vājo (V) vietu un ārējo apstākļu iespēju (I) un draudu (D) izpēte un vērtējums
TP	Tehniskā palīdzība
UK	Uzraudzības komiteja
VAAD	Valsts augu aizsardzības dienests
VAS	Vietējās attīstības stratēģija
VID	Valsts ieņēmumu dienests
VMD	Valsts meža dienests
VLT	Valsts lauku tīkls
VPM	Vienotais platībmaksājums
VRG	Vietējā rīcības grupa
VZD	Valsts zemes dienests
ZM	Latvijas Republikas Zemkopības ministrija
VSAOI	Valsts sociālās apdrošināšanas obligātā iemaksa
VUNI	Vispārējās uzraudzības un novērtējuma sistēmas ietvardokuments
ZVA	Zemes vizuālais apsekojums

1. KOPSAVILKUMS

1.1. Galvenie novērtēšanas rezultāti

Ziņojumā iekļauti Lauku attīstības programmas 2007.-2013. gadam (LAP 2007-2013 jeb Programma) novērtēšanas rezultāti, kas izstrādāti, ņemot vērā Eiropas Komisijas (EK) Eiropas Lauku attīstības novērtēšanas tīkla (ELANT) izstrādātajās Vadlīnijās (*Guidelines for the ex-post evaluation of 2007-2013 RDPs*) izvirzītās prasības un tajās definētos jautājumus un satura struktūru.

LAP 2007-2013 virsmērķa - pārticis cilvēks ilgtspējīgi apdzīvotos laukos - sasniegšanai tika izvirzīti četri asu mērķi un tiem atbilstošie pasākumu mērķi saskaņā ar Padomes 2005. gada 20. septembra Regulu (EK) Nr. 1698/2005 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (ELFLA) (turpmāk – Padomes Regula Nr. 1698/2005) un Komisijas 2006. gada 15. decembra Regulu (EK) Nr. 1974/2006, ar ko paredz sīki izstrādātus piemērošanas noteikumus Padomes Regulai (EK) Nr. 1698/2005 par atbalstu lauku attīstībai no attīstībai ELFLA (turpmāk – Komisijas Regula Nr. 1974/2006). Sagatavotā LAP 2007-2013 atbilst minēto Regulu prasībām.

LAP 2007-2013 darbības laikā no 2007. gada līdz 2013. gadam kopējais budžets sasniedza 2,3 miljardus EUR. Programmā izvirzīti četri prioritārie mērķi jeb asis un katrā asī ir viens vai vairāki apakšmērķi, kurus plānoja sasniegt ar noteiktiem pasākumiem un atbilstošām aktivitātēm, kurām atvēlēja finansējumu. Programmas stratēģijā ir aprakstīts kādi ir īstenojamie pasākumi un pamatota izvēle to iekļaušanai LAP 2007-2013.

LAP 2007-2013 novērtēšanas konteksts un process ir aprakstīts ziņojuma 3. nodaļā. Katram pasākumam un LAP 2007-2013 kopumā ir izveidota novērtēšanas metodoloģija, kura aprakstīta šī ziņojuma 4. nodaļā. Programmas, pasākumu un budžeta apraksts ir sniegts 5. nodaļā.

Programmas ieviešanu, attiecībā uz vides un sociāli ekonomiskajiem pasākumiem, uzrauga un veic maksājumu aģentūras funkcijas Lauku atbalsta dienests (LAD), bet LEADER¹ pieeja tiek īstenota ar Vietējo rīcības grupu (VRG) iesaistīšanos.

Programmas plānotā finansējuma sadalījums vairākkārt tika mainīts. Tādējādi Programmas pasākumu ietekmes, rezultāta, iznākuma un ieguldījuma rādītāju mērķa vērtības tika mainītas. Sakarā ar finanšu līdzekļu pieejamības pasliktināšanos 2010. gadā papildus tika ieviests pasākums „Kredītu Fonds”.

Novērtējums balstīts uz ELANT Vadlīnijās ieteikto piecu fāzu pieeju - strukturēšanu, novērošanu, analizēšanu, spriešanu un ziņošanu. Novērtējumā ir ņemts vērā arī EK izdots Vispārējās uzraudzības un novērtējuma sistēmas ietvardokuments (VUNI). Tādējādi tiek sniegtas arī atbildes uz atbilstošajiem pasākumu specifiskajiem un horizontālajiem Programmas līmeņa jautājumiem. Novērtēšanai izmantoti Programmas monitoringa dati, iepriekšējie ar Programmu saistītie novērtējumi, zinātniskās publikācijas,

¹ Mērķtiecīgas un savstarpēji koordinētas aktivitātes lauku attīstībai, kuras rosina sabiedrību meklēt jaunus risinājumus esošajām lauku problēmām (“saikne starp lauku attīstības darbībām”; no franču val. - “*Liaison entre actions de développement rural*”)

intervijas ar iesaistīto pušu pārstāvjiem, ekspertu intervijas, fokusa grupu intervijas, aptaujas, oficiālās statistikas avoti, nozaru ekspertu pētījumi.

Metodoloģijas izveide tika virzīta uz to, lai novērošanas fāzē iegūtā informācija pēc tās apstrādāšanas analīzes fāzē būtu izmantojama spriešanas fāzē tādā apmērā un kvalitātē, kura nodrošinātu statistiski pamatotas atbildes uz novērtēšanas jautājumiem. Atsevišķos gadījumos novērtēto Programmas ietekmi nav iespējams saistīt un/ vai salīdzināt ar atbilstošajiem sākumstāvokļa rādītājiem, sakarā ar šo rādītāju vērtību trūkumu atbilstošajā laika periodā vai atbilstošajā detalizācijas pakāpē. Tādējādi šo saikni nav iespējams kvantificēt. Programmas ietekmes novērtējumā tika izmantota no apakšas uz augšu virzīta pieeja, tiešās ietekmes novērtējuma rādītāju kvantitatīvās neto vērtības summējot asu un programmas līmenī pēc tam, kad pasākumu, asu un programmas līmenī ir ņemti vērā netiešie efekti.

Novērtējumā ir sniegtas atbildes uz paredzētajiem novērtēšanas jautājumiem. Kopumā uz novērtēšanas jautājumiem tiek sniegtas atbildes atbilstoši pieejamo datu apjomam un kvalitātei. Turklāt uz jautājumiem netiek sniegtas atbildes gadījumos, kad attiecīgais jautājums nav attiecināms uz LAP 2007-2013 kontekstu. Detalizētas atbildes uz pasākumu specifikas un Programmas līmeņa horizontālajiem novērtēšanas jautājumiem ir sniegtas 6. nodaļā, kuru būtiski papildina sniegtā informācija ziņojuma pielikumā. Šajā nodaļā ir iekļauta arī diskusija par rādītāju sākotnēji plānotajām mērķa vērtībām, kā arī par šo vērtību izmaiņu/ saglabāšanas pamatotību Programmas sabiedriskā finansējuma izmaiņu gadījumā. No atbildēm uz novērtējuma jautājumiem izrietošie secinājumi un ieteikumi ir iekļauti 7. nodaļā.

Prioritātes un asu mērķi kopumā atbilst aktuālajām vajadzībām un virsmērķiem. Programmas gaitā tika izdarītas būtiskas izmaiņas, kas ietekmēja izvirzīto mērķu sasniegšanas pakāpi. Tomēr Programmas grozījumi nav bijuši pietiekami veiksmīgi, lai reaģētu uz notiekošajām sociālekonomiskajām izmaiņām. Ekonomiskās krīzes radītais straujais ienākumu kritums un bezdarba līmeņa pieaugums izraisīja pastiprinātu iedzīvotāju migrāciju, un situācijas attīstības tendence bija pretēja LAP 2007-2013 izvirzītajam virsmērķim. LAP 2007-2013 prioritātes tomēr netika būtiski mainītas, un nodarbinātības veicināšana nekļuva par nozīmīgu programmas darbības virzienu.

Programmas ieviešanu var raksturot ar diviem nozīmīgākajiem tās izpildes virzieniem:

1. iedibinātie 2. ass pasākumi, kuri lielā mērā balstās uz daudzgadīgiem līgumiem (agrovides shēmas)
2. jaundibinātās shēmas sociāli-ekonomisko pasākumu izpildei 1. ass, 3. ass un 4. ass ietvaros.

Šīm shēmām papildus ir pastāvējusi nepieciešamība investēt reģionālajās un vietējās konsultācijās, shēmu izveides un uzraudzības sistēmās, personāla kapacitātes uzlabošanā un izpildes sistēmu izveidošanā.

Latvija kā svarīgāko mērķi izvirzīja *konkurētspējas veicināšanu* (1.ass pasākumi). Aprēķini rāda, ka mērķi, ko vēlējās sasniegt, ir: *ekonomikas izaugsme* – kurā plānotais neto pievienotās vērtības pieaugums ir sasniegts, un *darba produktivitātes palielināšanā* plānotais nav sasniegts lauksaimniecībā (izpilde par 87% no plānotās vērtības) taču ir sasniegts mežsaimniecībā un pārtikas ražošanā. Lauksaimniecības nozares rezultāti saistīti gan ar optimistisko plānošanu (bija paredzēts kāpināt darba ražību par 2300 EUR/GDV, kas ir gandrīz divkārtš palielinājums pret līmeni pirms Programmas), gan ar salīdzinoši zemiem nozares rezultātiem 2013. un 2014. gadā, kuri tika izmantoti par pārskata gadiem rezultātu aprēķinos. Tomēr konstatēta arī nepietiekama saikne starp realizētajiem pasākumiem, to nosacījumiem un finanšu sadalījumu no vienas puses, un sasniedzamajiem mērķiem no otras

puses. Gandrīz viss 1. asij atvēlētais finansējums tika virzīts ieguldījumiem fiziskajos aktīvos, turklāt intensīvāk tika atbalstītas ekonomiski spēcīgākās saimniecības. Savukārt līdzsvarotai attīstībai būtu nozīmīgāki pasākumi, kas vērsti uz zināšanu pārnesi un strukturālo izmaiņu veicināšanu, kā arī virzība uz lielāka skaita komerciālu saimniecību veidošanu un uzņēmējdarbības dažādošanu.

Nozīmīgākie privātā sektora investīciju atbalsta pasākumi ir *Lauku saimniecību modernizācija* (1.2.1.) un *Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana* (1.2.3.). Pasākumos izmaksātais publiskais finansējums atbilst sākotnēji plānotajam. Novērtētais investīciju pašsvara zudums (investīcijas, kas būtu veiktas arī bez atbalsta) ir neliels. Pasākumiem ir sviras efekts, kas nozīmē, ka tie rada saņēmēju papildu tēriņus, līdz ar to sekmējot kopējo ekonomikas attīstību. Negatīva netieša ietekme uz nodarbinātību ir arī 1. ass pasākumiem, taču darbavietu samazinājums šo pasākumu ietekmē ir mazāks nekā tika pieļauts *ex-ante* novērtējumā.

Vides un lauku ainavas uzlabošanas prioritātē kā mērķis tika noteikts veicināt lauksaimniecības un mežsaimniecības zemes ilgtspējīgu izmantošanu. Programmas pasākumi un aktivitātes paredzēja gan plašu atbalstu atklātu ainavu uzturēšanai un LIZ apsaimniekošanai (MLA pasākums), gan videi draudzīgu metožu ieviešanu (Agrovides maksājumi), gan aktivitātes meža ieaudzēšanā, kopšanā un meža infrastruktūras izveidē. Programmas pasākumos dabas resursu un ainavu aizsardzībā lielākais ieguldījums atbilstoši plānotajam bija atklātu ainavu uzturēšanā un bioloģiskās daudzveidības aizsardzībā. Kopumā 2. ass pasākumos atbalstīto platību īpatsvars ir bijis nozīmīgs. Datu analīze par LIZ platību un struktūras izmaiņām liecina, ka Programmas periodā par 6% pieaugušas atbalstītās LIZ platības. Tāpat konstatēts, ka salīdzinoši zems bijis 2. asī atbalstīto platību īpatsvars īpaši jutīgajās teritorijās. Kopumā 2. ass pasākumos rezultativitāte saistībā ar atbalstīto platību lielākoties bija pozitīva, t.i., mērķa platības tika sasniegtas vai daļēji sasniegtas.

Lauku putnu indekss ir vienīgais vides ietekmes rādītājs, kuram ir pieejamas vērtības Programmas periodā. Plānotā mērķa vērtība ir sasniegta un LPI vērtība ir palielinājusies nedaudz vairāk, kā bija plānots. LPI stabilā tendence liecina, ka Latvijas lauksaimniecības zemēs nav notikušas liela mēroga nelabvēlīgas izmaiņas, kas negatīvi ietekmētu bioloģisko daudzveidību. Vērtējums par 2. ass pasākumu ietekmi uz zālāju botāniskās daudzveidības saglabāšanos atklāja gan pozitīvas, gan negatīvas ietekmes, kas liecina, ka kopējā 2. ass pasākumu ietekme uz zālāju botānisko daudzveidību vērtējama neviennozīmīgi. Klimata pārmaiņu mazināšanas un pielāgošanās veicināšanā Programmas ieguldījums bija neliels galvenokārt caur CO₂ piesaisti meža zemēs un mežsaimniecībā veiktajos pasākumos, no kuriem sagaidāma ilgtermiņa ietekme. Kopumā Programma bija nozīmīga esošā vides stāvokļa saglabāšanā un uzturēšanā, bet mazāk nozīmīga vides stāvokļa uzlabošanā.

Neliels Programmas devums vides stāvokļa uzturēšanā un uzlabošanā saistāms arī ar 1. ass pasākumiem (piem., 1.2.1. pasākumā kūtsmēsļu krātuvju izbūvi, precīzās lauksaimniecības tehnoloģiju ieviešanu u.tml.), kā arī 3. ass (3.1.2. (3.1.1.) un 4. ass (4.1.3.) pasākumos veiktajām aktivitātēm.

Prioritāte - *dzīves kvalitātes uzlabošana un lauku ekonomikas dažādošana* tika ieviesta ar 3. ass pasākumiem. Šiem pasākumiem kopumā tika atvēlēti 15% Programmas publiskā finansējuma, kas, ņemot vērā šīs ass pasākumu nozīmi lauku attīstības virsmērķa sasniegšanā, ir vērtējami kā nepietiekama izvirzītā ass mērķa un virsmērķa sasniegšanai.

Tika realizēti četri 3. ass pasākumi, divi no kuriem attiecas uz uzņēmējdarbības veicināšanu un lauku ekonomikas dažādošanu, bet divi pārējie uz lauku infrastruktūru un dzīves kvalitātes uzlabošanu. Finansējums abiem šiem apakšmērķiem bija aptuveni līdzīgs.

Plānotā ietekme no 3. ass pasākumiem nav sasniegta saistībā ar apakšmērķi, kas tika plānots uzņēmējdarbības dažādošanai un attīstībai lauku teritorijā: ekonomiskā izaugsme sasniegta 78% līmenī, bet ietekme uz nodarbinātību tikai 39% līmenī. Tas nozīmē, ka jaunu darba vietu radīts ievērojami mazāk, nekā bija plānots. Šādu situāciju lielā mērā izraisīja grūtības realizēt lauku uzņēmējdarbības projektus sakarā ar ekonomisko krīzi, kā arī kvalitatīvu uzņēmējdarbību veicinošu projektu trūkums. Tas ietekmēja investīciju sadalījumu pa apakšmērķiem, paredzot enerģijas ražošanai no biomasas lielākas kopējās investīcijas.

Programmas ietekme, saskaņā ar Vienoto uzraudzības un novērtēšanas sistēmas ietvardokumentu (VUNI), tiek vērtēta ar 7 ietekmes rādītājiem. Trīs no rādītājiem ir saistīti ar ekonomiku, un četri ar vidi. No vides rādītājiem LPI ir vienīgais ietekmes rādītājs, kuram ir pieejamas vērtības Programmas periodā. Sasniegtais ir:

1. *Ekonomiskā izaugsme* (neto papildus pievienotā vērtība pirktspējas paritātes līmenī, PSL). Tā, tāpat kā pārējie ekonomiskās ietekmes rādītāji, tiek rēķināta gadā pēc programmas (šajā gadījumā 2014.) salīdzinot ar gadu pirms programmas (ņemot vērā tās faktisko uzsākšanas laiku, ir pieņemts 2007. gads). Šajā periodā tiešā programmas ietekme uz pievienoto vērtību ir novērtēta 550 milj. PSL. Visa ietekme uz valsts ekonomiku, ieskaitot netiešos efektus, novērtēta aptuveni 1500 milj. PSL.
2. *Nodarbinātības veicināšana* (neto papildus izveidoto darbavietu skaits pilnā darbalaika ekvivalentā). Sekmēt nodarbinātību bija plānots tikai ar 3. un 4. ass pasākumiem. Šo pasākumu aprēķinātā tiešā pozitīvā ietekme ir 1200 pilna laika darbavietas (GDV). Savukārt visas programmas neto ietekme uz darbavietu radīšanu (ieskaitot netiešo ietekmi) ir novērtēta 2620 GDV. Dalījums pa nozarēm norāda uz negatīvu efektu uz nodarbinātību lauksaimniecībā, bet pozitīvu pārtikas ražošanā, mežsaimniecībā un pārējās nozarēs.
3. *Darba ražīgums* (bruto pievienotās vērtības uz vienu gadā nodarbināto darbaspēka vienību izmaiņas, EUR/GDV). Tā pieaugumu bija plānots sasniegt ar 1.ass pasākumiem. Aprēķinātā 1.ass pasākumu pozitīvā ietekme uz darba ražīgumu lauksaimniecībā ir 2080 EUR/GDV, mežsaimniecībā 246 EUR/GDV, bet vislielākā ietekme bijusi pārtikas ražošanā – vairāk nekā 4900 EUR/GDV.
4. *Lauku putnu indekss* Programmas periodā saglabājies stabils ar nelielu augšupejošu tendenci. Programmā plānotais attiecībā uz LPI tendences izmaiņām tika sasniegts.

Iedzīvotāju aptaujas rezultāti 2016. gadā, salīdzinot ar 2011. gadu, liecina, ka iedzīvotāji ir lielākā mērā apmierināti ar dažādiem dzīves kvalitātes aspektiem viņu dzīvesvietā. Viņi ir pamanījuši vairākus uzlabojumus (ceļu, ielu un ietvju remontus, apkārtnes sakopšanu, dažādu sabiedrisko būvju renovāciju un siltināšanu, kultūras namu un estrāžu atjaunošanu, utt.). Jāatzīst, ka VRG organizētos pasākumus ir pamanījuši neliela daļa iedzīvotāju. Tomēr tie, kuri varēja identificēt šo organizācijas aktivitātes, ir kopumā apmierināti ar to veikumu. Veiktās aptaujas rezultāti parāda, ka darba iespējas nav būtiski palielinājušās. Līdz ar to var vērtēt, ka šāda veida ieguldījumi padara laukus par pievilcīgāku dzīves vidi tiem, kuriem darba iespējas nav aktuālas,

Izveidotais VLT Sekretariāts atbild par lauku attīstībā iesaistīto organizāciju sadarbības veicināšanu un darbības koordinēšanu. VLT aktivitātes vērstas uz LAP 2007-2013 visu četru asu mērķu sasniegšanu, tomēr aktivitāšu analīze liecina par lielu koncentrēšanos uz lauksaimnieku vajadzībām, mazāk uz citām darbības jomām.

VLT veiktās iedzīvotāju aptaujas liecina, ka tā darbība ir bijusi nozīmīga īpaši informācijas un zināšanu sniegšanā, kā arī pieredzes apmaiņas jomā. Lielākā daļa pakalpojumu izmantotāju ir tradicionālajās lauksaimniecības nozarēs strādājošie zemnieki

un tie, kuri vēlas darboties lauksaimniecībā, kā arī mežsaimnieki, savukārt citi interesenti, kuri vēlas laukos attīstīt ar lauksaimniecību nesaistītu uzņēmējdarbību, kā mērķgrupa ir mazākumā. Lauku iedzīvotāju vidū VLT darbība kļūst aizvien atpazīstamāka, taču iedzīvotāji drīzāk atpazīst konkrētas aktivitātes, kuras ne vienmēr saista tieši ar VLT. Aptaujas liecina, ka iedzīvotāji pamanījuši dzīves kvalitātes uzlabošanas vietās, kur dzīvo, kas netieši liecina arī par VLT ieguldījumu.

1.2. Secinājumi un ieteikumi

Secinājumi

LAP 2007-2013 publiskais finansējums ir izmaksāts plānotā apjomā.

Programmas ekonomisko rādītāju mērķa vērtību sasniegšanas līmenis ir atšķirīgs.

Ekonomiskā izaugsme šajā periodā tiešajā programmas ietekmē par 40% pārsniegusi plānoto līmeni, bet *Nodarbinātība* sasniegusi tikai 22,5% no plānotā.

Darba ražīguma pieaugums lauksaimniecībā sasniedzis 87% no plānotā, mežsaimniecībā plānotais līmenis pārsniegts par 20%, savukārt pārtikas ražošanā plānotais rādītājs pārsniegts vairākas reizes.

Vienīgais vides ietekmes rādītājs, kuru bija iespējams novērtēt, bija *Lauku putnu indekss*, kurš Programmas periodā saglabājies stabils ar nelielu augšupejošu tendenci. Programmā plānotais attiecībā uz LPI tendences izmaiņām tika sasniegts.

Konkurētspējas veicināšanā 1. ass ietvaros pārsvarā veikti ieguldījumi fiziskajā kapitālā. Nozīmīgākie privātā sektora investīciju atbalsta pasākumi ir *Lauku saimniecību modernizācija* (1.2.1.) un *Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana* (1.2.3.). Pasākumos lauksaimniecības sektora atbalstam vērojama atbalsta koncentrēšanās atsevišķu nozaru (gaudkopība un piensaimniecība) un lielo saimniecību rīcībā. Taču pārējās nozarēs konkurētspēja nav būtiski stiprināta, jo ieguldījumu apjoms tajās ir neliels. Ar dažādu lauksaimniecības produktu ražošanu saistītais atbalsts nav ticis pilnā mērā saistīts ar atbalstu šiem produktiem atbilstošajos pārstrādes sektoros.

Atbalsts daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizācijai ir uzlabojis tehnikas iegādes un būvniecības darbu iespējas, saimniecību attīstība ir tikusi stimulēta ar pozitīvajiem piemēriem.

Uzņēmējdarbības dažādošanas pasākumi ir radījuši pozitīvu ietekmi uz nelauksaimnieciskās ekonomiskās izaugsmes palielinājumu lauku apvidos, tomēr to ietekme ir ievērojami mazāka nekā plānots.

Lauksaimniecības un mežsaimniecības sektoru modernizācijas rezultātā atbrīvotajam darbaspēkam nepietiekamā apmērā tika sniegtas nodarbinātības iespējas ar 3. ass pasākumu palīdzību. Projektu rezultāti norāda uz nepieciešamību ciešāk saistīt realizējamus projektus ar lauku attīstības virsmērķi, sekmējot darbavietu nodrošināšanu.

Esošās lauku infrastruktūras uzlabošanā, lai apturētu ekonomisku un sociālu lejupslīdi un lauku iedzīvotāju skaita samazināšanos, mērķis ir sasniegts, jo ieviestie pasākumi ir palielinājuši dzīves kvalitāti laukos un uzlabojuši iedzīvotāju apmierinātības rādītājus.

Programmas 2. ass pasākumu uzbūvē lielākais ieguldījums bija atklātu ainavu uzturēšanā (2.1.2. pasākums) un bioloģiskās daudzveidības aizsardzībā (2.1.3., 2.1.4., 2.2.4. pasākums). Daudz mazākā apmērā Programmas intervence tika vērsta uz tādām vides jomām kā ūdens un augsnes kvalitātes aizsardzība, kā arī klimata izmaiņu seku mazināšana un pielāgošanās tām.

Atbalsta saņēmēju noteikšanā vides pasākumos tika veidota plaša pieeja, jo atbalsta saņemšanas nosacījumi galvenokārt iekļāva vienkāršotas prasības, un salīdzinoši maz tika

izmantoti uz mērķi vērsti kritēriji un nosacījumi. Līdz ar to izvēlētie pasākumi aptvēra arī lielu īpatsvaru no LIZ platībām un bija finansiāli ietilpīgi. Šāda pieeja ietekmēja to, ka Agrovides pasākumā izveidojās nevienmērīgs atbalstīto platību teritoriālais sadalījums, kā arī Agrovides apakšpasākumu potenciāls mērķu sasniegšanā tika izmantots tikai daļēji.

Kopumā 2. ass uzbūve ir saskaņota. Atsevišķas izvēlētās vajadzības Programmā nebija pietiekami detalizētas, piemēram, saistībā ar klimata mērķu sasniegšanu. Atsevišķu pasākumu intervences loģika gan saistībā ar mērķiem, gan ar rādītājiem nav bijusi pietiekami pamatota un saskaņota (2.1.3., 2.1.4., 2.2.4. pasākums).

Pasākumu ieviešanas gaita parādīja, ka vides pasākumiem atsevišķi rādītāji nebija pietiekami saskaņoti. Programmas grozījumu rezultātā vides pasākumos mērķa vērtības tika samazinātas atbilstoši izpildei. Programmā tika plānots atbalstīt daudz lielāku saimniecību skaitu, taču atbalstīto saimniecību skaits visos pasākumos bija ievērojami mazāks. Minētās neatbilstības bija iespējams novērst, veicot Programmas grozījumus, tomēr pasākumu ieviešanas un grozījumu veikšanas gaitā nepietiekami tika izvērtētas atsevišķu pasākumu mērķa vērtības, piemēram, ar Natura 2000 teritorijām saistītajos pasākumos un Agrovides apakšpasākumos.

Starp vides pasākumiem izteikti lielāks intervences apmērs bija 2.1.2. pasākumam un agrovides *Bioloģiskās lauksaimniecības atbalsta* (BLA) apakšpasākumam. Sasniedzamās mērķa vērtības 2. ass rādītājiem lielākoties noteiktas peticīgi, paredzot saglabāt esošo vides stāvokli.

Atbalstot lauksaimnieciskās ražošanas konkurētspēju ar modernizācijas veicināšanu, tika palielināts saražoto lauksaimniecības pamatproduktu apjoms. Savukārt vietējā tirgus pieprasījums pēc nepārstrādātiem pārtikas produktiem nepalielinājās. Programmā netika ietverti pasākumi, kas veicinātu sadarbību jaunu produktu, tehnoloģiju ieviešanā un dalībai pārtikas ķēdēs.

LEADER pieeja Latvijā tikusi īstenota visā teritorijā. VAS īstenošanā sekmīgi tika īstenoti projekti, kas atbilst dzīves kvalitātes uzlabošanas mērķim, bet uzņēmējdarbības vides uzlabošanai un iespēju veicināšanai ieviesti mazāk. Lielākais projektu skaits vērsts uz vides labiekārtošanu un infrastruktūras izveidi sabiedrības attīstībai un izaugsmei, un brīvā laika pavadīšanas iespējām. *LEADER* pieejas ieviešana ar VRG palīdzību veicināja saites starp vietējām iniciatīvām un pašvaldību attīstības stratēģijām, kas devis ieguldījumu teritorijas un vietējo kopienu attīstībā.

Programma kopumā tiek ieviesta diskrešu, savstarpēji nesaistītu atbalsta shēmu veidā atsevišķu pasākumu ietvaros. Sinērgiju un saišu veidošanās iespējas pasākumu starpā ir nelielas. Lielākā daļa atbalsta saņēmēju piedalījušies tikai vienā projektu veida pasākumā. Vairākus projektus realizēja tikai 11% no Programmas atbalsta saņēmējiem.

TP atbalstītās darbības saistāmas ar visu Programmas asu mērķiem un atbalsta izmantošanas nosacījumiem. VLT īstenotie pasākumi saistīti ar visām Programmas asīm, tomēr dominē uzsvars uz lauksaimniecības attīstību un mazāk uz lauku telpas attīstību kopumā. VLT izveidošana deva lielu ieguldījumu visos politikas izstrādāšanas, pārvaldības un īstenošanas aspektos, aktīvi darbojoties lauku attīstībā iesaistīto institūciju, iestāžu un nevalstisko organizāciju informācijas apmaiņā, lauku attīstības veicināšanas pasākumu pieredzes pārņemšanā un tālākā izplatīšanā, kā arī sabiedrības informēšanā par lauku attīstības pasākumu lomu un nozīmi.

Ieteikumi

Turpmāk LAP īstenošanai sagatavoti ieteikumi, kas būtu jāņem vērā Vadošajai iestādei.

Ieteikumi attiecībā uz pasākumiem

Konkurētspējas uzlabošanas pasākumi

Investīciju projektos prioritāri veicināt tādus projektus, kuri paredz izmaksu samazināšanu, īpaši starppatēriņa izmaksu izlietojuma samazināšanu uz produkcijas vienību, tādējādi paaugstinot konkurētspēju.

Pirms prioritāro nozaru izvirzīšanas veikt tirgus izpēti, lai identificētu iespējamos riskus un novērstu nelietderīgu investīciju veikšanu.

Atbalstot jauno lauksaimnieku shēmu, pārskatīt pieejamo resursu apjomu atbilstoši pieprasījumam, lai sekmētu jaunu lauksaimnieku iekļaušanos nozarē, un pārskatīt pasākuma nosacījumus (piem., esošā apgrozījuma apjoms) atbilstoši jauno lauksaimnieku vajadzībām.

Ievērojot, ka mazās saimniecības ir ļoti nozīmīga Latvijas lauku vides sastāvdaļa, turpmāk būtu jāparedz īpaša atbalsta programma vai pasākumi esošo atbalsta programmu ietvaros tieši mazo (t.sk. pašpatēriņa) saimniecību attīstībai, ņemot vērā arī ES līmenī atzīto šādu saimniecību nozīmi.

Samērot atbalsta apjomu lauksaimniecībai ar atbalstu lauksaimniecības produktu pārstrādes veicināšanai, tai skaitā jaunu eksporta tirgu apguvei un apmācībām.

Vides un ainavas uzlabošanas pasākumi

Veidot pamatotāku programmas 2.ass pasākumu uzbūvi un mērķtiecīgāku pasākuma intervences loģiku, iekļaujot tajā atbilstošus un kvantitatīvi novērtējamus ietekmes rādītājus. Papildus līdzšinējai vispārējai pieejai vides pasākumos (t.i., plaša mēroga pasākumiem ainavu un esošā vides stāvokļa uzturēšanā) jāievieš arī mērķorientēti pasākumi un aktivitātes, kā arī plašāk jāizmanto specifiski kritēriji attiecībā uz platību novietojumu un saņēmējiem saistībā ar atbalsta saņemšanas nosacījumiem.

Būtiski jāpalielina Agrovides maksājumu pasākuma ieguldījums ūdens un augšnes kvalitātes aizsardzībā, jo īpaši pievēršot uzmanību nevienlīdzīgajam teritoriālajam sadalījumam Agrovides pasākumos. Vidi saudzējošu metožu pielietošanā dārzkopībā, izmantojot ievērojamo potenciālu, nepieciešams palielināt atbalstītās platības.

Bioloģiskās daudzveidības uzturēšanas un aizsardzības prioritātē ieviešami mērķorientēti pasākumi, piemēram, sadarbībā ar ieinteresētajām institūcijām un organizācijām izstrādāt specifiskus atbalsta nosacījumus, kas balstīti DAP izstrādātajās zālāju apsaimniekošanas vadlīnijās. Ieteicams diferencēt atbalsta likmi BDUZ pasākumā saskaņā ar apsaimniekošanas grūtības pakāpi, zālāja ražību un zāles kvalitāti, un uzāršanas/pamešanas risku.

Lauku ekonomikas dažādošanas un dzīves kvalitātes uzlabošanas pasākumi

Pasākumu realizācija ir mērķtiecīgāk jāsaista ar darbavietu radīšanu un citu aktuālo lauku attīstības mērķu sasniegšanu, izvairoties no lielu līdzekļu izmantošanas dažiem finanšu ietilpīgiem projektiem, kuri nav nozīmīgi lielam skaitam lauku iedzīvotāju.

Prioritāri atbalstāmas tās nozares un projekti, kam ir potenciāls radīt plašāku efektu uz atbalstāmo teritoriju (piem., attīstības centru veidošana).

Veicināt valsts institūciju sadarbību, lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi laukos (piem., nodokļu politika, valsts institūciju attieksme pret klientiem).

Pārskatīt ierobežojumus atbalsta iespējām ar nodarbinātības radīšanu saistītos pasākumos. Plašāk atbalstāma dažādu laukos nepieciešamo pakalpojumu ieviešana, tai skaitā izglītība, pakalpojumu sniegšana arī lauksaimniekiem, sociālās uzņēmējdarbības attīstība u.c.

Lauku infrastruktūras atbalstā pārskatīt iegūto iznākumu aptvērumu un fokusēšanos, izplatīt labas prakses piemērus, lai maksimizētu izveidoto pakalpojumu efektivitāti un ilgtspēju. Prioritāri atbalstīt ar uzņēmējdarbību saistīto infrastruktūru.

LEADER pasākumi

Intensīvāk jāizglītot iedzīvotājus par *LEADER* pieejas būtību, jāinformē par iespējām pieteikt un realizēt projektus, jāiesaista mērķgrupu pārstāvji Vietējo attīstības startēģiju (VAS) izstrādē un realizācijā pēc iespējas agrīnākā stadijā, lai nodrošinātu mērķgrupu un to vajadzību precīzāku identificēšanu

Svarīgi veikt VRG pašnovērtējumus. Salīdzināt pasākuma projektu efektivitāti un lietderīgumu ar līdzīgiem projektiem *LEADER* pieejas ietvaros. Noteikt atbalstīto projektu atbilstību valsts un vietējām stratēģijām.

Izplatīt labas prakses piemērus, lai maksimizētu izveidoto pakalpojumu efektivitāti un ilgtspēju. Pievērst uzmanību projektu atbalstam merķu sasniegšanai, rezultativitātei un lietderīgumam. Izveidot kopēju rādītāju sistēmu *LEADER* asī ieviesto projektu rezultātu novērtēšanai un VRG pašnovērtējuma veikšanai, ņemot vērā VAS izvirzītos mērķus. Padziļinātam novērtējumam kvantitatīvo datu analīzi nepieciešamas papildināt ar kvalitatīvo datu analīzi – intervijām, gadījumu izpētēm utt.

TP izlietošanai

TP finansējuma izmantošanas efektivitātes un ieguldījuma vērtēšanai atbalsta saņēmēju organizācijās, un TP izmantošanas lietderīgums kritēriji būtu uzlabojami, lai tie būtu vienkārši un saprotami.

Izvērtēt iespējas palielināt finansējumu LAD datu uzkrāšanas uzlabošanai, kā arī pārdomāt proporciju novērtēšanas, pārvaldības un uzraudzības finansējumam.

VLT darbība

Turpināt Valsts lauku tīkla (VLT) darbības stiprināšanu un aktivizēšanu. Plānojot aktivitātes, VLT vajadzētu domāt vairāk par lauku ekonomikas dažādošanu, aktivizējot iedzīvotājus ar lauksaimniecību nesaistītas uzņēmējdarbības attīstīšanai laukos, piemēram, pakalpojumu sektorā, un stiprinot kopienu kapacitāti un rīcībspēju. VLT Sekretariāts iegūtā pieredze sadarbībā ar Eiropas Lauku attīstības tīkla struktūrām būtu lietderīgi nodot arī lauku attīstības speciālistiem novados. Lietderīgi uzkrāt datus par to, kādi klienti tiek piesaistīti, lai varētu veikt kvantitatīvo analīzi. Vienlaicīgi vērtējot, cik lielā mērā VLT darbības atbilst VLT darbības mērķiem, kā tie tiek sasniegti.

Ieteikumi programmas līmenī

Pasākumu plānošanā veidot ciešāku saistību ar mērķiem un virzieniem, kā arī pasākumu nosacījumu ciešāku atbilstību vajadzībām, izvirzītajām prioritātēm un pasākumu pamatojumam.

Ar pasākumu nosacījumos iekļautajiem kritērijiem veicināt tādu lielo projektu (virs 100 000 EUR) atbalstu, kas sniedz palielinātu sabiedrisko guvumu un ietekmi uz ekonomiku ne tikai nozarē, bet teritorijā kopumā.

Par prioritāti izvirzīt darbavietu radīšanu, īpaši teritorijās ar ierobežotām iespējām atrast darbu, kas atrodas tālu no nozīmīgiem attīstības centriem.

Pirms programmas intervences izveidošanas nepieciešama atbilstošu datu kopu analīze (pārstrādes infrastruktūra, vides vajadzības, ekonomiskā lejupslīde), kas to nosaka.

Virzīt akcentus uz lauku iedzīvotāju atbalstu ar prioritāti uz uzņēmējdarbības un nodarbinātības veicināšanu, sabalansēt atvēlēto finansējumu atsevišķām prioritātēm, ņemot vērā to nozīmi (piemēram, ja lauksaimniecībā samazinās nodarbināto skaits, pietiekami līdzekļu jāatvēl ekonomikas dažādošanas pasākumiem).

Apsvērt iespēju izveidot rādītāju kopumu pasākumiem, kuriem ir loma adaptācijā klimata pārmaiņām, lai noteiktu efektus programmas līmenī.

Veicināt labas prakses piemēru izplatīšanu, ieskaitot sadarbību starp VRG un saikni ar citiem sadarbības tīkliem.

Lauku attīstības programmas (LAP) Uzraudzības Komitejas (UK) pārstāvjiem pieņemot lēmumus, vērst uzmanību uz izvirzītajiem mērķiem programmā un to sasniegšanas iespējām, ņemot vērā izmaiņas ekonomiskajā situācijā un iepriekš veiktajiem grozījumiem.

Nodrošināt ar datiem visu rādītāju iegūšanai, kas tiek paredzēti prgrammā un kalpo par novērtēšanas pamatu. Visu rādītāju definīcijām jābūt skaidram un nepārprotamām.

Ieteikumi ārpus programmas kompetences

Ņemot vērā ka daudzus lauku attīstības aspektus (tajā skaitā uzņēmējdarbības vides veidošana, nodokļu politika u.c.) LAP nevar ietekmēt, veidot kompleksu pieeju lauku attīstībai, sadarbojoties visām valsts institūcijām, kas var ietekmēt uzņēmējdarbības attīstību lauku teritorijās. Apdzīvotus un ekonomiski aktīvus laukus izvirzīt par valsts prioritāti.

2. IEVADS

2.1. Atskaites mērķis

Eiropas Padomes Regulas Nr. 1698/2005 86. pants nosaka LAP 2007-2013 *ex-post* novērtēšanas ziņojuma sagatavošanu pēc programmas perioda beigšanās. Novērtēšana ir nozīmīga LAP 2007-2013 īstenošanas sastāvdaļa, kas atspoguļo programmas atbilstību, lietderību un rezultativitāti attiecībā uz tajā noteiktajiem mērķiem. Ziņojumā iekļautie secinājumi un ieteikumi var tikt ņemti vērā turpmāko lauku attīstības programmu sagatavošanā un ieviešanā.

2.2. Atskaites saturs

Novērtēšanas ziņojuma struktūra ir izveidota atbilstoši Eiropas Lauku attīstības novērtēšanas tīkla 2014. gada jūnija novērtēšanas vadlīnijās iekļautajiem ieteikumiem. Novērtēšanas ziņojums sastāv no septiņām nodaļām un pielikumiem.

1. nodaļā “KOPSAVILKUMS” sniegti galvenie novērtēšanas rezultāti, secinājumi un ieteikumi.
2. nodaļā “IEVADS” aprakstīti novērtēšanas mērķi, sniegta novērtēšanas ziņojuma struktūra.
3. nodaļā “NOVĒRTĒŠANAS KONTEKSTS” sniegts īss LAP 2007-2013 apraksts, norādītas atbilstošās valsts politikas, atbalsta sniegšanu motivējošās sociāli - ekonomiskās vajadzības, sniegta identificēto labuma guvēju un citu mērķa grupu apraksts.
4. nodaļā “METODOLOĢISKĀ PIEEJA” sniegts izvēlētā novērtēšanas izveides un izmantoto metožu apraksts. Aprakstītas galveno programmas specifikas un vispārējo novērtēšanas jautājumu pamatjēdzieni, sprieduma kritēriji, mērķa līmeņi. Norādīti datu avoti, datu savākšanas metodes, sniegta informācija par rādītāju aprēķināšanas veidiem. Aprakstītas tehnikas atbilžu iegūšanai uz novērtēšanas jautājumiem un secinājumu izdarīšanai. Sniegta metodoloģiskās pieejas ierobežojumu vai problēmu apraksts.
5. nodaļā “PROGRAMMAS, PASĀKUMU UN BUDŽETA APRAKSTS” sniegta programmas ieviešanas raksturojums, ņemot vērā plānoto, iesaistītās darbojošās puses, institucionālais konteksts. Aprakstīta programmas, prioritāšu un pasākumu uzbūve, atsevišķu pasākumu intervences loģika. Norādīts visam programmēšanas periodam paredzētais budžets, budžeta izlietojums un faktiski izmantotais budžets.
6. nodaļā “ATBILDES UZ NOVĒRTĒŠANAS JAUTĀJUMIEM” veikta rādītāju analīze un izvērtējums attiecībā uz sprieduma kritērijiem un mērķa līmeņiem saistībā ar novērtēšanas jautājumiem. Aprakstīta un izvērtēta statistikā, īpašās aptaujās vai intervijās iegūtā kvantitatīvā un kvalitatīvā informācija. Sniegtas atbildes uz novērtēšanas jautājumiem.
7. nodaļā “SECINĀJUMI UN IETEIKUMI” noteikta atbilstība starp noteiktajiem mērķiem un veiktajiem pasākumiem. Izvērtēta programmas atsevišķu pasākumu savstarpējā līdzsvarotība. Noteikta programmas specifikas, valsts stratēģisko, kā arī Kopienas stratēģisko mērķu sasniegšanas pakāpe. Sniegti uz novērtēšanas rezultātiem balstīti ieteikumi, ieskaitot iespējamus priekšlikumus programmas adaptācijai.

3. NOVĒRTĒŠANAS KONTEKSTS/SATURS

Novērtēšanā tiek sniegts Latvijas Lauku attīstības programmas 2007.-2013. gadam īstenošanas novērtējums attiecībā uz tās stratēģisko mērķu sasniegšanas pakāpi, programmas atbilstību, saskaņotību un lietderību lauku attīstības intervences kontekstā.

Latvijas Lauku attīstības programma 2007.-2013. gadam ir vidēja termiņa lauku attīstības plānošanas dokuments un sagatavota atbilstoši Padomes 2005. gada 20. septembra Regulai (EK) Nr. 1698/2005 *par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (ELFLA)*. LAP 2007-2013 ir vienīgā Latvijas lauku attīstības programma un nosedz visu Latvijas teritoriju, kas atbilst Konverģences mērķim kā viens reģions.

Programmēšanas stratēģiskais ietvars un atsaucis dokuments ir ZM vadībā izstrādātais vidēja termiņa politikas plānošanas dokuments **Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007.-2013. gadam**² (turpmāk – Stratēģija), kas veidots saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 11. un 12. pantu un nodrošina to, ka lauku attīstībai izvēlēta atbalsta politikas stratēģija atbilst gan ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 9. pantu noteiktajām **Kopienas lauku attīstības stratēģiskajām pamatnostādnēm (2007.-2013. gada plānošanas laikposms)**³, gan **Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2007-2013** (NAP 2007-2013) noteiktajam valsts stratēģiskajam mērķim un galvenajiem rīcības virzieniem, kā arī iezīmē ELFLA atbalsta prioritāros virzienus Latvijā un līdzekļus koordinācijas nodrošināšanai ar Eiropas Lauksaimniecības garantiju fonda (ELGF) un citu fondu - Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF), Eiropas Sociālā fonda (ESF), Kohēzijas fonda (KF), Kopienas atbalsta instrumenta zivsaimniecībai - atbalstu un Eiropas Investīciju bankas un citu Kopienas finanšu instrumentu intervencēm.

Kopienas lauku attīstības stratēģisko pamatnostādņu mērķis ir galveno Kopienas politikas prioritāšu integrācija valsts stratēģiskajos plānos un lauku attīstības programmās atbilstoši situācijai katrā dalībvalstī, jo īpaši saistībā ar Gēteborgas Ilgtspējīgas attīstības stratēģiju un Lisabonas izaugsmes un nodarbinātības stratēģiju, ko pieņēma attiecīgi Eiropas Padomes sanāksmēs Gēteborgā (2001. gada 15. un 16. jūnijā) un Salonikos (2003. gada 20. un 21. jūnijā).

Šajā nodaļā sniegts LAP 2007-2013 konteksta apraksts saistībā ar citiem valsts lauku attīstības plānošanas dokumentiem, novērtēšanas procesa apraksts un īss izklāsts par iepriekšējiem novērtējumiem, kas saistīti ar programmu.

²Ministru kabineta 2006. gada 17. oktobra rīkojums Nr.797 Par Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plānu 2007.-2013. gadam

Ministru kabineta 2009. gada 17. jūlija rīkojums Nr.479 Par aktualizēto Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plānu 2007.-2013. gadam

Ministru kabineta 2011. gada 11. oktobra rīkojums Nr.521 Grozījumi Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plānā 2007.-2013. gadam

³ PADOMES LĒMUMS (2006. gada 20. februāris) par Kopienas lauku attīstības stratēģiskajām pamatnostādnēm (2007.-2013. gada plānošanas laikposms) (2006/144/EK)

PADOMES LĒMUMS (2009. gada 19. janvāris), ar ko groza Lēmumu 2006/144/EK par Kopienas lauku attīstības stratēģiskajām pamatnostādnēm (2007.-2013. gada plānošanas laikposms) (2009/61/EK)

3.1. Īss programmas konteksta apraksts

Programmas konteksta aprakstā sniegts ar Stratēģiju un ar LAP 2007-2013 saistīto Latvijas valsts attīstības plānošanas dokumentu apskats, lauku attīstības kontekstā ELFLA atbalstam izvēlēto sociālekonomisko un vides vajadzību izklāsts, kā arī pārskats par programmas īstenošanā iesaistīto personu loku un atbalsta saņēmēju grupām.

3.1.1 Politikas dokumentu apskats lauku attīstības kontekstā

Latvijas nacionālā Lisabonas programma 2005.-2008. gadam⁴ (LNLP) ir politikas plānošanas dokuments, kas parāda, kā Latvija, balstoties uz Eiropas Padomes 2005. gada jūlijā apstiprinātajām Integrētajām pamatnostādņēm, sasniegs Lisabonas stratēģijas mērķus. Programmas periods ietver daļēji divu Latvijas lauku attīstības programmēšanas periodu posmus un saistīts gan ar LAP 2004-2006 un Vienotā programmdokumenta (VPD) 4.prioritātes pasākumu īstenošanu, gan ar atbilstošu pasākumu turpināšanu LAP 2007-2013 ietvaros.

Precīzākas sakarības atrodamas 2006. gada oktobra dokumentā “Ziņojums par progresu Latvijas nacionālās Lisabonas programmas 2005.-2008. gadam īstenošanā”. Tieša atbilstība starp LNLP pamatnostādņēm un LAP 2007-2013 prioritātēm un pasākumiem, ar kuriem tās tiek īstenotas šajā un iepriekšējā programmēšanas periodā, ir divos no pieciem LNLP galvenajiem ekonomiskajiem virzieniem:

11. pamatnostādne virzienā Zināšanas un inovācijas (apakšnodaļa 2.1.5. Resursu ilgtspējība), jo ietver pasākumus Saglabāt bioloģisko daudzveidību esošajā līmenī un Turpināt cīnīties pret klimata izmaiņām un mazināt to kaitīgo ietekmi, veicinot oglekļa dioksīda piesaisti;

14. pamatnostādne virzienā Investīcijām un darbam labvēlīga un piesaistoša vide (apakšnodaļa 2.2.3. Uzņēmējdarbības vide un reģionālais ietvars), jo ietver pasākumu Īstenot savstarpēji koordinētu nozaru un reģionālo politiku, veicinot lauku ekonomikas diversifikāciju un tam labvēlīgu nosacījumu un nepieciešamās infrastruktūras izveidi).

LNLP ņem vērā Eiropas Savienības nostādni par nepieciešamību atdalīt ekonomisko augsmi no resursu izmantošanas, lai tautsaimnieciskie un sociālie panākumi netiktu gūti uz dabas resursu pārmērīgas izmantošanas un vides kvalitātes pasliktināšanās rēķina.

Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007-2013 ir vidēja termiņa plānošanas dokuments un izstrādāts saskaņā ar LR Reģionālās attīstības likumu. Plāna mērķis ir sekmēt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību un nodrošināt Latvijas konkurētspējas paaugstināšanu citu valstu vidū, tādējādi dodot ieguldījumu ES dalībvalstu kopējā stratēģijā un Lisabonas programmas īstenošanā.

NAP 2007-2013 atbilst hierarhiski augstākiem - ilgtermiņa politikas plānošanas dokumentiem:

- 2005. gadā Saeimas apstiprinātajam ilgtermiņa konceptuālajam dokumentam **“Latvijas izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā”⁵**, kas no trim iespējamajiem Latvijas attīstības scenārijiem ES sastāvā nosaka uz cilvēku centrētu izaugsmes modeli, kas ir NAP 2007-2013 programmēšanas pamatā;

⁴ Ministru kabineta 2005. gada 19. oktobra rīkojums Nr.684 Par Latvijas nacionālo Lisabonas programmu 2005.-2008. gadam

⁵ Latvijas Republikas Saeimas 2005. gada 26. oktobra paziņojums Par konceptuālā dokumenta apstiprināšanu

- ***Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijai.***

Šajos dokumentos cilvēka dzīves kvalitātes pieaugums ir nosaukts par valsts izaugsmes mērķi. NAP 2007-2013 izvirzītais stratēģiskais mērķis ir ***Izglītība un zināšanas tautsaimniecības izaugsmei un tehnoloģiskajai izcilībai*** un tā sasniegšanai ir definēti trīs prioritārie virzieni:

Izglītots un radošs cilvēks;

Uzņēmumu tehnoloģiskā izcilība un elastība;

Zinātnes un pētniecības attīstība.

Stratēģiskais mērķis un prioritātes izvēlētas, apzinoties, ka pilnvērtīga atdeve no NAP darbības laikā veiktajiem ieguldījumiem izglītībā un pētniecībā būs gūstama pēc septiņu gadu perioda, bet tehnoloģiskās izcilības sasniegšana un uzturēšana ir nepārtraukti risināms uzdevums. NAP 2007-2013 nosauc esošās situācijas kontekstā noteiktās vajadzības un risināmos uzdevumus katrā no trim prioritātēm un arī uzdevumus, kas jāveic ***Drošas un stabilas attīstības priekšnosacījumu*** izpildei astoņās jomās.

Stratēģijā definētais lauku attīstības stratēģiskais virsmērķis ***Pārticis cilvēks ilgtspējīgi apdzīvotos Latvijas laukos*** atbilst valsts izaugsmes mērķim, arī darbības virzieni un atbalstam iespējamo projektu kopums dod tiešu un netiešu ieguldījumu vairāku NAP 2007-2013 prioritāšu un attīstības pamatnosacījumu sasniegšanā. Vislielākais ieguldījums ir 2. prioritātē ***Uzņēmumu tehnoloģiskā izcilība un elastība***, īpaši, risinot uzdevums, ko nosaka apakšmērķis 2.5. ***Dabas un enerģētisko resursu ilgtspējīga un efektīva izmantošana*** (attīstīt augstākas pievienotās vērtības radīšanu, īpaši mežsaimniecības un lauksaimniecības nozarēs, efektīvi un ilgtspējīgi izmantojot pieejamos dabas resursus; veicināt atjaunojamo dabas resursu un alternatīvās enerģijas avotu izmantošanu siltumapgādē un enerģijas ražošanā, tajā skaitā veicināt biomasas izmantošanu koģenerācijā; saglabāt lauksaimniecības zemes lauksaimniecības produkcijas ražošanai, kā arī palielināt lauksaimniecības nozares ieguldījumu kurināmā un transporta degvielu izejvielu ražošanā; veicināt resursu atkārtotu vai otrreizēju izmantošanu, kā arī atkritumu, t.sk., pārtikas ražošanas blakus produktu, utilizāciju un pārstrādi u.c.). Stratēģijā paredzētie atbalsta mehānismi ir nozīmīgi tādu ***Drošas un stabilas attīstības priekšnosacījumu*** izpildē, kas saistīti ar valsts un sabiedrības attīstību (***LEADER*** pieeja veicina drošas, pilsoniskas un saliedētas sabiedrības attīstību, lauku attīstības stratēģiju un programmu izstrāde un ieviešana veicina labas pārvaldības praksi lauku atbalsta politikā), sakoptu dzīves telpu (saprātīgi izmantotu un saglabātu dabas vidi kā pakalpojumu sabiedrībai veicina kompensācijas maksājumi par videi draudzīgu zemes apsaimniekošanu) un sakārtotu uzņēmējdarbības telpu (modernu infrastruktūru un pakalpojumus dažādiem cilvēku darbības veidiem un stiliem).

Pasaules finanšu krīzes ietekmē 2008. gada beigās Latvijas finanšu sektorā un valsts budžetā izveidojās kritiska situācija un bija jālūdz Starptautiskā Valūtas fonda un ES finanšu palīdzība, Saeima pieņēma ***Latvijas ekonomikas stabilizācijas un izaugsmes atjaunošanas programmu***, kurā tika noteikti galvenie ekonomiskās krīzes pārvarēšanas virzieni. Tās īstenošanu noteica ***Latvijas Stratēģiskās attīstības plāns 2010.-2013. gadam***, un arī NAP 2007-2013 stratēģijas īstenošana 2010.-2013. gadā tika noteikta atbilstoši šim plānam. LAP 2007-2013 ieguldījums plāna izpildē saistās ar diviem galvenajiem rīcības virzieniem:

I. Ekonomikas izaugsme - 2. Uzņēmējdarbības vides un atbalsta uzlabošana - 2.3. efektīva ES fondu finansējuma apguve, apgūstot pieejamo finansējumu pilnā apmērā un mazinot administratīvos šķēršļus fondu apguvei (ELFLA līdzekļu efektīvs izlietojums 2010.-2011. gadā);

II. Sociālā drošība - 2. Reģionu atšķirību mazināšana - 2.1. atbalsts reģionu ekonomiskajai aktivitātei, nodrošinot mērķtiecīgus un koordinētus ieguldījumus attīstības centros un specifiskajās mērķa teritorijās (ELFLA investīcijas 20 milj. latu apmērā 44 novadu pašvaldībās – īpaši atbalstāmajās teritorijās).

Valsts Stratēģiskais ietvardokuments 2007.-2013. gada periodam⁶ nosaka Kohēzijas fonda un citu ES struktūrfondu apguves stratēģiju un tiek īstenots ar trim darbības programmām (DP): ESF DP "Cilvēkresursi un nodarbinātība", ERAF DP "Uzņēmējdarbība un inovācijas", ERAF un KF DP "Infrastruktūra un pakalpojumi". Eiropas Zivsaimniecības fonda (EZF) atbalsta stratēģijas īstenošanu nosaka **Rīcības programma Eiropas Zivsaimniecības fonda atbalsta ieviešanai Latvijā (2007.–2013. g.)**. Lai nodrošinātu investīciju nepārklāšanos, īpaši ievērojot kohēzijas politikas mērķu papildinātību ar kopējās lauksaimniecības politikas mērķi par atbilstoša dzīves līmeņa nodrošināšanu lauku iedzīvotājiem, katra no šīm programmām, tāpat kā Stratēģija un LAP 2007-2013, nosaka dažāda līmeņa mērķu demarkāciju un papildinātību ar citu fondu programmām, vadošās iestādes nodrošina arī programmu īstenošanas koordināciju.

Kopējās lauksaimniecības politikas I Pīlāra atbalsta instrumenti, kas tika finansēti no ELGF un īstenoti saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem *Kārtība, kādā tiek piešķirts valsts un Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai tiešā atbalsta shēmu ietvaros*⁷, ir tiešā veidā saistīti ar LAP 2007-2013, jo 2. ass platību maksājumu pasākumu izpilde tika integrēta tiešmaksājumu vienotajā administrēšanas sistēmā, kas sastāv no lauku reģistra, klientu reģistra, iesniegumu datu apstrādes sistēmas, maksājumu un pārskatu sistēmas.

Kopīgi Ministru kabineta noteikumi⁸ nosaka kārtību, kādā administrē ELFLA, ELGF un EZF fondus un šo fondu administrēšanā iesaistīto iestāžu kompetenci un pienākumus, kā arī valsts un ES atbalstu lauksaimniecībai, lauku un zivsaimniecības attīstībai.

ES Stratēģija Baltijas jūras reģionam pieņemta 2009. gadā, bet 2012. gadā tika apstiprinātas tās prioritātes, mērķi un rādītāji, kas deva stratēģijai precīzāku un konkrētāku darbības virzienu. Stratēģijai tika izvirzīti trīs pamatmērķi: glābt jūru; apvienot reģionu; celt labklājību. LAP 2007-2013 palīdz sasniegt divus no šiem mērķiem – glābt jūru, atbalstot lauksaimniecības un mežsaimniecības zemes ilgtspējīgu izmantošanu un vidi saudzējošu ražošanas metožu pielietošanu, un celt labklājību, atbalstot konkurētspējīgas lauksaimniecības, citas uzņēmējdarbības un iedzīvotāju dzīves kvalitātes attīstību laukos. Rīcības plānā, kas tika sagatavots 2013. gadā un aktualizēts 2015. gadā, LAP 2007-2013

⁶ Ministru kabineta 2007. gada 29. oktobra rīkojums Nr.669 Par Valsts stratēģisko ietvardokumentu

⁷ Ministru kabineta 2007. gada 17. aprīļa noteikumi Nr.269, 2011. gada 1. marta noteikumi Nr.173, 2013. gada 12. marta noteikumi Nr.139 Kārtība, kādā tiek piešķirts valsts un Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai tiešā atbalsta shēmu ietvaros

⁸ Ministru kabineta 2006. gada 16. maija noteikumi Nr.406 Kārtība, kādā administrē un uzrauga valsts un Eiropas Savienības atbalstu lauksaimniecībai un lauku attīstībai

Ministru kabineta 2007. gada 17.aprīļa noteikumi Nr.267 Eiropas Lauksaimniecības garantiju fonda, Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai un Eiropas Zivsaimniecības fonda administrēšanas kārtība

Ministru kabineta 2007. gada 17. aprīļa noteikumi Nr.268 Kārtība, kādā administrē un uzrauga valsts un Eiropas Savienības atbalstu lauksaimniecībai, lauku un zivsaimniecības attīstībai, kā arī kārtība, kādā publicē informāciju par atbalsta saņēmējiem

Ministru kabineta 2009. gada 17. jūnija noteikumi Nr.573 Kārtība, kādā administrē Eiropas Lauksaimniecības garantiju fondu, Eiropas Lauksaimniecības fondu lauku attīstībai un Eiropas Zivsaimniecības fondu, kā arī valsts un Eiropas Savienības atbalstu lauksaimniecībai, lauku un zivsaimniecības attīstībai

atbilstošais ieguldījums attiecas uz rīcības virzienu *Bioekonomika – lauksaimniecība, mežsaimniecība, zivsaimniecība*.

Zemes politikas pamatnostādnes 2008.-2014. gadam⁹ paredz divus politikas mērķus. Ar LAP 2007-2013 mērķiem saistīti ir mērķa *Nodrošināt racionālu un efektīvu zemes izmantošanu, ievērojot zemes aizsardzības nosacījumus* divi paredzētie rīcības virzieni *1. Daudzveidīgas zemes apsaimniekošanas attīstīšana un neizmantoto lauksaimniecībā izmantojamo zemju izmantošanas nodrošināšana* un *2. Zemes un citu dabas resursu saglabāšana un racionālas izmantošanas nodrošināšana*.

Pamatnostādnēs šie rīcības virzieni ir saistīti ar Stratēģijā izvirzītajām prioritātēm nodrošināt lauku dabas resursu ilgtspējīgu apsaimniekošanu un lauku dzīves telpas attīstību, kā arī vides un lauku ainavas uzlabošanu. Stratēģijas plānā paredzēts atbalstīt meža ieaudzēšanu lauksaimniecībai un citiem izmantošanas veidiem nepiemērotās, bet mežsaimniecībai izmantojamās zemēs. LAP 2007-2013 meža ieaudzēšana saistīta ar nosacījumu par atbilstību teritoriju attīstības plāniem. Lauksaimniecībā neizmantotajās zemes samazinājums ir sasniedzamais rādītājs gan pamatnostādnēs, gan LAP 2007-2013 pasākumā, kas atbalsta atklātas lauku ainavas uzturēšanu un lauksaimnieciskās darbības nodrošināšanu mazāk labvēlīgajos apvidos. Ieguldījumu zemes politikas pamatnostādņu mērķos dod arī LAP 2007-2013 kompensācijas par saimnieciskās darbības ierobežojumiem *Natura 2000* teritorijās, atbalsts meliorācijas sistēmu sakārtošanai un kurināmā ražošanai no lauksaimnieciskās un mežsaimnieciskās izcelsmes biomasas, kā arī *LEADER* pieeja dzīves kvalitātes veicināšanai vietējo attīstības stratēģiju darbības teritorijās un mācību pasākumi par ilgtspējīgas lauksaimnieciskās un mežsaimnieciskās darbības nodrošināšanu. Pamatnostādņu turpmākās rīcības plāna 24 punktos tiešas saistības ar LAP 2007-2013 atbalstītajām aktivitātēm nav, savukārt šis plānotās darbības veicina un atvieglo nosacījumu izpildi LAP 2007-2013 pasākumu īstenošanai.

Nacionālais vides politikas plāns 2004.-2008. gadam¹⁰ noteica vides politikas pamatprincipus un mērķus, kas, periodam beidzoties, tika iestrādāti **Vides politikas pamatnostādnes 2009.-2015. gadam**¹¹. Vides politikas virsmērķis ir nodrošināt iedzīvotājiem iespēju dzīvot tīrā un sakārtotā vidē, īstenojot ilgtspējīgu attīstību, saglabājot vides kvalitāti un bioloģisko daudzveidību, nodrošinot dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu, kā arī sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanā un informētību par vides stāvokli. Tas saskan ar Stratēģijas virsmērķi *pārticis cilvēks ilgtspējīgi apdzīvotos Latvijas laukos* un vienu no LAP 2007-2013 prioritārajiem mērķiem – lauksaimniecības un mežsaimniecības zemes ilgtspējīga izmantošana, atbalstot lauku teritorijas dabas vērtību, pievilcīgas ainavas un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, veicinot resursu efektīvu izmantošanu lauksaimniecībā, tādējādi samazinot gaisa un ūdens piesārņojumu, kā arī atbalstot lauksaimnieciski neizmantoto zemju apmežošanu, tādējādi palielinot oglekļa dioksīda piesaisti. LAP 2007-2013 atbalsts kurināmā un enerģijas ražošanai no biomasas

⁹ Ministru kabineta 2008.gada 13.oktobra rīkojums Nr.613 Par Zemes politikas pamatnostādnēm 2008.-2014.gadam

¹⁰ Ministru kabineta 2004. gada 4. februāra rīkojums Nr.81 Par Nacionālo vides politikas plānu 2004.–2008. gadam

¹¹ Ministru kabineta 2009. gada 31. jūlija rīkojums Nr.517 Par Vides politikas pamatnostādnēm 2009.-2015. gadam

palielina vietējo atjaunojamo energoresursu izmantošanu. Tomēr abos dokumentos netiek dublētās veicamās rīcības.

Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2006¹² balstās uz Latvijas Meža politikas (akceptēta MK 1998. gada 28. aprīlī) Vienotās tautsaimniecības attīstības stratēģijas pamatprincipiem. Starp saistītajiem meža politikas attīstības sfēru skarošajiem dokumentiem, kuru prioritātēs jāintegrē meža nozares attīstības mērķi un Latvijas Meža un saistīto nozaru programmā (kas gala rezultātā netika izveidota, lai gan tās koncepcija bija apstiprināta) iekļautie specifiskie pasākumi, ir atzīmēta Stratēģija un LAP 2007-2013 (tobrīd izstrādes stadijā).

Meža nozares attīstības politikas mērķi, kuru sasniegšanā LAP 2007-2013 var dot ieguldījumu:

1. Latvijas mežu apsaimniekošana ir ilgtspējīga un starptautiski atzīta

Ilgtspējīga apsaimniekošana nozīmē meža un meža zemju pārvaldīšanu un izmantošanu tādā veidā un apjomā, kas saglabā to bioloģisko daudzveidību, produktivitāti, atjaunošanās spēju, dzīvotspēju un to potenciālu īstenot nozīmīgas ekoloģiskās, ekonomiskās un sociālās funkcijas vietējā, nacionālā un globālā līmenī tagad un nākotnē, un kas nerada draudus citām ekosistēmām. (*Helsinku rezolūcija H-1*).

Rīcības virzieni mērķa sasniegšanai – 1) tiek veidota sistēma valsts, pašvaldību, interešu grupu un nozaru sadarbībai lauku, zemes izmantošanas un attīstības politikas dokumentu un plānu izstrādē un īstenošanā (politikas rezultātā Lauku attīstības stratēģijā, reģionālās attīstības programmās un plānos integrētas meža nozares attīstības iespējas, un ir pieaugusi zemes izmantošanas efektivitāte); 2) tiek radīti priekšnoteikumi līdzsvarotai meža ekoloģisko, ekonomisko un sociāli kultūrvēsturisko vērtību izmantošanai, lai nodrošinātu meža apsaimniekošanas ekonomisko dzīvotspēju (viens no politikas rezultātiem - ir izveidota privāto mežu apsaimniekošanas, kooperācijas un konsultāciju atbalsta un veicināšanas sistēma).

2. Latvijas meža nozares produkcija ir konkurētspējīga ar augstu pievienoto vērtību un atbilst klienta vajadzībām

Viens no rīcības virzieniem mērķa sasniegšanai – izveidot reāli darbojošos starpnozaru attīstības plānošanas un sadarbības sistēmu nacionālā, reģionālā un vietējā līmenī (divi no minētajiem politikas rezultātiem - a) meža nozares attīstības prioritātes integrētas nacionālos un saistīto nozaru politikas plānošanas dokumentos un programmās; d) pieaugusi meža produktu izmantošana enerģētikā).

Klimata pārmaiņu samazināšanas programma 2005.-2010. gadam¹³ un tās politikas rezultātā izstrādātie politikas plānošanas dokumenti klimata pārmaiņu jomā - **Atjaunojamo energoresursu izmantošanas pamatnostādnēm 2006.-2013. gadam** un **Biogāzes ražošanas un izmantošanas attīstības programma 2007.-2011. gadam**¹⁴, kas

¹² Ministru kabineta 2006. gada 18. aprīļa rīkojums Nr.273 Par Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnēm

¹³ Ministru kabineta 2005. gada 6. aprīļa rīkojums Nr.220 Par Klimata pārmaiņu samazināšanas programmu 2005.-2010. gadam

¹⁴ Ministru kabineta 2006. gada 31. oktobra rīkojums Nr.835 Par Atjaunojamo energoresursu izmantošanas pamatnostādnēm 2006.-2013. gadam

Ministru kabineta 2007. gada 14. jūnijā rīkojums Nr.371 Par Biogāzes ražošanas un izmantošanas attīstības programmu 2007.-2011. gadam

tieši saistīti ar LAP 2007-2013 pasākumu īstenošanu kurināmā ražošanai un enerģijas ieguvei no lauksaimnieciskas un mežsaimnieciskas izcelsmes biomasas.

Klimata pārmaiņu samazināšanas programma 2005.-2010. gadam darbības īstenošanas gala ziņojumā atzīmēts LAP 2007-2013 ieguldījums lauksaimniecībā neizmantoto zemju apmežošanas veicināšanā, mežaudžu produktivitātes paaugstināšanā, pilotprojektu realizēšanā, kuros enerģiju iegūtu no Latvijā mazāk izmantotiem atjaunojamiem enerģijas resursiem (biogāzes ražotne no kūsmēsliem un zaļmasas), sabiedrības informēšanā par jautājumiem, kas skar Lauku attīstības programmas pasākumus.

3.1.2 Pamatojums atbalstam sociālekonomisko vajadzību apmierināšanai

Stratēģijā identificētas galvenās vajadzības, kas ir jārisina, ņemot vērā stratēģisko virsmērķi - **pārticis cilvēks ilgtspējīgi apdzīvotos Latvijas laukos.**¹⁵ Tās izriet no situācijas apraksta lauku attīstības kontekstā un SVID analīzes rezultātiem. Stratēģijā izvirzītās prioritātes pamatotas arī LAP 2007-2013 stratēģijas apraksta daļā. Programmas īstenošanas laikā iesniegtajos Stratēģiskā kopsavilkuma ziņojumos ir sniegts pārskats par situācijas izmaiņām gan makroekonomiskajā kontekstā, gan lauku attīstības kontekstā, kur galvenie aspekti ir gan lauksaimniecības, mežsaimniecības un pārstrādes sektoru sniegums, gan lauksaimniecības un vides mijiedarbība, gan sociāli ekonomiskais konteksts.

Galvenās tēzes no stratēģiskajiem kopsavilkuma ziņojumiem:

Lauksaimniecības, mežsaimniecības un pārstrādes sektoru sniegums - darba ražīgums Latvijas lauksaimniecībā atpaliek no ES caurmēra, lauksaimnieku ienākumi ir pakļauti dažādu ārējo faktoru riska ietekmei. Apmācības un zināšanu izplatīšana var padarīt lauksaimniecības, mežsaimniecības un pārstrādes sektorus inovatīvākus un noturīgākus attiecībā uz ārējo spiedienu, kā arī uzlabot šo sektoru pielāgošanās spēju uz tirgu un konkurētspēju lielākā mērā orientētai biznesa videi.

Lauksaimniecības un vides mijiedarbība - apmēram 37% zemes Latvijā tiek izmantoti lauksaimnieciskiem mērķiem.

Sociāli ekonomiskais konteksts - apmēram 35% Latvijas iedzīvotāju dzīvo lauku teritorijās; palielinās iedzīvotāju migrācija uz pilsētām un emigrācija; palielinās lauku iedzīvotāju vidējais vecums; ievērojamam skaitam lauku teritoriju ir apgrūtināta pieeja pilsētvidei; laukos kopumā ir sliktāki ekonomiskie rādītāji, lēnāka izaugsme. Produktivitātes paaugstināšanas faktori lauku vidē un pilsētvidē nav atšķirīgi - prasmes, investīcijas, inovācijas, uzņēmība un konkurence. Dzīves kvalitāte lauku apvidos ir zemāka.

Lauku attīstības politikai jāspēj atbildēt uz šiem izaicinājumiem sociālās attīstības jomā - jārisina visu lauku iedzīvotāju problēmas, ne tikai jāveicina lauksaimnieciskās ražošanas un mežsaimniecības attīstība. Lauku iztukšošanās negatīvi ietekmē ekonomisko attīstību – sarūkot radošu, izglītotu un ekonomiski aktīvu cilvēku īpatsvaram laukos, arvien grūtāk veidot jaunas ražotnes, bet darbavietu un kvalitatīvas dzīves vides trūkums vēl vairāk veicina cilvēku aizplūšanu no laukiem.

¹⁵ LAP 2007-2013

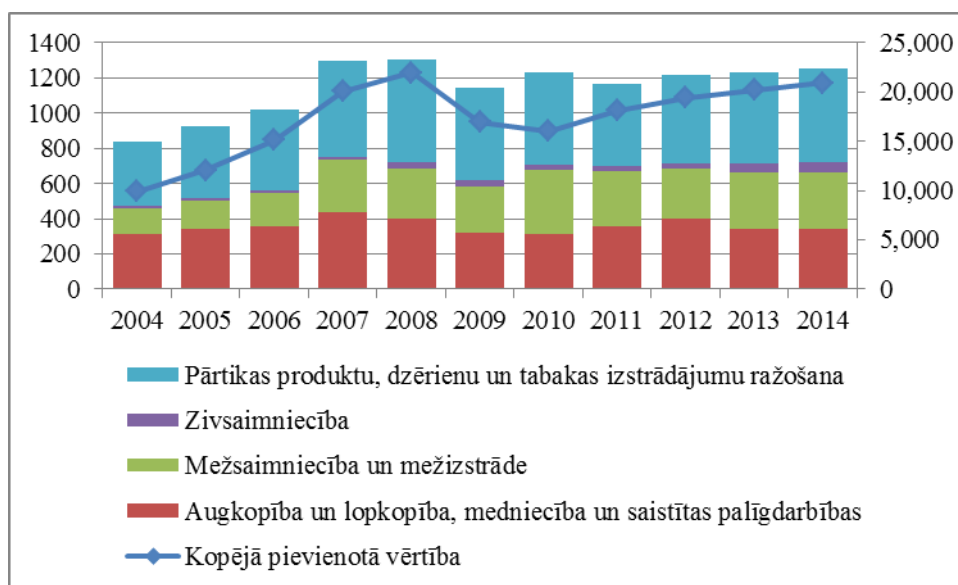
Sociālās un ekonomiskās situācijas pārmaiņas no 2004. līdz 2013. gadam

Iekšzemes kopprodukts

Periodā no 2004. gada līdz 2006. gadam Latvijas ekonomika strauji attīstījās, tomēr izaugsme bija nesabalansēta. Ekonomikas pieaugumu galvenokārt nodrošināja iekšzemes pieprasījums - strauji augošais privātais patēriņš un stabili augstais investīciju palielinājums. Vienlaikus samērā spēcīgā ārējā pieprasījuma pārmaiņu tendences bija lejup virzītas. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) datiem reālais iekšzemes kopprodukts (IKP) 2006. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu palielinājās par gandrīz 12%. Viena iedzīvotāja pilna iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtība 2006. gadā joprojām bija viena no zemākajām ES, un IKP uz vienu iedzīvotāju pirktspējas paritātē sasniedza tikai 52,8% no ES-27 vidējā līmeņa.

Lauksaimniecības īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā periodā samazinājās no 3,1% līdz 2,4%. Mežsaimniecības īpatsvars samazinājās no 1,5% līdz 1,3%. Zivsaimniecības īpatsvars bija stabils un nenozīmīgs 0,1% līmenī. Pārtikas ražošanas īpatsvars samazinājās no 3,7% līdz 3,0%.

Periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam iekšzemes kopprodukta faktiskajās cenās ikgadējās svārstības ir bijušas ievērojamas, tomēr pēc samazinājuma 2009. un 2010. gadā IKP pastāvīgi palielinājies. Lauksaimniecības īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā periodā samazinājies no 2,2% līdz 1,6%. Mežsaimniecības īpatsvars ir nedaudz palielinājies no 1,5% līdz 1,6%. Zivsaimniecības īpatsvars palielinājies no 0,1% līdz 0,3%. Pārtikas ražošanas īpatsvaram ir neliela samazinājuma tendence – šajā periodā tas samazinājies no 2,7% līdz 2,5%. Kopējās pievienotās vērtības izmaiņas atsevišķās nozarēs periodā no 2004. gada līdz 2014. gadam norādītas 3.1.attēlā.

3.1.attēls. Kopējā pievienotā vērtība no 2004. līdz 2014. gadam, milj. EUR

Avots: CSP

Iekšzemes kopprodukta (IKP) samazinājums 2009. un 2010. gadā notika galvenokārt būvniecības, apstrādes rūpniecības un tirdzniecības nozarēs. Ekonomikas lejupslīdi noteica tādi faktori kā globālā finanšu krīze, ārējā sektora izteiktā nesabalansētība, straujais un būtiskais privātā patēriņa un investīciju pieaugums, nozīmīga ārējā kapitāla ieplūde. Tādējādi izveidojās ievērojams maksājumu bilances tekošā konta deficīts. Iekšzemes

pieprasījums sāka samazināties. Ekonomikas lejupslīde turpinājās arī 2009. gadā, tomēr samazinājuma tempi palēninājās, uzlabojoties situācijai ārējos tirgos. Iekšzemes pieprasījums joprojām bija lēns, saglabājoties zēmam ražotāju cenu līmenim. Ievērojami samazinājās kreditēšanas apjomi. Tai pašā laikā strauji augot bezdarbam un samazinoties iedzīvotāju ienākumu līmenim, pasliktinājās aizņēmēju maksāspēja. IKP sāka pieaugt 2010. gada otrajā pusgadā, galvenokārt saistībā ar eksportspējīgo nozaru atveseļošanos. IKP pieaugums turpinājās arī 2011. gadā, neraugoties uz augstāku nenoteiktības līmeni ārējos tirgos. Neraugoties uz smago ekonomisko situāciju eirozonā, Latvijas ekonomikas izaugsme 2012. gadā bija ievērojama, tomēr IKP joprojām ievērojami atpalika no pirmskrīzes līmeņa 2007. gadā. IKP pieaugums turpinājās arī 2013. gadā, pieauguma tempiem pārsniedzot ES vidējo līmeni. Tomēr IKP joprojām atpalika no pirmskrīzes līmeņa 2007. gadā.

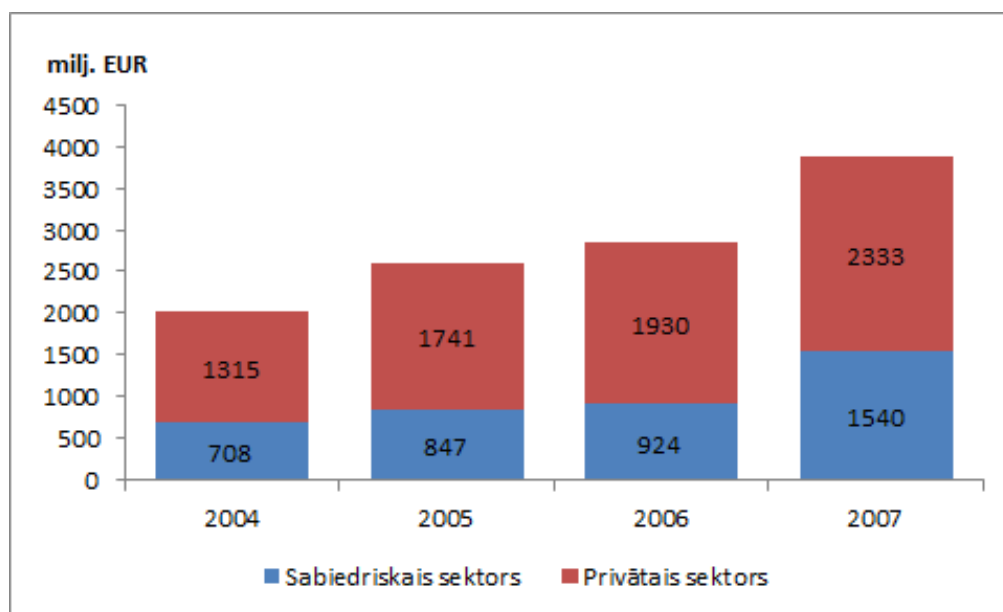
IKP uz iedzīvotāju % no vidējā ES-27 līmeņa pirktspējas paritātē Latvijā ir nozīmīgi palielinājies: no 46% 2004. gadā līdz 57% 2007. gadā un 67% 2013. gadā. Tas nozīmē, ka ekonomiskā attīstība kopumā Latvijā tuvojas ES vidējam līmenim.

Lauksaimniecības, mežsaimniecības un pārtikas ražošanas sektoru īpatsvars iekšzemes kopproduktā nav ievērojams, turklāt tas ir pastāvīgi samazinājies gan pirms programmas, gan tās darbības laikā.

Latvijas lauksaimniecības sektora īpatsvars IKP mainās atbilstoši valsts attīstībai, 2014. gadā sasniedzot apmēram 3%. Līdzīgs īpatsvara līmenis ir Igaunijā, Lietuvā, Polijā, Somijā, Spānijā. Tādās attīstītajās ES valstīs kā Vācija, Apvienotā Karaliste, Beļģija, Francija, Īrija, Itālija, Portugāle, Austrija, Zviedrija, Dānija lauksaimniecības īpatsvars iekšzemes kopproduktā sasniedz 1-2%. Ungārijā, Grieķijā un Krievijā lauksaimniecības īpatsvars sasniedz 4%. Augstāks īpatsvars ir vairākās Dienvidēiropas un Balkānu valstīs, kā arī pārējās NVS valstīs, sasniedzot 5-10%. Eiropā vidējais līmenis sasniedz 2%. Attīstītajās valstīs kopš 2000. gada īpatsvars ir zems, un tas praktiski nemainās. Turpretī valstīs ar augstāku līmeni tas pastāvīgi nedaudz samazinās.

Nefinanšu investīcijas

Periodā no 2004. gada līdz 2007. gadam nefinanšu investīcijas Latvijā faktiskajās cenās bija palielinājušās no 2 023 milj. EUR līdz 3 873 milj. EUR. Nefinanšu investīciju īpatsvars sabiedriskajā sektorā perioda laikā bija palielinājies no 35% līdz 40% (skat. 3.2.attēls).

3.2.attēls. Nefinanšu investīcijas nemateriālajos ieguldījumos un pamatlīdzekļos pa sektoriem (faktiskajās cenās, milj. EUR), 2008.-2014. g.

Avots: CSP

Periodā no 2008. gada līdz 2013. gadam kopējās nefinanšu investīcijas valstī samazinājušās par vienu trešdaļu (skat. 3.1.tabula). Nefinanšu investīcijas lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības sektorā samazinājušās par 8%, bet pārtikas pārstrādes sektorā - par 29%. Lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības īpatsvars kopējās nefinanšu investīcijās perioda laikā palielinājies no 4,6% līdz 6,2%. Pārtikas pārstrādes īpatsvars kopējās nefinanšu investīcijās perioda laikā nedaudz palielinājies no 2,1% līdz 2,2%.

3.1.tabula. Nefinanšu investīcijas nemateriālajos ieguldījumos un pamatlīdzekļos pa darbības veidiem (faktiskajās cenās, tūkst. EUR), 2008.-2014. g.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
KOPĀ	7 138 768	3 906 328	3 106 598	3 964 720	4 743 555	4 607 342	4 817 112
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	325 165	184 911	185 037	295 320	332 103	346 999	298 606
Īpatsvars kopvērtībā, %	4,6	4,7	6,0	7,4	7,0	7,5	6,2
Augkopība un lopkopība, medniecība un saistītas palīgdarbības	130 938	82 925	78 320	130 366	193 954	206 490	136 808
Īpatsvars kopvērtībā, %	1,8	2,1	2,5	3,3	4,1	4,5	2,8
Mežsaimniecība un mežizstrāde	189 377	99 763	102 934	150 266	124 933	129 864	151 884
Īpatsvars kopvērtībā, %	2,7	2,6	3,3	3,8	2,6	2,8	3,2
Zivsaimniecība	4 849	2 222	3 782	14 687	13 215	10 645	9 915
Īpatsvars kopvērtībā, %	0,1	0,1	0,1	0,4	0,3	0,2	0,2
Pārtikas produktu un dzērienu ražošana	148 677	58 365	53 442	103 250	147 235	107 831	104 943
Īpatsvars kopvērtībā, %	2,1	1,5	1,7	2,6	3,1	2,3	2,2

Avots: CSP

Investīcijas ievērojami samazinājās 2009. gadā sakarā ar banku piesardzīgumu uzņēmēju kreditēšanā un valsts izdevumu samazinājumu investīcijām. Tādējādi saglabājās zema ražošanas jaudu noslodze. Neliels investīciju samazinājums turpinājās arī 2010. gadā. Straujāks investīciju pieaugums notika 2011. gadā, tomēr to joprojām ierobežoja zems pieprasījums, ierobežoti uzņēmumu finanšu līdzekļi un zems banku kreditēšanas līmenis.

Investīciju pieaugums turpinājās arī 2012. gadā, tomēr straujāku investīciju kāpumu ierobežoja vājā kreditēšana un uzņēmēju nogaidošā pozīcija, ņemot vērā neskaidrību par turpmāko situācijas attīstību ārējā vidē. Periodā pēc 2012. gada nefinanšu investīciju kopapjoms nav ievērojami mainījies.

Nefinanšu investīciju kopapjomam valstī pēdējo gadu laikā stabilizējoties pēc pieauguma, lauksaimniecības un pārtikas sektoru īpatsvars kopējās nefinanšu investīcijās nedaudz samazinājies. LAP 2007-2013 darbības periodā šo sektoru kopējais īpatsvars palielinājies no 6,6% līdz 8,4%.

Iedzīvotāji

Svarīgs aspekts ir iedzīvotāju skaita izmaiņas programmas uzsākšanas un darbības laikā. Periodā no 2004. gada līdz 2006. gadam valsts iedzīvotāju skaits samazinājies par 3%. Lauku iedzīvotāju skaita samazinājums šī perioda laikā ir nedaudz izteiktāks 3,3% apmērā, nedaudz samazinoties īpatsvaram valsts iedzīvotāju kopskaitā (skat. 3.2.tab.).

3.2.tabula. Latvijas iedzīvotāju skaits un blīvums gada sākumā

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
KOPĀ	2 277	2 250	2 228	2 209	2 192	2 163	2 121	2 075	2 045	2 024	2 001
Iedzīvotāju blīvums tūkst. iedz./km ²	36,6	36,2	35,8	35,5	35,3	34,8	34,1	33,4	32,9	32,6	32,2
Lauku iedzīvotāju skaits (tūkst.) un īpatsvars kopskaitā	733 32,2%	725 32,2%	716 32,1%	709 32,1%	703 32,1%	694 32,1%	682 32,2%	668 32,2%	663 32,4%	658 32,5%	644 32,2%

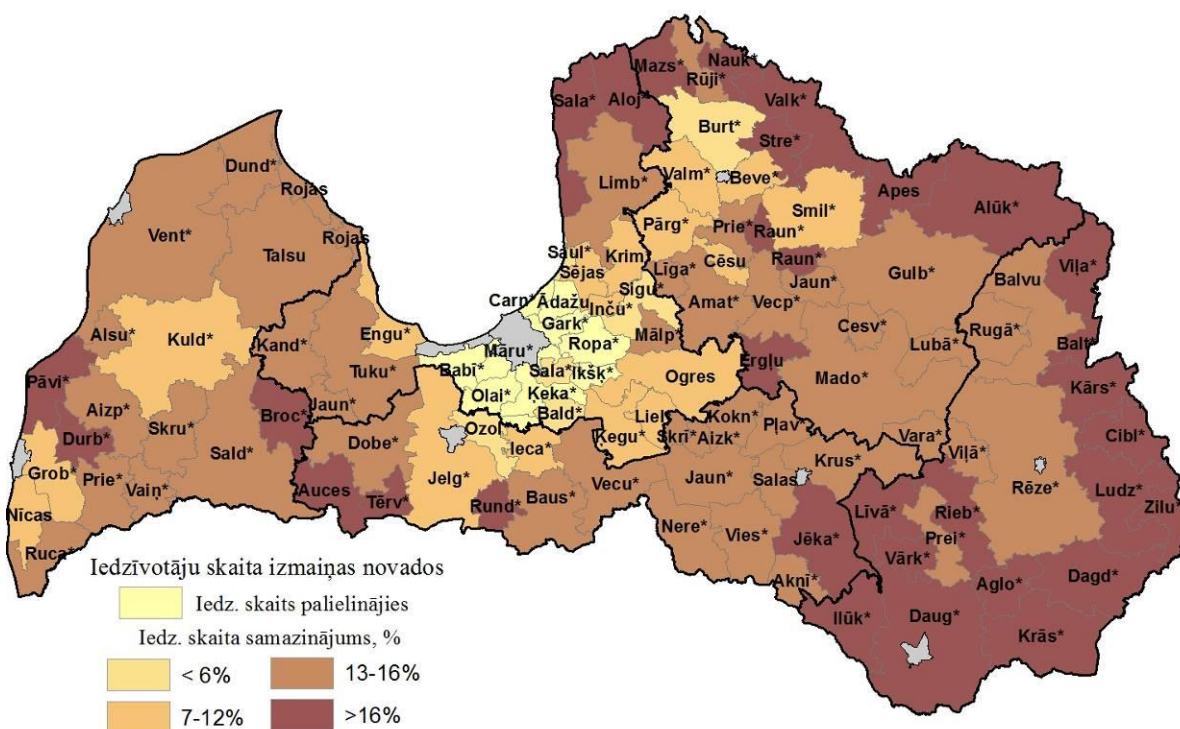
Avots: CSP

Periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam valsts iedzīvotāju skaits samazinājies ļoti strauji - par 9,4%, tajā skaitā lauku iedzīvotāju skaits šajā periodā samazinājies par 9,2%. Lauku iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā perioda laikā ir saglabājies aptuveni 32% līmenī.

Tajā pašā laikā iedzīvotāju teritoriālā struktūra pārskata periodā būtiski mainās – Rīgas tiešā tuvumā iedzīvotāju skaits palielinās, taču visās pašvaldībās, kuras atrodas tālāk nekā 50-70 km no galvaspilsētas, vērojams iedzīvotāju skaits kritums.

Visstraujāk iedzīvotāju skaits samazinās galvaspilsētai tālākajos novados un pierobežā (skat. 3.3.att.).

CSP dati rāda, ka laikā no 2007. līdz 2014. gadam lielākajā daļā Latvijas teritorijas iedzīvotāju skaits ir samazinājies par vairāk nekā 13%, bet 32 novados (30% no visiem) – par vairāk nekā 16%. Teritorijas ar straujāko iedzīvotāju skaita samazinājumu koncentrējas Latgalē un Vidzemes pierobežas novados. Tas liecina par nepieciešamību pastiprināti sekmēt ekonomisko aktivitāti pierobežas novados.

3.3.attēls. Iedzīvotāju skaita izmaiņas Latvijas novados laikā no 2007. līdz 2014.gadam (%)

Avots: LAND no CSP datiem

Latvijas lauku iedzīvotāju sociāli demogrāfisko struktūru īpaši smagi skārusi iedzīvotāju novecošanās, dzimstības samazināšanās, iedzīvotāju aizplūšana uz ārzemēm un pilsētām. Lauku iztukšošanās saasina dažādas ar dzīves kvalitātes nodrošināšanu saistītas problēmas, kā rezultātā iedzīvotāju skaits vēl vairāk turpina samazināties, un veidojas apburtais loks, kad, piemēram, skola tiek slēgta, jo skolēnu skaits ir nepietiekams, bet vēl atlikušās ģimenes ar skolas vecuma bērniem pārceļas uz dzīvi citur, jo dzīvesvietas tuvumā bērniem nav skolas. Aplūkojot starptautiskās migrācijas ietekmi uz sabiedrības dzīvi, pētnieki secina, ka “emigrācija Latvijā rada ne tikai dramatiskus lauku iztukšošanos, strauju sabiedrības novecošanos, apdraudējumu darba tirgus un sociālās sistēmas ilgtspējai, tautas ataudzei (jo aizbraucēju lielais vairums ir vecumā, kad dibina ģimenes un dzimst bērni), bet arī virkni morālas dabas jautājumu, kas skar atbildību, piederību un saites starp aizbraucējiem un palicējiem, kā arī aizbraucējiem un valsti.”¹⁶ Šie procesi rada jaunus izaicinājumus Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes izaugsmes nodrošināšanai, īpaši laukos.

Iedzīvotāju skaita samazināšanās līmenis jo īpaši attālākajās lauku teritorijās ir vērtējams kā ļoti būtisks, un šī tendence uzskatāma par vienu no lielākajiem draudiem valsts attīstībai. Vienlaikus notiek iedzīvotāju skaita koncentrēšanās tuvāk ap Rīgu esošos novados, bet ne lielajās pilsētās, kas nozīmē, ka iedzīvotāji novērtē lauku vides priekšrocības, tomēr tiem ir svarīga attīstīta infrastruktūra un nozīmīgu attīstības centru tuvums.

¹⁶ Baiba Bela Starptautiskā migrācija un nacionālā identitāte – transnacionālas piederības veidošanās. Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014., 296.lpp.

Nodarbinātība

Periodā no 2004. gada līdz 2006. gadam tika novērotas pozitīvas tendences nodarbinātībā: ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars valsts iedzīvotāju kopskaitā darbaspējas vecumā palielinājies no 62,2% līdz 64,2% (skat. 3.3.tab.). Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā palielinājies nodarbināto iedzīvotāju īpatsvars, bezdarba līmenis samazinoties no 11,7% līdz 7,0%. Arī laukos nodarbinātība palielinājās, bezdarba līmenis samazinoties no 9,3% līdz 7,0%. Tādējādi programmas sagatavošanas posmā nodarbinātība nebija īpaša problēma, kam būtu jāpievērš pastiprināta uzmanība.

Periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam valsts ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā 66% apmērā nav ievērojami mainījies. Arī pilsētu ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā 67% apmērā nav ievērojami mainījies. Turpretī lauku ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā nedaudz palielinājies no 62% līdz 63%.

Nodarbinātības līmenis, ko mēra ar nodarbināto īpatsvaru kopējā iedzīvotāju skaitā (15-64 gadu vecumā) pirms Programmas (2007.gadā) bija augstāks (68%), bet pēc tam ekonomiskās krīzes ietekmē strauji samazinājās, zemāko vērtību sasniedzot 2010.gadā (58,5%). Turpmākos gadus tas konsekventi palielinājies, līdz 2014.gadā jau pietuvojies pirmskrīzes līmenim, sasniedzot 66,3%.

Bezdarbnieku īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā laikā no 2007. gada līdz 2013. gadam palielinājies no 6,1% līdz 11,9%. Pilsētās bezdarbnieku īpatsvars palielinājies no 6,1% līdz 11,3%. Laukos bezdarbnieku īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā palielinājies no 6,0% līdz 13,2%.

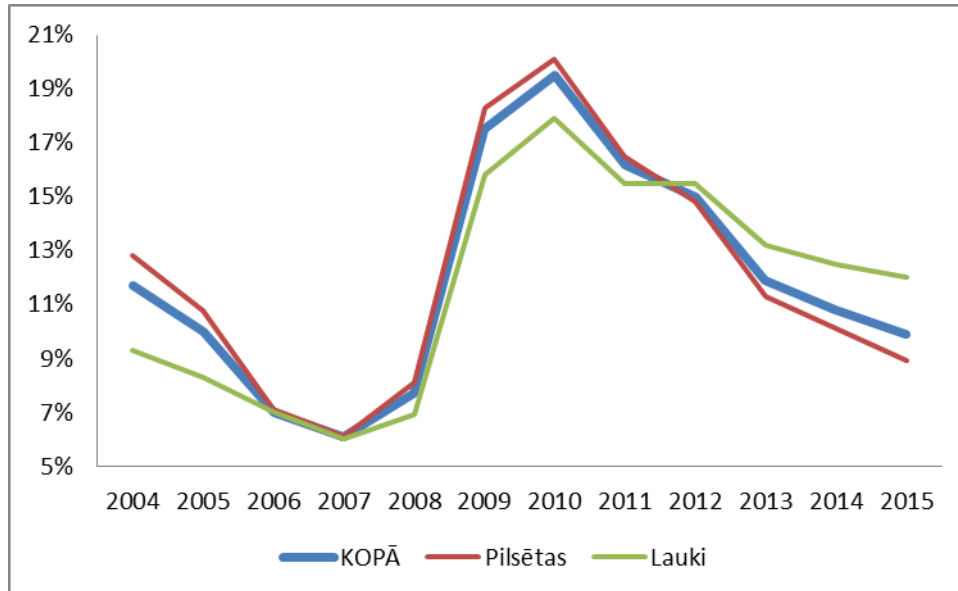
3.3.tabula. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits, īpatsvars un struktūra pilsētās un laukos

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kopā											
Iedzīvotāju skaits, tūkst.	1 756	1 741	1 728	1 716	1 703	1 674	1 635	1 595	1 560	1 536	1 496
Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars, %	62,2	62,1	64,2	65,6	67,2	65,8	64,6	64,5	66,1	66,0	66,3
tai skaitā nodarbinātie iedzīvotāji, %	88,3	90,0	93,0	93,9	92,3	82,5	80,5	83,8	85,0	88,1	89,1
tai skaitā bezdarbnieki, %	11,7	10,0	7,0	6,1	7,7	17,5	19,5	16,2	15,0	11,9	10,8
Pilsētas											
Iedzīvotāju skaits, tūkst.	1 202	1 190	1 181	1 172	1 162	1 141	1 113	1 086	1 056	1 037	1 014
Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars, %	63,8	63,9	65,9	67,3	69,0	67,3	66,4	66,1	67,4	67,3	67,5
tai skaitā nodarbinātie iedzīvotāji, %	87,2	89,2	92,9	93,9	91,9	81,7	79,9	83,5	85,2	88,7	89,9
tai skaitā bezdarbnieki, %	12,8	10,8	7,1	6,1	8,1	18,3	20,1	16,5	14,8	11,3	10,1
Lauki											
Iedzīvotāju skaits, tūkst.	553	551	547	543	540	533	522	509	504	499	482
Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars, %	58,7	58,3	60,5	61,9	63,2	62,5	60,7	61,0	63,3	63,4	64,0
tai skaitā nodarbinātie iedzīvotāji, %	90,7	91,7	93,0	94,0	93,1	84,2	82,1	84,5	84,5	86,8	87,5
tai skaitā bezdarbnieki, %	9,3	8,3	7,0	6,0	6,9	15,8	17,9	15,5	15,5	13,2	12,5

Avots: LAND no CSP datiem

Arī šī rādītāja svārstības noteica ekonomiskā krīze un atgūšanās no tās. Bezdarba līmenis sāka paaugstināties 2008. gada beigās. Augsts bezdarba līmenis saglabājās arī 2009. gadā un 2010. gadā. Kopš 2011. gada bezdarba līmenis pazeminājās, palielinoties nodarbināto iedzīvotāju skaitam. Šādas tendences turpinājās arī 2012. gadā un 2013. gadā.

Nodarbinātības pieaugums veicināja iekšējā patēriņa palielināšanos, pozitīvi ietekmējot tirdzniecības un komercpakalpojumu sektorus. Lai gan relatīvi augstais bezdarba līmenis galvenokārt ir saistīts ar cikliskiem faktoriem, tomēr arvien izteiktākas kļūst strukturālā bezdarba pazīmes, mainoties atsevišķu sektoru attīstības iespējām. Bezdarba līmeņa izmaiņas valstī kopumā, pilsētās un laukos parādītas 3.4.attēlā.

3.4.attēls. Bezdarba līmeņa izmaiņas

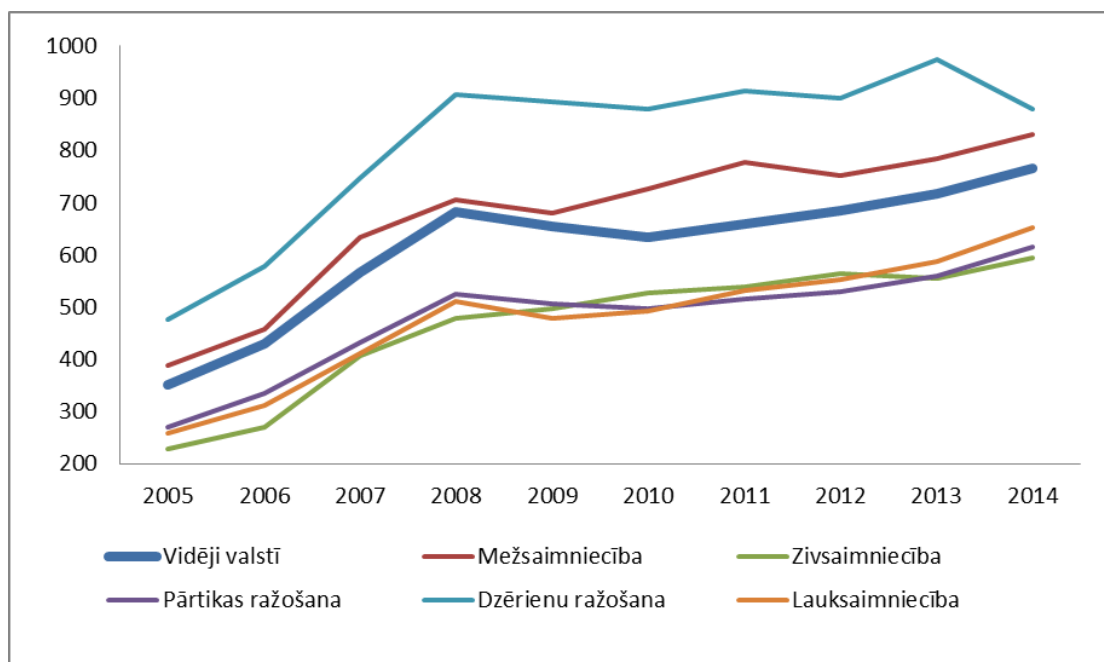
Avots: LAND no CSP datiem

Periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam lauku ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā palielinājies, šim rādītājam vidēji valstī nemainoties. Tai pašā laikā bezdarba līmeņa pieaugums laukos pārsniedz šī rādītāja izmaiņas vidēji valstī.

Strādājošo darba samaksa

Periodā no 2004. gada līdz 2006. gadam vidējā bruto darba samaksa valstī palielinājās par 43%. Vidējā darba samaksa lauksaimniecības, medniecības un mežsaimniecības sektorā 2006. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu palielinājusies par 19%, pārtikas ražošanā - par 25%, bet dzērienu ražošanā - par 21%. Bruto darba samaksas lauksaimniecības, medniecības un mežsaimniecības sektorā attiecība pret vidējo bruto darba samaksu valstī periodā samazinājusies no 87% līdz 84%. Pārtikas ražošanā šī attiecība palielinājusies no 77% līdz 78%, bet dzērienu ražošanā - samazinājusies no 136% līdz 135%.

Periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam vidējā bruto darba samaksa valstī palielinājusies par 27%. Vidējā darba samaksa lauksaimniecības, medniecības un mežsaimniecības sektorā palielinājusies par 35%, pārtikas un dzērienu ražošanā - par 30%. Bruto darba samaksas lauksaimniecības, medniecības un mežsaimniecības sektorā attiecība pret vidējo bruto darba samaksu valstī periodā palielinājusies no 88% līdz 94%. Pārtikas ražošanā šī attiecība palielinājusies no 76% līdz 78%, bet dzērienu ražošanā - no 132% līdz 136%. Bruto darba samaksas izmaiņas periodā no 2004. gada līdz 2014. gadam norādītas 3.5.attēlā.

3.5.attēls. Bruto ikmēneša darba samaksa no 2005. līdz 2014. gadam, EUR

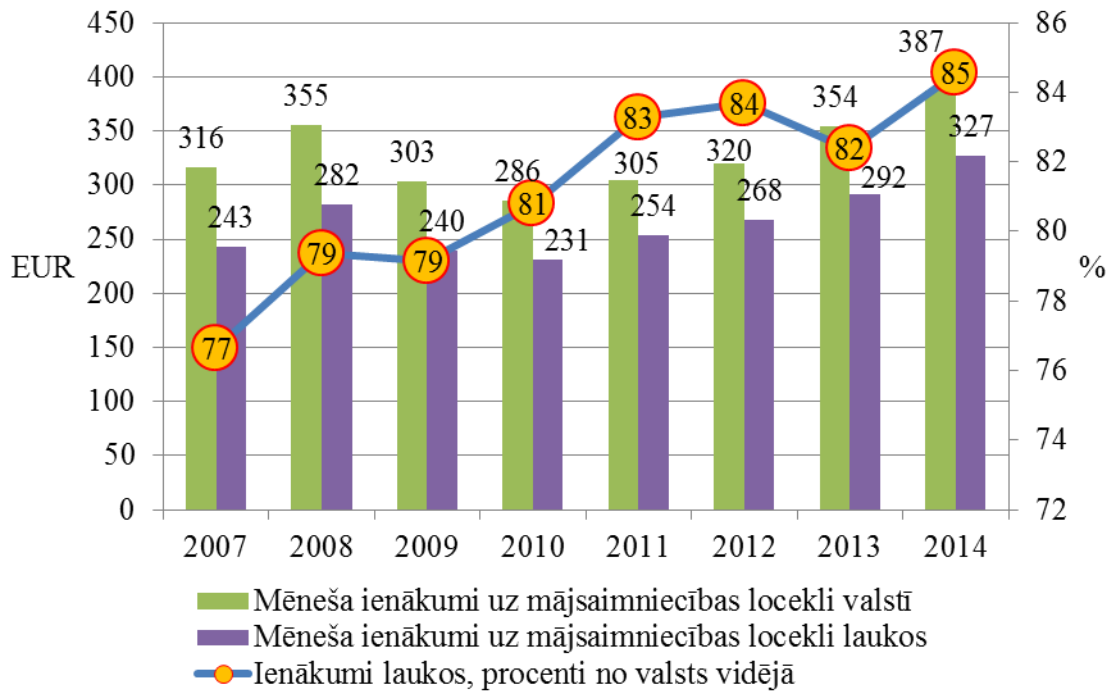
Avots: LAND no CSP datiem

2009. gadā bruto darba samaksas samazinājuma ietekmē, īpaši sabiedriskajā sektorā, būtiski samazinājās iedzīvotāju ienākumi. 2010. gadā darba algas samazināšanās tempi palēninājās. Bruto darba samaksa palielinājās 2011. gadā, visstraujāk pieaugot algām lauksaimniecības un mežsaimniecības sektoros. Bruto darba samaksas pieaugums turpinājās arī 2012. gadā, lai gan pieauguma tempi atpalika no kopējās ekonomikas izaugsmes līmeņa. Tomēr pieaugums bija pietiekams pieprasījuma pieauguma nodrošināšanai iekšējā tirgū.

Vidējais bruto darba samaksas pieaugums lauksaimniecības un mežsaimniecības sektoros periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam pārsniedz vidējās bruto darba samaksas pieaugumu valstī kopumā.

Iedzīvotāju ienākumi

Vidējie mēneša ienākumi valstī uz vienu mājsaimniecības locekli periodā no 2010. gada pastāvīgi palielinās (3.6. attēls).

3.6.attēls. Vidējie ikmēneša ienākumi Latvijā un Latvijas laukos no 2007. līdz 2014. gadam, EUR

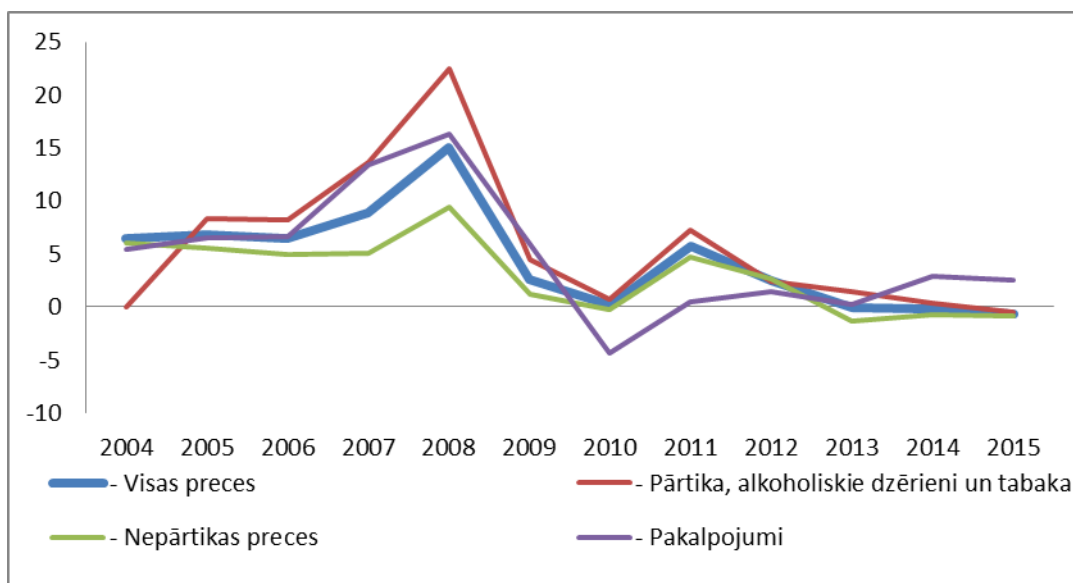
Avots: LAND no CSP datiem

Lai gan vidējo ienākumu līmenis laukos ir zemāks par valsts vidējo līmeni, laukos vidējie ienākumi periodā no 2007. gada līdz 2014. gadam palielinājušies, 2014. gadā sasniedzot 85% no valsts vidējā līmeņa.

Inflācija

Periodā no 2004. gada līdz 2006. gadam patēriņa cenu indekss visām precēm un pakalpojumiem (inflācija) palielinājies par 19%. Visstraujāk, par 18%, perioda laikā palielinājies pakalpojumu cenu indekss. Pārtikas un nepārtikas preču cenu indeksi palielinājušies par 17%.

Periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam patēriņa cenu indekss visām precēm un pakalpojumiem (inflācija) palielinājies par 35%. Pēc ievērojama (divciparu) pieauguma 2007. gadā un 2008. gadā attiecīgi par 10% un 15% pārējos perioda gados inflācija nepārsniedza 3%, bet 2010. gadā tā ir bijusi negatīva 1% apmērā. Visievērojamāk, par 50%, perioda laikā palielinājies pārtikas cenu indekss. Nepārtikas preču un pakalpojumu cenu indeksi palielinājušies attiecīgi par 22% un 34%. Inflācijas izmaiņas periodā no 2004. gada līdz 2014. gadam norādītas 3.7.attēlā.

3.7.attēls. Inflācijas izmaiņas

Avots: LAND no CSP datiem

Augsto inflāciju perioda sākumā noteica tādu vairāku administratīvi regulējamo cenu kāpums kā ar mājokļa uzturēšanu saistītie izdevumi un transporta pakalpojumi, kā arī noturīgais iekšzemes pieprasījums. Pārtikas produktu cenu pieaugumu noteica globālā pārtikas tirgus tendenču ietekme uz graudaugu un piena produktu cenām Latvijā. Tika ieviests inflācijas samazināšanas plāns. Inflācijas samazināšanas plāns tika balstīts uz atbildīgu fiskālo politiku un tādu uz problemātiskajiem sektoriem vērstu politikas rīcību, kas sekmētu valsts sektora ieguldījuma samazināšanu pieprasījuma inflācijā, kā arī mainītu tirgus dalībnieku motivāciju un rīcību, ievirzot to ilgtspējīgas attīstības gultnē. Plānā tika noteikta arī stingrāka kreditēšanas pieauguma kontrole, lai ierobežotu spekulatīvo darījumu apmērus nekustamā īpašumu tirgū. Šie plāna pasākumi paredzēja īstermiņa un vidēja termiņa politiku īstenošanu. Ilgtermiņa atdeve tika plānota darba tirgus, produktivitātes, enerģētikas un konkurences pasākumu jomā.

Samazinoties iekšējam pieprasījumam 2009. gadā, inflācija ievērojami samazinājās. Turpretī 2010. gadā cenas nedaudz palielinājās, tomēr kopumā cenas atpalika no iepriekšējā gada līmeņa. Cenu kāpumu galvenokārt noteica pasaules cenu pieaugums pārtikai un naftas produktiem. Inflācija 2012. gada otrajā pusē strauji samazinājās, pazeminoties pasaules cenām pārtikai un naftai. Cenu līmenis 2013. gadā kopumā salīdzinājumā ar 2012. gadu nemainījās.

Ikgadējais inflācijas pieaugums periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam no 2009. gada ir samazinājies, tai pašā laikā pārtikas cenas perioda laikā palielinājušās par 50%.

Ekonomiskās krīzes ietekme

LAP 2007-2013 darbības laikā Latvija piedzīvoja smagu ekonomisku krīzi. Tās ietekme bija ļoti plaša, un visvairāk izpaudās laikā starp 2008. un 2010. gadu. Šo divu gadu laikā IKP faktiskajās cenās samazinājās par aptuveni 25%, bet nefinanšu investīciju apjoms – pat par 57%. Vismagāk krīze ietekmēja nodarbinātību: divu gadu laikā bezdarba līmenis palielinājās no 7% līdz 19% (skat.3.3.attēlu), kas sekmēja ievērojamas iedzīvotāju daļas (galvenokārt jauni darbaspējīgi cilvēki) došanos darba meklējumos uz citām valstīm. Tas ievērojami pazemināja Latvijas cilvēkpotenciālu. No šīm sekām atgūties līdz šim nav

izdevies, jo arī turpmākos gadus turpinājās cilvēku aizplūšana, kaut arī mazākā mērā. Valsts kopējos ekonomiskos rādītājus savukārt izdevās stabilizēt jau 2010. gadā, un pēc tam sākās izaugsme, kas bija viena no straujākajām ES. Tā rezultātā IKP uz vienu iedzīvotāju pirmskrīzes līmeni sasniedza 2013. gadā, bet IKP absolūtais apjoms – 2015. gadā. Ilgstoša krīzes ietekme bija uz tām nozarēm, kas ir atkarīgas no iekšzemes pieprasījuma, piemēram, lauku tūrisms, kā arī citu pakalpojumu sniegšana. Tas bija viens no iemesliem, kas aizkavēja lauku ekonomikas dažādošanas pasākumu ieviešanu. Savukārt lauksaimniecībā un mežsaimniecībā negatīvā ietekme bija īslaicīga: lauksaimnieku ienākumi gan strauji samazinājās 2009. gadā sakarā ar zemām cenām, taču tirgus ātri atguvās un pat pārsniedza pirmskrīzes līmeni (3.7., 3.10. un 3.14.att.). Tomēr krīze radīja negatīvu ietekmi uz nodarbinātību šajās nozarēs, jo uzņēmumi kāpināja darba ražīgumu, samazinot nodarbināto skaitu.

Minēto procesu rezultātā kopš 2009. gada darba vietu radīšana kļuva par vienu no galvenajiem izaicinājumiem laukos. To vēl vairāk apgrūtināja situācija, ka piemērotu darba vietu neesamības apstākļos daļa iedzīvotāju pamet savas dzīvesvietas, tā apgrūtinot arī uzņēmējiem atrast piemērotus darbiniekus.

Lauksaimnieciskās ražošanas struktūra

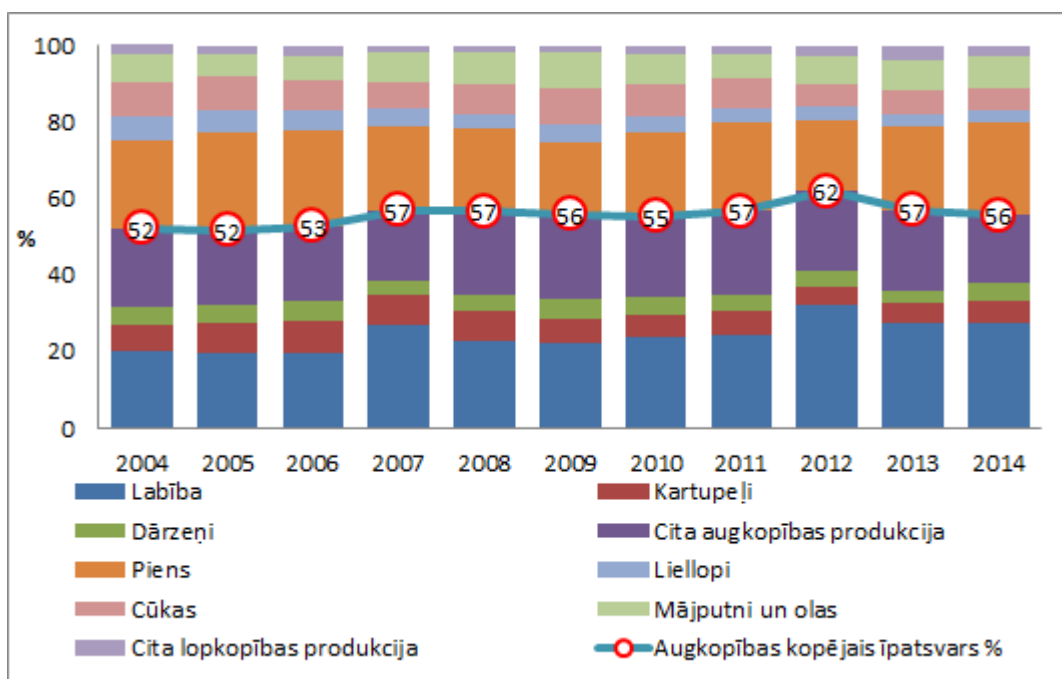
Augkopības produktu un lopkopības produktu īpatsvara attiecība lauksaimniecības produktu ražošanas struktūrā periodā no 2004. gada līdz 2006. gadam nav ievērojami mainījusies. Lauksaimniecības produktu ražošanas struktūras izmaiņas no 2004. gada līdz 2014. gadam norādītas 3.4.tab.

3.4.tabula. Lauksaimniecības produktu ražošanas struktūra

	Īpatsvars gala produkcijas vērtībā, %										
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Augkopības produkcija	52,0	51,6	53,0	57,0	56,7	55,8	55,3	56,7	62,0	57,0	55,6
t.sk. labība	20,0	19,8	19,6	27,2	23,0	22,0	23,6	24,2	32,0	27,6	27,6
Kartupeļi	6,9	7,9	8,2	7,4	7,8	6,4	6,1	6,2	4,9	5,1	5,8
Dārzeņi	4,5	4,5	5,2	3,9	4,2	5,1	4,6	4,3	4,3	3,2	4,5
Cita augkopības produkcija	20,7	19,4	19,7	18,5	21,7	22,3	21,0	22,0	20,8	21,1	17,7
Lopkopības produkcija	48,0	48,4	47,0	43,0	43,3	44,2	44,7	43,3	38,0	43,0	44,4
t.sk. piens	22,8	25,8	25,1	21,7	21,5	18,7	22,0	23,1	18,2	21,6	24,1
Liellopi	6,7	5,6	5,4	5,0	3,7	4,9	4,2	3,9	3,9	3,4	3,5
Cūkas	8,9	8,7	7,5	6,8	7,7	9,2	8,1	7,8	5,9	6,5	5,7
Mājputni un olas	7,3	5,8	6,4	7,5	8,7	9,8	8,2	6,1	7,4	7,4	8,3
Cita lopkopības produkcija	2,3	2,5	2,7	2,0	1,7	1,6	2,2	2,4	2,6	4,1	2,8

Avots: LAND no CSP datiem

Augkopības produkcijas īpatsvars ievērojami palielinājies 2007. gadā, samazinoties lopkopības produkcijas īpatsvaram. Tomēr jāņem vērā, ka augkopības produkcijas kopvērtības ikgadējās svārstības ir saistītas ar atkarību no graudu ražām un cenām starptautiskajā tirgū. Arī lopkopības produktiem ir nozīmīgas cenu svārstības, tomēr tās parasti notiek ilgākā laika posmā, un lopkopībā nav raksturīgas produktivitātes svārstības. Augkopības un lopkopības produktu īpatsvara attiecību izmaiņas norādītas 3.8.attēlā.

3.8.attēls. Augkopības un lopkopības produktu īpatsvars ražošanas struktūrā, %

Avots: LAND no CSP datiem

Lauksaimniecības produktu ražošanas struktūrā periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam augkopības un lopkopības produktu vērtības īpatsvars bāzes cenās attiecīgi 57% un 43% līmenī nav mainījies. Augkopības produktu ražošanas struktūrā perioda laikā graudaugu, tehnisko kultūru un lopbarības produktu vērtības īpatsvars nedaudz palielinājies, samazinoties dārzeņu, augļu un ogu produktu vērtības īpatsvaram. Kartupeļu vērtības īpatsvars perioda laikā nav ievērojami mainījies. Graudaugu īpatsvars augkopības produktu ražošanas struktūrā sasniedz gandrīz 50%. Lopkopības produktu ražošanas struktūrā piena vērtības īpatsvars 50% līmenī perioda laikā nav mainījies. Cūku, mājputnu un olu vērtības īpatsvars perioda laikā nav ievērojami mainījies, samazinoties liellopu vērtības īpatsvaram. Ievērojami palielinājies pārējo dzīvnieku produktu vērtības īpatsvars. Lauksaimniecības produktu ražošanas kopvērtība bāzes cenās perioda laikā palielinājusies par 27%. Arī augkopības un lopkopības produktu kopvērtības bāzes cenās perioda laikā palielinājušās par 27%.

Lauksaimnieciskās ražošanas struktūra periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam nav ievērojami mainījusies, saglabājoties nemainīgam augkopības un lopkopības īpatsvaram kopējā ražošanas struktūrā. Tai pašā laikā augkopības sektorā samazinājies dārzeņu, augļu un ogu īpatsvars, bet lopkopības sektorā - liellopu un cūku produktu īpatsvars.

Ražotāju cenas lauksaimniecībā

Periodā no 2004. gada līdz 2006. gadam graudu cenas atradās samērā zemā līmenī, tomēr bija augošas. Straujākais ražotāju cenu kāpums lauksaimniecības produktiem gada laikā konstatēts 2007. gadā – par 25%. No 2007. Līdz 2014. gadam cenas bija svārstīgas, ņemot vērā pieprasījuma un piedāvājuma izmaiņas: līdz 2009. gadam tās strauji samazinājās, pēc tam līdz 2012. gadam strauji pieauga, bet turpmākos gadus atkal samazinās. Kopumā laikā no 2006. līdz 2013. gadam lauksaimniecības preču cenas ir palielinājušās par 41,5%. Cenu izmaiņas augkopības un lopkopības produktiem, ja aplūkojam šo periodu kopumā, ir līdzīgas. Tajā pašā laikā atsevišķu produktu cenu dinamikā

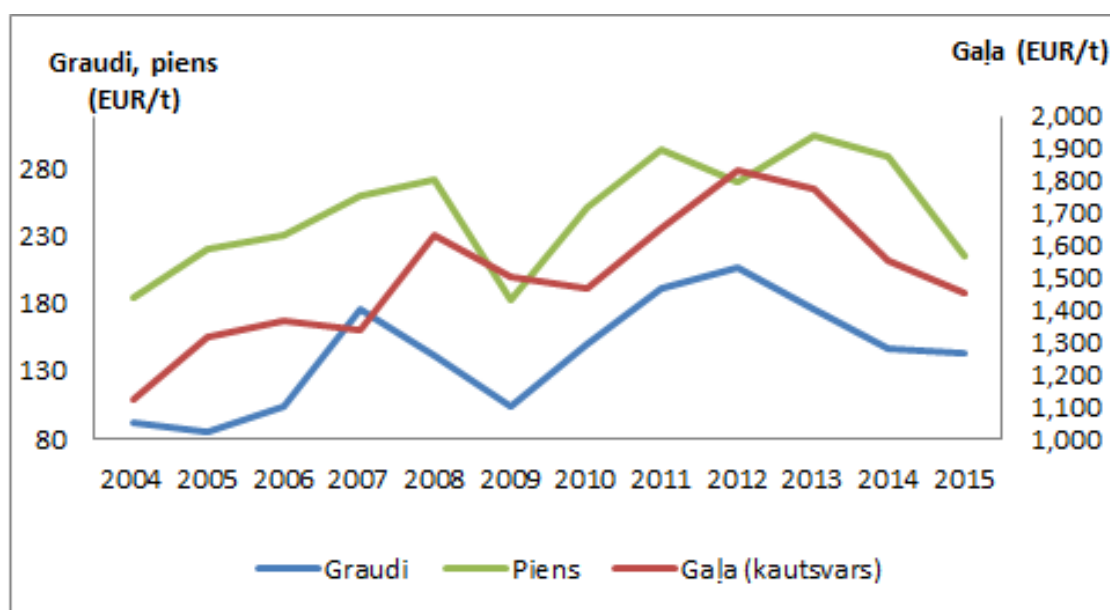
pastāv nozīmīgas atšķirības. Ražotāju cenu izmaiņas no 2004. gada līdz 2014. gadam norādītas 3.5.tabulā.

3.5.tabula. Lauksaimniecības produkcijas iepirkuma cenas (EUR/t)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Graudi	93	85	104	176	142	104	151	192	207	177	148
..kvieši	97	88	111	188	155	113	157	198	212	183	155
..rudzi	86	75	95	164	119	80	113	171	178	150	117
..mieži	87	82	95	166	132	88	132	169	198	161	130
...alus mieži	123	88	94	197	133	98	171	171	222	180	121
..auzas	76	73	84	141	99	69	101	134	168	119	105
..graudaugu maisījumi	84	71	88	136	130	75	130	169	174	136	120
Lauksaimniecības dzīvnieki (kautsvārā)	1 120	1 320	1 367	1 338	1 635	1 501	1 470	1 655	1 836	1 772	1 550
..liellopi	925	1 285	1 335	1 299	1 590	1 505	1 537	1 820	2 094	1 904	1 624
..cūkas	1 274	1 353	1 392	1 370	1 676	1 494	1 396	1 512	1 628	1 663	1 484
..aitas	1 390	1 586	2 025	2 049	2 247	2 299	2 352	2 050	1 951	3 058	3 356
Piens	186	221	232	261	273	184	253	295	271	305	291

Avots: LAND no CSP datiem

Lauksaimniecības pamatproduktu iepirkuma cenu izmaiņas norādītas 3.9.attēlā. Graudaugu cenas ievērojami palielinājās 2007. gadā. Periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam lauksaimniecības dzīvnieku ražotāju cenas ir būtiski palielinājušās, bet graudaugu un piena cenas perioda sākumā un beigās būtiski neatšķiras, taču perioda laikā tām bijušas ievērojamas svārstības. Kopš 2013. gada lauksaimniecības produktu cenas samazinās. Graudaugu cenu ikgadējās svārstības ir ievērojamas atbilstoši starptautisko tirgu cenām, ņemot vērā lielo eksporta īpatsvaru saražoto graudaugu realizācijā.

3.9.attēls. Graudu, piena un gaļas iepirkuma cenu izmaiņas (EUR/t)

Avots: LAND no CSP datiem

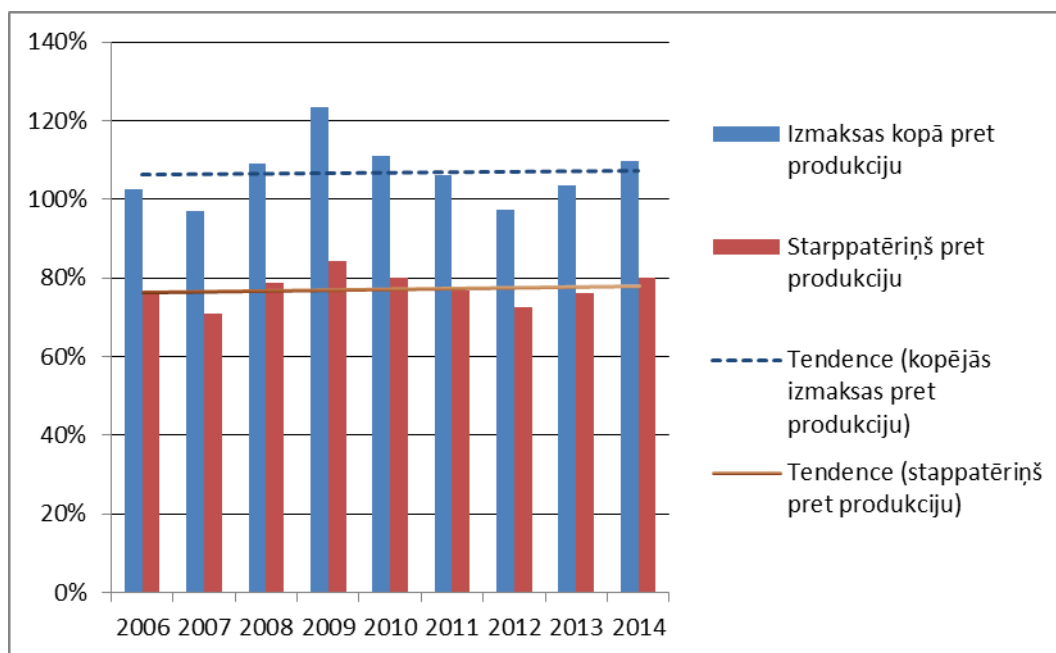
Nemainoties fiziskajiem ražošanas apjomiem 2009. gadā, produkcijas vērtība faktiskajās cenās ievērojami samazinājās sakarā ar ražotāju cenu kritumu. Tādējādi galvenie lauksaimniecības ražošanas sektori, īpaši piensaimniecība, nonāca kritiskā situācijā, un strauji pieauga saimniecību bankrotu skaits. Ražotāju cenas 2010. gadā nedaudz palielinājās,

tomēr pieaugums bija mazāk izteikts nekā globālajos tirgos. Lauksaimnieciskās ražošanas apjomi 2011. gadā ievērojami nemainījās, tomēr ražotāju cenas pakāpeniski paaugstinājās līdz 2008. gada pirmskrīzes līmenim. Tādējādi produkcijas kopvērtība pieauga. Produkcijas kopvērtība ievērojami palielinājās 2012. gadā, palielinoties gan ražošanas apjomiem, gan arī ražotāju cenām. Ražotāju cenas nedaudz samazinājās 2013. gadā. Tādējādi lauksaimnieciskās produkcijas kopvērtība arī nedaudz samazinājās.

Kopumā ražotāju cenu līmenis ir svārstīgs un nedaudz augošs, lai gan tās regulāri tiek pakļautas straujas lejupslīdes periodiem, ņemot vērā situāciju starptautiskajos tirgos.

Produkcijas vērtība un izmaksas lauksaimniecībā

Produkcijas vērtības un izmaksu analīze pamatojas uz Latvijas lauku saimniecību uzskaites datu tīkla (SUDAT) informācijas apkopojumu par laiku no 2006. līdz 2014. gadam. Latvijas vidējās lauku saimniecības saimniekošanas apjoms pārskata periodā ir palielinājies. Vidējā svērtā produkcijas vērtība (izlaide) vienā SUDAT saimniecībā palielinājās no 38,9 tūkst. EUR 2006. gadā līdz 58,0 tūkst. EUR 2013. gadā. Pēc tam 2014. gadā tā samazinājās - līdz 52,7 tūkst. EUR. Ikgadējās svārstības galvenokārt ir saistītas ar tirgus situāciju attiecīgajā gadā (graudaugu, piena un citu produktu cenas). Tomēr vidēji produkcijas vērtība palielinās par 4,4% gadā. Gandrīz proporcionāli palielinās arī kopējo izmaksu vērtība (par 4,5% gadā). Attiecinot visas SUDAT saimniecību kopas izmaksas pret produkcijas vērtību (bez subsīdijām), iegūstam, ka laika posmā no 2006. līdz 2014. gadam, izņemot divus gadus, kuros bija īpaši labvēlīga tirgus situācija, kopējās izmaksas Latvijas lauksaimniecībā pārsniedz produkcijas vērtību. Tas nozīmē, ka jēlkādus ienākumus vidēji valstī lauku saimniecībās spēj nodrošināt tikai subsīdijas (atsevišķās saimniecībās situācija var būtiski atšķirties atkarībā no lieluma, specializācijas, reģiona, vadības u.c. faktoriem). Kaut arī izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā pa gadiem ir atšķirīgs (skat. 3.10.att.), tomēr to galvenokārt noteica attiecīgā gada tirgus situācija, bet ilgtermiņā minētais īpatsvars saglabājas gandrīz nemainīgs (starppatēriņa izmaksas pat nedaudz palielinās).

3.10.attēls. Kopējo izmaksu un starppatēriņa izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā vidēji Latvijas SUDAT saimniecībās 2006.-2014. gadā (%)

Avots: Autoru aprēķins no SUDAT datiem

Salīdzinot šos datus ar citu ES valstu rādītājiem Eiropas Savienības Statistikas biroja (EUROSTAT) datus, redzams, ka Latvijā izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ir viens no augstākajiem starp visām ES valstīm. Visā pārskata periodā izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā Latvijā par 11-26 procentpunktiem pārsniedz ES vidējo. Mazākā starpība bija 2012. gadā, kad Latvijā bija labvēlīgas cenas un augstas ražas, bet lielākā – 2009. gadā, kad tirgus situācija bija īpaši nelabvēlīga – zemas produktu cenas pie pieaugušām izmaksām. Turklāt, ja 2006.-2007. gados Latvijā bija aptuveni 8.-10.augstākais izmaksu īpatsvars, tad 2011. gadā tas bija jau piektais augstākais. Augstāks nekā Latvijā tas bija tikai Somijā (132%), Slovākijā, Zviedrijā un Čehijā. Vidēji pārskata periodā Latvijā izmaksas veido 106% no produkcijas vērtības (bez subsīdijām), bet ES valstīs – 88%. Līdz ar to Latvijas lauksaimniecības atkarība no subsīdijām ir daudz lielāka nekā ES kopumā. To gan ietekmē arī objektīvi apstākļi – Eiropas ziemeļdaļā izmaksu īpatsvars ir ievērojami augstāks nekā dienvidos. Vienlaikus, salīdzinot Baltijas valstis, redzams, ka Latvijā izmaksu līmenis pret produkcijas vērtību ir līdzīgs kā Igaunijā, taču būtiski augstāks nekā Lietuvā, un tas liecina, ka klimatiskie apstākļi nav vienīgais iemesls salīdzinoši augstajai izmaksu daļai Latvijā.

Izmaksu struktūrā nozīmīgākās ir mēslojuma, enerģijas un lopbarības izmaksas (skat. 3.6.tab.). Šo izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ievērojami pārsniedz attiecīgo ES vidējo rādītāju. Lopbarības izmaksas piena ražošanā Latvijā 2013. gadā veidoja 38,2% no saražotā piena vērtības, bet ES vidēji – 29,4%, bet enerģijas izmaksas attiecīgi 14,4% un 6,2%. Laukkopībā mēslojuma izmaksas Latvijā sasniedza pat 21,9% no produkcijas vērtības, bet ES – 12,6%, savukārt enerģijas izmaksas attiecīgi 13,5% un 9,3%. Kopš 2006. gada minēto izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ir mainījies dažādos virzienos, piemēram, enerģijas izmaksas laukkopībā ir samazinājušās, bet mēslojuma izmaksas laukkopībā un enerģijas izmaksas piena lopkopībā ir palielinājušās.

3.6.tabula. Izmaksu un to atsevišķu sastāvdaļu īpatsvars produkcijas vērtībā laukkopības un piena lopkopības saimniecībās 2006. un 2013. gadā (%)

Izmaksu veidi	Laukkopības saimniecības				Piena lopkopības saimniecības			
	Latvija		ES vidēji		Latvija		ES vidēji	
	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013
Izmaksas kopā	111,8	106,5	93,8	92,9	97,8	106,7	89,3	88,6
t.sk. starppatēriņš	77,5	74,0	58,0	60,6	76,8	82,3	62,1	64,9
Lopbarība	x	x	x	x	39,5	38,2	24,9	29,4
Mēslojums	16,6	21,9	9,6	12,6	x	x	x	x
Enerģija	17,3	13,5	8,4	9,3	12,6	14,4	5,9	6,2
Augu aizsardzība	8,0	9,9	7,9	7,9	x	x	x	x
Sēklas	10,6	7,5	7,4	7,5	x	x	x	x
Mašīnu un ēku uzturēšana	7,4	6,9	6,6	5,8	8,5	8,7	6,5	5,6
Līgumdarbi	3,7	2,9	5,8	5,8	2,2	1,8	5,1	5,0
Citas lopkopības izmaksas	x	x	x	x	4,4	5,2	5,7	5,7
Citas tiešās izmaksas	13,9	11,4	12,3	11,7	9,6	14,0	14,0	13,0
Pārējās izmaksas	35,5	33,8	37,3	34,0	21,6	25,4	28,1	24,5
Amortizācija	18,7	20,2	16,2	15,0	12,5	13,8	15,1	13,1
Darba algas	9,6	7,6	8,3	7,4	6,0	8,7	4,2	4,4
Nomas maksa	2,0	2,0	8,0	7,8	0,6	0,8	4,1	3,3
Kredītu procenti	4,1	2,7	3,2	2,2	1,9	1,2	3,8	2,9

Avots: LAND no EUROSTAT datiem

Kopumā, salīdzinot divas galvenās lauksaimniecības nozares (graudkopību un piena lopkopību), dati rāda, ka ražošanas produktivitāte (ko mēra ar izmaksu īpatsvaru produkcijas vērtībā) Latvijas laukkopības sektorā attiecībā pret ES vidējo ir uzlabojusies, bet piena ražošanā – pasliktinājusies.

Resursu cenas un cenu paritāte

Resursu cenu līmenis Programmas darbības laikā ir palielinājies. Laikā no 2006. līdz 2013. gadam vidējās lauksaimniecības resursu cenas ir palielinājušās par 45%. Straujāk ir palielinājies cenu līmenis precēm un pakalpojumiem, kuras tiek izlietotas lauksaimnieciskās ražošanas procesā (starppatēriņš) – to cenu pieaugums vidēji ir par 54%. Savukārt kapitālieguldījumu cenas ir palielinājušās vidēji tikai par 12,5%.

Tas nozīmē, ka laikā no 2006. līdz 2013. gadam kopumā saglabājās cenu paritāte starp lauksaimniecības produktu un resursu cenām, jo pirmās pieauga vidēji par 41,5%. Tajā pašā laikā 2014. gadā šī paritāte tika izjaukta, jo produktu cenas samazinājās par 8,4%, bet resursu cenas – par 2%. Tas nozīmē, ka 2014. gads lauksaimniecībā bija finansiāli neveiksmīgs, atšķirībā no 2007. gada, kad tieši otrādi, produkcijas cenas kāpa ievērojami straujāk nekā resursu. Līdz ar to, Programmas novērtējumā salīdzinot 2014. un 2007. gadu rezultātus, iegūtos rezultātus un ietekmi samazina cenu izmaiņas starp Programma sākuma un beigu gadiem.

Pašnodrošinājums ar lauksaimniecības un pārtikas produktiem

Periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam importa īpatsvars lauksaimniecības un pārtikas preču tirgū pastāvīgi nedaudz palielinājies. Piena, graudaugu un olu sektoros importa īpatsvars ir neliels, un tas saistās ar pastāvīgo divvirzienu tirdzniecības apjomu

palielinājumu ES valstu vienotajā tirgū. Turpretī cūkgaļas un putnu gaļas sektoros pašnodrošinājums sasniedz tikai apmēram 50%. Liellopu gaļas tirgū importa īpatsvars sasniedz 80%. Augļu tirgū importa īpatsvars sasniedz 70%, bet dārzeņu tirgū - 30%.

Vairākās nozīmīgās produktu grupās valsts pašnodrošinājums ir nepietiekams, un importa īpatsvars pastāvīgi nedaudz palielinās.

Lauku saimniecību lielums un struktūra

Lauku saimniecību struktūra izvērtēta, ņemot vērā saimniecību ekonomisko lielumu, kas izteikts standarta izlaidē (SI) - saimniecības gada ražošanas apjoms, novērtēts reģiona vidējās ražās un cenās.

Šie dati pieejami par gadiem, kuros veikts lauku saimniecību struktūras apsekojums (2005., 2007. un 2013.), kā arī lauksaimniecības skaitīšana (2010.).

No apkopotajiem datiem (3.7.tabula) redzams, ka pārskata periodā nozīmīgi samazinājies lauku saimniecību skaits (laikā no 2005. līdz 2007. gadam par 15%, bet no 2007. līdz 2013. gadam par 28%). Taču laikā no 2007. līdz 2013. gadam viss samazinājums (34,4 tūkst. saimniecību) attiecas uz vismazākās grupas saimniecībām – (ar SI mazāku par 4 tūkst. EUR), bet pārējo grupu saimniecību skaits ir palielinājies no 21,8 tūkst. līdz 24,7 tūkst. jeb par 13%). Sevišķi strauji kopš 2007. gada ir palielinājies lielo saimniecību skaits (ar SI virs 100 tūkst. EUR) – vairāk nekā 2 reizes. Tomēr tik un tā no saimniecību kopskaita mazās saimniecības (ar SI līdz 15 tūkst. EUR) 2013. gadā veido absolūti lielāko daļu - 89,6%, vidējās (ar SI no 15 līdz 100 tūkst. EUR) - 8,6%, bet lielās - 1,8%.

3.7.tabula. Lauku saimniecību dalījums pa ekonomiskā lieluma grupām 2005.-2013. gadā

SI grupa	2005	2007	2010	2013	Izmaiņas 2013/2007
līdz 3.9 tūkst. EUR	109 281	91 570	60 692	57 126	-38%
4.0–14.9 tūkst. EUR	18 904	16 532	15 585	16 170	-2%
15.0–24.9 tūkst. EUR	2 116	2 265	2 706	3 079	36%
25.0–49.9 tūkst. EUR	1 559	1 609	2 181	2 537	58%
50.0–99.9 tūkst. EUR	627	782	1 115	1 387	77%
100.0–499.9 tūkst. EUR	432	532	952	1 270	139%
500.0 un vairāk tūkst. EUR	86	92	155	228	148%
Pavisam	133005	113382	83386	81797	-28%

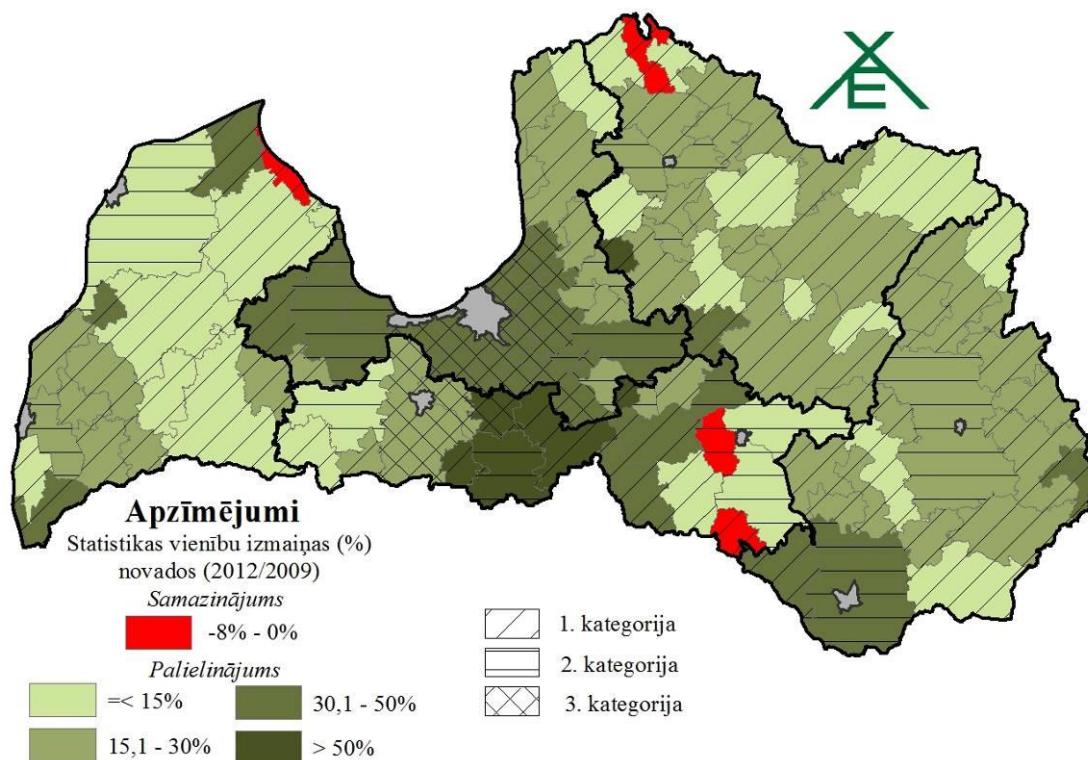
Avots: LAND no CSP datiem

Savukārt vienas lauku saimniecības vidējā zemes platība periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam ir palielinājusies par 47%, sasniedzot 37,4 ha (tajā skaitā LIZ 24,9 ha). Saimniecību zemes kopplatība periodā palielinājusies par 6%. Lauksaimniecībā izmantojamās zemes īpatsvars atsevišķu saimniecību zemes platībā 67% apmērā nav mainījies. Tas nozīmē, ka vidējā LIZ platībā vienā saimniecībā Latvijā būtiski pārsniedz ES-28 vidējo (kas ir 16,1 ha – Eurostat dati 2013. g.). Tajā pašā laikā vidējā vienas saimniecības SI joprojām ir neliela - 2013. gadā tā sasniedz 12,1 tūkst. EUR, kas gan ir 2,7 reizes vairāk, salīdzinot ar 2007. gadu. Izmantotās LIZ īpatsvars sasniedz 92%.

Lauku saimniecību struktūrā joprojām dominē ekonomiskā ziņā mazas saimniecības, kuru skaits strauji samazinās, tajā pašā laikā palielinoties apsaimniekotās zemes kopplatībai un vidējam saimniecību lielumam. LIZ kopplatība vidēji Latvijas saimniecībā ir ievērojami lielāka nekā ES vidēji, bet tās apsaimniekošanas intensitāte ievērojami mazāka.

Uzņēmējdarbības attīstība laukos

Par uzņēmējdarbības attīstību laukos var spriest pēc ekonomiski aktīvo tirgus sektora statistikas vienību skaita un struktūras. CSP kopš 2013. gada ir mainījusi uzņēmumu uzskaiti, tādēļ salīdzināmi dati pieejami tikai par laiku no 2009. līdz 2012. gadam. Dati, kas apkopoti 3.11.attēlā, rāda, ka gandrīz visos novados šajā laikā uzņēmumu skaits ir palielinājies, tomēr visstraujākais palielinājums ir valsts centrālajā daļā.

3.11.attēls. Tirgus sektora ekonomiski aktīvo statistikas vienību¹⁷ skaita izmaiņas novadu grupās dalījumā pa kategorijām, 2009.-2012. gadā

Avots: CSP dati

Ekonomiski aktīvo tirgus statistikas vienību kopskaits šajā laikā palielinājies no 59 500 līdz 70 164 (par 18%), taču no šiem uzņēmumiem 94% atbilst mikrouzņēmumu, bet 5% - mazo uzņēmumu statusam. Savukārt visstraujāk palielinājies ir lielo uzņēmumu skaits (par 38%), tomēr šādu uzņēmumu visos novados kopā 2012. gadā bija tikai 69. Savukārt mikrouzņēmumu skaits palielinājies par 18%, taču vislēnāk palielinājies mazo un vidējo uzņēmumu skaits – attiecīgi par 9% un 6%.

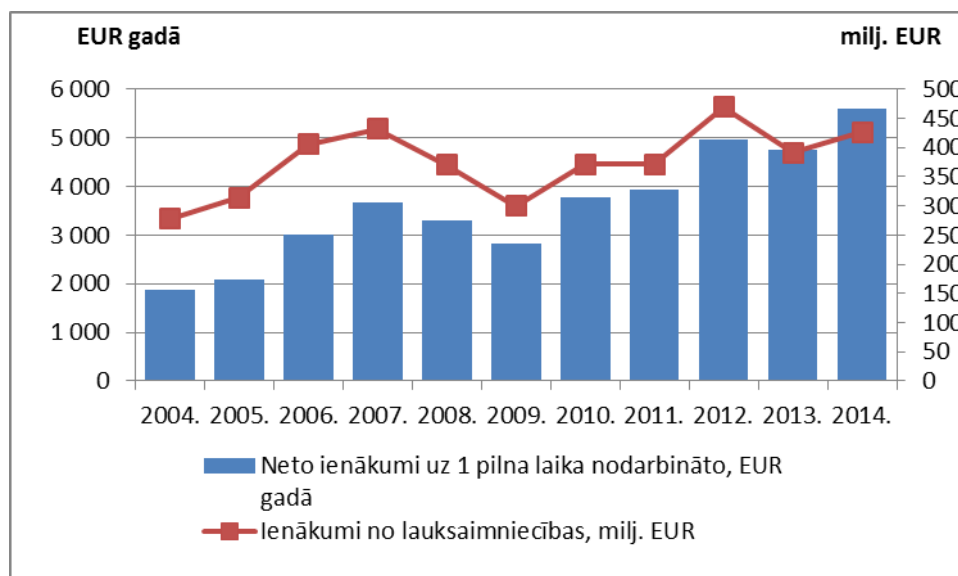
Augšminētā analīze kopumā iezīmē pozitīvas tendences uzņēmējdarbības attīstībā laukos, palielinoties uz tirgu orientētu uzņēmumu skaitam, tomēr ir redzams, ka ievērojami straujāka attīstība notiek Rīgas tuvumā, līdz ar to palielinās teritoriālā nesabalansētība.

¹⁷ Tirgus sektora statistikas vienības: pašnodarbinātās personas, individuālie komersanti, komercsabiedrības, zemnieku un zvejnieku saimniecības. Ārpus tirgus sektora statistikas vienības: fondi, nodibinājumi un biedrības, valsts budžeta iestādes, pašvaldību budžeta iestādes.

Turklāt absolūtais vairākums lauku ekonomisko vienību ir ļoti sīkas – vidējo un lielo statistikas vienību definīcijai atbilst tikai 1% vienību.

Lauksaimniecībā gūtie ienākumi un to struktūra

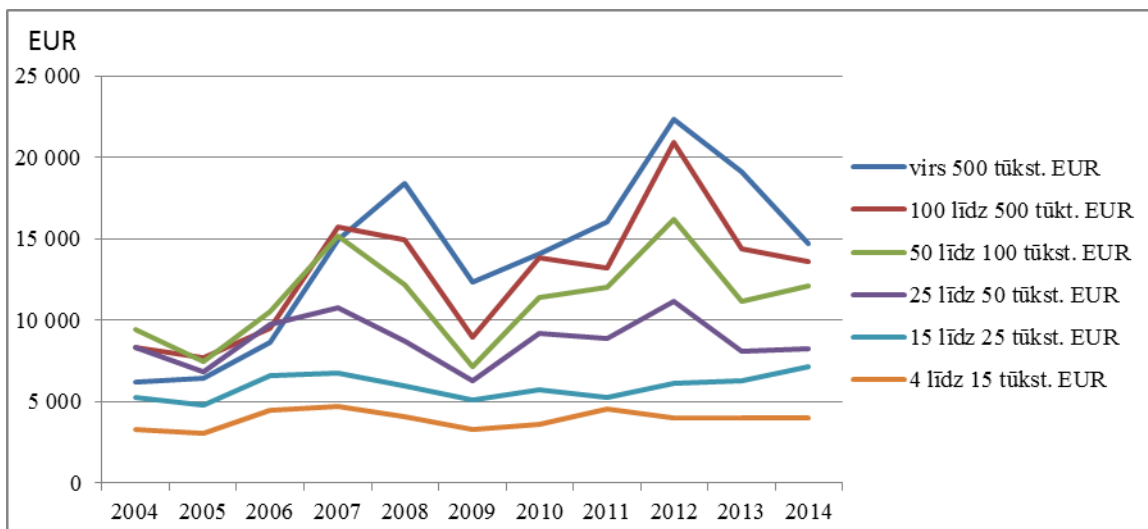
Kopējie lauksaimniecības nozarē gūtie ienākumi, kā arī ienākumi vidēji uz vienu pilna laika nodarbināto, tiek aprēķināti atbilstoši lauksaimniecības ekonomiskā kopaprēķina (LEK) metodikai. Dati rāda, ka laikā no 2004. līdz 2007. gadam lauksaimniecībā gūtie ienākumi strauji palielinājās, pēc kā sekoja straujš kritums 2007.-2009.gadā sakarā ar krīzi. Tam sekojošais pieaugums ir noticis nevienmērīgi ar kāpumiem un kritumiem, līdz 2014.gadā ir ienākumi no lauksaimniecības ir apmēram 2007.gada līmenī. Savukārt ienākumi uz vienu lauksaimniecībā nodarbināto (LDV) 2014.gadā ir pieauguši par 50%, salīdzinot ar 2007.gadu, jo ir samazinājies lauksaimniecībā nodarbināto skaits. Dati par sektora kopējo ienākumu dinamiku 2004.-2014. gadā apkopoti 3.12.attēlā.

3.12.attēls. Ienākumi no lauksaimniecības 2004.-2014. gadā

Avots: LEK

Ienākumu sadalījums atsevišķās saimniecību grupās ir krietni atšķirīgs. Visbūtiskākā atšķirība ir dalījumā pa saimniecību ekonomiskā lieluma grupām. Saskaņā ar SUDAT datiem, neto pievienotās vērtības dinamika dažādās saimniecību lieluma grupās bija šāda (skat. 3.13.att.):

3.13.attēls. Neto pievienotās vērtības uz gada pilna laika nodarbināto dinamika saimniecību ekonomiskā lieluma grupās pēc SI 2004.-2014. gadā, EUR

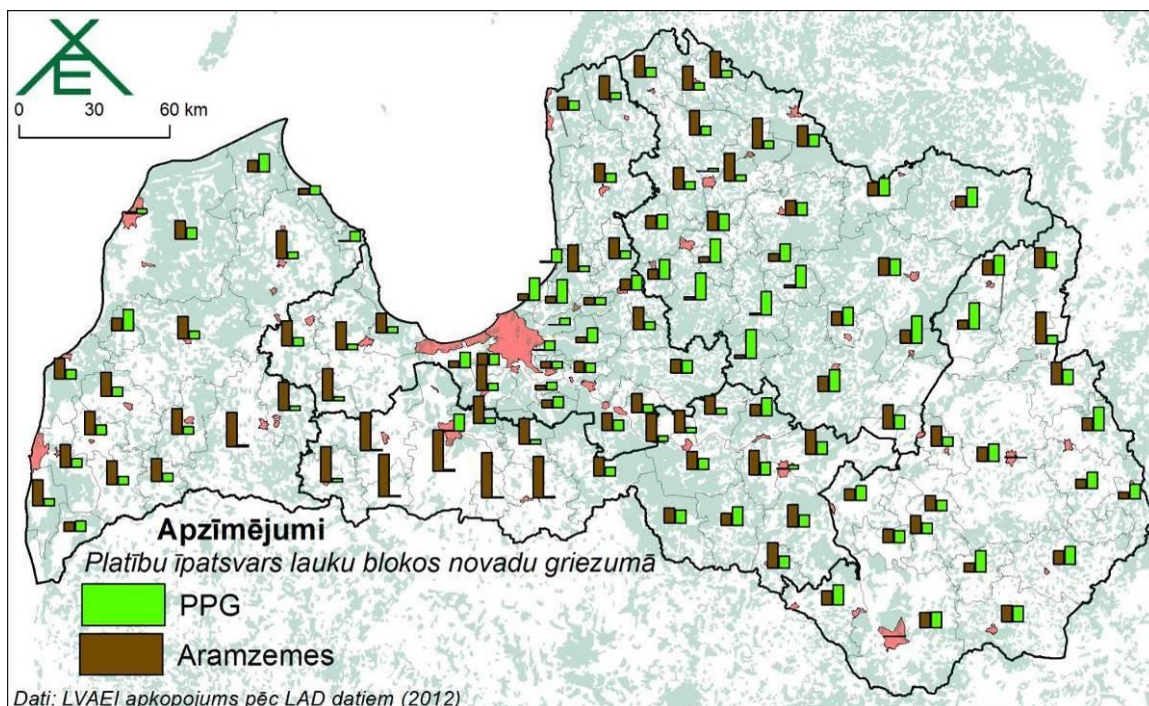
Avots: LAND no SUDAT datiem

No apkopotajiem datiem redzams, ka no 2004. līdz 2006. gadam palielinājās visu lielumu lauku saimniecību neto pievienotā vērtība uz vienu gada pilna laika nodarbināto, bet turpmāk tā ievērojami palielinājās tikai lielāko saimniecību grupās, bet mazo un vidējo saimniecību grupā tā ir, tieši otrādi, samazinājusies. Tā kā trīs lielākās saimniecību grupas ietver tikai nepilnus 2900 saimniecību (jeb aptuveni 3,5% no visām) un tajās nodarbināti tikai 18,5% no visiem sektorā nodarbinātajiem (GDV), tas nozīmē, ka lielākajā daļā lauku saimniecību šajā laikā ienākumi ir samazinājušies. Neto pievienotā vērtība ir cieši saistīta ar lauku saimniecību ienākumiem, lai gan bez neto ienākumiem tie satur arī ārējās izmaksas, piemēram, maksu par zemes un cita kapitāla izmantošanu. Vidējo ienākumu pieaugums uz vienu nodarbināto (3.11.attēls) laikā no 2007. līdz 2014. gadam ir sasniegts, galvenokārt pateicoties strukturālajām izmaiņām (mazo saimniecību īpatsvara kritums; nodarbināto skaita samazinājums), taču redzams, ka nozarē kopumā un arī atsevišķās saimniecību lieluma grupās ienākumi nav palielinājušies.

LIZ platības un to izmaiņas

Kopējās LIZ platības Programmas periodā pēc CSP datiem ir nedaudz palielinājušās no 1,931 milj. ha līdz 1,960 milj. ha. Izmantotās LIZ platības no 2007. līdz 2013. gadam ir palielinājušās par 100 tūkst. ha un 2013. gadā bija 1,878 milj. ha. Savukārt pēc LAD datiem lauku bloku platības ir nozīmīgi samazinājušās no 2,244 milj. ha 2007. gadā līdz 1,805 milj. ha 2013. gadā. Tomēr platību maksājumos atbalstītās platības Programmas periodā palielinājās par aptuveni 103 tūkst. ha. Lauku blokos LIZ struktūrā Latvijā kopumā dominē aramzemes, kuras galvenokārt tiek izmantotas graudaugu sējumiem, tehniskām kultūrām un sētajiem zālājiem (skat. Avots: LAND pēc LAD datiem

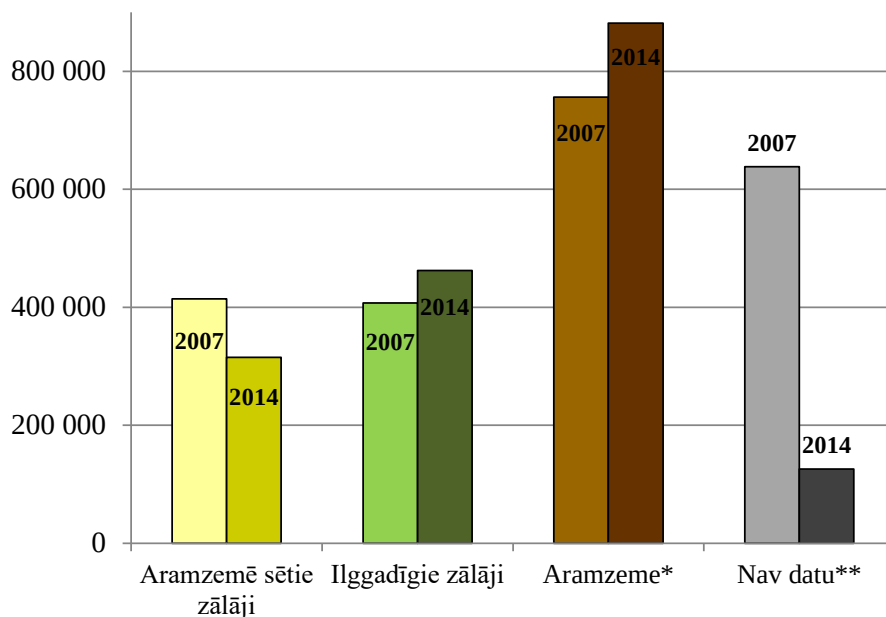
3.14.att.). Tomēr Vidzemē un Latgalē atsevišķos novados plaši sastopami arī ilggađīgie zālāji.

Avots: LAND pēc LAD datiem

3.14.attēls. LIZ struktūra lauku blokos

Tā kā lauku bloku kopējās platības Programmas periodā samazinājušās par vairāk nekā 400 tūkst. ha, kopējās LIZ platības izmaiņas Latvijā Programmas periodā vērtējamas kā nelielas. Nozīmīgākās izmaiņas saistās ar LIZ struktūras izmaiņām periodā atbalstītajās platībās. Programmas periodā lauku bloku LIZ struktūrā pieaugušas aramzemju platības, kuras tiek izmantotas graudaugiem un tehniskajām kultūrām, kā arī arvien vairāk atbalstam tika pieteiktas pastāvīgās pļavas un ganības (skat. 3.15.att.). Vislielākais samazinājums LIZ struktūrā novērojams aramzemēs sētajiem zālājiem. Tomēr joprojām ievērojamas platības 125,6 tūkst. ha netiek deklarēti atbalstam.

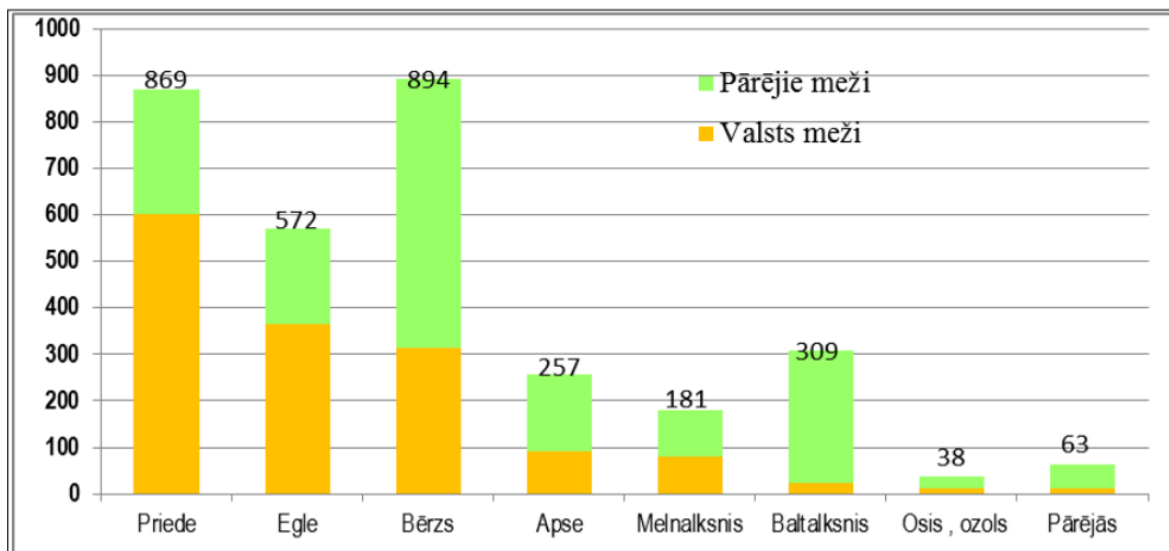
3.15.attēls. LIZ struktūra 2007. un 2014. gadā, ha

Attēlotas pastāvīgo pļavu un ganību, sēto zālāju, pārējo aramzemju* (t.sk., graudaugu, tehnisko kultūru u.c.) un lauku blokos ietilpstošo atbalstam nedeklarēto platību** rādītāji ha 2007. gadā, 2014. gadā.

Avots: Autoru aprēķins pēc LAD lauku bloku datiem

Makroekonomiskā situācija mežsaimniecībā

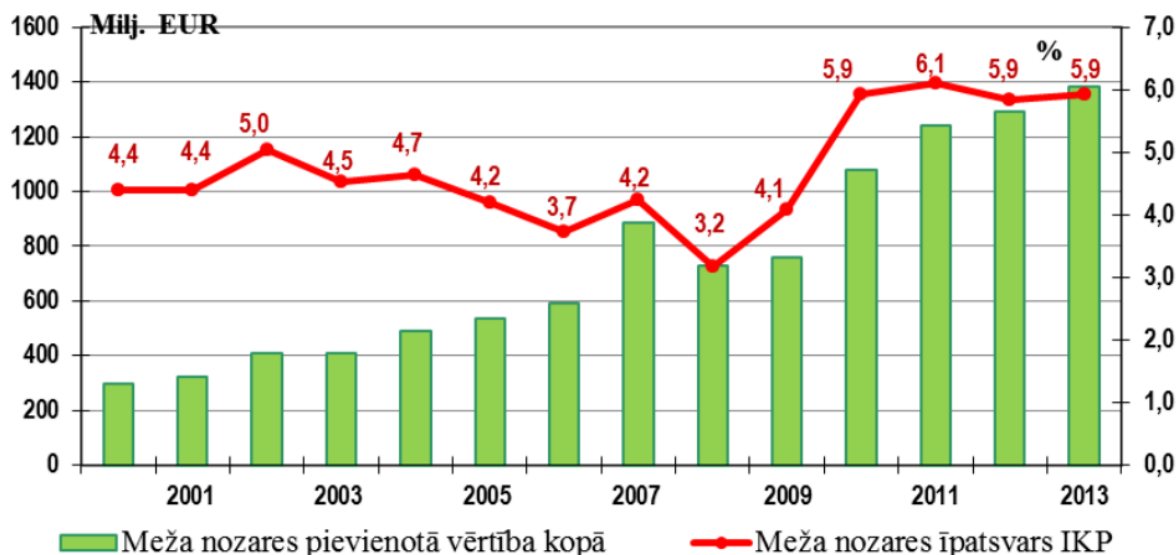
Latvijā meža zemes aizņem 3,57 milj. ha, bet mežs klāj 3.26 milj. ha jeb 50.5% no valsts teritorijas. Atbilstoši Meža statistiskās inventarizācijas datiem kopējā krāja 2014. gadā bija 668 milj.m³. Latvijā visvairāk pārstāvētās koku sugas ir bērzs (894 tūkst. ha), priele (869 tūkst. ha) un egļe (572 tūkst. ha) (skat. 3.16.att.).

3.16.attēls. Galveno koku sugu struktūra valstij piederošajos un pārējos mežos (2013.), tūkst. ha

Avots: Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam

Meža nozare tradicionāli ir viena no nozīmīgākajām tautsaimniecības nozarēm, un tās pievienotās vērtības īpatsvars apstrādes rūpniecībā 2013. gadā sastādīja 23,1%. Meža nozares īpatsvars Latvijas iekšzemes kopproduktā veido aptuveni sešus procentus. Ievērojami pieaugusi meža nozares produkcijas pievienotā vērtība – no 295 miljoniem EUR 2000. gadā, līdz 1,4 miljardam EUR 2013. gadā¹⁸ (skat. 3.17.att.). Meža nozare ir vienīgā tautsaimniecības nozare ar pozitīvu eksporta importa bilanci.

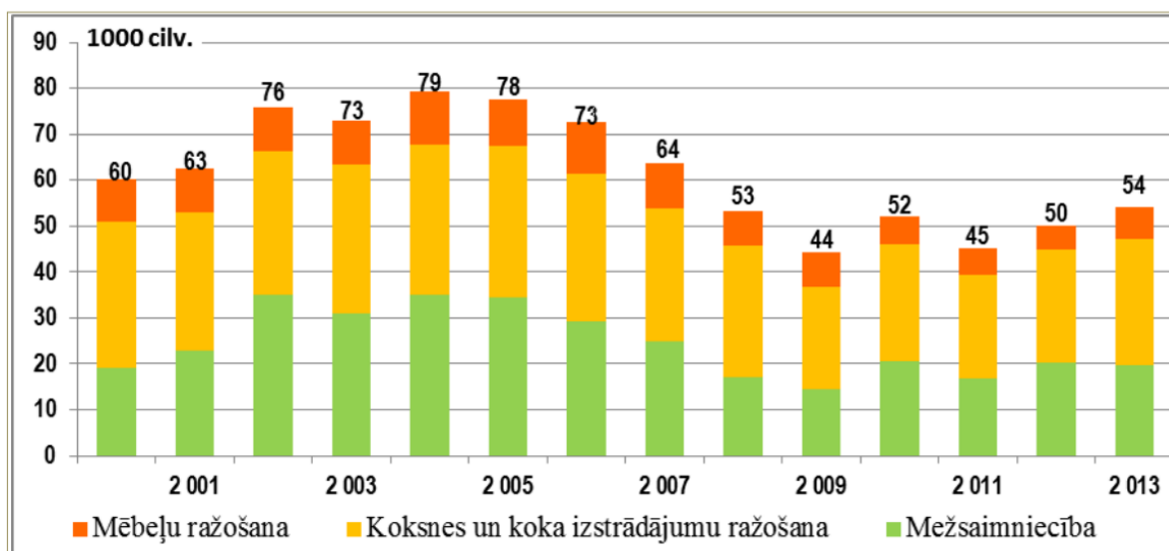

3.17.attēls. Meža nozares pievienotā vērtība un tās īpatsvars IKP (faktiskajās cenās)

Avots: Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam

Pēdējo 10 gadu laikā ievērojami palielinājusies nozares uzņēmumu produktivitāte uz vienu nodarbināto. Meža nozare Latvijā nodarbina 54 tūkstošus cilvēku, no tiem aptuveni 20 tūkstoši mežsaimniecībā (skat. 3.18.att.). Savukārt kopā ar saistītajām nozarēm meža nozare dod ienākumus vairāk nekā 80 tūkstošiem cilvēku.

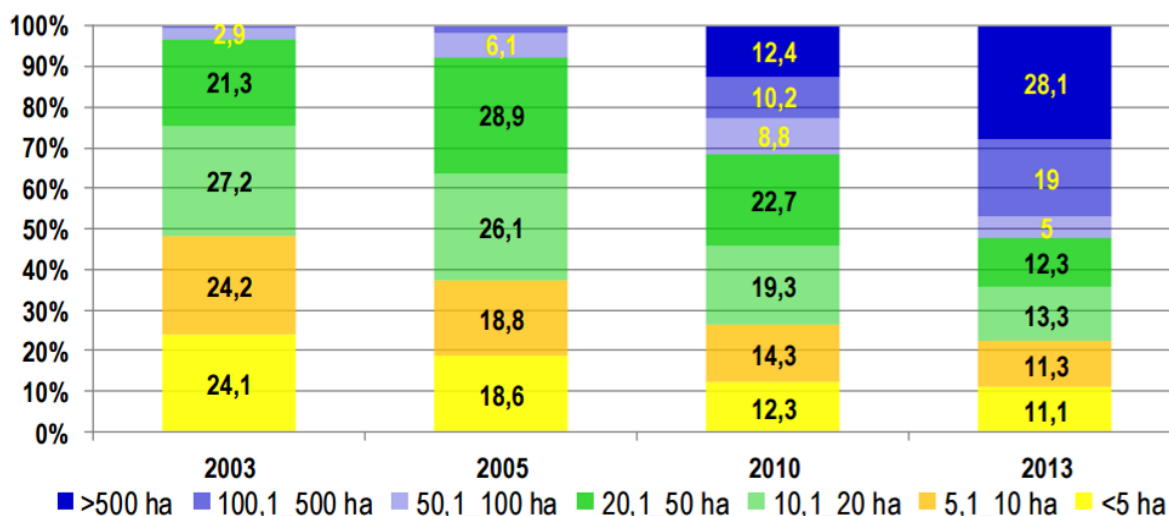
¹⁸ Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam

3.18.attēls. Nodarbinātība meža nozarē

Avots: Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam

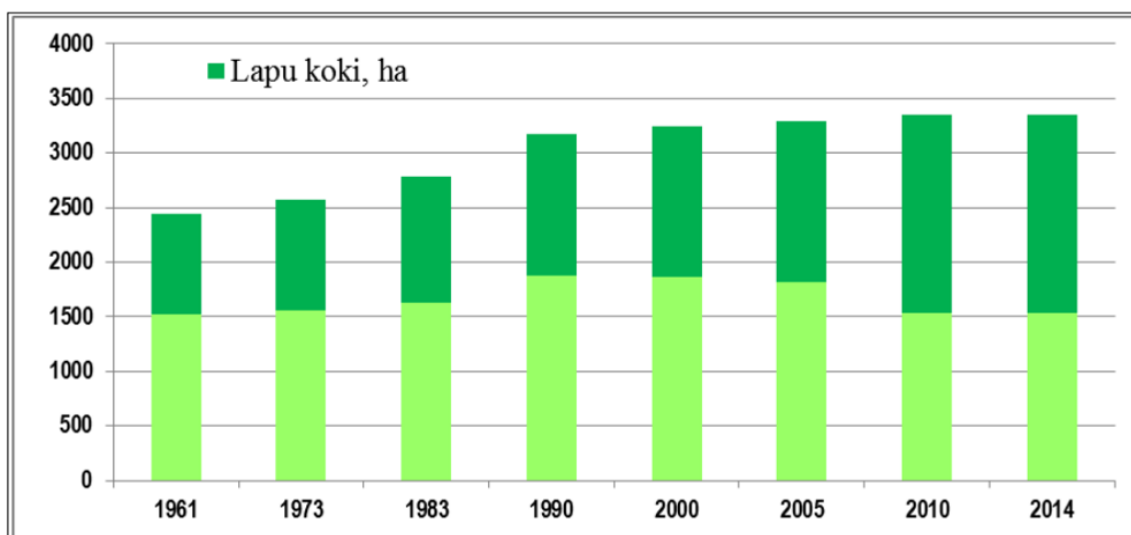
Pēdējos 10 gados ievērojami mainījusies privāto mežu īpašumu struktūra. Pateicoties ārzemju investoru interesei par nekustamā īpašuma tirgu Latvijā, ievērojami pieaudzis lielo meža īpašumu īpatsvars. 2013. gadā meža īpašumi virs 500 ha aizņēma 28,1% no privāto meža īpašumu platības (skat. 3.19.att.).

3.19.attēls. Privāto mežu īpašumu struktūras dinamika

Avots: Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam

Pēdējos gados mainījusies mežsaimniecības ražošanas struktūra, palielinājies lapu koku īpatsvars (skat. 3.20.att.). Tas saistīts ar to, ka meža izmantošanas apjomi vairāk koncentrēti skuju koku audzēs, savukārt privātajos mežos mežs tiek atjaunots ar lapu kokiem. Joprojām liels ir pāraugušo apšu un baltalkšņu audžu īpatsvars (40-60 milj. m³). Šādas audzes netiek cirstas, jo to koksnes vērtība ir zema un bieži vien mežizstrādes izmaksas pārsniedz koksnes realizācijas ieņēmumus.

3.20.attēls. Skuju un lapu koku īpatsvara dinamika, 1000 ha

Avots: Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam

Latvijas lauksaimniecības preču un pārtikas produktu ārējā tirdzniecība

Periodā no 2004. gada līdz 2006. gadam lauksaimniecības un pārtikas produktu ārējās tirdzniecības produktu bilances saldo negatīvais līmenis nav samazinājies. Tai pašā laikā šo produktu īpatsvars eksporta kopvērtībā palielinājies (skat. 3.8.tab.).

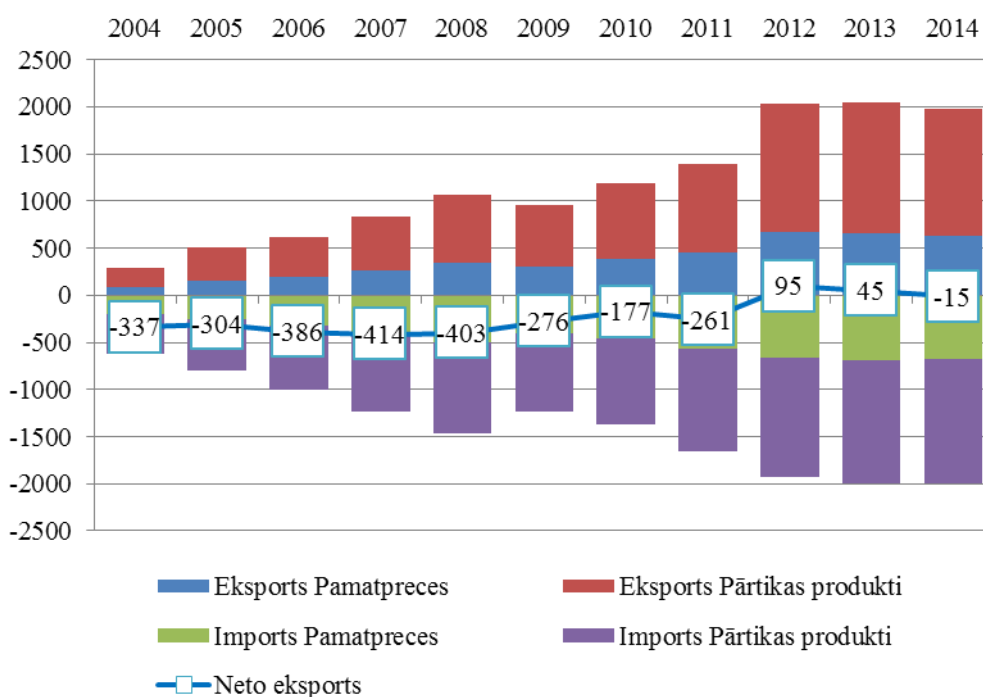
3.8.tabula. Latvijas lauksaimniecības preču un pārtikas produktu ārējās tirdzniecības bilance 2004.-2014. gadā (%)

		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Eksports	Milj. EUR	284	502	619	827	1066	953	1194	1398	2025	2048	1981
	% no kopējā	9,3	12,2	13,2	14,4	16,9	18,6	17,9	16,4	20,5	20,4	19,3
Imports	Milj. EUR	621	806	1005	1241	1469	1229	1371	1659	1930	2003	1996
	% no kopējā	11,5	11,6	11,1	11,2	13,7	18,3	16,3	15,1	15,4	15,9	15,8
Bilance	Milj. EUR	-337	-304	-386	-414	-403	-276	-177	-261	95	44	-15

Avots: CSP

Nozīmīgākās eksporta produktu grupas ir graudaugi un piena pārstrādes produkti. Lauksaimniecības un pārtikas produktu eksporta kopvērtība periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam palielinājusies par 26%. Lauksaimniecības preču eksporta kopvērtība palielinājusies gandrīz trīs reizes, bet pārtikas produktu eksporta kopvērtība palielinājusies divas reizes. Lauksaimniecības preču īpatsvars eksporta kopvērtībā perioda laikā palielinājies no 22% līdz 29%, atbilstoši samazinoties pārtikas produktu īpatsvaram.

Lauksaimniecības un pārtikas produktu eksporta un importa kopvērtība, kā arī tirdzniecības bilances saldo (neto eksports) norādīta 3.21.attēlā.

3.21.attēls. Lauksaimniecības un pārtikas produktu bilance

Avots: CSP

Bilances negatīvais saldo periodā no 2004. gada līdz 2008. gadam pastāvīgi nedaudz palielinājies. Turpretī periodā no 2011. gada līdz 2014. gadam bilances saldo negatīvā vērtība ir ievērojami samazinājusies, un 2012. gadā un 2013. gadā tā ir pozitīva (skat 3.9.tab.)

3.9.tabula. Lauksaimniecības preču un pārtikas produktu īpatsvara attiecība Latvijas ārējā tirdzniecībā 2004.-2014. gadā (%)

		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Eksports	Lauksaimniecības preces	30	30	30	31	32	32	32	32	33	32	32
	Pārtikas produkti	70	70	70	69	68	68	68	68	67	68	68
Imports	Lauksaimniecības preces	32	32	32	33	34	33	34	34	34	34	34
	Pārtikas produkti	68	68	68	67	66	67	66	66	66	66	66

Avots: CSP, UN Comtrade, autoru aprēķini

Periodā no 2004. gada līdz 2006. gadam eksportā lauksaimniecības pamatpreču un pārtikas produktu īpatsvars nemainījās, sasniedzot attiecīgi 30% un 70%. Importā šī attiecība arī nemainījās, sasniedzot attiecīgi 32% un 68%.

Turpretī periodā no 2007. gada līdz 2014. gadam eksportā lauksaimniecības pamatpreču īpatsvars palielinājies līdz 32%, bet importā - līdz 34%.

Lai gan eksporta struktūra periodā no 2007. gada līdz 2014. gadam nav ievērojami mainījusies, tomēr tajā lauksaimniecības pamatpreču īpatsvars nedaudz palielinājies. Tas nozīmē, ka eksportā nedaudz samazinājies produktu ar augstāku pievienoto vērtību īpatsvars.

Atsevišķu produktu un produktu grupu vispārējo tirdzniecības konkurētspēju iespējams novērtēt, nosakot simetrisko salīdzinošo priekšrocību indeksu (RSCA). Indeksa vērtības atrodas intervālā no -1 līdz 1. Pozitīvas indeksa vērtības norāda uz produktu vai

produktu grupu salīdzinošajām priekšrocībām eksporta vai importa plūsmās. RSCA indeksa vērtības lauksaimniecības preču un pārtikas produktu eksporta un importa plūsmām norādītas **Error! Reference source not found.**3.10.tabulā.

3.10.tabula. Simetriskais salīdzinošo priekšrocību indekss Latvijas lauksaimniecības preču un pārtikas produktu eksporta un importa plūsmās 2004.-2014. gadā

		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Eksports	Lauksaimniecības preces	-0.49	-0.18	-0.28	-0.18	0.01	0.07	0.04	-0.04	0.08	-0.04	-0.07
	Pārtikas produkti	0.13	0.06	0.09	0.06	0.00	-0.03	-0.02	0.02	-0.04	0.02	0.03
Imports	Lauksaimniecības preces	-0.17	-0.18	-0.21	-0.19	-0.14	-0.12	-0.11	-0.12	-0.11	-0.17	-0.15
	Pārtikas produkti	0.06	0.07	0.07	0.07	0.06	0.05	0.05	0.05	0.05	0.07	0.06

Avots: Jirgena, Hāznars (2013)¹⁹

Pārtikas produktu eksporta plūsmas RSCA indeksa vērtība periodā no 2004. gada līdz 2006. gadam ir bijusi pozitīva. Tupretī periodā no 2008. gada indeksa vērtība samazinājusies, un vairākos gados indeksa vērtības ir negatīvas. Tas norāda uz zināmu pārtikas produktu eksporta konkurētspējas samazinājumu.

Pārtikas produktu importa plūsmas RSCA indeksa vērtības periodā no 2004. gadam līdz 2014. gadam ir pozitīvas, norādot uz importa produktu konkurētspējas priekšrocībām Latvijas pārtikas tirgū salīdzinājumā ar vietējiem produktiem.

Samazinoties patērētāju pieprasījumam 2008. gadā, importa pieauguma tempi palēninājās, turpretī ienākumi no eksporta palielinājās sakarā ar cenu pieaugumu. Perioda laikā eksporta struktūra un virzieni ir mainījušies, eksportētājiem atbilstoši reaģējot uz pieprasījuma samazinājumu ES valstu tirgos, kā arī politiskās un ekonomiskās situācijas izmaiņām NVS tirgos.

Pastāvīgi pieaugot eksportam, eksporta struktūrā palielinās nepārstrādātu lauksaimniecības preču īpatsvars, samazinoties augstākas pievienotās vērtības pārstrādes produktu īpatsvaram.

Vides situācija lauku attīstības kontekstā

LAP 2007-2013 galvenais ieguldījums vides un lauku ainavas uzlabošanā (2. asī) paredzēts bioloģiskās daudzveidības, ūdens un augsnes kvalitātes saglabāšanā un uzlabošanā, atklātas ainavas uzturēšanā, kā arī klimata pārmaiņu ietekmes mazināšanā un adaptēšanos tām.

Saistībā ar bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu nozīmīgs ieguldījums paredzēts bioloģiski vērtīgo zālāju apsaimniekošanā. Tas saistīts ar to, ka Latvijā ir slikts bioloģiski vērtīgo zālāju stāvoklis. Kopējā dabisko zālāju platība Latvijā kopš 20. gs. sākuma sarukusi līdz 2% no to sākotnējās platības.

Katra ES dalībvalsts sniedz ziņojumu Eiropas Komisijai par ES nozīmes sugu un biotopu aizsardzības stāvokli valstī. Latvijas pēdējais ziņojums iesniegts 2013. gadā, balstoties uz stāvokļa novērtējumu par 2012. gadu. Ziņojuma pamatā ir aizpildītas veidlapas par katru sugu un biotopu, kurās dots vērtējums par izplatības areālu, platību un tās

¹⁹ Jirgena H., Hāznars J. (2013) Evaluation of the comparative trade advantage of Latvian processed foods and agricultural commodities. In: Ekonomika un kultūra - ilgtspējīga attīstība: zinātniskie raksti, 2013/4. Rīga: Ekonomikas un kultūras augstskola, 224-233.lpp. ISSN 1407- 8686.

izmaiņām 12 gadu periodā, biotopa kvalitāti (jeb veselības stāvokli) un nākotnes izredzēm. Biotopa novērtējums tiek balstīts uz tā stāvokļa vērtējumu, kuru iegūst, analizējot datus par biotopa platību un tās izmaiņām, sugu sastāvu, struktūru un ekoloģiskajiem procesiem jeb funkcijām. Labvēlīgs aizsardzības stāvoklis ir tad, ja biotops visas valsts robežās gan izplatības, gan kvalitātes ziņā ir plaukstošs un stabils, un ar drošām izredzēm tādām būt arī nākotnē.

2013. gada ziņojumā konstatēts, ka no visiem dabisko zālāju veidiem (ES zālāju biotopiem) Latvijā labvēlīgs aizsardzības stāvoklis ir tikai vienam biotopam – Eitrofas augsto lakstaugu audzes 6430. Šis biotops pastāv galvenokārt tikai dabisku procesu (upes straumes darbība, pali) ietekmē. Visu pārējo zālāju biotopu, kuri pilnībā atkarīgi no lauksaimnieciskās darbības (ekstensīvas pļaušanas un ganīšanas), aizsardzības stāvoklis ir nelabvēlīgs ar tendenci pasliktināties 3.11.tab.).

3.11.tabula. No lauksaimnieciskās darbības atkarīgo ES zālāju biotopu aizsardzības stāvoklis Latvijā uz 2012. gadu²⁰

ES zālāju biotopa nosaukums	ES zālāju biotopa kods	Aizsardzības stāvokļa vērtējuma parametri				
		Areāls Latvijā	Biotopa platība areālā	Struktūras un funkcijas	Nākotnes perspektīva	Kopējais aizsardzības stāvokļa novērtējums
Piejūras zālāji	1630	FV	U2-	U2-	U2-	U2-
Smiltāju zālāji	6120	FV	U2-	U2-	U2-	U2-
Sausi zālāji kaļķainās augsnēs	6210	FV	U2-	U2-	U2-	U2-
Vilkakūlas (tukšaiņu) zālāji	6230	FV	U2-	U2-	U2-	U2-
Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas	6270	FV	U1-	U2-	U1-	U2-
Mitri zālāji periodiski izžūstošās augsnēs	6410	FV	U2-	U2-	U2-	U2-
Palieņu zālāji	6450	FV	U1-	U2-	U2-	U2-
Mēreni mitras pļavas	6510	FV	U1-	U2-	U2-	U2-
Parkveida pļavas un ganības	6530	XX	U2-	U2-	U2-	U2-

FV (zaļā krāsā) – labvēlīgs aizsardzības stāvoklis; U1- (oranžā krāsā) – vidējs aizsardzības stāvoklis ar tendenci pasliktināties; U2- (sarkanā krāsā) – neapmierinošs (slikts) aizsardzības stāvoklis ar tendenci pasliktināties; XX (pelēkā krāsā) – nav zināms

Otrs nozīmīgs bioloģiskās daudzveidības rādītājs Programmas kontekstā ir Lauku putnu indekss (LPI). LPI kopš 1995. gada (3.22. att. izrēķinātas 3 versijas):

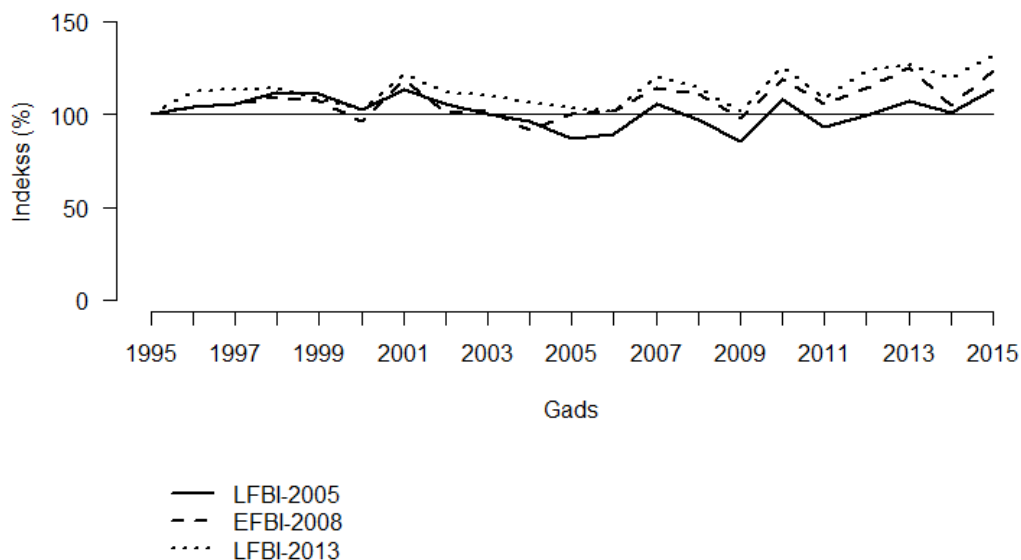
- Latvijas lauku putnu indekss (LFBI-2005), kas veidots, kombinējot Latvijā nozīmīgas ar lauksaimniecības zemēm saistītas putnu sugas;
- pēc EBCC (Eiropas Putnu uzskaišu padomes) izstrādātā sugu saraksta (2008. gada sarakstu versijas; EFBI-2008);

²⁰ Anon. 2013. Ziņojums par ES biotopu direktīvu (92/43/EEC) atbilstoši 17.panta prasībām par periodu no 2006. līdz 2012. gadam. Dabas aizsardzības pārvalde. Reporting under Habitats Directive, Art. 17: Conservation Status of Species & habitats, assessment 2007-2012.

- modificēta Latvijas Lauku putnu indeksa versija (LFBI-2013), kas veidota, izmantojot pārskatītu sugu sarakstu (Auniņš, Keiņš 2013).

Neraugoties uz atšķirībām indeksu aprēķināšanā, visas indeksu versijas rāda līdzīgu tendenci - indekss kopš 1995. gada ir stabils.

Lauku putnu indeksa tendence periodā no 2007. līdz 2014. gadam Latvijā kopumā ir bijusi stabila un ir vērojams pat neliels pieaugums. Tas liecina, ka Latvijas lauksaimniecības zemēs nenotiek liela mēroga nelabvēlīgas izmaiņas, kas negatīvi ietekmētu bioloģisko daudzveidību. Tomēr tas neizslēdz atsevišķu bioloģiskajai daudzveidībai nelabvēlīgu procesu klātbūtni, par ko liecina vairāku (īpaši ar zālājiem saistītu) LPI veidojošo sugu (piemēram, dzeltenās cielavas un mazā svilpja) būtiskās populāciju samazināšanās tendences pēdējo 20 gadu laikā. LPI arī nemēra to sugu (un biotopu) stāvokli, kas ir pārāk reti un kuru saglabāšanai nepieciešami ļoti specifiski saglabāšanas pasākumi.

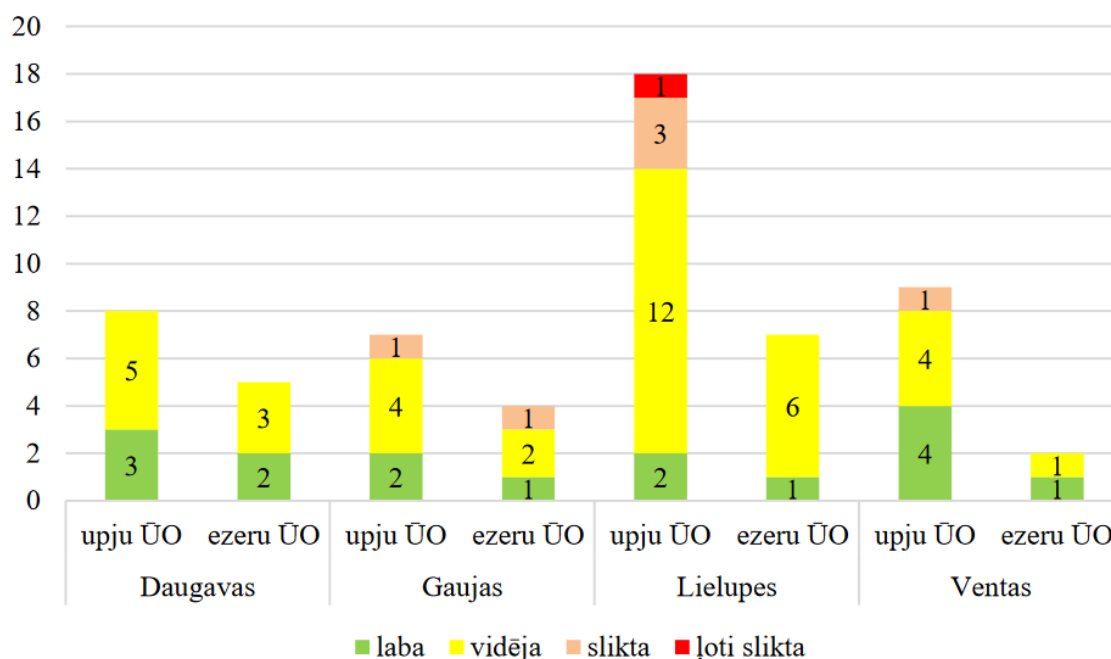

3.22.attēls. Lauku putnu indekss 1995 - 2014: rēķināts, izmantojot 3 atšķirīgus sugu sarakstus (LFBI-2005, EFBI-2008 un LFBI-2013)

Avots: Auniņš, 2015.

LFBI-2005 – indeksā ietvertas Latvijā nozīmīgas ar lauksaimniecības zemēm saistītas putnu sugas (baltais stārķis, grieze, ķīvīte, lauku cīrulis, pļavu čipste, dzeltenā cielava, lukstu čakstīte, kārklu kauķis, purva kauķis, ciglis, kaņepītis, mazais svilpis, dzeltenā stērste), **EFBI 2008** – indeksā ietvertas sugas saskaņā ar EBCC Paneiropas putnu monitoringa programmas lauku putnu saraksta 2008. gada versiju (baltais stārķis, grieze, ķīvīte, parastā ūbele, lauku cīrulis, dzeltenā cielava, pļavu čipste, bezdelīga, lukstu čakstīte, brūnspārnu kauķis, brūnā čakste, mājas strazds, lauku zvirbulis, kaņepītis, dzeltenā stērste), **LFBI-2013** – pārskatīts LFBI-2005, indeksā ietvertas Latvijā nozīmīgas ar lauksaimniecības zemēm saistītas putnu sugas (baltais stārķis, grieze, ķīvīte, lauku cīrulis, pļavu čipste, dzeltenā cielava, lukstu čakstīte, kārklu kauķis, purva kauķis, brūnspārnu kauķis, brūnā čakste, mājas strazds, lauku zvirbulis, ciglis, mazais svilpis, dzeltenā stērste).

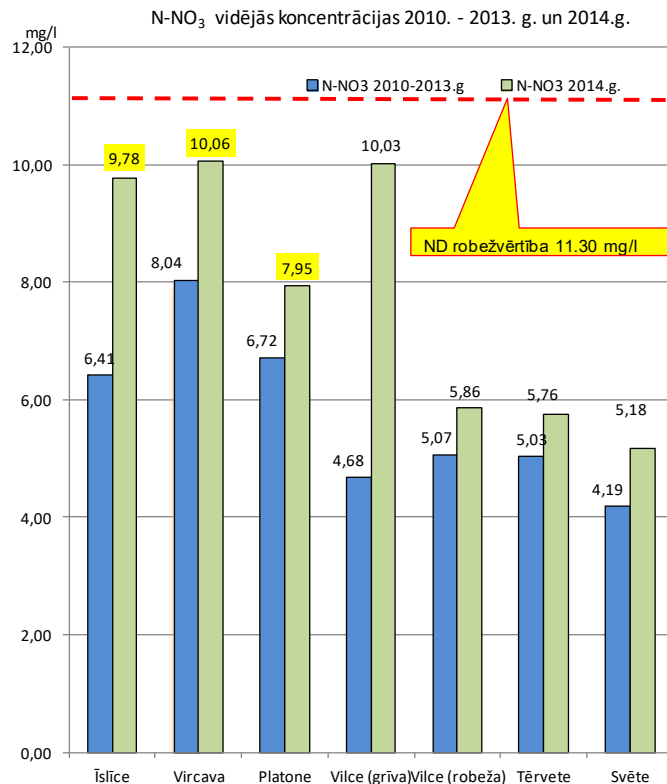
Lauksaimniecības nozarei Latvijā ir svarīga loma arī ūdens un augsnes kvalitātes saglabāšanā un uzlabošanā. Virszemes un pazemes ūdens kvalitātes novērtēšanai Latvijā nodalīti gan virszemes, gan pazemes ūdensobjekti. Kopumā atzīmējams, ka Latvijā virszemes ūdens kvalitāte vērtējama kā laba, un tikai nelielā daļā teritoriju Lielupes baseinā tā atzīta par sliktu vai ļoti sliktu (skat. 3.23.att.).

3.23.attēls. Apsekoto ūdensobjektu kopskaita sadalījums pa ekoloģiskās kvalitātes/potenciāla klasēm Latvijas upju baseinu apgabalos (Ziņojums., 2015)

Avots: LVĢMA dati

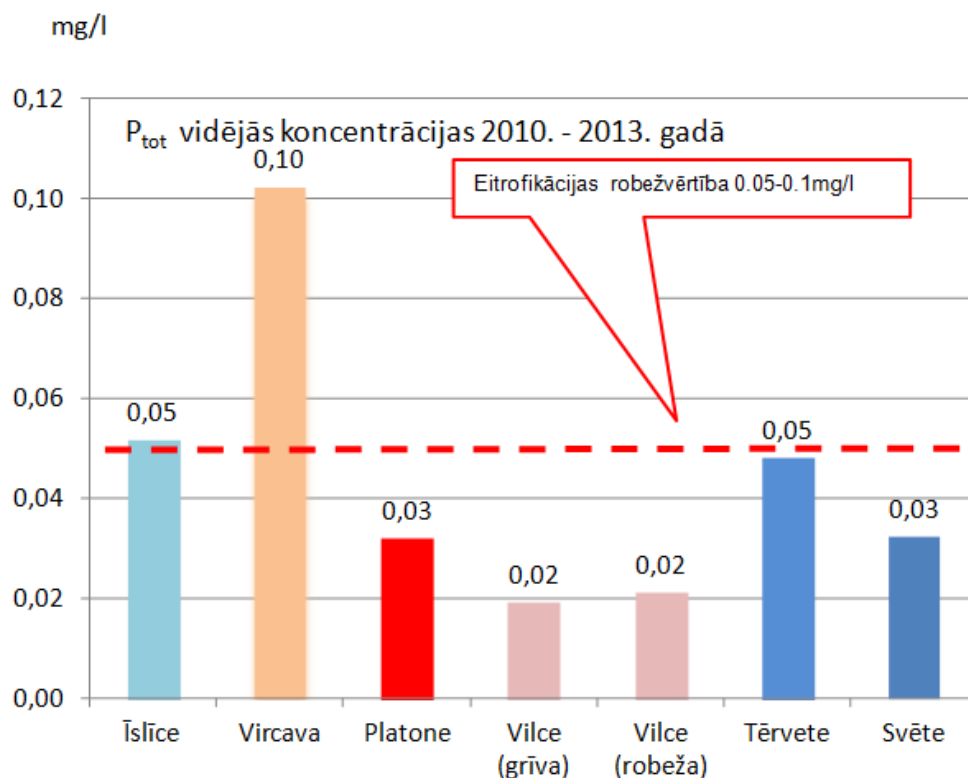
Lauksaimniecības kontekstā nozīmīga ūdens kvalitāte arī Īpaši jutīgās teritorijās (ĪJT), uz kurām attiecas pastiprinātas prasības ūdens un augsnes aizsardzībai no lauksaimnieciskās darbības izraisīta piesārņojuma ar nitrātiem. Kopš 2010. gada LLU veic ūdens kvalitātes pētījumus ĪJT (t.sk., par slāpekļa (N) un fosfora (P) koncentrāciju). Iegūtie rezultāti apliecina slāpekļa savienojumu mainības izteikti sezonālo raksturu un tās saistību ar upju noteces procesiem. Parasti augstākās koncentrācijas novērojamas ziemas un pavasara palu periodā, bet vasarā tās būtiski samazinās. Par nosacīti tīriem (bez būtiskas lauksaimniecības ietekmes) var uzskatīt upju ūdeņus ar nitrātu slāpekļa saturu līdz 1-3 mg/l N-NO₃. ĪJT upēs atsevišķos posmos: Vircava (augšpus Mežciema), Platone (augšpus Lielplatones ciemata) un Īslīces grīvā novērotās koncentrācijas virs 5 mg/l N-NO₃ liecina par lauksaimniecības difūzā piesārņojuma ietekmi. ĪJT upju monitoringa posteņos nitrātu koncentrācijas robežvērtību 11.3 mg/l N-NO₃ sasniedz atsevišķos ziemas perioda paraugos. Augstākās ziemas mēnešu un palu perioda nitrātu koncentrācijas novērojamas Vircavas, Platones un Īslīces upēs (skat. 3.24.att.). Vasaras perioda mēnešos, pateicoties ūdensaugu patērētajam slāpeklim, N-NO₃ koncentrācijas samazinās.

3.24.attēls. Nitrātu vidējās koncentrācijas ĪJT upēs 2014. un 2010.-2013. gadā

Avots: Lauksaimniecības noteču monitoringa dati, LLU

Bez slāpekļa, ūdens kvalitāti būtiski ietekmē fosfora koncentrācijas. No eitrofikācijas viedokļa fosfors ir pat svarīgāks biogēnais elements. Uzskata, ka eitrofikācijas procesi sākas, ja fosfora saturs ūdenī pārsniedz 0.05-0.1 mg/L P_{kop}. Monitorētajās ĪJT upēs fosfora koncentrācijām nav izteikti sezonāls raksturs. P_{kop} koncentrācijas ĪJT upēs pieaug ziemas un pavasara atkušņu laikā pateicoties augsnes erozijas produktu nonākšanai ūdenstecēs (skat. 3.25.att.).

3.25.attēls. Fosfora vidējās koncentrācijas ĪJT upēs 2010.-2013. gadā

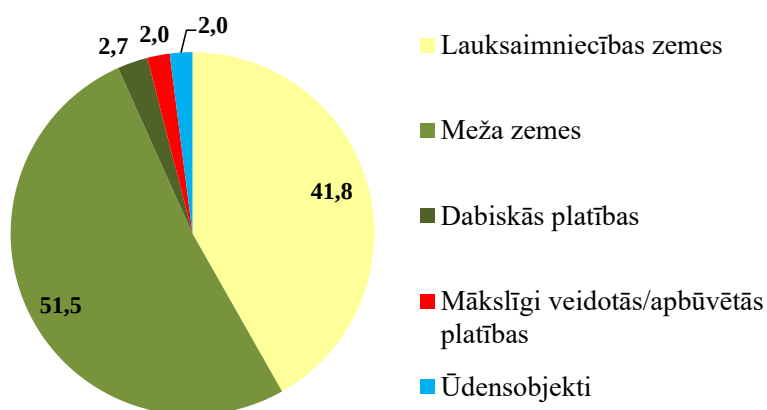
Avots: Lauksaimniecības noteču monitoringa dati, LLU

Lai gan Latvijā kopš 2004. gada augsnes pētījumi notiek nelielos apjomos un augsnes aizsardzības aktualitāte kopumā valstī ir samērā neskaidra, tomēr augsnes aizsardzība, tās kvalitātes saglabāšana un uzlabošana Programmā definēta kā aktuāla gan lauksaimniecības, gan mežsaimniecības kontekstā. Potenciāli nozīmīgākie riski saistās ar organisko vielu satura samazināšanās augsnē, augsnes pH līmeņa pazemināšanās (paskābināšanās), augsnes piesārņojumu, augsnes eroziju, augsnes sablīvēšanos un augsnes bioloģiskās daudzveidības samazināšanos. Latvijā nozīmīgākos pētījumus saistībā ar augsnes kvalitāti veic Valsts augu aizsardzības dienests (VAAD). Tā veidotajos augsnes monitoringa pārskatos ir norādītas LIZ platības, kurās agroķīmiskās apsekošanas gaitā konstatēts nepietiekošs organisko vielu saturs augsnē. Dati tiek apkopoti pa Valsts plānošanas reģioniem gadu griezumā, taču tie nav telpiski viendabīgi, tāpēc situāciju saistībā ar augsnes kvalitāti Latvijā var raksturot indikatīvi. Ņemot vērā VAAD augšņu agroķīmiskās izpētes rezultātus līdz 2014. gadam (VAAD, 2014), aptuveni 25% no LIZ Latvijā raksturojas ar nepietiekošu organisko vielu saturu augsnē.

Latvijā pēdējos gadu desmitos ievērojami mainījusies zemes izmantošanas struktūra un tās izmaiņu tendences turpinājās arī 21. gs. sākumā, t.sk., arī pēc Latvijas iestāšanās ES. Izmaiņas raksturojamas ar LIZ samazināšanos un attiecīgi ar krūmāju un meža platību pieaugumu, t.i., ar atklātu ainavu samazināšanos. Šādas zemes izmantošanas struktūras izmaiņas ietekmē gan dabiskie, gan sociālekonomiskie faktori. Atzīmējams, ka līdztekus izmaiņām zemes izmantošanas struktūrā notikušas arī ievērojamas izmaiņas apdzīvojuma struktūrā. Marginalizācijas procesi raksturīgi visai Latvijas teritorijai, tomēr teritoriāli atšķiras tos ietekmējošie faktori.

Lai raksturotu zemes izmantošanas veidu izmaiņas, izmantojami telpiskie dati ar atšķirīgu izšķirtspēju. ES plaši tiek izmantoti CORINE Land Cover (CLC) zemes seguma

veidu telpiskie dati. Kopējais CLC zemes seguma klašu sadalījums Latvijā pēc CLC 2012. gada datiem (CLC 2012) parādīts 3.26. attēlā. Vairāk nekā pusi no valsts teritorijas aizņem Meža zemes (51,5%), kuras ietver trīs lielākus meža zemju veidus – *platlapju, skujkoku un jauktos mežus*. Tāpat saskaņā ar metodiku meža zemēs tiek ietverts arī zemes seguma veids *Pārejoši mežu apgabali/krūmi*. Pēc platības otra nozīmīgākā CLC zemes seguma klase Latvijā ir ar lauksaimniecības zemēm saistītie zemes seguma veidi (41,8%). Tie ietver tādas zemes seguma apakštipus kā *aramzemes, ganības, platības ar sarežģītu (mozaīkveida) kultivēšanas modeli*, kā arī *galvenokārt lauksaimniecības zemes ar ievērojamām dabiskās augu valsts teritorijām*. Pārējās zemes seguma veidu klases Latvijā aizņem salīdzinoši nelielas platības – mākslīgi veidotās/apbūvētās platības 2,7%, dabiskās platības 2,0% un ūdensobjekti 2,0%.

3.26.attēls. CLC 2012 kopējais zemes seguma klašu īpatsvars (%) Latvijā

Avots: LAND apkopojums pēc CLC 2012 datiem

Kopējās zemes seguma klašu izmaiņas, salīdzinot CLC 2012 ar 2006. gada zemes seguma aktualizētajiem datiem, apkopotas 3.12. tabulā. Nozīmīgākās izmaiņas šajā laika periodā skārušas Lauksaimniecības zemju zemes seguma klases, kuru platības samazinājušās par 4,1 tūkst. ha. Tomēr valsts kopējo platību īpatsvarā valstī šīs izmaiņas ir nelielas. Pārējām zemes seguma klasēm vērojams neliels pieaugums.

3.12.tabula. CLC zemes seguma klašu platību izmaiņas Latvijā, salīdzinot 2006. un 2012. gada datus

Zemes seguma veids	CLC 2006 platība, ha	CLC 2012 platība, ha	Izmaiņas 2012/2006, ha	Izmaiņas % pret 2006. gadu
Mākslīgi veidotās/apbūvētās platības	125 914	128 136	2 222	1,77
Lauksaimniecības zemes	2 703 811	2 699 654	-4157	-0,15
Meža zemes	3 325 355	3 326 896	1542	0,05
Dabiskās platības	171 690	171 898	208	0,12
Ūdensobjekti	129 410	129 594	185	0,14

Avots: LAND apkopojums pēc CLC 2012 datiem

3.1.3 Atbalsta saņēmēju/ieguvēju (iesaistīto pušu) un citu mērķgrupu identificēšana

Visnozīmīgākā labuma guvēju grupa ir lauksaimnieki, mežsaimnieki un zemes apsaimniekotāji. Uzņēmēji un lauku iedzīvotāji var gūt labumu no 3. ass pasākumiem. Plašākā 1. ass un 3. ass labuma guvēju grupā ietilpst arī VRG un reģionālie partneri (uzņēmumi, sabiedriskās organizācijas, brīvprātīgās un kopienu grupas), kuras sadarbojas, lai vadītu ekonomisko attīstību savos reģionos un pilsētās atbilstoši *LEADER* pieejas definīcijai. Lauku kopienas var gūt tiešu ekonomisko labumu no lauku zemes un citu biznesu ieguvumiem, kā arī netiešu labumu ar mērenām investīcijām kapacitātes palielināšanā, vai arī vietējos sociālos un vides projektos. Tomēr, ņemot vērā relatīvi mazo finansējumu un intervenču raksturu, sagaidāmie vides, ekonomiskie un sociālie ieguvumi var būt pieticīgi, lai gan tie attiecas uz plašu labumu guvēju spektru. Sabiedrība kopumā var gūt labumu no vides sabiedriskajiem labumiem, kurus ģenerē galvenokārt 2. ass finansējums, un šie ieguvumi galvenokārt saistās ar tūrisma un atpūtas aktivitātēm apsaimniekotā zemē un vidē.

Programmas mērķgrupu identificēšana ir veikta, balstoties uz identificētajām vajadzībām un izvēlētajiem pasākumiem un aktivitātēm šo vajadzību apmierināšanai, kas minētas LAP 2007-2013. Atbalsta mērķgrupas varam grupēt pēc darbības jomas.

Lauksaimnieki

Lauku saimniecības ir visplašākā programmas mērķa grupa. Plašākā nozīmē šajā grupā ietilpst arī lauksaimniecības zemes īpašnieki un pārvaldītāji, nelauksaimnieciskās zemes īpašnieki un lauksaimnieku mājsaimniecību locekļi. Atbalstot lauku saimniecības, tiek nodrošināta ražošanas tehnoloģiskā attīstība, pārstrukturēšana un pievienotās vērtības paaugstināšana, kā arī resursus taupošu, vairākkārtēju izmantošanu veicinošu un labai kaitīgo izmešu apjomu mazinošu ražošanas tehnoloģiju ieviešana. Turklāt īpaši tiek veicināta ilgākā laika posmā atdevi sniedošu investīciju projektu īstenošana. Atbalsts tiek sniegts arī biomasas ražošanai enerģijai un nepārtikas rūpniecībai.

Atbalsts **daļēji naturālām saimniecībām** tiek sniegts, lai būtiski palielinātu preces ražojošo saimniecību lomu, veicinot saimniecību pārstrukturizāciju par uzņēmumiem, kas orientēti uz tirgu.

Lai uzlabotu lauku saimniecību īpašnieku un vadītāju vecuma struktūru, tiek atbalstīta gados vecāku cilvēku pārvaldītu saimniecību nodošana jaunāku saimnieku pārvaldījumā, tādējādi tiek atbalstīti **jaunie lauksaimnieki**.

Atbalsts **bioloģiskajām un integrētajām lauku saimniecībām** paredzēts bioloģiskās un integrētās lauksaimniecības produktu pārstrādes un tirgus attīstības veicināšanai.

Atbalsts lauksaimniecības nozarē saražoto blakusproduktu otrreizējās izmantošanas procesu būtiskai uzlabošanai, ieviešot minēto blakusproduktu pārstrādi biogāzē un citos izmantojamajos produktos, paredzēts vides prasību atbilstības nodrošināšanai, ūdens piesārņojuma un siltumnīcu efekta gāzu emisijas riska mazināšanai, uz ko var pretendēt **bioenerģiju ražojošās saimniecības un uzņēmumi**.

Atbalsts **lauksaimniecības uzņēmumiem** tiek sniegts, lai uzlabotu vides infrastruktūru.

Atbalsts **ražotāju grupu** attīstībai, veicinot kooperāciju, paredzēts lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības biedru konkurētspējas uzlabošanai, ražošanas izmaksu samazināšanai un ienākumu palielināšanai un stabilizēšanai.

Lai uzlabotu **lauksaimniecības uzņēmumu vadītāju** zināšanas par uzņēmumu vadību, atbalsts tiek sniegts apmācību pasākumiem.

Lai uzlabotu **lauksaimniecībā, strādājošo** zināšanas un prasmes, atbalsts tiek sniegts konsultāciju, arodapmācības un informācijas pasākumiem. Šie pasākumi ietver darbu ar modernajām tehnoloģijām un to izmantošanu pievienotās vērtības palielināšanā.

Atbalsts tiek sniegts **lauksaimniekiem**, kuru apsaimniekotā lauksaimniecībā izmantojamās zemes platība atrodas mazāk labvēlīgo apvidu teritorijā, lai kompensētu neiegūtos ienākumus.

Meža saimniecības, meža īpašnieki un pārvaldītāji

Atbalsts **meža nozares saimniecībām** un **meža īpašniekiem un pārvaldītājiem** dod iespēju palielināt mežu ekonomisko vērtību un uzlabot meža zemes infrastruktūru.

Lai uzlabotu **mežsaimniecībā strādājošo** zināšanas un prasmes, atbalsts tiek sniegts konsultāciju, arodapmācības un informācijas pasākumiem. Šie pasākumi ietver darbu ar modernajām tehnoloģijām un to izmantošanu pievienotās vērtības palielināšanā.

Lai uzlabotu **mežsaimniecības uzņēmumu** vadītāju zināšanas par uzņēmumu vadību, atbalsts tiek sniegts apmācību pasākumiem

Ar meža zemēm un mežsaimniecību saistītajos pasākumos atbalsta saņēmēji bija meža īpašnieki (privātipašnieki, t.sk. pašvaldības, uzņēmumi), kā arī meža zemju apsaimniekotāji un pārvaldītāji, piem., AS Latvijas valsts meži, DAP, VMD, Rīgas pilsētas mežu apsaimniekotājs SIA Rīgas meži u.c.

Uzņēmēji

Šajā mērķa grupā ietilpst **esošie un jaundibinātie mazie un vidējie pārstrādes uzņēmumi**. Atbalsts pārstrādes uzņēmumiem tiek vērsts uz tehnoloģisko attīstību, pārstrukturēšanu, pievienotās vērtības paaugstināšanu, pētniecības jaunāko atziņu ieviešanas veicināšana jaunu produktu un tehnoloģiju attīstībā augstas kvalitātes produktu iegūšanai ar augstu pievienoto vērtību no vietējām saražotajām izejvielām.

Šajā grupā ietilpst **lauku saimniecības, komersanti, biedrības un nodibinājumi**, kuri sniedz tūrisma pakalpojumus. Atbalsta mērķis ir lauku tūrisma pakalpojumu kvalitātes paaugstināšanās, pakalpojumu daudzveidības palielināšanās un jaunu tūrisma produktu rašanās, ņemot vērā apkārtējās vides potenciālu, dabas aizsardzības un ilgtspējīgas saimniekošanas nodrošināšanu. Īpaša nozīme tiek pievērsta privāto investīciju piesaistei darba vietu saglabāšanā vai jaunu darba vietu radīšanā attālākās un mazāk attīstītās lauku teritorijās, kā arī esošās ar lauku tūrismu saistītās uzņēmējdarbības saglabāšanā pasākuma īstenošanas teritorijā kopumā.

Šajā mērķa grupā ietilpst **esošie un jaundibinātie nelauksaimnieciskie mikrouzņēmumi**. Atbalsta mērķis ir nelauksaimnieciska rakstura uzņēmējdarbības vai nodarbinātības lauku teritorijā veicināšana, attīstot alternatīvus ienākumu avotus un ienākumu līmeņa palielināšanos lauku reģionos.

Valsts pārvalde, pašvaldības un nevalstiskās organizācijas, iedzīvotāji

Atbalsts **pašvaldībām** tiek sniegts, lai uzlabotu apstākļus pašvaldību teritorijās un saglabātu lauku apdzīvotību ar iedzīvotājiem būtisku infrastruktūras elementu sakārtošanu vai radīšanu.

Atbalsts **valsts pārvaldes iestādēm** tiek sniegts, lai pilnveidotu ugunsdrošības profilaktiskos pasākumus mežos, samazinot mežam nodarītos postījumus.

Atbalsts **muzejiem un profesionālās izglītības iestādēm** tiek sniegts, lai veicinātu ar lauksaimniecisko, mežsaimniecisko darbību, pārstrādes un apstrādes nozari saistītā

kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu, atjaunošanu un uzlabošanu, padarot to pieejamu un pievilcīgu iedzīvotājiem un tūristiem.

Iesaistītās puses *LEADER* pieejas īstenošanā ir **lauku kopienas** – visi lauku teritoriju iedzīvotāji. *LEADER* pieejas galvenais elements ir **vietējās rīcības grupas**, kas izstrādā vietējās attīstības stratēģiju - detalizētu attīstības plānu konkrētajai lauku teritorijai. Lai gan VRG darbība vērsta uz visu tās teritorijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanu, VAS ietvaros var tikt realizēti projekti, kuri vērsti uz konkrētām specifiskām mērķgrupām.

Katrā no 4. asī realizētajām projektu grupām ir specifiski labuma guvēji vai iesaistītās puses – dažādām lauku iedzīvotāju grupām (jauniešiem, senioriem, sievietēm, dažādu vietējo organizāciju dalībniekiem u.tml.).

Atbalsts Valsts lauku tīklam nosaka to, ka ieguvēji ir arī tā darbībā iesaistītie:

- valsts **ministrijas** (Zemkopības ministrija, Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija, Vides ministrija, Labklājības ministrija, Ekonomikas ministrija un citas) un to pārraudzībā esošās institūcijas un organizācijas;
- lauksaimniecības un mežsaimniecības **nozares organizācijas un institūcijas**;
- vides aizsardzības nozares organizācijas un institūcijas;
- teritoriju pārvaldes institūcijas: **vietējās pašvaldības un plānošanas reģionu padomes**;
- izglītības, apmācību, konsultāciju, pētniecības organizācijas un institūcijas;
- tūrisma nozares organizācijas un institūcijas;
- *LEADER* pasākuma īstenošanā iesaistītās organizācijas;
- amatniecības un citu komercpakalpojumu nozares organizācijas un institūcijas;
- citas organizācijas un institūcijas, kas tiešā veidā ietekmē lauku attīstību.
- VLT darbības ieguvēji:
- esošie un potenciālie **atbalsta saņēmēji** (iedzīvotāji, organizācijas, pārvaldes iestādes), kas iesaistās Lauku attīstības programmas pasākumu īstenošanā;
- **organizācijas un pārvaldes iestādes**, kas nodrošina dažādus pakalpojumus lauku teritorijās un ar savu darbību sekmē Lauku attīstības programmas pasākumu īstenošanu;
- **iestādes**, kas ir atbildīgas par lauku attīstības politikas veidošanu un īstenošanu vietējā, reģionālā un nacionālā līmenī;
- **pētniecības organizācijas un institūcijas**;
- ELFLA vadošā iestāde (Zemkopības ministrija);
- ELFLA maksājumu iestāde (Lauku atbalsta dienests);
- **Eiropas Lauku tīkls**.

3.2. Vērtēšanas procesa apraksts

Ex-post novērtēšanas sākumposmā tika noslēgti līgumi ar vairākiem ekspertiem (LU, LLU, SILAVA, neatkarīgie eksperti), kas piedalās metožu izstrādē pasākumu un intervences izvērtēšanā kā arī diskusijās par metodēm un intervenci. Lai uzsāktu novērtēšanu, eksperti iepazinās ar EK izstrādātajām vadlīnijām un sagatavoto intervences loģiku. Pamatojoties uz sagatavoto materiālu, notika vairākas darba grupas ar ekspertiem, lai vienotos par novērtēšanas aspektiem.

Pirmajā sanāksmē piesaistītie eksperti tika iepazīstināti ar izstrādāto intervenci, vadlīniju prasībām, dalījās pieredzē par izvērtēšanā veikto. Nākošā sanāksmē eksperti diskutēja par izvērtēšanas aspektiem, pieejām, izvirzītajām prasībām. Turpmāk eksperti diskutēja par netiešajiem efektiem un vērtēšanas kritērijiem. Kā būtisks aspekts tika uzsvērts

finansējuma apjoms pasākumā. Vadlīnijas nosaka ļoti plašu metožu pielietojumu pasākumiem, lai veiktu detalizētu izvērtējumu. Ņemot vērā pieejamo datu apjomu un kvalitāti, kā arī atvēlēto finansējumu un laika ierobežojumu, tika nolemts, ka pasākumiem, kuros finansējums un potenciālā mērķgrupa ir nenozīmīga, kā arī tie, kuru novērtēšanai pieejamās informācijas apjoms ir nepietiekams, un papildu informācijas iegūšana saistīta ar neproporcionāli lielu resursu patēriņu, ir vērtēti ierobežotā apjomā. Savukārt vairāku līdzīgu pasākumu kvantitatīvā novērtēšana ir veikta, tos apvienojot, ņemot vērā novērtēšanas metožu izmantošanas ierobežojumus.

Vērtēšana sāka ar vadlīniju izskatīšanu, un pielietojamo metožu aprobāciju atsevišķiem pasākumiem (1.4.1. un 1.2.1.pasākums). Lai varētu noteikt saskaņotību, atbilstību un lietderību, tika izmantota nepārtrauktās novērtēšanas sistēmas (NNS) ietvaros izveidotā intervences loģikas matrica, kurā ietverta visu pasākumu un asu informācija saistībā ar izvirzītajiem mērķiem, atbalstu, sasniedzamajiem rādītājiem un izmaiņām tajos, visā LAP 2007-2013 ieviešanas periodā.

Pirmais solis ir situācijas apraksts, SVID un vajadzību analīze, no kā izriet izvēlēto mērķu atbilstība vajadzībām un saskaņotība starp izvēlētajiem mērķiem, aktivitātēm un sagaidāmajiem iznākuma, rezultāta un ietekmes rādītājiem. Lai to veiktu, tika izskatīts atbilstošajos politikas dokumentos minētais par vajadzībām un mērķiem, LAP 2007-2013 *Ex-ante* novērtējuma ziņojums un pašā Programmā minētais, kā arī grozījumos sniegtais pamatojums par līdzekļu pārdali programmas ieviešanas gaitā.

Tad tika izvērtētas plānotās vērtības, ņemot vērā ieviešanas laikā veiktās izmaiņas un sniegtos pamatojumus. Lai varētu novērtēt snieguma līmeni, sākumā tika izvērtētas sasniedzamās vērtības, vai plānotie rādītāji tikuši noteikti adekvāti, ņemot vērā ieguldījumu, teorētiski nosakot arī ieguldījumu atbilstību mērķim.

Lai veiktu teorētisko novērtējumu rādītāju vērtību atbilstībai, tika salīdzinātas sasniedzamās vērtības ar citu ES dalībvalstu lauku attīstības programmās plānotajām sasniedzamajām vērtībām un noteikts katras vērtības koeficients.

Darba uzdevums bija veikt dzīves kvalitātes izvērtējumu LAP 2007-2013 realizēto pasākumu kontekstā, balstoties uz aptauju un *LEADER* ietvaros realizēto projektu analīzi. Šī analīze tika veikta, ievērojot *ex-post* novērtēšanai izvirzītos nosacījumus, metodes un rādītājus, izvērtējot *LEADER* ieguldījumu dzīves kvalitātes uzlabošanā, aprakstot izvēlētos rādītājus un to aktualitāti/nozīmi dzīves kvalitātes un *LEADER* novērtēšanā, sasaistot to ar LAP 2007-2013 ieguldījumiem un mērķiem, balstoties uz aptaujas datu analīzi un ieviestajiem projektiem.

3.2.1 Darba uzdevuma kopsavilkums

Izvērtēta intervences loģika, balstoties uz EK vadlīnijām, izvēlētie mērķi, to atbilstība vajadzībām, sasniedzamajiem rādītājiem atbilstoši ieguldījumam.

LAP 2007-2013 *ex-post* novērtēšanas ziņojumā jāizvērtē ELFLA resursu izlietojuma efektivitāte saistībā ar programmas intervenču rezultātu un ietekmju atbilstību programmas stratēģijām un Kopienas prioritāšu sasniegšanai. Novērtēšanas ziņojumam ir būtiska loma turpmāko programmu sagatavošanā. *Ex-post* novērtēšanas ziņojums jā sagatavo atbilstoši EK rokasgrāmatā “*Handbook on Common Monitoring and Evaluation Framework*” un ELANT 2014. gada jūnija vadlīnijās iekļautajām prasībām. Ziņojumā jāsniedz novērtējums par resursu izlietojuma pakāpi, ELFLA programmēšanas rezultativitāti un lietderīgumu, tās sociālekonomisko ietekmi un ietekmi uz Kopienas prioritātēm. Ziņojumā jāpārskata LAP 2007-2013 mērķi un jāizdara secinājumi par lauku attīstības politiku, kā arī jāidentificē tie faktori, kuri devuši ieguldījumu programmas ieviešanas sasniegumos vai neveiksmēs,

ieskaitot ilgtspēju. Nepieciešams arī identificēt labāko praksi un ieteikt pasākumus programmas kvalitātes un ieviešanas uzlabošanai.

3.2.2 Novērtēšanas mērķis un aptvērums

Novērtēšanas mērķis ir izvērtēt vai valsts izvēlētā intervence ar LAP 2007-2013 palīdzību ir bijusi veiksmīga un lietderīga, nosakot, kuri no atbalsta veidiem mērķa sniegumu ietekmējuši labāk un kuri vērtējami kā mazāk veiksmīgi.

Formālie *ex-post* novērtējuma mērķi saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 86. punktu ir sekojoši:

- noteikt resursu izlietojuma pakāpi,
- noteikt ELFLA programmēšanas rezultativitāti un lietderīgumu,
- novērtēt sociāli - ekonomisko ietekmi,
- novērtēt ietekmi uz Kopienas prioritātēm,
- izdarīt secinājumus par lauku attīstības politiku,
- novērtēt faktorus, kuri devuši ieguldījumu programmas ieviešanas panākumos vai neveiksmēs, kā arī izdarīt secinājumus par ilgtspējas jautājumiem un labākajām praksēm.

Novērtēšanas darba aptvērums

Novērtējumā iekļauti sekojoši darba uzdevumi:

1. STRUKTURĒŠANA;
2. NOVĒROŠANA;
3. ANALIZĒŠANA;
4. SPRIEŠANA;
5. ZIŅOŠANA.

Strukturēšanas posmā sadarbībā ar ZM kā Vadošās iestādes (Vle) pārstāvjiem notika sarunas izpratnes iegūšanai par veicamajiem uzdevumiem. Tika sagatavots darba plāns un izdiskutēti finanšu aspekti.

Tika veikta atsevišķu pasākumu un programmas detalizēta intervences loģikas atbilstības un saskaņotības pārbaude. Pasākumu intervences loģikas pārbaude aprakstīta 5.3. apakšnodaļā. Programmas intervences loģikas pārbaude aprakstīta 5.2. apakšnodaļā. Tika definēti novērtējuma jautājumu pamatjēdzieni, izveidojot pamatjēdzien sarakstu, kurš iekļauts 3.2. pielikumā. Novērtējuma jautājumu pamatjēdzieni aprakstīti 4.2.1. punktā. Tika izvēlēti divi sprieduma kritēriji, kuri aprakstīti 4.2.2. punktā. Tika noteiktas saiknes starp katru novērtēšanas jautājumu un atbilstošajiem sākumstāvokļa, rezultāta un/vai ietekmes rādītājiem. Vispārējie un uz mērķiem vērstie sākumstāvokļa rādītāji tika izvērtēti attiecībā uz atbilstību sprieduma kritēriju piemērošanai. Tika caurskatīta un pārbaudīta Vle nodrošinātā informācijas, identificēti datu pārrāvumi un pārbaudīta datu ticamība, secīgi izstrādājot priekšlikumus datu pārrāvumu novēršanai un ticamības uzlabošanai. Tika veikta līdzekļu un pieeju izvēle nepieciešamās papildu informācijas un datu iegūšanai. Atbilstoši novērtējuma dizainam tika izvēlētas metodoloģijas atbildēm uz vispārējiem un programmas specifikas jautājumiem. Novērtēšanas dizains un izvēlētas metodoloģijas aprakstītas 4.1. apakšnodaļā.

Novērtēšanas posmā notika kvantitatīvajai un kvalitatīvajai analīzei nepieciešamo resursu izvēle, izstrādājot interviju vadlīnijas, aptaujas anketas, šķēsgriezumu pieprasījumus izvilkumiem no datubāzēm. Sazinoties ar institūcijām, tika apzinātas iespējas iegūt novērtēšanai nepieciešamos datus, kuri nākamajā etapā tika pieprasīti no vairākām institūcijām (CSP, VID, ZM, LAD, DAP, VMD, LVĢMA u.c.). Tika veikta nepieciešamo

datu un informācijas savākšana, lai atbildētu uz katru novērtējuma jautājumu, izmantojot datubāzes un īpašus pētījumus. Tika noteikts intervējamo personu un/vai organizāciju pārstāvju loks. Notika iesaistīto pušu aptaujas un fokusa grupu intervijas. Tika izstrādāts programmas ieviešanas procesa apraksts visā programmēšanas periodā, kurš iekļauts 5.1. apakšnodaļā. Programmas uzbūves, prioritāšu, mērķa līmeņu, budžeta, finanšu izpilde, kā arī galveno stratēģijas, struktūras un resursu izvietojuma izmaiņu apraksts iekļauts 5.4. apakšnodaļā un 5.5. apakšnodaļā. Tika pārbaudīti un precizēti kopējie un programmas papildu rādītāji, kuri iekļauti 5.2 pielikuma tabulās.

Pamatojoties uz divu iedzīvotāju aptauju novērtējumu par dzīves kvalitāti lauku teritorijā un *LEADER* pieejas ietvaros atbalstīto VAS īstenošanas projektu analīzi, kā arī VRG aptaujas rezultātiem, sagatavotas atbildes uz *LEADER* pieejas ieviešanas novērtēšanas jautājumiem.

Analizēšanas posmā tika ieviestas piemērotas tipoloģijas pasākumu un/vai labuma guvēju analīzei. Tika novērtēta rādītāju sasniedzamo vērtību un/vai to izmaiņu pamatotība, kura aprakstīta 6.1. apakšnodaļā. Tika izvērtētas empīriskās analīzes sarežģītības mazināšanas iespējas, lai saglabātu nepieciešamo detalizācijas līmeni. Savāktie dati un informācija tika apstrādāti ar izvēlētajām novērtēšanas metodēm, veicot aprēķināto rādītāju vērtību salīdzināšanu ar to sasniedzamajām vērtībām. Veiktie atsevišķu pasākumu novērtējumi un novērtētā Programmas neto ietekme aprakstīti 6.2. apakšnodaļā.

Spriešanas posmā tika sagatavotas atbildes uz visiem vispārējiem un programmas specifikas jautājumiem. Sagatavotās atbildes un programmas rezultativitātes un lietderīguma izvērtējums apkopoti 6.3. apakšnodaļā. Pasākumu izvērtējums attiecībā uz to līdzsvarotību programmas ietvaros aprakstīts 7.1. apakšnodaļā. Tika izdarīti spriedumi par pakāpi, kādā pasākumi un programma kopumā ir sasniegusi mērķus, un identificēti faktori, kuri devuši ieguldījumu programmas sasniegumos vai neveiksmēs. Šie spriedumi aprakstīti 7.2. apakšnodaļā. Uz rezultātiem balstītie secinājumi un sagatavotie ieteikumi aprakstīti 7.3. apakšnodaļā.

Ziņošanas posmā tika sagatavots *ex-post* novērtēšanas ziņojuma projekts. Pēc saskaņošanas ar VIE tika sagatavots *ex-post* novērtēšanas gala ziņojums, veicot nepieciešamās izmaiņas ziņojuma projektā.

3.3. Īss izklāsts par iepriekšējām vērtēšanām, kas saistītas ar programmu.

Sākot ar 2009. gadu, Latvijas Valsts Agrārais ekonomikas institūtā (LVAEI) tika izveidota Lauku attīstības novērtēšanas nodaļa (LANN) kuras uzdevums ir nepārtrauktās novērtēšanas sistēmas (NNS) izveide un uzturēšana.

LAP 2007-2013 iepriekšējos novērtējumos ietilpst LAP 2007-2013 Vidustermiņa novērtējums, kā arī 31 ekspertu sagatavoto tematisko ziņojumi. Iepriekšējo novērtējumu saraksts ir norādīts 3.3. pielikuma tabulā.

Sadalījumā pa tematiskajām asīm trīs iepriekšējie novērtējumi ir attiecināmi uz visām tematiskajām asīm, 7 - uz 1. asi, 15 - uz 2. asi, 3 - uz 3. asi, 2 - uz 4. asi. Viens novērtējums aptver gan 3. ass, gan arī 4. ass tematiku.

Relatīvi augstais uz 2. ass pasākumiem attiecināmo novērtējumu skaits ir saistīts ar šīs ass pasākumiem piemērojamās intervences loģikas specifiku, kurā ietilpst sabiedriskie ieguvumi/ zaudējumi, kā arī atbilstība regulām. Attiecībā uz šo asi nepieciešams iegūt četru ietekmes rādītāju novērtējumu. Turpretī pārējo asu intervences loģikas klasteros ietilpst ekonomika, dzīves kvalitāte un sociālie mērķi. Attiecībā uz šīm asīm kvantitatīvi nepieciešams novērtēt tikai trīs ietekmes rādītājus.

Balstoties uz 2011. gada lauku teritoriju (atbilstoši *LEADER* darbības teritorijai) iedzīvotāju vecumā no 18 līdz 74 gadiem aptaujas par dzīves kvalitāti datiem tika izvērtēta 3. un 4. ass pasākumu ietekme uz Latvijas lauku iedzīvotāju dzīves kvalitāti.

Šajā pētījumā tika izmantoti 2011. gada SKDS lauku iedzīvotāju aptaujas dati par iedzīvotāju dzīves kvalitāti, kas iegūti, izmantojot reprezentatīvu izlases metodi, aptaujājot 2008 lauku teritoriju iedzīvotājus atbilstoši *LEADER* darbības teritorijai (proporcionāli VRG teritorijās dzīvojošo iedzīvotāju skaitam). Aptaujāja respondentus 18-74 gadu vecumā. Papildus pētījumā izmantoti LAND sagatavotie dati par 1200 projektiem/pieteikumiem 5 pasākumos, kuri iegūti no LAD datu bāzē pieejamās informācijas. Lai iegūtu kopēju vērtējumu par dzīves kvalitātes galvenajām dimensijām LAP mērķu kontekstā, tika izveidoti šādi dzīves kvalitātes indeksi: dzīves vietas pievilcības indekss, nodarbinātības un uzņēmējdarbības indekss un attīstības tendenču novērtējuma indekss. Analīzē tika izmantoti informācijas bloki: pirmkārt, dzīves kvalitātes elementu „bāzes” vērtību raksturojums iedzīvotāju skatījumā; otrkārt, šo vērtējumu bija plānots izmantot, lai atkārtotas aptaujas gadījumā identificētu izmaiņu apjomu intervences teritorijās.

Papildu izpētes nepieciešamību attiecībā uz atsevišķām programmas tematiskajām asīm vai pasākumiem galvenokārt noteica LAP 2007-2013 Vidustermiņa ziņojuma rezultāti. Uz visām tematiskajām asīm attiecināmo novērtējumu mērķis ir Programmas pamatrādītāju sasniegšanas līmeņa noteikšana attiecīgajā periodā, lai būtu iespējams sniegt indikatīvas atbildes uz programmas līmeņa novērtējuma jautājumiem. Uz atsevišķām tematiskajām asīm vai pasākumiem attiecināmo novērtējumu mērķis ir programmas pamatrādītāju sasniegšanas līmeņa noteikšana attiecīgajā periodā, lai būtu iespējams sniegt indikatīvas atbildes uz pasākumu līmeņa novērtējuma jautājumiem.

Programmas tematisko asu un pasākumu līmenī iepriekšējo novērtējumu rezultāti ir tikuši izmantoti, lai vajadzības gadījumā būtu iespējams veikt nepieciešamās izmaiņas attiecībā uz sekojošiem diviem nozīmīgiem programmas aspektiem:

➤ saistība ar tematiskajām asīm un pasākumiem:

- noteiktās prioritātes saistībā ar programmas asu un pasākumu līdzsvarotību,
- rezultativitāte noteikto mērķu sasniegšanā,
- programmas ieviešana un vadība;

➤ Programmas uzraudzība un novērtēšana.

4. METODOLOĢIJA

4.1. Novērtēšanas dizaina un izmantoto metožu apraksts

Novērtējuma ziņojumam ir vairāki mērķi ar savstarpēju pārklāšanos. Novērtējuma metodiskais pamats ir Padomes Regulas Nr. 1698/2005 prasības. Tā paredz LAP 2007–2013 iekļauto darbības shēmu gan individuālu, gan kompleksu novērtēšanu attiecībā uz to efektivitāti un lietderību programmas mērķu sasniegšanā. EK ir formulējusi Vispārējos novērtējuma jautājumus atsevišķu pasākumu un visas programmas līmenī. EK iepriekš publicētajos pasākumu aprakstos ir iekļāvusi tos rādītājus, kuri jāizmanto atbilstoši sagatavošanā uz novērtējuma jautājumiem. EK ir publicējusi arī Vispārējo horizontālo novērtējuma jautājumu kopas un septiņus ietekmes rādītājus, kuri ir aprakstīti Vispārējās uzraudzības un novērtējuma sistēmas ietvardokumentā (VUNI). Vispārējās ietekmes rādītāji ir nozīmīgākā LAP 2007-2013 novērtējuma sastāvdaļa. EK Vispārējās ietekmes rādītāji ir detalizēti aprakstīti, ieskaitot tos stratēģiskos un programmas mērķus, uz kuriem šie rādītāji attiecas, definīcijas, mērvienības, datu savākšanas līmeņi un metodes. Galvenais metodoloģijas izveidošanas jautājums ir daudzo novērtējuma aktivitāšu integrēšana tādā formā, lai nodrošinātu atbilstošu pierādījumu savākšanu, apkopošanu un analīzi sprieduma izdarīšanas fāzei ar statistisku nozīmīgumu pamatotām atbildēm uz novērtēšanas jautājumiem. Novērtēšanas uzdevums ir programmas ietekmju sasaistīšana ar pamatrādītāju datiem atbilstošā līmenī, ņemot vērā intervences aptvērumu. Tādējādi programmas ietekmju novērtēšanā tiek izmantota augšupvirzītā pieeja no zemākā līmeņa uz augstāku līmeni. Augšupvirzītā pieeja ir balstīta uz intervences loģiku, virzoties uz augšu no pasākumu līmeņa.

Novērtējuma dizains

Novērtējums ir veidots strukturētu testu veidā, pārbaudot uz intervenci attiecināmo un ar novērtējuma jautājumiem saistīto hipotēžu pārbaudi. Novērtējuma procesam ir hierarhiska struktūra, virzoties no pasākumu līmeņa uz asu un programmas līmeni. Novērtējumam ir jauktu metožu dizains. Novērtējums lielā mērā ir kvaziekperimentāls, ietekmes novērtējumu balstot uz hipotētisko analīzi. Novērtējuma dizains ietver arī kvalitatīvā dizaina elementus un uz teoriju balstītu pieeju. Novērtējumā pasākumu un programmas efekti tiek saistīti ar šo efektu cēloņiem. Novērtējumā attiecībā uz lielāko daļu no 1. ass un 3. ass pasākumiem ir izmantota kvantitatīvā informācija, bet 2. ass un 4. ass pasākumu novērtējumā ir izmantota arī kvalitatīvā informācija. Attiecībā uz programmas netiešajiem efektiem novērtējums ietver hipotēžu pārbaudi par netiešo efektu klātbūtni un apmēru, kā arī spriedumus par šo efektu cēloņiem.

Novērtējumā ir izmantotas sekojošas kvaziekperimentālā dizaina metodes:

- starpību starpība (DID);
- tiecības indeksa pielīdzināšana (PSM);
- kombinētā DID un PSM metode jeb kondicionālā DID (PSM-DID);
- vispārinātā tiecības indeksa pielīdzināšana (GPSM).

Ņemot vērā kvaziekperimentālā dizaina metožu trūkumus, iegūtie kvantitatīvie rezultāti tiek papildināti ar kvalitatīvo metožu izmantošanas rezultātiem. Kvalitatīvās pieejas tiek izmantotas arī pasākumu analīzē gadījumos, kad kvaziekperimentālā dizaina metožu pielietošana ir apgrūtināta vai neiespējama sakarā ar datu nepietiekamību vai trūkumu.

Novērtējumā ir izmantotas sekojošas kvalitatīvā dizaina metodes:

- kvalitatīvās un kvantitatīvās aptaujas;
- ekspertu intervijas;
- padziļinātās intervijas.

Novērtējumā ir izmantota arī uz teoriju balstīta pieeja, izmantojot starpvalstu salīdzinājumus. Vairāku pasākumu un to rādītāju analīzei tika piesaistīti eksperti, kuri veica atsevišķas gadījumu izpēti un, balstoties uz to rezultātiem, sagatavoja pasākumu rezultātu un ietekmju novērtējumu.

Turpmāk seko novērtējumā izmantoto metožu un paņēmieni apraksts.

Bruto pievienotās vērtības aprēķinu metodika

Pielīdzināšanas rezultātā tiek iegūts bruto pievienotās vērtības (BPV) izmaiņu novērtējums (pasākuma tiešā ietekme uz vienu atbalstīto vienību).

Vidējo atbalstu uz saņēmēju aprēķina, izdalot atbalsta kopsummu ar saņēmēju skaitu. Investīciju spēju radīt pievienoto vērtību (novērtēšanas papildu rādītājs - BPV uz vienu ieguldītā publiskā finansējuma un kopējā investīciju apjoma vienību atbalstītajos uzņēmumu projektos) aprēķina, tiešo ietekmi izdalot ar vidējo atbalstu uz saņēmēju periodā.

Novērtēto bruto ietekmi uz BPV valsts līmenī aprēķina, pareizinot tiešo ietekmi ar atbalstu saņēmušo saimniecību skaitu. Atsevišķos pasākumos novērtētā bruto ietekme norāda pasākumu rezultātu rādītāja *BPV pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos* vērtību.

Novērtētā bruto ietekmi uz BPV valsts līmenī tiek izdalīta ar PSL gadā pēc programmas, lai iegūtu ietekmes rādītāja *Ekonomiskā izaugsme* (Neto papildus pievienotā vērtība pirktpējas līmenī) vērtību pirms iespējamo pašsvara efektu ietekmes atskaitīšanas.

Pielīdzināšanas rezultātā tiek iegūts bruto pievienotās vērtības uz vienu gada darbaspēka vienību izmaiņu novērtējums (pasākuma tiešā ietekme uz vienu atbalstīto vienību).

Novērtēto bruto ietekmi uz darba ražīgumu valsts līmenī aprēķina, pareizinot tiešo ietekmi ar atbalstu saņēmušo saimniecību skaitu.

BPV aprēķinu veikšanai ir izmantoti dažādi pieejamie datu avoti. Vienkāršākais un precīzākais BPV aprēķins iespējams no SUDAT datiem. Izmantojot SUDAT, tā tiek aprēķināta šādi: $BPV = \text{produkcijas izlaide} \text{ mīnus starppatēriņš}$.

Tomēr lielākajai daļai pasākumu informācijas ieguvei vajadzēja izmantot VID apkopotos datus no uzņēmumu un saimniecību gada pārskatiem. Gada pārskati tiek iesniegti dažādās formās, tādēļ katrai no tiem nepieciešams savs aprēķins.

Kā iespējami precīzākais (turklāt jau aprobēts LAP 1.2.3. un 3.1.2.(3.1.1.) pasākumu analīzē) izvēlēts BPV aprēķins, izmantojot uzņēmumu gada pārskatu datus (peļņas vai zaudējumu aprēķins (PZA)), informāciju no darba devēja ziņojuma VID par nodarbināto skaitu, darba samaksu un samaksātajiem nodokļiem, kā arī uzņēmuma ienākuma nodokļa (UIN) deklarācijas. Pielietotie aprēķini atšķiras atkarībā no uzņēmumā izmantotās PZA pārskata formas:

A. Apgrozījuma izmaksu metode

Pievienotā vērtība = Neto apgrozījums - pārdotās produkcijas ražošanas izmaksas - pārdošanas izmaksas - administrācijas izmaksas + pārējie saimnieciskās darbības ieņēmumi - pārējās saimnieciskās darbības izmaksas + pamatlīdzekļu nolietojums un norakstāmā nemateriālo ieguldījumu summa + bruto darba samaksa (uzņēmumā strādājošo skaits reiz vidējā bruto alga) + VSAOI darba devēja daļa (0,685 no kopējām VSAOI).

B. Perioda izmaksu metode

Pievienotā vērtība = Neto apgrozījums + krājumu izmaiņas + pārējie saimnieciskās darbības ieņēmumi - materiālu izmaksas - pārējās saimnieciskās darbības izmaksas.

Savukārt tiem uzņēmumiem, kuri iesniedz IIN Gada ienākumu deklarāciju, aprēķins veikts šādi:

BPV = Ieņēmumi mīnus 50% no izmaksām (ievērojot, ka aptuveni 50% no kopējām izmaksām ir tādas, kas ietilpst starppatēriņā).

LEADER pieejas īstenošanas un iedzīvotāju dzīves kvalitātes izvērtēšanai pamatinstrumenti ir Latvijas lauku iedzīvotāju dzīves kvalitāti pētījuma metodika ²¹, papildus izmantota dokumentu un zinātniskās literatūras analīze.

Ekonometrisko metožu vispārējais pielietojums LAP 2007-2013 pasākumu analīzē

LAP 2007-2013 pasākumu 1.1.2., 1.2.1., 1.2.2., 1.4.1., 1.4.2, 3.1.2. (3.1.1.), un 3.1.3. tiešās un netiešās ietekmes novērtēšanai ar PSM-DiD metodi tiek izvēlēti vairāki atlasīto vienību rādītāji, nosakot to vērtības periodā pirms programmas un pēc programmas. *Ekonomiskās izaugsmes* novērtēšanai izmanto bruto pievienoto vērtību. *Darba ražīguma* novērtēšanai izmanto BPV uz vienu gada darbaspēka vienību. *Nodarbinātības* novērtēšanai izmanto gada darba vienību (GDV). Pašsvara zudumu novērtēšanai izmanto bruto ieguldījumu kopsummu. Sviras efektu novērtēšanai izmanto samaksāto nodokļu kopsummu.

Atsevišķu pasākumu ietvaros tiecības indeksa (*propensity score*) aprēķināšanai empīriski tiek noteikts pēc iespējas lielāks finansiālo un ekonomisko vienības raksturojošo rādītāju (kovariātu) skaits iekļaušanai LOGIT regresijas vienādojumā. Tiecības indekss tiek aprēķināts, izmantojot bināru mainīgo, kurš raksturo, vai vienība ir saņēmusi atbalstu pasākumā (saņēmēji) vai nav saņēmusi (nesaņēmēji).

PSM-DiD metodes izmantošanā ir vairāki secīgi posmi:

1. Tiek izveidots LOGIT regresijas vienādojums tiecības indeksa noteikšanai.
2. Tiek izmantots kopējā atbalsta apgabals, tādējādi vienādojuma sastādīšanā netiek iekļautas tās saņēmēju un nesaņēmēju vienības, kuru tiecības indeksi pārsniedz/ nenasniedz lielākās/ mazākās tiecības indeksa vērtības saņēmēju/ nesaņēmēju grupās.
3. Tiek noteikts nepieciešamais tiecības indeksu sadalījums vairākos (parasti piecos) blokos, lai nodrošinātu to, ka vidējais tiecības indekss saņēmējiem un nesaņēmējiem katra bloka iekšienē nav atšķirīgs.
4. Tiek veikta automātiska tiecības indeksa līdzsvarotības nosacījuma testēšana
5. Līdzsvarotības nosacījumu neizpildīšanās gadījumā tiecības indekss nav izmantojams turpmākajā pielīdzināšanā, un nepieciešams mainīt regresijas vienādojumā iekļauto kovariātu loku, vai nu samazinot kovariātu skaitu, vai arī iekļaujot augstākas pakāpes kovariātus (parasti esošo kovariātu kvadrātā vai kubā kāpinātas vērtības).
6. Līdzsvarotības nosacījuma izpildīšanās gadījumā tiek veikta tiecības indeksu pielīdzināšana izvēlētajiem mainīgajiem, izmantojot tuvākā kaimiņa, rādiusa un kodola metodes.
7. Balstoties uz t-testa rezultātiem, tiek izvēlēti novērtējuma rezultāti ar augstāko statistisko ticamību.

²¹ [http://www.lvaei.lv/upload/Petijums%20par%20soc. datiem.pdf](http://www.lvaei.lv/upload/Petijums%20par%20soc.%20datiem.pdf)

Aizvietošanas un pārvietošanas efektu novērtēšanai programmas asu līmenī (1. ass, 2. ass un 3. ass pasākumiem) ar PSM-DiD metodi izmanto bruto pievienoto vērtību un gada darba vienību.

LAP 2007-2013 pasākumu 3.2.1., 3.2.3. un 4.1. tiešās un netiešās ietekmes novērtēšanai ar GPSM metodi tiek izmantota informācija par Latvijas novadu finansiālajiem, ekonomiskajiem un sociālajiem rādītājiem periodā pirms un pēc programmas. Programmas ietekme uz novados samaksāto nodokļu kopapjoma un nodarbinātības izmaiņām tiek noteikta atkarībā no programmas periodā saņemtā publiskā finansējuma apjoma.

GPSM metodes izmantošanā ir vairāki secīgi posmi:

1. Tiek novērtēts vispārinātais tiecības indekss, izmantojot atbalsta mainīgā (publiskā finansējuma) logaritmisko transformāciju.

2. Trokšņu normalitātes un sadalījumu līdzīguma noteikšanai tiek veikts Kolmogorova-Smirnova tests.

3. Potenciālo atbalsta vērtību kopa tiek sadalīta trīs intervālos (katra atbalsta intervāla reprezentatīvajā punktā novērtētās vispārinātā tiecības indeksa vērtības tiek sadalītas trīs intervālos). Tiek noteikta kopsavilkuma statistika par katra atbalsta intervāla reprezentatīvajā punktā novērtētajām vispārinātā tiecības indeksa vērtībām.

4. Pēc vispārinātā tiecības indeksa vērtību sadalīšanas trīs intervālos nepieciešams veikt divpusējo t-testu, lai pārlicinātos, ka novadus raksturojošo mainīgo (kovariātu) kondicionālās vidējās vērtības periodā pirms programmas pie aprēķinātā vispārinātā tiecības indeksa nav atšķirīgas vienībām, kuras ietilpst attiecīgajā atbalsta intervālā un vienībām, kuras ietilpst visos pārējos atbalsta intervālos.

5. Tiek sastādīti regresijas modeļa vienādojumi katram no iznākuma mainīgajiem.

6. Novērtētās iznākuma mainīgā faktiskās izmaiņas pasākuma ietekmē nosaka, aprēķinot vidējo vērtību no visos izvēlētajos intervālos (parasti 10) noteiktā ATE (dozas - respondēšanas funkcijas vērtībām).

Multiplikatora koeficientu noteikšanā tiek izmantotas Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) sagatavotās ieguldīto resursu - izlaidis matricas (I/O tabulas) Latvijai par 2009. gadu.

Multiplikatora efektu noteikšanā ir vairāki secīgi posmi:

1. No izejas tabulas tiek sastādīta tehnisko koeficientu matrica, katras nozares rindas starppatēriņa vērtības izdalot ar katras kolonas vērtību summu (kopējo nozares izlaidi). Tiek aprēķināti katras nozares denominatori bruto pievienotās vērtības un nodarbinātības multiplikatoru noteikšanai.

2. Tiek izveidota identitātes matrica ar tehnisko koeficientu matricai atbilstošu rindu un kolonu skaitu. Tiek izveidota starppaprēķinu matrica, no identitātes matricas atņemot tehnisko koeficientu matricu.

3. Tiek izveidota I tipa Leontieffa inversā matrica, aprēķinot starppaprēķinu matricas inverso matricu.

4. Izmantojot denominatorus, no I tipa Leontieffa inversās matricas tiek aprēķināti multiplikatora koeficienti bruto pievienotajai vērtībai un nodarbinātībai visās nozarēs.

5. Pareizinot novērtētos programmas neto efektus lauksaimniecībā un mežsaimniecībā (pasākumi 1.1.2., 1.2.1., 1.2.2, 1.4.1.), pārtikas ražošanā (pasākums 1.2.3.), viesnīcu un restorānu nozarē (pasākums 3.1.3.), pārējos pašvaldību, sociālajos un personiskajos pakalpojumos (pasākumi 3.2.1., 3.2.3. un 4.0) ar atbilstošajiem multiplikatoriem, tiek iegūti programmas plašāka līmeņa tiešie un netiešie efekti uz ekonomiku kopumā ilgākā laika periodā pēc programmas intervences beigšanās.

Atsevišķu pasākumu ekonomisko rādītāju aprēķins

Novērtējumu darba ražīguma pieauguma ietekmei atbalstītajās saimniecībās aprēķina, novērtēto bruto ietekmi uz darba ražīgumu valsts līmenī pareizino ar vidējo nodarbināto skaitu atbalstītajās saimniecībās un izdalot ar nodarbināto kopskaitu attiecīgajā sektorā (lauksaimniecība, mežsaimniecība, pārtikas ražošana).

Pielīdzināšanas rezultātā tiek iegūts nodarbinātības izmaiņu novērtējums (pasākuma tiešā plānotā vai neplānotā ietekme uz vienu atbalstīto vienību). Pasākuma kopējo tiešo ietekmi uz nodarbinātību aprēķina, pareizino darbaspēka pieaugumu atbalstītajās vienībās pasākuma ietekmē ar atbalstu saņēmušo saimniecību skaitu.

Pielīdzināšanas rezultātā tiek iegūts bruto ieguldījumu kopsummas izmaiņu novērtējums (pasākuma tiešā ietekme uz vienu atbalstīto vienību). Salīdzinot programmas atbalsta saņēmēju un nesaņēmēju bruto ieguldījumu kopsummas gadā pirms un pēc programmas, tiek noteikti pašsvara zuduma efekti.

Pielīdzināšanas rezultātā tiek iegūts samaksāto nodokļu kopsummas izmaiņu novērtējums (pasākuma tiešā ietekme uz vienu atbalstīto vienību). Salīdzinot programmas atbalsta saņēmēju un nesaņēmēju samaksāto nodokļu kopsummas gadā pirms un pēc programmas, tiek noteikti sviras efekti.

Pašsvara zudumu efektu gadījumā tie tiek izteikti procentos. Pozitīva pašsvara zudumu efektu gadījumā tiek iegūtas pasākuma ietekmes rādītāju neto vērtības, no sākotnēji iegūtajām bruto vērtībām atskaitot pašsvara zudumu efektus.

Aprēķini asu un programmas līmenī

Pēc pasākumu ekonomiskās izaugsmes un nodarbinātības ietekmes rādītāju neto vērtību iegūšanas tiek iegūti summārie rādītāji asu līmenī, summējot attiecīgo pasākumu ietekmes rādītāju neto vērtības.

Pēc rādītāju summāro vērtību aprēķināšanas no ekonomiskās izaugsmes ietekmes rādītāja tiek atskaitīts asu līmenī aprēķinātais aizvietošanas efekts, bet no nodarbinātības rādītāja tiek atskaitīts asu līmenī aprēķinātais pārvietošanas efekts.

Aprēķinātās ekonomiskās izaugsmes, darba ražīguma un nodarbinātības vērtības tiek pareizinātas ar aprēķināto programmas multiplikatora efektu.

Pēc attiecīgo rādītāju beigu vērtību noteikšanas tās tiek salīdzinātas ar atbilstošo uz mērķiem orientēto sākumstāvokļa rādītāju izmaiņām, un tiek noteikts programmas ietekmes īpatsvars šajās izmaiņās.

Empīriskais novērtējums saistīts ar reālo datu analīzi par iepriekšējā (2004.-2006. gada) programmēšanas perioda laikā veikto investīciju atdevi pievienotās vērtības izmaiņās, ar pirktspējas paritātes indeksa precizējumu u.tml. LAP 2007-2013 sagatavošanas laikā, veicot sasniedzamo rādītāju aprēķinus, tika novērtēta sakarība starp investīcijām, aktīvu palielinājumu, produkcijas apjoma un pievienotās vērtības pieaugumu. Tomēr tajā laikā nebija pieejama pietiekama informācija par investīciju atdevi 7 gadus ilgā periodā. Tādēļ tika veikts salīdzinājums, vai iepriekš aprēķinātos sasniedzamos rādītājus būtu korekti izmantot par rezultativitātes kritēriju 2007.-2013. gada periodam. Šim nolūkam tika salīdzināts faktiski veikto ieguldījumu apjoms 2003.-2006. gadā un bruto pievienotās vērtības palielinājums 2004.-2008. gadā (5 gadi), proporcionāli gadu skaitam pārrēķinot uz 7 gadu periodu. Tādā veidā tiek iegūts rezultāta rādītājs. Tālāk, tika ņemts vērā investīciju pašsvars (ekonomikas veicināšanas pasākumos tas pieņemts 25% apmērā), kā arī pirktspējas paritātes indekss Latvijā pret ES vidējo 2013. gadā, atbilstoši CSP publicētajiem IKP datiem (1,53).

Teorētiskais novērtējums tika veikts, salīdzinot Latvijas un citu ES valstu lauku attīstības programmu sasniedzamos rādītājus attiecīgajos pasākumos ar plānoto publiskā

finansējuma apjomu. Tika salīdzinātas dalībvalstu programmās plānotās pasākumu publiskā finansējuma apjoma attiecība pret ietekmes rādītāja *Ekonomiskā izaugsme* mērķa vērtību. Tādējādi bija iespējams secināt, ka neto pievienotās vērtības kopējā sasniedzamā vērtība programmas kopējā tiešajā ietekmē ir samērīga ar citu ES valstu rādītājiem.

CO₂ bilances aprēķināšana

Lai noteiktu mežaudžu kopšanas ietekmi uz CO₂ asimilācijas spējām, tika aprēķinātas audžu CO₂ uzkrāšanās iespējas atbilstoši LVMI Silava izstrādātajiem vienādojumiem un parametriem. Datu apstrādē izmantota datorprogramma "MESTRA".

LPI izmaiņu tendences un LAP 2007-2013 pasākumu ietekme uz tām

Programmas 2. ass pasākumu ietekmes vērtēšanai izmantoti dati par LPI tendencēm. Izmantota Dienas putnu monitoringa datubāze, kuras dati tiek ievākti Valsts Vides monitoringa programmas Bioloģiskās daudzveidības daļas Fona monitoringa pasākumu grupas pasākuma „Dienas putnu monitorings” ietvaros. Šis monitorings organizēts kā putnu ligzdošanas sezonā (aprīlis – jūnijs) brīvprātīgo novērotāju veiktas uzskaites iepriekš noteiktos uzskaišu maršrutos ik gadu līdz 4 reizēm. Datubāze satur informāciju par periodu no 2005. līdz 2015. gadam. Detalizēta putnu uzskaišu veikšanas metodika (Auniņš, 2009) ir pieejama Latvijas Ornitoloģijas biedrības interneta vietnē²².

Pasākumu un 2. ass novērtēšanai tika definētas vairākas datu analīzes kategorijas, kuras iedalīja vēl sīkāk:

- teritorijas, kas nav/nevar pretendēt uz atbalstu konkrētā pasākumā;
- pasākumā vai apakšpasākumā atbalstītās teritorijas;
- teritorijas, kuras var pretendēt uz maksājumu, bet nav tiem pieteiktas vai bijušas pieteiktas, bet perioda laikā pārstājušas atbalstu saņemt.

Novērtējumā iekļauto posmu atlase primāri balstījās uz LAD klientu lauku slāņos par 2013 un 2014. gada pieejamo informāciju, to papildinot ar lauku bloku slāņu informāciju. Turklāt, tā kā ir paredzams, ka pasākumu ietekmei uz putniem būtu jāskar plašāka teritorija (t.i. arī tuvākā apkārtnē), ir pieņemts, ka saņemtais atbalsts ietekmē visu lauku bloku. Posmu un transektu līniju sākotnējās analīzes rezultāti apkopoti 4.1.tabulā.

²² http://www.lob.lv/download/Metodika_090808.pdf

4.1.tabula. Analīzei pieejamo uzskaites transektu skaits pa analīzes kategorijām.

Datu kategorijas	Transektu līniju skaits	Posmu skaits
Pavisam pieejami	172	688
Pieejami lauksaimniecības zemēs	109	346
Ārpus MLA (kat. 1)	50	161
MLA atbalstu saņem (kat. 2)	65	152
MLA atbalsts pieejams, bet nav pieteikts (kat. 3)	0	31
Ārpus BDUZ (kat. 1)	100	325
BDUZ atbalstu saņem (kat. 2)	7	7
BDUZ atbalstu nesaņem (kat. 3)	6	6
BLA nekad nav pieteikti (kat. 1)	59	194
BLA atbalstu saņem (kat. 2)	46	90
BLA atbalstu pārtraukuši saņemt (kat. 3.)	8	22
IDIV nekad nav pieteikti (kat. 1)	113	334
IDIV atbalstu saņem regulāri (kat. 2)	3	4
RLZP nekad nav pieteikti (kat. 1)	68	252
RLZP atbalstu saņem regulāri (kat. 2)	21	34
Nav AIVAN (kat. 1)	107	316
AIVAN atbalstu saņem (kat. 2)	9	21
AIVAN atbalsts pieejams, bet nav pieteikts (kat. 3)	0	5
Meža vides maksājumiem nav bijuši pieteikti (kat. 1)	135	540
Meža vides maksājumus saņem (kat. 2)	3	7
Nevienam no agrovides pasākumiem nav pieteikti (kat. 1)	33	131
Saņem atbalstu par vismaz vienu agrovides apakšpasākumu (kat. 2)	31	121
Nevienam no 2. ass atbalstiem nesaņem	18	69
Saņem atbalstu vismaz vienā no 2. ass pasākumiem	54	213

Avots: Auniņš, 2015²³

Izvērtējot iespējamos kompromisus starp risku iekļaut analīzē nepiemērotas teritorijas (t.i., tādas, kas nereprezentē lauksaimniecības zemes), risku izslēgt no analīzes posmus, kas atrodas Latvijai raksturīgā mozaīkveida ainavā, kur lauksaimniecības zemes mijas ar citiem biotopiem, un risku pārlieku samazināt analizējamo datu apjomu, kā robežšķirtne izvēlēti posmi, kuri šķērso lauksaimniecības zemes vismaz 100 m garumā.

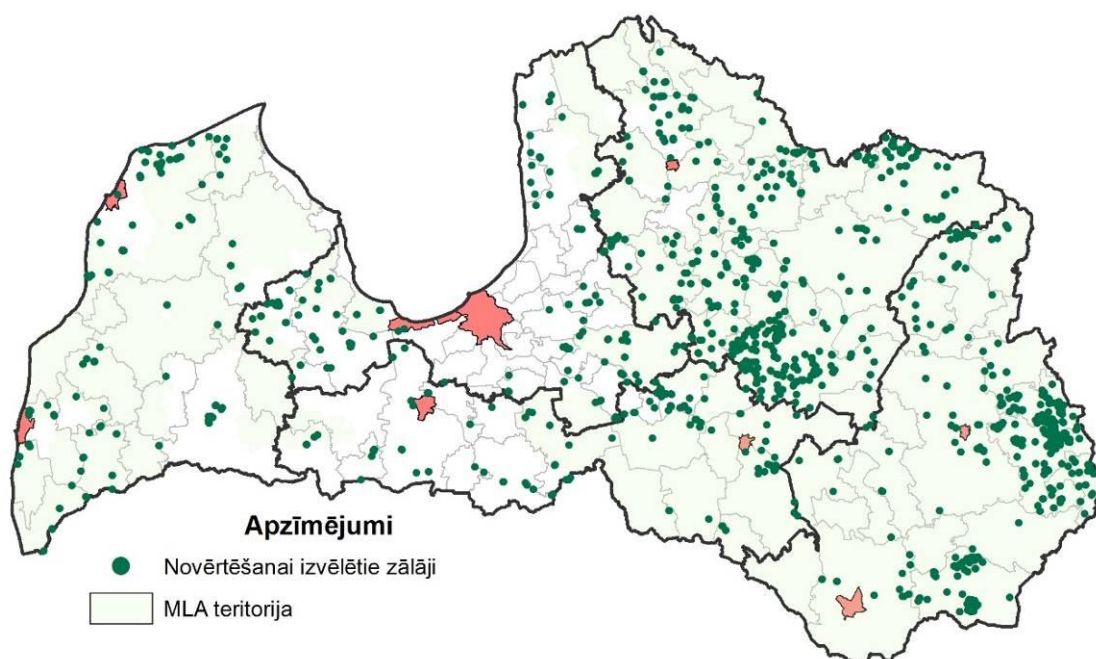
Posms tika uzskatīts par atbalstu saņēmušu tad, ja tā šķērsotās lauksaimniecības zemes pieteiktas atbalstam gan 2013., gan 2014. gadā. Ja atbalsts saņemts tikai vienā no šiem gadiem, posms tika uzskatīts par atbalstu saņēmušu tikai tad, ja šis atbalsts saņemts arī 2012. un 2011. gadā. Šī pieeja ļauj iekļaut posmus, kuros nepieteikšanās atbalstam kādā no gadiem saistīta drīzāk ar nejaušību, nekā ar izmaiņām saimniekošanas metodēs, kas varētu atstāt iespaidu uz putniem, bet vienlaikus novērš risku, ka „atbalsta” kategorijā iekļūst

²³ Lauku putnu indeksa izmaiņas periodā no 2007-2014. gadam un LAP 2007-2013 pasākumu ietekme, A. Auniņš, 2015.

posmi, kuri nav pieteikti atbalstam pēdējos 2 gadus un tādēļ tos, iespējams, ietekmē ar zemes neapsaimniekošanu saistīti procesi. Jāpiezīmē, ka RLZP pasākumā ilgtermiņa saistības ir uz platības apjomu, nevis uz konkrēto lauku, un iespējams, ka laukā, kas 2013. un 2014. gadā ir bijis pieteikts šim maksājumam, iepriekšējos gados nav audzētas kultūras, kas noteiktas rugāju lauka atbalstam. Tomēr, ja pastāv šī pasākuma labvēlīga ietekme uz ligzdojošajiem putniem, tai būtu jāizpaužas arī, ja tikai pēdējos 2 gados atbalsts ir saņemts.

Programmā atbalstīto ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu botāniskā daudzveidība

LAP 2007-2013 2. ass pasākumu ietekme vērtēta septiņiem ES nozīmes aizsargajamiem zālāju biotopiem²⁴, kuri iedalīti vairākās grupās (skat. 4.1. pielikumu). Pētījumā analizēto zālāju novietojums parādīts 4.1.attēlā.

4.1.attēls. Pētījumā izmantotās zālāju inventarizācijas anketu datu kopas zālāju izvietojums

Avots: LAND sagatavota karte

Lai noskaidrotu dažādu atbalsta veidu ietekmi, zālāji dalīti četrās grupās pēc saņemtā atbalsta veida uz 2013. gadu (4.1. pielikuma 1. tabulā.).

Botāniskās kvalitātes vērtējumam izmantots sugu sastāvs. Lai novērtētu zālāju botānisko kvalitāti, tie grupēti trīs botāniskās kvalitātes grupās – zemas kvalitātes, vidējas kvalitātes un augstas kvalitātes zālājs. Kvalitātes parametri un indikatori apkopoti 4.1. pielikuma 2. tabulā. Statistiskās ticamības novērtēšanai izmantots neparametriskais Manna-Vitneja U tests neatkarīgām datu kopām, jo dati neatbilda normālajam sadalījumam.

²⁴ Latvijas Lauku attīstības programmas 2007.-2013. gadam ietekme uz bioloģisko daudzveidību: atbalstīto ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu botāniskā daudzveidība, S. Rūsiņa, 2016.

Rādītājs tīrā tagadnes vērtība (novērtēšanas papildu rādītājs)

Meža nozares ekonomiskās izaugsmes vērtēšanai tika salīdzināta atbalstīto meža nogabalu tīrā tagadnes vērtība pirms un pēc atbalsta darbību realizācijas paraugkopai saskaņā ar formulu 2.

$$TTV(NPV) = \sum_{y=0}^n \frac{R_n - C_n}{(1+r)^n} = (R_0 - C_0) + \frac{R_1 - C_1}{(1+r)^1} + \frac{R_2 - C_2}{(1+r)^2} + \dots + \frac{R_n - C_n}{(1+r)^n} \quad (2.)$$

kur, R_n – efektīvie jeb iespējamie kopējie ienākumi;

C_n – operatīvās izmaksas;

r – procentu likme;

Rādītāja aprēķināšanai izmanto 2. formulu, izmantojot ieņēmumu diskontēšanas metodi pasākumā skarto meža nogabalu vērtības noteikšanai. Šī ir izplatītākā ieņēmumu paņēmiena metode vērtības noteikšanā²⁵. Pieaugumu aprēķina, atņemot no aprēķinātās, pasākumā atbalstīto nogabalu tīrās tagadnes vērtības to šī rādītāja rezultātu, kas veidots, ja kopšanas pasākumi netiktu veikti.

Aprēķinā izmanto LAD un VMD datus par pasākumā veiktajiem ieguldījumiem, skartajām meža platībām, koku augstumiem tajās, izmaksu prognozes laikposmam līdz galvenajai cirtei, ieņēmumu prognozes laikposmam līdz galvenajai cirtei, darba laika patēriņa, darba algu un nodokļu likmju prognozes.

LAP 2007-2013 datu analīze teritoriālā griezumā

Tā kā LAP 2007-2013 ieviešana cieši saistāma ar lauku telpas attīstību, tad novērtēšanā Programmas rādītājiem veikta analīze teritoriālā griezumā, sagatavojot kartoshēmas. To veidošana galvenokārt balstīta uz iznākuma un rezultāta rādītājiem. Dati analizēti gan saimniecību, gan administratīvo vienību (novadu, pagastu, reģionu), gan vides mērķteritoriju (ĪJT, Natura 2000) griezumā.

Iedzīvotāju aptaujas analīze par dzīves kvalitāti un LEADER pieejas īstenošanu

LEADER pieejas īstenošanas un iedzīvotāju dzīves kvalitātes izvērtēšanas pamatinstrumenti ir iepriekšējo pētījumu metodika par Latvijas lauku iedzīvotāju dzīves kvalitāti²⁶, papildus izmantota dokumentu un zinātniskās literatūras analīze. Pētījumā par LEADER pieejas realizāciju un VRG darbību VAS realizācijā, kas tika veikts 2011. gadā, bija iekļauti trīs informācijas pamata bloki: pirmkārt, dzīves kvalitātes elementu „bāzes” vērtību raksturojums iedzīvotāju skatījumā; otrkārt, iespējamās atbildes uz Programmas pasākumu un Programmas vidusposma novērtēšanas horizontālajiem jautājumiem; treškārt, secinājumi un ieteikumi turpmākajam Programmas darbības periodam. Bija iecerēts šo vērtējumu izmantot, lai atkārtotas aptaujas gadījumā identificētu izmaiņu apjomu intervences teritorijās. Šo ieceri 2016. gada pētījumā nevarēja realizēt pilnībā, jo aptaujas anketā tika veiktas izmaiņas – daži jautājumi tika svītroti, tika izmainīti dažu jautājumu formulējumi, kā arī aptaujas anketa papildināta ar jautājumiem par VRG un pašvaldību sadarbību, iedzīvotāju vērtējumu par ES fondu ieguldījumu efektivitāti teritoriju attīstībā,

²⁵ W.D.Klemperer Forest resource economics and finance. McGraw-Hill, Inc 1996 551p

²⁶ <http://www.lvaei.lv/upload/Petijums%20par%20soc.%20datiem.pdf>

VLT pasākumu vērtējumu. Šīs izmaiņas tika veiktas, lai iegūtu precīzākas atbildes uz novērtēšanas jautājumiem.

Interpretējot šajā ziņojumā analizētos 2011. un 2016. gadā organizēto aptauju datus, jāņem vērā, ka aptaujās izmantotas atšķirīga lieluma izlases un ka pieļaujamās izlases kļūda atkarībā no konkrētā analīzes griezuma ir 2-3% intervālā. Tas nozīmē, ka parasti 5-6% atšķirības nav jēgpilni analizējamas, jo iespējamās atbildes ģenerālkopā (visā Latvijas iedzīvotāju kopā) var atrasties izlases kļūdas intervālā. Atšķirības 10-15% robežās jau varētu identificēt statistiski nozīmīgas atšķirības un norādīt uz kādu tendenci.

Valsts lauku tīkla un tehniskās palīdzības vērtēšana

Lai iegūtu datus, kas nepieciešami novērtējuma sagatavošanā par VLT darbību un LAP 2007-2013 tehniskās palīdzības (TP) ieguldījumu Programmas mērķu sasniegšanā, izmantotas dažādas metodes: daļēji strukturētās intervijas, anketēšana, dokumentācijas izpēte (VLT interneta vietnē un Sekretariātā pieejamie materiāli par VLT izveidi un tā darbības regulēšanu, VLT Rīcības programma 2009-2014, VLT Rīcības plāni, VLT darbības pārskati, atskaites, LR ZM sniegtā informācija, LR ZM ikgadējie pārskati par sasniegto LAP 2007-2013 īstenošanā, LAD publiskie gada pārskati). Iegūtā informācija un vērtējums par VLT darbību strukturēts atbilstoši VLT definētajām aktivitāšu grupām, vērtēta aktivitāšu daudzuma un satura atbilstība LAP 2007-2013 asīm un paša VLT mērķiem un uzdevumiem, raksturots iedzīvotāju un aktivitāšu dalībnieku vērtējums par saņemtajiem pakalpojumiem. Informācija par TP strukturēta atbilstoši atbalstītajām aktivitātēm.

Pamatterminu apraksts programmas specifiskajiem un kopējiem jautājumiem, sprieduma kritērijiem, mērķa vērtībām. Novērtētājiem ir definējuši un akceptējuši galveno novērtējuma jautājuma jēdzienu terminoloģiju. Daudzi jēdzieni ir standartizēti ar skaidrām un vispārpieņemtām definīcijām. Standartizētie jēdzieni ir saistīti arī ar rādītājiem un citiem jēdzieniem, un to apraksts ir izklāstīts 3.2.pielikumā.

Padziļinātās intervijas

Padziļinātā intervija balstās uz personisku diskusiju starp novērtētāju un intervējamo. Tā ir vispiemērotākais līdzeklis informācijas iegūšanai no ierobežota tādu respondentu skaita, kuriem ir plašas un dziļas zināšanas par novērtētājus interesējošiem jautājumiem.

Programmas novērtēšanā ir izmantota daļēji strukturēta intervija, kura ietver gan strukturētus, gan atvērtus jautājumus. Intervijas sagatavošanas posmā tika pārbaudīta visu respondentu atbilstība padziļinātās intervijas mērķiem. Intervijas struktūra tika veidota tā, lai iegūtu skaidras un nepārprotami interpretējamās atbildes un nodrošinātu atbilstību intervijas mērķiem. Lai iegūtu pēc iespējas ticamāku un nenovirzītu informāciju, padziļinātajā intervijā netiek iekļauta tāda plaši pielietota pieeja kā intervējamo reakcija uz novērtētāja piedāvātajām hipotēzēm vai iepriekš izdarītajiem secinājumiem.

Padziļinātās iesaistīto pušu intervijas mērķis bija iegūt informāciju arī par organizāciju viedokļiem attiecībā uz programmas pasākumu tiešo un netiešo ietekmi uz atbalsta saņēmējiem, netiešajiem ieguvējiem, lauksaimniecisko sektoru un valsts ekonomiku kopumā. Bez tam intervējamie sniedza savu viedokli par ieguvumiem no programmas vai arī par programmas nesniegtajām iespējām organizācijas vajadzību apmierināšanai.

Veicot padziļināto interviju ar iesaistīto pušu organizāciju pārstāvjiem, tika izmantota daļēji strukturēta intervija ar pieļaujamām novirzēm no sākotnējās intervijas aptaujas formas. Intervijā tika iekļauti gan jautājumi, uz kuriem atbildes bija jāsniedz ar ietekmes vērtējumu atbilstoši Likerta 4-punktu un 2-punktu skalai, gan arī izvērtie jautājumi ar brīvas formas atbildēm. Lai gan intervijas bija personiskas, intervējamo sniegtā

informācija ir jāuzskata par attiecīgo pārstāvēto organizāciju vispārējā viedokļa formulējumu. Aptaujāti tika galvenokārt organizāciju vadītāji vai valdes locekļi, pirms tam izsūtot anketas jautājumus elektroniski un lūdzot apkopot organizācijas biedru viedokli.

Interviju respondentu loku veidoja ar LAP 2007-2013 atbalstu saistīto nozīmīgāko lauksaimnieku un mežsaimnieku organizāciju pārstāvji, valsts un pašvaldības iestāžu pārstāvji. Padziļinātās intervijas tika veiktas, novērtētājiem iepriekš vienojoties par respondentiem vēlamu intervijas vietu un laiku. Intervijās iekļaujamās organizācijas tika izvēlētas ar mērķi iegūt pēc iespējas plašu atbilžu spektru, iekļaujot dažāda rakstura lauksaimniecības, mežsaimniecības, vides organizācijas, kā arī Latvijas Pašvaldību savienību un programmas īstenošanā iesaistītās valsts institūcijas (LAD, LLKC/VLT, VARAM). Gandrīz visas sarakstā iekļautās organizācijas atsaucās un sniedza intervijas. Pavisam tika saņemti un apkopoti 22 organizāciju viedokļi.

Aptaujas rezultātu analīze deva iespēju noskaidrot respondentu viedokli par vispārējo programmas pasākumu ietekmi uz attiecīgās organizācijas biedru saimniecisko darbību un organizāciju biedru dalības līmeni šajos pasākumos, ieguvumiem no programmas un tās nesniegtajām iespējām, kā arī netiešajiem ieguvumiem no programmas. Tika iegūts vērtējums par atbalsta ietekmes apmēru saimniecību, sektora un lauku ekonomikas līmenī saistībā ar novērtējuma jautājumiem.

Sprieduma kritēriji

Attiecībā uz novērtējuma jautājumiem novērtējumā ir izmantoti tādi sprieduma kritēriji, kuri ir attiecināmi uz programmas atbilstību, rezultativitāti un lietderīgumu. Atbilstība par katru pasākumu tiek izvērtēta sākumstāvokļa rādītāju, pasākuma pamatojuma un plašāku pierādījumu kontekstā.

Lai tiktu nodrošināta rezultativitāte, intervences apmēram ir jābūt pietiekamam - kopumā saskanošam ar iznākuma rādītāju mērķiem, kā arī sekmīgam tādā nozīmē, ka tas dod neto pozitīvas izmaiņas attiecībā uz rezultātu rādītājiem.

Lietderīgumu nosaka izmantotā finansējuma apmēru proporcionāla atbilstība rādītāju sasniegšanai.

Novērtējumā ir izmantoti divi sprieduma kritēriji kā bāze iznākuma un rezultātu rādītāju interpretēšanai visos pasākumos:

- SK1: Vai iznākuma un rezultātu rādītāju mērķi ir sasniegti?
- SK2: Vai intervence ir bijusi sekmīga ieguldījumos mērķu sasniegšanā?

Lietderības un rezultativitātes sprieduma kritēriji

Vērtējot *lietderību*, tiek ņemts vērā faktiski izmantotais publiskais finansējums. Ja tas bijis zemāks par plānoto, tad attiecīgi ir sagaidāmas zemākas rezultātu un ietekmes mērķa vērtības (un otrādi). Atsevišķi tiek vērtēta finansējuma pietiekamība politikas mērķu sasniegšanā. Tas tiek vērtēts, ievērojot iznākuma un rezultātu rādītāju līmeni pret to atbalsta kopu, uz kuru atbalsts attiecas. Piemēram, atbalstīto saimniecību skaits pret visām mērķgrupas saimniecībām, atbalstīto saimniecību ražošanas apjoms un tā daļa kopējā sektorā; radīto darbavietu īpatsvars kopējā mērķa teritorijas nodarbinātībā, atbalstīto platību īpatsvars no kopējām platībām vai Natura 2000 LIZ platībām u.tml. Lietderības analīze ietver arī to faktoru identificēšanu, kuri ietekmēja programmas ieviešanas izmaksu efektivitāti.

Rezultativitātes kritērijs ir plānotā rādītāja sasniegšana, ņemot vērā 6.1.apakšpunktā aprakstītajā diskusijā ieteiktās korekcijas. Ja konkrēta sasniegšanā rādītāja nav, tiek vērtētas tendences (palielinājums vai samazinājums), veikts kvalitatīvs novērtējums, izmantoti aptauju vai interviju datus (dzīves kvalitātes novērtējums u.tml.).

Rezultatīvitāti nosaka pakāpe, kādā mērķi, uz kuriem vērsta intervence, ir sasniegti. Rezultatīvitātes rādītāju aprēķina, saistot iznākuma, rezultāta vai ietekmes rādītājus ar skaitliski formulētu mērķa vērtību.

Sasniedzamās vērtības

Sasniedzamās vērtības ir etalons (*benchmark*) ar kurām tiek salīdzinātas programmas darbības rezultātā sasniegtās rezultāta un/vai ietekmes rādītāju vērtības.

Programmas intervences rezultātu salīdzināšana ar sniedzamajām vērtībām sniedz informāciju par attiecīgās intervences rezultatīvitāti, kā arī par virzību uz plašāku sabiedrisko mērķu sniedzamību.

Ex-post novērtējumā sākotnēji noteikto rezultāta un ietekmes rādītāju sniedzamo vērtību pamatotība tiek novērtēta, izmantojot uz teoriju balstītu pieeju (salīdzinājums ar citu valstu rādītājiem), kā arī empīriski – pārbaudot ieguldījuma, iznākumu, rezultātu un ietekmes rādītāju vērtību savstarpējo saskaņotību un to, vai Programmas darbības periodā apstiprināto grozījumu rezultātā izmainītās rezultāta un ietekmes rādītāju sniedzamās vērtības ir proporcionālas noteiktajām ieguldījuma rādītāju izmaiņām.

Ekonomiskās ietekmes rādītāju plānoto vērtību empīriskais novērtējums tika veikts, izmantojot faktisko datu analīzi par iepriekšējā (2004.-2006. gada) programmēšanas perioda laikā veikto investīciju atdevi pievienotās vērtības izmaiņās, ar pirktspējas paritātes indeksa precizējumu u.tml. LAP 2007-2013 sagatavošanas laikā, veicot sniedzamo rādītāju aprēķinus, tika novērtēta sakarība starp investīcijām, aktīvu palielinājumu, produkcijas apjoma un pievienotās vērtības pieaugumu. Tomēr tajā laikā nebija pieejama pietiekama informācija par investīciju atdevi 7 gadus ilgā periodā. Tādēļ tika veikts salīdzinājums, vai iepriekš aprēķinātos sniedzamos rādītājus būtu korekti izmantot par rezultatīvitātes kritēriju 2007.-2013. gada periodam. Šim nolūkam tika salīdzināts faktiski veikto ieguldījumu apjoms 2003.-2006. gadā un bruto pievienotās vērtības palielinājums 2004.-2008. gadā (5 gadi), proporcionāli gadu skaitam pārrēķinot uz 7 gadu periodu. Tādā veidā tiek iegūta sagaidāmā ieguldījumu atdeve atbalsta saņēmēju līmenī. Lai aprēķinātu ietekmes rādītāju vērtības, tika ņemts vērā investīciju pašsvars (ekonomikas veicināšanas pasākumos tas tika pieņemts 25% apmērā), kā arī pirktspējas paritātes indekss Latvijā pret ES vidējo 2013. gadā, atbilstoši CSP publicētajiem IKP datiem (1,53).

4.2. Datu avoti, apkopošanas tehnikas

LAD datubāzē uzkrātie dati par LAP 2007-2013 uzraudzības rādītājiem apkopotā veidā uzraudzības tabulās par 2015. gadu kļuva pieejami jūnija beigās un tiek izmantoti programmas ieguldījuma, iznākuma un rezultāta rādītāju (gan kopējo, gan papildu) sasniegto vērtību noteikšanai. Dati nav pilnīgi (nav vērtību vairākiem rādītājiem, īpaši rezultāta rādītājiem un programmas papildu rādītājiem, tostarp par Kredītu fondu). Šie dati ir apkopoti programmas līmenī un nav pieejami projektu un atbalsta saņēmēju līmenī, ir pieejams tikai uzraudzības tabulās paredzētais sadalījums. LAP 2007-2013 progresa ziņojums par 2015. gadu sniedz šo datu izklāstu un papildu informāciju par Kredītu fonda rādītājiem.

Programmas sākumstāvokļa, ieguldījuma, iznākuma, rezultātu un / vai ietekmes rādītāju novērtēšanai nepieciešamās kvantitatīvās un kvalitatīvās informācijas iegūšanai tiek izmantoti sekojoši datu avoti:

1. Lauku atbalsta dienesta dati

Datu atlase no projektu pasākumu datubāzes

Lai gūtu priekšstatu par novērtēšanai nepieciešamo datu atlases apjomu, prognozētajām uzraudzības rādītāju vērtībām un to analīzei un skaidrojumam vispiemērotāko datu detalizācijas pakāpi, izmantoti no LAD projektu veida pasākumu datubāzes atlasītie dati par 39 tūkst. projektu pieteikumiem:

- 29.02.2016. atlasītie ieraksti par projektu pieteikumiem (LAP_NAT_01), finansējuma sadalījumu (LAP_NAT_03), izmaksātajiem un atgūtajiem aprēķiniem (LAP_NAT_17, LAP_NAT_18), projekta finanšu piesaistes un prioritārā projekta ieviešanas vietām (LAP_NAT_07) un informācija par atbalsta saņēmējiem (klientu klasifikators), ieskaitot klienta teritorijas datus, kā arī ierakstus no pieteikuma saistību vēstures (LAP_NAT_20);
- 29.03.2016. un 31.03.2016. atlasītie ieraksti ar projektu attiecināmo izmaksu deklarācijas (LAP_NAT_15), un pieteikumu papildu rādītāju un monitoringa rādītāju datiem (APL un MON rādītāji no LAP_NAT_09);
- 04.04.2016. atlasītie ieraksti ar projektu atskaišu datiem (IND rādītāji no LAP_NAT_09);
- 25.04.2016. atlasītie ieraksti par izmaksātajiem aprēķiniem (LAP_NAT_17, LAP_NAT_18) ar IKI kodiem, kas apzīmē piena sektora pārstrukturizācijai atbilstošās summas.

Datu apkopošanas galvenais mērķis bija iegūt īstenoto projektu sarakstu, par kuriem jāsummē iznākuma un rezultāta rādītāji. Potenciālais īstenoto projektu saraksts tika noteikts tikai pēc projekta statusa ar nelieliem labojumiem. Pēc šī saraksta tika noteikts atbalsta saņēmēju loks katrā pasākumā. Tas izmantots, lai sagatavotu datu pieprasījumu no VID datubāzes par juridisko personu saimnieciskās darbības rezultātiem, kā arī, lai noteiktu izlasi ietekmes aprēķiniem pēc SUDAT datiem.

No LAD projektu pasākumu datubāzes atlasīto rādītāju apkopojums šajā novērtējumā tiek izmantots atbalsta saņēmēju loka analīzei, to rādītāju apkopojumam, kuri neietilpst uzraudzības tabulās, kā arī diskusijām par uzraudzības rādītāju vērtību skaidrojumu.

Datu atlase no platībmaksājumu datubāzes

Izmantoti jau agrāk atlasītie dati no LAD platībmaksājumu datubāzes par Programmas 2.1.2., 2.1.3., 2.1.4., 2.2.4. pasākumā ik gadus izmaksātajām summām un atbalstītajām platībām atbalsta saņēmēju līmenī 2007.-2013. gada periodā (2.1.3. pasākumam arī par 2014. gadu, kas netika segts no jaunā programmēšanas perioda līdzekļiem 2014.-2020. gadam). Apvienojot ar projektu pasākumu atbalsta saņēmēju kopu, tie izmantoti vienota programmas atbalsta saņēmēju loka apzināšanai, kā arī 2. ass platību maksājumu analīzei

Telpiskie dati

LAD sagatavotie un izsniegtie telpiskie dati izmantoti 2. ass platību maksājumu pasākumu analīzei. Tos veido divas galvenās datu kopas – integrētās administrēšanas un kontroles sistēmas (IAKS) lauku bloku slānis, kurš pieejams visam analizētajam periodam par katru gadu atsevišķi, kā arī atbalstam pieteikto lauku telpiskie dati, kuri pieejami tikai 2013. un 2014. gadam. Telpisko datu izmantošana nodrošina precīzāku LAP 2007-2013

pasākumu mērķtiecīguma analīzi novērtēšanas procesā, kā arī ļauj novērtēšanā izslēgt platību pārklāšanos vairākos pasākumos. Abi minētie faktori ir nozīmīgi tieši 2. ass pasākumu vērtēšanā.

Lauku bloku datus ir iekļautas atbalstam tiesīgās LIZ platības. Programmas 2. ass platību maksājumu novērtēšanas kontekstā šīs platības ir būtiskas, jo tās atšķiras no citos datu avotos (CSP, EUROSTAT) minētajām kopējām Latvijas LIZ platībām. Lauku bloki veidoti KLP un platību tiešmaksājumu vajadzībām, taču arī LAP maksājumi tika piesaistīti lauku blokiem. Tā kā lauku blokudati bija pieejami visam Programmas periodam, tad aprēķinos rādītāju vērtību noteikšanai saistībā ar LIZ platībām izmantots lauku bloku telpiskais slānis. Lauku bloku datu slāņa kontekstā kā nozīmīgs faktors minams arī nosacījums, ka atbalsta platība ir LIZ, kas 2003. gada 30. jūnijā ir bijusi labā lauksaimniecības stāvoklī. 2011. gadā minētais nosacījums tika acelts un Agrovides pasākumos radās iespēja pievienot jaunus lauku bloku, taču jaunas platības tika pieteiktas nelielā apjomā. Lauku bloku telpiskajiem datiem piesaistītā datu bāze satur informāciju par bloka platībām, pieteikto lauku skaitu vienā blokā, atbalsta saņēmēja pieteiktajām platībām konkrētiem LAP 2007-2013 pasākumiem un deklarētajām sējumu kultūrām.

LAD lauku datus savukārt veido detalizēta informācija par katru atbalsta saņēmēja apsaimniekoto lauku, kuram piesaistītajā datu bāzē pieejama informācija par atbalstīto lauka platību, kultūraugu veidu un 2. ass pasākumu. Tā kā dati par laukiem ir pieejami tikai, sākot no 2013. gada, tad to rādītāju aprēķiniem, kuri saistīti ar izmaiņām Programmas periodā, tika izmantoti lauku bloki dati par 2007. un 2013. gadu.

Programmas 2.1.2. pasākuma novērtēšanā izmantoti LAD izsniegtie zemes vizuālā apsekojuma dati, kuri sākotnēji balstīti uz VZD kadastra informāciju. Papildus telpisko datu attēlošanai uz kartēm un kartoshēmām izmantota SIA "Envirotech" datu bāze GIS Latvija 10.

Telpisko datu apkopošanai, analīzei un attēlu veidošanai izmantota datorprogramma ArcGIS. Dati piesaistīti Latvijas ģeodēzisko koordinātu sistēmai (LKS-92).

2. Dabas aizsardzības pārvaldes dati

Galveno datu kopu veido telpiskie dati par bioloģiski vērtīgajiem zālājiem no datu bāzes "Ozols" t.i., zālāja precīza atrašanās vieta ar zālāju raksturojošiem ierakstiem datu bāzē par zālājiem, kuri inventarizēti 2013. un 2014. gadā. Šie dati izmantoti pētījumā par zālāju botānisko kvalitāti saistībā ar LAP 2007-2013 ietekmi uz bioloģisko daudzveidību. Šajā pētījumā tika veikta analizējamās zālāju datu kopas atlase, kuras ietvaros dati par zālājiem tika apvienoti ar LAD datiem par atbalsta veidiem. Savukārt dati par Natura 2000 teritoriju zonējumu, kurš norāda uz ierobežojumiem teritorijā, un dati par ES nozīmes aizsargājamiem biotopiem izmantoti 2.1.3. un 2.2.4. pasākumu novērtēšanā, veicot telpisko datu analīzi.

3. Valsts meža dienesta dati

VMD dati par mežaudzēm Natura 2000 teritorijās un 1.2.2., 2.2.3. un 2.2.6 pasākuma platībās tika saņemti gan *.shp, gan *.dbf formātā. Šie dati izmantoti rādītāju apkopošanai par Natura 2000 teritorijām un to telpiskajai analīzei, kā arī 1.2.2., 2.2.3., 2.2.4. un 2.2.6. pasākumu novērtējumos.

4. CORINE Land Cover dati par zemes seguma veidiem

*CORINE Land Cover (CLC) dati izmantoti 2. ass rādītāju par platībām noteikšanai. Šie telpiskie dati ir pieejami *.shp formātā un tiek sagatavoti pēc Eiropas vides aģentūras pasūtījuma saskaņā ar vienotu metodiku visās ES dalībvalstīs. CLC dati tiek sagatavoti*

regulāri ar noteiktu laika intervālu. Novērtēšanas ziņojumā izmantotie zemes seguma veidu dati atbilst situācijai uz 2006. un 2012. gadu.

5. Valsts ieņēmuma dienesta dati

Datus no VID datu bāzes izmanto informācijas iegūšanai atbalsta un kontroles grupu izveidošanai pasākumos un hipotētiskai analīzei pasākuma tiešo un netiešo efektu noteikšanai.

Pieprasītā informācija ir nepieciešama 1.1.2., 1.2.2., 1.2.3., 1.2.5., 1.4.1., 1.4.2., 3.1.2. (3.1.1.), 3.1.3., 3.2.3., 4.1.1. un 4.1.3. pasākuma novērtējumam, izveidojot hipotētisko grupas pasākumu tiešās plānotās un neplānotās ietekmes novērtēšanai uz ekonomisko izaugsmi, konkurētspēju un nodarbinātību, kā arī programmas netiešās ietekmes - pašsvara un sviras efektu noteikšanai.

VID datu atlases pieprasījuma veidošanai tika izmantota minētajos projektu pasākumos pieteikto projektu datu kopa ar LAD datiem par iesniegto projektu statusu un identifikācijas datiem par atbalsta pretendentu no LAD klientu klasifikatora. Projekti dalīti kā provizoriski „īstenotie” (noslēgts līgums, sāкта uzraudzība, slēgts) vai „neīstenotie” (anulēts, atsaukts, noraidīts, laužts līgums vai pārtrauktas saistības), pēc tam veidota attiecīga atbalsta saņēmēju un atbalsta nesāņēmēju izlase. Kopumā tika pieprasīta informācija par 2005 vienībām.

Izlases veidošana

No sākotnējās projektu kopas tiek izslēgti fizisko personu projekti, jo ekonomiskās izaugsmes un nodarbinātības novērtēšanai nepieciešamo informāciju paredzēts iegūt no bilances un peļņas un zaudējumu aprēķina pozīcijām. Aprēķinam piemērotie dati par fizisko personu saimniecisko darbību netiek tik detalizēti iekļauti Iedzīvotāju ienākumu nodokļa (IIN) Gada ienākumu deklarācijas D3 pielikumā un nav pieejami VID datubāzē.

Atlikušie projekti tika sadalīti divās apakškopās atbilstoši statusam „īstenotie” (L) un „neīstenotie” (S). No abām apakškopām izveidotas „īstenoto” (L1) un „neīstenoto” (S1) projektu pretendentu kopas, veicot kopsavilkumus iepriekš izveidotajās projektu kopās un ņemot vērā to, ka vienam pretendentam var atbilst vairāki projekti vairākos pasākumos.

No kopas S1 tiek izveidota kopa S2, no kopas S1 izslēdzot tos pretendentes, kuri pieteikušies atbalstam vairākos pasākumos, un tos pretendentes, kuru projekti ietilpst kopā L. Izveidotajā kopā L1 ietilpst tie pretendenti, kuri saņēmuši atbalstu tikai vienā no programmas pasākumiem. Izveidotajā kopā S2 ietilpst tie pretendenti, kuri pieteikušies atbalstam tikai vienā no programmas pasākumiem, bet šo atbalstu nav saņēmuši.

Kopas L1 un S2 tiek sadalītas apakškopās atbilstoši pasākumiem un to ietvaros piešķirtajam vai noraidītajam atbalstam. Ar gadījuma izlases nepieciešamā lieluma noteikšanas formulu tiek noteikti reprezentatīvu izlašu apjomi atbilstoši attiecīgā pasākuma pretendentu kopām. Ar gadījuma skaitļu ģeneratoru tiek izveidota kārtas numuru kopa pretendentiem augšanas secībā sašķirotu kopu gadījuma secības noteikšanai. Ar gadījuma skaitļu ģeneratoru tiek izveidota kopa ar to pretendentu gadījuma secības kārtas numuriem, kuri tiek iekļauti izlases kopā. Atbilstoši izveidotajai kārtas numuru kopai tiek izveidota to pretendentu numuru kopa, kuri tiek iekļauti izlasēs. Visu izvēlēto pasākumu pretendentu numuru kopas tiek apvienotas vienotā juridisko personu sarakstā datu pieprasījumam no VID.

Iegūto datu apkopošana

No VID iegūto datu kopas pasākumu novērtēšanai izmantojami tikai to vienību dati, kuros ietilpst bruto pievienotās vērtības tuvinātai aprēķināšanai nepieciešamās pozīcijas, kā arī dati par nodarbinātību periodā pirms un pēc programmas. Tādējādi pēc informācijas pārbaudes iegūto datu apjomi atsevišķu pasākumu novērtējumam nebija pietiekami, lai izveidotu reprezentatīvu izlasi.

Programmas 1.2.2., 1.4.2., 3.1.2. (3.1.1.), 3.1.3. un 3.2.1. pasākuma ekonomiskās ietekmes novērtēšanai, kā arī 3. ass substitūcijas un pārvietojuma efektu noteikšanai ir izmantoti VID dati. Datu pieprasījumā tika iekļauti komerciālo klientu projekti, jo VID rīcībā esošie dati par privātpersonām nedod iespēju iegūt ekonomiskās izaugsmes un nodarbinātības novērtēšanai nepieciešamo informāciju. Pieprasījuma veidošanā tika ievērots nepārklāšanās princips, tajā iekļaujot tos klientus, kuri pieteikušies atbalstam tikai attiecīgajā pasākumā. Atbalsta un kontroles grupu veidošanai vispirms tika noteikts reprezentatīvu izlašu lielums atbilstoši atbalstīto un neatbalstīto klientu skaitam. Pēc izlašu lielumu noteikšanas ar gadījuma skaitļu ģeneratoru tika izveidota to klientu kodu kopa, kuri tiek iekļauti izlasēs. Izlasēs iekļauto klientu kodi tika apkopoti vienotā klientu kodu sarakstā pieprasījuma iesniegšanai VID.

No saņemtajiem datiem par 2004 klientiem 1941 vienību dati bija piemēroti turpmākai analīzei. Dati par pārējām vienībām bija nepietiekami nepieciešamo ekonomisko mainīgo novērtējumam periodā gan pirms, gan pēc programmas.

Pasākumu analīzē izmantoto datu kopu apmērs atbalsta un kontroles grupu izveidošanai, kā arī LOGIT regresijas vienādojumā iekļauto mainīgo (kovariātu) skaits norādīti 4.2.tabulā.

4.2.tabula. Pasākumu analīzē izmantoto datu kopu apmērs un regresijas mainīgo skaits

Pasākuma kods	Atbalsta grupa	Kontroles grupa	LOGIT regresijas mainīgo skaits
1.2.1.	309	239	56
1.2.2.	140	29	19
1.2.3.	60	32	22
1.4.1.	236	239	55
3.1.2.(3.1.1.)	251	216	12
313	96	83	12

Avots: autoru aprēķins

Pasākuma 1.1.2. analīzē ar GPSM metodi netiek veidotas atbalsta un kontroles grupas, bet dati par 131 vienību tiek izmantoti kopējā grupā. Logaritmiskajai transformācijai tiek izvēlēti 5 mainīgie.

6. Latvijas lauku saimniecību uzskaites datu tīkla dati

SUDAT saimniecības pārstāv lauksaimniecības komerciālo sektoru – vairāk nekā 93% no kopējās standarta bruto izlaides, tās apsaimnieko 80% no lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ), un tajās nodarbināti 56% no lauksaimniecībā nodarbināto kopskaita pilna laika vienībās (CSP, 2013). SUDAT dati izmantoti informācijas iegūšanai, lai izveidotu atbalsta un kontroles grupas pasākumu 1.2.1. un 1.4.1. hipotētiskajai analīzei pasākuma tiešo un netiešo efektu noteikšanai, kā arī programmas aizvietošanas un pārvietojuma efektu noteikšanai.

No sākotnēji pieejamajiem datiem izvēlētas tās vienības, kuras saņēmušas atbalstu vienā vai vairākos programmas pasākumos (aizvietošanas un pārvietojuma efektu aprēķināšanai), vai arī tās vienības, kuras saņēmušas atbalstu tikai un vienīgi 1.2.1. vai

1.4.1. pasākumā (pasākuma novērtēšanai). No atbalstu nesaņēmušajām vienībām izveidota kontroles grupa hipotētiskajai analīzei. Tiecības indeksu pielīdzināšanai ar LOGIT regresiju izvēlēti tie 56 finanšu un ekonomiskie lauksaimniecības uzņēmumus raksturojošie rādītāji (kovariāti), kuriem nav savstarpējās kolinearitātes.

SUDAT tiek izmantots arī lauku saimniecību struktūras analīzē – ekonomisko rādītāju (produkcijas vērtība, izmaksas un to veidi, neto pievienotā vērtība) aprēķinos dalījumā pa lieluma un specializācijas grupām.

LAP 2007-2013 pasākumu 1.2.1. un 1.4.1. ekonomiskās ietekmes novērtēšanai, kā arī 1. ass substitūcijas un pārvietojuma efektu noteikšanai ir izmantoti Latvijas SUDAT datubāzes dati. No Latvijas SUDAT datubāzes 943 uzņēmumiem / saimniecībām turpmākajai analīzei tika atlasīti 784 lauksaimniecības uzņēmumi/ saimniecības (līdzsvarota paneļa dati ar pārrāvumiem). Analīze tika veikta datiem par 2007. gadu (gads pirms Programmas) un 2014. gadu (gads pēc Programmas).

No atlasītajiem uzņēmumiem 309 uzņēmumi bija saņēmuši atbalstu projektiem tikai 1.2.1. pasākumā, 236 uzņēmumi - tikai 1.4.1. pasākumā, bet 239 uzņēmumi nebija saņēmuši atbalstu projektiem nevienā no programmas pasākumiem. Lai tiktu ievērots nepārklāšanās princips, tika izvēlēti tikai tie 1.2.1. un 1.4.1. pasākumu klienti, kuri nebija saņēmuši atbalstu investīciju projektiem nevienā citā no programmas pasākumiem. Ņemot vērā to, ka atbalstu mazāk labvēlīgo apgabalu uzņēmumiem/ saimniecībām ir saņēmuši 640 uzņēmumi/ saimniecības, sastādot ievērojamu daļu no paneļa datu vienību kopskaita, uz šīm vienībām saistībā ar pasākumu nepārklāšanās princips netika attiecināts.

7. Lauksaimniecības ekonomiskie konti (LEK)

LEK apkopo lauksaimniecības ekonomiskos rādītājus, analizējot sektoru kopumā. LEK ir iekļautas visas saimniecību kategorijas un lauksaimniecības darbības veidi, tajā skaitā arī nelauksaimnieciskās blakusdarbības, ja par tām netiek veikta saimniecībā atsevišķa uzskaitē. LEK tiek izmantots sektorā gūtās pievienotās vērtības, kā arī lauksaimnieku ienākumu aprēķināšanai.

8. Eiropas Savienības Statistikas biroja dati

EUROSTAT dati tiek izmantoti programmas sākumstāvokļa rādītāju noteikšanai.

9. Centrālās statistikas pārvaldes dati

CSP dati tiek izmantoti programmas sākumstāvokļa rādītāju noteikšanai, kā arī pasākumu 3.2.1., 3.2.3. un 4. ass pasākumu analīzei.

Pasākumu 3.2.1. un 3.2.3., kā arī 4. ass pasākumu analīzē ar GPSM metodi dati par 109 Latvijas novadiem tiek izmantoti kopējā grupā. Logaritmiskajai transformācijai tiek izvēlēti 39 mainīgie.

LAP 2007-2013 NNS ietvaros veiktās gadījumu izpētes (*case studies*) 2. ass pasākumu kvalitatīvajam novērtējumam;

10. Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas dati

No OECD datubāzes tiek iegūtas ieguldīto resursu un patēriņa (I/O) tabulas programmas multiplikatora koeficientu noteikšanai.

11. Aptaujas, intervijas un dokumentu analīze

Lai iegūtu vadlīnijās ieteiktos *LEADER* specifiku raksturojošos novērtēšanas papildu rādītājus par VRG ieguldījumu vietējās pārvaldības uzlabošanā un vietējās kapacitātes veicināšanā uzņēmējdarbības dažādošanai un nodarbinātības attīstībai, kā arī par *LEADER* principu ieviešanas pakāpi, tika veikta VRG aptauja (anketu ar aptaujas jautājumiem skat.

4.2.1. pielikumā). Anketas tika izsūtītas VRG pārstāvjiem un arī VLT Sekretariātam un Latvijas lauku foruma vadībai, lai aktivizētu respondentus un sasniegtu maksimālu atbildētību.

Lai iegūtu reprezentatīvus datus gan par Latvijas lauku teritorijām kopumā, gan pa pieciem statistiskiem reģioniem, lai varētu salīdzinošai analīzei izmantot vispārpieejamos CSP datus par statistiskiem reģioniem un lai varētu 2016. gadā iegūtos datus salīdzināt ar 2011. gadā veiktā pētījuma (N=2008) datiem un tomēr ietaupītu finanšu resursus, 2016. gada marta un aprīļa mēnesī Agrolesursu un ekonomikas institūts organizēja iedzīvotāju aptauju, kurā aptaujāja 1031 iedzīvotājus 40 VRG teritorijās. Izlase tika veidota, ņemot vērā iedzīvotāju skaitu attiecīgajās VRG teritorijās, abās aptaujās tika aptaujāti lauku teritoriju iedzīvotāji atbilstoši *LEADER* darbības teritorijai vecumā no 18 līdz 74 gadiem (4.2.2. pielikums).

VLT novērtējumā datu iegūšanai izmantota dokumentu kvantitatīva un kvalitatīva analīze un daļēji strukturētas intervijas (interviju jautājumi 4.2.3. pielikumā), TP saņēmušo institūciju pārstāvju anketēšana (anketas paraugs 4.2.4. pielikumā). Vērtēšanas procesā tika analizēta visa pieejamā informācija:

1. VLT iekšējie dokumenti un ikgadējie pārskati par tīkla darbību,
2. VLT veiktās aptaujas, kur lauku iedzīvotāji (pakalpojumu izmantotāji) pauduši savu vērtējumu par apmeklētajiem pasākumiem,
3. iepriekš veiktie pētījumi un aptaujas,
4. intervijas ar VLT Sekretariāta pārstāvjiem un lauku attīstības speciālistiem novados,
5. ES un LR politikas dokumenti lauku attīstības jomā,
6. TP saņēmušo institūciju sniegtā informācija, ziņojumi, gada pārskati,
7. TP saņēmušo institūciju pārstāvju aptauja,
8. LR ZM ikgadējie progresa ziņojumi par LAP 2007-2013 īstenošanu.

Informācija par TP strukturēta atbilstoši atbalstāmajām darbībām. TP ieguldījuma novērtēšanai izmantotās anketas atbildes izvērtētas pēc Likerta skalas (1 - ļoti vāji, 2 - vāji, 3 - apmierinoši, 4 - labi, 5 - teicami). Katra TP atbalstītā darbība tika vērtēta pēc trīs kritērijiem: 1) piešķirtā TP atbalsta atbilstība Programmas mērķiem, 2) piešķirtā TP atbalsta pietiekamība, 3) piešķirtā TP izmantošanas lietderīgums.

4.3. Atbilžu sagatavošana uz novērtēšanas jautājumiem un slēdzienu iegūšanas apraksts

Atbilžu sagatavošanā uz novērtējuma jautājumiem tiek ņemti vērā tikai un vienīgi tie faktori, kuri tieši vai netieši ir atkarīgi no programmas, un atbildēs ir iekļautas tās izmaiņas, kuras ir notikušas programmas intervences rezultātā. Atbildes tiek balstītas uz pierādījumiem, kuri tiek formulēti ar rādītāju palīdzību. Rādītāji tiek saistīti ar definētajiem sprieduma kritērijiem, un tiek pielietotas tādas novērtēšanas metodes, kuras dod rezultātus ar augstu statistisko ticamību.

Atbilžu sagatavošana uz novērtējuma jautājumiem notiek vairākos posmos:

- programmas pasākumu rezultāta un / vai ietekmes rādītāju bruto vērtību noteikšana, ņemot vērā tikai tās izmaiņas rādītājos, kuras notikušas programmas tiešajā ietekmē;
- netiešās un / vai neplānotās ietekmes novērtēšana pasākumu līmenī (pašsvara efektu noteikšana);
- programmas pasākumu rezultāta un / vai ietekmes rādītāju neto vērtību noteikšana, ņemot vērā netiešās un / vai neplānotās ietekmes apmēra radītās izmaiņas rādītāju bruto vērtībās;

- pasākumu rezultativitātes un lietderīguma novērtēšana;
- atbilžu sagatavošana uz pasākumu līmeņa novērtēšanas jautājumiem 15-24;
- programmas līmeņa rezultāta un / vai ietekmes rādītāju bruto vērtību noteikšana, veidojot agregāta rādītājus no atsevišķu pasākumu rezultāta un / vai ietekmes rādītāju neto vērtību summas;
- netiesās un / vai neplānotās ietekmes novērtēšana programmas līmenī (aizvietošanas un pārvietošanas efektu noteikšana);
- programmas līmeņa rezultāta un / vai ietekmes rādītāju neto vērtību noteikšana, ņemot vērā netiesās un / vai neplānotās ietekmes apmēra radītās izmaiņas rādītāju bruto vērtībās;
- uz mērķiem vērsto sākumstāvokļa rādītāju izmaiņu noteikšana;
- programmas ietekmes īpatsvara aprēķināšana attiecībā pret uz mērķiem vērsto sākumstāvokļa rādītāju izmaiņām;
- atbilžu sagatavošana uz vispārējiem novērtēšanas jautājumiem 1-14.

Pasākumu novērtējumā ir iekļauta pasākuma kopējo iznākuma, rezultātu un ietekmes rādītāju un Programmas papildu rādītāju vērtību atbilstības noteikšana sasniedzamajām vērtībām, kā arī novērtēšanas papildu rādītāju vērtību un kopējās pasākuma rezultativitātes un lietderības noteikšana. Atbildes uz novērtējuma jautājumiem tiek sagatavotas, balstoties uz sprieduma kritērijiem:

- SK1: atbilstība sasniedzamajām vērtībām (pasākuma rezultativitāte)
- SK2: ieguldītā publiskā finansējuma atbilstība mērķa līmenim (pasākuma lietderība).

Pasākuma rezultativitāti attiecībā uz atsevišķu rādītāju vērtībām izsaka ar sasniegtās vērtības attiecību pret sasniedzamo vērtību, kura izteikta procentos.

Pasākuma lietderīgumu attiecībā uz atsevišķu rādītāju vērtībām izsaka ar plānotā publiskā finansējuma attiecības pret sasniedzamajām rādītāju vērtībām dalījumu ar izmaksātā publiskā finansējuma attiecību pret sasniegtajām bruto rādītāju vērtībām, kurš izteikts procentos.

Atbildes uz novērtējuma jautājumiem tiek analizētas secinājumu izdarīšanai par programmas izvirzīto mērķu sasniegšanu, kā arī politikas rekomendāciju izstrādāšanai.

Lai gan saskaņā ar LAP 2007-2013 ietekmes novērtēšanas vadlīnijām *LEADER* pieejas ieviešanas mērķi ir vērsti uz klasisku vispārēju lauku attīstības veicināšanu - uzlabot vietējo pārvaldību, radīt sociālo kapitālu, attīstīt sociālo aģentu rīcībspēju utt., tomēr vadlīnijās ir formulēti ar šīs pieejas īstenošanu saistīti novērtēšanas jautājumi, kas vērsti uz konkrētiem rādītājiem.

Lai iegūtu datus, kas ļautu sniegt argumentētas atbildes uz izvirzītajiem jautājumiem, aptaujas anketā (4.3.2.pielikums) tika iekļauti vairāki jautājumu bloki. *Ex-post* novērtēšanai veiktajā lauku iedzīvotāju aptaujā izmantotajai anketai par pamatu ņemta 2011. gadā veiktās aptaujas anketa, kas ļauj veikt dažādos laika periodos iegūto socioloģisko aptauju empīrisko datu salīdzinājumu, tomēr tā ir papildināta ar daži jautājumiem, bet daži jautājumu bloki ir padarīti kompaktāki, dažus jautājumus svītrojot.

Viens no jautājumu blokiem ir vērsts uz iedzīvotāju subjektīvās dzīves kvalitātes novērtējuma izpēti. Dzīves kvalitāte ir komplekss fenomens, ko veido komplicēts gan objektīvu, gan subjektīvu rādītāju kopums. Iedzīvotāju subjektīvās apmierinātības ar dzīves kvalitāti laukos izpēte sniedz būtisku, bet ne vienmēr tieši ar objektīvajiem dzīves apstākļiem korelējošu informāciju, kas atsevišķos gadījumos var būt neviennozīmīgi interpretējama politiskās intervences pasākumu efektivitātes novērtēšanā, tomēr tas raksturo dzīvesvietas pievilcību iedzīvotāju skatījumā.

Otrs jautājumu bloks veltīts uzņēmējdarbības un nodarbinātības iespēju novērtējumam no iedzīvotāju perspektīvas. Uzņēmējdarbības un nodarbinātības iespēju vērtējums iedzīvotāju skatījumā raksturo lauku ekonomikas aktivitāti un daudzveidību VRG teritorijās. Atbildes uz šī bloka jautājumiem ļauj raksturot iedzīvotāju individuālo apmierinātību ar darbu, uzņēmējdarbības un nodarbinātības iespēju raksturojumu respondenta dzīves vietā, kā arī vērtējums par izmaiņām uzņēmējdarbības un nodarbinātības iespējās pēdējo trīs gadu laikā.

Nākamais jautājumu bloks veltīts vietējās attīstības tendenču novērtējumam no iedzīvotāju perspektīvas. Nozīmīgu aptaujas anketas bloku veido jautājumi, kas veltīti sociālās pārvaldības un sociālās vides vērtējumam.

Aptaujas anketā papildus iekļauti jautājumi, kas ļauj izvērtēt VRG un pašvaldību sadarbību, iedzīvotāju vērtējumu par ES fondu ieguldījumu efektivitāti teritoriju attīstībā, VLT pasākumu vērtējumu.

Lai atbildētu uz novērtēšanas jautājumiem, tika izmantota metodoloģiskā triangulācija: tika izmantotas dažādas datu un informācijas ieguves metodes, analizēti iepriekš veiktie pētījumi un aptaujas, veikta dokumentu izpēte. Novērtējot VLT darbību un TP ieguldījumu, tika salīdzināta iegūtā informācija no vairākiem avotiem. Tika izraudzīti vērtēšanas kritēriji, un slēdziena veidošana tika balstīta uz tiem. Apkopojot informāciju un analizējot rezultātus, neskaidrie jautājumi tika precizēti, izmantojot citus datus avotus un intervijas ar VLT, LR ZM darbiniekiem.

Novērtēšanas jautājumi un rādītāju izmantošana atbilžu sniegšanai uz tiem

EK apstiprinātajās *ex-post* novērtēšanas vadlīnijās ir iekļauti 24 kopējie novērtēšanas jautājumi, atbildes uz kuriem ietver galvenos LAP 2007-2013 rezultātus saistībā ar izvirzītajiem mērķiem, Kopienas stratēģiskajām prioritātēm un galvenajiem rezultātiem. Jautājumi ir formulēti tā, ka uz tiem iespējams atbildēt, galvenokārt izmantojot jau noteiktos rādītājus pasākumu, asu un Programmas līmenī. Turklāt atbildes uz šiem jautājumiem iekļauj gandrīz visus intervences loģikā ietvertos rādītājus. Latvija nav izvirzījusi novērtēšanas papildu jautājumus.

Kopējie novērtēšanas jautājumi iedalīti 3 grupās: programmas līmeņa jautājumi (1.-14.); uz pasākumiem attiecināmie jautājumi (15.-20.) un uz *LEADER* pieeju attiecināmie jautājumi (21.-24.).

Uz Lisabonas mērķiem attiecas 1. un 2. jautājums, uz Kopienas stratēģiskajām prioritātēm – 3., 5., 9., 21. un 24. jautājums, bet ar KLP „veselības pārbaudes” mērķiem saistīts 3., 4., 6., 7., 8., 10. un 11. jautājums.

Tālāk tiek aprakstīta kārtība, kādā sniegtas atbildes uz katru novērtēšanas jautājumu.

1. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums visās lauku ekonomikas izaugsme?

Uz šo jautājumu atbildam, izmantojot ietekmes rādītājus *ekonomiskā izaugsme* un *darba ražīgums* par visiem tiem pasākumiem, kuriem tas tiek noteikts: 1.1.2., 1.2.1., 1.2.2., 1.2.3., 1.2.5. un 1.4.1. pasākumam (abi rādītāji), kā arī *ekonomiskā izaugsme* par 3.1.2.(3.1.1.), 3.1.3., 4.1.1. un 4.1.3. pasākumu.

Tam papildus vērtēta arī netiešā ietekme no 2. ass atbalsta, pasākumiem 2.1.4, 2.2.3. un 2.2.6. aprēķinot rādītāju *ekonomiskā izaugsme*.

Rādītāji tiek aprēķināti, izmantojot kvaziekspērimētālās metodes. Atbildēs uz jautājumiem papildus tiek izmantoti sākumstāvokļa rādītāji, kā arī kvalitatīvās metodes.

2. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums nodarbinātības radīšanā?

Uz šo jautājumu atbildam, izmantojot ietekmes rādītāju *nodarbinātības veicināšana*, kurš attiecas uz 3.1.2.(3.1.1.), 3.1.3., 3.2.1., 3.2.3., 4.1.1., 4.1.3. un 4.2.1. pasākumu. Turklāt programmas līmenī vērtējumā plānots iekļaut arī 1. un 2. asu radīto netiešo ietekmi, proti, aprēķinot šo ietekmes rādītāju par 1.1.2., 1.2.1., 1.2.3., 1.4.1., 2.1.4. un 2.2.3. pasākumu.

Rādītājs tiek aprēķināts, izmantojot kvazieksperimentālās metodes. Atbildēs uz jautājumiem papildus tiek izmantoti sākumstāvokļa rādītāji, kā arī kvalitatīvās metodes.

3. jautājums. *Kāds ir Programmas ieguldījums, lai aizsargātu un uzlabotu dabas resursus un ainavu, ieskaitot bioloģisko daudzveidību un augstas dabiskās vērtības lauksaimniecības un mežsaimniecības zemes?*

Uz šo jautājumu atbildam ar 2. ass pasākumu ietekmes rādītājiem (4.-6. ietekmes rādītājs).

Latvija nav izvēlējusies bioloģisko daudzveidību kā prioritāro jomu saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16(a) pantu, lai ieguldītu Eiropas Ekonomikas atveseļošanās plāna (jaunie izaicinājumi) piešķirto finansējumu.

4. jautājums. *Kāds ir Programmas ieguldījums atjaunojamās enerģijas piedāvājumā?*

Latvija nav izvēlējusies šo prioritāro jomu saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16(a) pantu, lai ieguldītu Eiropas Ekonomikas atveseļošanās plāna (jaunie izaicinājumi) piešķirto finansējumu.

Zināmā mērā 3.1.2.(3.1.1.) pasākuma iznākuma rādītājs *Atbalstītajās saimniecībās pārstrādātā biomasas sniedz ieskatu Programmas ieguldījumā*.

5. jautājums. *Kāds ir Programmas ieguldījums lauksaimniecības un mežsaimniecības sektora konkurētspējas uzlabošanā?*

Atbildes uz jautājumu ietver detalizētu rezultātu un ietekmes analīzi šādiem pasākumiem: 1.1.1., 1.1.2., 1.1.4., 1.2.1., 1.2.2., 1.2.5., 1.4.1., 1.4.2., kā arī netiešās ietekmes novērtējumu, kuru devuši šādi pasākumi: 1.2.3., 2.1.2., 2.1.4. un 2.2.6. Atbildes ietver kopsavilkumu par katra pasākuma devumu, kā arī svarīgāko šajos pasākumos definēto rezultātu un ietekmes rādītāju apkopojums nozaru griezumā.

Svarīgākie rādītāji tiek aprēķināti, izmantojot kvazieksperimentālās metodes. Atbildēs uz jautājumiem papildus tiek izmantoti sākumstāvokļa rādītāji, kā arī kvalitatīvās metodes.

6. jautājums. *Kāds ir Programmas ieguldījums piena sektora restrukturēšanā?*

Šo prioritāro jomu saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16(a) pantu, Latvija ir izvēlējusies, lai ieguldītu Eiropas Ekonomikas atveseļošanās plāna (jaunie izaicinājumi) piešķirto finansējumu pasākumā 1.2.1. un 1.2.3., izvēloties vienkāršu modeli ieguldīt papildu finansējumu uz esošo atbalsta saņemšanas nosacījumu pamata, tādējādi nesarežģījot administrēšanas procesu un neuzliekot administratīvo slogu iesaistītajām pusēm un veicinot piena nozares attīstību - piena pārstrādes kooperācijas attīstību, saimniecību darbības efektivitātes un konkurētspējas palielināšanu un produktu kvalitātes paaugstināšanu. Attiecināmajām izmaksām, kas atbilst nosacījumiem piena sektora pārstrukturēšanai, tika noteikta par 10% paaugstināta atbalsta likme.

Atbildes uz šo jautājumu sniedz 1.2.1. un 1.2.3. pasākuma rezultāti par atbalstīto uzņēmumu skaitu un investīcijām, t.sk., publiskā finansējuma apjomu, projektos, kas realizēti piena ražošanas un pārstrādes nozarē. Vērtē arī atbalsta maksājumu ekonomisko ietekmi uz piena sektoru.

7. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums klimata pārmaiņu mazināšanas un pielāgošanās veicināšanā?

Latvija nav izvēlējusies šo prioritāro jomu saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16(a) pantu, lai ieguldītu Eiropas Ekonomikas atveseļošanās plāna (jaunie izaicinājumi) piešķirto finansējumu.

Vienlaicīgi 2. ass kopējie rezultāti, jo īpaši saistībā ar 2.1.4., 2.2.3. un 2.2.6. pasākumu ir saistāmi ar klimata pārmaiņu mazināšanos un pielāgošanās veicināšanu.

Netiešā ietekme sniedz no 3. ass pasākumiem 311/312, kā arī 1. ass pasākumu 1.2.1., 1.2.2., 1.2.3. un 1.2.5.

8. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums ūdens apsaimniekošanas uzlabošanā (kvalitāte, lietošana, apjoms)?

Latvija nav izvēlējusies šo prioritāro jomu saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16(a) pantu, lai ieguldītu Eiropas Ekonomikas atveseļošanās plāna (jaunie izaicinājumi) piešķirto finansējumu.

Netiešā ietekme vērtējama no 2.1.4. pasākuma rādītājiem un 1. ass 1.2.1. pasākuma papildu rādītājiem.

9. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums dzīves kvalitātes uzlabošanā lauku apvidos un lauku ekonomikas dažādošanas veicināšanā?

Minētie aspekti ir vērtējami ar visu 3. ass pasākumu, kā arī 4. ass pasākumu rezultātiem.

Ekonomikas diversifikācijā lielākā ietekme ir 3.1.2.(3.1.1.) un 3.1.3. pasākumam, līdz ar to vērtējami pasākumu rezultāta rādītāji dalījumā pa apakšpasākumiem (tai skaitā atbalstītajām nozarēm utt.).

Savukārt dzīves kvalitātes uzlabošanā galvenokārt vērtējams 3.2.1. pasākums, it īpaši ar rezultāta rādītājiem: *Lauku iedzīvotāju skaits, kuri gūst labumu no uzlabotiem pakalpojumiem;*, *Iedzīvotāju apmierinātības līmenis (skalā no 1-10), Siltumenerģijas lietotāju mājāsaiņniecību skaita pieaugums.* Lai gan rezultāta rādītājs *Piekļuves pie interneta palielinājums lauku apvidos (cilvēku skaits)* saistāms ar šo jautājumu, Latvija nav izvēlējusies pasākumos virzību uz interneta attīstību, jo tam atvēlēti citi Latvijai pieejamie ES fondi.

Tam papildus novērtējama 3.2.3. pasākuma un LEADER (īpaši 4.1.1. un 4.1.3. pasākuma) sniegtā ietekme.

Svarīgākais avots dzīves kvalitātes novērtēšanā ir iedzīvotāju aptauja, kas veikta visā lauku teritorijā.

10. jautājums. Kādā mērā Programma ir devusi ieguldījumu inovatīvu pieeju ieviešanā?

Latvija nav izvēlējusies šo prioritāro jomu saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16(a) pantu, lai ieguldītu Eiropas Ekonomikas atveseļošanās plāna (jaunie izaicinājumi) piešķirto finansējumu.

11. jautājums. Kādā mērā Programma ir devusi ieguldījumu platjoslas interneta pieejas radīšanā (ieskaitot uzlabošanu)

Latvija nav izvēlējusies šo prioritāro jomu saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16(a) pantu, lai ieguldītu Eiropas Ekonomikas atveseļošanās plāna (jaunie izaicinājumi) piešķirto finansējumu.

12. jautājums. Kāds ir VLT ieguldījums Programmas mērķu sasniegšanā?

Izvērtēti VLT darbības mērķi un stratēģija, salīdzināti rezultāti saskaņā ar pašvērtējumu ziņojumiem, intervēti VLT pārstāvji.

13. jautājums. Kāds ir TP ieguldījums Programmas mērķu sasniegšanā?

Izvērtēts tehniskās palīdzības izlietojums, saskaņā ar tehniskās palīdzības izlietojuma nosacījumiem. Intervēti pārstāvji no Vadošās iestādes, LAD un nepārtrauktās novērtēšanas sistēmas uzturētājiem.

14. jautājums. Cik efektīvi Programmas piešķirtie līdzekļi ir tikuši izlietoti plānotā iznākuma sasniegšanai?

Analizēti Programmas nosacījumi un īstenošanas darbības, kas nodrošinājušas strukturālās, nodarbinātības un lauku attīstības politikas nepārklāšanos, papildinātību un sinerģiju.

Izvērtēts atsevišķu asu sniegums, vērtējot rezultativitāti un lietderību.

15. jautājums. Kāds ir pasākuma ieguldījums atbalsta saņēmēju/ labuma guvēju konkurētspējas veicināšanā?

Analizēti 1. ass pasākumi, atbildot ar pasākumos definētajiem rezultātiem un ietekmes rādītājiem (detalizēta rādītāju uzskaitē redzama 6.1.2.pielikuma tabulās).

16. jautājums. Kāds ir pasākuma ieguldījums vides situācijas uzlabošanā?

Lai sniegtu atbildes uz jautājumu, analizēti visi 2. ass pasākumu un apakšpasākumu rezultāti rādītāji un papildu rādītāji, kā arī ietekmes rādītāji 2. asij kopumā.

Vides pasākumu novērtēšanā Programmas kontekstā ir nodalāmi divi aspekti – esoša vides stāvokļa, kurš var būt gan slikts (augsts ūdens piesārņojums, mazas BVZ platības), gan labs (stabilis LPI) saglabāšana un uzturēšana, kā arī esošā vides stāvokļa uzlabošana, t.i., palielināta platība vai vides kvalitātes rādītāji, ko nodrošina aktivitāšu veikšana. Atbildot uz novērtējuma jautājumu, apskatīti abi minētie aspekti.

17. jautājums. Kāds ir pasākuma ieguldījums atbalsta saņēmēju/ labuma guvēju uzņēmējdarbības dažādošanā?

Uz šo jautājumu atbildēts ar 3.1.2.(3.1.1.) un 3.1.3. pasākumu iznākuma un rezultātiem rādītājiem (detalizēta rādītāju uzskaitē redzama 6.1.2.pielikuma tabulās).

18. jautājums. Kāds ir pasākuma ieguldījums labuma guvēju dzīves kvalitātes uzlabošanā?

Uz šo jautājumu atbildēts ar 3.2.1. un 3.2.3. pasākumu iznākuma un rezultātiem rādītājiem (detalizēta rādītāju uzskaitē redzama 6.1.2.pielikuma tabulās) un veiktās aptaujas rezultātiem.

19. jautājums. Kādā mērā pasākums ir palielinājis labuma guvēju kapacitāti uzņēmējdarbības dažādošanai un dzīves kvalitātes uzlabošanai lauku apvidos?

Šis jautājums attiecas uz Padomes regulas Nr.1698/2005 52.panta (c) un (d) pasākumiem, kuri LAP 2007-2013 netika iekļauti. Līdz ar to atbilde uz šo jautājumu netiek sniegta.

20. Jautājums. Kādi citi efekti, ieskaitot uz citiem mērķiem/asīm attiecināmos, ir saistīti ar pasākuma ieviešanu (netiešā, pozitīvā/negatīvā ietekme uz saņēmējiem, nesaņēmējiem, vietējā līmenī)?

Pie šī jautājuma tiek aprakstīti tie rezultāti, kas tiek sasniegti konkrētos pasākumos un ir izmērāmi ar intervences rādītājiem, bet nav aprakstīti citos jautājumos, piemēram: 1.1.2. 1.2.3. (3.1.3. pasākumos) utt.

Tiek aprakstīta ar pasākumos sasniegtā netiešā ietekme uz nodarbinātību, kā arī citi aprēķinātie efekti (pašsvara, pārvietošanas, aizvietošanas, multiplikatora, sviras un ilgi attīstošies efekti).

21. jautājums. Kādā mērā Programma ar LEADER pieeju ir attīstījusi vietējo kapacitāti uzņēmējdarbības dažādošanai un nodarbinātības veicināšanai?

Uz jautājumu atbild, analizējot LEADER projektus, kuri attiecas uz nodarbinātības un diversifikācijas veicināšanu, kā arī veiktās VRG aptaujas rezultātus.

22. jautājums. Kāds ir VRG ieguldījums Vietējās attīstības stratēģiju un Programmas mērķu sasniegšanā?

Atbildes sniedzamas ar 4. ass pasākumu rezultāta un ietekmes rādītājiem, kā arī vietējo stratēģiju mērķu sasniegšanas izvērtējumu un iedzīvotāju aptauja. Atbildes sniegšanai izmantotas jauktas metodes (datu analīze, iedzīvotāju aptaujas dati un intervijas).

23. jautājums. Kādā mērā LEADER pieeja ir tikusi ieviesta?

Atbildes uz šo jautājumu sniedz LEADER 4.1.0. un 4.2.1. pasākuma iznākuma rādītāji, kā arī VRG aptaujas rezultāti par septiņu LEADER pamatprincipu īstenošanu.

24. jautājums. Kādu ieguldījumu LEADER pieejas ieviešana ir devusi vietējās pārvaldības uzlabošanā?

Atbildes uz šo jautājumu sniedz VRG aptaujas rezultātu un VAS projektu īstenošanas procesa analīze attiecībā uz kārtību, kādā notiek LEADER izveidošana un vadība vietējā līmenī, VRG aktivitātes kopienas iesaistīšanai, koordinācija starp dažādiem pārvaldības līmeņiem.

4.4. Problēmas vai ierobežojumi metodoloģisko pieeju izmantošanai

Atsevišķu pasākumu definētie rezultātu rādītāji pēc savas būtības ir šo pasākumu aktivitāšu iznākumi, un šo rādītāju sasniedzamo vērtību nodrošināšana tiešā veidā neietekmē pasākuma mērķu sasniegšanu. Tie nav atbilstoši definēti un ir svarīgi padziļināti vērtēt kvantitatīvos datus, lai izlemtu, vai sasniegums ir teorētisks vai reāls.

Attiecībā uz vairāku pasākumu atsevišķiem rezultātu rādītājiem nav iespējams atdalīt programmas tiešo ietekmi uz šo rādītāju izmaiņām.

Vairākos ar dzīves kvalitātes uzlabošanu saistītos pasākumos noteiktās ekonomiskās ietekmes rādītāju sasniedzamās vērtības nav iespējams novērtēt sakarā ar piemērotas hipotēzes izveidošanas neiespējamību. Līdzīgā veidā to nav iespējams izdarīt ar apmācībām saistītajos pasākumos.

Atsevišķu sākumstāvokļa rādītāju vērtības var ievērojami atšķirties atkarībā no izmantotajiem ieteiktajiem datu avotiem vai šo rādītāju noteikšanas metodoloģijas. Šāda situācija var radīt novirzes atbildēs uz vispārējiem novērtēšanas jautājumiem.

Galvenais ierobežojums metodoloģisko pieeju izmantošanai ir pietiekama apjoma un kvalitātes datu trūkums. Izmantojot SUDAT datu kopu, ir iespējams izveidot atbalsta un kontroles grupas to 1. ass pasākumu tiešo un netiešo efektu novērtēšanai, kuri ir saistīti ar lauksaimniecību (1.2.1. un 1.4.1.), kā arī programmas līmeņa aizvietošanas un pārvietojuma efektu noteikšanai. Turpretī nelauksaimniecisko (3. ass) pasākumu novērtējumā ir iespējams izmantot vienīgi VID datus, kuru struktūra dod iespēju izmantot vienīgi tuvinātus mainīgos.

Saistībā ar mežsaimnieciskajiem pasākumiem ir problemātiski precīzi aprēķināt rezultātus attiecībā uz izkopto audžu apjomu un nomainīto mazvērtīgo audžu apjomu, jo LAD dati satur nepietiekamu informāciju, kas nepieciešama ietekmes novērtēšanai, par konkrētu atbalstīto aktivitāti. Valsts meža dienesta datubāzē netiek fiksētas veiktās izmaiņas mežaudzēs pēc aktivitāšu veikšanas, tāpēc rezultātus iespējams iegūt vienīgi modelējot paraugkopas audzes. Tādējādi aprēķini tika veikti paraugteritorijai un rezultāti attiecināti uz kopējo teritoriju.

Programmas 1.2.5. pasākuma ietvaros atbalstītas darbības infrastruktūras attīstībai, kas attiecas uz lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstību un pielāgošanu. Arī pieejamajos datos minētā informācija attiecināma gan uz lauksaimniecības, gan meža zemēm, tāpēc atsevišķi nodalīt ietekmi uz meža zemēm bija apgrūtināši. Platībām nav pieejama telpiska informācija par meliorācijas sistēmu novietojumu un apkārt esošām ietekmētajām mežaudzēm. Šī iemesla dēļ nebija iespējams novērtēt investīciju spēju radīt pievienotās vērtību.

Laika un finanšu ierobežojums noteica arī to, ka saņēmēju aptaujas par 1. ass atsevišķiem pasākumiem netika veiktas.

No LAP 2007-2013 definētajiem četriem vides ietekmes rādītājiem tikai vienam (LPI) pieejamas atbilstošas rādītāja vērtības, tāpēc novērtēšanā bija nepieciešams ieviest papildu rādītājus un veikt gadījumu izpēti ar izlases kopām. Pētījumā par LPI izmaiņu tendencēm tika konstatēta nepietiekams datu apjoms atbalstam pieteiktajās datu kategorijās. Līdz ar to pārāk plašo ticamības intervālu dēļ nav iespējams viennozīmīgi apgalvot, ka analizētie Programmas pasākumi sasniedz vai nesasniedz savu bioloģiskās daudzveidības mērķi attiecībā uz lauku putniem.

Pieejamie datu avoti (LAD datu bāzes dati par publisko finansējumu LAP 2007-2014 3. ass un 4. ass pasākumu projektos; CSP, FM, VARAM u.c. dati par lauku iedzīvotājiem, ES fondu finansējumu, ko 2007.-2013. gada programmēšanas periodā piesaistījušas pašvaldības u.c.) dod iespēju konstatēt intervences ieguldījumus, bet tikai ierobežotā veidā ļauj izvērtēt ietekmes, rezultātus un iznākumus. Statistikas un LAD datu bāzes izmantošanu būtiski ietekmē intervences sākumposma rādītāju iztrūkums, kā arī dažādu datu avotu informācijas savstarpēja neatbilstība. Dažādu valsts institūciju dati nereti ir pretrunīgi, un pieejamā statistika neļauj kvalitatīvi izvērtēt atsevišķu teritoriju ekonomiskos un sociālos procesus. Pamatojoties uz Tautas skaitīšanas 2011. gada datiem, CSP ir veikusi iepriekšējo gadu datu svēršanu (rekalkulāciju). Novērtējuma apgrūtinā tas, ka, iepriekšējo gadu statistiskā informācija par novadiem netika konsolidēta pēc administratīvi teritoriālās reformas, kas notika 2009. gadā.

Novērtēšanas vadlīnijās²⁷ ir norādīts, ka līdzdalības un labumu guvēju apmierinātības ar VRG darbību (*beneficiaries satisfaction in LAG activities*) dati ir ļoti piemēroti iznākumu novērtēšanai, tomēr rezultāti ir iegūstami tikai ar longitudinālām metodēm (Latvijā šāds apsekojums nav veikts), tādēļ ietekmes novērtējamam nav izmantojami. VRG darbības pašvērtējumu dati, kas iznākumu novērtēšanai ir piemēroti tikai daļēji, bet ir ļoti piemēroti rezultātu novērtēšanai un daļēji piemēroti ietekmju novērtēšanai, nav pieejami par LAP 2007-2013 darbības laiku. Dati, kuri raksturo pārvaldību, iznākumu un ietekmes novērtēšanai nav piemēroti, bet daļēji ir piemēroti rezultātu novērtēšanai.

Līdz ar to var secināt, ka VRG un *LEADER* projektu novērtēšanai kvantitatīvo datu izmantošanas iespējas ir visai ierobežotas, un novērtējumam pamatā tika izmantoti aptauju dati un dokumentu (informācija par LAD projektiem u.c.) analīze. Tādas kvalitatīvās metodes kā fokusgrupu un ekspertu interviju analīze, un gadījuma studiju analīze, ierobežoto laika un finanšu resursu dēļ, netika izmantotas.

Lai iegūtu detalizētu vērtējumu par VLT sniegto pakalpojumu kvalitāti un ietekmi uz lauku attīstību VLT dalībnieku (klientu) skatījumā, būtu jāveic plaša aptauja. Lai novērtētu šo aspektu, tika izmantoti aptauju rezultāti, ko ieguvis pats VLT uzreiz pēc aktivitāšu norises (pēc semināriem, pieredzes apmaiņas braucieniem, informatīvo materiālu izmantošanas u.tml.). Tas dod priekšstatu par to, kā iedzīvotāji un organizāciju pārstāvji vērtē iegūtās zināšanas un pieredzi, taču neļauj novērtēt ieguvumu un lietderīgumu ilgtermiņā. 2016. gadā veiktā Latvijas iedzīvotāju aptauja liecina, ka tikai neliela daļa ir dzirdējusi par VLT, vēl mazāk ir to, kas pakalpojumus izmantojuši, tādēļ šī aptauja nespēj sniegt būtisku pienesumu VLT darbības izvērtējumā. TP ieguldījuma novērtēšanu LAP mērķu sasniegšanas kontekstā apgrūtina tas, ka iekšējās izvērtēšanas kārtības/ kritēriju TP atbalsta saņēmējorganizācijās par to, cik lielā mērā TP atbalsta izlietojums atbilst organizācijas darbības mērķiem un kāda ir sasaiste starp ieguldīto līdzekļu apjomu, veiktajām darbībām un sasniegtajiem rezultātiem, ir komplicēta un to varētu vienkāršot.

²⁷Capturing the success of your RDP: Guideliness for the Ex post Evaluation of 2007-2013 RDPS. The European Evaluation Network for Rural Development. © European Communities, JUNE 2014

5. PROGRAMMAS, PASĀKUMU UN BUDŽETA APRAKSTS

Šajā nodaļā tiek aprakstīts LAP 2007-2013 izveidošanas process un uzbūve, kā arī sniegta pasākumu intervences loģikas analīze, vērtētas Programmas plānotās un ieviešanas gaitā veiktās izmaiņas, ņemot vērā izvirzītos mērķus, atbalstītos pasākumu un izvēlētos rādītājus, kas raksturo mērķa sasniegumu.

5.1. Programmas ieviešana: iesaistītās personas, institucionālais konteksts

Programmas ieviešanā tikušas iesaistītas gan valsts institūcijas, gan nevalstiskās organizācijas (NVO). Programmas aprakstā ir norādīts, ka vadošā iestāde ir ZM, akreditēta maksājumu aģentūra ir Lauku atbalsta dienests, sertificējošā iestāde tiek izvēlēta konkursa kārtībā. Sertificējošā iestāde izveidoja vadības un kontroles sistēmu, kas paredzēja skaidru funkciju sadali un nošķiršanu minētajām iestādēm. Izveidoja Uzraudzības komiteju (UK), kuras sastāvā iekļāva pārstāvjus no vadošās iestādes, maksājumu iestādes, plānošanas reģionu padomēm, Latvijas Pašvaldību savienības, lauksaimniecības nevalstiskām organizācijām, vides nevalstiskajām organizācijām, institūcijām, kas tieši saistītas ar programmas ieviešanu un citiem sociālajiem un ekonomiskajiem partneriem un valsts pārvaldes institūcijām, kuru kompetences jomas saistītas ar programmas ieviešanu. UK tika iekļauti ar padomdevēja funkcijām arī Eiropas Komisijas pārstāvji un pārstāvis no Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūta (LVAEI, kopš 1.01.2016. Agrolesursu un ekonomikas institūts - AREI), kas nodrošina nepārtraukto novērtēšanu.

Atsevišķas funkcijas Vadošā iestāde deleģēja veikt citām iestādēm. Uzraudzību par projektu ieviešanu veica LAD, novērtēšanu veica LVAEI/AREI. LAP 2007-2013 ieviešanas procesā notikušas 15 UK sēdes, kurās diskutēts par nepieciešamību mainīt pasākumu nosacījumus, finansējumu, atbalsta apjomu u.tml. Svarīga loma grozījumu veikšanā un apstiprināšanā ir bijusi NVO pārstāvju viedoklim.

Latvijas VLT tika izveidots saskaņā ar Padomes Regulu Nr. 1698/2005, lai nodrošinātu efektīvu sadarbību starp lauku attīstībā iesaistītām organizācijām un pārvaldes iestādēm. Tā struktūra un pamatfunkcijas ir noteiktas Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plānā 2007.–2013. gadam un LAP 2007-2013. Saskaņā ar tiem, tīkla struktūra un darbības mehānisms bija jāizveido līdz 2008. gadam, bet Tīkla darbības programmas jāizstrādā 2008. gada ietvaros.

Saskaņā ar VLT Rīcības programmu 2009.-2014. gadam, VLT tika „veidots kā vieta publiskām diskusijām, kuru rezultātā var apkopot rekomendācijas lauku attīstības politikas īstenošanai”. VLT virsmērķis ir sekmēt lauku attīstībā iesaistītu organizāciju un pārvaldes iestāžu aktīvu līdzdalību Lauku attīstības programmā, veidojot vidi koordinētām darbībām lauku attīstības politikas īstenošanā. VLT Sekretariāts darbojas VLT darbības nodrošināšanai. Sekretariāta izveidošana tika deleģēta sabiedrībai ar ierobežotu atbildību „Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs” (turpmāk LLKC). VLT Sadarbības Padome (SP) izveidota saskaņā ar LR ZM 2008. gada 21. jūlija rīkojumu Nr. 135 un darbojas saskaņā ar Padomes nolikumu. SP sastāvu apstiprināja ZM ministrs. Tomēr ar 2009. gada 13. oktobra rīkojumu Nr. 194 SP vairs nav ZM pārziņā. Kopš 2010. gada SP ir izveidota VLT Sekretariāta pakļautībā kā konsultējoša institūcija. Padomes tiekas ne mazāk kā 2 reizes gadā. Pārstāvji tiek deleģēti no dažādām ar lauku attīstību saistītām NVO un valsts organizācijām. Kopš Padomes darba sākuma, organizāciju dalība Padomē ir bijusi mainīga, un arī pati Padome ir kļuvusi mazāk formāla, apvienojot organizācijas, kuras

tiešām aktīvi darbojas un izmanto VLT. Sākotnēji lielāks uzsvars ir likts uz valsts institūciju iesaisti, bet ar 2010. gadu lielāka nozīme ir NVO. VLT tematiskās darba grupas veidotas vietējā un reģionālā līmenī, apvienojot cilvēkus ar līdzīgām aktualitātēm un problēmām. Sākotnēji vietējās un reģionālās tematiskās grupas tika veidotas VRG ietvaros un to darbība tiek atbalstīta LEADER pasākuma ietvaros.

VLT darbojas ciešā sadarbībā ar LLKC. LLKC veido centrālais birojs ar 11 darbiniekiem un reģionu pārstāvniecības 8 reģionos ar 26 pakalpojumu punktiem (26 rajoni), kuru mērķis ir nodrošināt pakalpojumu pieejamību tuvāk lauku iedzīvotājiem. LLKC sastāvā ietilpst komercdaļa un 3 savstarpēji nodalītas struktūras:

- Zināšanu pārneses centrs,
- Mežu konsultāciju pakalpojumu centrs,
- Lauku attīstības daļa ar VLT Sekretariātu un Valsts Zivsaimniecības Sadarbības tīkla Sekretariātu.

Visu struktūru sniegtie pakalpojumi ir finansiāli atdalīti, taču savstarpēji papildinoši. LLKC ir izveidota infrastruktūra un ir pieejami cilvēkresursi, kurus katra struktūra izmanto savu pakalpojumu sniegšanai. Ik gadus notiek valsts subsidēto pakalpojumu saraksta un finansējuma saskaņošana ar LR ZM, kas ir arī finansējuma piešķirējs. No 2009. gadā subsīdijas LLKC pakalpojumu sniegšanai ir samazinājušās no 1,42 milj. uz 0,21 milj. EUR, atstājot pašus svarīgākos saistībā ar KLP. Daudzi pasākumi saistībā ar lauku attīstību ir pārcelti uz VLT darbības lauku, paplašinot pasākumu mērķauditorijas loku un jautājumu jomu.

5.2. Programmas uzbūve: prioritāšu apraksts un pasākumi, izmaiņas

LAP 2007-2013 uzbūve tika veidota atbilstoši veiktajai SVID analīzei un izvēlētai Stratēģijai virsmērķa *Pārticis cilvēks ilgtspējīgi apdzīvotos Latvijas laukos* sasniegšanai, nosakot četras prioritātes jeb asis (norādīts finansējuma procents no Programmas kopējā plānotā publiskā finansējuma):

- lauksaimniecības un mežsaimniecības konkurētspējas uzlabošana (sākotnēji bija plānots 47,7% apmērā, gala versijā 40%);
- vides un lauku ainavas uzlabošana (publiskais finansējums attiecīgi 26,8% un 38,1%);
- lauku dzīves kvalitātes un ekonomikas dažādošanas veicināšana (publiskais finansējums attiecīgi 19% un 15%);
- LEADER pieejas izmantošana (publiskais finansējums attiecīgi 2,4% un 2,9%).

Ass mērķu sasaiti ar stratēģiskajiem mērķiem raksturo izvēlētie stratēģiskie rādītāji. Programmā ir definētas Padomes Regulas Nr. 1698/2005 11. panta 3. punkta c) apakšpunktā un 13. panta 2. punkta a) apakšpunktā paredzēto valsts stratēģijas un stratēģiskās uzraudzības (turpmāk - *Lead*) rādītāju sākotnējā stāvokļa vērtības un Programmas īstenošanas ietekmē sasniedzamās vērtības. Salīdzinājumā ar aktuālajām šo rādītāju vērtībām tika novērtēta Programmas stratēģisko mērķu sasniegšana. Katrai asij ir savi stratēģiskie sākumstāvokļa rādītāji, un kā Programmas vispārējie ir noteikti šādi **stratēģiskie rādītāji**:

- *ekonomiskā attīstība [IKP/iedz. (PSL), % no ES-25];*
- *nodarbinātība [Nodarbināto īpatsvars kopējā (attiecīgās vecuma grupas) iedzīvotāju skaitā (15-64 gadi), %];*
- *bezdarbs [Darba meklētāju īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitā, %].*

Katrai asij noteikti vairāki apakšmērķi un to sasniegšanai izvēlētie pasākumi.

Programmas **1. ass** *Lauksaimniecības un mežsaimniecības nozares konkurētspējas uzlabošana* pamatojumā būtiskākās definētās vajadzības ir:

- ražošanas un pārstrādes tehnoloģiskā attīstība, pārstrukturēšana;
- bioloģiskās un integrētās lauksaimniecības sistēmu attīstība,
- sektorā strādājošo zināšanu un prasmju vairošana,
- ražotāju grupu attīstība (kooperācija).

Izvēlētās vajadzības kopumā izriet no situācijas apraksta un SVID analīzes, un ir ietvertas ass mērķī, apakšmērķos, kā arī pasākumu mērķos. Shematiski tas ir attēlots 5.1.attēlā. Izvirzīto vajadzību apmierināšanai tika sākotnēji izvēlēti 9 pasākumi, vēl divos pasākumos tika finansētas vienīgi 2004.-2006. gada perioda pārejošās saistības.

Programmas 1. ass mērķis ir paaugstināt lauksaimniecības un mežsaimniecības uzņēmumu konkurētspēju, atbalstot to pārstrukturizēšanu, kooperāciju, attīstību un inovāciju, kā arī paaugstināt iedzīvotāju profesionālo kvalifikāciju un zināšanas, nodrošinot nepieciešamo konsultāciju pakalpojumu pieejamību.²⁸

Mērķa realizācijai tiek izvēlēti trīs apakšmērķi, kas saistīti ar nepieciešamību izglītēt cilvēkus un uzlabot cilvēkkapitālu, uzlabot tehniku un tehnoloģiju, kā arī veicināt mazo saimniecību pārorientāciju uz tirgu. Lai sasniegtu katru no trīs apakšmērķiem, ir noteikti atbilstoši pasākumi ar mērķiem, kuri jāsasniedz, īstenojot pasākumos iekļautās aktivitātes. Realizēto pasākumu shēma ir redzama 5.1.attēlā.

Izvirzītais ass mērķis, kā arī apakšmērķi ir atbilstoši LAP 2007-2013 identificētajām vajadzībām un prioritātes mērķiem.

Minētā 1. ass pasākumu shēma aptvēra trīs nozīmīgus darbības virzienus – zināšanu pārnese, ieguldījumi fiziskajā kapitālā, kā arī strukturālās izmaiņas. LAP 2007-2013 ietvaros turpināja veikt izmaksas pārejošajām saistībām pasākumā *To standartu ievērošana, kas pamatojas uz Kopienas tiesību aktiem* (1.3.1.), bet jaunas saistības tajā netika uzņemtas.

Prioritārie 1. ass pasākumi *Lauku saimniecību modernizācija* (1.2.1.), *Lauksaimniecības un mežsaimniecības pievienotās vērtības radīšana* (1.2.3.), un *Infrastruktūra, kas attiecas uz lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstību un pielāgošanu* (1.2.5.). Visi šie pasākumi attiecas uz 2. apakšmērķi – konkurētspējas paaugstināšanu, veicot ieguldījumus lauku saimniecību un uzņēmumu fiziskajā kapitālā. Ar šī mērķa sasniegšanu ir saistīti trīs *Lead* rādītāji: *darba ražīgums (produktivitāte) lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un pārtikas nozarē* un to nosaka kā kopējo pievienoto vērtību bāzes cenās uz vienu nozarē nodarbināto. Tie ir saistīti ar vienu no 1. ass mērķa sasniegšanas ietekmes rādītājiem – *darba ražīguma izmaiņas*. Ietekmes rādītājs 2. ass mērķa sasniegšanai ir *ekonomiskā izaugsme*, kuru nosaka kā neto papildus pievienoto vērtību pirktpējas līmenī un kas kopā ar 3. ass ieguldījumu saistīts ar *Lead* rādītāja *ekonomiskā attīstība* izmaiņām.

²⁸ LAP 2007-2013

5.1.attēls. 1. ass shematiska uzbūve (mērķu, apakšmērķu un pasākumu saistība)

Avots: autoru izveidots

Ievērojot ar 1. ass pasākumiem saistīto vajadzību daudzveidību, kā arī dažādās jomas, uz kurām šie pasākumi attiecas (lauksaimniecība ar tās daudzveidīgo struktūru un dažādu saimniecību grupu atšķirīgām vajadzībām, mežsaimniecība un lauksaimniecības produktu pārstrāde), ir pamatots izvēlētais pasākumu skaits. Nozīmīgu ietekmi uz iespēju sasniegt izvēlētos mērķus atstāja Programmas laikā veiktās izmaiņas, kuru rezultātā tika būtiski mainīts finansējums gan asīs, gan atsevišķiem pasākumiem, kas saistīti ar dažādiem apakšmērķiem, tai skaitā atsevišķi pasākumi apturēti (skat. turpmāk tekstā).

Vajadzības, kas saistās ar profesionālās kvalifikācijas un zināšanu paaugstināšanu, kā arī konsultāciju pakalpojumu pieejamību, bija paredzēts nosegt ar 1.apakšmērķa pasākumiem. Šajā pasākumu grupā ietilpa arī jauno zemnieku un pensionāru pārvaldītu saimniecību nodošanas jaunāku saimnieku pārvaldījumā. LAP 2007-2013 pasākums *Priekšlaicīga pensionēšanās* (1.1.3.) netika īstenots un saistāms tikai ar iepriekšējā perioda pārejošām saistībām.

Galvenais uzsvars 1. ass otrā apakšmērķa sasniegšanai izvēlēts, atbalstot pasākumus, kas vērsti uz lauksaimniecības uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšanu, veicinot ražošanas un pārstrādes tehnoloģisko attīstību, pievienotās vērtības paaugstināšanu. Šie pasākumi saistīti ar investīcijām lauku saimniecībās, kā arī mežsaimniecības un pārtikas rūpniecības uzņēmumos. Pamatojums tam bija vajadzība modernizēt novecojušās iekārtas un būves, radušās papildu izmaksas sakarā ar augošajām vides prasībām, kā arī fakts, ka

līdzšinējās atbalsta programmas bija daudz lielākā mērā sekmējušas tehnikas atjaunošanu, taču mazākā mērā – lauksaimniecības būvju būvniecību un rekonstrukciju. Pēdējā iemesla dēļ ilgtermiņa ieguldījumi būvēs tika izvirzīti kā prioritāri. Tika atbalstīta arī lauksaimniecības un mežsaimniecības infrastruktūras uzlabošana.

Trešā apakšmērķa pasākumi aptvēra vajadzības, kas specifiskas jaunajām dalībvalstīm – daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizācijas veicināšana, lai tie vairāk orientētos uz tirgus ražošanu, un ražotāju grupu attīstība.

Tomēr LAP 2007-2013 realizācijas gaitā tika veikti būtiski grozījumi, kas izmainīja līdzsvaru starp minētajiem apakšmērķiem. Nozīmīgākās izmaiņas tika veiktas ar 19.06.2009. UK lēmumu. Izmaiņu motivācija bija saistīta ar ekonomisko krīzi, un ZM kā Vadošās iestādes un LAD kā maksājumu iestādes kapacitātes samazināšanos, kā rezultātā tika atzīts par lietderīgu veidot Programmu kompaktāku, apturot vai samazinot finansējumu vairākiem pasākumiem un “...nodrošinot to pasākumu ieviešanu, kuri vērsti uz tūlītēju ekonomiskās aktivitātes stimulēšanu lauku teritorijā, un kuri nodrošinātu lauksaimniecības uzņēmumu darbības efektivitātes paaugstināšanu” (Grozījumi LAP_5_080709). Tā rezultātā 2009. gadā tika nolemts turpmāk neievieš pasākumus *Atbalsts jaunajiem lauksaimniekiem* (1.1.2.) un *Atbalsts daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizācijai* (1.4.1.), kuri bija orientēti uz specifisku un nozarei nozīmīgu mērķu īstenošanu – komerciālas un konkurētspējīgas saimnieciskās darbības attīstības sekmēšanu līdzšinējā daļēji naturālo saimniecību grupā, kā arī gados jaunu cilvēku iesaistīšanas sekmēšanu pastāvīgās lauksaimnieciskās aktivitātēs. Vēlāk (2010.-2012. g.) šie pasākumi tika atjaunoti tikai nelielā daļā valsts teritorijas (Latgalē un Vidzemes ziemeļaustrumos), taču daudz mazākā apjomā nekā sākotnēji plānots. Būtiski tika samazināts finansējums pasākumos *Arodapmācības un informācijas pasākumi* (1.1.1.) un *Ražotāju grupas* (1.4.2.), bet pilnībā pārtraukts pasākums *Konsultāciju pakalpojumu izmantošana* (1.1.4.). Šo izmaiņu ietekmē tika būtiski ierobežota ar pieminētajiem pasākumiem saistīto vajadzību apmierināšanas iespēja, jo pasākumi, uz kuriem tika pārcelts attiecīgais finansējums (2. ass pasākumi un pasākums *Lauku saimniecību modernizācija* (1.2.1)) nav tieši saistīti ar konkrētajiem mērķiem un atšķiras to saņēmēju loks.

Tā kā apturēto pasākumu sasniedzamo mērķu aktualitāte nebija zudusi, tika aktivizēts VLT, nodrošinot sabiedrības informēšanas funkciju.

Atsevišķas vajadzības netika nosegtas ar 1. ass pasākumiem. Tā, neraugoties uz formulēto vajadzību - *Ārējo tirgu apgūšanas kompetenču paaugstināšanas* pasākumu atbalsts, īpaši produktiem ar augstāku pievienoto vērtību - netika realizēti pasākumi vai aktivitātes ar šādu mērķi. Savukārt atbalsts biomasas ražošanai enerģijai un nepārtikas rūpniecībai, kā arī lauksaimniecības nozarē saražoto blakusproduktu otrreizējās izmantošanas procesu būtiska uzlabošana tika veiktas ar 3. ass pasākumiem, atbalstot kurināmā un enerģijas ražošanu pasākumā *Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai (ietverot ar lauksaimniecību nesaistītu darbību dažādošanu)* (3.1.2.(3.1.1.)). Līdz ar to tika mainīts atbalsta akcents no lauksaimniecības blakusproduktu izmantošanas uzlabošanas, kas tieši saistīta ar vajadzību celt sektora konkurētspēju, uz konkrēti enerģijas ražošanu, turklāt šīs finansiāli apjomīgās aktivitātes ieviešana būtiski samazināja pieejamo finansējumu citām 3. ass aktivitātēm.

LAP 2007-2013 1. ass pasākumu saistība ar mērķa virzieniem, sākumstāvokļa un ietekmes rādītājiem parādīta 5.1.tabulā.

5.1.tabula. 1. ass pasākumu, stratēģisko rādītāju un ietekmes rādītāju saistība

Kopējie rādītāji			Pasākuma kods									Ietekmes rādītājs
Veids	Kods	Nosaukums	1.1.1.	1.1.2.	1.1.4.	1.2.1.	1.2.2.	1.2.3.	1.2.5.	1.4.1.	1.4.2.	
Sākotnējā stāvokļa, mērķa (* - Lead)	O.4*	Izglītība un zināšanas lauksaimniecībā [Saimniecību vadītāju ar profesionālo vai augstāko izglītību īpatsvars kopējā saimniecību vadītāju skaitā (%)]										
	O.6*	Darba ražīgums (produktivitāte) lauksaimniecībā [Bruto pievienotā vērtība bāzes cenās uz vienu lauksaimniecības darbaspēka vienību (tūkst.EUR/GDV)]		X		X				X		I.3
	O.9	Ekonomikas attīstība primārajā sektorā [Bruto pievienotā vērtība primārajā sektorā, milj.EUR]		X		X	X		X	X		I.1
	O.10*	Darba ražīgums (produktivitāte) pārtikas nozarē [Bruto pievienotā vērtība bāzes cenās uz vienu nozarē nodarbināto, tūkst.EUR/nod.]						X				I.3
	O.14*	Darba ražīgums (produktivitāte) mežsaimniecībā [Bruto pievienotā vērtība bāzes cenās uz vienu mežsaimniecības nozarē nodarbināto (tūkst.EUR/nod.)]					X					I.3
Ietekmes	I.1	Ekonomiskā izaugsme [Neto papildus pievienotā vērtība pirktpējas līmenī, PSL]		P		P	P	P	P	P	P	
	I.3	Darba ražīgums (produktivitāte) [Bruto pievienotās vērtības uz vienu gadā nodarbināto darbaspēka vienību izmaiņas, EUR/nodarb.]		P	P	P	P	P	P	P	P	

Piezīme: Zaļi iekrāsota ir rādītāja atbilstība piedāvātajam pasākumam saskaņā ar VUNI²⁹, ar P atzīmēta rādītāja noteikšana Programmas pasākumā, ar X atzīmēta pasākuma un ar mērķi saistītā sākotnējā stāvokļa rādītāja savstarpējā sakarība.

Avots: autoru izveidots

Vislielākais ieguldījums no pasākumiem plānots konkurētspējas veicināšanai. Līdz ar to nozīmīgākie sākotnējā stāvokļa rādītāji ir *darba ražīgums (produktivitāte) lauksaimniecībā*, kā arī *bruto pamatkapitāla veidošana lauksaimniecībā*. Atsevišķi pasākumi ir saistīti ar šo rādītāju izmaiņām arī mežsaimniecības un pārtikas ražošanas nozarēs. Pasākumu ietekmi uz ass mērķiem mēra ar diviem uz ekonomiku attiecināmiem ietekmes rādītājiem – *ekonomiskā izaugsme* un *darba ražīgums (produktivitāte)*.

Programmas 2. asī Vides un lauku ainavas uzlabošana definētais pasākumu ieviešanas mērķis ir lauksaimniecības zemes ilgtspējīga izmantošana, atbalstot vidi saudzējošu ražošanas metožu pielietošanu, aizsargājot, bagātinot un ilgtspējīgi izmantojot dabas resursus un ainavas lauku apvidos. Minētais mērķis iekļauj divus apakšmērķus:

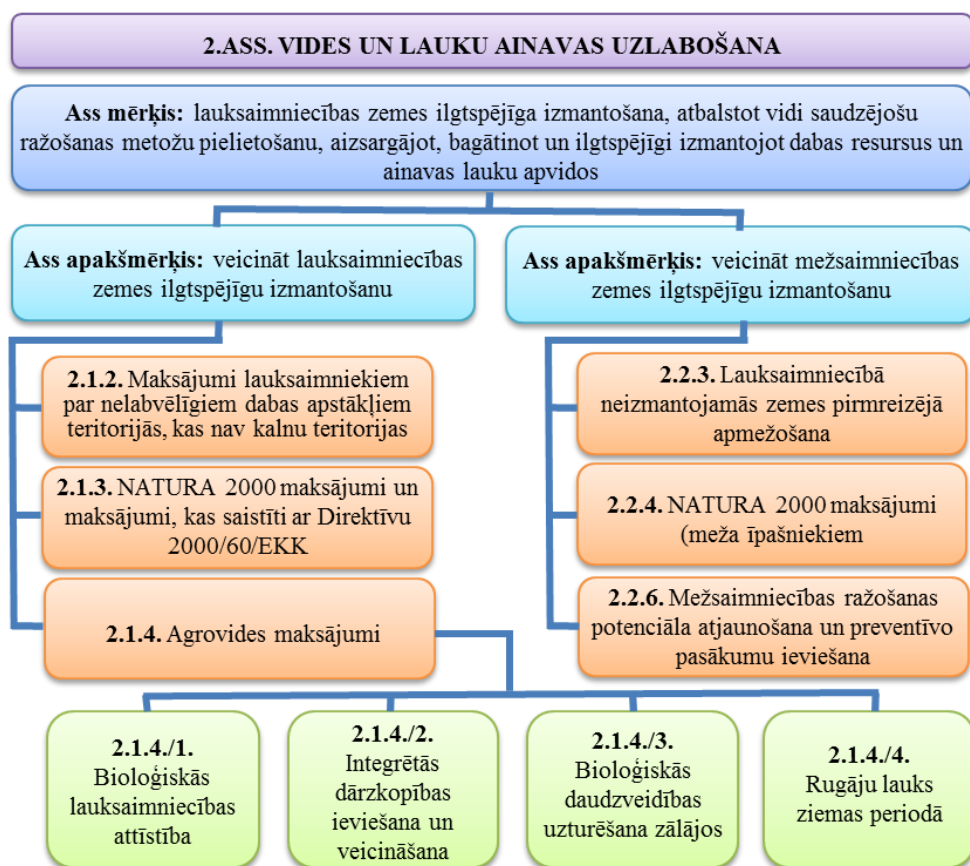
- veicināt lauksaimniecības zemes ilgtspējīgu izmantošanu;
- veicināt mežsaimniecības zemes ilgtspējīgu izmantošanu.

LAP 2007-2013 saistībā ar vides un lauku ainavas uzlabošanu identificētas vairākas vajadzības, kuras dažādā apmērā nosegtas ar sešiem pasākumiem, katram apakšmērķim izvēloties trīs pasākumus (skat. 5.2.att.). Kopumā Latvija daļēji izmantoja iespējas attiecībā uz potenciālajiem vides pasākumiem un to ieviešanu, jo tika izvēlēti seši pasākumi no 12 iespējamajiem, pie tam Agrovīdes maksājumu pasākumā bija iespējams veidot vairākus apakšpasākumus. Četri no Programmas pasākumiem bija kompensāciju maksājumi par atbalstītajām platībām gan lauksaimniecības zemēs (2.1.2., 2.1.3., 2.1.4.), gan meža zemēs (2.2.4. pasākums). Savukārt divos pasākumos meža zemēs (2.2.3. un 2.2.6.) atbalstīja

²⁹ Guidance Note E – Measure Fiches

platību apmežošanu un mežaudžu atjaunošanu, kā arī dažādus preventīvos pasākumus, lai samazinātu meža postījumus. Atbalsta saņēmēju loks 2. ass pasākumos bija noteikti pietiekami plaši un faktiski netika ierobežots. Platību maksājumos lauksaimniecības zemēs atbalsta saņēmējos iekļāva visas nozīmīgākās zemes apsaimniekotāju grupas, bet 2.2.6. pasākumā preventīvos pasākumus (projektus) varēja realizēt arī valsts pārvaldes institūcija – Valsts meža dienests. Agrovides pasākumā, atšķirībā no 2.1.2. un 2.1.3. pasākuma, nebija noteikta īpaša mērķa teritorija, tas bija pieejams visā Latvijas teritorijā platībām, kas atbilst apakšpasākumu nosacījumiem (piem., zeme atbilst bioloģiskās lauksaimniecības sertifikācijas prasībām vai ir noteikts BVZ statuss). Atbalsta saņēmēju noteikšanā tika veidota plaša pieeja, savukārt atbalsta saņemšanas nosacījumi galvenokārt iekļāva pamatprasības un salīdzinoši maz tika izmantoti uz mērķi vērsti papildu nosacījumi.

Nozīmīgs faktors Programmas 2. ass īstenošanā lauksaimniecības zemēs bija atbalstam tiesīgo platību noteikšana. Vadoties pēc drošas finanšu vadības principa, arī vides un lauku ainavas uzlabošanas pasākumu atbalsta administrēšana tika pieskaņota tiešo atbalsta shēmu maksājumu administrēšanai, kas neierobežo atbalsta saņēmēju loku, bet nodrošina efektīvas kontroles. Līdz ar to tika ievērota gan atbalsta saņēmēja lauksaimnieka definīcija, gan atbalstam tiesīgo platību noteikšana un savstarpējās atbilstības nosacījumu ievērošana atbilstoši Padomes Regulai Nr. 1782/2003. Programmas 2.1.2., 2.1.3. un 2.1.4. pasākumā tika noteikti ierobežojumi, ka līdz 2010. gadam vai brīdim, kad brīdim, kad LAD būs pārveidojis Integrētās administrēšanas un kontroles sistēmu (IAKS), atbalsta maksājumus var saņemt tikai par platībām, par kurām ir tiesības saņemt vienoto platības maksājumu (VPM). Tādējādi plānotajā intervencē neiekļāvās atsevišķas ar identificētajām vajadzībām saistītās platības, piemēram, applūstošie un daļēji aizaugušie ES aizsargājamo zālāju biotopi. Vairākos 2. ass pasākumos atbalstītās platības varēja arī savstarpēji pārklāties.

5.2.attēls. 2. ass shematiska uzbūve (mērķu, apakšmērķu un pasākumu saistība)

Avots: Autoru izveidots

Lielākais LAP 2007-2013 2. ass pasākums gan pēc atbalsta saņēmēju skaita, gan atbalstītajām platībām, gan izmaksātā publiskā finansējuma bija pasākums *Maksājumi lauksaimniekiem par nelabvēlīgiem dabas apstākļiem teritorijās, kas nav kalnu teritorijas* (MLA jeb 2.1.2.). Ar šī pasākuma intervenci saistās arī nozīmīgas izmaiņas programmas uzbūvē, jo sākotnēji 2.1.2. pasākumu bija paredzēts realizēt tikai līdz 2009. gada beigām, taču, pārdalot pieejamo finansējumu un saglabājoties Programmā identificētajām vajadzībām, lai kompensētu neiegūtus ieņēmumus, pasākums tika turpināts līdz 2013. gada beigām. Tā rezultātā programmā bija nepieciešams veikt ievērojamus finanšu grozījumus, kas tādējādi ietekmēja citus pasākumus ne tikai šajā prioritātē.

Savukārt 2.1.3. pasākumā sākotnēji tika uzsākts atbalsts attiecībā uz Natura 2000 teritorijām, bet maksājumus, kas saistīti ar Direktīvu 2000/60/EK bija plānots ieviest no 2009. gada, taču aktivitātes saistībā ar ūdens kvalitātes aizsardzību netika ieviestas.

Vides un lauku ainavas uzlabošanas prioritātē, turpinot arī LAP 2004-2006 uzņemtas saistības, LAP 2007-2013 periodā atsevišķi pasākumi tika atbalstīti gan no valsts budžeta, gan ELFLA līdzekļiem - erozijas ierobežošana, buferjoslu ierīkošana, lauksaimniecības dzīvnieku ģenētisko resursu saglabāšana.

LAP 2007-2013 identificētās vajadzības un to saistība ar 2. ass pasākumiem parādīta 5.2. pielikuma 2. attēlā. Praktiski visas Programmā identificētās vajadzības ir saistītas ar LAP 2007-2013 pasākumiem, izņemot meža vides maksājumu nodrošināšanu. Minētajai vajadzībai savulaik Programmā tika izstrādāts īpašs pasākums, taču netika ieviests, galvenokārt saistībā ar atbalstam tiesīgo platību nosacījumiem. Kopumā 2. ass uzbūvē saskatāmi atsevišķi trūkumi. Definētās vajadzības 2. asī, kuras norāda uz Latvijas

izvēlētajām prioritātēm, raksturojamas pēc to nozīmes un mērķtiecīguma (t.sk. teritoriālā griezumā, kas jo īpaši aktuāli platību maksājumos vides stāvokļa uzturēšanai). Piemēram, definētā vajadzība atbalsts vidi saudzējošas ražošanas metožu pielietošanai, ir ļoti plaša un vispārīga. Ar minēto vajadzību saistītais pamatojums un apraksts nenorāda uz konkrētām lauksaimniecības jomām, metodēm vai teritoriālo dalījumu - mērķteritorijām (piem., ĪJT vai upju baseini ar augstu piesārņojuma risku), kurās šāds atbalsts būtu prioritāri nepieciešams. Arī saistībā ar klimata mērķiem vajadzībās minēta tikai Kioto protokola mērķu sasniegšana. Taču minētie mērķi skar plašas jomas, bet LAP 2007-2013 apakšnodaļā 3.2. *Stipro pušu izmantošanai un vājo pušu pārvarēšanai izvēlēta stratēģija* nekas netiek norādīts par situāciju Latvijā saistībā ar klimata pārmaiņām vai adaptēšanos tām. Tādējādi LAP 2007-2013 uzbūvē identificētās vajadzības tika definētas plaši un vispārīgi. Atsevišķām vajadzībām Programmā nav sniegts pietiekams pamatojums.

Lai gan Padomes Regulā Nr.1698/2005 saistībā ar vides un lauku ainavas uzlabošanu mērķi minēta tikai lauksaimniecības zemes ilgtspējīga izmantošana, atzīstami vērtējama Latvijas izvēle noteikt apakšmērķi arī saistībā ar mežsaimniecības zemes izmantošanu, jo Latvijā mežsaimniecība ir nozīmīga nozare un meža zemes apsaimniekošana ir būtiska lauku vides attīstībā. Saistībā ar mežsaimniecību 2. ass vajadzībās minētie ieguldījumi meža zemes infrastruktūrā pārklājas ar 1. ass vajadzībās minēto. Padomes Regulā Nr. 1698/2005 definētajos mērķos un to skaidrojumos saistībā ar 2. asi galvenokārt primāri minēta videi draudzīga zemes izmantošana, tomēr vairākās LAP 2007-2013 2. ass vajadzībās un arī pasākumu mērķos primāri uzsvars likts uz lauksaimniecisko darbību (t.sk. ražošanu) caur kuru attiecīgi tiek nodrošināta ilgtspējīga zemes izmantošana.

LAP 2007-2013 2. ass pasākumu saistība ar mērķa virzieniem, sākumstāvokļa un ietekmes rādītājiem parādīta 5.2.tabulā.

Vislielākais ieguldījums gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi Programmā plānots bioloģiskās daudzveidības prioritātē. Līdz ar to nozīmīgākie sākotnējā stāvokļa rādītāji ir *LPI tendence un ADVZ platību izmaiņas*. 2.2.3., 2.2.4. un 2.2.6. pasākumos meža zemēs bioloģiskās daudzveidības rādītājs ir *koku sugu grupu sadalījums*. Agrovides pasākumam kā sākumstāvokļa rādītāji izmantotami gan ar bioloģisko daudzveidību, gan ūdens un augsnes kvalitāti, gan klimata pārmaiņām saistīti pasākumi (5.2. tabula).

5.2.tabula. 2. ass pasākumu, stratēģisko rādītāju un ietekmes rādītāju saistība

Kopējie rādītāji			Pasākuma kods							Ietekmes rādītājs
Veids	Kods	Nosaukums	2.1.2.	2.1.3.	2.1.4.	2.2.3.	2.2.4.	2.2.6.		
Sākotnējā stāvokļa, mērķa (* - <i>Lead</i>)	O.17*	Bioloģiskā daudzveidība: Lauku putnu populācija [Lauku putnu populācijas indeksa tendence]	X	X	X					I.4
	O.18*	Bioloģiskā daudzveidība: Augstas dabas vērtības lauksaimniecības un mežsaimniecības zemes [Bioloģiski vērtīgo plāvu platība, ha]	X	X	X					I.4, I.5
	O.20*	Ūdens kvalitāte: Barības vielu balance [Gada vidējā slāpekļa un fosfora koncentrācija, kg/ha]			X					I.6
	O.21	Ūdens kvalitāte: Piesārņojums ar nitrātiem un pesticīdiem [Ilgadējā nitrātu un pesticīdu koncentrācijas tendence]			X					
	O.24*	Klimata pārmaiņas: Atjaunojamās enerģijas ražošana no lauksaimnieciskās un mežsaimniecības izcelsmes izejvielām [Atjaunojamās enerģijas ražošana no lauksaimnieciskās izcelsmes izejvielām, kt ekvivalenta]			X					I.7
Ietekmes	I.4	Bioloģiskās daudzveidības samazināšanās novēršana [Izmaiņas bioloģiskās daudzveidības samazināšanās tendencē (lauku putnu populācijas indekss), %]	P - noteikts asij kopumā							
	I.5	No dabas viedokļa vērtīgo lauksaimniecības un mežsaimniecības zemju uzturēšana [No dabas viedokļa vērtīgo zemes platību izmaiņas, ha un kvalitatīvais novērtējums]	P - noteikts asij kopumā							
	I.6	Ūdens kvalitātes uzlabošanās [Izmaiņas barības vielu bilancē, vērtība un tendence]	nav noteikts							
	I.7	Ieguldījums klimata izmaiņu mazināšanā [Atjaunojamās enerģijas ražošanas pieaugums, kt ekvivalenta]	nav noteikts							
	papildus	Vidējais organiskās vielas saturs augsnēs	P - noteikts asij kopumā							

Avots: autoru izveidots

Piezīme: Zaļi iekrāsota ir rādītāja atbilstība piedāvātajam pasākumam saskaņā ar VUNI³⁰, ar P atzīmēta rādītāja noteikšana Programmas pasākumā, ar X atzīmēta pasākuma un ar mērķi saistītā sākotnējā stāvokļa rādītāja savstarpējā sakarība.

Ar vides ass mērķu sasniegšanu saistīti šādi *Lead* rādītāji :

- lauku putnu indekss (bioloģiskā daudzveidība);
- augstas vērtības lauksaimniecības un mežsaimniecības zemes (bioloģiskā daudzveidība);
- barības vielu balance (ūdens kvalitātes uzlabošana);
- atjaunojamās enerģijas ražošana no lauksaimnieciskās un mežsaimniecības izcelsmes izejvielām (ieguldījums klimata izmaiņu mazināšanā).

Vērtējot Programmas uzbūvi saistībā ar 2. ass vajadzībām, veidojas priekšstats, ka daļa Programmā definēto vajadzību saistīta ar kādu konkrētu LAP 2007-2013 pasākumu un definēto vajadzību formulējums (skat. 5.2. pielikumā 2.att.) liecina, ka vajadzības jau sākotnēji daļēji ir pieskaņotas Padomes Regulas Nr. 1698/2005 iespējām un konkrētiem pasākumiem, nevis izriet no situācijas analīzes.

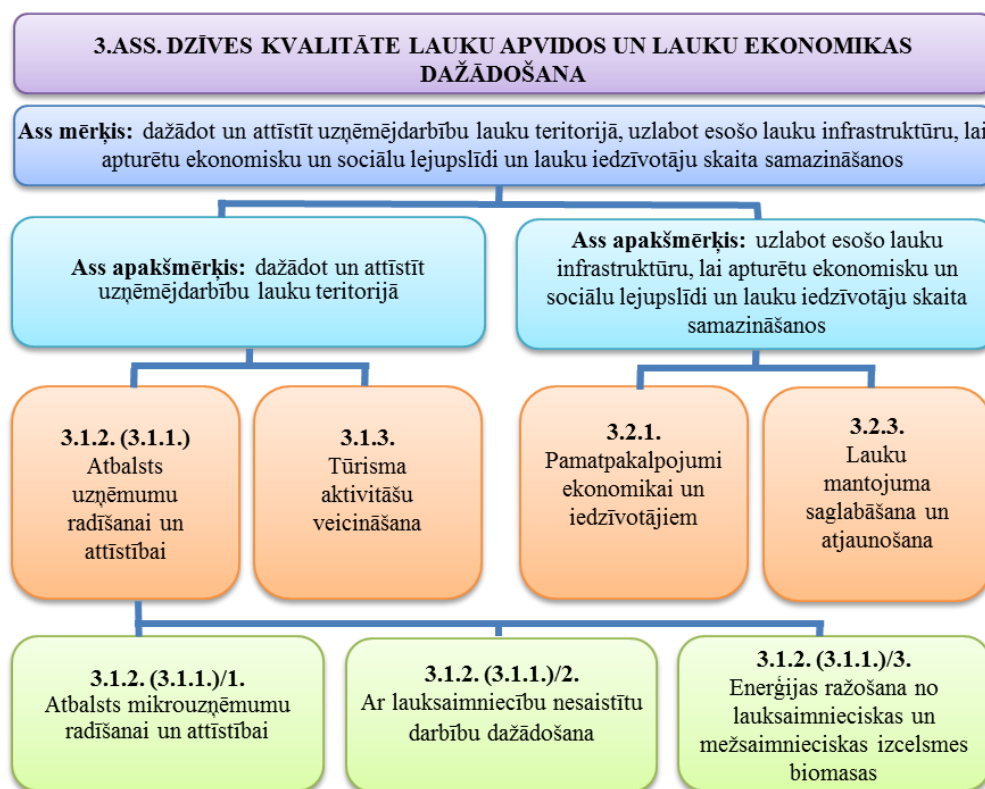
Programmas **3. asī** *Dzīves kvalitāte lauku apvidos un lauku ekonomikas dažādošana* nozīmīgākās identificētās vajadzības ir uzņēmējdarbības dažādošana un attīstība lauku teritorijās, lauku infrastruktūras uzlabošana, pamatpakalpojumi ekonomikai un

³⁰ Guidance Note E – Measure Fiches

iedzīvotājiem. Detalizēts nozīmīgāko vajadzību sadalījuma pārskats saistībā ar ass mērķi, ass apakšmērķiem un izvēlētajiem pasākumiem norādīts 5.2.pielikuma 3. attēlā.

Šis ass mērķis ir dažādot un attīstīt uzņēmējdarbību lauku teritorijā, uzlabot esošo lauku infrastruktūru, lai apturētu ekonomisku un sociālu lejupslīdi un lauku iedzīvotāju skaita samazināšanos. Ass mērķim atbilst divi apakšmērķi, kuru sasniegšanai ir izvēlēti četri pasākumi. Ass mērķis atbilst identificētajām vajadzībām, un ass apakšmērķi atbilst ass mērķim. Stratēģijā ir paredzēta papildinātība ar ES un nacionālo enerģētikas politiku, un Latvijas īpašo mērķu sasniegšanai tika paredzēts izmantots arī ELFLA atbalstu, 3. asī finansējot aktivitātes enerģijas ražošanai no biomasas un stimulējot pieprasījumu pēc atjaunojamās enerģijas resursiem, tomēr Stratēģijas un Programmas vajadzību novērtējumā netika iekļauta nepieciešamība atbalstīt enerģijas ražošanu no biomasas. Izvēlēto pasākumu mērķi ir atbilstoši attiecīgajiem ass apakšmērķiem, ieskaitot pasākumā iekļauto mērķi atbalstīt enerģijas ražošanu no lauksaimniecības un mežsaimniecības izcelsmes biomasas, lai arī tas nav atsevišķi formulēts LAP 2007-2013 SVID analīzē un izvēlētajā stratēģijā saistībā ar 3. ass pasākumiem. Vajadzībai dažādot uzņēmējdarbību lauku teritorijās tas atbilst, bet, ievērojot šīs nozares kapitālietilpību, tas samazina iespējas pārējo nozaru atbalstam. Tas samazina iespējas sasniegt ass un programmas mērķi, saistībā ar tā darbaspēka noturēšanu laukos, kas atbrīvojas lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarēs. Pasākumi ir izvēlēti atbilstoši identificēto vajadzību apmierināšanai, izņemot vajadzību pēc apsaimniekošanas un aizsardzības plānu izstrādes Natura 2000 teritorijām, kas varētu būt saistīts ar to, ka tika gatavots pasākums 3.2.2., kura ietvaros šo plānu izstrādi ir iespējams atbalstīt, bet gala redakcijā izvēlēts tika 3.2.1. pasākums. Šajā aspektā intervences loģika un arī Programmas teksts un iznākuma rādītāji netika pilnībā saskaņoti.

Ass mērķis, ass apakšmērķi un to saistība ar izvēlētajiem pasākumiem un apakšpasākumiem norādīti 5.3. attēlā.

5.3.attēls. 3. ass shematiska uzbūve (mērķu, apakšmērķu un pasākumu saistība)

Avots: autoru izveidots

Ass apakšmērķa - *dažādot un attīstīt uzņēmējdarbību lauku teritorijā* - sasniegšanai ir izvēlēts integrētais pasākums *Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai (ietverot ar lauksaimniecību nesaistītu darbību dažādošanu)* (3.1.2.(3.1.1.)), kas saistīts ar atbalstu nelauksaimnieciskajai uzņēmējdarbībai lauku teritorijās, un pasākums *Tūrisma aktivitāšu veicināšana* (3.1.3.).

Ass apakšmērķa - uzlabot esošo lauku infrastruktūru, lai apturētu ekonomisku un sociālu lejupslīdi un lauku iedzīvotāju skaita samazināšanos - sasniegšanai ir izvēlēti pasākumi *Pamatpakalpojumi ekonomikai un iedzīvotājiem* (3.2.1.), kas saistīts ar infrastruktūras attīstību, un *Lauku mantojuma saglabāšana un atjaunošana* (3.2.3.).

Prioritārie pasākumi šīs ass ietvaros, kuri var būtiski veicināt uzņēmējdarbības un dzīves vides attīstību, iedzīvotāju mobilitātes un nodarbinātības pieaugumu lauku teritorijā, ir *Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai (ietverot ar lauksaimniecību nesaistītu darbību dažādošanu)* (3.1.2./3.1.1.) un *Pamatpakalpojumi ekonomikai un iedzīvotājiem* (3.2.1.).

Programmas ieviešanas gaitā veiktie grozījumi uz 3. ass mērķu sasniegšanu atstāj mazāku iespaidu salīdzinājumā ar situāciju 1. un 2. asī. Grozījumu rezultātā būtiski samazināts mazāk nozīmīgo 3.1.3. un 3.2.3. pasākumu apjoms, taču tas bija lielā mērā pamatoti, ņemot vērā ekonomisko situāciju, un neradīja būtisku ietekmi uz ass mērķu sasniegšanu.

LAP 2007-2013 3. ass pasākumu saistība ar mērķa virzieniem, sākumstāvokļa un ietekmes rādītājiem parādīta 5.3. tabulā.

5.3.tabula. 3. ass pasākumu, stratēģisko rādītāju un ietekmes rādītāju saistība

Veids	Kopējie rādītāji		Pasākuma kods				Ietekmes rādītājs
	Kods	Nosaukums	3.1.2. (3.1.1.)	3.1.3.	3.2.1.	3.2.3.	
Sākotnējā stāvokļa, mērķa (* - <i>Lead</i>)	O.27*	Lauku saimniecību vienīgo īpašnieku-vadītāju, kuriem ir ieņēmumi no blakus nodarbošanās, īpatsvars kopējā vienīgo saimniecību vadītāju-īpašnieku skaitā (%)	X				
	O.28*	Nodarbinātības attīstība [Nodarbināto skaits sekundārajās nozarēs un terciārajās nozarēs, tūkst.]	X	X			I.2
	O.29*	Ekonomiskā attīstība nelauksaimnieciskajās nozarēs [Bruto pievienotā vērtība sekundārajās un terciārajās nozarēs, milj.EUR]	X	X			I.1
	O.30*	Pašnodarbinātības attīstība [Pašnodarbināto skaits, tūkst. cilvēki]	X				
	O.31	Tūrisma infrastruktūra laukos [Gultas vietu skaits tūristu mītnēs (hotelos, kempingos, atpūtas mājās u.tml.)]		X			
	O.32*	Interneta pieejamība lauku apvidos [Interneta pieslēgumu realizējošo iedzīvotāju īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā, %]					
	O.33*	Pakalpojumu sektora attīstība [Kopējā pievienotā vērtība pakalpojumu nozarēs (NACE G– P), milj.EUR]					
	O.34	Migrācijas saldo koeficients [Iedzīvotāju skaita pieauguma un dabiskā pieauguma starpības attiecība pret gada vidējo iedzīvotāju skaitu, uz tūkst iedz.]			X	X	
	O.35*	Mūžizglītība lauku apvidos [Pieaugušo (25-64) līdzdalība izglītībā un apmācībā]					
Ietekmes	I.1	Ekonomiskā izaugsme [Neto papildus pievienotā vērtība pirktspējas līmenī, PSL]	P	P	P	P	
	I.2	Nodarbinātības veicināšana [Neto papildus izveidoto darbavietu skaits pilnā darbalaika ekvivalentā]	P	P	P	P	

Piezīme: Zaļi iekrāsota ir rādītāja atbilstība piedāvātajam pasākumam saskaņā ar VUNI³¹, ar P atzīmēta rādītāja noteikšana Programmas pasākumā, ar X atzīmēta pasākuma un ar mērķi saistītā sākotnējā stāvokļa rādītāja savstarpējā sakarība.

Avots: autoru izveidots

Ievērojot pasākumu dažādo raksturu, ass mērķu un apakšmērķu sniegumu raksturo vairāki sākumstāvokļa rādītāji. Ar uzņēmējdarbības veicināšanu ir saistīti tādi rādītāji kā *nodarbinātības attīstība* un *ekonomiskā attīstība nelauksaimnieciskajās nozarēs* u.c., bet ar lauku infrastruktūras uzlabošanu - *interneta pieejamība lauku apvidos*, *pakalpojumu sektora attīstība* un *migrācijas saldo koeficients*. Pasākumu ietekmi uz ass mērķiem mēra ar diviem uz ekonomiku attiecināmiem ietekmes rādītājiem – *ekonomiskā izaugsme* un *nodarbinātības veicināšana*. Ņemot vērā pasākumu mērķus un atbalstītās aktivitātes LAP 2007-2013 neietekmē tādus rādītājus kā *interneta pieejamība lauku apvidos*, bet sniedz netiešu ietekmi uz pārējiem sākumstāvokļa rādītājiem atbilstoši shēmai.

Programmas **4.ass LEADER pieejas īstenošana** pasākumi izvēlēti, lai atbalstītu pieeju „no apakšas uz augšu” un iesaistītu vietējos iedzīvotājus savas teritorijas attīstībā. Programmas stratēģija stipro pušu izmantošanai pamato 4. asij rezervēto finansējumu ar

³¹ Guidance Note E – Measure Fiches

nepieciešamību sekmēt vietējās iniciatīvas, savukārt ass mērķis virza *LEADER* pieejas radīto vietējo potenciālu uz visas Programmas veiksmīgu ieviešanu.

Vietējo rīcības grupu attīstības raksturošanai definētais 4. asij paredzētais kopējais rādītājs (*VRG teritoriju iedzīvotāju skaita īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā*) nav iekļauts LAP 2007-2013 stratēģisko mērķa sākumstāvokļa rādītāju sarakstā, tomēr programmas situācijas aprakstā un arī SVID kopsavilkumā kā stiprā puse ir minēta augsta vietējo iedzīvotāju iniciatīva un tas, ka jau ir izveidotas VRG ar mērķi veicināt savas teritorijas attīstību. Pieaug interese par to veidošanu teritorijās, kur tās vēl nav izveidojušās.

Izvēlētajiem pasākumiem ir saikne ar vispārējiem stratēģiskajiem rādītājiem *nodarbinātības attīstība* (izņemot 4.3.1. pasākumu) un *ekonomiskā izaugsme*.

Ass **mērķis** ir nodrošināt veiksmīgu lauku attīstības programmas ieviešanu, izmantojot *LEADER* pieeju, veicinot vietējo rīcības grupu darbību, sadarbību un līdzdalību pasākumu īstenošanā, tādējādi uzlabojot uz vietējām vajadzībām balstītus pārvaldības mehānismus vietējā līmenī un pilnveidojot ilgtspējīgas attīstības potenciālu lauku teritorijās.

Ass mērķa sasniegšanai VUNI paredzētais apakšmērķis – ieviest *LEADER* pieeju lauku attīstības programmēšanas pamatplūsmā – Programmas 3.2.apakšnodaļā formulēts atbilstoši pasākumu nosaukumiem (skat. 5.2. pielikuma 4. attēlu):

- vietējo attīstības stratēģiju īstenošana;
- starpteritoriālā un starpvalstu sadarbība;
- VRG darbības nodrošināšana, prasmju apguve, teritorijas aktivizēšana un vietējās attīstības stratēģijas atjaunošana.

Ass uzbūves shēmā, ievērojot ass programmēšanas īpašo raksturu, iekļauts metodoloģijā formulētais ass apakšmērķis un katrs pasākums atsevišķi bez papildu hierarhijas.

LEADER principiem atbilstoši sagatavotu vietējo attīstības stratēģiju īstenošana ir ass prioritārais uzdevums. Atbilstoši izvēlētie pasākumi ir *Vietējo attīstības stratēģiju īstenošana* (4.1.0.), kas nodrošina VRG un VAS atlases un finansēšanas kārtību, un *Konkurētspējas veicināšana un lauku ekonomikas dažādošana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā* (integrētais pasākums 4.1.1./4.1.3.), kas nodrošina to, ka VRG atbilstoši VAS noteiktajām atbalsta jomām īsteno piemērotākos no LAP 2007-2013 1. un 3. ass pasākumu mērķiem Abi pārējie 4. ass pasākumi *Starpteritoriālā un starpvalstu sadarbība* (4.2.1.) un *Vietējās rīcības grupas darbības nodrošināšana, prasmju apguve, teritorijas aktivizēšana un vietējās attīstības stratēģijas atjaunošana* (4.3.1.) atbalsta VRG kapacitātes stiprināšanas un darbības nodrošināšanas projektus. Ass uzbūves shēmu var skatīt 5.4.attēlā.

5.4.attēls. 4. ass shematiska uzbūve (mērķu, apakšmērķu un pasākumu saistība)

Avots: autoru izveidots

Piezīme: * VUNI formulējumā

Programmas stratēģija 4. ass ietvaros paredz atbalstu tikai 3. ass pasākumiem, tomēr programmas uzbūve kopumā (pasākumu apraksts, indikatīvais finanšu sadalījums) jau sākotnēji paredzēja *LEADER* pieejas atbalstu gan 1. ass, gan 3. ass tiem pasākumiem, kuri ir Programmā izvēlēti un kuru īstenošanu ar *LEADER* pieeju pieļauj Padomes Regula Nr. 1698/2005. Pasākumu īstenošanai nepieciešamo normatīvu (MK noteikumu, VAS un rīcības plānu) savstarpējās saskaņošanas gaita gan nedod iespēju tieši īstenot 1. ass pasākumus ar *LEADER* pieeju, bet piedāvā pasākumu 1.2.1. un 1.2.3. mērķiem atbilstošas alternatīvas aktivitātes. Netika paredzēta iespēja īstenot 2. ass pasākumus ar *LEADER* pieeju.

Pasākuma 4.1.1./4.1.3. uzbūve papildus iespējai tieši īstenot projektus citos pasākumos ar *LEADER* atbalstu iekļauj arī īpaši izstrādātas aktivitātes abos apakšpasākumos, kas atbilst attiecīgi 1. ass un 3. ass mērķiem. Apakšpasākuma 4.1.3. īpašās aktivitātes papildina 3. ass mērķu īstenošanas iespējas dzīves kvalitātes uzlabošanas jomā, jo atbalsta pretendents, kas nav tiesīgi saņemt atbalstu sabiedrisko pakalpojumu pieejamības un aktivitāšu dažādošanas veicināšanai pasākumā 3.2.1., kas ir dzīves kvalitātes uzlabošanas apakšmērķa galvenais pasākums 3. asī.

Atsevišķo pasākumu integrēšana vienā pasākumā un tiem kopīgi pieejamā finansējuma noteikšana bija stratēģiski pamatota, jo nodrošināja līdzsvaru starp pieeju „no apakšas uz augšu” un valsts līmeņa noteiktajiem lauku attīstības mērķiem, jo VRG saskārās ar grūtībām nodrošināt vajadzīgo finansējuma sadalījumu starp šiem pasākumiem atbilstošajām rīcībām.

Stratēģisko ietvaru *LEADER* pieejas īstenošanai ar 4. ass pasākumiem var skatīt 5.4.tabulā.

5.4.tabula. 4. ass pasākumu, stratēģisko rādītāju un ietekmes rādītāju saistība

Kopējie rādītāji			Pasākuma kods			Ietekmes rādītājs
Veids	Kods	Nosaukums	4.1.1./4.1.3.	4.2.1.	4.3.1.	
Sākotnējā stāvokļa, mērķa (* - <i>Lead</i>)	O.28*	Nodarbinātības attīstība [Nodarbināto skaits sekundārajās nozarēs un terciārajās nozarēs, tūkst.]	X		X	I.2
	O.29*	Ekonomiskā attīstība neluksaimnieciskajās nozarēs [Bruto pievienotā vērtība sekundārajās un terciārajās nozarēs, milj. EUR]	X			I.1
	O.36*	VRG attīstība [VRG teritoriju iedzīvotāju skaita īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā (%)]	X	X	X	
Ietekmes	I.1	Ekonomiskā izaugsme [Neto papildus pievienotā vērtība pirkspējas līmenī, PSL]	P	P		
	I.2	Nodarbinātības veicināšana [Neto papildus izveidoto darbavietu skaits pilnā darbalaika ekvivalentā]	P	P		

Piezīme: Zaļi iekrāsota ir rādītāja atbilstība piedāvātajam pasākumam saskaņā ar VUNI³², ar P atzīmēta rādītāja noteikšana Programmas pasākumā, ar X atzīmēta pasākuma un ar mērķi saistītā sākotnējā stāvokļa rādītāja savstarpējā sakarība.
Avots: autoru izveidots

Rādītājs *VRG attīstība* pēc VUNI metodoloģijas ir 4. asij paredzēts *Lead* rādītājs, kaut arī nav iekļauts Programmas stratēģisko mērķa sākumstāvokļa rādītāju tabulā, savukārt 3. asij paredzētais *Lead* rādītājs *mūžizglītība lauku apvidos* 4. ass shēmā pēc VUNI metodoloģijas neiederas, bet atbilst tādām pašām pasākumā 4.3.1. finansētām darbībām kapacitātes celšanai, kuras pēc metodoloģijas iekļaujas 3. asī ar pasākumu 3.4.1, kas nav iekļauts LAP 2007-2013.

Tehniskā palīdzība un Valsts lauku tīkls

Tehniskā palīdzība ir ieviesta saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 66. pantu. TP mērķis ir atbalstīt efektīvu un atbilstošu programmas sagatavošanu, apsaimniekošanu, uzraudzību, novērtēšanu, kā arī informācijas un kontroles pasākumus, lai sasniegtu plānotos rezultātus.

Sagatavošanas darbības ir projektu apstiprināšana, t.sk., par lauksaimniecības ietekmi uz vidi izmaksas, kas saistītas ar LAP izstrādi un nepieciešamo grozījumu sagatavošanu, LAP vadību un administrēšanā iesaistīto institūciju vadības, administrēšanas kontroles sistēmu izstrāde, ieviešana un uzturēšana.

Vadības darbības ir projektu apstiprināšana un izmaksas, kas saistītas ar Vadošās iestādes un Maksājumu iestādes darbību, t.sk., institucionālās kapacitātes celšana (darba samaksa, nepieciešamais aprīkojums un tehnika), telpu iekārtošana un aprīkošana.

Uzraudzības darbības ir projektu uzraudzība un kontrole un izmaksas, kas saistītas ar LAP ieviešanas uzraudzību un UK darbību, izmaksas, kas saistītas ar datorizētas uzraudzības informācijas sistēmas izveidi un attīstību, tai skaitā samaksa ekspertiem un institucionālās kapacitātes celšana (darba samaksa, nepieciešamais aprīkojums un tehnika).

Novērtēšanas darbības ir izvērtēšana izmaksas, kas saistītas ar LAP nepārtraukto novērtēšanu, vidēja termiņa novērtējumu, kā arī citiem nepieciešamiem novērtēšanas

³² Guidance Note E – Measure Fiches

pasākumiem (institucionālās kapacitātes celšana (darba samaksa, nepieciešamais aprīkojums un tehnika)), ko veic juridiskas personas vai valsts institūcijas.

Informācijas darbības ir pētījumi, semināri, publicitātes un informācijas pasākumi, ko veic juridiskas personas vai valsts institūcijas.

Kontroles darbības ir izmaksas saistītas ar atbalsta pretendentu iesniegumu izvērtēšanu, auditiem un pārbaudēm uz vietas (t.sk., izmaksas saistītas ar transportu un nepieciešamā aprīkojuma iegāde pārbaužu veikšanai).

Visas uzskaitītās TP darbības iekļauj darba samaksu un valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, kā arī nepieciešamo informācijas sistēmu izstrādi un informācijas tehnoloģiju iegādi un uztādīšanu.

Saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 68. pantu, VLT Rīcības Programmas 2009.-2014. gadam ietvaros VLT uzdevumi tiek īstenoti četros atbalstāmo aktivitāšu virzienos:

1. informācijas aprites nodrošināšana;
2. labas pieredzes un prakses popularizēšana;
3. apmācību programmu izstrāde un īstenošana;
4. starptautiskās dalības un sadarbības procesu nodrošināšana.

VLT Sekretariāts realizē arī tādas aktivitātes, kas saistītas ar VLT darbības nodrošināšanu un pilnveidošanu. Apkopojums par VLT mērķiem, uzdevumiem, aktivitāšu grupām un pasākumiem parādīts 5.2.pielikuma 1.tabulā. Detalizētāks pasākumu uzskaitījums apkopots 5.2.pielikuma 2.tabulā.

VLT izveide un darbība ir cieši saistīta ar LAP 2007-2013 mērķiem, kuri ietverti 4 asīs. 2008. gadā tika izstrādāta un apstiprināta VLT Rīcības programma. Programmas izstrāde aizsākās ar nacionālā līmeņa organizāciju aptauju un VLT mērķu un uzdevumu definēšanu, ko veica ZM pieaicinātais eksperts, VLT Sekretariāts, uzsākot darbību un turpinot Rīcības programmas izstrādi, veica lauku iedzīvotāju un potenciālo sadarbības organizāciju aptauju (kopā ap 3000 respondentu), lai noskaidrotu VLT Rīcības programmas pasākumu plānošanas virzienus un pirmā Rīcības plāna atbalsta pasākumus 2009. gadam.

Katru gadu VLT Sekretariāts izstrādā ikgadējo Rīcības plāna projektu, kurā detalizēti ir aprakstītas ieviešamās aktivitātes, pieejamais finansējums, attiecināmās izmaksas un process, kā aktivitāte ieviešama konkrētajā gadā

Pasākumu izvēle balstās arī uz LR ZM izvirzītajām interesēm lauku attīstībā. Tie ir pasākumi, kuru labumu saņēmēji ir lauku iedzīvotāji, īpaši lauksaimnieki. Tas tiek skaidrots ar LR ZM un arī VLT Sekretariāta uzskatiem, ka lauku attīstību pamatā virza lauksaimniecība un ar to saistītās nozares. LVT Sekretariāts atzīst, ka LR ZM mēdz noraidīt atsevišķus pasākumus, kurus VLT uzskata par nepieciešamiem īstenot. Absolūti lielākā daļa informatīvo semināru, apmācību un pieredzes apmaiņas braucienu ir saistīti ar lauksaimniecības nozari. Informācija par katra gada Rīcības plāniem pieejama VLT interneta vietnē.

5.3. Atsevišķu pasākumu intervences loģika

Šajā apakšnodaļā ir aprakstītas pasākumu intervences loģikas, kā arī sniegts to atbilstības un saskaņotības (bez rādītāju vērtībām) vērtējums. Tas ietver pasākumu un tajos ietilpstošo aktivitāšu savstarpējo saskaņotību, kā arī izvērtējumu, vai intervences loģikā iekļautie rādītāji ir saturiski saskaņoti ar atbilstošajiem mērķiem un attiecīgajām aktivitātēm, un raksturo mērķu sasniegšanu gan pasākuma, gan apakšmērķu un ass mērķu līmenī. Sniegts pasākumu realizācijas gaitas apraksts, kā arī svarīgākie rādītāji, kas raksturo pasākuma

nozīmību (finansējuma īpatsvars no katras ass kopējā, atbalsta saņēmēju vai labuma guvēju skaits no kopējās mērķa grupas).

Visu Programmas pasākumu un apakšpasākumu detalizētas intervences loģikas shēmas norādītas 5.3. pielikumā.

1. ass pasākumu intervences loģika

Kopējā 1. ass pasākumu struktūrā pasākums *Arodapmācības un informācijas* (1.1.1.) netika realizēts nozīmīgā apjomā. Tā sākotnēji plānotais publiskais finansējums veidoja 1,5% no 1. asij paredzētā, bet gala versijā – tikai 0,22%. Attiecīgi samazinājās arī plānotais labuma guvēju skaits: sākotnēji bija plānots 21 000 apmācīto jeb aptuveni 20% no attiecīgajās nozarēs iesaistītajiem, bet gala versijā tas samazinājās 10 reizes - līdz 2000.

Pasākuma intervences loģikas shēma norādīta 5.3. pielikuma 1. attēlā.

Pasākuma mērķiem piesaistītie iznākuma rādītāji ir *apmācībās piedalījušos skaits* (tajā skaitā sieviešu skaits) un *apmācību dienu skaits*. Tiem papildus ir noteikts iznākuma papildu rādītājs – apmācāmo sadalījums pa apmācību moduļiem:

- apmācāmo īpatsvars modulī – lauksaimniecība;
- apmācāmo īpatsvars modulī – pārtikas nozare;
- apmācāmo īpatsvars modulī – mežsaimniecība;
- apmācāmo īpatsvars modulī – saimnieciskā (ekonomiskā) nodrošinājuma bloks.

Pasākuma mērķi ir atbilstoši vajadzībām, kā arī ass mērķim un apakšmērķiem. Pasākuma aktivitātes pēc būtības atbilst pamatojumam un pasākuma mērķim, lai arī tajās neietilpst arodapmācības nodrošināšana, kas minēts pasākuma mērķī.

Pasākuma iznākuma rādītāji (*apmācībās piedalījušos skaits, apmācību dienu skaits, apmācāmo īpatsvars pa moduļiem*) raksturo tā kvantitatīvos rezultātus. Rādītājs *apmācāmo īpatsvars saimnieciskā (ekonomiskā) nodrošinājuma bloka modulī* nav saskaņots ar aktivitātēm, jo atbilstošā aktivitāte netika realizēta. Rezultāta rādītājs (*apmācāmo skaits, kas sekmīgi beiguši kursu*) dod orientējošu priekšstatu par pasākuma mērķu un ass apakšmērķa sasniegšanas pakāpi. Savukārt ietekmes rādītāji uz šo pasākumu tieši nav attiecināti.

Pasākums *Atbalsts jaunajiem lauksaimniekiem* (1.1.2.) sākotnēji bija plānots 4% apmērā no 1. ass publiskā finansējuma, bet gala redakcijā 2,8%. Tā kā atbalsta apjoms paredzēja izveidot komerciāla rakstura lauku saimniecības, kādu Programmas sākumā bija nepilni 10 000, ar sākotnēji plānotajiem līdzekļiem varēja ietekmēt ap 8% no komerciālo saimniecību skaita, bet pēc finansējuma samazinājuma – ap 4%.

Pasākumā tika realizēta viena aktivitāte: Lauksaimniecības uzņēmuma dibināšana pirmo reizi ar mērķi ražot lauksaimniecības produkciju.

Pasākuma mērķis ir atbilstošs vajadzībām, kā arī pasākuma aktivitātes ir atbilstošas mērķim. Atbalsta saņēmējiem bija jābūt vecumā līdz 40 gadiem ar izglītību lauksaimniecībā, kuri vai nu dibina jaunu saimniecību, vai arī pārņem citu saimniecību, kas tādējādi veicina darbaspēka atjaunošanos laukos un atbilst ass 1.1. apakšmērķim *sekmēt zināšanas un uzlabot cilvēkpotenciālu laukos*.

Pasākums saistīts ar Latvijas laukiem ļoti būtiskām vajadzībām, tādēļ tā nepieciešamība ir svarīga. EK vadlīnijās jauno lauksaimnieku atbalsta shēma tiek saistīta ar pensionēšanās shēmu. Latvijā šāda saistība pastāvēja 2004.-2006. gada periodā, taču šajā periodā agrās pensionēšanās shēma netika turpināta (netika uzņemtas jaunas saistības).

Pasākuma iznākuma rādītāji (*atbalstīto jauno lauksaimnieku skaits un kopējais investīciju apjoms*) raksturo tā kvantitatīvos rezultātus. Rezultāta rādītāji (*BPV palielinājums un atbalsta saņēmēju skaits, kas nodarbojas ar bioloģisko lauksaimniecību*) ir saskaņoti ar pasākuma un ass mērķi. Šajā pasākumā, atšķirībā no citiem izvēlētajiem 1.1. apakšmērķa

pasākumiem, tiek atbalstīti ieguldījumi fiziskajā kapitālā, tādēļ rezultāti tiek mērīti ar ekonomiskiem rādītājiem atbalsta saņēmēju līmenī. Ietekmes rādītāji (*ekonomiskā izaugsme* un *darba ražīgums*) ir atbilstoši pasākuma un ass mērķiem. Pasākuma intervences loģikas shēma norādīta 5.3. pielikuma 2. attēlā.

Pasākums ***Lauksaimniekiem un mežsaimniekiem paredzēto konsultāciju pakalpojumu izmantošana*** (1.1.4.) sākotnēji bija plānots finansējums 2% apmērā no 1. ass, atbalstot aptuveni 10% no lauku saimniecību īpašnieku skaita. Taču sakarā ar pasākuma apturēšanu 2009. gadā Programmas gala versijā plānotais finansējums bija tikai 0,01% no 1. asij atvēlētajā publiskā finansējuma, paredzot atbalstu 60 saimniecību īpašniekiem, kas ir mazāk nekā 0,1% no kopskaita.

Pasākuma pamatojums bija palīdzības nepieciešamība lauku iedzīvotājiem, lai tie varētu orientēties lauksaimniecisko un mežsaimniecisko darbību un lauku attīstību reglamentējošo tiesību aktos pēc strauja to pieauguma.

Pasākumā bija paredzētas divas aktivitātēs, kas paredzētas konsultāciju pakalpojumu izmantošanai: lauksaimniekiem un mežsaimniekiem.

Pasākuma aktivitātes bija saistītas ar konsultāciju pakalpojumu izmaksu segšanu, līdz ar to tās ir saskaņotas ar mērķiem. Iznākuma rādītāji (*atbalstīto lauksaimnieku skaits un atbalstīto meža īpašnieku skaits*) ir saskaņoti ar mērķiem un aktivitātēm. Taču, ievērojot pasākuma nenožīmību, tam nav formulēti rezultāta un ietekmes rādītāji.

Pasākuma intervences loģikas shēma norādīta 5.3. pielikuma 3. attēlā.

Pasākums ***Lauku saimniecību modernizācija*** (1.2.1.) bija 1. ass finanšu ietilpīgākais pasākums ar 49% no 1. ass publiskā finansējuma sākotnējā versijā līdz 61,4% - gala versijā. Plānotais atbalstīto lauku saimniecību skaits palielinājās no 1929 līdz 3650. Ņemot vērā, ka atbalsts attiecas uz visām lauku saimniecībām, var secināt, ka atbalsts varēja tieši ietekmēt apmēram 5% no lauku saimniecību kopskaita valstī. Tajā pašā laikā tika plānots atbalstīt 120 saimniecības ar attiecināmo izmaksu summu virs 600 000 EUR, kas aptuveni atbilst saimniecību skaitam ar šādu neto apgrozījumu perioda sākumā.

Pasākuma pamatojums saistīts ar saimniecību tehnoloģiskās modernizācijas nepieciešamību sakarā ar investīciju trūkumu un zemu produktivitāti; ar vides aizsardzību saistītu investīciju nepieciešamību; relatīvi nelielās ilgtermiņa investīcijās ēkās un būvēs salīdzinājumā ar īstermiņa investīcijām tehnikā un iekārtās.

Ar pasākuma mērķi saistītie sākumstāvokļa rādītāji ir *darba ražīgums (produktivitāte)* lauksaimniecībā un bruto pamatkapitāla veidošana lauksaimniecībā.

Pasākuma mērķiem piesaistītie iznākuma rādītāji ir atbalstīto lauku saimniecību skaits un kopējais investīciju apjoms (ieskaitot gan privāto, gan publisko finansējumu). Pasākumā ir noteikti divi iznākuma papildu rādītāji:

- atbalstīto saimniecību skaits, kurām programmēšanas periodā saņemtā atbalsta attiecināmo izmaksu kopsumma pārsniedz 600 000 EUR,
- Kredītu fonda ieviešanas rādītājs: Atbalstīto projektu skaits atbilstošs pasākumam "Lauku saimniecību modernizācija" (ar Kredītu fondu).

Pasākuma intervences loģikas shēma norādīta 5.3. pielikuma 4. attēlā. Pasākuma aktivitātes kopumā atbilst pamatojumam un mērķiem, tomēr būtiski atzīmēt, ka netika izdalītas mērķa grupas un izveidoti tādi atbalsta saņemšanas nosacījumi, kas pirmām kārtām virzītu atbalstu tieši saistībā ar pasākuma pamatojumā uzskaitītajām vajadzībām.

Iznākuma rādītāji - *atbalstīto lauku saimniecību skaits, kopējais investīciju apjoms, un to saimniecību skaits, kurām attiecināmo izmaksu summa pārsniedz 600 000 EUR* - daļēji raksturo mērķu sasniegšanu, jo paredz tikai kopējās sasniedzamās vērtības atbalsta saņēmēju

skaitam un veikto investīciju apjomam, bet neatspoguļo mērķa formulējumā un pasākuma pamatojumā izteiktās īpašās vajadzības veicināt ieguldījumus būvēs un vides projektos.

Rezultāta rādītāji (*BPV palielinājums, saimniecību skaits, kas ievieš jaunus produktus vai tehnoloģijas, jaunbūvēto un atjaunoto ēku platība*) kopumā raksturo ass apakšmērķa sasniegšanu, savukārt ietekmes rādītāji (*ekonomiskā izaugsme un darba ražīgums*) raksturo ass mērķa sasniegšanu.

Pasākums *Mežu ekonomiskās vērtības uzlabošana* (1.2.2.) sākotnējā plānā paredzēja piesaistīt 7,0% no 1. ass publiskā finansējuma, taču gala versijā – tikai 2,8%. Atbalstīt plānoto meža saimniecību skaits attiecīgi samazinājās no 7966 līdz 4100 saimniecībām, kas veido tikai nepilnus 3% no privāto meža īpašnieku skaita.

Pasākuma intervences loģikas shēma norādīta 5.3. pielikuma 5. attēlā. Pasākuma mērķis atbilst identificētajām vajadzībām. Tā aktivitātes ir saskaņotas ar pamatojumu un atbilst mērķim. Pasākuma iznākuma rādītāji (*atbalstīto meža īpašnieku skaits, kopējais investīciju apjoms*) raksturo pasākuma mērķa sasniegšanu, taču rādītājs *atbalstītajiem meža īpašniekiem piederošo mežu kopējā platība* nav tieši saistīts ar mērķiem, jo raksturo nevis ar atbalsta palīdzību sakopto platību, bet gan kopējo platību, kam nav tieša sakara ar atbalstu. Rezultāta rādītāji (*atbalsta rezultātā apkoptās jaunaudzes, nomainītās mazvērtīgās jaunaudzes, saimniecību skaits, kas ievieš jaunus produktus vai tehnoloģijas*) ir saskaņoti ar ass apakšmērķi un pasākuma mērķi, bet ietekmes rādītāji (*ekonomiskā izaugsme un darba ražīgums*) ar ass mērķi.

Pasākums *Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana* (1.2.3.), ir vienīgais LAP 2007-2013 pasākums, kurā tika atbalstīti ieguldījumi lauksaimniecības produktu pārstrādē. Šī pasākuma daļa 1. ass publiskā finansējuma struktūrā sākotnēji bija 12,2%, bet gala versijā – 12,6%. Sākotnēji bija plānots atbalstīt 73 uzņēmumus, kas bija ap 10% no ekonomiski aktīvo pārtikas ražošanas uzņēmumu skaita, bet gala redakcijā šis skaits samazinājās līdz 56 jeb 8% no kopskaita. Pasākuma aktivitātes atbilst tā pamatojumam un mērķiem.

Pasākuma intervences loģikas shēma norādīta 5.3. pielikuma 6. attēlā. Iznākuma rādītāji ir *atbalstīto uzņēmumu skaits* un *kopējo investīciju apjoms*. Tie tikai vispārīgi raksturo pasākuma mērķus, jo nesniedz detalizētu informāciju par to, kā tiek veicināta augstas pievienotās vērtības produktu ražošana, bioloģisko, integrēto, kā arī ar tradicionālām metodēm ražoto produktu pieejamības palielināšana. Rezultāta rādītāji *uzņēmumu skaits, kuri ievieš jaunas tehnoloģijas vai produktus*, kā arī *vertikālajā un horizontālajā integrācijā piedalījušos atbalstīto uzņēmumu skaits* daļēji atbilst ass mērķim un apakšmērķim, jo raksturo tikai daļu no atbalsta rezultātiem. Ietekmes rādītāji (*ekonomiskā izaugsme un darba ražīgums*) atbilst ass mērķim.

Pasākuma *Infrastruktūra, kas attiecas uz lauksaimniecības un mēsaimniecības attīstību un pielāgošanu* (1.2.5.) sākotnēji plānotais publiskais finansējums bija 5,2% no 1. ass, bet gala versijā – jau 9,9% no 1. ass publiskā finansējuma, tātad šis ir viens no pasākumiem ar ievērojamu finanšu līdzekļu palielinājumu pret sākotnēji plānoto. Pasākuma *iznākuma* apjomu raksturo atbalstīto darbību skaits, taču tas nav būtiski mainījies – 847 sākotnējā un 850 beigu versijā. Tā kā pasākuma *iznākuma rādītājos* nav definēta ietekmētā platība, tad grūti novērtēt, kādu daļu no potenciālās mērķgrupas pasākums varēja aptvert.

Pasākuma intervences loģikas shēma norādīta 5.3. pielikuma 7. attēlā. Aktivitātes atbilst pasākuma pamatojumam un pasākuma mērķiem. Pasākuma mērķi atbilst ass apakšmērķim un ass virsmērķim.

Pasākuma iznākuma rādītāji ir *atbalstīto darbību skaits, kopējais investīciju apjoms, izveidoto polderu platība* u.c. Tie raksturo pasākuma mērķu sasniegšanu. Pasākuma rezultāta rādītājs ir *BPV palielinājums atbalstītajās saimniecībās*. Šis rādītājs raksturo ass

mērķi un apakšmērķi, taču konkrētajā pasākumā var nepilnīgi raksturot sasniegto rezultātu, ņemot vērā, ka ieguldījumi infrastruktūrā sniedz atdevi ilgtermiņā, pārsniedzot programmas darbības periodu.. Ietekmes rādītāji (*ekonomiskā izaugsme* un *darba ražīgums*) ir saskaņoti ar ass mērķi.

Pasākums *Atbalsts daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizēšanai* (1.4.1.) bija vienīgais pasākums, kas specifiski orientēts uz nelielo, galvenokārt pašpatēriņam ražojošo saimniecību attīstības sekmēšanu un iekļaušanos tirgū. Pasākuma pamatojums ir atbilstošs vajadzībām un mērķiem. Vajadzības, kas saistītas ar daļēji naturālo saimniecību iekļaušanu tirgū, tika apzinātas programmas sākotnējā stadijā, pasākumam paredzot 10% no 1. ass publiskā finansējuma, lai arī plānotais atbalsta saņēmēju skaits – 2667 saimniecības – bija tikai nepilni 3% no mazo saimniecību skaita Latvijā. Saimniecību iespējas pieteikties pasākumam ierobežoja minimālā apgrozījuma nosacījums, jo tajā varēja piedalīties lauku saimniecības, kuru saimnieciskās darbības apgrozījums (neieskaitot subsīdijas) par pēdējo noslēgto gadu pirms projekta uzsākšanas bija vismaz 3000 EUR, taču nepārsniedzot 10 000 EUR. Šis nosacījums liedza tajā piedalīties vismaz 84% no lauku saimniecību kopskaita, kuru ekonomiskais lielums bija zemāks par 2 Eiropas lieluma vienības (ELV) (atbilstoši ekonomiskā lieluma klasifikācijai, kas bija spēkā līdz 2010. gadam).

LAP 2007-2013 grozījumu rezultātā šī pasākuma plānotais publiskais finansējums gala redakcijā veidoja tikai 4,4% no 1. ass kopsummas, turklāt lielākā daļa no šīs summas bija iepriekšējā perioda saistības. 2007.-2013. gada periodā atbalstīto saimniecību plānotais skaits gala redakcijā bija 1849 saimniecības, kas ir mazāk nekā 3% no mazo saimniecību skaita Programmas beigu posmā (2013. gadā).

Pasākuma intervences loģikas shēma norādīta 5.3. pielikuma 8. attēlā. Pasākuma aktivitātes kopumā atbilst pamatojumam un mērķiem. Iznākuma rādītāji - *atbalstīto daļēji naturālo saimniecību skaits, uzbūvēto vai atjaunoto ēku platība, LZI atbalstītajās saimniecībās, izveidoto ilggadīgo stādījumu platība, kā arī iekārtu un tehnikas vienību skaits* raksturo pasākuma mērķu izpildi.

Pasākumā noteiktais rezultāta rādītājs *saimniecību skaits, kuras uzsāk ražot produkciju tirgum* raksturo ass 1.4. apakšmērķa *sekmēt pāreju jaunajās dalībvalstīs* izpildi, taču nav formulēts kritērijs, pēc kura saimniecību var ieskaitīt šajā kategorijā (to, ka saimniecībai vispār jāražo produkcija tirgum jau pirms pieteikšanās, paredzēja atbalsta saņemšanas nosacījumi), tādēļ ir apgrūtināta šī rādītāja pielietošana. Ietekmes rādītāji – *ekonomiskā izaugsme* un *darba ražīgums* – raksturo ass mērķa sasniegšanu.

Pasākums *Ražotāju grupas* (1.4.2.) ir ieviests sakarā ar nepieciešamību atbalstīt ražotāju grupas, lai tās turpinātu attīstīties. Šis, līdzīgi kā 1.4.1. pasākums, tika ieviests ar mērķi sekmēt strukturālās izmaiņas – veicināt kooperāciju. Taču arī šī pasākuma faktiskais apjoms, salīdzinot ar sākotnēji plānoto, tika būtiski samazināts. Sākotnēji plānotais publiskā finansējuma īpatsvars bija 1,3% no 1. ass, bet gala redakcijā – 0,25%. Savukārt atbalstīt paredzēto ražotāju grupu skaits samazinājās no sākotnēji plānotajām 50 grupām (kas ir 65% no visām ražotāju grupām, kuras darbojās pirms Programmas ieviešanas), līdz 3 grupām.

Atbalsta pretendenti bija lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības (turpmāk – sabiedrības), kas atbilst normatīvajos aktos par lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvo sabiedrību atbilstību atbalsta saņemšanai noteiktajiem kritērijiem, izņemot sabiedrības, kuras ir atzītas saskaņā ar normatīvajiem aktiem par augļu un dārzeņu ražotāju grupu atzīšanu, kā arī tās sabiedrības, kurām piešķir atbalstu 2004.–2006. gada programmēšanas perioda ietvaros.

Pasākuma intervences loģikas shēma norādīta 5.3. pielikuma 9. attēlā. Pasākuma aktivitāte atbilst pamatojumam un pasākuma mērķim. Iznākuma rādītāji – *atbalstīto ražotāju grupu skaits* un *to apgrozījums* – daļēji raksturo pasākuma mērķi, jo neraksturo

ražotāju grupu veidošanos un vienota kvalitātes standarta veicināšanu. Rezultāta rādītājs – *BPV pieaugums atbalstītajās ražotāju grupās* – neraksturo ass 1.4. apakšmērķi pēc VUNI rezultāta rādītāju apraksta, bet atbilst VUNI pasākumu aprakstam³³. Ietekmes rādītāji - *ekonomiskā izaugsme* un *darba ražīgums* – raksturo ass mērķa sasniegšanu.

LAP 2007-2013 1. ass pasākumu saistība ar mērķa virzieniem un rezultāta rādītājiem parādīta 5.5.tabulā.

5.5.tabula. 1. ass pasākumu un rezultātu rādītāju saistība

Kopējie rādītāji			Pasākuma kods										Ietekmes rādītājs
Veids	Kods	Nosaukums	1.1.1.	1.1.2.	1.1.4.	1.2.1.	1.2.2.	1.2.3.	1.2.5.	1.4.1.	1.4.2.		
Rezultāta	R.1	Apmācīto skaits, kas sekmīgi beiguši apmācību kursu	P										
	R.2	Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos, EUR		P	P				P		P		I.1
	R.3	Saimniecību skaits, kuras ievieš jaunus produktus vai tehnoloģijas				P	P	P					
	R.5	Saimniecību skaits, kuras uzsāk ražot produkciju tirgum								P			

Piezīme: Zaļi iekrāsota ir rādītāja atbilstība piedāvātajam pasākumam saskaņā ar VUNI³⁴, ar P atzīmēta rādītāja noteikšana Programmas pasākumā

Avots: autoru izveidots

Kopumā galvenais rādītājs, ar ko atbilstoši VUNI mēra gandrīz visu pasākumu (izņemot 1.1.1. un 1.4.1.-5.5.tabulā neiekļauts) rezultātu, ir *bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos*. Taču Programmā šis rezultātu rādītājs definēts tikai 1.1.2., 1.1.4., 1.2.5. un 1.4.2. pasākumā, nevis 1.2.1. pasākumā, uz kuru LAP 2007-2013 ir likts vislielākais uzsvārs. Arī 1.2.2. un 1.2.3. pasākumā rādītājs nav definēts. Tādējādi Programmas 1.2.1., 1.2.2. un 1.2.3. pasākumā kā galvenais rezultāta rādītājs izvēlēts *saimniecību skaits, kuras ievieš jaunus produktus vai tehnoloģijas*. Apmācību pasākumā (1.1.1.) rezultātus mēra ar rādītāju *apmācīto skaits, kas sekmīgi beiguši apmācību kursu*. Latvijā ir ļoti liels skaits naturālo un daļēji naturālo saimniecību, un 1.4.1. pasākums ir vienīgais, kur paredzēts veicināt tieši šādu saimniecību iekļaušanos tirgū, tāpēc rezultāta rādītāja kritēriju noteikšana ir būtisks intervences plānošanas aspekts. Jautājums par *BPV pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos* rādītāja attiecināšanu uz 1.4.2. pasākumu ir pretrunīgs, jo atbilstoši rezultāta rādītāju aprakstam tas uz šo pasākumu neattiecas.

2. ass pasākumu intervences loģika

LAP 2007-2013 izvēlētie seši 2. ass pasākumi pēc ieguldījuma apjoma, atbalstīto mērķplatību un saņēmēju skaita rādītājiem ievērojami atšķiras, tādējādi arī pasākumos plānotā intervence ir atšķirīga.

Lielākā 2. ass pasākuma *Maksājumi lauksaimniekiem par nelabvēlīgiem dabas apstākļiem teritorijās, kas nav kalnu teritorijas* (2.1.2.) mērķis ir veicināt atklātas lauku ainavas uzturēšanu, nodrošināt un sekmēt ilgtspējīgu lauksaimniecisko darbību, izmantojot videi draudzīgas lauksaimniecības metodes, teritorijās, kurās ir apgrūtināta lauksaimnieciskā

³³ Guidance Note I – Result Indicator Fiches; Guidance Note E – Measure Fiches

³⁴ Guidance Note E – Measure Fiches

darbība. LAP 2007-2013 2.1.2. pasākumā plānotā aktivitāte ir lauksaimnieciskā darbība apsaimniekotā lauksaimniecībā izmantojamā zemē mazāk labvēlīgajos apvidos (MLA), kuri iedalīti trīs kategorijās. Pasākuma pamatojumā minēts, ka mazāk labvēlīgo apvidu teritorijās tiek pārtraukta lauksaimnieciskā darbība, tādējādi turpina pieaugt neapsaimniekotās LIZ platības. Tādējādi degradējas kopējā lauku ainava, samazinās bioloģiskā daudzveidība un novērojama teritoriju depopulācija. Tāpēc nepieciešams kompensēt neiegūtos ieņēmumus, kuri rodas, apsaimniekojot teritorijas ar nelabvēlīgiem dabas apstākļiem. Pasākuma intervences loģikas shēma parādīta 5.3. pielikuma 10. attēlā. Viena daļa no pasākuma mērķa, veicināt atklātas lauku ainavas uzturēšanu, izriet no pasākuma aktivitātes un pamatojuma. Savukārt otra daļa pasākuma mērķa definētajām vajadzībām atbilst daļēji. Arī pasākuma aktivitāte minētajai mērķa daļai atbilst daļēji, jo mērķī iekļauta *videi draudzīgu lauksaimniecības metožu izmantošana*, taču ne ar pasākumu saistītā vajadzība, ne pasākuma pamatojums, ne aktivitāte nenorāda uz nepieciešamību izmantot videi draudzīgas lauksaimniecības metodes vairāk, kā tas noteikts obligātajās prasībās visiem platību maksājumu saņēmējiem. Pasākuma intervences loģikā iznākuma rādītājs - atbalstīto īpašumu skaits kopā un MLA kategorijās (MLA1, MLA2 un MLA3) daļēji saskaņots ar pasākuma mērķiem, jo šis rādītājs tikai daļēji raksturo lauksaimnieciskās darbības nodrošināšanu, izmantojot videi draudzīgas lauksaimniecības metodes. Tomēr rādītājs raksturo lauku apdzīvotību, jo atbalsta saņēmēju skaita palielināšanās vai samazināšanās, liecina arī par marginalizācijas tendencēm. Rezultāta rādītājs platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības (izvairīšanās no marginalizācijas un zemes pamešanas) izriet no iznākuma rādītāja un raksturo ass apakšmērķi, savukārt - *Lauksaimniecībā neizmantotās zemes kopējā platība* neizriet no iznākuma rādītājiem, tomēr šis rādītājs raksturo lauksaimniecības zemes izmantošanu un tās izmaiņas.

Pēc ieguldījuma apjoma MLA pasākums ir otrs lielākais Programmas pasākums, tam tika atvēlēti 20% no kopējā LAP 2007-2013 finansējuma un 51% no 2. ass finansējuma. Latvijā par mazāk labvēlīgiem apvidiem tika noteikti 74,4% no valsts kopējās platības, kurā atrodas 71% no valstī esošās atbalsttiesīgās LIZ. MLA teritorijas tika iedalītas trīs kategorijās, un MLA 3. kategorijā iekļāva platības ar visnelabvēlīgākajiem rādītājiem. MLA pasākuma atbalsts ir kompensācijas maksājums par platībām, kuras apsaimniekotas atbilstoši nosacījumiem. Pasākumā atbalsta saņēmējs apņemas veikt lauksaimniecisko darbību lauksaimniecībā izmantojamā zemē piecus gadus. Visā periodā pasākumā atbalstītajām platībām bija nepieciešams atbilst Vienotā platībmaksājuma (VPM) nosacījumiem. Tādējādi atzīmējams, ka pasākumā plānotā intervence neattiecas uz visām lauksaimniecības zemēm MLA teritorijās. Lai nodrošinātu to, ka platības tiek izmantotas lauksaimnieciskajā ražošanā, papildus tika noteikti kritēriji pastāvīgo pļavu un ganību, sēto zālāju (0,2 LLV/ha) un papuvē atstātajām platībām. Minētās izmaiņas nosacījumos nozīmīgi ietekmēja pasākuma intervences rādītājus - *atbalsta saņēmēju skaitu* un mazākā apmērā arī rādītāju *atbalstītā lauksaimniecības zemes platība*. Sākotnēji Programmā pasākumu (2.1.2.) bija paredzēts realizēt līdz 2009. gada beigām, taču, piešķirot neizmantoto finansējumu no citiem LAP 2007-2013 pasākumiem, tika veikti grozījumi, nosakot termiņu līdz 2013. gada beigām.

LAP 2007-2013 2.1.3. pasākuma ***Natura 2000 maksājumi un maksājumi, kas saistīti ar Direktīvu 2000/60/EKK*** mērķis ir nodrošināt videi draudzīgu lauksaimniecisko darbību teritorijās, kurās pastāv saimnieciskās darbības ierobežojumi saistībā ar Direktīvu 79/409/EEK un 92/43/EEK īstenošanu. Pasākuma 2.1.3. intervences loģikas shēma parādīta 5.3. pielikuma 11. attēlā. Pasākuma mērķis ir atbilstošs 2. ass apakšmērķim un virsmērķim, bet ir pārāk nekonkrēts izvēlētajam pasākumam Padomes Regulas Nr. 1698/2005 ietvaros un nepietiekoši precīzi izsaka pasākuma pamatojumā izteikto vajadzību un tai atbilstoši

veidoto aktivitāti – izmaksāt likumdošanā paredzēto kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem. Pasākuma iznākuma rādītāji daļēji ir saskaņoti ar pasākuma mērķi, jo *atbalstīto īpašumu skaits* tikai pastarpināti raksturo videi draudzīgu lauksaimniecisko darbību. Pasākuma intervences loģikā ir noteikts atbilstošs rezultāta rādītājs, jo tas izriet no iznākuma rādītāja un raksturo ass mērķa sasniegšanu. Pasākuma intervences loģikā veiktas izmaiņas par 35% palielinot ieguldījumu un par 19% samazinot iznākuma rādītāju *atbalstītā lauksaimniecības zemes platība*. Tas galvenokārt saistīts ar to, ka arī 2014. gadā atbalsts šajā pasākumā tika izmaksāts no 2007.-2013. gada programmēšanas perioda līdzekļiem.

Pasākumā 2.1.3. atbalsta maksājums tika maksāts kā kompensācija par saimnieciskās darbības ierobežojumiem lauksaimniecībā izmantojamā zemē. Pasākumā tika atbalstītas pastāvīgās pļavas un ganības, kuras ir iekļautas Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju Natura 2000 sarakstā un atbilst VPM nosacījumiem. Līdz ar to pasākums neattiecas uz visām pļavām un ganībām Natura 2000 teritorijās. Citi papildu nosacījumi atbalsta saņemšanai netika izvirzīti. Atbalstītās platības veidoja vairāk nekā 85% no atbalstam potenciāli iespējamajām platībām Natura 2000 teritorijās.

Programmas stratēģiskajā daļā minētie ierobežojumi lauksaimnieciskajai darbībai Natura 2000 teritorijās tiek aprakstīti 2.1.3. pasākuma pamatojumā. Minētie ierobežojumi lauksaimniecības zemēs Natura 2000 teritorijās nav atbilstoši pamatoti. Papildus tam pamatojumā tiek aprakstīta arī nepieciešamība veikt aktivitātes atbilstoši Ūdens pamatdirektīvai (2000/60/EK). LAP 2007-2013 atzīmēts, ka pēc upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plānu un pasākumu programmas izstrādes no 2009. gada 2.1.3. pasākumā tiks ieviestas jaunas aktivitātes. Tomēr atzīmējams, ka Programmas periodā minētās aktivitātes netika uzsāktas.

LAP 2007-2013 **Agrovides** (2.1.4.) pasākums bija otrs lielākais 2. asī. Tajā ietilpa četri apakšpasākumi, kur katram apakšpasākumam ir noteikts savs mērķis (5.3. pielikuma 12. attēls):

- **2.1.4./1 Bioloģiskās lauksaimniecības attīstība (BLA)** ar mērķi - sekmēt bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas ražošanu, veicinot bioloģiskās lauksaimniecības metožu pielietošanu apsaimniekotajās lauksaimniecībā izmantojamās zemes platībās;
- **2.1.4./2 Integrētās dārzkopības ieviešana un veicināšana (IDIV)** ar mērķi - samazināt augu aizsardzības līdzekļu un mēslošanas līdzekļu lietošanu un sekmēt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, veicinot integrētās audzēšanas metožu pielietošanu dārzkopībā;
- **2.1.4./3 Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālājos (BDUZ)** ar mērķi - veicināt bioloģiski daudzveidīgo zālāju saglabāšanu, savvaļas augu, dzīvnieku, putnu populāciju un ainavas uzturēšanu apsaimniekotajās lauksaimniecībā izmantojamās zemes bioloģiski vērtīgo zālāju platībās;
- **2.1.4./4 Rugāju lauks ziemas periodā (RLZP)** ar mērķi - veicināt augsnes virskārtas aizsardzību pret augsnes degradācijas procesiem, saglabājot augsnē organiskās vielas un samazinot barības vielu noteci.

Intervences loģikas shēmas 2.1.4. pasākuma un atsevišķi apakšpasākumiem parādīta 5.3. pielikuma 12.-16. attēlā. Intervences loģikā LAP 2007-2013 Agrovides pasākums saistīts ar prioritātēm - bioloģiskās daudzveidības saglabāšana, ūdens un augsnes kvalitātes uzlabošana. Plānošanas perioda sākumā 2007. gadā tika uzsākta LAP 2007-2013 Agrovides apakšpasākumu (BLA, BDUZ) īstenošana, kā arī vienlaikus turpinājās no iepriekšējā perioda divu apakšpasākumu „Buferjoslu ierīkošana” un „Vēja erozijas ierobežošana” ieviešana. 2008. gadā tika uzsākti IDIV un RLZP apakšpasākumi. Kopumā Agrovides

pasākumam tika atvēlēti 36% no 2. ass publiskā finansējuma, plānojot atbalstīt 17 500 īpašumus un 17% no atbalsttiesīgās LIZ platības Latvijā. Iznākuma rādītājs atbalstīto īpašumu skaits daļēji raksturo Agrovides pasākuma mērķi. Šis iznākuma rādītājs intervencē iekļauts arī visiem apakšpasākumiem, kuru mērķus tas raksturo vēl mazāk. Tā kā gan saņēmēji, gan platības var tikt atbalstīti vairākos apakšpasākumos, tad atzīmējams, ka saistībā ar iznākuma rādītājiem Agrovides pasākumā intervences loģikā rādītājiem nav precīzas definīcijas.

Ieguldītā finansējuma apjomā Agrovides pasākumā Programmas periodā tika veiktas izmaiņas, pārdalot finansējumu no citiem pasākumiem. Veicot izmaiņas ieguldījuma rādītājiem, pasākuma intervences loģikā tika mainīti arī iznākuma un rezultāta rādītāji, piemēram, gan *atbalstīto īpašumu skaits*, gan *atbalstāmās platības* rādītāji samazināti par 42%. Minētās izmaiņas Programmas grozījumos nav detalizēti pamatotas. Intervences loģikas kontekstā saistībā ar pasākuma nosacījumiem atzīmējams, ka Agrovides apakšpasākumos atbalstītās platības tika regulētas ar noteikumiem, kuri paredzēja ierobežojumus palielināt pasākumā atbalstāmās platības vai jaunu saistību uzņemšanos, kārtējam gadam. Tas saistīts ar finansiāliem apsvērumiem, lai iekļautos LAP 2007-2013 ietvaros pieejamā finansējuma apjomā, ņemot vērā potenciālo atbalsta saņēmēju interesi, palielināt un pieteikt jaunas platības. Minētie ierobežojumi tika noteikti, balstoties uz iepriekšējā gada rādītājiem. Agrovides apakšpasākumos pretendents uzņemas brīvprātīgās saistības uz 5 gadiem, atbalstītās platības savstarpēji nevarēja pārklāties, izņemot RLZP un BLA apakšpasākumos atbalstītās platības. Agrovides pasākumam LAP 2007-2013 sniegts pamatojums, uzskaitot potenciālos ieguvumus no tā realizācijas. Tomēr pasākuma pamatojumā pārsvarā izmantotas vispārīgas atziņas un apgalvojumi par videi draudzīgu metožu pozitīvo devumu. Šī pasākuma pamatojumā trūkst precīzākas saiknes ar konkrētām aktivitātēm, precīziem nosacījumiem un nedefinētām prioritārām mērķplatībām (ĪJT, Natura 2000 u.c.). Kopumā Agrovides pasākuma ieviešanā pamatotā pieeja ir balstīta uz plaši pieejamu pamatpasākumu intervenci, neierobežojot atbalsta saņēmēju loku un neizvēloties diferencētus atbalsta saņemšanas nosacījumus. Tāpat pasākuma pamatojumā minēts, ka LAP 2007-2013 ieviešanas gaitā paredzēts izstrādāt jaunu apakšpasākumu ar mērķi aizsargāt lauksaimniecības zemju bioloģisko daudzveidību arī ārpus zālāju platībām. Attiecībā uz apakšpasākumu prioritārajiem virzieniem to pamatojumos minēts:

- ar piesārņojuma samazināšanu virszemes un pazemes ūdeņos saistāmi apakšpasākumi IDIV, BLA, RLZP;
- augu barības vielu saglabāšanai un erozijas procesu samazināšanai augsnē tiek īstenoti apakšpasākumi RLZP un BLA;
- bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai, kā arī savvaļas dzīvnieku nodrošināšanai ar pārtiku ziemas periodā tiek īstenoti apakšpasākumi BDUZ un RLZP.

Tā kā Agrovides apakšpasākumi pēc to ieguldījuma un mērķvirzieniem ir būtiski atšķirīgi, tad atsevišķi apskatītas arī apakšpasākumu intervences loģikas (5.3. pielikuma 13.-16. attēls). Apjomīgākajā Agrovides apakšpasākuma *Bioloģiskās lauksaimniecības attīstība* (BLA) aktivitātē un mērķī galvenais uzsvars likts uz bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas ražošanu, nevis zemes izmantošanu ar videi draudzīgām metodēm. Savukārt LAP 2007-2013 apakšpasākuma aprakstos bioloģiskās produkcijas ražošanas saikne ar vides stāvokļa uzlabošanu, kā to paredz mērķis, pamatota vispārīgi. Programmā bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas ražošana minēta kā vajadzība 1. ass prioritātēs, taču ne saistībā ar 2. ass prioritāti. BLA pasākuma pamatojumā minēta nepieciešamība pēc šāda apakšpasākuma bioloģiskās lauksaimniecības konkurētspējas veicināšanai un neiegūto ienākumu kompensēšanai, kas netiek minēts Agrovides pasākuma pamatojumā un arī 2. ass

vajadzībās. No apakšpasākuma pamatojuma izriet, ka tas saistāms tikai ar ūdens kvalitātes uzlabošanu, taču Agrovides pasākuma kopējā pamatojumā minēts, ka BLA attiecas uz trīs vides apakšprioritātēm, t.sk., augsnes kvalitātes uzlabošanu un siltumnīcas efekta gāzu emisijas samazināšanu. BLA apakšpasākuma pamatojumā intervences loģikā tas netiek attiecināts uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu. Intervences loģikā (5.3. pielikuma 13. attēls) kā apakšpasākuma iznākuma rādītāji definēti *atbalstīto īpašumu skaits* un *atbalstītā platība*, kura veidoja 9,3% no 2007. gada lauku bloku platībām. Programmas periodā iznākuma un rezultātu rādītājs *atbalstītā platība* samazināts par 23%. Iznākuma rādītāji raksturo apakšpasākuma mērķi, lai gan atbalstāmā platība nav precīzs bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas ražošanas rādītājs. Rezultāta rādītāji izriet no iznākuma rādītājiem un ir saistāmi ar ass apakšmērķi. Tādējādi kopumā BLA apakšpasākuma intervences loģika ir pamatota, lai gan tajā ir vērojami atsevišķi trūkumi, par kuriem liecina veiktie grozījumi.

IDIV apakšpasākums pēc apjoma (ieguldījuma, atbalstītajām platībām) bija mazākais Agrovides apakšpasākums. Lai saņemtu atbalstu IDIV apakšpasākumā, jāievēro lauksaimniecības produktu integrētās audzēšanas prasības saskaņā ar normatīvajiem aktiem par lauksaimniecības produktu integrētās audzēšanas, uzglabāšanas, marķēšanas un kontroles kārtību, ko apliecina ieraksts Valsts augu aizsardzības dienesta (VAAD) lauksaimniecības produktu integrētās audzēšanas reģistrā. Apakšpasākuma pamatojums izveidots atbilstoši, jo aktivitāte sasaistās ar mērķi un iznākuma rādītāju *atbalstītā platība* (5.3. pielikuma 14. attēls). Arī rezultāta rādītājs raksturo ass apakšmērķi. Intervences loģikā sākotnēji neatbilstoši noteiktās iznākuma un rezultāta rādītāju vērtības tika mainītas, kā rezultātā ar Programmas grozījumiem plānotās vērtības tika samazinātas par 75% un vairāk.

BDUZ apakšpasākums pēc ieguldījuma ir otrs lielākais LAP 2007-2013 Agrovides apakšpasākums, kurā tika turpinātas arī pārejošās saistības no LAP 2004-2006. Apakšpasākumā atbalsta pretendenti varēja uzņemt jaunas 5 gadu saistības bioloģiski vērtīgos zālājus (BVZ) ekstensīvi noganot vai vēlu plaujot. LAP 2007-2013 apakšpasākuma pamatojumā minēta tā tieša saikne ar bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas apakšprioritāti, jo īpaši uzsvērtā BVZ apsaimniekošanas nozīme ornitofaunas aizsardzībā. Atzīmējams, ka Agrovides pasākuma kopējā pamatojumā BDUZ apakšpasākuma sākotnēji plānotajos iznākuma rādītājos (*atbalstāmā platība*) tika iekļauts ļoti liels īpatsvars no visām BVZ platībām Latvijā, taču LAP 2007-2013 ieviešanas gaitā šis rādītājs tika samazināts par 37%. Kopumā BDUZ apakšpasākuma intervences loģika (5.3. pielikuma 15. attēls) ir pamatota, jo aktivitāte atbilst apakšpasākuma mērķim. Tomēr intervences loģikā konstatējamas arī daļējas neatbilstības, jo rezultāta rādītājs daļēji saistāms ar iznākuma rādītāju. Iznākuma un rezultāta rādītāji Programmas periodā samazināti vairāk nekā par trešdaļu, kas liecina, ka sākotnējā intervences loģika nav bijusi pietiekami pamatota. Tāpat atzīmējams, ka apakšpasākuma mērķī norādītā LIZ neaptvēra visas potenciālās mērķplatības.

Apakšpasākuma RLZP intervences loģikā noteiktais mērķis atbilst LAP 2007-2013 noteiktajām vajadzībām (5.3. pielikuma 16. attēls). Taču atzīmējams, ka apakšpasākuma nepieciešamība LAP 2007-2013 pamatota ļoti vispārīgi, minot, ka atbalsts vidi saudzējošu metožu pielietošanai, uzlabos augsnes kvalitāti, mazinās eroziju un ūdens piesārņojumu.

RLZP apakšpasākumā atbalsta pretendenti uzņēmās 5 gadu saistības par to, ka atstāj uz lauka nenoplautus kultūraugus līdz nākamā gada 1. martam vai pēc ražas novākšanas atstāj uz lauka līdz nākamā gada 1. martam neiestrādātas kultūraugu pēcplaujas atliekas – rugājus, kā arī atbalstam pieteiktajā laukā nelieto augu aizsardzības līdzekļus un minerālmēslojumu. Apakšpasākuma atbalstu varēja saņemt visā Latvijas teritorijā uz

vienādiem nosacījumiem, tam netika noteiktas speciālas mērķplatības, piemēram, teritorijas ar augstu augsnes erozijas risku, ĪJT vai Natura 2000 teritorijās u.tml.

RLZP apakšpasākuma mērķis daļēji atbilst Agrovides pasākuma kopējam un apakšpasākuma atsevišķajam pamatojumam, jo augsnes degradācija pasākuma aprakstā un pamatojumā nav pietiekami aprakstīta, kā arī mērķī nav minēts devums bioloģiskās daudzveidības aizsardzībā. Apakšpasākuma aktivitāte ir atbilstoša tā mērķim. Intervencē noteiktais apakšpasākuma mērķis saistās ar ass apakšmērķi. Apakšpasākuma iznākuma rādītājs *atbalstāmā platība Natura 2000 teritorijā* daļēji saistāms ar apakšpasākuma mērķi. Apakšpasākuma rezultātu rādītāji ir saskaņoti ar ass apakšmērķi. Salīdzinot ar Programmas perioda sākotnējiem iznākuma un rezultāta rādītājiem, secināms, ka tie beigu posmā ar grozījumiem samazināti vairāk nekā par 80%. Tā kā apakšpasākumā ievērojami pieauga ieguldījuma apjoms, tad secināms, ka intervences loģika sākotnēji nav izveidota pamatota.

LAP 2007-2013 pasākums ***Lauksaimniecībā neizmantojamās zemes pirmreizējā apmežošana*** (2.2.3.) pēc ieguldījuma apjoma bija lielākais ar mežsaimniecību saistītais pasākums 2. asī. Pasākuma ieviešanai bija jāiesniedz projekti, kuriem MK noteikumos tika noteiktas specifiskas prasības. Tāpat nozīmīgs aspekts pasākuma ieviešanā bija ar potenciālo apmežojamo platību saistīti zemes pārvaldības (faktiskās un atļautās izmantošanas) jautājumi. LAP 2007-2013 izvēlētajā stratēģijā ir izvirzīts mērķis meža zemju un neizmantotās lauksaimniecības zemes vērtības paaugstināšana, kurš Programmā atbilstoši pamatots. LAP 2007-2013 vajadzību aprakstā nepieciešamība veikt darbības ar lauksaimniecībā neizmantoto zemi ir galvenokārt saistīta ar dabas aizsardzību, savukārt no izvēlētajā stratēģijas ir saprotams, ka platības ir jāizmanto mežsaimniecībā, tomēr, ievērojot dabas aizsardzības prasības.

Pasākumā 2.2.3. primārā intervences loģika ir vērsta uz vides un lauku ainavas uzlabošanu, nodrošinot lauksaimniecībā neizmantotās zemes izmantošanu, ieaudzējot tajā mežu vai kopjot tajā dabiski ieaugušas mežaudzes. Taču šim pasākumam ir arī vairākas sekundārās loģikas. Pirmkārt, pasākumam ir sagaidāma ietekme uz SEG piesaisti (pozitīvs blakusefekts saistībā ar klimata pārmaiņu ierobežošanu) un, otrkārt, uz 1. ass mērķa sasniegšanu, jo tiks uzlabota mežsaimniecības konkurētspēja.

Apmežošanas 2.2.3. pasākuma izveidotā intervences loģika (5.3. pielikuma 17. attēls) ir daļēji pamatota. Pasākuma mērķis ir atbilstošs pasākuma pamatojumam. Lai gan 2. ass apakšmērķim tas ir daļēji atbilstošs, jo apmežotā lauksaimniecībā neizmantotā zeme pirms mežaudzes ieaudzēšanas nebūtu uzskatāma par mežsaimniecības zemi. Pasākuma aktivitāte sakrīt ar 2.2.3. pasākuma mērķi. Pasākuma iznākuma rādītājs *Atbalstīto saimniecību skaits* nesaistās ar pasākuma mērķi. Savukārt pasākuma rezultātu rādītājs *Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības (izvairīšanās no marginalizācijas un zemes pamešanas)* daļēji saskaņots ar ass apakšmērķi un pasākuma aktivitāti. Uz atsevišķām neatbilstībām intervences loģikā norāda tas, ka 2.2.3. pasākumam Programmas grozījumos regulāri mainīts finansējums (ieguldījums), turklāt minētie grozījumi nav pietiekami pamatoti. Izmaiņas intervences loģikā veiktas arī saistībā ar rezultāta rādītāju. LAP 2007-2013 2. ass ietekmes rādītāji galvenokārt saistīti ar lauksaimniecības, nevis mežsaimniecības zemēm, tādējādi tikai netieši saistāmi ar 2.2.3. pasākuma rezultāta rādītāju.

LAP 2007-2013 kompensāciju maksājums 2.2.4. pasākumā ***Natura 2000 maksājumi (meža īpašniekiem)*** ir tieši saistīts ar meža platībām Natura 2000 teritorijās, kurās noteikti mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi. Pasākuma mērķis ir meža bioloģiskās daudzveidības saglabāšana sabiedrības interesēs privātajos mežos un meža zemēs, kuras atrodas Natura 2000 teritorijās. Atvēlētais finansējums 2.2.4. pasākumā vairākos LAP 2007-2013 grozījumos tika samazināts, tāpat uz pusi un vairāk tika samazināti arī iznākuma un

rezultāta rādītāji. Kopumā pasākumā atbalstītās platības sastādīja tikai pusi no potenciāli atbalstāmajām platībām Latvijas Natura 2000 teritorijās.

Pasākuma 2.2.4. intervences loģika parādīta 5.3. pielikuma 18. attēlā. Pasākuma 2.2.4. mērķis daļēji atbilst pasākuma pamatojumam, kurā uzsvars likts galvenokārt uz mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu juridisko pamatojumu un kompensācijas nepieciešamību, nevis bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu kā tas minēts mērķī. Pasākuma aktivitāte tikai daļēji atbilst pasākuma mērķim, jo pasākuma mērķī nav minēta tā kompensējošā būtība. Pasākuma mērķi atbilst ass apakšmērķim un ass mērķim. Pasākuma iznākuma rādītājs *Atbalstu saņēmušo meža īpašnieku skaits Natura 2000 teritorijā* daļēji saskaņots ar pasākuma mērķi. Pasākuma rezultātu rādītājs ir atbilstošs ass apakšmērķim. Atzīmējams, ka kopumā 2.2.4. pasākuma uzbūve ir saskaņota un atbilstoša Programmā noteiktajām vajadzībām, kuru dēļ pasākums tika izvēlēts, tomēr pasākuma mērķa formulējums nav pietiekoši precīzs.

Meža ugunsdzēsības tehnikas iegāde un preventīvo pasākumu ieviešana ir joma, kurā Latvijā tiek ieguldīti nepietiekami līdzekļi, tādēļ šī vajadzība ir nozīmīga, atbilstoši pamatota un tiek risināta ar 2.2.6. pasākuma ***Mežsaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošana un preventīvo pasākumu ieviešana*** palīdzību. Pasākuma ietvaros tiek atbalstīta mežsaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošana ugunsgrēku un dabas katastrofu radīto (vējgāžu un vējlaužu skarto postījumu novēršanu un meža atjaunošanu) postījumu vietās, kā arī meža ugunsdrošības profilaktisko pasākumu ieviešana. Šis pasākums pēc ieguldījuma bija mazākais 2. ass pasākums, taču ar nozīmīgu devumu ugunsdrošības profilaktisko pasākumu realizēšanā.

Pasākuma 2.2.6. primārā intervences loģika ir pamatota LAP 2007-2013 stratēģijā izvēlētajai vajadzībai (5.3. pielikuma 19. attēls), jo Programmā ir pietiekami saskaņota un pamatota nepieciešamība atjaunot mežsaimniecības ražošanas potenciālu dabas katastrofu radīto bojājumu vietās, ieviešot preventīvus pasākumus bojājumu mazināšanai. Pasākumā 2.2.6. primārā intervences loģika ir vērsta uz vides un lauku ainavas uzlabošanu, atjaunojot zaudēto meža ražošanas potenciālu un ieviešot ugunsdrošības profilaktiskos pasākumus. Taču šim pasākumam ir arī vairākas sekundārās loģikas. Pirmkārt, pasākumam ir sagaidāma ietekme uz SEG piesaisti un, otrkārt, uz 1. ass mērķa sasniegšanu, jo tika uzlabota mežsaimniecības konkurētspēja, samazināti meža nozares riski ilgtermiņā. Iznākuma un rezultāta rādītāji pasākuma intervences loģikā ir noteikti atbilstoši, taču to vērtības neatbilda sākotnējai postījumu prognozei, tāpēc ievērojami tika samazinātas.

Ar mežsaimniecību un meža zemes izmantošanu saistītajos pasākumos atbalsta saņēmēju loks ietvēra gan privātos meža zemes īpašniekus, gan juridiskas personas, bet 2.2.6. pasākumā preventīvos pasākumus (projektus) varēja realizēt arī valsts institūcija (VMD). Pasākuma ieviešanas periodā ir veikti LAP 2007-2013 grozījumi, samazinot sabiedrisko finansējumu. Grozījumu iemesls bija dabas postījumu samazinājums plānotajā periodā.

Abi 2. ass apakšmērķi (gan lauksaimniecības, gan mežsaimniecības zemes ilgtspējīga izmantošana) un tiem atbilstošie pasākumi dod ieguldījumu vienā rezultātu rādītājā *Platība, kura tiek sekmīgi apsaimniekota* saskaņā ar noteiktām dabas resursu saglabāšanas un vides aizsardzības jomām. LAP 2007-2013 2. ass pasākumu saistība ar ass rezultāta rādītāja mērķa virzieniem un rezultāta rādītājiem parādīta 5.6.tabulā. *Bioloģiskās daudzveidības uzlabošanā* rezultāti plānoti no 2.1.3., 2.1.4., un 2.2.4. pasākuma, savukārt 2.1.2. pasākumā rezultāta rādītājs ir *izvairīšanās no marginalizācijas un zemes pamešanas*. Šāds rezultāta rādītājs LAP 2007-2013 noteikts arī 2.2.3. un 2.2.6. pasākumam, lai gan šo pasākumu mērķi un aktivitātes ar rezultāta rādītāju *izvairīšanās no marginalizācijas un*

zemes pamešanas nav tieši saistīta. Nevienam no 2. ass pasākumiem (t.sk., Agrovīdes pasākumam) nav noteikta rezultāta rādītāja *klimata pārmaiņu mazināšanā*.

5.6.tabula. 2. ass pasākumu un rezultātu rādītāju saistība

Kopējie rādītāji			Pasākuma kods						Ietekmes rādītājs
Veids	Kods	Nosaukums	2.1.2.	2.1.3.	2.1.4.	2.2.3.	2.2.4.	2.2.6.	
Rezultāta	R.6	Platība, kura tiek sekmīgi apsaimniekota saskaņā ar prasībām, ha							
	R.6A	A) bioloģiskās daudzveidības uzlabošana		P	P		P		I.4, I.5
	R.6B	B) ūdens kvalitātes uzlabošana			P				I.6
	R.6C	C) klimata pārmaiņu mazināšana							I.7
	R.6D	D) augsnes kvalitātes uzlabošana			P				
	R.6E	E) izvairīšanās no marginalizācijas un zemes pamešanas	P			P		P	

Piezīme: Zaļi iekrāsota ir rādītāja atbilstība piedāvātajam pasākumam saskaņā ar VUNI³⁵, ar P- atzīmēta rādītāja noteikšana Programmas pasākumā

Avots: autoru izveidots

LAP 2007-2013 nozīmīgākais 2. Ass kopējais rezultāta rādītājs ir *Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības*. Šāds rādītājs noteikts visos pasākumos gan lauksaimniecības, gan meža zemēs. Šādam formulējumam atbilstošs ir arī šī rādītāja mērķa vērtību noteikšanas iespējamais loģiskais pamatojums (tas novērtēšanai nav zināms) – iekļautas visas atbalstītās platības, kurām nav soda sankciju. VUNI rezultātu rādītāja nosaukumā un aprakstā uzsvars šim rādītājam ir cits – platība, kurā notiek sekmīga zemes apsaimniekošana, t.i., kurā tiek pabeigtas (ir notikušas) zemes pārvaldības darbības, kas dod ieguldījumu atbilstošajās vides jomās. Tomēr arī tas nozīmē tikai saistību izpildi un šāda interpretācija aizsargā saistības ievērojošu atbalsta saņēmēju no pretenzijām par to, ka nav sagaidīts vai nav izmērīts vēlamais rezultāts. Tomēr, lai valstiskā mērogā novērtētu finansējuma izlietošanas lietderību un rezultativitāti un lai pārskatītu pasākumu nosacījumu efektivitāti, nepieciešami arī citi sekmīgas apsaimniekošanas rādītāji un kritēriji, jo īpaši attiecinot tos uz vides ass īpašām mērķteritorijām (Natura 2000, Nitrātu jutīgās teritorijas, riska ūdensobjektiem).

Rezultāta rādītājā *Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības* pasākumos un apakšpasākumos tiek uzskaitītas platības atbilstoši pasākumu mērķiem. Tādējādi saskaņā ar intervences loģiku 2.1.2., 2.2.3., 2.2.6. pasākumā tiek uzskaitītas platības, kurās notikusi izvairīšanās no marginalizācijas, bet 2.1.3. un 2.1.4. pasākumā - platības, kurās nodrošināta bioloģiskās daudzveidības aizsardzība. Saistībā ar Programmas rezultātu novērtēšanu jo īpaši diskutabls ir platības rādītājs, kurš raksturo izvairīšanos no marginalizācijas. LAP 2007-2013 kontekstā šis rādītājs tiek saistīts ar vairākiem faktoriem - lauku ainavu uzturēšanu, lauksaimniecības pārtraukšanu un LIZ neizmantošanu, kā arī teritoriju depopulāciju, t.i., ekonomiski aktīvo iedzīvotāju aizbraukšanu. Šis ar marginalizāciju saistītais platību rezultāta rādītājs visatbilstošākais Programmā ir 2.1.2. pasākumam, tomēr arī šī pasākuma rezultativitāti tas raksturo daļēji. Savukārt 2.2.3. un 2.2.6. pasākuma ietekme uz marginalizācijas novēršanu ir nebūtiska. Tā kā marginalizācija ietver arī sociālekonomiskos faktorus, tad zināmā mērā ar to saistīto pasākumu ietekmes vērtēšanā būtu izmantojami ne tikai ar vidi saistītie ietekmes rādītāji (LPI/ADVZ) kā tas paredzēts Programmas intervences loģikā, bet arī ekonomiskie un dzīves kvalitātes rādītāji.

³⁵ Guidance Note E – Measure Fiches

3. ass pasākumu intervences loģika

LAP 2007-2013 izvēlēti četri 3. ass pasākumi, kuru mērķis ir lauku ekonomikas dažādošana un lauku infrastruktūras uzlabošana.

Pasākums *Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai* (ietverot ar lauksaimniecību nesaistītu darbību dažādošana) (3.1.2./3.1.1.)) ir apvienots pasākums, kas ietver gan nelauksaimniecisko uzņēmumu radīšanu un attīstību, gan lauku saimniecību darbības dažādošanu, attīstot citas nozares. Tas tika plānots kā nozīmīgākais 3. ass pasākums, paredzot tam 40% no 3. ass publiskā finansējuma (gala redakcijā 50%).

Pasākuma un apakšpasākumu intervences loģikas shēma norādīta 5.3. pielikuma 20.-23. attēlā. Pasākuma pamatojums ir cieši saistīts ar pasākuma mērķa pirmo daļu: *“nelauksaimnieciska rakstura uzņēmējdarbības vai nodarbinātības veicināšana lauku teritorijā, attīstot alternatīvus ienākumu avotus un ienākumu līmeņa palielināšanos lauku reģionos”*. Savukārt pasākuma mērķa beigu daļa *“...atbalstīt uzņēmumus, kuri izveido ražošanu – enerģijas ražošanu no biomasas, kas ir lauksaimniecības vai mežsaimniecības izcelsmes”* neatbilst LAP 2007-2013 aprakstītajam 3. ass prioritāšu pamatojumam (Programmas 4.1.apakšnodaļa), kaut arī situācijas aprakstā ir plānota bioenerģijas ražošanas attīstība (Programmas 3.1.3.5. punkts).

Saskaņā ar LAP 2007-2013, katram no šiem apakšpasākumiem sasniedzamie rādītāji tika noteikti atsevišķi, tomēr publiskais finansējums tiem nebija atsevišķi nodalīts. Tas radīja iespēju, ka finansējums tiek pārdalīts no viena apakšpasākuma uz otru, kaut arī to mērķi un būtība bija atšķirīgi.

Katrā apakšpasākumā tika realizētas vairākas aktivitātes, turklāt daļa no tām tika realizēta vairākos apakšpasākumos. Tādēļ pavisam pasākumā bija 7 aktivitātes:

Izvēlētas aktivitātes kopumā ir vērtējamās kā atbilstošas pasākuma mērķim. Lai novērtētu mērķu sasniegšanu, ir ieviesti atbilstošie rādītāji. Iznākuma rādītāji raksturo pasākuma mērķu sasniegšanu, starp tiem nozīmīgākie ir *atbalsta saņēmēju (t.sk., mikrouzņēmumu) skaits un investīciju apjoms*. Nozīmīgākie rezultāta rādītāji ir *Nelauksaimnieciskās bruto pievienotās vērtības palielinājums atbalstītajos uzņēmumos un kopējais izveidoto darbavietu skaits*. Savukārt 3. asij atbilstošie ietekmes rādītāji ir *Ekonomiskā izaugsme un nodarbinātības veicināšana*. Šim pasākumam atbilstošie rezultāta rādītāji kopumā sniedz priekšstatu par pasākuma mērķu un ass apakšmērķa izpildes pakāpi, savukārt ietekmes rādītāji – ekonomiskā izaugsme un nodarbinātības veicināšana - raksturo ass un programmas līmeņa mērķu izpildi.

Atbalsta saņēmēji šajā pasākumā ir fiziskas vai juridiskas personas, 2. un 3.apakšpasākumos atbalstu var saņemt tikai lauksaimniecības produktu ražotāji, tādējādi tiek sekmēta lauksaimnieku darbības dažādošana. Lai arī pasākuma pamatojumā ir noteikta vajadzība atbalstīt tieši mazo lauku saimniecību pārprofilēšanos, tomēr pasākuma nosacījumi, izņemot 1.apakšpasākumu, neparedzēja atbalsta saņēmēju apgrozījuma ierobežojumu, tādējādi apgrūtinot mērķa sasniegšanu.

Pasākuma *Tūrisma aktivitāšu veicināšana* (3.1.3.) izveidošanu noteica nepieciešamība paaugstināt lauku tūrisma pakalpojumu kvalitāti, palielināt šo pakalpojumu daudzveidību, radīt jaunus tūrisma produktus, ņemot vērā apkārtējās vides potenciālu, dabas aizsardzības un ilgtspējīgas saimniekošanas nodrošināšanu. Pasākuma pamatojums ir tieši saistīts ar Programmas un ass vajadzībām.

Plānotais finansējuma apjoms sākotnēji bija 10% no 3. ass publiskā finansējuma, bet programmas gaitā tika ievērojami samazināts, un gala redakcijā veidoja 4% no 3. ass publiskā finansējuma. Līdzīgi, pasākumā sākotnēji plānotais iznākuma rādītājs *atbalstāmo tūrisma aktivitāšu skaits* par aptuveni 30% pārsniedza lauku tūrisma pakalpojumu sniedzēju

skaitu pirms Programmas sākuma. Tomēr gala redakcijā pasākuma mērogs tika būtiski samazināts, samazinot plānoto atbalstīto tūrisma aktivitāšu skaitu vairāk nekā 4 reizes (līdz 215 aktivitātēm).

Pasākumam izvirzītais mērķis ir nelauksaimniecisko aktivitāšu veicināšana lauku apvidū, attīstot un pilnveidojot lauku tūrismu un ar tūrismu saistītos pakalpojumus un infrastruktūru. Tas līdzīgi kā 3.1.2.(3.1.1.) pasākums ir vērsts uz ekonomikas dažādošanu, attīstot nelauksaimniecisko uzņēmējdarbību lauku vidē, taču ir saistīts tieši ar tūrisma nozares attīstību.

Mērķa sasniegšanai noteiktās aktivitātes ir saistītas ar esošo tūrisma mītņu attīstību. Tās ir atbilstošas pasākuma pamatojumam un mērķim. Pasākuma intervences shēma attēlota pielikuma 5.3. pielikuma 24. attēlā. Izvēlētie iznākuma rādītāji - *atbalstīto tūrisma aktivitāšu skaits, kopējais investīciju apjoms, to aktivitāšu skaits, kuras ietver paplašinātu informācijas un sakaru tehnoloģiju izmantošanu* u.c. raksturo pasākuma mērķu sasniegšanu. Rezultāta rādītāji - *nelauksaimnieciskās BPV palielinājums* un *kopējais izveidoto darbavietu skaits atbalstītajos uzņēmumos* raksturo arī apakšmērķa sasniegšanu. Ietekmes rādītāji – ekonomiskā izaugsme un nodarbinātības veicināšana – ir saistīta ar šo un programmas mērķu izpildi.

Pasākums ***Pamatpakalpojumi ekonomikai un iedzīvotājiem*** (3.2.1.) ir otrs nozīmīgākais 3. ass pasākums, un nozīmīgākais infrastruktūras attīstību veicināšanas pasākums. Tam atvēlētais publiskais finansējums veido 36% (gala redakcijā 43%) no 3. ass publiskā finansējuma. To bija plānots īstenot praktiski visās teritoriālajās vienībās – pilsētās un pagastos, kuras atbilst lauku teritorijas definīcijai, izņemot atsevišķus novadus vai to pagastus Rīgas tuvumā. Plānotais atbalstāmo pašvaldību skaits bija 666.

Pasākuma mērķis ir publiskās infrastruktūras kvalitātes uzlabošanās veicināšana lauku teritorijās apdzīvotības saglabāšanai. Atbalsta saņēmēji ir pilsētu, novadu vai pagastu pašvaldības.

Pasākuma pamatojums atbilst lauku attīstības vajadzībām un izvēlētajām aktivitātēm ir atbilstošas pasākuma mērķim.

Pasākuma intervences shēma attēlota pielikuma 5.3. pielikuma 25. attēlā. Pasākuma mērķu sasniegšanu raksturo izvēlētie iznākuma rādītāji – *pašvaldību skaits, kurās tika īstenotas aktivitātes, kopējais investīciju apjoms, uzbūvēto, atjaunoto u.c. objektu skaits un platība, atjaunoto pašvaldības ceļu garums* utt. Sarežģītāk ir novērtēt rezultāta rādītājus, jo tos raksturo būtībā tikai viens rezultāta rādītājs - *Lauku iedzīvotāju skaits, kuri gūst labumu no uzlabotiem pakalpojumiem*. Otrs rezultāta rādītājs - *Piekļuves pie interneta palielinājums lauku apvidos*, nav atbilstošs izvēlētajām aktivitātēm, jo neviena aktivitāte neparedzēja interneta pakalpojumu ieviešanu. Pasākumā izvēlētajām aktivitātēm atbilst pasākuma mērķim, bet vairāk vērstas uz dzīves telpas kvalitātes, nevis uzņēmējdarbības vides attīstības veicināšanu (kas tomēr neizslēdz savstarpējo ietekmi), tāpēc grūti novērtēt mēru, kādā pasākums dod ieguldījumu arī ekonomisko ietekmes rādītāju (ekonomiskā izaugsme un nodarbinātības veicināšana) mērķa vērtību sasniegšanā. tam arī nav nozīmīgas tiešās saistības ar darbavietu radīšanu Tādēļ minētie rādītāji ir novērtēti netieši (ņemot vērā atbalsta saistību ar ekonomikas izaugsmi un nodarbinātību attiecīgajā novadā).

Papildus ekonomiskajai ietekmei, šis un pasākuma mērķis paredz arī sociālo ietekmi, kuras mērīšanai VUNI nav paredzēti atbilstoši rādītāji.

Pasākuma ***Lauku mantojuma saglabāšana un atjaunošana*** (3.2.3.) ir otrs pasākums, kas saistīts ar lauku infrastruktūru, un šī pasākuma apjomi bija salīdzinoši nelieli: tam sākotnēji atvēlētais publiskais finansējums veidoja 5%, bet gala redakcijā tikai 1,8% no 3. ass publiskā finansējuma. Atbalsta saņēmēji ir ar lauksaimniecību, mežsaimniecību, pārstrādes un apstrādes nozari saistīti muzeji un profesionālās izglītības iestādes. Plānotais

uzlaboto muzeju un profesionālās izglītības iestāžu skaits sākotnēji bija 50, taču gala redakcijā tika samazināts līdz nenožīmīgam – 5 atbalsta saņēmēji.

Šī pasākuma izveidošanu nosaka nepieciešamība uzlabot bagātā kultūrvēsturiskā mantojuma stāvokli, radot labus priekšnoteikumus tūrisma nozares attīstībai valstī. Pasākuma mērķis ir ar lauksaimniecisko, mežsaimniecisko darbību, pārstrādes un apstrādes nozari saistītā kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanas, atjaunošanas un uzlabošanas veicināšana, padarot to pieejamu un pievilcīgu iedzīvotājiem un tūristiem. Pasākuma mērķa sasniegšanai noteiktās aktivitātes ir muzeju darbības attīstība, profesionālās izglītības iestāžu pilnveide, ietverot ēkas un pie tās tieši piederošās apkārtējās teritorijas uzlabošanu pieejamības nodrošināšanai un kultūras mantojuma saglabāšanai.

Pasākuma pamatojums atbilst lauku attīstības vajadzībām un izvēlētās aktivitātes ir atbilstošas pasākuma mērķim.

Pasākuma intervences shēma attēlota 5.3. pielikuma 26. attēlā. Izvēlētie iznākuma rādītāji – *atbalstītās kultūras mantojuma saglabāšanas aktivitātes, kopējās veiktās investīcijas, uzlaboto muzeju un profesionālās izglītības iestāžu skaits, sakārtotā šo iestāžu ārējā platība, projektu skaits, kuros paredzēts platjoslas interneta pieslēgums* - raksturo pasākuma mērķu sasniegšanu. Rezultātu un ietekmes rādītāji ir identiski kā 3.2.1. pasākumā. Sagaidāmie pasākuma rezultāti un ietekme var būt plašāka, nekā to raksturo noteiktie rādītāji, jo pasākums vērsts ne tikai uz pakalpojumu uzlabošanu lauku iedzīvotājiem, bet arī var sekmēt tūristu un citu apmeklētāju skaita palielināšanos, kā arī tam ir ietekme uz dzīves kvalitātes uzlabošanu.

LAP 2007-2013 3. ass pasākumu saistība ar rezultāta rādītājiem parādīta 5.7.tabulā.

5.7.tabula. 3. ass pasākumu un rezultātu rādītāju saistība

Kopējie rādītāji			Pasākuma kods				Ietekmes rādītājs
Veids	Kods	Nosaukums	3.1.2. (3.1.1.)	3.1.3.	3.2.1.	3.2.3.	
Rezultāta	R.7	Nelauksaimnieciskās bruto pievienotās vērtības palielinājums atbalstītajos uzņēmumos, EUR	P				I.1
	R.8	Kopējais izveidoto darba vietu skaits	P	P			I.2
	R.9	Papildus tūristu vizīšu skaits		P			
	R.10	Lauku iedzīvotāju skaits, kuri gūst labumu no uzlabotiem pakalpojumiem			P	P	
	R.11	Piekļuves pie interneta palielinājums lauku apvidos (cilvēku skaits)			P		

Piezīme: Zaļi iekrāsota ir rādītāja atbilstība piedāvātajam pasākumam saskaņā ar VUNI³⁶, ar P atzīmēta rādītāja noteikšana Programmas pasākumā

Avots: autoru izveidots

Tā kā pasākumiem ir atšķirīgs saturs un mērķgrupas, rezultāta rādītāji ir atkarīgi no pasākuma mērķa. Pasākumā 3.1.2.(3.1.1.) rezultātus mēra ar rādītāju *Nelauksaimnieciskās bruto pievienotās vērtības palielinājums atbalstītajos uzņēmumos*. Rādītājs *kopējais izveidoto darba vietu skaits* raksturo mērķu sasniegšanu 3.1.2.(3.1.1.) un 3.1.3.pasākumā. Pēdējā no tiem ir noteikts atsevišķs rezultāta rādītājs *papildu tūristu vizīšu skaits*.

³⁶ Guidance note E – Measure Fiches

Infrastruktūras uzlabošanas pasākumos (3.2.1. un 3.2.3.) rezultātus mēra ar rādītāju *lauku iedzīvotāju skaits, kuri gūst labumu no uzlabotiem pakalpojumiem*. No tabulas redzams, ka tiešu ietekmi uz ekonomisko izaugsmi vai nodarbinātības veicināšanu rada tikai 3.1.2.(3.1.1.) un 3.1.3. pasākums, jo saistīti ar uzņēmējdarbības attīstību. Ekonomiskā ietekme ir plānota arī citiem 3. ass pasākumiem, tomēr publiskās infrastruktūras attīstības pasākumu ietekme uz ekonomiku ir galvenokārt netieša.

4. ass pasākumu intervences loģika

Pasākuma **Vietējās attīstības stratēģijas** (4.1.0.) aprakstā ir tikai juridiskais pamatojums. Pasākuma mērķis ir veicināt *LEADER* pieejas izmantošanu lauku attīstības nodrošināšanā, veicinot vietējo rīcības grupu darbību, uzlabojot lauku attīstības līdzekļu administrēšanu un mobilizējot laukos esošo attīstības potenciālu, kā arī sniegt atbalstu vietējās attīstības iniciatīvām, kas ir saskaņotas ar Programmu un iekļautas vietējo rīcības grupu izstrādātajās vietējās attīstības stratēģijās, tādējādi nostiprinot *LEADER* pieeju, kas uzlabo uz vietējām vajadzībām balstītus pārvaldības mehānismus vietējā līmenī un pilnveido ilgtspējīgas attīstības potenciālu lauku teritorijās.

Pasākums 4.1.0. ir *LEADER* pieejas ietvarpasākums VAS īstenošanai. Līdz ar 2008. gada pirmo pusgadu noslēdzās iepriekšējā programmēšanas periodā apstiprināto un atbalstīto integrēto lauku attīstības izmēģinājumu stratēģiju īstenošana, un tika uzsākta LAP 2007-2013 4. ass jeb *LEADER* pieejas īstenošana, pieņemot MK noteikumus³⁷ atbilstoši šī pasākuma nosacījumiem. Gada beigās tika izsludināta pirmā kārta VAS iesniegumu pieņemšanai un 2009. gada sākumā atbilstoši pasākumā noteiktajiem kritērijiem notika vienlaicīgi VRG un to iesniegto VAS atlase atbalstam. Pēc atbalsta piešķiršanas varēja tikt izvērsti pārējie 4. ass pasākumi.

Pasākuma intervences shēma attēlota 5.3. pielikuma 27. attēlā. Pasākuma mērķa sasniegšanu raksturo VRG veidošanas kopējie iznākuma rādītāji: *atbalstīto VRG skaits, darbības teritorija, iedzīvotāju skaits, VAS ietvaros finansēto projektu skaits*, bet rezultātu ass apakšmērķa sasniegšanā – divi kopējie rezultātu rādītāji: *bruto izveidoto darbavietu skaits* un *sekmīgi veikto apmācību skaits*. Vairāk par rezultātu rādītāju kopsakarībām minēts ass pasākumu apraksta nobeigumā.

Sākotnējais pasākumā atbalstīto VRG skaits 20 tika grozīts uz 33, nemainot teritorijas un iedzīvotāju skaita sasniedzamos rādītājus, kas ir 85% no VRG veidošanas prasībām atbilstošās valsts teritorijas un 40% no iedzīvotāju skaita tajās.

Pasākumā 4.1.0. iedalītais finansējums paredzēts finanšu plūsmas pārdalīšanai starp VRG vietējās attīstības stratēģiju īstenošanai, un sākotnēji tas tika aprēķināts pēc iedzīvotāju skaita VRG teritorijās uz 2008. gada sākumu.

Pasākums **Konkurētspējas veicināšana un lauku ekonomikas dažādošana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā** (4.1.1./4.1.3.) ir divu sākotnēji atsevišķu pasākumu *Konkurētspējas veicināšana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā* (4.1.1.) un *Lauku ekonomikas dažādošana un dzīves kvalitātes veicināšana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā* (4.1.3.) apvienojums. Tie 2012. gadā tika integrēti vienā pasākumā kā apakšpasākumi un tiem noteica kopīgu pieejamo finansējumu. Šie grozījumi saistās ar būtiskām izmaiņām Programmas 4. ass īstenošanā. VAS sākotnēji bija orientētas

³⁷ Ministru kabineta 2008. gada 7. jūlija noteikumi Nr.515 Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība vietējo attīstības stratēģiju īstenošanai

tikai uz 3. ass mērķiem, tāpēc bija jāveic izmaiņas VAS un rīcības plānos bija jāiestrādā atbilstošas rīcības, lai varētu izsludināt projektu iesniegšanu 4.1.1. apakšpasākumā. Kopējs pasākuma finansējums veicināja jauno rīcību īstenošanu, nepadziļinot jau iepriekš radušās grūtības apgūt finansējumu, ja tas sadalīts starp rīcībām ar atšķirīgu projektu iesniegšanas aktivitāti. Tādējādi tika nodrošināts nepieciešamais līdzsvars starp pieeju „no apakšas uz augšu” un valsts līmeņa noteiktajiem lauku attīstības mērķiem.

Kā noteikts pasākuma *Vietējo attīstības stratēģiju īstenošana* (4.1.0.) mērķī, šīs programmas 4. ass ietvaros ir iespējams īstenot 1. ass pasākumus 1.1.2., 1.2.1., 1.2.3., 1.2.5. un 3. ass pasākumus 3.1.2.(3.1.1.), 3.1.3., 3.2.1., 3.2.3. Papildus tam, abos sākotnējos pasākumos 4.1.1. un 4.1.3. bija paredzēta iespēja saņemt atbalstu arī citās, tieši šo pasākumu ietvaros izstrādātās aktivitātēs projektiem, kas atbilst 1. un 3. ass mērķiem, bet nav saņēmuši vai nevarēja saņemt atbalstu attiecīgajos asu pasākumos.

Tomēr saskaņā vairākiem grozījumiem MK noteikumos³⁸ 1. ass pasākumi ar *LEADER* pieeju netika uzsākti, bet no 2012. gada apakšpasākumā 4.1.1. tika ieviestas divas īpašas aktivitātes lauksaimniecības produktu ražošanas un pirmapstrādes atbalstam (atbilst pasākuma 1.2.1. mērķim) un lauksaimniecības produktu pārstrādes un pirmapstrādes mājas apstākļos atbalstam (atbilst pasākuma 1.2.3. mērķim), savukārt no 3. ass pasākumiem varēja īstenot pasākumus 3.1.2.(3.1.1.), 3.1.3. un 3.2.1., kā arī pasākumu 3.2.3. (tikai līdz 2010. gada septembrim) un divas jau sākotnēji definētās īpašas aktivitātes, kuru ietvaros atbalsta pamatlīdzekļu iegādi un infrastruktūras izveidi: pakalpojumu pieejamībai, kvalitātei un sasniedzamībai pakalpojuma sniegšanas vietā vietējiem iedzīvotājiem; sabiedrisko aktivitāšu (tajā skaitā apmācību un interešu klubu, kultūras, vides aizsardzības, sporta un cita brīvā laika pavadīšanas aktivitāšu) dažādošanai vietējiem iedzīvotājiem.

Tādējādi pasākuma uzbūve kopumā gan atbilst Padomes Regulas Nr. 1698/2005 pieejai par Programmā izvēlēto citu asu pasākumu ieviešanu ar *LEADER* pieeju, gan dod papildu iespējas īstenot VAS darbības teritorijā citas nepieciešamās aktivitātes. Apakšpasākuma 4.1.1. mērķī iekļauto nepieciešamību iesaistīt iedzīvotājus mežsaimniecības nozares konkurētspējas paaugstināšanā (kas būtībā atbilst 1. ass mērķiem), padara neiespējamu nosacījums, ka pasākuma 1.2.2. aktivitātes nav īstenojamas ar *LEADER* pieeju, savukārt pasākumā 1.2.3. mežsaimniecības nozares pievienotās vērtības radīšana netiek atbalstīta. Tomēr apakšpasākumā 4.1.3. gan tieši ar 3. ass dažādošanas pasākumiem, gan ar īpašajām apakšpasākuma aktivitātēm iespējams realizēt projektus arī meža nozarē, ja tas atbilst VAS noteiktajām rīcībām.

Pasākuma atbalsta saņēmēji tiek definēti gan kā atbilstošajos pasākumos noteiktie, gan īpaši šī pasākuma aktivitātēs noteiktie. Kopā paredzēts atbalstīt 600 fiziskas un juridiskas personas, ar atbalsta likmēm īpaši sekmējot 4.1.3. apakšpasākumā projektus īstenojošās biedrības un nodibinājumus (90-100%) un pašvaldības (75-90%), bet pārējām

³⁸ Ministru kabineta 2009. gada 13. janvāra noteikumi Nr.33 Kārtība, kādā piešķir valsts un Eiropas Savienības atbalstu lauku attīstībai pasākumam “Konkurētspējas veicināšana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā” un pasākumam “Lauku ekonomikas dažādošana un dzīves kvalitātes veicināšana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā”

Ministru kabineta 2011. gada 4. oktobra noteikumi Nr.764 Kārtība, kādā piešķir valsts un Eiropas Savienības atbalstu lauku attīstībai pasākumā "Konkurētspējas veicināšana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā" un pasākumā "Lauku ekonomikas dažādošana un dzīves kvalitātes veicināšana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā"

fiziskajām un juridiskajām personām nosakot likmi 50-70% (intervāls norāda likmes pieaugumu grozījumu rezultātā). Savukārt 4.1.1. apakšpasākumā likmes ir 40-50%.

Ievērojot to, ka 3. ass pasākumā *Pamatpakalpojumi ekonomikai un iedzīvotājiem* (3.2.1.) atbalsts paredzēts tikai pašvaldībām, bet pasākuma 3.2.3. atbalsta iespējas ir šauri specializētas, jāatzīmē tas, ka dzīves kvalitātes uzlabošanas aspektā apakšpasākuma 4.1.3. īpašās aktivitātes dod lielu ieguldījumu vietējās sabiedrības aktivizēšanā ar to, ka atbalsta saņēmēju loks bez pašvaldībām ietver arī citas juridiskas un fiziskas personas, īpaši atbalstot biedrības un nodibinājumus, kas aktivizē VAS darbības teritorijas potenciālu.

Grozījumi apakšpasākumā 4.1.1. deva iespēju saņemt atbalstu lauksaimniecības produktu pārstrādei mājas apstākļos arī fiziskām personām, jo sākotnēji bija noteiktas tikai juridiskas personas.

Pasākuma intervences shēma attēlota 5.3. pielikuma 28. attēlā. Tā cieši saistīta ar shēmu pasākumam 4.1.0., kur vajadzētu būt iekļautam 4.1.1./4.1.3. pasākumā noteikto rādītāju apkopojumam. Līdz ar to abos apakšpasākumos nav noteikti rezultāta rādītāji, tomēr abos ir noteikti vienādi ietekmes rādītāji, kas kopsummā nesaskan ar 4.1.0. rādītāju. Papildus tam, ka iznākuma rādītājs *atbalsīto projektu skaits* ir noteikts arī pasākumā 4.1.0., šajā pasākumā ir arī iznākuma rādītājs *atbalsta saņēmēju skaits* un, neskatoties uz apvienoto publisko finansējumu, saglabāties katram apakšpasākumam atsevišķi rādītājs *kopējais investīciju apjoms*.

Pasākuma finansēšanai sākotnēji bija paredzēti 72% (14,4% 1. ass mērķiem un 57,6% 3. ass mērķiem), bet gala redakcijā apvienojot - 84,3% no 4. ass publiskā finansējuma.

Pasākuma **Starpteritoriālā un starpvalstu sadarbība** (4.2.1.) mērķis un atbalsta saņēmējs nav tieši un nepārprotami formulēts, bet saprotams no pasākuma pamatojuma un citām pasākuma apraksta daļām, kā arī starpvalstu sadarbības aspektā tas ir formulēts MK 20.09.2011. noteikumos Nr.726 *Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība vietējām rīcības grupām starpvalstu sadarbībai*, proti, pasākuma mērķis ir atbalstīt starpvalstu sadarbību, lai sekmētu kvalitatīvu pieredzes nodošanu un iegūšanu vietējiem iedzīvotājiem aktuālu problēmu risināšanā, kā arī jaunu un inovatīvu sadarbības ideju īstenošanu. Atbalsta pretendents ir VRG. Starpteritoriālas sadarbības kārtība valsts normatīvajos aktos nav izstrādāta. Starpvalstu sadarbības projektu īstenošanā starp VRG Eiropas Savienības dalībvalstu teritorijās ārvalstu partneris piedalās ar savu finansējumu, bet iesaistītajām Latvijas VRG finansējums tiek piešķirts divās aktivitātēs: vienā aktivitātē sadarbības līgumu noslēgušās VRG iesniedz atsevišķus pieteikumus ar līgumu saistīto izmaksu segšanai, bet otrā aktivitātē pieteikumu projekta īstenošanai iesniedz viena VRG, kas nodrošina kopprojekta koordinēšanu un izmaksu sadali saskaņā ar sadarbības līgumu.

Pasākuma intervences shēma attēlota 5.3. pielikuma 29. attēlā. Pēc būtības (ņemot vērā minētos papildinājumus no MK noteikumiem) intervence ir izveidota atbilstoši VUNI ieteikumiem un ar paredzētajiem kopējiem rādītājiem, izņemot to, ka rādītājs *bruto izveidoto darbavietu skaits* ir iekļauts iznākuma rādītājos, nevis noteikts kā ass apakšmērķi raksturojošais rezultātu rādītājs, kas radītu pamatu pasākuma ieguldījumam 3. ass mērķa sasniegšanas novērtējumam nodarbinātības attīstībā ar ietekmes rādītāju – *neto papildu izveidoto darbavietu skaits pilnā darbalaika ekvivalentā*.

Pasākuma finansēšanai sākotnēji bija paredzēti 10% no 4. ass publiskā finansējuma, bet sakarā ar grūtībām to apgūt, neizlietotais finansējums tika novirzīts VAS īstenošanai, un Programmas pēdējā redakcijā pasākuma īpatsvars ass finansējumā tika noteikts 1,12%.

Pasākuma **Vietējās rīcības grupas darbības nodrošināšana, prasmju apguve, teritorijas aktivizēšana un vietējās attīstības stratēģijas atjaunošana** (4.3.1.) aprakstā ir tikai juridiskais pamatojums. Programmas izvēlēta stratēģija paredz atbalstīt aktivitātes

vietējo līderu un vietējo rīcības grupu pārstāvju kapacitātes celšanai un attiecīgās teritorijas kvalitatīvu izpēti, ko izmanto par pamatu vietējās lauku attīstības prioritāšu noteikšanai un sabiedrības informēšanai. Atbilstoša ietekmes rādītāja nav.

Pasākuma mērķis ir sekmēt efektīvu VRG darbību vietējās attīstības stratēģijas īstenošanā un nodrošināt atbalstu vietējās attīstības stratēģijas atjaunošanā, tādējādi veicinot lauku attīstības procesa nepārtrauktību.

Pasākumā paredzētas piecas aktivitātes, no kurām četras ir tās, kas minētas Padomes Regulas Nr. 1698/2005 59. pantā, bet neveido atsevišķu pasākumu *Prasmju ieguve, aktivizēšanas pasākumi un īstenošana* (3.4.1.). Aktivitāšu formulējums pasākuma īstenošanas gaitā normatīvajos aktos tika precizēts un detalizēts atbilstoši nepieciešamībai noteikt konkrētu atbalstīto darbību loku. Finansējuma sadalījums starp aktivitātēm tika limitēts, kas Programmas beigu posmā radīja grūtības pasākuma mērķu sasniegšanā, tāpēc 2012. un 2013. gadā veiktie grozījumi limitus atcēla, tādējādi atvieglojot mērķtiecīgāku finansējuma izlietojumu un ietaupījumu novirzot VAS īstenošanai.

Pasākuma intervences shēma attēlota 5.3. pielikuma 30. attēlā. Pasākuma divi iznākuma rādītāji *prasmju ieguves un aktivizēšanas projektu skaits* un *dalībnieku skaits aktivitātēs* nav pietiekami skaidri definēti attiecībā pret kādu no piecām aktivitātēm, savukārt to, ka rezultātu rādītājs *personu skaits, kas saņēmušas apliecinājumu par mācību beigšanu* ir definēts tieši saistībā ar mācībām aktivitātē, kas palielina VAS īstenošanā un atjaunošanā iesaistīto VRG pārstāvju kapacitāti, precizē MK noteikumi³⁹. Neviena no šiem rādītājiem pilnībā neatbilst kopējiem rādītājiem, savukārt pasākuma vienīgais kopējais iznākuma rādītājs *atbalstīto darbību skaits* Programmā nav definēts. Var uztvert šos rādītājus par LAP 2007-2013 papildu rādītājiem, tie atbilst pasākuma mērķim.

Pasākuma finansēšanai sākotnēji bija paredzēti 18%, pēc grozījumiem īpatsvars samazinājās līdz 14,6% no 4. ass publiskā finansējuma.

Ass kopējā rezultātu rādītāju shēma parādīta 5.8.tabulā.

5.8.tabula. 4. ass pasākumu un rezultātu rādītāju saistība

Kopējie rādītāji						Ietekmes rādītājs
Veids	Kods	Nosaukums	4.1.1./ 4.1.3.	4.2.1.	4.3.1.	
Rezultāta	R.8	Kopējais izveidoto darba vietu skaits	P	P		I.2
	R.12	Personu skaits, kas saņēmušas apliecinājumu par mācību beigšanu	P		P	

Piezīme: Zaļi iekrāsota ir rādītāja atbilstība piedāvātajam pasākumam saskaņā ar VUNI⁴⁰, ar P atzīmēta rādītāja noteikšana Programmas pasākumā

Avots: autoru izveidots

Salīdzinot šajā pasākumā un citos 4. ass pasākumos definēto iznākuma un rezultāta rādītāju sistēmu ar VUNI aprakstīto metodoloģiju, var ieraudzīt tās pretrunas, kas, iespējams radušās programmēšanas sākuma periodā. Metodoloģija neparedz detalizētāku 4.1. pasākuma shēmu, kas ietvertu izvērsumu pa asīm, savukārt esošā shēma acīmredzami

³⁹ Ministru kabineta 2011. gada 8. martā noteikumi Nr.185 Kārtība, kādā piešķir valsts un Eiropas Savienības atbalstu vietējo rīcības grupu darbības nodrošināšanai, prasmju apguvei un teritorijas aktivizēšanai

⁴⁰ Guidance Note E – Measure Fiches

orientējas uz 3. ass pirmā (*dažādot un attīstīt uzņēmējdarbību lauku teritorijā*) un trešā (*pastiprināt teritoriālo koherenci un sinerģiju*) apakšmērķa realizēšanu, jo paredz tai piesaistītos rezultāta rādītājus darbavietu radīšanā - *Kopējais izveidoto darba vietu skaits* (pēc rezultātu rādītāju apraksta⁴¹ attiecas uz 3.1.1., 3.1.2. un 3.1.3. pasākumu) un vietējās teritorijas attīstības un tās īstenošanā iesaistīto personu kapacitātes celšanā – *Personu skaits, kas saņēmušas apliecinājumu par mācību beigšanu* (pēc rezultātu rādītāju apraksta un uzraudzības pārskatu datiem tiek saistīts tikai ar pasākumiem 3.3.1. un 3.4.1.). Rezultāti, kas saistīti ar 1. ass mērķiem atbilstošu pasākumu īstenošanu, šajā rādītāju shēmā netiek atspoguļoti vai pat rada situāciju, ko no vienas puses varētu raksturot kā konfliktu, bet no otras – kā papildinātību: 1. asij atbilstošo aktivitāšu rezultāts tiek vērtēts nevis pēc 1. asij raksturīgajiem konkurētspējas rezultāta rādītājiem (BPV palielinājums, jaunas tehnoloģijas un produkti, izeja uz tirgu), bet gan pēc dažādošanas pasākumiem raksturīgā rezultāta rādītāja *kopējais izveidoto darba vietu skaits*. Nav rezultāta rādītāja arī dzīves kvalitātes aktivitātēm, kas Programmas īstenošanas rezultātā izrādījās visvairāk finansētās, to rezultāta mērīšanai *labuma guvēju skaits* ir atbilstošāks nekā *kopējais izveidoto darbavietu skaits*.

Kopumā pasākuma 4.1.0. un ar to saistīto pārējo 4. ass pasākumu rādītāju sistēma ir orientēta uz VRG teritorijas raksturojumu un pārējo asu rādītāju sistēmu, nav citu *LEADER* pieejai īpašu raksturīgu sasniedzamo rādītāju, kas vairāk akcentētu septiņus *LEADER* pieejas principus.

5.4. Programmēšanas periodam atvēlētais budžets

LAP 2007-2013 kopējais atvēlētais publiskais finansējums ir 1 383,2 milj. EUR, tajā skaitā ELFLA līdzfinansējuma daļa ir 1 054,4 milj. EUR. Saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16(f) pantu Programmā ir iekļauts pārskats par vairākiem pasākumiem piešķirto valsts papildu finansējumu kopā par 118,5 milj. EUR. Programmas realizācijas laikā ir veikti 14 grozījumi, kuru rezultātā ir būtiski mainīts finansējuma sadalījums pa asīm un atsevišķiem pasākumiem, bet kopējais atvēlētais budžets, salīdzinot ar sākotnējo redakciju, ir palielinājies par 21,5 milj. EUR jeb par 1,6%. Publiskā finansējuma palielinājums 2009. gadā par 14,7 milj. EUR, t.sk., ELFLA līdzfinansējuma daļa 13,3 milj. EUR, pamatots ar atbilstoši izvēlētajām darbībām saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16a pantu (01.01.2009. – 31.12.2013.).

Ņemot vērā smago ekonomisko situāciju valstī un finansējuma trūkumu valsts budžetā, Latvija 2009. gadā pieņēma lēmumu izmantot Padomes Regulas Nr. 1698/2005 70. panta 4.b punktā piedāvāto iespēju ELFLA ieguldījumu likmi palielināt par 10 procentu punktiem izdevumiem, kas Latvijai jāsedz 2009. gadā. Latvijas priekšlikums tika apstiprināts.

Saskaņā ar LAP 2007-2013 UK sēdē pieņemtajiem grozījumiem (03.03.2010.), salīdzinājumā ar 2009. gadu uz atlikušo plānošanas perioda laikposmu tika samazināta ELFLA līdzfinansējuma daļa (nemainot kopējo ELFLA ieguldījumu visam plānošanas periodam) un attiecīgi palielināta Latvijas līdzfinansējuma daļa.

Gala redakcijā Programmas publiskā finansējuma sadalījums stratēģisko vajadzību nodrošināšanai (skat. 5.9.tab.) joprojām paredz vislielāko ieguldījumu lauksaimniecības un mežsaimniecības nozares konkurētspējas veicināšanai – 40,2% finansējuma novirzīti 1. asij.

⁴¹ Guidance Note I – Result Indicator Fiches

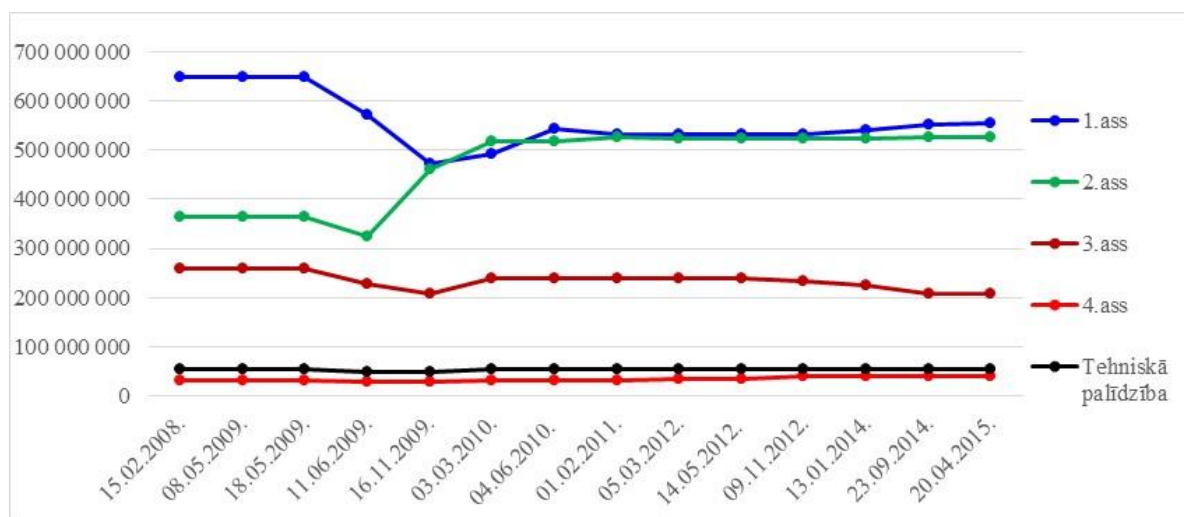
Vides un lauku ainavas uzlabošanai finansējums tika būtiski palielināts, piesaistot daļu no 1. un 3. asij paredzētajiem finanšu resursiem un tādējādi novirzot 37,9% publiskā finansējuma 2. asij. Nepieciešamība pēc finansējuma palielināšanas 2. asij saistīta ar neparedzēti ieilgušo situāciju Mazāk labvēlīgo apvidu (MLA) jauno kritēriju noteikšanā un ekonomiskās krīzes apstākļos 2009. gadā pieņemto ZM lēmumu pretēji sākotnēji plānotajam turpināt 2.1.2. pasākumu (MLA) arī pēc 31.12.2009. līdz Programmas perioda beigām, kā arī nodrošināt Agrovides saistību izpildi un pasākuma nepārtrauktību. Lai veicinātu lauku ekonomikas dažādošanu un dzīves kvalitātes uzlabošanu lauku apvidos, 3. asij novirzīti 15% publiskā finansējuma, bet LEADER pieejas īstenošanai paredzētie 2,9% iedalīti 4. asij. Tehniskajai palīdzībai atvēlēti 4% publiskā finansējuma.

5.9.tabula. Programmas publiskā finansējuma sadalījums pa prioritātēm (asīm), EUR un %

Ass	Pirmā redakcija 15.02.2008. (EUR)	Gala redakcija 13.11.2015. (EUR)	Pirmā redakcija 15.02.2008. (%)	Gala redakcija 13.11.2015. (%)
1. ass. Lauksaimniecības un mežsaimniecības nozares konkurētspējas uzlabošana	648 960 777	555 750 152	47,7	40,2
2. ass. Vides un lauku ainavas uzlabošana	365 040 438	524 274 507	26,8	37,9
3. ass. Dzīves kvalitāte lauku apvidos un lauku ekonomikas dažādošana	259 584 311	207 984 253	19,1	15,0
4. ass. LEADER pieejas īstenošana	32 534 798	39 580 489	2,4	2,9
Tehniskā palīdzība	55 526 000	55 584 373	4,1	4,0
Kopā	1 361 646 324	1 383 173 774	100,0	100,0

Avots: LAP 2007-2013 7. nodaļas dati un autoru aprēķini

Publiskā finansējuma izmaiņu dinamiku pēc grozījumu datumiem var skatīt 5.5.attēlā. Krasās izmaiņas saistītas ar lēmumu turpināt 2.1.2.pasākumu pēc 2009. gada, kā arī izmaiņām, kas tika veiktas ekonomiskās krīzes iespaidā.

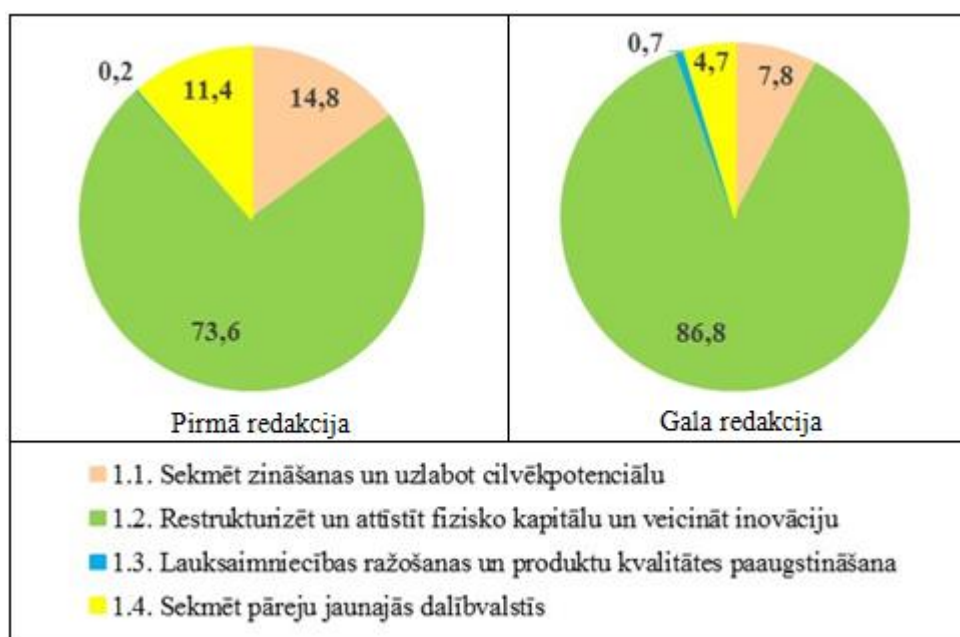

5.5.attēls. Ar Programmas grozījumiem veiktās plānotā publiskā finansējuma izmaiņas, EUR

Avots: LAP 2007-2013 grozījumu dati

Programmas prioritāšu jeb ass mērķu sasniegšanai izvirzīti ass apakšmērķi, kas ietver pasākumu grupas apakšmērķim atbilstošo rezultātu nodrošināšanai.

Plānotais 1. ass finanšu sadalījums pa apakšmērķiem ir redzams 5.6.attēlā.

5.6.attēls. Programmas 1. asij paredzētā publiskā finansējuma sadalījums pa apakšmērķiem, %

Avots: LAP 2007-2013 7.nodaļas dati un autoru aprēķini

Sākotnēji plānots šis ass pasākumos izmaksāt 48% no visa LAP 2007-2013 publiskā finansējuma. Tomēr Programmas gala versijā 1. ass īpatsvars sasniedz 40%, turklāt praktiski viss līdzekļu samazinājums attiecas uz kvalifikācijas un zināšanu paaugstināšanu (1.1. apakšmērķis) un uz pārejas sekmēšanu jaunajās dalībvalstīs, kas ietver daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizāciju un atbalstu ražotāju grupām (1.4. apakšmērķis)

Publiskā finansējuma sadalījums pa atsevišķiem 1. ass pasākumiem (sākotnējā un gala redakcijā) apkopots 5.10. tabulā. Finansiāli nozīmīgākajā pasākumā *Lauku saimniecību modernizācija* (1.2.1.) ieguldītas gandrīz divas trešdaļas jeb 62,5% ass finansējuma, līdztekus divi pasākumi *Lauksaimniecības un mežsaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana* (1.2.3.) un *Infrastruktūra, kas attiecas uz lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstību un pielāgošanu* (1.2.5.) ar 12,4 un 9,1%, bet pārējie pasākumi, ja neskaita pārejošās iepriekšējā perioda saistības, nav ieguvuši pat 3% no 1. ass finansējuma. Jāpiebilst, ka pasākumos 1.1.3. un 1.3.1. paredzētas tikai iepriekšējā perioda saistības, un arī pasākumos 1.4.1 un 1.4.2. vairāk nekā pusi no finansējuma (attieciņi 50,2% un 57,4%) veido iepriekšējā perioda saistības.

5.10.tabula. Programmas publiskā finansējuma iedalījums 1. ass pasākumiem

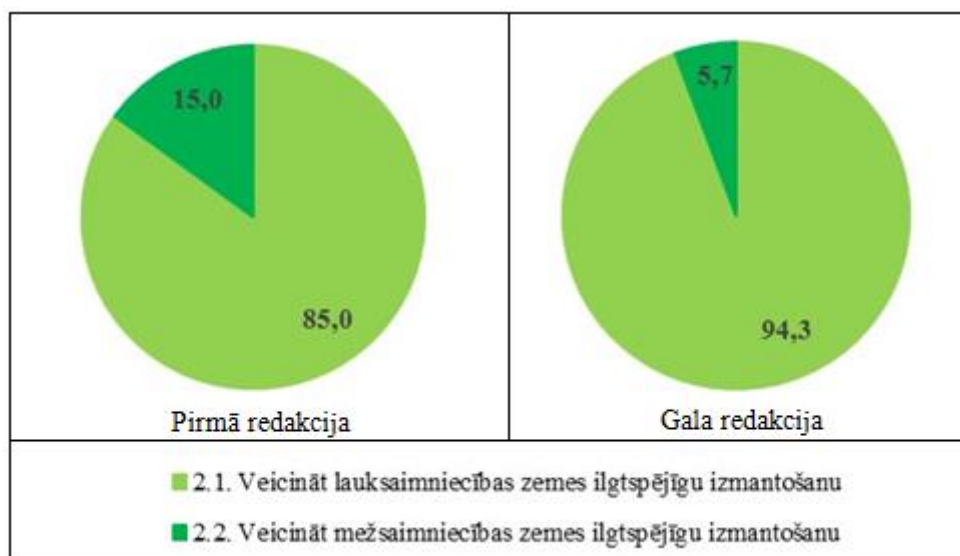
Pasākuma kods	Ass /Pasākums	Publiskais finansējums, EUR		Gala redakcija 13.11.2015.	
		Pirmā redakcija 15.02.2008.	Gala redakcija 13.11.2015.	% no Programmas	% no ass
1.1.1.	Arodapmācības un informācijas pasākumi	10 154 752	1 143 219	0,1	0,2
1.1.2.	Atbalsts jauniešiem lauksaimniekiem	25 958 436	15 096 284	1,1	2,7
1.1.3.	Priekšlaicīgā pensionēšanās*	47 359 333	26 851 263	1,9	4,8
1.1.4.	Lauksaimniekiem un mežsaimniekiem paredzēto konsultāciju pakalpojumu izmantošana	12 866 253	7 424	0,0	0,0
1.2.1.	Lauku saimniecību modernizācija	318 583 227	347 305 716	25,1	62,5
1.2.2.	Mežu ekonomiskās vērtības uzlabošana	45 421 667	15 423 332	1,1	2,8
1.2.3.	Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana	79 466 667	69 053 319	5,0	12,4
1.2.5.	Infrastruktūra, kas attiecas uz lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstību un pielāgošanu	34 020 424	50 823 803	3,7	9,1
1.3.1.	Standartu sasniegšana - iepriekšējā perioda saistības*	1 000 000	4 063 813	0,3	0,7
1.4.1.	Atbalsts daļēji naturālo saimniecību pārstrukturēšanai**	65 480 333	24 136 809	1,7	4,3
1.4.2.	Ražotāju grupas**	8 649 685	1 845 170	0,1	0,3
	1. ass. Lauksaimniecības un mežsaimniecības nozares konkurētspējas uzlabošana	648 960 777	555 750 152	40,2	100,0

* iepriekšējā perioda saistības

** ar iepriekšējā perioda saistībām

Avots: LAP 2007-2013 7. nodaļas dati un autoru aprēķini

LAP 2007-2013 prioritātē *vides un lauku ainavas uzlabošana (2. ass)* pārliecinoši lielākā daļa publiskā finansējuma, t.i., 94% atvēlēta platību maksājumiem lauksaimniecības zemē (skat.5.7.att.). Salīdzinoši nelielais finansējums pasākumiem meža zemēs un mežsaimniecībā 6% saistīts ar to, ka 2.2.3., 2.2.4. un 2.2.6. pasākumā jau plānošanas stadijā tika aptvertas salīdzinoši nelielas platības un aktivitātes.

5.7.attēls. Programmas 2. asij paredzētā publiskā finansējuma sadalījums pa apakšmērķiem, %

Avots: LAP 2007-2013 7. nodaļas dati un autoru aprēķini

Kopumā **2. ass** pasākumiem sākotnēji plānoto 26,8% vietā piešķirti 37,9% no Programmas publiskā finansējuma (skat. 5.11.tab.).

5.11.tabula. Programmas publiskā finansējuma iedalījums 2. ass pasākumiem

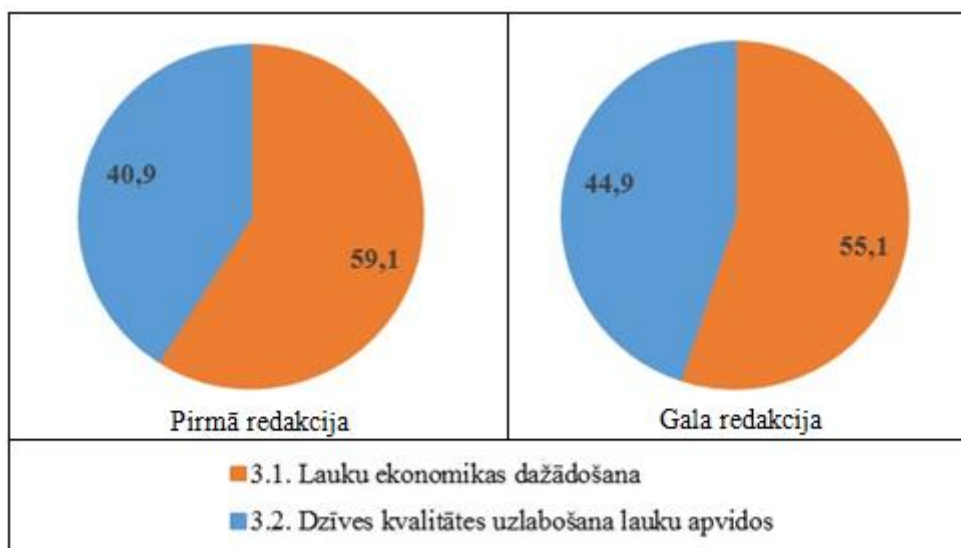
Pasākuma kods	Pasākums	Publiskais finansējums, EUR		Gala redakcija 13.11.2015.	
		Pirmā redakcija 15.02.2008.	Gala redakcija 13.11.2015.	% no Programmas	% no ass
2.1.2.	Maksājumi lauksaimniekiem par nelabvēlīgiem dabas apstākļiem teritorijās, kas nav kalnu teritorijas	137 476 000	279 555 991	20,2	53,3
2.1.3.	Natura 2000 maksājumi un maksājumi, kas saistīti ar Direktīvu 2000/60/EKK	12 878 250	17 968 489	1,3	3,4
2.1.4.	Agrovides maksājumi	160 063 209	196 764 380	14,2	37,5
2.2.3.	Lauksaimniecībā neizmantojamās zemes pirmreizējā apmežošana	16 218 160	16 238 770	1,2	3,1
2.2.4.	Natura 2000 maksājumi (meža īpašniekiem)	22 186 703	9 174 255	0,7	1,7
2.2.6.	Mežsaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošana un preventīvo pasākumu ieviešana	16 218 116	4 572 622	0,3	0,9
Kopā	2. ass vides un lauku ainavas uzlabošanai	365 040 438	524 274 507	37,9	100,0

Avots: LAP 2007-2013 7. nodaļas dati un autoru aprēķini

Vairāk nekā puse (53%) 2. ass finansējuma tika atvēlēta 2.1.2. pasākumam, t.i., atbalstam MLA teritorijās. Otrs nozīmīgākais ir Agrovides 2.1.4. pasākums, kurā bioloģiskās daudzveidības, ūdens un augsnes uzlabošanai četros apakšpasākumos atvēlēti 37,5% no 2. ass finansējuma. Pārējos 2. ass pasākumos finansējums atvēlēts mazākos apjomos, taču šie pasākumi arī attiecas uz mazākām un specifiskām teritorijām (Natura 2000, apmežošana, meža atjaunošana pēc postījumiem) vai aktivitātēm (preventīvie pasākumi ugunsdrošībai mežos u.tml.). Trīs lielākajos pasākumos (2.1.2., 2.1.3., 2.1.4)

publiskais finansējums programmēšanas periodā ievērojami pieaudzis. Savukārt 2.2.4. un 2.2.6. pasākumā publiskais finansējums ievērojami samazināts.

Plānotais **3. ass** finanšu sadalījums (prioritāte ***dzīves kvalitāte lauku apvidos un lauku ekonomikas dažādošana***) pa apakšmērķiem ir attēlots 5.8.attēlā, bet pa pasākumiem 5.12.tabulā. Finansējuma sadalījums abām 3. ass prioritātēm ir aptuveni līdzīgs (55% uzņēmējdarbības attīstībai un 45% lauku infrastruktūras uzlabošanai). Programmas gaitā tika nedaudz palielināta finansējuma daļa infrastruktūras attīstībai, jo pēc šāda veida projektiem bija liels pieprasījums.

5.8.attēls. Programmas 3. asij paredzētā publiskā finansējuma sadalījums pa apakšmērķiem, %

Avots: LAP 2007-2013 7. nodaļas dati un autoru aprēķini

Nozīmīgākie 3. ass pasākumi ir *Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai (ietverot ar lauksaimniecību nesaistītu darbību dažādošana)* (3.1.2.(3.1.1.)), kam atvēlēti 51% no 3. ass publiskā finansējuma, kā arī *Pamatpakalpojumi ekonomikai un iedzīvotājiem* (3.2.1.) ar 43% no 3. ass publiskā finansējuma.

Vienlaicīgi no 5.12.tabulas redzams, ka finansējuma apjoms pret sākotnēji plānoto visiem 3. ass pasākumiem ir samazināts. Īpaši tas attiecas uz uzņēmējdarbības veicināšanas pasākumiem. Lielā mērā tas saistīts ar ekonomiskās krīzes ietekmi, kas kavēja uzņēmējdarbības projektu ieviešanu.

5.12.tabula. Programmas publiskā finansējuma iedalījums 3. ass pasākumiem

Pasākuma kods	Ass /Pasākums	Publiskais finansējums, EUR		Gala redakcija 13.11.2015.	
		Pirmā redakcija 15.02.2008.	Gala redakcija 13.11.2015.	% no Programmas	% no ass
3.1.2. (3.1.1.)	Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai (ietverot ar lauksaimniecību nesaistītu darbību dažādošana)	127 373 379	106 141 460	7,7	51,0
3.1.3.	Tūrisma aktivitāšu veicināšana	25 958 436	8 552 132	0,6	4,1
3.2.1.	Pamatpakalpojumi ekonomikai un iedzīvotājiem	93 273 304	89 713 509	6,5	43,1
3.2.3.	Lauku mantojuma saglabāšana un atjaunošana	12 979 192	3 577 152	0,3	1,7
	3. ass. Dzīves kvalitāte lauku apvidos un lauku ekonomikas dažādošana	259 584 311	207 984 253	15,0	100,0

Avots: LAP 2007-2013 7. nodaļas dati un autoru aprēķini

Programmas **4. ass** prioritāte *LEADER pieejas ieviešana* pakārtota vienam ass apakšmērķim – ieviest *LEADER* pieeju lauku attīstības programmēšanā.

Programmas sākotnējā redakcijā indikatīvais finanšu sadalījums bija nodalīts atsevišķi pasākumiem 4.1.1. “Konkurētspējas veicināšana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā” un 4.1.3. “Lauku ekonomikas dažādošana un dzīves kvalitātes veicināšana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā”. Programmas īstenošanas gaitā 2012. gadā šie pasākumi tika integrēti vienā pasākumā kā apakšpasākumi, un tiem noteica kopīgu pieejamo finansējumu, lai nodrošinātu līdzsvaru starp pieeju „no apakšas uz augšu” un valsts līmeņa noteiktajiem lauku attīstības mērķiem, jo VRG saskārās ar grūtībām nodrošināt vajadzīgo finansējuma sadalījumu starp šiem pasākumiem atbilstošajām rīcībām.

5.13.tabula. Programmas publiskā finansējuma iedalījums 4. ass pasākumiem

Pasākuma kods	Ass /Pasākums	Publiskais finansējums, EUR		Gala redakcija 13.11.2015.	
		Pirmā redakcija 15.02.2008.	Gala redakcija 13.11.2015.	% no Programmas	% no ass
4.1.1./ 4.1.3.	Konkurētspējas veicināšana un lauku ekonomikas dažādošana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā	23 425 054	34 337 592	2,5	86,8
4.2.1.	Starpteritoriālā un starpvalstu sadarbība	3 253 480	442 624	0,0	1,1
4.3.1.	Vietējās rīcības grupas darbības nodrošināšana, prasmju apguve, teritorijas aktivizēšana	5 856 264	4 800 273	0,3	12,1
	4. ass. LEADER pieejas īstenošana	32 534 798	39 580 489	2,9	100,0

Avots: LAP 2007-2013 7. nodaļas dati un autoru aprēķini

Valsts papildu finansējums sākotnēji tika piešķirts tikai 1.2.1. pasākumam, bet 2012. gadā saskaņā ar LAP 2007-2013 grozījumiem (14.05.2012) valsts papildu finansējumu piešķir arī 1.2.1., 1.2.3., 1.2.5., 3.1.2.(3.1.1.), 3.1.3. un 4.1.1./4.1.3. pasākuma īstenošanai 118 milj. EUR apmērā.

5.5. Uzņemtās saistības un reāli izmaksātie līdzekļi

Izmaksātā publiskā finansējuma datu avots ir LAD, kas veic maksājuma aģentūras funkcijas.

ELFLA finansējums programmēšanas periodam Latvijai kļuva pieejams 2008. gada sākumā pēc LAP 2007-2013 apstiprināšanas EK, bet 2007. gadā tika veiktas izmaksas platībmaksājumos no ELGF saskaņā ar jau uzņemtajām saistībām. Savukārt projektu pasākumos Lauku saimniecību modernizācija (1.2.1.) un Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai (ietverot ar lauksaimniecību nesaistītu darbību dažādošanu), kods 3.1.2.(3.1.1.), izsludinātajās kārtās gada nogalē notika projektu pieteikumu reģistrēšana, kurus izvērtēja un apstiprināja tikai 2008. gada sākumā. Līdz ar to uzņemto saistību un izmaksātā finansējuma periods ir no 2008. līdz 2015. gadam.

Kopējās 2008.-2015. gada periodā atbalsta saņēmējiem izmaksātās (deklarētās) publiskā finansējuma un tostarp ELFLA līdzfinansējuma summas LAP 2007-2013 pasākumos un kopā pa asīm (skat. 5.14.tab.).

5.14.tabula. LAP 2007-2013 finanšu izpilde un 2008.-2015. gada periodā izmaksātais (deklarētais) publiskais finansējums prioritārajos virzienos un pasākumos

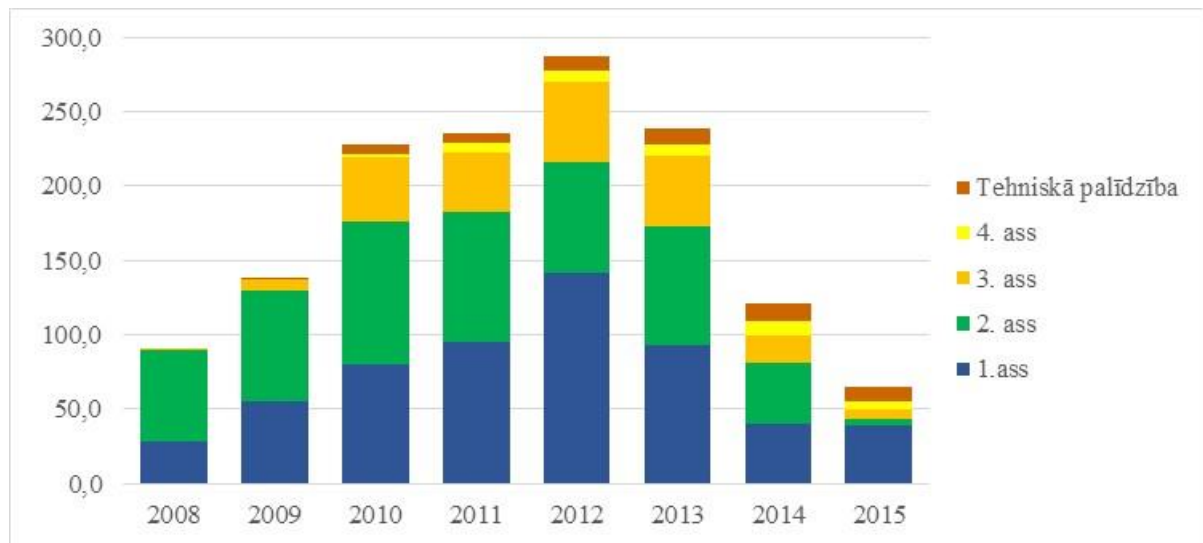
Pasākuma kods	Pasākums/ Ass	Izmaksātais publ. fin. (milj. EUR)*		Izm. publ. fin., % no Prog.	Finanšu izpilde, koefic.
		ELFLA	Kopā		
1.1.1.	Arodapmācības un informācijas pasākumi	0,8	1,1	0,08	0,94
1.1.2.	Atbalsts jauniejiem lauksaimniekiem	11,2	14,8	1,08	0,98
1.1.3.	Priekšlaicīgā pensionēšanās***	19,9	26,3	1,93	0,98
1.1.4.	Lauksaimniekiem un mežsaimniekiem paredzēto konsultāciju pakalpojumu izmantošana	0,0	0,0	0,00	0,87
1.2.1.	Lauku saimniecību modernizācija*	258,1	343,5	25,15	0,99
1.2.2.	Mežu ekonomiskās vērtības uzlabošana	11,3	15,1	1,11	0,98
1.2.3.	Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana*	51,9	68,5	5,01	0,99
1.2.5.	Infrastruktūra, kas attiecas uz lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstību un pielāgošanu	38,6	52,1	3,81	1,02
1.3.1.	Standartu sasniegšana***	3,0	3,7	0,27	0,91
1.4.1.	Atbalsts daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizēšanai***	17,9	22,5	1,65	0,93
1.4.2.	Ražotāju grupas***	1,4	1,8	0,13	0,96
	1. ass. Lauksaimniecības un mežsaimniecības nozares konkurētspējas uzlabošana	414,1	549,3	40,22	0,99
2.1.2.	Maksājumi lauksaimniekiem par nelabvēlīgiem dabas apstākļiem teritorijās, kas nav kalnu teritorijas	219,5	274,3	20,08	0,98
2.1.3.	Natura 2000 maksājumi un maksājumi, kas saistīti ar Direktīvu 2000/60/EKK	14,1	17,6	1,29	0,98
2.1.4.	Agrovides maksājumi***	154,5	193,3	14,15	0,98
2.2.3.	Lauksaimniecībā neizmantojamās zemes pirmreizējā apmežošana	12,7	16,0	1,17	0,98
2.2.4.	Natura 2000 maksājumi (meža īpašniekiem)	7,2	9,0	0,66	0,99
2.2.6.	Mežsaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošana un preventīvo pasākumu ieviešana	3,6	4,5	0,33	0,99
	2. ass. Vides un lauku ainavas uzlabošana	411,6	514,7	37,68	0,98
3.1.2. (3.1.1.)	Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai (ietverot ar lauksaimniecību nesaistītu darbību dažādošana)	79,3	105,8	7,75	1,00
3.1.3.	Tūrisma aktivitāšu veicināšana	6,3	8,4	0,62	0,98
3.2.1.	Pamatpakalpojumi ekonomikai un iedzīvotājiem	67,0	89,1	6,52	0,99
3.2.3.	Lauku mantojuma saglabāšana un atjaunošana	2,7	3,6	0,26	0,99
	3. ass. Dzīves kvalitāte lauku apvidos un lauku ekonomikas dažādošana	155,3	206,9	15,15	0,99
4.1.1./ 4.1.3.	Konkurētspējas veicināšana un lauku ekonomikas dažādošana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā	27,5	34,3	2,51	1,00
4.2.1.	Starpteritoriālā un starpvalstu sadarbība	0,3	0,4	0,03	0,98
4.3.1.	Vietējās rīcības grupas darbības nodrošināšana, prasmju apguve, teritorijas aktivizēšana	3,8	4,8	0,35	1,00
	4. ass. LEADER pieejas īstenošana	31,7	39,6	2,90	1,00
	Tehniskā palīdzība	41,6	55,4	4,06	1,00
	Kopā	1054,2	1365,9	100,00	0,99

* ņemot vērā atgūtās summas; ** ieskaitot finansējumu piena sektora pārstrukturizēšanai atbilstoši izvēlētajām darbībām saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16a pantu; *** ieskaitot iepriekšējā perioda saistības
Avots: LAP 2007-2013 uzraudzības tabulas (G5, GHC5) un autoru aprēķini

Dažādos pasākumos izmaksātais publiskais finansējums attiecībā pret LAP 2007-2013 gala redakcijas (15.redakcija apstiprināta 13.11.2015.) programmēto finansējumu ir ar koeficientu intervālā no 0.87 (1.1.4.) līdz 1.02 (1.2.5.), asīm finanšu izpildes koeficients ir intervālā 0.98-1.00 un programmai kopumā – 0.99.

Tabulā 5.14. redzams arī pasākumos un kopā pa asīm izmaksātā publiskā finansējuma īpatsvars procentos no programmas kopējā publiskā finansējuma, 10 pasākumiem no 24 tas nepārsniedz 1% un 3 lielākajiem tas ir 14, 20 un 25%, pārējo pasākumu īpatsvars ir intervālā 1-8%.

Pirmajos divos izmaksu gados ļoti mazs apjoms tiek izmaksāts 3.un 4. ass pasākumos, turklāt 1. un 2. ass maksājumos iekļautas izmaksas pēc iepriekšējā perioda saistībām. Vislielākās atbalsta izmaksas ir 2012. gadā, kad 1. un 3. ass projektiem tiek izmaksāts vislielākais finansējuma apjoms.

5.9.attēls. Izmaksātais (deklarētais) publiskais finansējums LAP 2007-2013 prioritārajos virzienos 2008.-2015. gadā milj. EUR

Piezīme: Deklarētais finansējums ietver izmaksas pēc iepriekšējā perioda saistībām, kā arī vēl neatgūtās summas. Ieskaitīts finansējums piena sektora pārstrukturēšanai atbilstoši izvēlētajām darbībām saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16a pantu.

Avots: dati no LAP 2007-2013 progressa ziņojuma par 2015. gadu (8.tabula)

LAP 2007-2013 ieviešanas gaitā izmaksātais publiskais finansējums 1. ass pasākumiem sadalījumā pa izmaksas gadiem parādīts 5.5.pielikuma 1.attēlā. Attēlā redzam, ka finansējuma izmaksas koncentrējas 2010.-2013. gados, kā arī pasākumā Lauku saimniecību modernizācija (1.2.1.). Tas saistīts ar pasākumu realizācijas uzsākšanas laiku (lielākā daļa pasākumu tika uzsākti 2008.-2009. gadā), kā arī ekonomiskās krīzes izraisītu zemāku aktivitāti projektu pieteikumos perioda pirmajā daļā. Aktīvākā uzņēmēju pieteikšanās projektiem bija vērojama, sākot ar 2011. gadu. Programmas pēdējos gados vairākos pasākumos atvēlētie līdzekļi bija jau rezervēti, tādēļ izmaksu summa samazinājās.

LAP 2007-2013 ieviešanas gaitā izmaksātais publiskais finansējums 2. ass pasākumiem gadu griezumā parādīts 5.5.pielikuma 2.attēlā. No izmaksātā publiskā finansējuma 94% veido platību maksājumi par atbilstošu lauksaimniecības zemju apsaimniekošanu. Izmaksātais finansējums pa gadiem ir atšķirīgs. Tas, pirmkārt, saistīts ar finanšu gala izmaksām, otrkārt, pasākumu atšķirīgo uzsākšanas laiku un ieviešanas gaitu, treškārt, atbalsta saņēmēju aktivitāti attiecīgajā pasākumā vai apakšpasākumā. Tāpat finansējuma apjomu ietekmēja LAP 2007-2013 grozījumi, t.sk., arī izmaiņas pasākumu

nosacījumos. Piemēram, 2.1.2 pasākuma finansējumu ietekmēja kritērija par lopu blīvumu ieviešana, savukārt Agrovīdes 2.1.4. pasākumā tikai atsevišķos gados bija iespējas uzņemties saistības par jaunām platībām.

Izmaksātais publiskais finansējums 3. ass pasākumiem sadalījumā pa izmaksas gadiem parādīts 5.5.pielikuma 3.attēlā. Izteiktā koncentrācija 2010.-2013. gadā ir saistīta ar samērā lēno pasākumu uzsākšanu, kā arī ekonomiskās krīzes ietekmi programmas sākuma posmā. No attēla redzams, ka sākotnēji aktīvāk tika apgūts infrastruktūras pasākumu finansējums, bet uzņēmējdarbības projekti aktīvāk realizēti tikai 2012.-2013. gados pēc atkopšanās no krīzes.

Izmaksātais publiskais finansējums 4. ass pasākumiem sadalījumā pa izmaksas gadiem parādīts 5.5.pielikuma 4.attēlā. Atšķirībā no citām asīm, finansējums izmaksāts vienmērīgi pieaugoši. VAS stratēģiju īstenošana tika iesākta 2010. gadā, bet 2011. gadā izmaksātā atbalsta apjoms trīskāršojās. Šajos gados tika izsludinātas tikai 4.1.3. apakšpasākumam atbilstošās projektu pieteikšanas kārtas, bet pēc VAS atjaunošanas rezultātā veiktajiem grozījumiem Rīcību plānos, kopš 2012. gada tika uzsākta arī 4.1.1. apakšpasākuma projektu īstenošana, bet ne tik lielā apjomā. Vislielākais atbalsta apjoms tika izmaksāts 2014. gadā – 8.8 milj. EUR, tomēr arī 2015. gadā vēl notika projektu pieņemšanas kārtas un izmaksāts atbalsts, pavisam 2010.-2015. gadā VAS īstenošanai izmaksāja 34,3 milj. EUR publiskā finansējuma. Starpvalstu kooperācijas projektiem 4.2.1. pasākumā 2012.-2015. gadā izmaksāja 0,1 milj. EUR katru gadu, bet 4.3.1. pasākumam LEADER pieejas īstenošanai 4,8 milj. EUR pavisam periodā, 0,7-0,9 milj. EUR ik gadus, bet pēdējā 2013. gadā, līdz ar katrai aktivitātei paredzamā finansējuma īpatsvara limita atcelšanu, tika apgūti 1,2 milj. EUR.

LAP 2007-2013 pasākums „Kredītu fonds”

Ekonomiskās krīzes rezultātā 2008. un 2009. gadā aizdevumu pieejamība LAP 2007-2013 klientiem mazinājās, un finanšu līdzekļu apguve palēninājās. Vairākos pasākumos ievērojamam skaitam klientu tika mainīti līgumu nosacījumi, nespējot savlaicīgi izpildīt līgumsaistības. Tādēļ tika plānots 2009. gadā ieviest pasākumu *Kredītu fonds*.

Lauku attīstības fonds (LAF), ZM un LAD no 2010. gada, administrējot ELFLA finansējumu, ieviesa LAP 2007-2013 pasākumu „Kredītu fonds”.

Kredītu fonda izveides mērķis bija veicināt kredītresursu pieejamību lauksaimniecības, lauku un zivsaimniecības attīstības investīciju projektiem ar samazinātu procentu likmi. Tādējādi uzņēmējiem tiktu dota iespēja saņemt aizdevumus LAP 2007-2013 projektu ieviešanai.

Atbalsta mērķis bija nodrošināt pieejamību aizdevumiem ar samazinātu procenta likmi (0,5 procenti gadā no aizdevuma summas plus bankas uzcenojums). Maksimālais aizdevuma termiņš bija 15 gadi.

Kredītu fonda finanšu līdzekļu pārvaldītājs sākotnēji bija LAF, kas aizdevumus atbalsta pretendentiem izsniedza ar to banku starpniecību, kurām bija noslēgts sadarbības līgums ar LAF par Kredīta fonda līdzekļu izmantošanu. Kredītu fonds 2010. gadā tika paredzēts izmantošanai četros Programmas pasākumos, bet pieprasījums pēc kredītiem bija tikai trīs pasākumos (skat. 5.15.tab.).

5.15.tabula. Piešķirtais un atvērtais/izmaksātais finansējums Kredītu fonda ietvaros

Pasākuma kods	Piešķirtais finansējums, EUR, 2010	Izmaksātais finansējums, EUR, 2011-2013	Izmaksātais finansējums, % no piešķirtā, 2011-2013	Plānotais saņēmēju skaits	Reālais saņēmēju skaits	Plānotais vidējais atbalsts uz saņēmēju	Izmaksātais vidējais atbalsts uz saņēmēju
1.2.1.	19 955 012	20 122 420	101%	379	51	52 652	239 553
1.2.3.	7 811 832	7 877 370	101%	35	4	223 195	1 969 343
3.1.2.(3.1.1.)	8 590 636			68			
3.1.3.	926 376	244 925	26%	16	1	57 899	34 989
KOPĀ	37 283 856	28 244 715	76%	492	56		263 969

Avots: LAD

Pasākuma izstrādāšana un grozījumi LAP 2007-2013, lai ieviestu pasākumu, bija laukietilpīgs process. Līdz ar to pasākums faktiski uzsāka darboties 2010. gada beigās, kad bankas atsāka aizdevumu finansēšanu.

Piešķirot aizdevumu pasākuma *Kredītu fonds* ietvaros, kredītiestādes un LAD sākotnēji izvērtēja projekta ekonomisko pamatotību un dzīvotspējas rādītājus, un, ja projekts bija atbilstošs, aizdevums tika piešķirts.

Vislielākais kredītu pieprasījums Kredītu fondam bija pasākumā *Lauku saimniecību modernizācija*, kur projekta vidēji finansējums sasniedza 395 tūkst. EUR. Pasākumā *Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana* projekta vidēji finansējums sasniedza apmēram 1,9 milj. EUR. Kredītu fondu finanšu līdzekļus pārsvarā izmantojuši lieli uzņēmumi/saimniecības.

Sākotnēji piešķirtā finansējuma summa šim pasākumam sasniedza 37,28 milj. EUR. Vairākas pieteikumu kārtas noslēdzās bez rezultātiem, un pasākumā *Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai* vispār nebija neviena projekta.

Pasākumā *Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai* 2012. gadā LAF visu pieejamo finansējumu pārvirzīja atpakaļ uz pasākumu, jo netika finansēts nevienš projekts.

6. ATBILDES UZ NOVĒRTĒŠANAS JAUTĀJUMIEM

6.1. Rādītāju analīze un diskusija attiecībā uz sprieduma kritērijiem un mērķa vērtībām saistībā ar novērtēšanas jautājumiem

Atbilstoši 5.2. apakšnodaļā aprakstītajai asu uzbūvei un 5.3. apakšnodaļā sniegtajai katra pasākuma intervences loģikai, rādītāji veido ķēdi *ieguldījumi – iznākumi – rezultāti – ietekme*. Minētajās apakšnodaļās aprakstīta rādītāju atbilstība mērķu hierarhijai, savukārt apakšnodaļās tiek analizēta rādītāju mērķa vērtību savstarpējā saskaņotība – vai ar pasākuma uzbūvi un plānotajiem ieguldījumiem ir iespējams sasniegt plānotos iznākumus, rezultātus un ietekmi, kā arī veikti aprēķini par katru pasākumu un aprakstīts rezultāta un ietekmes sasniegums.

6.1.1 Rādītāju raksturojums

Šajā sadaļā aprakstītas rādītāju grupas, galvenie tajās ietilpstošie rādītāji, kā arī veikta to mērķa vērtību analīze un aprakstīti šajā analīzē izmantotie kritēriji.

Ieguldījuma rādītāju analīzē galvenokārt tiek vērtēts publiskā finansējuma apmērs, ieskaitot valsts papildu finansējumu, jo novērtēšanas mērķis ir vērtēt tieši šo līdzekļu izlietojumu. Kopumā ieguldījumu veido gan publiskais, gan privātais finansējums. Ļoti mazs vai liels ieguldījumu apjoms pasākumā tika izmantots par kritēriju, izvēloties novērtēšanas metodes un paņēmienus atsevišķiem pasākumiem (piem., pasākumam netika vērtēta ietekme, ja tam veltīts neliels līdzekļu apjoms (1%), papildus tiešajai ietekmei tika novērtēta arī netiešā utt.).

Ieguldījuma rādītāju sākotnēji plānotās vērtības un to izmaiņas Programmas īstenošanas gaitā ir pamats pārējo rādītāju mērķa vērtību novērtējumam. Programmas efektu novērtējumā un līdz ar to arī sasniedzamo rādītāju vērtību noteikšanā ir iekļautas tikai 2007.-2013. gada perioda saistības, bez pārejošajām saistībām no iepriekšējā perioda.

Iznākuma rādītāji raksturo ieguldījumu rezultātā pasākumos izvērstās aktivitātes un tos mēra ar kvantitatīvām vienībām. Nozīmīgākie iznākuma rādītāji ir *atbalsta saņēmēju skaits* (tie var būt fiziskas personas, lauku saimniecības, uzņēmumi u.tml.), *kopējais investīciju apjoms* (tas ietver gan publisko, gan privāto finansējumu), *atbalstītā platība* (pasākumos, kur atbalsta objekts ir platība). Turklāt atsevišķos pasākumos ir noteikti vēl citi iznākuma rādītāji, kuri detalizētāk raksturo konkrētu aktivitāšu izpildi, piemēram - *atbalstīto projektu skaits, izmantojot Kredītu fondu; projektu skaits, kuri tiek realizēti MLA teritorijā, atbalstītā meža platība Natura 2000 teritorijā, kopējais investīciju apjoms vides aizsardzībā; atbalstīto darbību skaits* u.tml.

Iznākuma rādītāji ļauj spriest par pasākuma intervences apjomu, ņemot vērā kopējo investīciju apjomu un atbalsta saņēmēju skaitu. Lai novērtētu pasākuma intervences mērķgrupas lielumu, attiecīgie rādītāji tiek salīdzināti ar mērķgrupas kopējo apjomu (piemēram - *lauku saimniecību skaits* attiecīgajā mērķa grupā, darbojošos pārtikas ražošanas uzņēmumu skaits, meža īpašnieku skaits u.tml.). Lai novērtētu ietekmi uz vidi, tiek ņemta vērā atbalstītā platība salīdzinājumā ar potenciāli atbalstāmo.

Atsevišķos gadījumos, lai precīzāk spriestu par intervences apjomu, bez atbalsta saņēmēju skaita ir svarīgi zināt vēl citus rādītājus, kuri raksturo atbalsta saņēmējus, piemēram, šo atbalsta saņēmēju saimniekošanas apjomu. Tāpēc tiek izmantoti iznākuma novērtēšanas papildu rādītāji, piemēram, 1.1.2. pasākumā rādītājs *Atbalstīto saimniecību LIZ platība*, jo tas palīdz novērtēt, kādās platībās saimnieko atbalstu saņēmušie jaunie

lauksaimnieki. Tie nav Programmas papildus rādītāji ar noteiktām sasniedzamā mērķa vērtībām, to aktuālās vērtības tiek izmantotas kā papildu aspekts mērķu sasnieguma pakāpes novērtēšanai.

Investīciju pasākumu iznākuma rādītāji ar tiešu ietekmi vertikālajā rādītāju hierarhijā (publiskie ieguldījumi -> kopējais investīciju apjoms -> bruto pievienotās vērtības pieaugums -> neto pievienotās vērtības pieaugums) tika iekļauti ekonomisko rādītāju mērķa vērtību saskaņotības aprēķinā.

Rādītāja *kopējais investīciju apjoms* sasniedzamo vērtību pārbaude veikta, ņemot vērā publiskā finansējuma apjomu un vidējo atbalsta intensitāti. Rādītājs *atbalsta saņēmēju skaits* pasākumos, kur saņemtā atbalsta apjoms vienam saņēmējam nav noteikts un tādējādi nepastāv tieša saņēmēju skaita atkarība no publiskā finansējuma apjoma, netika automātiski pārrēķināts atbilstoši finansējuma izmaiņām, bet gan saglabāts Programmas gala redakcijā plānotajā vērtībā. Vienīgi gadījumos, kur publiskā finansējuma apjoms vienam saņēmējam ir noteikts (1.1.2. un 1.4.1. pasākums), ir veikta šo rādītāju vērtību saskaņotības kvantitatīva pārbaude.

Rezultāta rādītāji mēra tiešos un tūlītējos intervences efektus. Tie sniedz informāciju par izmaiņām tiešo atbalsta saņēmēju rīcībā, kapacitātē vai darbībā, un tos mēra ar fiziskām vai monetārām mērvienībām. VUNI nosaka rezultātu rādītājus ass apakšmērķu līmenī pasākumu grupām, jo ir iespējama dažādu pasākumu intervencu kombinācija, kuras rezultātā ir sasniegts plānotais efekts. LAP 2007-2013 rezultātu rādītāju sistēmai ir atšķirības no VUNI.

Tā, **1. ass pasākumos** svarīgākais rezultāta rādītājs ir *Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos*, kurš definēts tiem pasākumiem, kuros veic investīcijas fiziskajā kapitālā (1.1.2., 1.2.1., 1.2.2., 1.2.3., 1.2.5.). Šī rādītāja vērtība netika aprēķināta 1.4.2. pasākumam gan tāpēc, ka rādītājs nav iekļauts uzraudzības tabulās, gan arī pasākuma salīdzinoši nelielā ieguldījuma un iznākuma dēļ. Šis rādītājs nav paredzēts arī 1.4.1. pasākumam, jo 1.4. apakšmērķim piemērotais rezultātu rādītājs ir cits, tomēr šajā gadījumā pasākuma raksturs (ir nosacījums veikt ieguldījumus fiziskajā kapitālā atbalsta apjomā) ir vērsts uz BPV palielinājumu, turklāt tas ir jāaprēķina, lai noteiktu atbilstošo ietekmes rādītāju. Savukārt pasākumos ar vislielāko ietekmi uz BPV palielinājumu – 1.2.1., 1.2.2. un 1.2.3. - netika definētas šī rādītāja mērķa vērtības, lai gan ex-ante novērtēšana tās piedāvāja, un ikgadējās sasniegtās vērtības bija jāaprēķina uzraudzības vajadzībām. Savukārt rādītāja *Saimniecību skaits, kuras ievieš jaunus produktus vai tehnoloģijas* vērtību objektīvu novērtēšanu ierobežo tas, ka tā piemērošanas kritēriji nav konkrēti nosakāmi un izpratne par tiem ir atšķirīga.

Programmas 1.1.1. pasākuma rezultātu rādītājs ir *Apmācīto skaits, kas sekmīgi beiguši apmācību kursu*, bet kopējam rezultātu rādītājam *Atzītām kvalitātes zīmēm/standartiem atbilstošas lauksaimniecības produkcijas vērtība* atbilstošie 1.3. apakšmērķa pasākumi 2007.-2013. gada programmēšanas periodā netika izvēlēti.

Kopumā minētie LAP 2007-2013 noteiktie rezultāta rādītāji ne vienmēr pietiekami raksturo izvirzītā mērķa sasniegšanu, tāpēc, lai sniegtu pilnvērtīgākas atbildes uz novērtēšanas jautājumiem, novērtētāji ir izmantojuši arī rezultāta novērtēšanas papildu rādītājus.

Piemēram, visiem 1. un 3. ass pasākumiem, kas saistīti ar investīcijām fiziskajā kapitālā, ir ieviests novērtēšanas papildu rādītājs *Investīciju spēja radīt pievienoto vērtību* [Papildu bruto pievienotā vērtība uz vienu ieguldītā publiskā finansējuma un kopējā investīciju apjoma vienību atbalstītajos uzņēmumu projektos]. Tas ļauj salīdzināt dažādu pasākumu atdevi papildu pievienotās vērtības radīšanas ziņā, līdz ar to salīdzināt šo pasākumu lietderību no pievienotās vērtības radīšanas viedokļa. Savukārt 1.4.1. pasākumā,

ņemot vērā, ka definētajam rezultāta rādītājam nav skaidra vērtēšanas kritērija, ir ieviests rezultāta novērtēšanas papildu rādītājs *Neto apgrozījuma pieaugums atbalstītajās saimniecībās*. Tā mērķis ir izmērīt ražošanas apjoma palielinājumu atbalstītajās saimniecībās, un līdz ar to kvantitatīvi novērtēt to tirgus spēka pieaugumu. Šāds rādītājs ieviests arī 1.1.2. pasākumā, lai būtu iespējams kvantitatīvi novērtēt atbalstīto jauno lauksaimnieku darba rezultātus, jo citus ekonomiskos rādītājus nebija iespējams novērtēt ar pietiekami augstu ticamību.

Saistībā ar **2. ass pasākumiem** LAP 2007-2013 nozīmīgākais kopējais rezultāta rādītājs ir *Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības*. Šāds rādītājs noteikts visos pasākumos gan lauksaimniecības, gan meža zemēs. Rezultāta rādītājā pasākumos un apakšpasākumos tiek uzskaitītas platības atbilstoši pasākumu mērķiem. Tādējādi saskaņā ar intervences loģiku 2.1.2., 2.2.3., 2.2.6. pasākumā tiek uzskaitītas platības, kurās notikusi izvairīšanās no marginalizācijas, bet 2.1.3. un 2.1.4. pasākumā - platības, kurās nodrošināta bioloģiskās daudzveidības aizsardzība. Sākotnēji Programmā rezultāta rādītāju mērķa vērtības 2. ass pasākumos tika noteiktas par augstu, tāpēc Programmas ieviešanas gaitā tās ar vairākkārtējiem grozījumiem samazinātas, izņemot 2.1.2. un 2.2.3. pasākumu rezultāta rādītājus, kuri atstāti nemainīgi. Platību maksājumos precizētās rezultātu rādītāju vērtības tika noteiktas pieticīgi, balstoties uz faktiskajām platībām. Līdz ar to rezultātu vērtības 2. ass platību maksājumos Programmas beigās bija atbilstošas.

Programmā noteiktie rezultāta papildu rādītāji ir *Lauksaimniecībā neizmantotās zemes kopējā platība* (2.1.2. pasākumā), *Ar bioloģiskās lauksaimniecības metodēm apstrādātās LIZ īpatsvars* (Agrovides BLA apakšpasākumā), *Apsaimniekotās platības īpatsvars kopējā bioloģiski vērtīgo zālāju platībā* (Agrovides BDUZ apakšpasākumā). Šiem papildu rādītājiem mērķa vērtības Programmā ir noteiktas, taču nav pieejams to iegūšanas pamatojums (nav zināms izmantoto datu informācijas avots, aprēķins). Salīdzināšanai jāizmanto līdzīgas metodoloģijas rādītāji, bet, piemēram LIZ platība atšķiras LAD, VZD, CSP datos. Šādās situācijās novērtētāji izmanto ekspertu sniegtos ieteikumus.

Šajā ziņojumā rezultāta rādītāju noteikšanā izmantoti LAD sagatavotie un iesniegtie telpiskie dati. Vērtējot rezultativitāti un lietderīgumu, tas sniedz iespēju analizēt precīzas atbalstītās platības, tostarp noteikt platību pārklāšanos vairākos pasākumos (BLA un RLZP, BDUZ un 2.1.3. pasākumā u.c.).

Programmas **3. ass pasākumos**, kuru mērķis ir uzņēmējdarbības veicināšana, galvenie kopējie rezultāta rādītāji ir *Nelauksaimnieciskās bruto pievienotās vērtības palielinājums atbalstītajos uzņēmumos* un *Kopējais izveidoto darbavietu skaits*. Šie rādītāji ir saistīti ar attiecīgajiem ietekmes rādītājiem. Lai raksturotu atbalsta rezultātus tūrisma nozarē, ir definēts rezultāta rādītājs *Papildu tūristu vizīšu skaits*. Lai varētu novērtēt ieguldījumu atjaunojamās enerģijas ražošanā, ir ieviesti Programmas rezultāta papildu rādītāji *Atbalstītajās saimniecībās saražotās/ pārdotās enerģijas daudzums* un *Uzņēmumu skaits, kuri izveidojuši enerģijas ražošanu no biomasas*.

Tajos 3. ass pasākumos, kuru mērķis ir dzīves kvalitātes uzlabošana, ir noteikti kopējie rezultāta rādītāji *Lauku iedzīvotāju skaits, kuri gūst labumu no uzlabotiem pakalpojumiem* un *Piekļuves pie interneta palielinājums lauku apvidos (cilvēku skaits)*.

LEADER pieejas īstenošanai **4. ass pasākumos** definēti kopējie rezultāta rādītāji *Kopējais izveidoto darba vietu skaits* un divi Programmas papildu rādītāji *Sekmīgi veikto apmācību skaits* un *Personu skaits, kas saņēmušas apliecinājumu par mācību beigšanu*. Tā kā ES kopējais rezultātu rādītājs *Personu skaits, kas saņēmušas apliecinājumu par mācību beigšanu* saistāms ar Programmā neizvēlēto 3.4.1. un 3.3.1. pasākumu, šim analoģiskajam Programmas papildu rādītājam mērķa vērtība gan ir noteikta, bet izpilde uzraudzības tabulās nav atrodama ne pie rezultāta kopējiem, ne papildu rādītājiem.

Kopumā jāatzīmē, ka kopējo **rezultāta rādītāju sistēmai** Programmā ir mērķa vērtību trūkumi (piem., rādītājs *Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos* nav definēts visapjomīgākajiem investīciju pasākumiem, lai gan priekšizpētes (ex-ante) priekšlikumos un arī uzraudzības tabulās tas tiek dots).

Gadījumos, kad rādītāji saistīti ar attiecīgo ietekmes rādītāju (piem., BPV pieaugums saistīts ar ietekmes rādītāju *Ekonomiskā izaugsme*), kā rezultativitātes kritērijs tiek izmantotas definētās atbilstošo ietekmes rādītāju vērtības, veicot tām attiecīgu pārrēķinu (ņemot vērā tikai tiešo atbalsta rezultātu uz atbalstītajām saimniecībām). Līdzīgi rezultativitātes kritērijs tiek aprēķināts novērtēšanas papildu rādītājam *Investīciju spēja radīt pievienoto vērtību* – plānotā pievienotā vērtība tiek dalīta ar plānoto investīciju apjomu. Tajos gadījumos, kur nav iespējams noteikt kvantificētu kritēriju vai arī to ir grūti pamatot, tiek analizētas tendences, un izdarīti kvalitatīvi secinājumi. Saskaņā ar metodiku rezultāti un ietekmes ir jāmēra, salīdzinot ar bāzes situāciju – kā būtu, ja Programma netiktu ieviesta. Šim nolūkam tiek pielietotas vadlīnijās ieteiktās vērtēšanas metodes. Konkrēto metožu izvēle ir atkarīga gan no pasākuma intervences apjoma (sarežģītākās metodes pielietotas nozīmīgākajiem pasākumiem), gan ņemot vērā datu pieejamību (piemēram, praktiskā iespēja izveidot bāzes kopu).

Ietekmes rādītāji attiecas uz Programmas ieguvumiem gan intervences līmenī, gan plašākā nozīmē programmas teritorijā. Tie ir saistīti ar galvenajiem Programmas stratēģiskajiem mērķiem jeb prioritātēm – asu mērķiem. Ietekmes rādītājus aprēķina, par pamatu ņemot tiešo un netiešo atbalsta saņēmēju iznākumus un rezultātus un tiem piemērojot vispārināšanas metodes, lai varētu noteikt ietekmes izplatīšanos teritorijā. Programmā ietekmes rādītāju mērķa vērtības asīm, izņemot 2. asi, nav dotas kopumā, bet gan atsevišķu pasākumu līmenī, kas apgrūtina rezultativitātes noteikšanu, jo dažu efektu novērtēšana ietekmes precizēšanai būtu piemērojama tikai ass līmenī.

Rādītāju sasniedzamās vērtības dalījumā pa ekonomikas sektoriem (lauksaimniecība, mežsaimniecība, pārtikas ražošana, pārējās nozares) ir apkopotas 6.1.tabulā. Atsevišķā grupā ir izdalīti tie 3. ass pasākumi, kuru mērķis ir lauku dzīves kvalitātes uzlabošana, kā arī LEADER ass pasākumi. Lai novērtētu rādītāju sasniedzamo līmeni, tas salīdzināts ar ieguldījumu apjomu atbilstošajos pasākumos.

6.1.tabula. Plānotie ieguldījumi un ekonomiskās ietekmes rādītāju mērķa vērtības dalījumā pa intervences sektoriem

Intervences sektori	Plānotie ieguldījumi (ieskaitot privātos) (EUR)	Plānotā ekonomiskā izaugsme (perioda beigās pret sākumu) (PSL)	Plānotais darba ražīguma palielinājums (EUR/PLE)	Nodarbinātības veicināšana (PLE)
Lauksaimniecība	976 646 378	259 750 000	2390	x
Mežsaimniecība	94 376 418	9 767 236	206	x
Pārtikas ražošana	172 652 048	50 000 000	600	x
Ekonomikas dažādošana (citas nozares)	286 733 978	60 000 000	x	4640
Lauku dzīves kvalitāte un LEADER	172 505 007	18 510 000	x	747
Pavisam	1 702 913 828	398 027 236	x	5387

X – rādītājs attiecīgajiem pasākumiem nav definēts.

Avots: Autoru izveidots, izmantojot LAP 2007-2013.

Ekonomisko izaugsmi plānots iegūt no visiem 1., 3. un 4. ass pasākumiem, izņemot 1.1.1. un 1.1.4. pasākumu, kam šī rādītāja plānotais līmenis nav noteikts (minētie pasākumi saistīti ar apmācībām un konsultācijām). Saskaņā ar vadlīnijām lauku dzīves kvalitātes un *LEADER* pasākumos (3.2.1., 3.2.3. un 4. ass pasākumi) devums ekonomikai izpaužas netieši. Turklāt netiešs devums ekonomikai izpaužas arī no 2. ass kompensācijas pasākumiem, jo finanšu plūsma uz lauku un meža saimniecībām izlīdzina šo saimniecību ekonomiskos rezultātus apstākļos, kur zemes apsaimniekošana ir apgrūtināta vides apstākļu vai vides saglabāšanas saistību dēļ. Tomēr 2. ass pasākumu ekonomiskās ietekmes vērtējums ziņojumā nav iekļauts, kaut arī attiecīgie aprēķini tika veikti, jo ar vadlīnijās ieteiktajām novērtēšanas metodēm iegūtie rezultāti bija pretrunīgi un ar zemu ticamību.

Galvenais pasākums, ar kuru plānots tiešā veidā veicināt ekonomikas izaugsmi, ir *Lauku saimniecību modernizācija* (1.2.1.), jo ar to plānots nodrošināt 94% no izaugsmes lauksaimniecības sektorā, kā arī 61% no visas Programmas ietekmes. Nākamie nozīmīgākie pasākumi šajā ziņā ir 3.1.2.(3.1.1.) un 1.2.3., kur katra devums veido ap 13% no kopējās programmas plānotās ietekmes. Pārējo pasākumu sagaidāmā ietekme šajā jomā ir salīdzinoši neliela.

Lai pārbaudītu rezultativitātes kritēriju un varētu novērtēt finanšu izlietojuma lietderību, esam veikuši teorētisku un empīrisku novērtējumu.

Tā rezultātā iegūts, ka lauksaimniecības nozarē kopumā LAP 2007-2013 noteiktie rādītāji ir izmantojami kā rezultativitātes kritērijs. Atsevišķos pasākumos novērtētāju aprēķini dod citu sagaidāmo vērtību, piemēram, 1.1.2. pasākumā sasniedzamais līmenis varētu būt par 20% mazāks nekā noteikts, savukārt 1.4.1. pasākumā – par trešdaļu lielāks. Pēdējais saistīts ar to, ka šajā pasākumā ieguldījumu apjoms uz saimniecību ir mazāks, bet dati liecina, ka mazāki vidējie ieguldījumi uz saimniecību dod augstāku atdeves koeficientu. Savukārt pārējo nozaru sasniedzamie rādītāji ir novērtēti, salīdzinot tos ar lauksaimniecības sektoru. Pārtikas ražošanā un mežsaimniecībā var uzskatīt, ka plānotā ietekme pret ieguldījumiem ir novērtēta atbilstoši, jo mežsaimniecībā ieguldījumi sniedz atdevi daudz ilgākā laika posmā, tādēļ 7 gadu periodā tā var nebūt tik liela, bet pārtikas ražošanā tā ir lielāka nekā lauksaimniecībā. Savukārt plānotā ietekme ekonomikas dažādošanas pasākumos, novērtēta par zemu. Tie ir tikai 20,9% no ieguldījumiem, kas ir vēl zemāk nekā lauksaimniecībā (26,6%) (skat. 6.1.tab.). Ņemot vērā, ka attiecīgie ieguldījumi ir plānoti tieši ražošanas un pakalpojumu sniegšanas attīstībai, to ietekmei būtu jābūt ne mazākai kāda tā ir pārtikas ražošanā – apmēram 30% no ieguldījumu apjoma jeb par aptuveni 50% lielākai nekā plānots.

Ekonomiskā ietekme lauku dzīves kvalitātes un *LEADER* pasākumos būs zemāka, jo šie pasākumi, ņemot vērā to ieviešanas raksturu un mērķi, tikai netieši veicina ekonomisko aktivitāti, tādēļ attiecīgos rādītājus nav pamata pārskatīt.

Rādītājs ***Darba ražīguma palielinājums*** ir plānots vienīgi 1. ass pasākumiem. Šo rādītāju var summēt pa sektoriem, jo tas ir aprēķināts uz visiem attiecīgajām sektorā (lauksaimniecība u.c.) nodarbinātajiem. Vislielāko ietekmi, līdzīgi kā ekonomiskās izaugsmes gadījumā, plānots iegūt no 1.2.1. pasākuma – palielinājums par 2230 EUR/GDV. Rādītāja vērtību kontroles nolūkos ir veikti aprēķini, vai plānotais darba ražīguma palielinājums ir saskaņots ar plānoto ekonomiskās izaugsmes palielinājumu (ņemot vērā, ka šie rādītāji ir saistīti, jo abos ietilpst BPV). Pārbaude tika veikta 1.2.1. un 1.4.1. pasākumu vērtībām, ņemot vērā faktisko lauksaimniecībā nodarbināto skaitu. Rezultātā konstatēts, ka 1.2.1. pasākumā rādītāji ir saskaņoti. Tajā pašā laikā atsevišķos pasākumos starp šo rādītāju vērtībām pastāv neatbilstības, piemēram, 1.1.2. pasākumā *darba ražīguma* sagaidāmais kāpums novērtēts par zemu, salīdzinot ar ekonomiskās izaugsmes kāpumu, bet 1.4.1. pasākumā par augstu. Ja 1.1.2. un 1.4.1. pasākumos rādītājam *Ekonomiskā izaugsme*

pielietotu korekcijas, kuras aprakstītas šī rādītāja aprakstā, tad minētās neatbilstības tiktu būtiski mazinātas.

Latvijas programmas kopējā finansējuma attiecību pret šo rādītāju ir iespējams salīdzināt ar citu dalībvalstu mērķa vērtībām. Tās salīdzinot iespējams secināt, ka plānotais darba ražīguma pieaugums programmas kopējā tiešajā ietekmē atbilst citu ES valstu rādītājiem, kopumā pat pārsniedzot vidējo identificēto līmeni.

Nodarbinātības veicināšana ir trešais ietekmes rādītājs, un LAP 2007-2013 tas ir definēts tikai 3. un 4. ass pasākumiem. Turklāt dzīves kvalitātes un *LEADER* pasākumiem ir tikai netieša ietekme uz nodarbinātību – galvenokārt šajos projektos tiek veidotas īslaicīgas darbavietas uz projektu laiku, kurām nav tiešas paliekošas ietekmes. Līdz ar to galvenais pasākums, no kura tiek sagaidīta pozitīva ietekme uz nodarbinātību, ir 3.1.2.(3.1.1.) pasākums. Ar tā palīdzību plānots radīt 4560 pilna laika neto darbavietu, kas ir 85% no Programmas kopējās pozitīvās ietekmes. Vēl 700 darbavietu (13% no Programmas ietekmes) plānots radīt 3.2.1. pasākuma ietekmē, lai arī šis ir uz infrastruktūras attīstību vērsts pasākums.

Teorētiskajā novērtējumā LAP 2007-2013 atbilstošajos pasākumos plānotā kopējā finansējuma attiecību pret plānoto neto papildus izveidoto darbavietu skaitu pilnā darbalaika ekvivalentā (PLE) ir iespējams salīdzināt ar citām dalībvalstīm. Latvijas aprēķinātais koeficients atrodas vērtību rindas vidū (ceturrtā pozīcija no septiņām). Tādējādi iespējams secināt, ka rādītāja *Nodarbinātības veicināšana* kopējā mērķa vērtība programmas tiešajā ietekmē ir samērīga ar citu ES valstu rādītājiem.

Empīriskajā novērtējumā šī ietekmes rādītāja mērķa vērtības skatītas, ņemot vērā plānoto ieguldījumu attiecību pret *neto papildus izveidoto darbavietu skaitu*.

No datiem (skat.6.1.tabulu) ir aprēķināms, ka ekonomikas dažādošanas pasākumos vidēji plānoto investīciju apjoms uz vienu jaunradīto darbavietu ir ap 60 000 EUR, bet dzīves kvalitātes pasākumos – 230 000 EUR, tātad aptuveni 4 reizes vairāk. Vērtējot šos lielumus, jāatzīmē, ka ieguldījumu apjoms vienas darbavietas radīšanai ir ļoti atkarīgs no nozares. Vidēji 60 000 EUR ir sasniedzams mikrouzņēmumos, kā arī tādās nozarēs, kur ir nepieciešams salīdzinoši liels darbaspēka ieguldījums (piemēram, kokapstrāde, dažādi pakalpojumi), bet tehnoloģiju ietilpīgā ražošanā (piemēram, biogāzes ražošana) ieguldījumu apmērs uz vienu darbavietu ir daudz lielāks. Līdz ar to rādītāja *Nodarbinātības veicināšana* mērķa vērtības sasniegšanas iespēja ir atkarīga no atbalstāmo nozaru struktūras.

Savukārt dzīves kvalitātes veicināšanas pasākumos gan faktiski radīto darbavietu skaitu, gan arī potenciāli iespējamo darbavietu skaitu var novērtēt tikai netieši, jo tieši ar atbalsta pasākumiem gandrīz netiek radītas ilgtermiņa darbavietas, bet ir plānots, ka veiktie infrastruktūras uzlabojumi piesaistīs investīcijas u.tml., tādā veidā netieši veicinot arī nodarbinātību. Turklāt, vērtējot Programmas kopējo efektu, ir svarīgi ņemt vērā arī 1. un 2. ass pasākumu ietekmi uz nodarbinātību (netiešā intervence), jo šajos pasākumos izmaksāta lielākā daļa LAP 2007-2013 finansējuma. Šajā nolūkā ietekmes rādītāja vērtības *Nodarbinātības veicināšana* tiek aprēķinātas arī nozīmīgākajiem 1. ass pasākumiem, no kuriem sagaidāma vislielākā ietekme šajā jomā un pieejamo datu apjoms deva iespēju pielietot ieteiktās novērtēšanas metodes, proti, no 1.2.1., 1.2.2., 1.2.3., un 1.4.1. pasākuma. Ietekme ir iespējama gan pozitīva, gan negatīva, jo veiktie ieguldījumi gan sekmē ražošanas apjomu kāpumu, kas var palielināt arī nodarbinātību, gan arī veicina ražošanas procesu modernizāciju, kas samazina vajadzību pēc darbaspēka uz produkcijas vienību.

Programmā definētie ietekmes rādītāji 2. asī noteikti tikai ass līmenī kopumā un galvenokārt ir saistāmi ar ietekmi uz bioloģisko daudzveidību - *LPI izmaiņas un ADVZ lauksaimniecības un meža zemes platību izmaiņas*. Kā Programmas papildu ietekmes rādītājs noteikts *Vidējais organiskās vielas saturs augsnēs*.

Minētajiem ietekmes rādītājiem Programmā ir sniegtas mērķa vērtības, kuras arī pēc vairākiem grozījumiem ass finansējumā, ir atstātas nemainīgas. Ņemot vērā apjomīgo Programmas ieguldījumu 2. asī, sasniedzamo ietekmes rādītāju vērtības definētas salīdzinoši pieticīgi, neparedzot nozīmīgas izmaiņas (skat. 6.2.tabula). Tas saistīts ar vairākiem faktoriem, pirmkārt, izmaiņas vidē nereti vērojamas tikai ilgākā termiņā, otrkārt, vairums 2. ass pasākumu plānoti kā pamatpasākumi lielākoties visai Latvijas teritorijai bez specifiskām uz vides stāvokļa uzlabošanu vērstām prasībām. Tādējādi Programmas 2. ass intervence galvenokārt plānota esošā vides stāvokļa uzturēšanai un saglabāšanai (mazāk uzlabošanai). Ietekmes rādītāju un līdz ar to arī lietderības un rezultativitātes izvērtēšanu būtiski ietekmē jau sākotnēji sliktā datu kvalitāte (faktiski to neesamība) par *augstas dabas vērtības zemēm* un *vidējo organiskās vielas saturu augsnēs*.

6.2.tabula. LAP 2007-2013 definētie 2. ass ietekmes rādītāji un mērķa vērtības

Rādītāja veids	Rādītājs, mērvienība	Mērķis
Ietekmes	No dabas viedokļa vērtīgo lauksaimniecības zemes platību izmaiņas, ha	63 000
Ietekmes	No dabas viedokļa vērtīgo meža zemes platību izmaiņas, ha	830
Ietekmes	Izmaiņas bioloģiskās daudzveidības samazināšanās tendencē (lauku putnu populācijas indeksa izmaiņas), %	3
Ietekmes papildu	Vidējais organiskās vielas saturs augsnēs, %	2

Avots: LAP 2007-2013

LPI ir vienīgais vides ietekmes rādītājs, kuram Programmas periodā ir pieejamas aprēķinātas rādītāja vērtības un tendences. LPI ir komplekss indikators, kas nebalstās uz vienu vai dažām „indikatorsugām” vai „karogsugām”, bet pārstāv plašāku sugu grupu, tādējādi vispārinot individuālo sugu informāciju. ES LPI vajadzībām tiek izmantots vienots (visām valstīm vienāds) lauku speciālistu sugu saraksts, tādēļ atšķirības starp dalībvalstīm veido tikai sugu izplatības atšķirības tajās. LPI dati tiek iegūti Dienas putnu monitoringa programmā, kuras uzdevums ir būt reprezentatīvai putnu populācijām valstī kopumā. LPI izmaiņas potenciāli var liecināt par ainavas mēroga izmaiņām lauksaimniecības zemēs vai to struktūrā un apsaimniekošanā (piemēram, LIZ pamešana, aizaugšana vai intensifikācija). LPI tendence no 2007-2014 Latvijā kopumā bijusi stabila, ir vērojams pat neliels indeksa pieaugums. Tas liecina, ka Latvijas lauksaimniecības zemēs nenotiek liela mēroga nelabvēlīgas izmaiņas, kas negatīvi ietekmētu bioloģisko daudzveidību. Programmas periodā definētā ietekmes rādītāja mērķa vērtība (3%) ir neliela, faktiski paredzēts, ka LPI izmaiņu nebūs un indeksa vērtība saglabāsies stabila ar ļoti nelielu pieaugumu. Ņemot vērā Programmā izvēlēto vispārīgo pieeju 2. ass pasākumu ieviešanā, minētā ietekmes rādītāja mērķa vērtība ir atbilstoša. Situācijā, kad LPI tendence valstī kopumā saglabājas stabila, nav sagaidāmas būtiskas indeksu atšķirības LAP 2007-2013 atbalstu saņemtajās platībās. Šādos apstākļos LAP atbalstu saņemtajās teritorijās nav pamata arī LPI palielināties, jo sugu populācijas, kuras iepriekš nav bijušas noplicinātas, jau ir sastopamas tādā blīvumā, kādu pieļauj vides bioloģiskā ietilpība, un to nav iespējams bezgalīgi palielināt. To apstiprina arī pētījums par LPI izmaiņām Programmas periodā un LAP 2007-2013 pasākumu ietekmi uz to, kurā netika konstatētas nozīmīgas atšķirības lauku putnu populāciju izmaiņu tendencēm analizētajās atbalstu saņemtajās teritorijās un kontroles teritorijās. Statistiski būtiskas atšķirības šajā periodā nav konstatētas arī Lauku putnu indeksu veidojošo sugu populāciju indeksu izmaiņās.

Rādītājs *ADVZ platības izmaiņas* ir viens no septiņiem kopējiem ietekmes rādītājiem saskaņā ar VUNI. Programmā nozīmīgākās ietekmes tika plānotas saistībā ar rādītāju *No dabas viedokļa vērtīgo lauksaimniecības zemes (ADVZ) platību izmaiņas*, lai gan Latvijā (tāpat kā citās dalībvalstīs) programmas sākumā šīs platības nebija definētas un Stratēģijā

par ADVZ lauksaimniecības zemes indikatoru tika noteiktas bioloģiski vērtīgo zālāju platības. Atbilstoši EK vadlīnijām⁴² ADVLZ ietver vietas ar augstu daļēji dabiskas veģetācijas īpatsvaru un vietas, kur augstu bioloģisko daudzveidību uztur lauksaimniecībā izmantojamo zemju (LIZ) apsaimniekošanas veidi vai sīkāku ainavas struktūras elementu mozaīka. EK vadlīnijās definēti trīs ADVLZ tipi:

- LIZ ar lielu daļēji dabiskas veģetācijas īpatsvaru;
- zemā intensitātē apsaimniekotu zemju, dabiskās veģetācijas un ainavas struktūras elementu mozaīka;
- LIZ, kas nozīmīgas retām sugām vai uztur kādas sugas Eiropas vai pasaules populācijas lielu īpatsvaru.

Sākotnēji kopējo sākumstāvokļa rādītāju atspoguļoja pēc Eiropas Komisijas Apvienotā Pētniecības centra metodoloģijas noteiktas ADVZ īpatsvara četras klases sadalījumā - 0-10%; 10-20%; 20-30%, vairāk par 30%. Pēc šīs metodoloģijas Latvijai ADVZ tika novērtēts ar 10-20% no lauksaimniecības zemēs ieskaitīto CORINE klašu kopplatības. 2012. gadā Latvijā (tāpat kā citās dalībvalstīs) tika veikta ADVZ kategorijā potenciāli iekļaujamo teritoriju veidu uzskaitē un to kopējās platības, pavisam 569 534 ha. Šis rādītājs plānošanas periodā nav ticis pārreķināts. Atjaunotā procentuālā vērtība pēc Eiropas Vides aģentūras ziņojuma pamatā balstīta uz kopējo Eiropas informācijas tīklu datiem, tostarp CLC 2006, Natura 2000, putniem nozīmīgo vietu uzskaiti un citiem datiem par aizsargājamo sugu izplatību⁴³. ADVLZ noteikšana dalībvalstīs ir apliecinājusi, ka to lielākās platības sastopamas Eiropas marginālajās teritorijās ar lauksaimniecībai apgrūtināšiem dabiskajiem apstākļiem⁴⁴. LAP 2007-2013 NNS ietvaros 2012. gadā kamerāli tika veikta ADVZ noteikšana atsevišķās paraugteritorijās. Tā apliecināja, ka ADVZ kartēšanā būtu izmantojami gan datu bāzes Ozols, gan mežaudžu dati precīzu ADVZ platību kartēšanā, savukārt ainavas līmeņa ADVZ noteikšanai izmantojami CLC zemes seguma dati.

Programmā kā ietekmes rādītājs ADVLZ pieņemtas kopējo BVZ platību izmaiņas valstī. Atzīmējams, ka BVZ ietilpst ADVLZ platībās, tomēr veido tikai daļu no tām. Šī rādītāja praktisku izmantošanu novērtēšanā ierobežo arī tas, ka Programmas periodā vairākkārt mainījies BVZ platību rādītājs, kas saistāms ar BVZ noteikšanas metodikas maiņu, ar sākotnējo BVZ datu zemo kvalitāti un jaunām zālāju inventarizācijām. BVZ platība ir rādītājs, kurš potenciāli var raksturot LAP 2007-2013 efektivitāti bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā agroainavā. Jo mērķtiecīgāk Programmas pasākumos tiek iestrādāti un ieviesti biodaudzveidības mērķi, jo lielākai vajadzētu būt BVZ platībai. Kopējā botānisko un putnu BVZ zināmā platība Latvijā 2007. gadā bija 65 653 ha, bet 2013. gadā 72 482 ha. Platības palielināšanās šajā periodā galvenokārt notikusi tādēļ, ka notika Dabas aizsardzības plānu izstrāde un zālāju kartēšana vairākām lielām Natura 2000 teritorijām

⁴² Anon. 2009. The Application of the High Nature Value Impact Indicator 2007-2013 GUIDANCE DOCUMENT European Commission's Directorate-General for Agriculture and Rural Development.

⁴³ Rural Development in the European Union, Statistical and Economic Information, Report 2013

⁴⁴ Paracchini, M. L., Petersen, J-E., Hoogeveen, Y., Bamps, C., Burfield, I. And van Swaay, C., 2008. High nature value farmland in Europe. An estimate of the distribution patterns on the basis of land cover and biodiversity data. European Commission Joint Research Centre. Institute for Environment and Sustainability. EUR 23480 EN. Office for Official Publications of the European Communities Luxembourg.

(ainavu apvidiem), kā arī ZM 2009. gadā un 2013. gadā finansēja jaunu BVZ noteikšanu. Līdz ar to BVZ platības pieaugums tikai daļēji būtu saistāms ar Programmas ieviešanu.

Ietekmes rādītājs *BVZ platības izmaiņas* nav pietiekami informatīvs LAP 2007-2013 ietekmes uz bioloģisko daudzveidību novērtēšanai. Tas izmantojams ietekmes novērtējumā tikai kopā ar citiem rādītājiem, jo līdz šim Latvijā norādītās ES nozīmes zālāju biotopu platības vairumā gadījumu ir pārvērtētas un ir norādītas lielākas, nekā reāli dabā konstatējamā platība, kas saistīts ar sākotnējo pieejamo datu kvalitāti. Tāpat atzīmējams, ka lauka pētījumos konstatēta zālāju botāniskās daudzveidības samazināšanās. Rādītājs nav pietiekami informatīvs arī tādēļ, ka 2. ass pasākumi nebija vērsti tikai uz bioloģisko daudzveidību, savukārt (MLA, BLA, Natura 2000 LIZ) atbalsta nosacījumi bija salīdzinoši vispārīgi un nebija tieši/mērķtiecīgi vērsti uz biodaudzveidības saglabāšanu zālajos, vai to izpilde negarantēja labvēlīgu ietekmi uz biodaudzveidību. Līdz ar to Programmas pasākumu ietekmes vērtēšanā nevar tikt izmantots tikai BVZ kopējās platības rādītājs, bet jāizvēlas papildu rādītāji, kā arī jāvērtē pasākumu relatīvā ietekme uz kopējo zālāju biodaudzveidību valstī, t.sk., zālāju kvalitātes izmaiņas.

Kā ietekmes rādītājs atsevišķi noteiktas arī ADVZ meža teritorijās. Par augstas dabas vērtības mežiem tiek uzskatīti visi dabiskie meži un tie daļēji dabiskie meži, kuros to apsaimniekošana (vēsturiskā vai pašreizējā) atbalsta augstu dabisko sugu un dzīvotņu daudzveidību, un/vai mežsaimniecību, kas atbalsta Eiropas un/vai nacionālās, un/vai reģionālās aizsardzības intereses. ADVMZ raksturojas ar mežaudzēm, kuras ir ar augstu vērtību dabas aizsardzībai. Arī ADVMZ var eksistēt dažādos mērogos no atsevišķa nogabala līdz ainavai kopumā. ADVMZ platības vai to īpatsvars līdz šim Latvijā nav noteiktas. Līdz ar to šāda rādītāja izmantošana LAP 2007-2013 pasākumu vērtēšanā praktiski nav iespējama.

ADVZ ietekmes rādītāju vērtību novērtēšanā problēmas rada arī tas, ka nav pieejams pamatojums un aprēķins definētajai mērķa vērtībai, tāpēc novērtētāji izmanto vides ekspertu sniegtos ieteikumus ietekmes vērtēšanai.

ADVZ lauksaimniecības zemēs definētā mērķa vērtība ir neatbilstoša un noteikta par lielu, jo tā faktiski paredzēja Programmas periodā dubultot BVZ platības. Taču, ņemot vērā 2. ass pasākumu aktivitātes, tas nebija iespējams. Pēc vides ekspertu domām šāds rādītājs būtu atbilstošāks, ja ADVZ iekļautu arī ekstensīvi apsaimniekotas platības un LIZ ar daļēji dabiskas veģetācijas īpatsvaru. ADVZ rādītāja mērķa vērtība meža zemēs noteikta ļoti pieticīgi, t.i. 830 ha, kas ir mazāk par 3% no vienīgā uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu vērstā pasākuma platībām. Taču, ņemot vērā pasākuma raksturu, šāda zema rādītāja platība atzīstama par atbilstošu.

Programmas 2. ass ietekmes papildu rādītājs ir *Vidējais organiskās vielas saturs augsnēs*. Atzīmējams, ka līdzšinējās augsnes kvalitātes monitoringa programmas Latvijā ir bijušas epizodiskas, ne vienmēr veikta iegūto datu zinātniska apstrāde un izvērtēšana. Līdzīgi šim ietekmes rādītājam ES statistikas krājumos tiek izmantoti dati, kuri iegūti no LUCAS⁴⁵ projekta rezultātiem (t.i., 14,2 g/kg-1). Šī projekta dati iegūti 2009. gadā, un pēc tam to aktualizācija nav veikta, tādējādi nav iespējama rādītāja vērtību salīdzināšana Programmas periodā. Tāpat vājās reprezentācijas dēļ (78 paraugi uz gandrīz 2 milj. ha LIZ) šie dati ir neatbilstoši. Savukārt VAAD veiktās agroķīmiskās izpētes datu salīdzināšana ar

⁴⁵[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/LUCAS - Land use and land cover survey](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/LUCAS_-_Land_use_and_land_cover_survey)

minētā projekta rezultātiem nav iespējama atšķirīgo pētījuma metožu dēļ, jo Latvijā agroķīmiskajā izpētē augsnes paraugi tiek vākti no 0 - 20 cm augsnes slāņa, bet LUCAS projektā rēķināts uz 0 - 30 cm augsnes slāni. LAP 2007-2013 rādītājam nav dota sākumstāvokļa vērtība, līdz ar to nav iespējams izrēķināt izmaiņas Programmas periodā. Programmas 2. ass pasākumos nebija mērķtiecīgu specifisku nosacījumu, kuri vērsti uz organisko vielu satura paaugstināšanu. Paredzētās rādītāja izmaiņas par 2% apmērā vērtējamas kā ļoti nelielas. Atsevišķi specifiski pētījumi par augsnēm Latvijā liecina par organisko vielu satura samazināšanos augsnēs. Lai novērtētu Programmas ietekmi uz augsnes kvalitāti, izmantoti ekspertu ieteiktie papildu rādītāji un metodiskie risinājumi.

Tādējādi no četriem 2. ass ietekmes rādītājiem vienam (LPI) ir pieejamas rādītāja vērtības, un daļēji tās pieejamas arī ADVLZ rādītājam, bet ietekmes rādītājiem ADVMZ un *Vidējais organiskās vielas saturs augsnēs* vērtības nav pieejamas un līdz ar to arī nav izmantojamas Programmas novērtēšanā lietderības un rezultativitātes noteikšanai. Tā kā LAP 2007-2013 novērtēšanas ietvaros veiktie pētījumi un gadījumu izpētes, novērtējot atsevišķus pasākumus un 2. asi kopumā, apliecināja, ka izvēlēto ietekmes rādītāju izmantošana lielākoties nav atbilstoša, novērtētāji izmantoja papildus metodoloģiskos risinājumus un ietekmes rādītājus. Tie galvenokārt tika balstīti uz rezultāta rādītāju izmaiņām, piemēram, *vides mērķu sasniegšanai apsaimniekotās platības* Natura 2000 teritorijās, Nitrātu jutīgajās teritorijās u.c. Taču šādu rādītāju izmantošana apgrūtina rezultativitātes un lietderīguma novērtēšanu, jo novērtēšanas papildu rādītājiem nav pieejamas mērķa vērtības.

6.1.2 Rādītāju mērķa vērtību analīze pasākumos

Veiktā rādītāju analīze parādīja, ka ne visiem pasākumiem ieguldījuma rādītāju vērtības gala redakcijā bija saskaņotas ar iznākuma, rezultāta un ietekmes rādītāju plānotajām vērtībām. Tādēļ veikta analīze, lai objektīvi noteiktu rezultativitātes kritēriju, kas ļauj precīzāk novērtēt Programmas mērķu sasniegšanas pakāpi. Detalizēti rezultāti ar pilnu pamatojumu apkopoti 6.1.1.pielikumā.

Minētajiem rādītājiem LAP 2007-2013 ir definētās mērķa vērtības, kuras ir pārbaudītas ar teorētiskām un empīriskām metodēm (SUDAT datu analīze, mērķa vērtību attiecība pret plānotajiem ieguldījumiem Latvijā un citās valstīs utt.). Veikta arī plānoto rezultāta rādītāju mērķa vērtību saskaņotības analīze ar atbilstošajiem ietekmes rādītājiem (piemēram, rezultāta rādītājs *bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/ uzņēmumos* un ietekmes rādītājs *ekonomiskā izaugsme*). Gadījumos, kad rezultāta rādītāju mērķa vērtības nav noteiktas, tiem rādītājiem, kuri ir saistīti ar citiem rādītājiem (piem., BPV pieaugums saistīts ar ietekmes rādītāju *Ekonomiskā izaugsme*), kā rezultativitātes kritērijs tiek izmantotas atbilstošo saistīto rādītāju vērtības, veicot attiecīgu pārrēķinu (piemēram, rezultātu rādītājs iekļauj tikai tiešo atbalsta rezultātu uz atbalstītajām saimniecībām). Tajos gadījumos, kur nav iespējams noteikt kvantificētu kritēriju vai arī to ir grūti pamatot, tiek vērtētas izmaiņu tendences, un izdarīti kvalitatīvi secinājumi. Detalizētāka metodika ir aprakstīta 4.1.sadaļā.

Turpmāk sniegts īss galveno rezultātu izklāsts dalījumā pa prioritātēm (asīm) un pasākumiem.

1. ass pasākumi

Pasākumā *Arodapmācības un informācijas pasākumi* (1.1.1.) rezultāta rādītājs *Apmācīto skaits, kas sekmīgi beiguši apmācību kursu* atbilstoši pārrēķinam var būt par 25% lielāks nekā plānots, pieņemot, ka izmaksas viena cilvēka apmācībai saglabājas sākotnēji plānotā līmenī. Ņemot vērā, ka šim pasākumam un arī pasākumam *Lauksaimniekiem un*

mežsaimniekiem paredzēto konsultāciju pakalpojumu izmantošana (1.1.4.) nelielā intervences apjoma dēļ nav iespējams korekti aprēķināt ietekmes rādītājus, šiem pasākumiem tie nav formulēti.

Pasākumā **Atbalsts jaunajiem lauksaimniekiem** (1.1.2.) rādītāja *atbalstīto jauno lauksaimnieku skaits* plānotā sasniedzamā vērtība varēja būt lielāka. Ņemot vērā maksimālo attiecināmo izmaksu summu vienam saņēmējam un atbalsta likmi, par plānoto publisko finansējumu būtu iespējams atbalstīt vairāk saimniecību – 430 saimniecības plānoto 350 vietā (+23%). Plānotais atbalstīto sieviešu skaits būtu palielināms proporcionāli.

Taču plānoto rezultāta rādītāja *Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās*, vērtību ir noteikta par augstu. Tas nozīmē, ka no šī pasākuma nav pamata sagaidīt tik lielu BPV kāpumu. Analizētās vērtības salīdzinājums gan ar šajā pasākumā sākotnēji plānoto (attiecībā pret publisko finansējumu), gan citiem investīciju pasākumiem, apstiprina aprēķinos iegūto.

Atbilstoši tika aprēķināta arī ietekmes rādītāja *Ekonomiskā izaugsme* ieteicamā vērtība. Tā iegūts, ka ekonomiskā izaugsme no 1.1.2. pasākuma būtu sagaidāma par 20% mazāka salīdzinot ar LAP 2007-2013 plānoto (6,4 milj. EUR (PSL) vietā 5,1 milj. EUR (PSL)).

Sagaidāmā ietekme uz darba ražīgumu ir pārrēķināta, ņemot vērā plānoto korigēto ekonomisko izaugsmi, lai ietekmes rādītāji būtu savstarpēji saskaņoti. Attiecinot plānoto izaugsmi (EUR, ne PSL) uz lauksaimniecībā nodarbināto kopskaitu, iegūstam, ka saskaņotā sagaidāmā ietekme uz darba ražīgumu no 1.1.2. pasākuma ir 42 EUR/GDV. Tas ir tuvu LAP 2007-2013 plānotajai vērtībai (45 EUR/GDV). Pārējās sasniedzamo rādītāju vērtības šajā pasākumā ir novērtētas kā saskaņotas.

Pasākumā **Lauku saimniecību modernizācija** (1.2.1.) LAP 2007-2013 noteiktās mērķa vērtības, saskaņā ar kontroles aprēķinu, ir noteiktas atbilstoši. Rezultāta rādītāju sasniedzamās vērtības ir atbilstošas paredzētajam ieguldījumam. Rādītāja *Saimniecību skaits, kuras ievieš jaunus produktus vai tehnoloģijas* vērtība ir samazināta pret programmas sākumā plānoto (no 2800 līdz 2500 saimniecībām), taču šis nav rādītājs, kura izmaiņas viennozīmīgi saistāmas ar finansējuma vai atbalsta saņēmēju skaitu. Ietekmes rādītāju vērtības ir plānotas samērīgi ar finansējuma apjomu. Rādītāja *Ekonomiskā izaugsme* pārrēķinātā vērtība ir iegūta 98% no Programmas gala redakcijā plānotās, bet rādītāja *Darba ražīgums (produktivitāte)* vērtība – 101% no Programmā plānotās, tādēļ uzskatām, ka šīs vērtības ir saskaņotas.

Pasākumā **Mežu ekonomiskās vērtības uzlabošana** (1.2.2.) rezultāta papildu rādītāji *Atbalsta rezultātā izkopto jaunaudžu platība* un *Atbalsta rezultātā nomainīto mazvērtīgo mežaudžu platība* ir noteikti par mazu atvēlētajam finansējumam, īpaši programmas sākotnējā redakcijā, un, ievērojot to, ka attiecināmajās izmaksās tika iekļauti instrumenti un aprīkojums, bet ne tehnika, turklāt šī aktivitāte tika atbalstīta tikai tiem atbalsta pretendentiem, kas mežaudžu kopšanu vai nomaiņu veica paši.

Arī ietekmes rādītājs *Darba ražīgums* (produktivitāte) – tā sasniedzamais līmenis būtu plānojams divas reizes lielāks par Programmā noteikto – 286 EUR/GDV. Šāda vērtība iegūta, veicot savstarpēju saskaņošanu ar ietekmes rādītāju *ekonomiskā izaugsme* un ņemot vērā faktisko nodarbināto skaitu mežsaimniecībā 2014. gadā – 18 tūkst. cilvēku. Atšķirība radusies iespējams tādēļ, ka 2007.-2013. gada periodā ir būtiski samazinājies nozarē nodarbināto skaits. Citu rādītāju plānotās vērtības ir atzītas par saskaņotām ar piešķirto finansējumu.

Pasākumā **Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana** (1.2.3.) situācija ir līdzīga – vienīgais rādītājs, kurš nav saskaņots ar ieguldījumu, ir ietekme uz darba ražīgumu (produktivitāti). Tai būtu jābūt krietni lielākai, jo plānotajai ekonomiskajai

izaugsmei atbilstošais darba ražīgums kāpums ir 1292 EUR/GDV jeb vairāk nekā divas reizes lielāks par Programmā plānoto līmeni.

Pasākumā ***Infrastruktūra, kas attiecas uz lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstību un pielāgošanu*** (1.2.5.) ir būtiskas rādītāju korekcijas, jo pasākuma saturs realizācijas gaitā tika nozīmīgi mainīts. *Kopējais investīciju apjoms* šajā pasākumā tika noteikts, līdzīgi kā citos investīciju pasākumos, paredzot vidējo publiskā finansējuma likmi 40%. Taču šajā pasākumā liela daļa projektu tika realizēti valsts meliorācijas sistēmās, kur atbalsta likme bija 100%, un arī pārējās meliorācijas sistēmās tā sasniedza līdz 75%. Tādēļ pārplānojam investīciju apjomu, paredzot vidējo atbalsta likmi 80%, līdz ar to faktiskais investīciju apjoms sagaidāms tikai 50% no plānotā.

Tā kā pasākumā pretēji sākotnēji plānotajam realizēta tikai meliorācijas aktivitāte, tad nav pamata sagaidīt pozitīvas vērtības iznākuma rādītājos, kuri saistīti ar citām sākotnēji plānotām aktivitātēm – uzbūvēto saimniecību pievedceļu platība, laukumu platība pie lauksaimniecības būvēm u.c. Līdz ar to būtu bijis loģiski izmainīt attiecīgo rādītāju vērtības, ņemot vērā, ka attiecīgās aktivitātes netika atbalstītas.

Rezultāta rādītāja *Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās* (lauksaimniecībā un mežsaimniecībā) vērtība ir pārbaudīta, izmantojot teorētisko novērtējumu. Citās valstīs tās sasniedzamais līmenis attiecībā pret finansējumu ir augstāks. Tā kā sasniedzamā vērtība programmas gaitā ir samazināta, aprēķinā ir pieņemta sākotnējā sasniedzamā vērtība, koriģējot ar finansējuma izmaiņām Programmas laikā. Šādi iegūts, ka BPV pieaugums lauksaimniecībā būtu jāparedz par 71% lielāks pret faktiski plānoto, savukārt mežsaimniecībā – par 76% lielāks pret plānoto.

Ietekmes rādītāju vērtības ir pārrēķinātas proporcionāli rezultāta rādītāja (BPV pieaugums) izmaiņām. Iegūts, ka no šī pasākuma var sagaidīt pat 3-4 reizes lielāku ietekmi nekā tas Programmā iekļauts (abiem ietekmes rādītājiem *Ekonomiskā izaugsme* un *Darba ražīgums*). Tajā pašā laikā jāatzīmē, ka saskaņā ar vairāku ekspertu vērtējumu, 1.2.5. pasākuma ietekmi ir ļoti grūti novērtēt, jo pasākums dod ilgtermiņa efektu, līdz ar to programmas darbības periodā tā izpaudīsies tikai daļēji.

Pasākumā ***Atbalsts daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizēšanai*** (1.4.1.) atbilstoši plānotajām 2007.-2013. gada perioda saistībām rezultāta rādītājs *saimniecību skaits, kas uzsāk ražot produkciju tirgum*, būtu plānojams 2,65 reizes lielāks, proporcionāli atbalstīto saimniecību skaita samazinājumam pret sākotnēji plānoto.

Ietekmes rādītāja *Ekonomiskā izaugsme* vērtība, saskaņā ar pārrēķinu, ir novērtēta nedaudz par zemu – to varēja plānot par trešdaļu lielāku, savukārt *Darba ražīguma pieaugums* varēja tikt plānots par aptuveni trešdaļu mazāks.

Arī pasākumā ***Ražotāju grupas*** (1.4.2.) ir konstatēta korekciju nepieciešamība. Šajā pasākumā sakarā ar ievērojamo finansējuma samazinājumu, būtu plānojami pieticīgāki sasniedzamie rādītāji: iznākuma rādītājs *Atbalstīto ražotāju grupu apgrozījums* – par 33% mazāks, rezultāta rādītājs *BPV pieaugums atbalstītajās ražotāju grupās* – par 72%, bet ietekmes rādītāji *Ekonomiskā izaugsme* – par 50% mazāks un *Darba ražīgums* – par 68% mazāks nekā plānots.

Kopumā 1. ass pasākumos plānotā ietekmes rādītāja *Ekonomiskā izaugsme* mērķa vērtība, saskaņā ar veikto pārrēķinu, ir atbilstoša: 1. ass pasākumiem būtu jārada neto papildus pievienotā vērtība (PSL) aptuveni 320 tūkst. EUR. Arī plānotās *bruto pievienotās vērtības uz vienu gadā nodarbināto darbaspēka vienību izmaiņas lauksaimniecībā* (par 2390 EUR/GDV) sakrīt ar pārrēķināto vērtību. Savukārt mežsaimniecībā un pārtikas ražošanā plānotais darba ražīguma pieaugums varēja tikt plānots attiecīgi 2,35 un 2,15 reizes lielāks. Plānotās 1. ass ietekmes sasniegšanai piešķirtais publiskais finansējums bija pietiekams, atsevišķos tekstā aprakstītos gadījumos varēja plānot lielāku vai arī mazāku konkrētā

pasākuma ietekmi. Jāpiebilst, ka šajā gadījumā nav vērtēta piešķirtā finansējuma pietiekamība un samērīgums konkrēto vajadzību apmierināšanai, bet gan tā saskaņotība ar plānotajiem rezultātiem un ietekmi.

2. ass pasākumi

Pasākuma *Maksājumi lauksaimniekiem par nelabvēlīgiem dabas apstākļiem teritorijās, kas nav kalnu teritorijas* (2.1.2.) iznākuma un rezultāta rādītāju mērķa vērtības noteiktas, balstoties uz tā brīža informāciju un līdzvērtīga pasākuma rādītājiem no iepriekšējā programmēšanas perioda. Lai gan lielākoties 2. ass pasākumos nozīmīgākais rezultāta rādītājs ir atbalstītā platība, tomēr tieši 2.1.2. pasākumā saistībā ar marginalizācijas risku mazināšanu kā nozīmīgs rādītājs atzīmējams arī atbalsta saņēmēju skaits, kurš apliecina, cik daudz atbalsta saņēmēji Programmas periodā apsaimniekojuši savu lauksaimniecības zemi. Tādējādi arī rezultāta rādītājos nepieciešams iekļaut rādītāju, kurš raksturo atbalsta saņēmēju skaitu. Definētās iznākuma un rezultātu rādītāju mērķa vērtības 2.1.2. pasākumā bija atbilstošas tam, lai sasniegtu mērķi. Mērķa vērtības programmas periodā netika mainītas, kas vērtējams pozitīvi, tomēr arī atzīmējams, ka netika ņemtas vērā ievērojamās saimniecību struktūras izmaiņas, kas nedaudz ietekmēja apsaimniekotās platības, bet būtiski mainīja unikālo atbalsta saņēmēju skaitu pasākumā.

Pasākuma *Natura 2000 maksājumi un maksājumi, kas saistīti ar Direktīvu 2000/60/EKK* (2.1.3.) mērķa vērtības ar Programmas grozījumiem tika mainītas, balstoties uz to faktiskajiem rādītājiem, līdz ar to tās vērtējamās kā atbilstošas. Pretstatā citiem 2.1.3. pasākuma rādītājiem, kuri tika samazināti, ieguldījuma rādītāji *Sabiedriskais finansējums* un *Atbalstīto īpašumu skaits Natura 2000 teritorijās* tika palielināts, jo pasākums tika turpināts arī 2014. gadā un perioda pēdējos gados pieauga atbalsta saņēmēju aktivitāte. Tā kā LAP 2007-2013 2.1.3. pasākums tika ieviests tikai Natura 2000 teritorijās, tad iznākuma rādītājos bija nepieciešams veikt precizējumu, izņemot ĪJT. Sākotnēji noteiktā iznākuma rādītāja mērķa vērtība *Atbalstītā lauksaimniecības zemes platība Natura 2000/ĪJT teritorijās* tika noteikta ļoti ambicioza, jo faktiski aptvēra visas (100%) atbalsta tiesīgās platības šajā pasākumā. Programmas ieviešanas gaitā gan iznākuma, gan rezultāta rādītāji tika samazināti pēc faktiskajiem rādītājiem, tādējādi tie uzskatāmi par atbilstošiem.

Agrovides maksājumi pasākuma (2.1.4.) mērķa vērtības Programmas periodā tika precizētas, balstoties uz faktiskajām vērtībām. Agrovides apakšpasākumu ieviešanas gaitā ieviestie nosacījumi, būtiski ietekmēja arī mērķa vērtības. Lai iekļautos atvēlētajā finansējumā, atbalsta administrēšanas nosacījumi kārtējam gadam nereti paredzēja, ka apakšpasākumā nevar uzņemties jaunas saistības, bet atbalsta saņēmēji drīkst pagarināt līgumus vai palielināt saistību platības par ne vairāk kā 20%. Līdz ar to abu iznākuma rādītāju mērķa vērtības tika samazinātas vairāk nekā par 40%, kas nozīmē, ka sākotnējās plānotās vērtības bija noteiktas par augstu. Pasākumā atbalstītās platības mainījās pa gadiem, līdz ar to atbalstīto platību iznākuma rādītājs tika samazināts par zemu. Turklāt Programmas periodā tikai par 3% tika samazināts 2.1.4. pasākuma rezultāta rādītājs - *Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības*, kurš cieši saistīts ar minēto iznākuma rādītāju. Šāda Agrovides pasākuma rezultāta rādītāja vērtība (365 728ha) nav saskaņota ar apakšpasākumu plānotajiem rezultātiem (214 900 ha). Atzīmējams, ka atsevišķu Agrovides apakšpasākumu rādītāju mērķa vērtībām Programmas periodā veikti ievērojami grozījumi (pat līdz 80% no rādītāja sākotnējās mērķa vērtības).

Programmas pasākuma *Lauksaimniecībā neizmantojamās zemes pirmreizējā apmežošana* (2.2.3.) sākotnējās mērķa vērtības kopumā noteiktas atbilstoši tā brīža informācijai Programmas perioda sākumā. Tomēr atzīmējams, ka Programmas periodā strauji mainījās meža īpašnieku struktūra, kas ietekmēja arī pasākuma ieviešanu. Tā

rezultātā pasākuma ieviešana tika apturēta, jau Programmas vidusposmā sasniedzot plānotās mērķa vērtības.

Līdzīgi kā citos 2. ass pasākumos arī pasākuma *Natura 2000 maksājumi (meža īpašniekiem)* (2.2.4.) mērķa vērtības tikai grozījās pēc faktiskajiem pasākuma rezultātiem. Sākotnēji noteiktās mērķa vērtības bija ambiciozas un atbilstošas, jo tās paredzēja atbalstīt aptuveni 80% no atbalsttiesīgajām platībām. Pasākuma rezultātus ietekmēja tas, ka netika ieviesta diferencētā likme. Savukārt Programmas grozījumos definētās mērķa platības tika noteiktas par zemu, jo pēdējos trīs Programmas perioda gados aktivitāte pasākumā ievērojami pieauga.

Pasākuma *Mežsaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošana un preventīvo pasākumu ieviešana* (2.2.6.) mērķa vērtības tika samazinātas atbilstoši faktiskajām ieviešanas gaitā. Atsevišķas mērķa vērtības tika balstītas uz iepriekšējiem datiem, piemēram, par postījumu cietušajām meža platībām. Atzīmējams, ka šādu platību apmēru ir grūti (neiespējami) prognozēt, tāpēc mērķa vērtību korekcijas ir likumsakarīgas un atbilstošas. Savukārt profilaktisko pasākumu skaitu un tiem atvēlētais finansējums bija noteikts par augstu.

Programmā vides asij iekļauts arī sasniedzamo rādītāju kopsavilkums, kurā definētās iznākuma rādītāju vērtības ir grūti novērtējamas. **Kopumā 2. ass mērķa** vērtību analīzē konstatēts, ka nav viennozīmīgi izsekojams, kādi pieņēmumi ir izmantoti un kādi aprēķini veikti, lai izvirzītu rādītājus un noteiktu mērķa vērtības. Visnozīmīgākās mērķa vērtību neatbilstības 2. asī saistāmas ar atbalsta saņēmēju skaitu un no tā izrietošiem rādītājiem. Ņemot vērā 2. Ass pasākumos plānoto atbalsta saņēmēju skaitu, konstatēts, ka ar Programmas pasākumiem bija plānots atbalstīt daudz vairāk vidējās un mazās saimniecības, kā arī acīmredzot netika prognozētas ievērojamās saimniecību struktūras izmaiņas Programmas periodā. Lai iekļautos pieejamajā finansējumā, 2. ass pasākumos mērķa vērtības ar vairākkārtējiem Programmas grozījumiem daļā pasākumu tika precizētas atbilstoši to faktiskajam rezultātam, kā arī mērķa vērtību sasniegšana Programmas ieviešanas gaitā tika regulēta ar atbalsta saņemšanas nosacījumiem, piemēram, vairākus gadus neuzņemot jaunas saistības Agrovidē. Definētās mērķa vērtības kopumā noteiktas pieticīgi, vairāk paredzot esošā vides stāvokļa saglabāšanu un uzturēšanu. Tomēr tā kā LAP 2007-2013 2. ass pasākumos lielākoties izvēlēta vispārīga pieeja gan attiecībā uz pasākumu ieviešanas teritorijām, t.i., ieviešot tos praktiski visā lauku teritorijā, gan atbalsta saņemšanas nosacījumiem, tad šāda pieeja Programmā vērtējama kā atbilstoša.

3. ass pasākumi

Pasākumā *Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai (ietverot ar lauksaimniecību nesaistītu darbību dažādošanu)* (3.1.2.(3.1.1.)) rādītāji ir plānoti dalījumā pa apakšpasākumiem, līdz ar to pasākuma rādītājus veido apakšpasākumu summa. Iznākuma rādītāju vērtības nav koriģētas, un, kaut arī daži rādītāji (konkrēti, *atbalstīto mikrouzņēmumu skaits*) programmas gala redakcijā plānoti ievērojami mazākā apjomā nekā sākumā. Šī korekcija ir saistīta ar izmaiņām viena projekta vidējā finansējuma apjomā (faktiskais pret plānoto), jo praksē vidējais projektu finansējums bija lielāks, nekā sākotnēji plānots.

Rezultāta rādītājs *BPV palielinājums atbalstītajās saimniecībās* var tikt plānots par 20% lielāks, savukārt atbilstošais ietekmes rādītājs *Ekonomiskā izaugsme* – par 12% lielāks. Turpretī izveidoto darbavietu skaits ir plānots pārāk liels: veicot pārrēķinu, kas ietver gan apakšpasākumu rādītāju savstarpēju saskaņošanu, gan rezultāta un ietekmes rādītāju saskaņošanu, var secināt, ka ieteicamā rezultāta rādītāja *Kopējais izveidoto darba vietu*

skaits vērtība būtu par 34% mazāka nekā plānots, bet ietekmes rādītāja *Nodarbinātības veicināšana* vērtība - par 50% mazāka nekā plānots.

Pasākumā *Tūrisma aktivitāšu veicināšana* (3.1.3.) atbalstīto tūrisma aktivitāšu skaits varēja tikt plānots par 40% lielāks, bet bruto izveidoto darbavietu skaits – 2,6 reizes lielāks (ja pieņem, ka vidējās izmaksas uz darbavietu šajā pasākumā ir līdzīgas kā 3.1.2.(3.1.1.) pasākumā). Arī ietekmi varēja plānot lielāku – ekonomisko izaugsmi par 16%, bet nodarbinātības veicināšanu par 90% vairāk nekā plānots (ņemot vērā izveidoto bruto darbavietu skaitu).

Savukārt pasākumos *Pamatpakalpojumi ekonomikai un iedzīvotājiem* (3.2.1.) un *Lauku mantojuma saglabāšana un atjaunošana* (3.2.3.) nav ieteiktas rādītāju korekcijas, izņemot rezultāta rādītāju 3.2.1. pasākumā. Atsevišķos gadījumos plānoto iznākuma rādītāju vērtību izmaiņas nav proporcionālas publiskā finansējuma izmaiņām, tomēr atšķirības ir nelielas. Tādēļ ir ieteikts saglabāt Vadošās iestādes noteiktos rādītājus. Savukārt ietekmes rādītāju atbilstība ieguldījumiem ir novērtēta kā samērīga, salīdzinot ar citiem pasākumiem, kā arī atbilstoša citu valstu rādītājiem.

Kopumā 3. ass mērķi ir novērtēti kā koriģējami attiecībā pret plānoto: *ekonomiskā izaugsme* saskaņā ar ieteiktajām korekcijām, varēja tikt plānota par 10% lielāka nekā paredzēts Programmā. Savukārt *nodarbinātības veicināšana* būtu plānojama tikai 40% no Programmā paredzētā jeb 2092 papildu darba vietas pilna laika vienībās. Līdz ar to var uzskatīt, ka plānoto jaunradīto darbavietu skaitu faktiski nebija iespējams sasniegt ar piešķirtajiem resursiem, ņemot vērā faktisko pasākumu un aktivitāšu sadalījumu.

4. ass pasākumi

Pasākumi *Konkurētspējas veicināšana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā* (4.1.1.) un *Lauku ekonomikas dažādošana un dzīves kvalitātes veicināšana vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā* (4.1.3.) 2012. gadā ar Programmas grozījumiem tika apvienoti vienā pasākumā kā apakšpasākumi, apvienojot tikai ieguldījuma rādītājus, bet saglabājot pārējo rādītāju sistēmu, kas arī līdz tam nebija labi saskaņota. Līdz ar to nav salīdzināmas atsevišķo apakšpasākumu rādītāju mērķa vērtību izmaiņas atkarībā no piešķirtā finansējuma izmaiņām. Salīdzinot apakšpasākumu rādītāju kopsummu izmaiņas, vērojams publiskā finansējuma un kopējo investīciju apjoma palielinājums, bet ietekmes rādītāju mērķa vērtību samazinājums, kas varētu būt pamatots ar to, ka pasākuma īstenošanas gaitā bija redzams, ka VAS izvirzītās rīcības saistībā ar 4.1.3. apakšpasākuma mērķiem vairāk vērstas uz dzīves kvalitātes veicināšanu (pašvaldību infrastruktūras projektos, biedrību bezpeļņas projektos) un uz tādiem uzņēmējdarbības veicināšanas projektiem, kas vairāk vērsti uz sociālo uzņēmējdarbību, nevis uz tiešu komerciālās uzņēmējdarbības atbalstu. Līdz ar to atbalsta likmes ir augstas un publiskais finansējums ģenerē nelielu privātā finansējuma apjomu. Savukārt lauksaimniecības produktu ražošanu un to pārstrādes mājražošanu atbalstošais 4.1.1. apakšpasākums tika uzsākts vēl un ar mazu plānoto projektu apjomu.

Pasākuma *Starpteritoriālā un starpvalstu sadarbība* (4.2.1.) būtiskākais publiskā finansējuma samazinājums tika veikts 2012. gadā saistībā ar pasākuma īstenošanas gaitu un attiecīgi tika pārskatītas arī sasniedzamo rādītāju mērķa vērtības, tās var vērtēt kā saskaņotas.

Pasākumā *Vietējās rīcības grupas darbības nodrošināšana, prasmju apguve, teritorijas aktivizēšana* (4.3.1.) nav rādītāju, kuru vērtības būtu tieši atkarīgas no pasākuma kopējā publiskā finansējuma, jo tas tiek sadalīts atšķirīgām aktivitātēm un tomēr līdz ar tā samazinājumu ir atbilstoši samazinātas arī pārējo rādītāju mērķa vērtības. Ietekmes rādītāji pasākumā nav paredzēti.

Kopumā 4. ass pasākumos plānotā ietekme (*ekonomiskā izaugsme un nodarbinātības veicināšana*), neraugoties uz notikušajām izmaiņām pasākumu struktūrā, ir samērīga ar ieguldījumiem, jo ietekmes rādītāju vērtības Programmas gaitā tika atbilstoši koriģētas.

Programmas līmenī plānotā *ekonomiskā izaugsme* saskaņā ar pārrēķinu būtu plānojama par 3% lielāka; tas nozīmē, ka šī ietekmes rādītāja sasniedzamās vērtības ir plānotas kopumā atbilstoši.

6.1.3 Sākumstāvokļa rādītāju raksturojums

Sākumstāvokļa rādītāji parāda izmaiņas, kas notikušas LAP 2007-2013 ietekmes jomā, neatkarīgi no tā, vai šīs izmaiņas ir notikušas Programmas vai citu faktoru ietekmē.

Ar mērķiem saistīto sākumstāvokļa rādītāju sistēma ir atbilstoša Programmas mērķu un iznākuma/rezultāta/ietekmes rādītāju hierarhijai, šī saistība ar programmas asīm un pasākumiem ir parādīta 5.1. apakšnodaļā katras ass apraksta kopsavilkuma tabulā.

LAP 2007-2013 nav iekļauti apkopotī dati par visu kopējo sākumstāvokļa rādītāju vērtībām bāzes gadā, taču saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 11. panta 3. punkta c) apakšpunktu un 13. panta 2. punkta a) apakšpunktu ir iekļauti Stratēģijā paredzētie stratēģiskās uzraudzības *Lead* rādītāji ar to bāzes gada un mērķa vērtībām. Lai novērtētu šo rādītāju izmaiņas Programmas īstenošanas laikā, tika aktualizēta LAP 207-2013 16. pielikuma tabula, papildinot to ar atbilstošu rādītāju gadu rindām no Eurostat un CSP datubāzēm, un tika veikta definēto rādītāju atbilstības pārskatīšana kopējiem *Lead* rādītājiem. Jāatzīmē, ka Programmā šī tabula nav tikusi mainīta, taču tika aktualizēta Stratēģijā ar 2011. gada grozījumiem, nemainot rādītāju sarakstu un tikai atsevišķās vietās mainot rādītāju vērtības, toties tika precizētas bāzes gada vērtības atbilstoši statistikas datiem par 2007. gadu. Netika labotas šo rādītāju un to vērtību neatbilstības kopējiem *Lead* rādītājiem, turklāt vairākiem definētajiem rādītājiem nav norādīts datu avots vai nav vairs pieejami tādi dati, tādēļ aktualizētajā rādītāju sarakstā (skat. pielikuma 6.1.1. tabulu) ir atbilstoši komentāri.

Kopumā raksturojot *Lead* rādītājus un to vērtības novērtēšanas kontekstā, jāatzīmē, ka Programmas ekonomiskās ietekmes rādītājiem ir definēti ar mērķi saistītie sākumstāvokļa rādītāji, kas tiek mērīti tiem atbilstoši vai līdzīgi un kuru izmaiņas ir salīdzināmas ar ietekmes rādītāja vērtībām, bet ne visiem šiem sākumstāvokļa rādītājiem ir *Lead* statuss, piemēram:

1. ietekmes rādītājs **Darba ražīgums**, ko mēra ar Bruto pievienotās vērtības izmaiņām uz gadā nodarbināto darbaspēka vienību atbilst sākumstāvokļa *Lead* rādītājiem Darba ražīgums lauksaimniecībā, Darba ražīgums pārtikas nozarē un Darba ražīgums mežsaimniecībā;
2. ietekmes rādītājam **Nodarbinātības veicināšana**, ko mēra ar Neto papildus izveidoto darbavietu skaitu pilnā darbalaika ekvivalentā, atbilstošs ir *Lead* rādītājs Nodarbinātības attīstība, ko gan mēra nedaudz atšķirīgi (Nodarbināto skaits sekundārajās nozares un terciārajās nozarēs), un divi līdzīgi rādītāji bez *Lead* statusa primārajās nozarēs un pārtikas ražošanā, kas ir saprotami, jo Nodarbinātības attīstība stratēģiski attiecas uz 3. asi;
3. savukārt ietekmes rādītājam **Ekonomiskā izaugsme** [Neto papildus pievienotā vērtība pirkjspējas līmenī, PSL] atbilstošais vispārējais rādītājs ar *Lead* statusu Ekonomiskā attīstība, ko mēra kā trīs gadu vidējo rādītājam IKP uz vienu iedzīvotāju (PPS), % no ES-27 nav tik tieši salīdzināms kā rādītāji bez *Lead* statusa Ekonomikas attīstība primārajā sektorā, Ekonomikas attīstība pārtikas ražošanā un Ekonomiskā

attīstība neluksaimnieciskajās nozarēs (sekundārajā un terciārajā sektorā), ko mēra ar bruto pievienoto vērtību.

Ar šiem **1. un 3. ass ekonomiskās** ietekmes rādītājiem saistītie sākumstāvokļa rādītāji nozīmīgi atbildēšanai uz 1., 2. un 5. novērtēšanas jautājumu. Tomēr, lai šajos sākumstāvokļa rādītājos nozīmīgi raksturotu LAP 2007-2013 ietekmi, atsevišķi būtu izdalāma lauku teritorija.

Lead rādītājs *Izglītība un zināšanas lauksaimniecībā* stratēģiski attiecas tikai uz vienu pasākumu 1.1.1., tomēr Programmas ietekme uz to ir diskutabla - pasākumā nedrīkstēja piešķirt atbalstu teorētisku vai praktisku mācību kursu organizēšanai, kas ir daļa no vidējā vai augstākā līmeņa lauksaimniecības, uzņēmējdarbības vai mežsaimniecības formālās izglītības programmām, bet, ja arī atbalstīto mācību saturs klasificējas kā “pamatapmācība lauksaimniecībā – mācību kursi, kas dod pamatzināšanas dažādās lauksaimniecības nozarēs un pēc kuru beigšanas ir saņemta atbilstoša kvalifikācijas apliecība”, tad 1.1.1. pasākuma ietekme nav būtiska. Būtiskāks ir VLT ieguldījums saistībā ar šo rādītāju.

Ar **2. ass vides** ietekmes rādītājiem saistītie atbilstošā nosaukuma un atbilstoši mērāmie *Lead* rādītāji ***Bioloģiskā daudzveidība: lauku putnu populācija, Bioloģiskā daudzveidība: augstas vērtības lauksaimniecības zemes un Ūdens kvalitāte: Slāpekļa bilance*** nozīmīgi atbildēšanai uz 3. novērtēšanas jautājumu, bet ***Klimata pārmaiņas: lauksaimnieciskās un mežsaimniecības izcelsmes atjaunojamās enerģijas ražošana*** – uz 4. novērtēšanas jautājumu. Abi bioloģiskās daudzveidības ietekmes rādītāji ir definēti Programmā un ir salīdzināmi ar *Lead* rādītājiem, bet klimata pārmaiņu ietekmes rādītājs nav Programmā definēts. *Lead* rādītāja *Ūdens kvalitāte: Slāpekļa bilance* vērtības Programmā dotas mērvienībās, kas daļēji atbilst otram ūdens kvalitātes rādītājam *Ūdens kvalitāte: Piesārņojums ar nitrātiem un pesticīdiem*, kuram nav *Lead* statusa, līdz ar to kopējais *Lead* rādītājs ir palicis bez vērtībām. Bāzes gada vērtības var atrast statistikā, bet nav plānotās mērķa vērtības. Tomēr, ievērojot to, ka arī atbilstošais ietekmes rādītājs nav definēts Programmā, un galvenā uz ūdens kvalitāti vērstā aktivitāte 2.1.3. pasākumā netika īstenota, ietekmes novērtēšana uz ūdens kvalitāti nenotiek.

Ar **3. ass** lauku ekonomikas dažādošanas mērķiem saistītie *Lead* rādītāji *Lauku saimniecību vienīgo īpašnieku-vadītāju, kuriem ir ieņēmumi no blakus nodarbošanās, īpatsvars kopējā vienīgo saimniecību vadītāju-īpašnieku skaitā* (bāzes gada un sasniedzamās vērtības dotas kā % no visām saimniecībām) un *Pašnodarbinātības attīstība* palīdz atbildēt uz 9. un 17. novērtēšanas jautājumu.

Lead rādītājs *Pakalpojumu sektora attīstība (bruto vērtības īpatsvars)* saskaņā ar VUNI attiecas uz 3.2.1. pasākumu un tam būtu saistība ar intervenci dzīves kvalitātes uzlabošanā un atbildēm uz 9. un 18. novērtēšanas jautājumu, tomēr, ievērojot to, ka pasākums Latvijā bija vērsts uz publiskās infrastruktūras attīstību un šie pamatpakalpojumi neietver visu pakalpojumu sektoru, kurā liela daļa ir komercpakalpojumi, turklāt pakalpojumu attīstība notiek arī lauku ekonomikas dažādošanas un *LEADER* pasākumos, Programmas ietekme uz šo rādītāju vērtējama kopumā no 3. un 4. ass.

Lead rādītājs *Migrācijas saldo koeficients* saskaņā ar VUNI attiecināms uz 3.2.1. un 3.2.3. pasākumu, saskaņā ar Programmas specifiku arī uz *LEADER*, tomēr praksē tiek vairāk ietekmēts ar visu lauku attīstības politiku kopumā.

Arī diviem citiem ar dzīves kvalitātes uzlabošanu saistītajiem *Lead* rādītājiem nav sagaidāma LAP 2007-2013 ietekme vai tā ir netieša, vai neliela, piemēram, rādītājam *Interneta pieejamība lauku apvidos* netika īstenotas atbilstošas aktivitātes; rādītājs *Mūža izglītība lauku apvidos* Programmā būtu attiecināms uz 4. ass ietekmi, jo 3. ass

3.4.1. pasākumā paredzētās mācības notika 4.3.1. pasākuma ietvaros, tomēr šī ietekme nevar būt ievērojama nelielā mācību apjoma dēļ.

Sarakstā nav iekļauts uz **4. asi** attiecināmais *Lead* rādītājs *VRG attīstība*, tomēr tā vērtības pilnībā iegūstamas no 4.1.0. pasākuma iznākuma rādītājiem, jo VRG attīstība notiek Programmas nedalītā ietekmē.

Pārējiem **mērķa sākumstāvokļa rādītājiem**, kas ir saistīti ar konkrētu LAP 2007-2013 pasākumu vai to grupu ietekmes jomām, nav *Lead* statusa un tiem nebija Programmā noteiktas sasniedzamās vērtības.

VLT novērtēšana

Novērtējot VLT darbību, tika analizēta:

- plānoto aktivitāšu saturiskā atbilstība LAP 2007-2013 mērķiem, kā arī VLT misijai un mērķiem (vai, kādi un cik daudz ir pasākumu, kas atbilst katrai no četrām asīm);
- kas ir iesaistītās institūcijas, lauku iedzīvotāju grupas, specifiskākas mērķgrupas, uz ko vērsti VLT pasākumi, kāds ir iesaistes un sadarbības līmenis;
- vai ir sasniegti VLT Rīcības programmā 2009-2014 plānotie rezultāti (plānoto rezultātu skaits un sasniegto rezultātu skaits).

Šim nolūkam tika apkopoti pieejamie kvantitatīvie rādītāji un salīdzināti gadu griezumā vērtēšanas perioda ietvaros (piemēram, aktivitāšu skaits, dalībnieku skaits, īstenoto projektu skaits), kā arī analizēti pasākumu kvalitatīvie aspekti (kas piedalījās pasākumu īstenošanā, atbilstība LAP mērķiem).

Novērtējot TP ieguldījumu LAP 2007-2013 mērķu sasniegšanā, tika analizēts līdzekļu izlietojums TP darbību griezumā (pārvaldība, informēšana, novērtēšana, uzraudzība, kontrole, sagatavošana), atbilstība TP mērķiem un LAP asīm.

6.2. Kvantitatīvās un kvalitatīvās informācijas no publiski pieejamajiem statistikas avotiem, attiecīgiem apsekojumiem/pieprasījumiem, citiem avotiem analīze un diskusija

Programmas rādītāju analīze sāka ar prioritāšu (asu) un apakšmērķu (pasākumu grupu) rādītāju novērtēšanu. Pasākumu analīzē minētie ieguldījuma un iznākuma rādītāji apkopoti pa asīm 6.2.1. pielikuma (1.-4. tabulā). Kopumā vērtēta katra pasākuma ietekme uz attiecīgo mērķi.

1. ass: Lauksaimniecības un mežsaimniecības konkurētspējas uzlabošana

Saskaņā ar VUNI mērķu hierarhiju 1. ass mērķu sasniegšanai atbilst četri apakšmērķi, no kuriem LAP 2007-2013 stratēģijā tika izvēlēti un īstenoti trīs apakšmērķiem atbilstošie pasākumi.

1.1. apakšmērķis: Sekmēt zināšanas un uzlabot cilvēkpotenciālu

LAP 2007-2013 īstenoti trīs pasākumi 1.1.1., 1.1.2. un 1.1.4., kas saskaņā ar VUNI atbilst 1. apakšmērķim. Ievērojot pasākuma *Atbalsts jaunajiem lauksaimniekiem* (1.1.2.) nosacījumus ieguldījumu apjomam un attiecināmajām izmaksām, tas tiks novērtēts līdzīgām metodēm kā 2. apakšmērķim atbilstošie pasākumi konkurētspējas paaugstināšanai. tajā skaitā uz zināšanu paaugstināšanu attiecas 1.1.1. un 1.1.4. pasākumi, bet uz cilvēkpotenciāla atjaunošanu – 1.1.2. pasākums. Šie pasākumi tika realizēti nelielā apjomā, tādēļ ar

kvaziekspērimētālām metodēm nevarēja iegūt ticamus novērtējuma rezultātus, un analīze veikta pēc LAD datubāzē pieejamajiem rādītājiem.

Pasākums Arodapmācības un informācijas pasākumi (1.1.1.)

Pasākums *Arodapmācības un informācijas pasākumi (1.1.1.)* ir saistīts ar iedzīvotāju profesionālās kvalifikācijas un zināšanu paaugstināšanu.

Sākotnēji LAP 2007-2013 bija plānots, ka apmācībās piedalīsies 21 000 dalībnieku, kas bija aptuveni 12% no lauksaimniecībā pastāvīgi nodarbināto kopskaita Programmas sākumā. Tomēr ekonomiskās krīzes laikā Uzraudzības komiteja (UK) 2009. gada 19. jūnija sēdes laikā lēma, ka pasākuma “Arodapmācības un informācijas pasākumi” īstenošana uz laiku tiek pārtraukta, ņemot vērā, ka pasākums nav vērsts uz ekonomiskās aktivitātes stimulēšanu. Līdz ar to, iesniedzot Programmas 5. grozījumu redakciju saskaņošanai Eiropas Komisijā, tika samazināts plānotais rādītāju skaits pasākumā, pēc 1.kārtas aktivitātēs *Vispārēja līmeņa mācību organizēšana lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un pārtikas nozarē* fiksējot faktisko rādītāju izpildi uz 2009. gada vidu, nezinot vai turpmākajos gados plānošanas perioda ietvaros pasākuma īstenošana varētu tikt atsākta.

Taču 2013. un 2014. gadā, ņemot vērā ekonomiskās situācijas stabilizēšanos valstī un pasākumā vēl pieejamo finansējuma apmēru, apzinot nozares tālākizglītības vajadzības, notika trīs projektu iesniegumu pieņemšanas kārtas aktivitātē *Nozares speciālistu līmeņa mācību organizēšana*. Ievērojot, ka LAP 2007-2013 noteiktie sasniedzamie iznākuma un rezultāta rādītāji tika fiksēti jau 2009. gadā atbilstoši tā brīža faktiskajai izpildei, bet pasākuma īstenošana tika atsākta 2013. gadā, faktiskie sasniegtie rādītāji pasākumā ievērojami pārsniedz plānotās rādītāju vērtības.

Šajā pasākumā noteiktais rezultāta rādītājs ir *apmācīto skaits, kas sekmīgi beiguši apmācību kursu (tajā skaitā sievietes skaits)*. Šo rādītāju nosaka tieši no atbalsta saņēmēju atskaitēm. Dati ir apkopoti 6.3.tabulā.

6.3.tabula. Rezultāta rādītāji 1.1.1. pasākumā

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība	Izpilde %
Rezultāta	Apmācīto skaits, kas sekmīgi beiguši apmācību kursu	skaits	1500	6134	409
	- t.sk. sievietes	skaits	900	3006	334

Avots: LAD

Apmācības sekmīgi beigušo skaita pārsniegums salīdzinājumā ar plānoto ir proporcionāls apmācībās piedalījušos skaitam. No apmācības pabeigušajiem aptuveni puse ir sievietes. Sākotnēji plānotais apmācības beigušo skaits bija 16 800, bet pēc finansējuma samazināšanas plāns tika ievērojami samazināts, tā rezultātā pēc pasākuma atsākšanas pret samazināto sasniedzamo vērtību izveidojās nozīmīgs pārsniegums. Tomēr minētais apmācības beigušo skaits (kaut arī absolūtos skaitļos nozīmīgs) veido tikai 3,6% no lauksaimniecībā pastāvīgi nodarbināto kopskaita (CSP, 2013).

Ietekmes rādītāji pasākumam 1.1.1. nav definēti. Ņemot vērā tā nelielo īpatsvaru LAP 2007-2013 struktūrā, to atsevišķa novērtēšana šim pasākumam nav arī lietderīga, tomēr šī pasākuma ietekme var izpausties caur citiem pasākumiem, piemēram, apmācības beigušie speciālisti veiksmīgāk realizē projektus u.tml.

Pasākums ***Atbalsts jaunajiem lauksaimniekiem*** (1.1.2.) mērķis ir sekmēt ekonomiski dzīvotspējīgu saimniecību dibināšanu un nodrošināt darbaspēka atjaunošanos lauksaimniecības sektorā. Pasākums ir vērtējams kā ļoti būtisks mehānisms, lai veicinātu

gados jaunu cilvēku piesaisti laukiem, vienlaikus sekmējot izglītības līmeņa paaugstināšanos starp lauksaimniecībā nodarbinātajiem, jo viena no šī pasākuma prasībām bija augstākā vai vidējā speciālā lauksaimnieciskā izglītība. Pasākumam varēja pieteikties personas, ne vecākas par 40 gadiem.

Neraugoties uz to, ka pasākums ir vērtējams kā viens no būtiskākajiem LAP 2007-2013 virsmērķa sasniegšanā, un pieteikto projektu publiskais finansējums būtiski pārsniedza 1.kārtā pieejamo, ekonomiskās krīzes laikā 2009. gadā tika pieņemts lēmums pārtraukt atbalstu jauniešiem lauksaimniekiem šajā pasākumā, bet paredzēt atbalsta intensitātes palielināšanu jauniešiem lauksaimniekiem Programmas pasākuma *Lauku saimniecību modernizācija ietvaros*.

Tomēr jau 2010. gada decembrī, pamatojoties uz pasākuma *Lauku saimniecību modernizācija* ieviešanas analīzi, no kuras secināms, ka vismazākā atbalsta pretendenta aktivitāte novērojama Latgales reģionā, un ievērojot atbalsta saņēmēju aktivitāti pasākumā *Atbalsts jauniešiem lauksaimniekiem*, LAP 2007-2013 Uzraudzības komiteja vienojās par 1.1.2. pasākuma atjaunošanu Austrumlatgales, Dienvidlatgales un Ziemeļaustrumu RLP, novirzot šim mērķim daļu no minēto reģionu līdz šim neizmantotā finansējuma 1.2.1. pasākumā.

Grozījumu pamatojumā (9. grozījumi 05.03.2012.) uzsvērts: „Attīstīties gribošo saimniecību ar lielumu līdz 40 ELV ekonomiskā stiprināšana būtu jāuzskata par svarīgu mērķi ne tikai no lauksaimniecības, bet jo īpaši no lauku attīstības un apdzīvotības viedokļa. Ņemot vērā, ka šo saimniecību (līdz 40 ELV) īpatsvars Latvijā ir 99% no visām aktīvām saimniecībām, un kopskaits – vairāk nekā 100 tūkstoši, ar to nerēķināties nevar. Tieši šīs saimniecības ir pirmām kārtām vērtējamas kā Latvijas lauku sociāli ekonomiskais pamats. Tomēr līdz šim no sākotnēji plānotā atbalstīto saimniecību skaita pasākuma ietvaros ir atbalstīti tikai 29%. Iepriekš minētais liecina par vajadzību novirzīt noteiktu daļu finansējuma tieši mazo un vidējo saimniecību atbalstam, turpinot pasākuma *Atbalsts jauniešiem lauksaimniekiem ieviešanu* reģionos ar īpašiem riskiem lauksaimniecības biznesa attīstībai – paaudžu nomaiņa un depopulācija, tādējādi nodrošinot atbalstu jaunu saimniecību attīstībai un veicinot finansējuma veiksmīgāku apgūšanu.”

Vērtētāji piekrīt šādam pamatojumam, vienlaikus norādot uz neproporcionāli mazo finansējuma apjomu, kas tika atvēlēts šim pasākumam. Kopumā 1.1.2. pasākumam izmaksāti tikai 1,08% no LAP 2007-2013 publiskā finansējuma, lai gan jauno lauksaimnieku shēma, ņemot vērā gan Programmas virsmērķi, gan ass mērķi „paaugstināt lauksaimniecības [...] uzņēmumu konkurētspēju, atbalstot to pārstrukturizēšanu”, būtu viens no prioritāriem pasākumiem, jo tas atbilst vairākiem virsmērķa aspektiem (jaunu cilvēku piesaiste laukiem, konkurētspējīgu uzņēmumu veidošana, ieguldījumi cilvēkkapitālā u.c.).

Otrā projektu iesniegšanas kārtā tika izsludināta 2011. gada nogalē un iesniegto projektu publiskais finansējums pārsniedza pieejamo par 37%. Jaunajos MK noteikumos par atbalsta sniegšanas kārtību⁴⁶ tika paredzēta speciāli noteikta pasākuma īstenošanas vieta (Kārtu izsludināja attālākajos pierobežas reģionos – Dienvidlatgales, Austrumlatgales un Ziemeļaustrumu RLP), atbalsta pretendenta maksimālais gada apgrozījums iesniedzot projektu, vaislas lauksaimniecības dzīvnieku iegāde kā viens līdzekļu ieguldījuma veidiem saimniecībā, kā arī nosacījums, ka projekta iesnieguma sagatavošanā un visā projekta

⁴⁶ Ministru kabineta 2011.gada 4.oktobra noteikumi Nr.773 Kārtība, kādā piešķir valsts un Eiropas Savienības atbalstu kompensāciju maksājumu veidā pasākumam "Atbalsts jauniešiem lauksaimniekiem"

īstenošanas periodā atbalsta saņēmējam ir jāizmanto Programmas apmaksāta konsultanta pakalpojumi, ko sniedz konsultāciju sabiedrība, kura nodrošina VLT darbību, lai saskaņotu un pārbaudītu projekta iesniegumu, saistību periodā uzraudzītu attīstības plāna ieviešanas gaitu, kā arī saskaņotu nepieciešamos grozījumus saimniecības attīstības plānā.

Pasākums netika atjaunots visā valsts teritorijā, kā arī tādā finansējuma apjomā, kas atbilstu jauno lauksaimnieku interesei par šo pasākumu un kvalitatīvi izstrādāto projektu skaitam. Visas Programmas laikā 1.1.2. pasākumā izmaksātais publiskais finansējums bija tikai 57% no sākotnēji plānotā.

Pasākuma rezultātu rādītāju sasniedzamās un sasniegtās vērtības norādītas 6.4.tabulā.

6.4.tabula. Rezultāta un ietekmes rādītāji 1.1.2. pasākumā

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība	Izpilde %
Rezultāta papildu	Atbalstīto jauno lauksaimnieku skaits, kuri nodarbojas ar bioloģisko lauksaimniecību	skaits	70	22	31
Rezultāta novērtēšanas papildu	Neto apgrozījuma pieaugums atbalstītajās saimniecībās	tūkst. EUR	n/n	10 967	n/n
	Kopējais izveidoto darba vietu skaits gados jauniem cilvēkiem (< 40 g.v.)	skaits	n/n	262	n/n

Piezīmes: n/n –nav noteiktas

Avots: Autoru aprēķins no LAD datiem

Šim pasākumam tā specifikas dēļ (atbalstīto saimniecību un kontroles grupas atšķirībām un nelielo pielīdzināto dalībnieku skaitu) nevarēja iegūt korektus rezultāta un ietekmes rādītājus, izmantojot vadlīnijās ieteiktās metodes (PSM-DiD un GPSM). Tādēļ, lai novērtētu pasākuma kvantitatīvos rezultātus, izmantoti novērtēšanas papildu rādītāji.

Novērtētāju ieviestais novērtēšanas papildu rādītājs ar mērķi novērtēt produkcijas apjomu izmaiņas atbalstītajās saimniecībās ir *neto apgrozījuma pieaugums atbalstītajās saimniecībās*. Pieejamie dati par 382 atbalsta saņēmējiem liecina par nozīmīgu neto apgrozījuma kāpumu: no 17,7 tūkst. EUR gadā pirms projekta līdz 46,5 tūkst. EUR gadā, par kuru iesniegts pēdējais pārskats. Tātad neto apgrozījums ir palielinājies 2,6 reizes jeb kopā visās saimniecībās par nepilniem 11 milj. EUR. Tas nozīmē, ka atbalstītās jauno lauksaimnieku saimniecības vidēji sasniegušas dzīvotspējīgu ražošanas apjomu, kas atbilstoši ekonomiskā lieluma klasifikācijai atbilst vidēja lieluma saimniecībām (ar SI ap 50 tūkst. EUR). Tomēr tās nevar saukt par lielām saimniecībām. Neto apgrozījums lielāks par 100 000 EUR ir tikai 41 saimniecībā (10% no atbalsta saņēmēju skaita).

Pasākumā izveidotais darbavietu skaits (personām līdz 40 gadu vecumam), atbilstoši atbalsta saņēmēju datiem, ir 262. Tas ir ap 0,7 darbavietas uz vienu atbalsta saņēmēju. Konkrēts plānotais lielums šim rādītājam nebija noteikts, tomēr šāds rezultāts vērtējams kā neliels, lai arī saprotams, ņemot vērā saimniecību relatīvi nelielo apgrozījumu.

Iesaistīto pušu vērtējumā, atbalsts jauniem lauksaimniekiem ir nodrošinājis atbalstīto saimniecību straujāku attīstību, ir tikuši dibināti jauni uzņēmumi. Tomēr pasākuma darbība ir bijusi novēlota un īslaicīga, un tā nav nodrošinājusi pietiekamu jauniešu piesaisti laukiem.

Ņemot vērā pasākuma mērķi, atbalsta saņēmēju loku un atbalsta nosacījumus, pasākums ir lietderīgs, taču tas ieviests mazākā apmērā, nekā plānots. Ņemot vērā atbalsta kopas specifiku un ierobežotos resursus vērtēšanai, tā ietekmes rādītājus ar pielietojamajām metodēm korekti novērtēt nevarēja. Taču, ņemot vērā pieejamo kvantitatīvo informāciju par

atbalsta saņēmējiem, tajā apmērā, kādā pasākums tika ieviests, tas ir sasniedzis plānotos mērķus.

Pasākums Lauksaimniekiem un mežsaimniekiem paredzēto konsultāciju pakalpojumu izmantošana (1.1.4.)

Sākotnēji šajā pasākumā tika plānots atbalstīt 5768 lauku saimniecību un tikpat meža īpašnieku, sedzot konsultācijas pakalpojumu izmaksas, lai palīdzētu sakārtot uzņēmējdarbību atbilstoši savstarpējās atbilstības prasībām, kas normatīvajos aktos izvirzītas Programmas atbalsta pretendentiem Taču ekonomiskās krīzes laikā dalībvalsts Uzraudzības komitejas 2009. gada 19. jūnija sēdes laikā lēma, ka pasākums “Lauksaimniekiem un mežsaimniekiem paredzēto konsultāciju pakalpojumu izmantošana” turpmāk netiek ieviests, ņemot vērā, ka pasākums nav tieši vērsts uz ekonomiskās aktivitātes stimulēšanu. Līdz ar to tika samazinātas plānotās rādītāju vērtības pasākumā, par pamatu ņemot uz 2009. gada vidu tobrīd sasniegto rādītāju vērtības. Tā kā pēc grozījumu iesniegšanas Eiropas Komisijā LAD tika pabeigti vēl daži projekti, faktiski aktivitātē *Lauksaimniekiem paredzēto konsultāciju pakalpojumu izmantošana* sasniegtās iznākuma rādītāju vērtības pārsniedz Programmā noteikto par 20% (36 atbalstītie lauksaimnieki plānoto 30 vietā) un 44% (visi atbalstītie ir ar lauksaimniecisko izglītību, bet plānots 25). Visi atbalstītie lauksaimnieki plānoja konsultācijas savstarpējās atbilstības jomā *Vide*, no tiem ceturtā daļa plānoja arī dažādas papildu konsultācijas citās savstarpējās atbilstības jomās: visvairāk jomā *Dzīvnieku identifikācija un reģistrācija*, bet arī jomās *Dzīvnieku labturība*, *Labs lauksaimniecības un vides stāvoklis*, *Sabiedrības*, *dzīvnieku un augu veselība*.

Aktivitāte *Mežsaimniekiem paredzēto konsultāciju pakalpojumu izmantošana* netika īstenota.

Ievērojot pasākuma nenozīmīgo finansējumu (tikai 0,001% no 1. ass), šim pasākumam netika novērtēti rezultāti un ietekmes rādītāji, jo pasākuma ietekme ir nenozīmīga.

Kopumā uz 1.1.apakšmērķi Sekmēt zināšanas un uzlabot cilvēkpotenciālu attiecināmajos pasākumos plānotie iznākuma un rezultāti rādītāji ir sasniegti. Tie gan tika plānoti ļoti zemā līmenī. Nelielā finansējuma dēļ ietekmes rādītāji šiem pasākumiem netika noteikti. Tomēr tieši ieguldījumi cilvēkkapitālā ir uzskatāmi par konkurētspējas palielinājuma būtisku faktoru, kam krīzes rezultātā nav pievērsta vajadzīgā nozīme. [Bezmaksas konsultāciju pakalpojumi ir sevišķi nozīmīgi mazajām saimniecībām, kā atzīmēts gan Latvijā veiktajos pētījumos⁴⁷, gan Eiropas Parlamenta ziņojumā⁴⁸.](#)

Uz 1.2. apakšmērķi Restrukturizēt un attīstīt fizisko kapitālu un veicināt inovāciju attiecināti 1.2.1., 1.2.2., 1.2.3. un 1.2.5. pasākuma rezultāti. Šiem pasākumiem tika atvēlēti vislielākie līdzekļi – 87,2% no 1. ass publiskā finansējuma, tādēļ to analīzei ir veltīta vislielākā vērība. To novērtēšanai tika izmantoti gan LAD, gan SUDAT, gan VID dati, kā

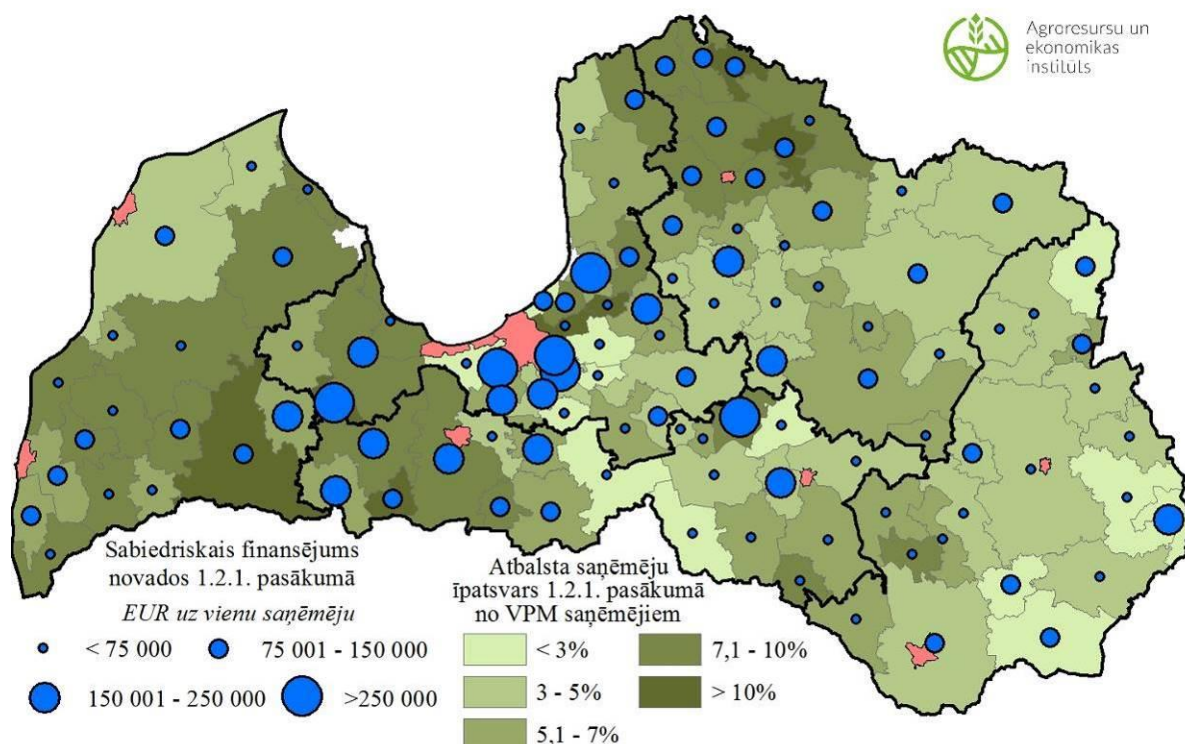
⁴⁷ LVAEI LANN. Latvijas mazo un vidējo lauku saimniecību attīstības iespējas. 2013.g.septembris. 91 lpp.

⁴⁸ Eiropas Parlaments. Lauksaimniecības un lauku attīstības komiteja. Ziņojums par mazo lauku saimniecību nākotni (2013/2096(INI)). 15.1.2014. 16 p.

arī kvalitatīvās metodes – padziļinātās intervijas. Sākumstāvokļa rādītāju ieguvei un nozares līmeņa analīzei izmantoti publiski pieejamie datu avoti – CSP, Eurostat, SUDAT, LEK.

Pasākums ***Lauku saimniecību modernizācija*** (1.2.1.) ir 1. ass finanšu ietilpīgākais pasākums, ņemot vērā plānoto un izlietoto publisko finansējumu 62,5% no visiem 1. ass izdevumiem. Šis pasākums tika plānots kā nozīmīgākais attiecībā uz konkurētspējas paaugstināšanu, veicot ieguldījumus lauku saimniecību fiziskajā kapitālā. Tomēr, ņemot vērā iepriekš aprakstīto valsts sociāli ekonomisko situāciju un noteiktās prioritātes, neviennozīmīgi ir vērtējama 1. asij atvēlēto finanšu līdzekļu pārdale par labu ieguldījumiem fiziskajā kapitālā.

Plānotais sabiedriskais finansējums pasākumā tika apgūts par 97%, jo krīzes gados tika lauzts ievērojams skaits līgumu, neraugoties uz pasākumā ieviesto aktivitāti, kas deva iespēju projekta realizācijai saņemt aizdevumu no Kredītu fonda ar atvieglotiem noteikumiem. Kopējais investīciju apjoms ir sasniegts tikai par 87%. Grozījumi Programmas realizācijas gaitā paredzēja piešķirt atbalsta papildu intensitāti, tādā veidā īpaši stimulējot investīcijas šādām grupām vai virzieniem: ieguldījumi piena sektora pārstrukturēšanā (papildus 10%); būvniecība MLA teritorijā (papildus 10%); jaunie lauksaimnieki (papildus 10%). Sakarā ar šīm izmaiņām vidējā publiskā atbalsta intensitāte no sākotnēji plānotajiem 35% paaugstinājās līdz 40%, taču faktiski vidējā intensitāte bijusi 44%. Tas liecina, ka aktīvāk atbalstu ir izmantojušas tās saimniecības un tiem mērķiem, kas varēja pretendēt uz atbalsta papildu intensitāti. Šeit jāatzīmē, ka ņemot vērā esošo lauksaimniecību struktūru (1% no saimniecībām saražo vairāk nekā 60% no lauksaimniecības produkcijas (CSP, 2013)), nozīmīgāk par atsevišķu nozaru attīstību būtu jāizvirza saimniecību struktūras uzlabošana, nekoncentrējot visu ražošanu tikai atsevišķās lielsaimniecībās, bet attīstot lielāku skaitu konkurētspējīgu saimniecību. Tas būtu atbilstoši lauku attīstības virsmērķim.

6.1.attēls. Atbalsta saņēmēju īpatsvars VPM saņēmēju skaitā un vidējais atbalsta apjoms uz saņēmēju novados 1.2.1. pasākumā

Avots: Autoru izveidots no LAD datiem

Pasākuma intensitāte un tās sadalījums pa novadiem apkopots 6.1.attēlā. Dati rāda, ka, attiecinot modernizācijas atbalsta saņēmēju skaitu uz visām lauku saimniecībām, kuras saņem vienoto platību maksājumu, lielākajā daļā Latvijas šis īpatsvars nepārsniedz 5%, un tikai dažos novados pārsniedz 10%. Ļoti atšķirīgs ir arī finansējuma apmērs uz vienu saņēmēju: vislielākais tas ir centrālajos rajonos – Pierīgā, daļā Zemgales un Vidzemes rietumos, bet pārējā valsts daļā ievērojami atpaliek.

Pasākums tika realizēts, izsludinot 16 pieteikšanās kārtas, sākot no 2007. līdz 2014. gadam. Pavisam ir pieejami dati par 9833 projektu pieteikumiem, no kuriem 2061 projekts (21%) netika realizēti vai tika pārtraukti. *Ex-post* ziņojuma rādītāju apkopošanai izmantoti dati par 7772 sekmīgiem ieviesti projektiem.

No šiem projektiem 30% ir ieguldījumi būvēs, kas tika izvirzītas par prioritāru ieguldījumu veidu, un 75% no projektiem ir realizēti MLA apvidos. Tas nozīmē, ka, neraugoties uz izsludināto prioritāti, faktiski lielākais ieguldījumu apjoms tika novirzīts lauksaimniecības tehnikai.

Ievērojams skaits projektu – 2730 jeb 35% - tika realizēti piena lopkopībā, kas atbilst izvirzītajai prioritātei. Uz šiem projektiem atteicas 38% no kopējā publiskā finansējuma. Tomēr sakarā ar krīzi piena tirgū kopš 2014. gada rudens, pienu ražojošās saimniecības piedzīvo lielas grūtības, līdz ar to tiek plānots pat sekmēt saimniecību pārprofilēšanos, atstājot piena ražošanu. Šādā gadījumā līdz šim veiktie ieguldījumi uzskatāmi par neracionāliem. Turklāt, ņemot vērā Latvijas piena ražotāju salīdzinoši augstās izmaksas attiecībā pret ražotāja cenu (skat. 3.1.2.p.), nozares konkurētspējai kritiski svarīgi ir sekmēt tādas tehnoloģijas, kas samazina piena pašizmaksu.

Graudaugu nozarē ir realizēti vēl vairāk projektu – 2918 jeb 37,5% no visiem (40% publiskā finansējuma). No pārējām nozarēm lielākais projektu skaits ir nobarojamo liellopu

nozarē (8% projektu kopskaita, bet tikai 3,6% publiskā finansējuma). 6% projektu attiecināmi uz jauktu nozari (augkopība un lopkopība). Citās nozarēs realizēti tikai 13,4% no projektu kopskaita.

Absolūti lielākajā daļā projektu (88,6%) ir norādīts, ka ir ieviesta jauna tehnika vai tehnoloģija. Jauns produkts ir ieviests 1,6% projektu, bet 1,5% projektu – gan jauna tehnika vai tehnoloģija, gan arī jauns produkts. Šie rādītāji tomēr nesniedz pietiekamu informāciju par inovāciju ieviešanas līmeni, jo trūkst informācijas, cik inovatīva ir ieviestā tehnika vai tehnoloģija.

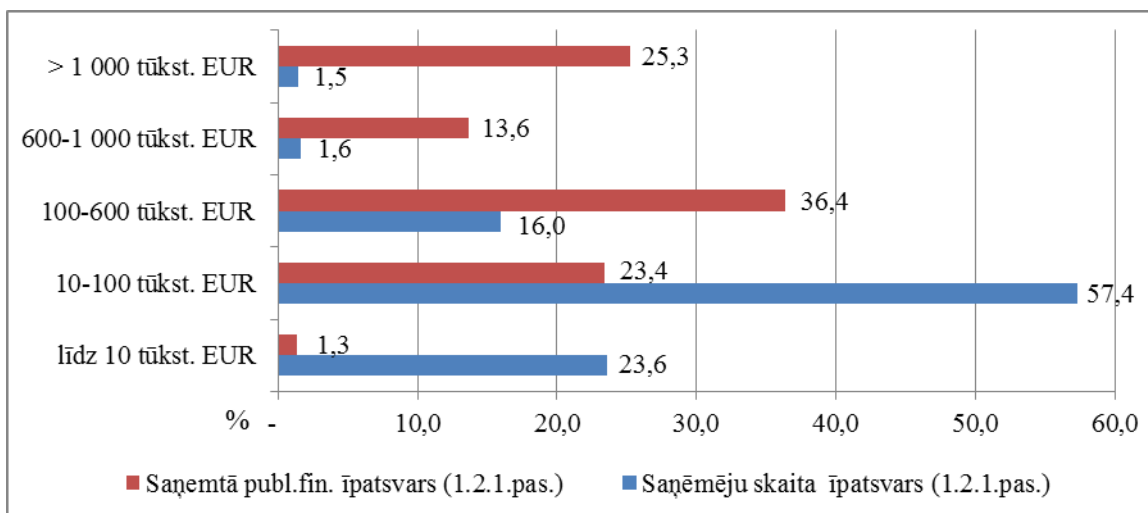
Pasākuma ieviešanas gaita liecināja par tā realizācijas ļoti lielu atkarību no atbalsta pretendentu rīcībā esošiem finanšu līdzekļiem. Tā, 2009. gadā, kad nozari smagi skāra ekonomiskā krīze, atbalsta pretendentu iesniegto projektu publiskais finansējums bija tikai 19% no izsludinātā publiskā finansējuma, kas liecina par ekonomiskās krīzes negatīvo ietekmi uz uzņēmēju spēju investēt uzņēmumu attīstībā. Savukārt 2011. gadā, kad lauksaimniecība kopumā jau bija atguvusies no krīzes, atbalsta pretendentu iesniegto projektu publiskais finansējums bija 192% no izsludinātā publiskā finansējuma.

Ar grozījumiem tika regulēts arī maksimāli pieejamais atbalsta apjoms, piesaistot to pretendenta līdzšinējam neto apgrozījumam, savukārt no 40% uz 25% tika samazināta atbalsta intensitāte tehnikas un iekārtu iegādei tiem reģioniem, kuri līdz 2010. gada beigām bija izmantojuši lielāko daļu programmēšanas periodā pieejamās publiskā finansējuma summas. Minētie grozījumi ir vērtējami kā virzīti uz mērķu sasniegšanas iespēju uzlabošanu.

Kā jau ir atzīmēts iepriekšējos novērtējumos (LANN, 2013 u.c.), par vienu no būtiskākajām problēmām 1.2.1. pasākuma realizācijā var uzskatīt atbalsta nosacījumu nepietiekamu sasaisti ar formulētajām ass un pasākuma vajadzībām. Pētījumi rāda: lai atbalsts tiktu izmantots iespējami lietderīgi, ir nepieciešami skaidri definēti kritēriji, kam (un kādiem mērķiem) ir nepieciešams investīciju atbalsts. Savukārt, ja atbalsts tiek sniegts bez šādu kritēriju izvirzīšanas, izveidojas situācija, ka mazāk konkurētspējīgie lauksaimnieki atrodas zem pastāvīga spiediena: sakarā ar izmaksu samazināšanos ražošanas modernizācijas rezultātā lauksaimniecības produktu cenas samazinās, un tie ražotāji, kas nav spējuši piemēroties jaunajām ražošanas metodēm, piedzīvo ienākumu kritumu⁴⁹. Līdz ar to, situācija, kad investīciju atbalsts tiek novirzīts galvenokārt tām saimniecībām, kuras ir ekonomiski spēcīgākas (spējīgas piesaistīt kredītresursus, uzrāda labākus dzīvotspējas rādītājus utt.) rada vēl lielāku ekonomisku noslāņošanos – jau līdz šim spēcīgākās saimniecības kļūst vēl konkurētspējīgākas, bet pārējās ienākumi samazinās. Pie šāda scenārija var runāt tikai par ļoti selektīvu attīstību, nevis par visa lauksaimniecības sektora un lauku ekonomiskās konkurētspējas palielināšanos.

Atbalsta saņēmēju skaita un publiskā finansējuma apjoma īpatsvara salīdzinājums parāda, ka gandrīz 40% finansējuma tika izlietots saimniecībās ar kopējo saņemto publisko finansējumu virs 600 tūkst. EUR (skat. 6.2.att.). Savukārt vairāk nekā 80% no saņēmēju kopskaita rīcībā nonāca tikai 25% publiskā finansējuma. Šāds sadalījums ir sekmējis tālāku ienākumu diferenciāciju starp lielāko saimniecību grupām un pārējām (skat.3.8.tabulu).

⁴⁹ Agricultural Policies in OECD Countries. A Positive Reform Agenda. OECD, 2002, 40 p.

**6.2.attēls. Saņemtā publiskā finansējuma un atbalsta saņēmēju skaita īpatsvars
1.2.1.pasākumā grupās pēc saņemtā publiskā finansējuma apjoma, %**

Avots: LAND aprēķins pēc LAD datiem

Šajā pasākumā atbalstu varēja saņemt visi, kuriem bija izstrādāts projekts un kas spēja nodrošināt privāto līdzfinansējumu (ņemot vērā projektu atlases kritērijus). Tā kā lielai daļai saimniecību (īpaši nelielajām) ir ļoti ierobežoti finanšu resursi un ierobežotas iespējas saņemt aizņēmumu, praksē par vienu no galvenajiem faktoriem, kas noteica lauku saimniecību iespējas piedalīties šajā pasākumā, kļuva spēja nodrošināt līdzfinansējumu. Tas radīja labvēlīgu vidi, lai projektus realizētu ekonomiski salīdzinoši spēcīgās saimniecības, neņemot vērā konkrētu saimniecību faktisko vajadzību atjaunot novecojušās būves un iekārtas. Ņemot vērā vajadzību nodrošināt pašfinansējumu, kā arī to, ka finanšu institūcijas labprātāk sadarbojas ar lielajām un ekonomiski spēcīgām saimniecībām, mazajām bija grūtības realizēt projektus, tādēļ ar šī pasākuma palīdzību nav izdevies vienlīdz sekmēt visu lielumu saimniecību ekonomisko attīstību, bet gan galvenokārt lielās saimniecības, kuras nodarbina tikai nelielu daļu nozarē iesaistīto (saimniecībās ar lielumu virs 100 tūkst. SI nodarbināti tikai 12% no nozares GDV (CSP, 2013). Turklāt šīs saimniecības jau pirms Programmas bija ekonomiski ievērojami attīstītākas nekā iepriekš, bet tās laikā šī starpība vēl palielinājās (skat. 3.1.2.punktu, kā arī novērtējumu “Lauku saimniecību konkurētspējas izmaiņas LAP projektu ietekmē” (LANN 2015)).

Lai palīdzētu saimniecībām ar ierobežotiem resursiem realizēt projektus, ar grozījumiem noteikumos tika paredzēta iespēja atbalsta pretendentiem sākotnēji ieguldīt tikai savu privāto daļu, nevis visu projekta īstenošanai nepieciešamo summu. Tas nedaudz atviegloja projektu īstenošanu, un sekmēja atbalsta saņēmēju skaita palielināšanos, tomēr šī pasākuma ietvaros faktiski nebija iespējams aizsniegt tās saimniecības, kurām pašām nav resursu attīstībai, jo bankas kopš 2008.gada ievēro ļoti piesardzīgu kredītpolitiku, turklāt bieži vien pieprasa nozarei neadekvāti augstu procentu likmi.

Diskutabla ir arī attiecināmo izmaksu maksimālās summas paaugstināšana līdz 4 milj.EUR, kas tika veikta krīzes apstākļos. Nenoliedzot, ka atsevišķās jomās šādi lieli projekti var dot nozīmīgu labumu sabiedrībai, tomēr to realizācija būtu atbalstāma tikai izņēmuma kārtā, ja sabiedriskais ieguvums atsver izlietos līdzekļus (piemēram, projektu īsteno kooperatīvs, no kā gūst labumu visi tā biedri u.tml.). Jāņem vērā, ka lielu atbalsta summu novirzīšana atsevišķiem projektiem samazina iespējas atbalstīt lielāku skaitu citu,

piem., mazo un vidējo uzņēmēju projektus, kuriem tas var būt kritiski lēmuma pieņemšanā par uzņēmējdarbības turpināšanu vai pārtraukšanu.

Pasākuma rezultāti un ietekme

Pasākuma ietekmes rādītāju neto vērtības tiek noteiktas, no rādītāju bruto vērtībām atskaitot pašsvara zudumus. Pasākuma ietekmes rādītāju sasniedzamās un sasniegtās vērtības, ņemot vērā pašsvara zudumus, norādītas 6.5.tabulā.

6.5.tabula. Rezultāti un ietekmes 1.2.1. pasākumā

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība	Izpilde %
Rezultāta	Saimniecību skaits, kuras ievieš jaunus produktus vai tehnoloģijas	skaits	2 500	3 730	149
Rezultāta novērtēšanas papildu	Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos	milj. EUR	n/n*	141	n/n
Rezultāta papildu	Jaunbūvēto vai atjaunoto ēku grīdas platība	tūkst. m ²	430	1 551	360
Rezultāta novērtēšanas papildu	Papildu bruto pievienotā vērtība uz vienu ieguldītā publiskā finansējuma un kopējā investīciju apjoma vienību atbalstītajos uzņēmumu projektos	%	n/n	41 un 19	n/n
	Videi draudzīgu aktivitāšu skaits projektos (Projekti bioloģiskajās saimniecībās)	skaits	n/n	858	n/n
Ietekmes	Neto papildu pievienotā vērtība pirkjspējas līmenī	milj. PSL	245	191	78
	Bruto pievienotās vērtības uz vienu gadā nodarbināto darbaspēka vienību izmaiņas	EUR/GDV	2 230	2 007	90
Ietekmes novērtēšanas papildu	Neto papildus izveidoto darbavietu skaits pilnā darbalaika ekvivalentā	GDV	n/n	-2 705	n/n

* *Ex-ante* ieteiktā sasniedzamā vērtība 144,8 milj. EUR

Piezīmes: n/n –nav noteiktas

Avots: LAD dati un LAND aprēķini

Rezultāta rādītāja *Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos* sasniegtā vērtība 1.2.1. pasākumā, saskaņā ar veikto novērtējumu, ir 141,25 milj. EUR. Tā ir tiešā ietekme uz atbalsta saņēmēju BPV palielinājumu programmas periodā. Taču minētajam rādītājam šajā pasākumā nav noteikta sasniedzamā vērtība. Ieteiktā sasniedzamā vērtība gan bija norādīta *ex-ante* ziņojumā: 144,8 milj. EUR atbilstoši sākotnēji plānotajam finansējumam. Tā kā publiskais finansējums pret Programmā sākotnēji plānoto ir izlietots par 5% vairāk, šī rādītāja faktiskais sasniegums vērtējams ar 93% no plānotā līmeņa. Vienīgais rezultāta rādītājs ar noteiktu vērtību ir *Saimniecību skaits, kuras ievieš jaunus produktus un tehnoloģijas*, un tas ir nozīmīgi pārsniegts – par 49% no plānotā. Tiesa, sakarā ar skaidras jaunu produktu un tehnoloģiju definīcijas trūkumu, šī rādītāja sasniegums ir vērtēts atbilstoši pašu projektu pieteicēju iesniegtajam novērtējumam.

Sakarā ar pasākuma lielo apjomu (šis ir finansiāli nozīmīgākais LAP 2007-2013 pasākums) un rezultāta rādītāju trūkumu, tika ieviesti rezultāta novērtēšanas papildu rādītāji, lai labāk novērtētu tā ieguldījumu.

Novērtēšanas papildu rādītājs *Investīciju spēju radīt pievienoto vērtību* raksturo veikto ieguldījumu atdevi. To mēra ar papildus bruto pievienoto vērtību programmas periodā uz vienu ieguldītā publiskā finansējuma un kopējā investīciju apjoma vienību atbalstītajos uzņēmumu projektos. Šis rādītājs 1.2.1. pasākumā sasniedz attiecīgi 41% un 19%. Identisks rādītājs ir ieplānots arī citos investīciju pasākumos, kas ļauj salīdzināt un novērtēt dažādu pasākumu atdevi, kā arī ieguldījumu kopējo atdevi. 1.2.1. pasākumā ieguldījumu atdeve ir līdzīga kā citos ar lauksaimniecību saistītos pasākumos, bet zemāka nekā tajos 1. ass pasākumos, kur veikti ieguldījumi mežsaimniecībā un pārtikas ražošanā. Tas rada pamatu pieņemumam, ka ieguldījumu atdeve bijusi atkarīga galvenokārt no nozares.

Pasākuma **ietekmi** mēra ar diviem ietekmes rādītājiem – *ekonomisko izaugsmi* un *darba ražīgumu*. Aprēķinātā 1.2.1. pasākuma ietekme uz darba ražīguma pieaugumu lauksaimniecībā ir 2007 EUR/GDV. Plānotais rādītājs bija 2230 EUR/GDV, bet koriģētā plānotā vērtība – 2242 EUR/GDV.

Aprēķinātais rādītājs liecina, ka pasākuma rezultativitāte ir 90% no mērķa līmeņa. Savukārt pasākuma lietderība ir 93%, jo publiskais finansējums ir izmaksāts 97% apmērā no pasākumā plānotā.

Tādējādi, vērtējot ietekmi uz darba ražīgumu, pasākuma rezultativitāte ir 90%, bet pasākuma lietderīgums ir 93% no plānotā. Savukārt pasākuma ietekme uz ekonomisko izaugsmi ir novērtēta 191 milj. EUR (PSL) vērtībā, kas ir 78% no programmā noteiktā plāna un 79,5% no koriģētā plāna.

Pasākumam ir negatīva ietekme uz nodarbinātību. Atbilstoši veiktajam novērtējumam neto darbaspēka pieaugums atbalstītajās saimniecībās pasākuma ietekmē ir negatīvs, sasniedzot -2 705 GDV programmas beigu gadā pret sākuma gadu. Tas nozīmē, ka pasākums devis nodarbinātības samazinājumu lauku saimniecībās 2,7 tūkst. GDV.

Pasākuma netiešā ietekme (sviras efekts) uz pasākuma dalībnieku tēriņu kopējo pieaugumu ir ievērojama, pasākumam inducējot ievērojamu pasākuma dalībnieku tēriņu pieaugumu.

Pasākuma netiešā ietekme (pašvara zuduma efekts) uz pasākuma dalībnieku veiktajām investīcijām ir neliela. Pasākums rada mērenus pašvara zudumus – 13%. Tas nozīmē, ka 13% pasākuma dalībnieku atbalsta nesāņemšanas gadījumā būtu veikusi līdzīgas investīcijas.

Iesaistīto pušu aptaujas dalībnieku vērtējumā, lauku saimniecību modernizācijas pasākuma rezultātā palielinājusies jaunu tehnoloģiju izmantošana, samazinoties roku darba īpatsvaram. Paaugstinājusies ražošanas efektivitāte, palielinājusies tirgus konkurētspēja, uzlabojusies darba apstākļi. Atbalstu iespējams uztvert kā papildus finansējumu saimniecības attīstībai un biznesa attīstībai kopumā. Dalība pasākumā ir devusi iespēju iegūt zināšanas un pieredzi. Tādējādi spēcīgākās saimniecības ir saglabājušās neatkarīgi no ekonomiskā lieluma grupas. Tomēr negatīvi vērtējams lietotas tehnikas iegādāšanās iespēju trūkums, kā arī aizliegums būvniecības veikšanai saimnieciskā kārtā.

Iesaistīto pušu vērtējumā tehnikas iegādē nav pastāvējuši ierobežojumi, tādējādi atsevišķos gadījumos tehnikas jauda nav atbilstoša saimniecību platībām. Te var piebilst, ka ierobežojumi tika ieviesti Programmas izpildes gaitā, saistot attiecināmo izmaksu maksimālos apjomus ar saimniecību neto apgrozījumu. Lai noteiktu objektīvus attiecināmo izmaksu apjomus, tika veikta izpēte.

Atsevišķi iesaistīto pušu vērtējumi ir atzīstami par nepamatotiem, piemēram, iebuldums pret pasākuma nosacījumu prasību pastāvīgi palielināt apgrozījumu par 10%. Šāds nosacījums uz ekonomisko efektivitāti vērstiem projektiem ir ieviests tikai jaunajā (2014.-2020.g.) periodā, bet tas nepastāvēja 2007.-2013.g.periodā, turklāt tas ir tikai viens

no rādītājiem, ko atbalsta pretendents var izvēlēties kā projekta rezultātus raksturojošu rādītāju. Ar projekta mērķiem un saimniecības attīstību saistītais apgrozījuma palielinājums ir viens no nozīmīgākajiem atbalsta mērķa sasniegšanu raksturojošajiem rādītājiem lielākajā daļā ES valstu LAP. Atsevišķu organizāciju pārstāvji izteica viedokli, ka pasākumā netika nodrošināta iespēja atbalstu saņemt auglīkopības saimniecībām. Šāds viedoklis nav pilnībā pamatots, jo uz atbalstu pretendējošajām auglīkopības saimniecībām tika finansēti 40% procentu no attiecināmajām izmaksām, kas saistītas ar investīcijām laistīšanas iekārtu un sistēmu iegādei un uzstādīšanai.

Iespējams, ka atsevišķi atbalsta pretendenti nav saņēmuši pietiekami pilnīgu informāciju par atbalsta nosacījumiem, kas tādā gadījumā nozīmē, ka pastāv komunikācijas problēmas un kopīgas izpratnes trūkums.

Pasākums ir devis pozitīvu ietekmi uz lauku saimniecību konkurētspēju, taču negatīvu uz nodarbinātību, turklāt tā ietekme uz konkurētspēju ir bijusi mazāka, nekā plānots. Nepietiekamais pasākuma ieguldījums lauksaimniecības sektora konkurētspējā ir daļēji skaidrojams ar objektīviem apstākļiem (ekonomiskā krīze, kas kavēja sasniegt optimistiski plānoto ietekmi), taču daļēji ar iepriekš aprakstītajiem trūkumiem pasākuma realizācijā (netika mērķēts tieši uz tām saimniecībām, kurām investīciju atbalsts ir visnepieciešamākais; pietiekami stingri nosacījumi, lai sekmētu ieguldījumus pašizmaksas samazināšanā u.c. efektivitātes celšanā). Tomēr jāatzīmē, ka Programmas izpildes laikā tika veikti pasākumi, lai samazinātu neefektīva līdzekļu izlietojuma risku; tostarp, vienam saņēmējam maksimāli pieļaujamās attiecināmās izmaksas tika piesaistītas esošajam neto apgrozījumam).

Neraugoties uz to, ka pasākuma nosacījumi deva iespēju atbalstu saņemt visu specializāciju un lielumu saimniecībām, tomēr praksē 78% publiskā finansējuma izlietots graudu un piena projektiem, bet 70% saimniecībām ar ekonomisko lielumu virs 100 000 EUR (šādu saimniecību kopskaits ir tikai 1,4% no kopējā aktīvo lauku saimniecību skaita). Tas nozīmē, ka nav izdevies panākt sabalansētu lauku saimniecību attīstību, kā arī ir sekmēta ražošanas koncentrācija nevis diversifikācija. Ievērojot, ka mazās saimniecības ir ļoti nozīmīga Latvijas lauku vides sastāvdaļa⁵⁰, turpmāk būtu jāparedz īpaša atbalsta programma vai pasākumi esošo atbalsta programmu ietvaros tieši mazo saimniecību attīstībai, ņemot vērā arī ES līmenī atzīto šādu saimniecību nozīmi.⁵¹

Pasākuma **Mežu ekonomiskās vērtības uzlabošana** (1.2.2.) mērķis ir paaugstināt meža ekonomisko vērtību, uzturot ilgtspējīgu apsaimniekošanu un meža daudzfunkcionālo lomu. Sākotnēji tam bija plānoti 45,4 milj. EUR publiskā finansējuma (7% no 1. ass), taču faktiskais pasākuma apjoms bija salīdzinoši neliels – 2,7% no visiem 1. ass izdevumiem.

Programmas sākuma posmā (2008.-2011. gadā) pasākums neguva atsaucību. Pirmajās divas kārtās tika iesniegti projekti par 12% un 34% no izsludinātā publiskā finansējuma. Trešā kārtā 2010. gadā tika izsludināta pēc jauniem MK noteikumiem kā nepārtraukta projektu pieteikumu pieņemšana, nosakot pieejamo publisko finansējumu 11,4 milj. EUR apmērā (tikpat, cik iepriekšējās divās kārtās kopā), tomēr divu gadu laikā tika pieteikti tikai 11% atvēlētā finansējuma, neskatoties uz vairākiem grozījumiem pasākuma

⁵⁰I.Pilvere (2013). Problems of Small Farms in Latvia. *Economics and Rural Development* Vol.9, Nr.2, 2013. 7 pp.

⁵¹ Eiropas Parlaments. Lauksaimniecības un lauku attīstības komiteja. Ziņojums par mazo lauku saimniecību nākotni (2013/2096(INI)). 15.1.2014. 16 p.

nosacījumos, kas atviegloja instrumentu un aprīkojuma iegādes atbalsta saņemšanu mazākām meža saimniecībām un mazākiem projektiem.

Galvenais iemesls meža īpašnieku nogaidošajai attieksmei bija pasākuma īstenošanas procesa neatrisinātās grūtības iekļaut investīciju attiecināmajās izmaksās atbalsta pretendenta paša veiktā darba izmaksas. Šāda iespēja tika paredzēta (bet nebija pilnā mērā iestrādāta) MK noteikumos par pasākuma īstenošanas kārtību līdz pat 02.12.2009., bet pēc tam tika izņemta, jo notika saskaņošanas process ar EK par nepieciešamajām izmaiņām Padomes Regulā Nr. 1974/2006. Minētās regulas 53. pantā tika iekļauts pasākumam atbilstošais Padomes Regulas Nr. 1698/2006 27. pants, un pašu darba izmaksām jaunaudžu kopšanā un mazvērtīgo jaunaudžu nomaiņā kļuva iespējams izmantot standarta izmaksu sistēmu un standarta pieņēmumus par negūtajiem ienākumiem. MK noteikumi ar šiem grozījumiem stājās spēkā 01.04.2012, kā rezultātā 3. kārtā noslēdzās pēc gada sakarā ar pieejamā finansējuma izlietošanu, un arī nākamajās kārtās atsaucība bija lielāka nekā izsludinātais finansējuma apjoms, tomēr pasākums jau bija sasniedzis piesātinājumu ar finansējumu 34% apmērā no sākotnēji plānotā, bet adekvātu gala redakcijas mērķa vērtībai, savukārt pēc platības krietni pārsniedzot mērķa vērtības (skat. 6.6. tabulā.) jaunaudžu kopšanā.

Grūtības un zemais apguves līmenis mazvērtīgo mežaudžu nomaiņas aktivitātē noteica arī pasākuma kopējā finansējuma zemo apguvi salīdzinājumā ar sākotnēji plānoto, jo tā ir finansiāli ietilpīgākā aktivitāte. Tajā ir jāiegulda arī lielāks privātais finansējums, ar mazāku pašu spēkiem veicamo darbu īpatsvaru. Pasākuma īstenošanas gaitā notika arī grozījumi Meža likumā un MK noteikumos par meža atjaunošanas un ieaudzēšanas kārtību⁵², tāpēc attiecīgi piemērojumi bija jāveic pasākuma normatīvajos aktos, tostarp nosacījumu nepārtrauktības nolūkā jāpiemēro īpaša jaunaudzes un mazproduktīvas jaunaudzes definīcija, kā arī jāskaidro tās noteikšana, jo meža īpašnieki atsaucās uz padziļinātu zināšanu trūkumu par mazproduktīvām mežaudzēm un meža kopšanu.

Saskaņā ar Programmas grozījumiem gala redakcijā tiek plānots atbalstīt 4 100 meža īpašnieku saimniecības, bet faktiski tika atbalstītas 6074 meža īpašnieku saimniecības, kas pārsniedza plānoto par 48%. Savukārt kopējais investīciju apjoms perioda ietvaros sasniedza 26,7 tūkst. EUR, kas bija 86% no plānotā. Taču atbalstītajiem mežu īpašniekiem piederošā mežu platība pārsniegusi plānoto 10 reizes, sakarā ar ievērojami lielāku vidējo īpašumā esošo meža platību, nekā sākotnēji plānots, jo atbalsta kritēriji neparedzēja meža īpašnieku platību ierobežojumu.

Pasākumā tika plānots izkopt jaunaudzes 14 572 ha platībā un nomainīt mazvērtīgās mežaudzes 14 572 ha platībā, bet pasākuma īstenošanas rezultātā tika izkoptas mežaudzes 64 624 ha platībā, kas ievērojami pārsniedz plānoto rādītāju (4,4 reizes). Savukārt mazvērtīgo mežaudžu nomaiņa veikta krietni mazākā apjomā, nekā tika plānots - 158 ha.

Pasākuma rezultātus un ietekmi skat. 6.6. tabulā.

⁵² Ministru kabineta 2012. gada 2. maija noteikumi Nr. 308 Meža atjaunošanas, meža ieaudzēšanas un plantāciju meža noteikumi

6.6.tabula. Rezultāti un ietekmes 1.2.2. pasākumā

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība	Izpilde %
Rezultāta	Saimniecību skaits, kuras ievieš jaunus produktus vai tehnoloģijas	skaits	2 500	2 006	80
Rezultāta novērtēšanas papildu	Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos	milj. EUR	n/d*	32,8	n/d
Rezultāta papildu	Atbalsta rezultātā izkopto jaunaudžu platība	ha	14 572	64 624	443
	Atbalsta rezultātā nomainīto mazvērtīgo mežaudžu platība	ha	14 572	158	1
Rezultāta novērtēšanas papildu	Papildus bruto pievienotā vērtība uz vienu ieguldītā publiskā finansējuma un kopējā investīciju apjoma vienību atbalstītajos uzņēmumu projektos	%	n/n	217 un 123	n/n
	Ieguldījums klimata izmaiņu mazināšanā (CO ₂ piesaiste)	t, CO ₂	n/n	703 514.3	n/n
Ietekmes	Neto papildus pievienotā vērtība pirktspējas līmenī	milj. PSŁ	7,8	33,7	430
	Bruto pievienotās vērtības uz vienu gadā nodarbināto darbaspēka vienību izmaiņas	EUR/GDV	146	246	168
Ietekmes novērtēšanas papildu	Neto papildus izveidoto darbavietu skaits pilnā darbalaika ekvivalentā	GDV	n/n	1 144	n/n

* *Ex-ante* ieteiktā sasniedzamā vērtība ir 6,6 milj. EUR.

Avots: LAD dati un LAND aprēķini

Rezultāta rādītājs *Saimniecību skaits, kuras ievieš jaunus produktus vai tehnoloģijas*, ir sasniegts par 80%, atbilstoši pašu atbalsta saņēmēju sniegtajai informācijai.

Rādītāja *Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos* sasniegtā vērtība 1.2.2. pasākumā, saskaņā ar veikto novērtējumu, ir 32,8 milj. EUR. Tā ir tiešā ietekme uz atbalsta saņēmēju BPV palielinājumu programmas periodā. Taču minētajam rādītājam šajā pasākumā nav noteikta sasniedzamā vērtība, kaut arī *ex-ante* ziņojumā tāda ir piedāvāta, un tā ir tikai 6,6 milj. EUR. Līdz ar to, ja rēķinām pret šo vērtību, pozitīvais efekts uz BPV atbalsta saņēmēju līmenī ir gandrīz 5 reizes lielāks.

Sakarā ar pasākuma specifiku, tika ieviesti rezultāta novērtēšanas papildu rādītāji, lai labāk novērtētu tā ieguldījumu.

Novērtēšanas papildu rādītājs *Investīciju spēju radīt pievienoto vērtību* raksturo veikto ieguldījumu atdevi. To mēra ar papildus bruto pievienoto vērtību programmas periodā uz vienu ieguldītā publiskā finansējuma un kopējā investīciju apjoma vienību atbalstītajos uzņēmumu projektos. Šis rādītājs 1.2.2. pasākumā sasniedz attiecīgi 217% un 123%. Identisks rādītājs ir iepļānots arī citos investīciju pasākumos, kas ļauj salīdzināt un novērtēt dažādu pasākumu atdevi, kā arī ieguldījumu kopējo atdevi. Dati rāda, ka 1.2.2.

pasākumā papildus pievienotā vērtība uz ieguldījuma vienību ir lielākā. Tas, visticamāk, ir saistīts ar meža nozares salīdzinoši lielāku ienesīgumu.

Pasākuma **ietekmi** mēra ar diviem ietekmes rādītājiem – *ekonomisko izaugsmi* un *darba ražīgumu*. Aprēķinātā 1.2.2. pasākuma ietekme uz darba ražīguma pieaugumu mežsaimniecībā ir 246 EUR/GDV. Plānotais rādītājs bija 146 EUR/GDV, bet novērtētāju aprēķinātā sasniedzamā vērtība – 286 EUR/GDV.

Aprēķinātais rādītājs liecina, ka pasākuma ietekmē plānotais darba ražīguma pieaugums nozarē, ņemot vērā novērtētāju aprēķināto, vērtību, ir sasniegts par 86%, un pasākuma rezultativitāte ir 86%. Savukārt pasākuma lietderība attiecībā pret darba ražīgumu ir 88%, jo publiskais finansējums ir izmaksāts 98% apmērā no pasākumā plānotā.

Savukārt pasākuma ietekme uz ekonomisko izaugsmi ir novērtēta 33,7 milj. EUR (PSL) vērtībā, kas 4,3 reizes pārsniedz programmā noteikto plānoto vērtību. Šo rādītāja plānoto vērtību novērtētāji nepārrēķināja.

Līdz ar to var secināt, ka pasākuma mērķis attiecībā uz ekonomisko izaugsmi ir sasniegts, un pasākuma rezultativitāte attiecībā uz ekonomisko izaugsmi ir 430% no mērķa līmeņa, bet pasākuma lietderība attiecībā pret ekonomisko izaugsmi sasniedz 438% no plānotā.

Pasākumam ir tieša neplānotā ietekme uz nodarbinātību (darbaspēka pieaugums atbalstītajās saimniecībās pasākuma ietekmē ir pozitīvs 1 144 GDV apmērā).

Pasākumam nav netiešās ietekmes (sviras efekta) uz pasākuma dalībnieku tēriņu kopējo pieaugumu, un pasākums nerada pasākuma dalībnieku tēriņu pieaugumu.

Pasākuma netiešā ietekme (pašvara zuduma efekts) uz pasākuma dalībnieku veiktajām investīcijām ir ievērojama, pašvara zudumiem sasniedzot 34%. Tas nozīmē, ka saskaņā ar aprēķinu, trešdaļu investīciju tiktu veiktas arī bez pasākuma atbalsta. Zināmā mērā tas gan saistās ar konstatēto sinerģisko efektu, ka meža īpašnieki turpina kopt jaunaudzes arī nesaņemot atbalstu.

Pasākums ir devis pozitīvu ietekmi uz meža nozares konkurētspēju, kas izpaužas ilgākā laika posmā. Tas ir ieviests atbilstoši plānotajam (lai arī ar samazinātu publisko finansējumu), tā ietekme ir pozitīva, kā arī plānotie snieguma rādītāji ir sasniegti. Šāda veida pasākuma ieviešana ir atbalstāma arī turpmāk, ņemot vērā, ka platības, kurās nepieciešama jaunaudžu kopšana atbilstoši ekspertu vērtējumam Latvijā sasniedz ap 100 000 ha.

Pasākums **Lauksaimniecības produktu pievienotā vērtība** (1.2.3.) ieviests ar mērķi paaugstināt lauksaimniecības produktu pārstrādes efektivitāti un veicināt produktu ar augstu pievienoto vērtību ražošanu. Tam papildus tika plānots veicināt bioloģisko produktu, produktu, kas ražoti no integrētiem lauksaimniecības produktiem, kā arī Latvijas agro klimatiskajiem apstākļiem un tradicionālajām ražošanas metodēm raksturīgu pārstrādāto produktu klāsta pieejamību patērētājiem.

Līdz 2010. gadam (ieskaitot) atbalsta pretendentu aktivitāte bija samērā neliela (pieteikti ap 30% no izsludinātā publiskā finansējuma), tādēļ tika izdarītas izmaiņas (noteikta maksimālā atbalsta intensitāte, atvieglotas administratīvās prasības), kā rezultātā, sākot ar 2011. gadu, aktivitāte ievērojami palielinājās. To veicināja arī ekonomiskās situācijas uzlabošanās un kredītu pieejamība.

Atbalsta intensitāte bija diferencēta atkarībā no uzņēmumu lieluma un par 10% palielināta ieguldījumiem piena nozares pārstrukturēšanā. Tomēr pietrūka pietiekamu stimulu vertikālās un horizontālās integrācijas, kā arī bioloģiskās pārstrādes veicināšanai (kaut arī atlases kritērijos bija noteiktas priekšrocības attiecīgajiem uzņēmumiem).

Plānošanas periodā tika atbalstīti 156 uzņēmumi, kas ir 2,8 reizes vairāk nekā plānots (56 uzņēmumi), jo projektus īstenoja arī daudzi mazie uzņēmumi, un pasākuma

vidējā atbalstam pieteiktā summa vienam projektam bija ~169 tūkst. EUR, kas ir salīdzinoši neliela pret maksimāli iespējamo attiecināmo izmaksu summu.

Savukārt plānotais kopējo investīciju apjoms 172,7 milj. EUR tika izpildīts par 83% (143,1 milj. EUR). Plānošanas perioda laikā atbalsta intensitāte pasākuma ietvaros tika paaugstināta, samazinot privātā ieguldījuma proporciju. Tajā pašā laikā netika izmantots arī viss iedalītais publiskais finansējums. Tas zināmā mērā bija saistīts ar ierobežoto pārtikas ražotāju skaitu, kuri bija tiesīgi pretendēt uz atbalstu šajā pasākumā, un šo uzņēmumu iespējām apgūt finansējumu. To apliecināja atsevišķs pētījums, kas tika veikts programmas sākotnējās realizācijas posmā (*atsauce*). Tajā pašā laikā, bija iespēja izveidot jaunu lauksaimniecības produktu pārstrādi, tajā skaitā mājas apstākļos. Tomēr jauni uzņēmumi, atbilstoši pieejamai informācijai, izveidoti tikai 9 projektos, taču liels skaits (110) ir tādu uzņēmumu, kuru pamatdarbības veids ir lauksaimniecība, un kas tādējādi pārtikas ražošanu attīsta kā papildu darbību, lai paaugstinātu produktu pievienoto vērtību.

Pasākumā netika plānots atbalstīt mežsaimniecības produktu pārstrādi.

6.7.tabula. Rezultāti un ietekmes 1.2.3. pasākumā

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība	Izpilde %
Rezultāta	Uzņēmumu skaits, kuri ievieš jaunas tehnoloģijas vai produktus	skaits	40	138	345
Rezultāta novērtēšanas papildu	Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos	milj. EUR	n/n	90,2	n/n
Rezultāta papildu	Atbalstītie uzņēmumi, kuri piedalās vertikālajā un horizontālajā integrācijā	skaits	5	4	80
Rezultāta novērtēšanas papildu	Papildus bruto pievienotā vērtība uz vienu ieguldītā publiskā finansējuma un kopējā investīciju apjoma vienību atbalstītajos uzņēmumu projektos	%	n/n	132 un 63	n/n
Ietekmes	Neto papildus pievienotā vērtība pirktspējas līmenī	milj. PSL	50	141	282
	Bruto pievienotās vērtības uz vienu gadā nodarbināto darbaspēka vienību izmaiņas	EUR/GDV	600	4 937	823
Ietekmes novērtēšanas papildu	Neto papildus izveidoto darbavietu skaits pilnā darbalaika ekvivalentā	GDV	n/n	771	n/n

Piezīmes: n/n –nav noteiktas

Avots: LAD dati un LAND aprēķini

Rezultāta rādītājs Uzņēmumu skaits, kas ievieš jaunus produktus vai tehnoloģijas, ir pārsniegts 3,45 reizes, un tas ir saistīts ar kopējā atbalstīto uzņēmumu skaita pārsniegumu pret plānoto (2,8 reizes). Var piebilst, ka *ex-ante* ziņojumā ieteiktā rādītāja vērtība bija 100, līdz ar to tuvāka faktiskajai pēc programmas noslēguma.

Rādītāja *Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos* sasniegtā vērtība 1.2.3. pasākumā, saskaņā ar veikto novērtējumu, ir 90,2 milj. EUR. Tā ir tiešā ietekme uz atbalsta saņēmēju BPV palielinājumu programmas periodā. Šim rādītājam nav noteikta sasniedzamā vērtība, kaut arī *ex-ante* ziņojumā tāda ir

piedāvāta, un tā ir 44 milj. EUR. Līdz ar to, ja rēķinām pret *ex-ante* piedāvāto vērtību, pozitīvais efekts uz BPV atbalsta saņēmēju līmenī ir 2 reizes lielāks.

Rādītāja *Atbalstītie uzņēmumi, kuri piedalās vertikālajā un horizontālajā integrācijā* sniegums ir zems: saskaņā ar pieejamiem datiem, šādi bijuši tikai 4 uzņēmumi, kas ir 80% no Programmas gala redakcijā plānotā, taču tikai 18% no novērtētāju pārrēķinātās vērtības, ņemot vērā sākotnējo sasniedzamo līmeni un izmaiņas pasākuma finansējumā.

Sakarā ar pasākuma specifiku, tika ieviesti rezultāta novērtēšanas papildu rādītājs, lai labāk novērtētu tā ieguldījumu.

Novērtēšanas papildu rādītājs *Investīciju spēju radīt pievienoto vērtību* raksturo veikto ieguldījumu atdevi. To mēra ar papildus bruto pievienoto vērtību programmas periodā uz vienu ieguldītā publiskā finansējuma un kopējā investīciju apjoma vienību atbalstītajos uzņēmumu projektos. Šis rādītājs 1.2.3. pasākumā sasniedz attiecīgi 132% un 63%. Tā ir vērtējama kā augsta atdeve, kas vairākkārt pārsniedz attiecīgo līmeni gan lauksaimniecības pasākumos, gan lauku ekonomikas dažādošanas pasākumos.

Pasākuma **ietekmi** mēra ar diviem ietekmes rādītājiem – *ekonomisko izaugsmi* un *darba ražīgumu*. Aprēķinātā 1.2.3. pasākuma ietekme uz darba ražīguma pieaugumu pārtikas ražošanā ir 4937 EUR/GDV. Plānotais rādītājs bija 600 EUR/GDV, bet novērtētāju aprēķinātā plānotā vērtība – 1292 EUR/GDV.

Aprēķinātais rādītājs liecina, ka pasākuma ietekmē plānotais darba ražīguma pieaugums nozarē, ņemot vērā novērtētāju aprēķināto vērtību, ir pārsniegts 3,8 reizes, un pasākuma rezultativitāte ir 382%. Savukārt pasākuma lietderība attiecībā pret darba ražīgumu ir 386%, jo publiskais finansējums ir izmaksāts 99% apmērā no pasākumā plānotā.

Savukārt pasākuma ietekme uz ekonomisko izaugsmi ir novērtēta 141 milj. EUR (PSL) vērtībā, kas 2,82 reizes pārsniedz programmā noteikto plānoto vērtību. Šī rādītāja plānotā vērtība netika pārrēķināta.

Līdz ar to var secināt, ka pasākuma mērķis attiecībā uz ekonomisko izaugsmi ir pārsniegts, un pasākuma rezultativitāte attiecībā uz ekonomisko izaugsmi ir 282% no mērķa līmeņa, bet pasākuma lietderība attiecībā pret ekonomisko izaugsmi sasniedz 285% no plānotā.

Pasākumam ir tieša neplānotā ietekme uz nodarbinātību (darbaspēka pieaugums atbalstītajos uzņēmumos pasākuma ietekmē ir pozitīvs 771 GDV apmērā).

Pasākuma netiešā ietekme (sviras efekts) uz pasākuma dalībnieku tēriņu kopējo pieaugumu ir ievērojama, pasākumam inducējot ievērojamu pasākuma dalībnieku tēriņu pieaugumu. Pasākums nerada pašsvara zuduma efektus, kas liecina, ka pasākuma dalībnieki nebūtu veikuši līdzīgas investīcijas bez atbalsta.

Pasākums ir ieviests atbilstoši plānotajam. Programmas perioda pirmajā pusē uzņēmēju atsaucību samazināja ekonomiskā krīze, taču pārtikas ražošanas nozarē tā tika sekmīgi pārvarēta, tādēļ kopš 2011. gada atbalsta saņēmēju aktivitāte ievērojami pieauga. Plānotie mērķa rādītāji ir sasniegti.

Pasākuma rezultāti rāda, ka tas ir nepieciešams arī turpmāk, īpaši ņemot vērā vajadzību paaugstināt lauksaimniecībā saražotās produkcijas pievienoto vērtību, pretstatā pašreizējai praksei, kad liela daļa lauksaimniecības produkcijas tiek eksportēta kā izejmateriāls. Lai palielinātu pasākuma ietekmi uz visas lauku ekonomikas konkurētspēju, svarīgi ir atbalstu saistīt ar Latvijā saražoto lauksaimniecības produkciju, tai skaitā atbalstot pārstrādes nozares attīstību lauku saimniecībās, kopprojektu veidošanu un mājražošanas veicināšanu.

Pasākums **Infrastruktūra, kas attiecas uz lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstību un pielāgošanu** (1.2.5.) ieviests ar mērķi uzlabot infrastruktūru, kas attiecas uz

lauksaimniecības attīstību, meža ražības paaugstināšanu, audzes veselības un kokmateriālu kvalitātes uzlabošanu, kā arī lauksaimniecības un mežsaimniecības nozares konkurētspējas paaugstināšanu.

Sākotnēji pasākumā bija plānotas vairākas aktivitātes, tomēr praktiski tika realizētas tikai divas, kas aprobežojās tieši ar meliorācijas sistēmu sakārtošanu un uzlabošanu meža un lauksaimniecības zemēs.

Pasākumā izmaksātais atbalsts pārsniedza plāno par 0,2%, atbalstīto darbību skaits 841 ir tuvs plānotajam apjomam 850, bet ieguldīto investīciju apjoms sasniedza 60,6 milj. EUR, kas ir tikai aptuveni puse no plānotā 127,1 milj. EUR, jo atbalsta intensitāte plānošanas perioda laikā tika paaugstināta, samazinot atbalsta saņēmēju privātā ieguldījuma proporciju.

Pasākuma īstenošanas rezultātā tika veikti ieguldījumi valsts nozīmes ūdensnoteku rekonstrukcijā un renovācijā (68,1% no kopējā pasākumu ietvaros apstiprināto projektu iesniegumu skaita), kā arī privāto meža un zemes īpašnieku platībās (31,9 % no kopējā pasākumu ietvaros apstiprināto projektu iesniegumu skaita). Izvērtējot veikto ieguldījumu veidus, secināms, ka 83,3% no realizētajiem projektiem ir īstenoti lauksaimniecības zemes uzlabošanai, bet pārējie 16,7% valējo grāvju tīklu nosusināšanai meža zemēs. Dati no pārskatiem par projektu uzrāda rekonstruēto/ renovēto meliorācijas sistēmu kopgarumu 4226 km, no kuriem 70% atrodas lauksaimniecībā izmantotajās zemēs, 27% meža zemēs un dati par 3% nav sadalāmi.

Sakarā ar to, ka pasākumā tika ieplānotas vēl citas aktivitātes (saimniecību pievedceļu būve, laukumu pie ražošanas ēkām būve vai rekonstrukcija u.tml.), šo aktivitāšu atspoguļošanai tika ieplānoti iznākuma rādītāji, taču sakarā ar to, ka tās netika realizētas, attiecīgie rādītāji nav sasniegti.

Pasākuma rezultāti un ietekme

Pasākuma rezultāta un ietekmes rādītāju vērtības redzamas tabulā (skat.6.8.tabulu).

6.8.tabula. Rezultāti un ietekmes 1.2.5. pasākumā

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība	Izpilde %
Rezultāta	Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos	tūkst. EUR	4 320	5 777	134
	BPV pieaugums atbalstītajās saimniecībās - lauksaimniecībā	tūkst. EUR	2 620	-103	-4
	BPV pieaugums atbalstītajās saimniecībās - mežsaimniecībā	tūkst. EUR	1 700	5 880	345
Rezultāta novērtēšanas papildu	Tīrās tagadnes vērtības pieaugums	tūkst. EUR	n/n	16 191	n/n
Ietekmes	Neto papildus pievienotā vērtība pirktspējas līmenī	tūkst. PSL	5 040	9 026	179
	Bruto pievienotās vērtības uz vienu gadā nodarbināto darbaspēka vienību izmaiņas lauksaimniecībā	EUR/GDV	31	-1	-3
	Bruto pievienotās vērtības uz vienu gadā nodarbināto darbaspēka vienību izmaiņas mežsaimniecībā	EUR/GDV	60	328	546

Piezīmes: n/n –nav noteiktas

Avots: LAD dati un LAND aprēķini

Rezultāta rādītāja *Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos* sasniegtā vērtība 1.2.5. pasākumā, saskaņā ar veikto novērtējumu, ir 5,78 milj. EUR. Tas atbilst atbalsta saņēmēju BPV palielinājumam uzraudzības periodā atbilstoši LAD datiem. Rādītājs nedaudz pārsniedz plānoto, taču viss pieaugums attiecas uz mežsaimniecības sektoru, bet lauksaimniecībā attiecīgajās saimniecībās BPV ir samazinājusies. Turklāt, salīdzinot ar novērtētāju ieteikto BPV palielinājuma vērtību – 7,47 milj. EUR – ir sasniegti tikai 77%. Taču šajā pasākumā, kā atzīmēja eksperti, nav iespējams izvērtēt spēju radīt pievienoto vērtību, jo LAD apkopotie dati nesatur izbūvēto meliorācijas sistēmu telpiskos datus. Tādēļ šī pasākuma ekonomiskie rezultāti jāvērtē ar piesardzību, ņemot vērā, ka meliorācijas būvju ietekme izpaužas ilgākā laika posmā, kurš ievērojami pārsniedz Programmas periodu.

Lai kvantitatīvi novērtētu tieši meliorācijas sistēmu ekonomisko rezultātu, ieviests rezultāta novērtēšanas papildu rādītājs – *tīrās tagadnes vērtības pieaugums*. Šis rādītājs aprēķināts tikai meža platībām. Ievērojot, ka investīcijas paaugstina meža kapitāla vērtību, veicinot krājas un vērtības pieaugumu, kā arī samazinot meža apsaimniekošanas izmaksas, tīrās tagadnes vērtības pieaugums meža zemēs aprēķināts 16,2 milj. EUR, kas atbilst investīciju apjomam meža zemēs. Rādītāja vērtība ir saistīta ar pozitīvām pievienotās vērtības izmaiņām.

Pasākuma **ietekmi** mēra ar diviem ietekmes rādītājiem – *ekonomisko izaugsmi* un *darba ražīgumu*. Aprēķinātā 1.2.5. pasākuma ietekme uz darba ražīguma pieaugumu mežsaimniecībā ir 328 EUR/GDV. Plānotais rādītājs bija 60 EUR/GDV, bet novērtētāju aprēķinātā plānotā vērtība – 212 EUR/GDV.

Aprēķinātais rādītājs liecina, ka pasākuma ietekmē plānotais darba ražīguma pieaugums nozarē, ņemot vērā novērtētāju aprēķināto vērtību, ir pārsniegts par 55%, un pasākuma rezultativitāte ir 155%. Pasākuma lietderība attiecībā pret darba ražīgumu mežsaimniecībā ir 151%. Savukārt lauksaimniecībā aprēķinātais darba ražīguma pieaugums ir negatīvs, lai gan, kā iepriekš norādīts, šāds rezultāts vērtējams ar piesardzību, jo meliorācijā ietekme izpaužas ilgākā laika posmā, līdz ar to tas neatspoguļo visu pasākuma ietekmi.

Savukārt pasākuma ietekme uz ekonomisko izaugsmi ir novērtēta 9 026 tūkst. EUR (PSL) vērtībā, kas par 79% pārsniedz programmā noteikto plānoto vērtību, taču par 38% atpaliek no novērtētāju aprēķinātās vērtības. Nav sasniegti rezultāti lauksaimniecībā, savukārt mežsaimniecībā plānotais mērķa līmenis pārsniegts par 50%.

Līdz ar to saskaņā ar aprēķiniem, pasākuma mērķis attiecībā uz ekonomisko izaugsmi (ņemot vērā ieteikto vērtību) nav sasniegts, un pasākuma rezultativitāte attiecībā uz ekonomisko izaugsmi ir 62% no mērķa līmeņa, bet pasākuma lietderība attiecībā pret ekonomisko izaugsmi sasniedz 61% no plānotā. Šādi rezultāti lielā mērā skaidrojami ar valsts nozīmes meliorācijas objektu lielo īpatsvaru projektu kopsummā, kuru ekonomisko efektu nevar tiešo novērtēt. Tādēļ no iegūtā nevar secināt, ka pasākuma mērķi nebūtu sasniegti, jo šī pasākuma kontekstā nav korekti vērtēt tūlītēju pievienotās vērtības pieaugumu, ņemot vērā, ka pasākumā veiktie ieguldījumi ir ilgtermiņa rakstura. Pasākuma ilgtermiņa ietekme uz nodarbinātību nav vērtēta, jo nav attiecīgas informācijas. Tā kā esošā datu kopa nedevis iespēju izmantot PSM metodi, nav aprēķināti netiešie efekti – pašsvars un sviras efekts. Taču, ņemot vērā, ka meliorācijas sistēmu rekonstrukcija prasa lielus ieguldījumus, kuri sniedz atdevi ilgākā laika posmā, pašvaru šajā pasākumā var uzskatīt par nenožīmīgu, jo šādus ieguldījumus ne valsts sektors, ne uzņēmumi bez atbalsta nebūtu veikuši. Līdz ar to var pieņemt, ka pasākumā nav pašsvara zuduma.

Pasākums tika ieviests plānotajā apjomā publiskā finansējuma izlietojuma ziņā, taču ar samazinātu aktivitāšu skaitu (atbalstot tikai meliorācijas aktivitātes, ņemot vērā izvirzītās prioritātes). Ņemot vērā ieguldījumu ilgtermiņa raksturu un atbalsta saņēmēju loku, ar pielietotajām novērtēšanas metodēm nevar iegūt pārlicinošus ekonomiskos rezultātus. Aptaujas dalībnieku vērtējumā, ar atbalstu meliorācijas infrastruktūrai ir tikušas rekonstruētas valsts nozīmes notekas, renovētas polderu stacijas un atjaunoti dambji. Meliorācijas pasākumu rezultātā ir iespējams lauksaimniecisko ražu palielinājums par 20-40%. Tomēr meliorācijai pieejamo finansējumu aptaujas dalībnieki novērtēja kā nepietiekamu, jo neraugoties uz piešķirto papildus finansējumu, vajadzības meliorācijas sistēmu uzlabošanā joprojām ir ievērojamas. Tiek arī atzīmēts, ka valsts nozīmes noteku rekonstrukcijas apjomi ir bijuši nepietiekami, kā arī nav dotas iespējas meliorācijas sistēmu ekspluatācijas un uzturēšanas izdevumu apmaksāšanai. Šeit gan jāmin, ka uzturēšanas izdevumi nav attiecināmi saskaņā ar nosacījumiem. Finansējuma izlietojums ir bijis teritoriāli nevienmērīgs, un nav ticis ņemts vērā plānošanas un projektu gatavošanas laikietilpīgums.

Pasākums ir nepieciešams, jo ar tā palīdzību tiek veiktas ilgtermiņa investīcijas konkurētspējas uzlabošanai ilgstošā laika periodā, kādas netiek veiktas bez atbalsta.

Kopumā uz **1.2. apakšmērķi** – *lauksaimniecības uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšana* – attiecināmajos pasākumos plānotie iznākuma un rezultāta rādītāji ir sasniegti daļēji. Nevienā pasākumā nav sasniegts plānotais investīciju apjoms, kas saistīts ar to, ka faktiski vidējā atbalsta intensitāte bija augstāka, nekā plānots, bet publiskais finansējums ir izmaksāts 99% apmērā. Plānotās ietekmes rādītāju vērtības: *ekonomiskā izaugsme* (BPV palielinājums) un *darba ražīguma* pieaugums ir sasniegtas 1.2.2. un 1.2.3. pasākumā, bet nav sasniegtas 1.1.2., 1.2.1. un 1.2.5. pasākumā. Pasākumiem tika novērtēta

arī ietekme uz nodarbinātību: būtiski negatīva ietekme bijusi 1.2.1. pasākumam (tas radījis nodarbinātības samazinājumu lauksaimniecībā par vairāk nekā 3000 darbavietām), taču pozitīva ietekme novērota 1.1.2., 1.2.2. un 1.2.3. pasākumā. Tomēr kopumā šī apakšmērķa pasākumu ietekme uz nodarbinātību bijusi negatīva (darbavieta samazinājums par vairāk nekā 1000 GDV). Novērtēšanas rezultāti rāda, ka kopumā augstāka ieguldījumu atdeve ir bijusi pārtikas ražošanā un mežsaimniecībā, bet mazāka - lauksaimniecībā. Tas daļēji saistīts ar objektīviem apstākļiem - situācija tirgos, orientēšanās uz ilgtermiņa ieguldījumiem lauksaimniecībā (būves), kā arī lēnāku kapitāla apriti šajā nozarē, bet daļēji arī ar pasākumu nosacījumiem un finanšu sadalījumu, kas tuvāk aprakstīts pie atbilstošo pasākumu analīzes.

1.4. apakšmērķis: sekmēt pāreju jaunajās dalībvalstīs

Uz šo apakšmērķi attiecas 1.4.1. un 1.4.2 pasākums. Tiem tika atvēlēta neliela daļa 1. ass publiskā finansējuma – 4,6%, no kuriem aptuveni pusi veidoja iepriekšējā perioda saistības. Tas nozīmē, ka pārejas pasākumiem šajā periodā tika veltīta maza uzmanība. Intervences apjoms 1.4.2. pasākumā bija tik neliels, ka nebija iespējams pielietot PSM metodi rādītāju aprēķiniem, tādēļ pasākuma novērtējumā izmantoti tikai LAD dati. Savukārt 1.4.1. pasākuma ietekmes vērtējumā bija iespējams izmantot PSM metodi, datus par saimniecībām iegūstot no SUDAT datu bāzes. Savukārt rezultāta rādītāju aprēķinos izmantoti LAD dati.

Pasākums ***Daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizācija*** (1.4.1.) tika ieviests, lai veicinātu daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizēšanu, sekmētu komerciālas un konkurētspējīgas saimnieciskas darbības attīstību.

Minimālā apgrozījuma nosacījums (3000 EUR gadā pirms projekta, neskaitot subsīdijas), kas tika ieviests ar mērķi atbalstīt tās saimniecības, kuras jau veic saimniecisko darbību un vismaz daļēji pārdod produkciju, radīja situāciju, ka pasākums tika vērsts tikai uz nelielu daļu (aptuveni 10%) no Latvijā esošajām mazajām saimniecībām, vērtējot pēc lieluma struktūras. Pārējo saimniecību ekonomiskais lielums bija zemāks, un tās šādu apgrozījumu nevarēja nodrošināt. Neraugoties uz šo ierobežojumu, 2008.-2009. gadā pasākums guva atsaucību, un atbalsta pretendentu iesniegtais projektu publiskais finansējums pārsniedza izsludināto publisko finansējumu pat vairāk nekā 2 reizes. Taču 2009. gadā LAP 2007-2013 grozījumu rezultātā tika nolemts pasākumu pārtraukt, finansējumu novirzot citiem pasākumiem. To darot, netika ņemts vērā, ka neviens cits pasākums nav ieviests ar šādu mērķi un nav arī līdzīgs pēc būtības, turklāt pasākums ir tieši vērsts uz ekonomisko attīstību. 2011. gadā pasākums tika atjaunots nelielā daļā Latvijas teritorijas (Latgalē un Vidzemes ziemeļaustrumos), nosakot obligātu prasību slēgt līgumu ar konsultantu. Tomēr pēc atjaunošanas pasākums vairs neiemantoja agrāko atsaucību, un apstiprināto projektu skaits bija vairs tikai aptuveni 20% no pēdējās kārtās izsludinātā finansējuma apjoma (Progresā ziņojums par 2012. g.).

Ievērojot, ka šajā pasākumā saistības tiek izmaksātas 5 gadu periodā, pasākumā veidojas pārejošās saistības. No kopējā izmaksātā publiskā finansējuma (22 518 tūkst. EUR) lielākā daļa tika izmantoti pārejošo 2004.-2006. gada perioda saistību apmaksai, un tikai 9 970 tūkst. EUR bija no jauna uzņemtās saistības.

Sākotnēji pasākumu bija plānots realizēt daudz lielākā apjomā (51 480 tūkst. EUR publiskais finansējums un 2667 atbalstītās saimniecības), bet iepriekš aprakstīto grozījumu rezultātā plānotā finansējuma apjoms tika samazināts 4,3 reizes, bet atbalstīto saimniecību skaits par 31%. Tomēr arī šie iznākumi netika sasniegti: finansējums tika piešķirts tikai 83% apmērā no samazinātā plāna, bet atbalstīto saimniecību skaits veidoja 79% no plāna. To radīja situācija, ka pēc pasākuma atjaunošanas tikai nelielā daļā teritorijas un atbalsta piešķiršanas nosacījumu maiņas, lauku saimniecības to aktīvi neizmantoja; iespējams

sagaidot izdevīgākus nosacījumus (lielāka atbalsta kopsumma, elastīgāki nosacījumi u.tml.) jaunajā programmēšanas periodā.

Atbalstu saņēmušo saimniecību LIZ platība ir pusotras reizes lielāka par sagaidāmo, to struktūrā 68% saimniecību ir lielākas par 10 ha LIZ, 15% - mazākas par 5 ha LIZ un 17% saimniecību apsaimnieko 5-10 ha LIZ. Savukārt plānotie iznākuma rādītāji, kas raksturo aktivitāšu izpildi (uzbūvēto vai atjaunoto ēku platība, ierīkotie ilggadīgie stādījumi, iegādātās tehnikas vienības) ir izpildīti ar uzviju, plānotos rādītājus pārsniedzot vairākas reizes, kas liecina par to, ka atbalstītās saimniecībās, neraugoties uz samērā nelielu atbalsta apjomu, ir veikti nozīmīgi ieguldījumi.

Pasākuma rezultāti un ietekme

Pasākuma rezultāta un ietekmes rādītāju vērtības redzamas tabulā (skat.6.9.tabulu).

6.9.tabula. Rezultāti un ietekmes 1.4.1. pasākumā

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība	Izpilde %
Rezultāta	Saimniecību skaits, kuras uzsāk ražot produkciju tirgum	skaits	500	1 047	209
Rezultāta novērtēšanas papildu	Papildus bruto pievienotā vērtība uz vienu ieguldītā publiskā finansējuma vienību atbalstītajos uzņēmumu projektos	%	n/n	39	n/n
	Neto apgrozījuma pieaugums atbalstītajās saimniecībās	tūkst. EUR	n/n	6 542	n/n
Ietekmes	Neto papildus pievienotā vērtība pirkspējas līmenī	tūkst. EUR PSL	4 100	6 010	146
	Bruto pievienotās vērtības uz vienu gadā nodarbināto darbaspēka vienību izmaiņas	EUR/GDV	70	74	106
Ietekmes novērtēšanas papildu	Neto papildus izveidoto darbavietu skaits pilnā darbalaika ekvivalentā	GDV	n/n	365	n/n

Piezīmes: n/n –nav noteiktas

Avots: LAD dati un LAND aprēķini

Šajā pasākumā LAP 2007-2013 ir paredzēts tikai viens rezultāta rādītājs – *Saimniecību skaits, kuras uzsāk ražot produkciju tirgum*. Lai būtu iespējams novērtēt rādītāja vērtību, tika pieņemts, ka kritērijs ir pasākuma nosacījumos noteiktā apgrozījuma palielinājuma sasniegšana – pieaugums par 30% pirmajos 3 saistību gados.

Saskaņā ar pieejamajiem pārskatu datiem, apgrozījuma pieauguma kritēriju ir izpildījušas 1047 saimniecības jeb 99% no atbalsta saņēmējiem, par kuriem ir pieejami attiecīgie dati. Daļai atbalsta saņēmēju, kas uzsāka dalību pasākumā vēlākajos gados, vēl nebija iesniegtas atskaites par 3 saistību gadiem. Taču minētie dati rāda, ka gandrīz visas pasākumā piedalījušās saimniecības spēj izpildīt saistības un būtiski palielina pārdotās produkcijas apjomu.

Sakarā ar pasākuma specifiku, tika ieviesti rezultāta novērtēšanas papildu rādītāji, lai labāk novērtētu tā ieguldījumu.

Novērtēšanas papildu rādītājs *Investīciju spēju radīt pievienoto vērtību* raksturo veikto ieguldījumu atdevi. To mēra ar papildus bruto pievienoto vērtību programmas periodā uz vienu ieguldītā publiskā finansējuma vienību atbalstītajos uzņēmumu projektos. Šis rādītājs 1.4.1. pasākumā sasniedz 39%, kas ir praktiski līdzīgi kā 1.2.1. pasākumā (41%).

Tā kā šajā pasākumā netiek reģistrēts kopējais investīciju apjoms, nav iespējams papildus BPV attiecināt uz kopējo investīciju apjomu.

Rādītājs *Neto apgrozījuma pieaugums atbalstītajās saimniecībās* liecina par tiešo apgrozījuma pieaugumu (pēdējais uzraudzības gads mīnus gads pirms projekta). Tas ir ieviests, lai novērtētu tiešo preču produkcijas ražošanas pieaugumu atbalstītajās saimniecībās. Dati par visu periodu ir pieejami 1054 saimniecībām, kas atbalstītas 2007.-2013. gada periodā. Šo saimniecību apgrozījums laikā no pirmsprojekta gada līdz 5.saistību gadam palielinājies 2,6 reizes jeb par 6,5 milj. EUR. Vidēji vienā saimniecībā apgrozījums saistību periodā ir palielinājies no 3864 EUR līdz 9986 EUR. Tajā skaitā, 34% saimniecību neto apgrozījums ir palielinājies vairāk nekā 2 reizes, bet 7% tas ir samazinājies. Tas nozīmē, ka katras konkrētas saimniecības individuālie rezultāti var būt ļoti atšķirīgi atkarībā no specifiskiem apstākļiem (vadītprasme, izvēlētais nozares, pieeja tirgiem, zināšanas u.tml.), taču kopumā pasākuma rezultāti liecina, ka saimniecības sekmīgi apguvušas finansējumu.

Pasākuma **ietekmi** mēra ar diviem ietekmes rādītājiem – *ekonomisko izaugsmi* un *darba ražīgumu*. Aprēķinātā 1.4.1. pasākuma ietekme uz darba ražīguma pieaugumu lauksaimniecībā ir 74 EUR/GDV. Plānotais rādītājs bija 70 EUR/GDV, bet novērtētāju aprēķinātā plānotā vērtība – 45 EUR/GDV.

Aprēķinātais rādītājs liecina, ka pasākuma ietekmē plānotais darba ražīguma pieaugums nozarē, ņemot vērā novērtētāju aprēķināto vērtību, ir pārsniegts par 64%, un pasākuma rezultativitāte ir 164%. Savukārt pasākuma lietderība attiecībā pret darba ražīgumu ir 198%, jo publiskais finansējums ir izmaksāts tikai 83% apmērā no pasākumā plānotā.

Savukārt pasākuma ietekme uz ekonomisko izaugsmi ir novērtēta 6,0 milj. EUR (PSL) vērtībā, kas par 46% pārsniedz programmā noteikto plānoto vērtību. Taču novērtētāju aprēķinātā plānotā vērtība ir par 34% augstāka, tādēļ tā ir pārsniegta tikai par 9%.

Līdz ar to var secināt, ka pasākuma mērķis attiecībā uz ekonomisko izaugsmi ir sasniegts, un pasākuma rezultativitāte attiecībā uz ekonomisko izaugsmi ir 109% no mērķa līmeņa, bet pasākuma lietderība attiecībā pret ekonomisko izaugsmi sasniedz 132% no plānotā. *Pasākums ir rezultatīvs un lietderīgs.*

Pasākumam ir tieša neplānotā ietekme uz nodarbinātību (darbaspēka pieaugums atbalstītajos uzņēmumos pasākuma ietekmē ir pozitīvs 365 GDV apmērā). Tas devis pozitīvu netiešo ietekmi (sviras efekts) uz pasākuma dalībnieku tēriņu kopējo pieaugumu, pasākumam inducējot pasākuma dalībnieku tēriņu pieaugumu.

Pasākuma netiešā ietekme (pašvara zuduma efekts) uz pasākuma dalībnieku veiktajām investīcijām ir neliela. Pasākums rada nenožīmīgus pašvara zudumus – tikai 1,7%.

Iesaistīto pušu vērtējumā, atbalsts mazajām saimniecībām ir uzlabojis tehnikas iegādes un būvniecības darbu iespējas, saimniecību attīstība ir tikusi stimulēta ar pozitīvajiem piemēriem. Dalība pasākumā ir mainījusi saņēmēju domāšanu, un lauksaimniecība tiek uztverta kā business. Notikusi ģimenes un saimniecības budžetu nodalīšana. Tomēr atbalsts mazo saimniecību attīstībai ir bijis nepietiekams. Kredītiestāžu vēlēšanās izsniegt aizdevumus ir bijusi neliela, un ir pastāvējušas grūtības līdzfinansējuma iegūšanā. Valsts mērogā ievērojami labumi nav iegūti, jo tikai neliela daļa no saimniecību kopskaita ir spējusi attīstīties. Mazajām saimniecībām Programmā ir tikusi veltīta nepietiekama uzmanība. Liels skaits mazo saimniecību nevarēja saņemt atbalstu, jo neatbilda saņemšanas noteikumiem. Arī informācijas pieejamība par programmas atbalsta iespējām, sevišķi novadu nomalēs, ir bijusi nepietiekama. Nav tikusi ņemta vērā interneta ierobežotā pieejamība, kā arī projektu sagatavošanas grūtības.

Pasākums tika ieviests atbilstoši plānotajam, lai arī ar būtiski samazinātu finansējumu un nelielu aptverto saimniecību skaitu, kā rezultātā tas nespēja radīt būtiskas strukturālas izmaiņas – daļēji naturālo saimniecību iekļaušanos tirgū. Esošajos niecīgā finansējuma apstākļos, kas tika atvēlēts šim pasākumam, minimālā apgrozījuma ierobežojums ir vērtējams kā pamatots. Turpmākā atbalsta plānošanā ir nepieciešami ņemt vērā, ka vismaz 80% lauku saimniecību šādu apgrozījuma sliekšni nerasniedz, turklāt daudzas lauku saimniecības kopš 2005.gada ir izstumas no tirgus, kaut arī liela daļa no tām ir ieinteresētas attīstībā⁵³. Par mazo lauku saimniecību problēmām un to attīstības iespējām Programmas periodā tika veikti vairāki speciāli pētījumi, kuri atklāj, ka lielai daļai šo saimniecību ir neizmantots potenciāls un iespējas sekmīgai attīstībai⁵⁴. Tādēļ programmai būtu nepieciešams atrast iespējas, kā sekmēt arī to saimniecību attīstību, kuras šo apgrozījuma sliekšni nerasniedz, bet kuru rīcībā ir resursi (zeme, ēkas, darbaspēks u.tml.), kas ļautu izveidot konkurētspējīgu ģimenes saimniecību, tādā veidā iesaistot aprītē līdz šim nepietiekami izmantotos resursus un sekmējot lauku attīstības mērķu sasniegšanu-apdzīvotības saglabāšanu un no darba gūto ienākumu palielināšanu laukos.

Pasākumā ir sasniegtas plānotās rezultātu un ietekmes rādītāju vērtības. Tas ir ļoti aktuāls kā praktiski vienīgais investīciju pasākums, kas pieejams mazajām saimniecībām. Ņemot vērā šādu saimniecību lielo skaitu, tam būtu jāieņem daudz nozīmīgāka vieta Programmā nekā tas bija 2007.-2013. gada periodā, kad pasākuma nelielā apjoma dēļ pārstrukturizācija nozīmīgā apjomā netika veikta.

Pasākums **Ražotāju grupas** (1.4.2.) mērķis ir veicināt ražotāju grupu veidošanos un to efektīvu darbību centralizētas pirmapstrādes un mārketinga procesa nodrošināšanai, tai skaitā jaunu noieta tirgu apgūšanā un produkcijas realizācijā pēc vienota kvalitātes standarta.

Sākotnēji pasākumu bija plānots veikt ievērojami plašākā apjomā, atbalstot 50 ražotāju grupas (kas ir 65% no visām ražotāju grupām, kuras darbojās pirms Programmas ieviešanas), taču pasākums 2009. gadā ekonomiskās krīzes laikā tika apturēts, sasniedzamo rādītāju fiksējot tā brīža līmenī – 3 ražotāju grupas. Tomēr 2011. gadā pasākums no jauna tika atvērts, un atsākās jaunu ražotāju grupu pieteikšanās atbalstam, tādēļ faktiskais atbalsta saņēmēju skaits bija lielāks (kaut arī ievērojami mazāks par sākotnēji plānoto). Tām ražotāju grupām, kuras atbalstam pieteicās vēlāk, bija ievērojami lielāks apgrozījums nekā pirmajām. Viens no iemesliem, kādēļ perioda sākumā pasākums nebija populārs, bija, ka atbalsts netika paredzēts tām ražotāju grupām, kas tika atbalstītas saskaņā ar 2004.-2006. gada perioda saistībām, taču no jauna atzīto ražotāju grupu bija ļoti maz. Tādēļ tas guva popularitāti tikai līdz ar jaunu grupu izveidošanos krīzes un pēckrīzes periodā.

Pasākuma nozīme 2007.-2013. gada perioda saistībām ir bijusi salīdzinoši neliela, jo no kopējā izmaksātā publiskā finansējuma 795 tūkst. EUR attiecas uz pārejošām saistībām, un tikai 978 tūkst. EUR izmaksāti par jaunā perioda saistībām.

Vidējais apgrozījums atbalstītajām ražošanas grupām ir 18 719 tūkst. EUR, tostarp 94% jeb 17 517 tūkst. EUR piena nozarē, kas ielauj arī vislielāko biedru skaitu – 84% no šīm ražošanas grupām.

⁵³ LVAEI LANN (2011). Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi. 17 lpp.

⁵⁴ LVAEI LANN (2013). Latvijas mazo un vidējo (SI līdz 25 000 EUR) lauku saimniecību attīstības iespējas. Pētījuma atskaite. 91 lpp.

⁵⁵ BSC&LLU (2015). Latvijas mazo saimniecību dzīvotspēja. T.Tisenkopfa red. Jelgava, 96 lpp.

Pārskats par rezultāta un ietekmes rādītājiem, kuri attiecas uz 1.4.2. pasākumu, dots 6.10.tabulā.

6.10.tabula. Sasniedzamie rādītāji 1.4.2. pasākumā

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība	Izpilde %
Rezultāta	Bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos	tūkst. EUR	980	n.a.	
Ietekmes	Neto papildus pievienotā vērtība pirkjspējas līmenī	tūkst. PSL	1 150	n.a.	
	Bruto pievienotās vērtības uz vienu gadā nodarbināto darbaspēka vienību izmaiņas	EUR/GDV	14	n.a.	

Piezīme: :n.a. –nav aprēķināms

Avots: LAD dati un LAND aprēķini

Ievērojot pasākuma nelielo apjomu (11 atbalsta saņēmēji), tām nebija iespējams izveidot atbalsta kopu un kontroles kopu ietekmes rādītāju aprēķinam. Savukārt rezultāta rādītājs BPV pieaugums atbalstītajās saimniecībās, kaut arī LAP 2007-2013 ir plānots, tomēr atbilstoši pasākuma raksturam tas nav paredzēts un LAD to nav apkopojis.

Ņemot vērāniecīgo finansējuma apjomu (zem 0,1% no publiskā finansējuma), pasākuma ietekmes rādītāji nav aprēķināti. Turklāt, kā norādīts 5.3.sadaļā, BPV pieauguma attiecināšana uz šo pasākumu ir diskutabla.

Pasākums ir nepieciešams, ņemot vērā tā mērķus un atbalsta saņēmēju loku, taču tā nosacījumi būtu pārveidojami, lai palielinātu tā efektivitāti, pieejamību atbalsta saņēmējiem un ietekmi uz kooperācijas veicināšanu.

Kopsavilkums par 1. ass pasākumiem

Galveno rezultāta un ietekmes rādītāju apkopojums 1. ass pasākumos ir 6.11. tabulā.

6.11.tabula. 1. ass pasākumu galvenie rezultāti un ietekmes

Pasākumi / rādītāji	Rezultāti		Ietekmes indikatori		Neto tiešā ietekme			Rezultatīvitate		Lietderīgums	
	BPV (tūkst. EUR)	Darba ražīgums (EUR /GDV)	Pašsvars	Svira	Ekon. izaugsme (tūkst. PSL)	Nodarbinātība (GDV)	Darba ražīgums (EUR /GDV)	Ekon. izaugsme	Darba ražīgums	Ekon. izaugsme	Darba ražīgums
1.2.1.	141 251	2 317	13%	+	191 124	-2 705	2 007	79%	90%	82%	93%
1.2.2.	32 818	375	34%	-	33 844	1 144	246	430%	86%	430%	88%
1.2.3.	90 247	4 937	-	+	141 012	771	4 937	282%	382%	285%	386%
1.2.5.	5 777	328 (mežs.)	n.d.	n.d.	9 026	n.d.	328 (mežs.)	62%	x	61%	x
1.4.1.	3 914	75	2%	+	6 012	364	74	109%	164%	132%	198%
Kopā 1.ass	274 007	2420 (lauks.)	x	x	381 018	-426	2081 (lauks.); 574 (mežs.)	119%	88% (lauks.); 118% (mežs.)	120%	89% (lauks.); 118% (mežs.)

Avots: LAD dati un LAND aprēķini

Tabulā apkopoti tie rezultāta rādītāji, kas ir iekļauti attiecīgo pasākumu intervences loģikā un ir saistīti ar atbilstošajiem ietekmes rādītājiem. Pasākumu līmenī ietekmes rādītāji tiek aprēķināti no rezultāta, ņemot vērā pašsvaru, kā arī pārrēķinu pirkjspējas paritātē (ekonomiskajai izaugsmei). Iegūtie aprēķini rāda, ka augstākā rezultatīvitate un lietderīgums ir pasākumos, kas saistīti ar ieguldījumiem pārtikas ražošanā un mežsaimniecībā, bet no lauksaimniecības pasākumiem plānotie rādītāji sasniegti tikai 1.4.1. pasākumā. Ietekmes rādītāji nebija noteikti apmācību un konsultāciju pasākumos (1.1.1. un 1.1.4.), bet tehniski tos nevarēja aprēķināt 1.4.2. pasākumā *Ražotāju grupas*. Sakarā ar to, ka pielietojamā metodika nav piemērota ietekmes vērtēšanai pasākumos ar nelielu vai neviendabīgu

saņēmēju skaitu, 1.2.5. pasākumā attiecīgie rādītāji tika aprēķināti, izmantojot LAD datus bez kontrolgrupas, bet 1.1.2. pasākuma rezultāti ir ar zemu ticamības pakāpi.

Izmaiņas, kas notikušas programmas jomā, raksturo arī sākumstāvokļa rādītāji (6.1.1.pielikums). Analizējot tos sākumstāvokļa rādītājus, kuri saistīti ar 1. ass pasākumiem, redzams, ka šo rādītāju izmaiņu tendences lielā mērā saistās ar iegūtajiem pasākumu rezultātiem. Tā, darba ražīgums (produktivitāte) lauksaimniecībā LAP 2007-2013 darbības laikā ir palielinājusies tikai nedaudz, taču šis pats rādītājs pārtikas ražošanā – ievērojami.

Programmai noteiktie rezultāti un ietekmes rādītāji sniedz tikai apkopotu priekšstatu par pasākumu rezultātiem un ietekmi, neparādot strukturālās izmaiņas. Pēdējās detalizētāk atspoguļotas atsevišķos tematiskajos novērtējumos, kuri veikti nepārtrauktās novērtēšanas ietvaros. Rezultāti liecina, ka LAP 2007-2013 bijis akcents uz lielu, ekonomiski spēcīgu saimniecību atbalstu – ir atbalstītas gandrīz visas saimniecības, sākot ar SI virs 50 000 EUR, savukārt starp mazajām saimniecībām, kuras ražo tirgum (SI no 4 000 līdz 15 000 EUR) atbalstu saņēmušas tikai 11%. Vismazākais atbalsta saņēmēju īpatsvars ir skaitliski vislielākajā saimniecību grupā (ar SI zem 4 000 EUR) – mazāk nekā 3%. Minēto apliecina arī iznākuma rādītāji – vidējais atbalsts uz saņēmēju, vidējā LIZ platība utt., kā arī tas, ka vairāk nekā 70% no 1.ass publiskā finansējuma ir saņēmušas lielās saimniecības (ar SI virs 100 000 EUR), savukārt vidējās (SI no 25 000 līdz 100 000 EUR) 16%, bet mazās (SI līdz 25 000 EUR) 12% no publiskā finansējuma. Savukārt no lauku saimniecību kopskaita mazās (atbilstoši augšminētajam dalījumam) veido 95%, bet lielās tikai 1,4% (CSP, 2013. g.).

Saskaņā ar iesaistīto pušu vērtējumu, Programmas pasākumi pozitīvi ietekmējuši tādu sektoru attīstību kā aītkopība un augkopība, piensaimniecība. Tomēr programmas teritoriālais pārklājums ir bijis nesabalansēts sakarā ar politikas virzības un reģionālo prioritāšu trūkumu. Līdz ar to atbalsta ietekmē novadu attīstība ir bijusi nevienmērīga.

Te jāpiebilst, ka vairākos nozīmīgos pasākumos (piemēram, 1.2.1.) atbalsta sadalē tika izmantotas reģionālās kvotas, līdz ar to sekmējot vienmērīgu teritoriālo pārklājumu. Iesaistīto pušu vērtējumā valstī nav vienotas lauksaimniecības stratēģijas ar noteiktām prioritātēm, tādējādi lauku ekonomikā augstais riska līmenis ir saglabājies. Šis viedoklis daļēji nav pamatots, jo lauksaimniecības stratēģiju un tās prioritātes nosaka NAP, kā arī tās ir iekļautas LAP 2007-2013. Bez tam Programmas virsmērķis nosaka galvenās prioritātes lauku attīstībā - cilvēks un pārticība. Visu valstu lauku ekonomikās riski ir augsti, un šo risku līmeni var mazināt ar risku vadības sistēmām. Tāda sistēma Latvijā nav izveidota, lai gan 10 stratēģiskajās prioritātēs lauksaimniecībai vajadzība pēc tās ir norādīta. Tomēr jāuzsver, ka arī prioritāšu noteikšana nemazina riskus. Tieši otrādi, atsevišķu sektoru izvirzīšana par prioritāriem šo sektoru krīzes gadījumā mēdz radīt izteikti negatīvu ekonomisko ietekmi, līdz ar to viens no risku samazināšanas līdzekļiem ir diversifikācijas un ekonomikas dažādošanas sekmēšana.

Iesaistīto pušu vērtējumā sakarā ar atbalsta nevienmērīgumu ir samazinājusies apdzīvotība laukos, pieaugot plašām lauku platībām ar tehnikas vienībām. Šāds apgalvojums ir pamatots, jo sakarā nelīdzsvarotību starp 1. ass modernizācijas pasākumiem un 3. ass dažādošanas pasākumiem modernizācijas rezultātā atbrīvotā darbaspēka nodarbinātības iespējas laukos nav pietiekamā mērā palielinājušās.

Iesaistīto pušu vērtējumā Programma nav ievērojami palielinājusi pārstrādes iespējas. Turklāt Programma nav tikusi strukturēta sektoru griezumā, nodrošinot saikni ar attiecīgo pārstrādes sektoru. Šāds vērtējums ir korekts, taču tas bijis saistīts ar prioritāti pārtikas ražošanā atbalstīt nelielus uzņēmumus. Taču lauksaimniecības attīstības veicināšanas sasiste ar lauksaimnieciskās izcelsmes izvejvielu pārstrādes atbalstu būtu

jāuzskata par vienu no būtiskākajiem virzieniem integrētas pārtikas ķēdes izveidei, kas ražotu produktus ar augstu pievienoto vērtību, tādējādi sekmējot ienākumu kāpumu laukos.

Iesaistīto pušu vērtējumā tirgus veicināšana nav bijusi pietiekami plaša un kvalitatīva. Kaut arī šī ir valstij ļoti svarīga joma, taču LAP 2007-2013 iespējas to darīt bija ierobežotas. Tomēr jaunajā periodā, tajā skaitā ievērojot problēmas ar tirgiem, ir ieteicams paplašināt Programmas dotās iespējas sekmēt jaunu tirgu apgūšanu.

Iesaistīto pušu vērtējumā Programmas ekonomiskie pasākumi nav devuši tiešu publisko labumu. Programma pozitīvi ietekmējusi dzīves kvalitāti, tomēr tā galvenokārt uzlabojusies tiem lauku saimniecību īpašniekiem, kuri veikuši modernizāciju. Pārējiem iedzīvotājiem nozīmīgas izmaiņas dzīves kvalitātē nav notikušas.

Šāds uzskats ir daļēji pamatots, un zināmā mērā saistīts ar jau aprakstīto situāciju, ka projektu pasākumus ir realizējušas tikai neliela daļa no lauku saimniecībām un uzņēmumiem. Savukārt atsevišķu 3. ass aktivitāšu ietvaros iegūtie labumi ar plašākam iedzīvotāju skaitam pieejamiem infrastruktūras uzlabojumiem ir uzskatāmi par publiskiem. Arī aptaujas rezultāti liecina, ka dzīves kvalitāte ir uzlabojusies. Publisku labumu ir jāsasniedz infrastruktūras pasākumiem, kuri lielā mērā savus mērķus ir sasnieguši.

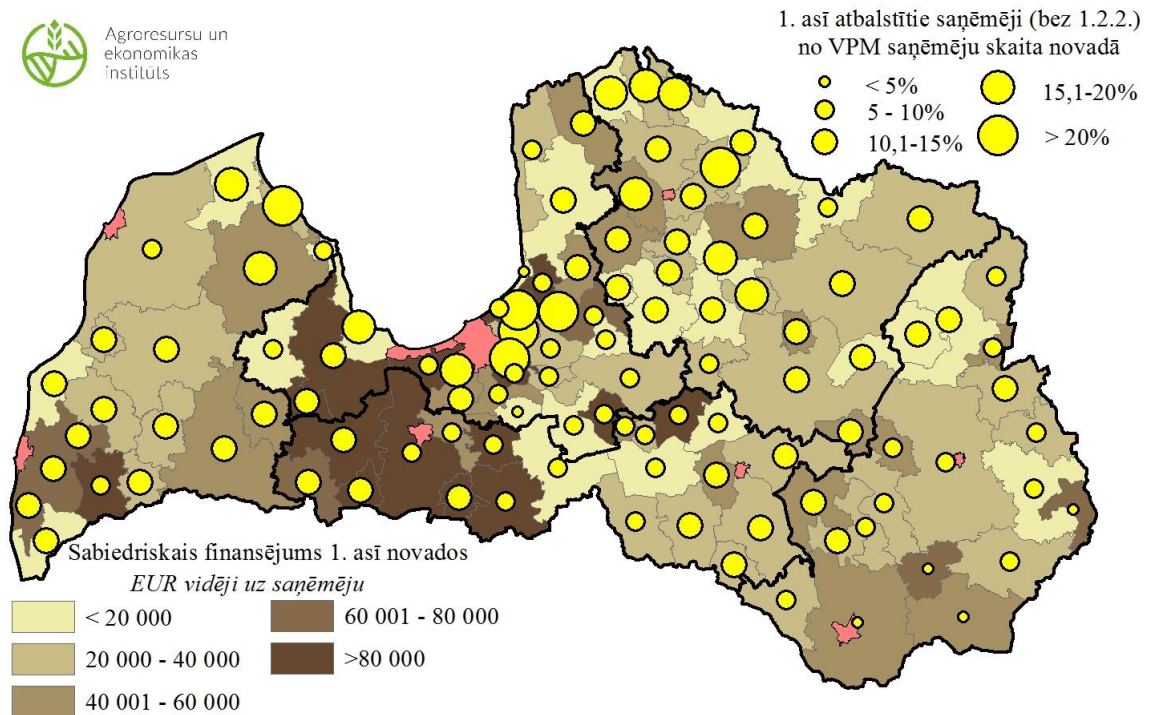
Iesaistīto pušu vērtējumā Programmai nav bijusi pozitīva ietekme uz gaļas lopkopības sektoru, kurš nav attīstījies un kopumā atrodas 90-to gadu līmenī. Šāds viedoklis vērtētāju skatījumā nav pamatots, jo liellopu gaļas tirgus pastāvīgi attīstās, pieaug nobarojamo jaunlopu eksports uz ES. Turklāt jāņem vērā, ka 1990' gados praktiski tāda sektora Latvijā nebija, visu liellopu gaļas saražotos apjomus nodrošinot piena - gaļas lopkopības sektoram. Turklāt identificētajās vajadzībās liellopu gaļas ražošanas sektora attīstība nav atsevišķi izcelta.

Nozares pārstāvju viedokļu apkopojums liecina, ka to vidū mēdz būt neizpratnes par Programmas iespējām un darbību, kā arī atsevišķos gadījumos par nozaru attīstību kopumā, izdarot vērtējumu, iespējams, balstoties uz kādiem atsevišķiem piemēriem. Tas norāda uz komunikācijas uzlabošanas

Aprakstītā struktūra un saņemtā atbalsta sadalījums saimniecību grupās arī nosaka saņemtā 1.ass publiskā finansējuma intensitāti novadu līmenī (skat. 6.3.attēls).

Agroresursu un
ekonomikas
institūts

6.3.attēls. Atbalsta saņēmēju īpatsvars VPM saņēmēju skaitā un vidējais atbalsta apjoms uz saņēmēju novados 1.ass pasākumos

Avots: Autoru izveidots no LAD datiem

Kartē redzams (6.3.attēls), ka salīdzinoši intensīvākā 1.ass pasākumu apguve bija valsts centrālajā daļā (iekļaujot Pierīgu un Vidzemi), kur praktiski visos novados atbalsta saņēmēju skaits veido vismaz 10% no VPM saņēmēju skaita. Tomēr atsevišķos Zemgales novados šis īpatsvars ir arī zemāks. Reģionālā līmenī mazākā aktivitāte bijusi Latgalē, jo tur daudzos novados atbalsta saņēmēju īpatsvars ir zems. Savukārt vislielākais vidējais atbalsts uz saņēmēju pārliecinoši ir Zemgales līdzenumā un dažos tam piegulošos novados.

Aprakstītais finansējuma sadalījums sekmējis situāciju, ka LAP 2007-2013 darbības laikā ienākumi nozīmīgi palielinājušies lielajām saimniecībām, taču mazajās un arī vidējās saimniecībās (ar SI līdz 50 000 EUR) ienākumi pat samazinājušies (skat. 3.8.tabulu). Latvijā ir samērā vāji attīstīts vidējo saimniecību sektors – šādu saimniecību skaits ir neliels (mazāk par 5% no saimniecību kopskaita) un to skaits, kaut arī palielinājies, tomēr šis palielinājums nenosdēz pat 10% no mazo saimniecību skaita, kas ir pārtraukušas darbību. Šāda tendence neveicina lauku attīstības virsmērķa – pārticis cilvēks ilgtspējīgi apdzīvotos Latvijas laukos - sasniegšanu.

Iegūtie rezultāti liecina, ka būtu jāpārdomā finansējuma sadalījums pa prioritātēm. Kā norādīts 5.2.sadaļā. ar Programmas gaitā veiktajiem grozījumiem 1.ass publiskais finansējums tika koncentrēts 2.apakšmērķa pasākumiem – konkurētspējas veicināšanai ieguldot fiziskajos aktīvos. Tomēr rezultāti rāda, ka ieguldījumiem fiziskajos aktīvos jābūt samērīgiem ar ieguldījumiem cilvēkkapitālā un strukturālām izmaiņām. Lai sekmētu racionālus ieguldījumus, un novērstu atbalsta līdzekļu izlietošanu nesamērīgi dārgām investīcijām, kuras turklāt sadārdzina pašizmaksu. Būtisks faktors ir kritēriju izvēle un maksimālā atbalsta apjoma noteikšana noteiktai darbībai (piem., vienas dzīvnieku vietas izbūves izmaksu atbalsta apjoms) ne tikai kopējā finansējuma apjomam vienam pretendentam.

2. ass: Vides un Lauku ainavas uzlabošana

Papildus 2. ass pasākumu intervencēs definēto rādītāju analīzei novērtēšanas procesā veiktas arī šādas izpētes:

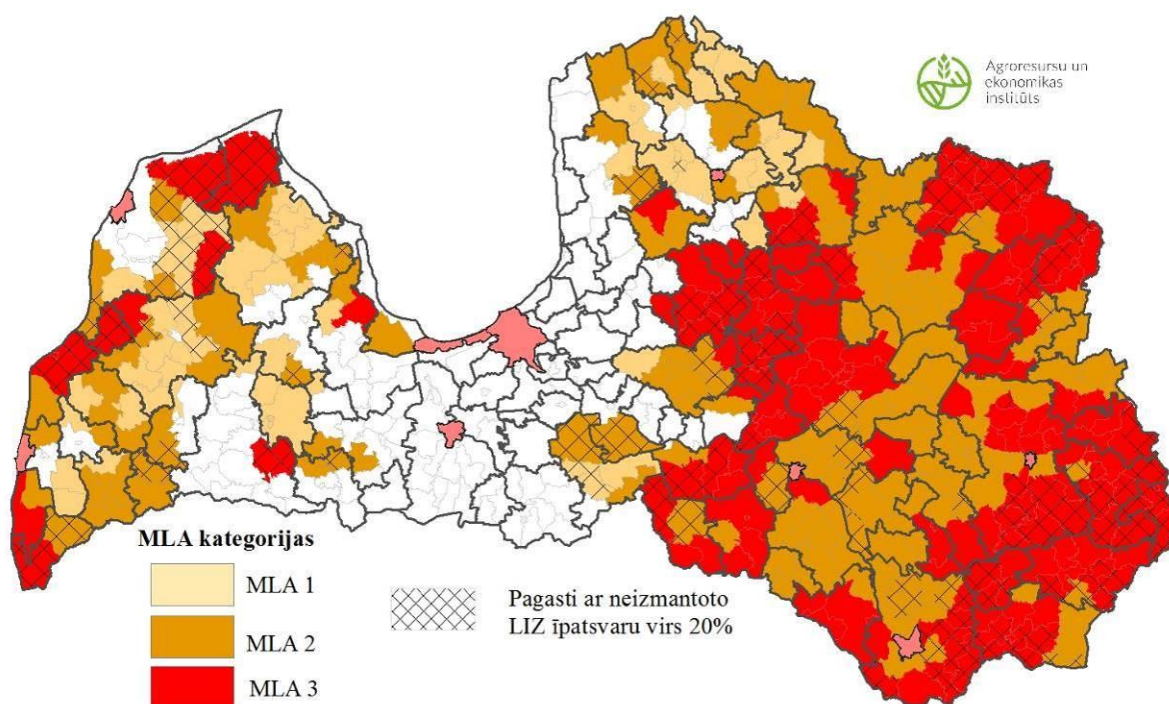
- Lauku putnu indeksa izmaiņas periodā no 2007-2014. gadam un LAP 2007-2013 pasākumu ietekme, A. Auniņš, 2015.
- Latvijas Lauku attīstības programmas 2007.-2013. gadam ietekme uz bioloģisko daudzveidību: atbalstīto ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu botāniskā daudzveidība, S. Rūsiņa, 2016.

Secinājumi un atziņas no šiem pētījumiem izmantoti pasākumu un kopumā 2. ass novērtējumam. Kā aprakstīts un pamatots 4.3. un 6.1. apakšnodaļā, 2. ass pasākumiem lauksaimniecības zemēs rādītāju aprēķinos tiek izmantoti telpiskie dati, kas rada atšķirības iznākumu un rezultātu rādītāju vērtībās no LAP 2007-2013 progresa ziņojumos iekļautajām.

2.1. apakšmērķis - veicināt lauksaimniecības zemes ilgtspējīgu izmantošanu

Pasākums Maksājumi lauksaimniekiem par nelabvēlīgiem dabas apstākļiem teritorijās, kas nav kalnu teritorijas (2.1.2.)

Pasākuma mērķis, saskaņā ar LAP 2007-2013, ir veicināt atklātas lauku ainavas uzturēšanu, nodrošināt un sekmēt ilgtspējīgu lauksaimniecisko darbību, izmantojot videi draudzīgas lauksaimniecības metodes, teritorijās, kurās ir apgrūtināta lauksaimnieciskā darbība. Atbalsts zināmā mērā kompensēja lauksaimniecības produkcijas ražotāju papildu izdevumus un neiegūtos ienākumus, kas saistīti ar lauksaimnieciskai darbībai nelabvēlīgiem apstākļiem attiecīgajā teritorijā. Šāda veida atbalsts Latvijā tiek sniegts kopš 2004. gada, par mazāk labvēlīgiem apvidiem nosakot 74% no valsts kopējās platības, kurā lauku blokos atrodas 1,45 milj. ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes (skat. 6.4. att.). Atbalsta saņēmēju skaita un atbalsta platību ziņā MLA bija plašākais LAP 2007-2013 pasākums. Lielākai daļai Latvijas lauku saimniecību MLA maksājums ir vienīgais Programmas pasākums, kurā tās piedalījās Programmas periodā. Tomēr atbalstīto saimniecību skaits pasākuma ieviešanas gaitā samazinājās, kas saistīts gan ar papildu nosacījuma par lopu blīvumu uz zālājiem ieviešanu, gan ar saimniecību struktūras izmaiņām, gan lauku telpas attīstības tendencēm.

6.4.attēls. Mazāk labvēlīgie apvidi un to kategorijas Latvijā.

Avots: Autoru izveidota karte

MLA pasākuma ieguldījuma un iznākuma gan plānotie, gan faktiskie rādītāji parādīti 6.12.tabulā. Plānotās mērķa vērtības saistībā ar platībām sasniegtas 88% apmērā, kas vērtējams kā labs rezultāts. Taču atbalsta saņēmēju skaita rādītājs, kurš MLA pasākuma kontekstā ir nozīmīgs rādītājs, sasniegts tikai par 61%. Šis pasākums saistīts ar marginalizācijas un zemes pamešanas novēršanu, kura, jo īpaši MLA teritorijās, raksturīga arī Latvijai. Ar marginalizāciju tiek apzīmēts process, kurā sociālekonomisko (zemes pamešana, iedzīvotāju migrācija u.tml.) un vides faktoru (klimata izmaiņām, augsnes noplicināšanos u.c.) ietekmē tiek pārtraukta tradicionālā zemkopība (t.i., lauksaimniecība un lauksaimnieciskā ražošana). Marginalizācijas procesi gan valstī kopumā, gan reģionos un pat novados galvenokārt raksturīgi nomaļām teritorijām. Ar marginalizāciju Programmā vairāk tiek saprasta līdzšinējo zemes izmantošanas veidu saglabāšana, t.i., lauksaimniecības zemes apsaimniekošanas turpināšana, tāpēc kā izvairīšanās no marginalizācijas rādītājs pasākumā noteikta atbalstītā platība.

6.12.tabula. Sasniedzamie iznākuma rādītāji un to faktiskā izpilde 2.1.2. (MLA) pasākumā

Rādītāja veids	Rādītājs	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība (2013. gadā)*
Iznākuma	Atbalstīto īpašumu skaits (atbalsta saņēmēji)	skaits	69 700	42 244
Iznākuma papildu	Atbalstīto īpašumu skaits - MLA1	skaits	6 700	4 381
	Atbalstīto īpašumu skaits – MLA2	skaits	29 500	18 494
	Atbalstīto īpašumu skaits – MLA3	skaits	33 500	19 369
Iznākuma	Atbalstītā lauksaimniecības zemes platība	ha	1 212 000	1 063 667
Iznākuma papildu	Atbalstītā lauksaimniecības zemes platība - MLA1	ha	192 000	173 752
	Atbalstītā lauksaimniecības zemes platība – MLA2	ha	576 000	518 059
	Atbalstītā lauksaimniecības zemes platība – MLA3	ha	444 000	371 856

Avots: *LAND aprēķins pēc LAD lauku bloku un atbalstīto lauku telpiskajiem datiem

Pasākuma rezultāta un novērtēšanā noteiktie papildu rādītāji parādīti 6.13.tabulā. Vērtējot pēc atbalstīto platību izmaiņām secināms, ka pasākums ir bijis rezultatīvs, jo plānotajās platībās notikusi zemes apsaimniekošana un Programmas periodā apsaimniekotās zemes platības MLA teritorijā nedaudz pieaugušas. Novērtēšanas papildu rādītāji liecina, ka atsevišķiem marginalizāciju raksturojošiem rādītājiem ir novērojamas negatīvas tendences, jo īpaši MLA 3. kategorijas platībās. Marginalizācija aptver vairākus sociālekonomiskos un vides aspektus, tāpēc līdzvērtīgi platību apsaimniekošanai kā būtisks papildu rādītājs ir atbalsta saņēmēju skaita izmaiņas. Piemēram, atbalsta saņēmēju skaits MLA teritorijās ir samazinājies par 23,5%, visvairāk tas samazinājies MLA3 teritorijās. Programmas periodā šādu tendenci ietekmēja uz ražošanu vērstu papildu nosacījumu ieviešana MLA pasākuma nosacījumos. Taču, tā kā MLA teritorijās šajā pašā periodā par 16% samazinājies arī VPM atbalsta saņēmēju skaits, secināms, ka daļa zemes apsaimniekotāju pārtrauca savu darbību lauksaimniecībā. Līdz ar to konstatēts, ka atsevišķiem marginalizācijas procesu ietekmējošiem faktoriem programmas periodā ir bijušas negatīvas tendences un veidojusies t.s. “netiešā pamešana” (*hidden abandonment/semi-abandonment*), kas ietekmē lauku teritoriju apdzīvotības samazināšanos.

Kopš 2010. gada LAD regulāri veic lauksaimniecības zemes vizuālo apsekojumu (ZVA) kā rezultātā tiek novērtēts, vai kadastra vienībās ar LIZ>1ha šī lauksaimniecības zeme tiek apsaimniekota. Apsekojums tiek veikts pēc noteiktas metodikas, un rezultāti tiek izmantoti nekustamā īpašuma nodokļu likmes aprēķināšanā. Šī apsekojuma rezultāti izmantojami arī MLA pasākuma novērtēšanai. Saskaņā ar minēto apsekojumu 2012. gadā Latvijā kopumā neapsaimniekoti bija 13% LIZ, un 87% platību ZVA apsekojumā atzīmētas kā koptas platības. ZVA rādītāji MLA teritoriju griezumā parāda, ka salīdzinoši visvairāk (20%) neapsaimniekotu LIZ platību bija 3. kategorijas MLA teritorijās, bet vismazāk

nekopto platību ir ārpus MLA (9%) un 1. kategorijas MLA (10%). Šāds sadalījums liecina par atbilstošu MLA teritoriju iedalījumu un pasākuma intervenci. Lauksaimniecībā neizmantotās zemes kopējā platība 2013. gadā bija 335 838 ha, līdz ar to secināms, ka plānotā mērķa vērtība ir sasniegta par 95%.

6.13.tabula. 2.1.2. (MLA) pasākuma rezultātu un ietekmes rādītāji

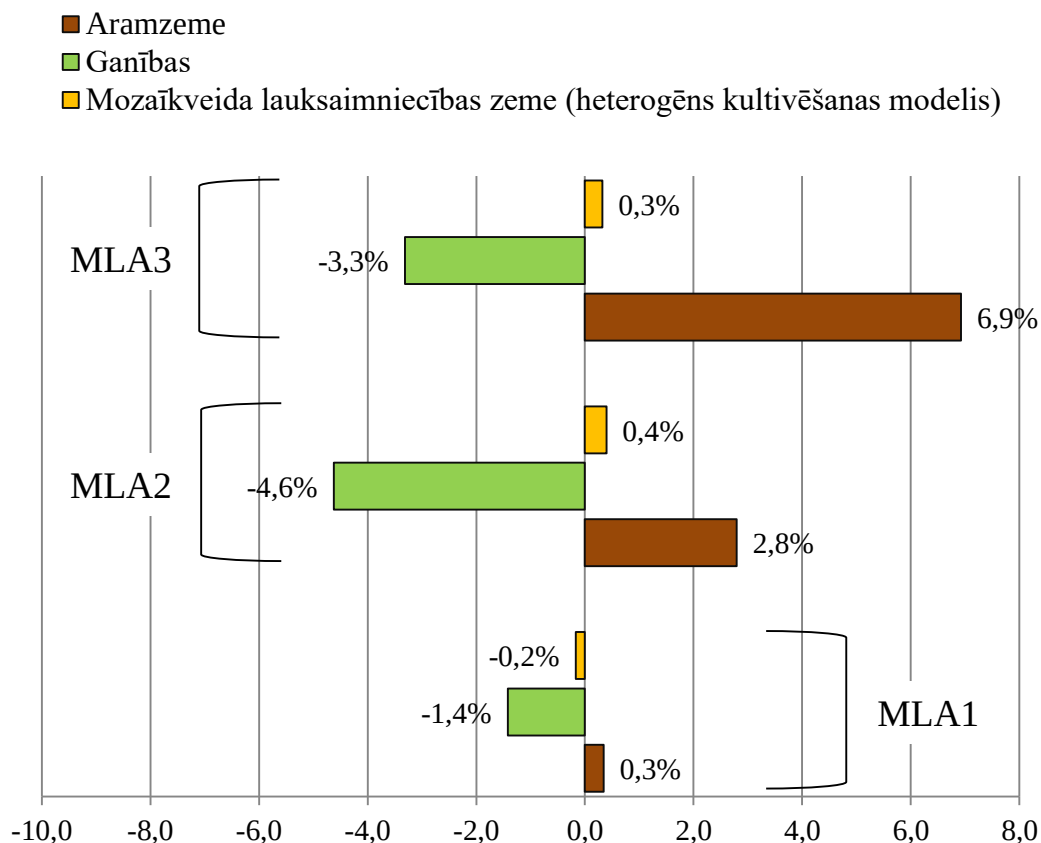
Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība*
Rezultāta	Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības (izvairīšanās no marginalizācijas)	ha	1 055 000	1 063 667
Rezultāta papildu	Lauksaimniecībā neizmantotās zemes kopējā platība	ha	320 000	335 838
Rezultāta novērtēšanas papildu	Atbalstīto īpašumu skaits (atbalsta saņēmēji) MLA teritoriju griezumā	skaits	n/n	42 244
Ietekmes novērtēšanas papildu	Lauksaimniecībā izmantotās zemes platību izmaiņas MLA teritorijās	%	n/n	+2,4
	MLA1	%	n/n	+4
	MLA2	%	n/n	+3,1
	MLA3	%	n/n	0,8
Ietekmes novērtēšanas papildu	Atbalsta saņēmēju skaita izmaiņas MLA teritorijās	%	n/n	-23,5%
	MLA1	%	n/n	-20%
	MLA2	%	n/n	-24%
	MLA3	%	n/n	-23%

Avots: *LAND aprēķins pēc LAD lauku bloku un atbalstīto lauku telpiskajiem datiem

Pasākuma novērtēšanas ietvaros veikti arī pētījumi un citu novērtēšanas papildu rādītāju analīze, kuras rezultāti sīkāk aprakstīti 6.2.3. pielikumā. Galvenie secinājumi un atziņas no minētajiem pētījumiem ir aprakstītas turpmāk tekstā.

MLA atbalstam ir bijusi nozīme lauku teritoriju sociāli ekonomiskajā attīstībā - kā pasākumam, kas bremsē lauksaimniecībai mazāk labvēlīgo teritoriju straujo pamešanu un ekonomisko aktivitāšu samazināšanos. Programmas periodam raksturīga arī LIZ efektīvāka izmantošana no ekonomiskā viedokļa MLA teritorijās. Taču šāda, kaut arī neliela, intensifikācija neviennozīmīgi vērtējama vides aspektā, jo, ilgtermiņā palielinoties intensīvāk apsaimniekotām platībām, pasliktināsies arī vides kvalitātes rādītāji. Analizējot ar lauksaimniecības zemes izmantošanu saistītās tendences MLA teritorijās kopumā, secināms, ka lauku bloku platībās LIZ deklarēto platību struktūras izmaiņas kopš 2007. gada vērtējamas kā salīdzinoši nelielas. To ietekme vides kontekstā ir neitrāla, taču pieaug ar konvencionālām metodēm intensīvi apstrādātās platības. Pozitīvi vērtējams pastāvīgo pļavu un ganību kā ekoloģiski nozīmīgāko teritoriju pieaugums 2. ass maksājumos atbalstītajās platībās.

Analizējot CLC 2012 datus, konstatētās lauksaimniecības zemes seguma veidu struktūras izmaiņu tendences liecina, ka kopš 2006. gada tikai daļēji tiek sasniegti MLA maksājumiem izvirzītie mērķi par zemes pamešanas ierobežošanu un ainavu uzturēšanu (skat. 6.5.att.).

6.5.attēls. Ar lauksaimniecības zemēm saistīto CLC zemes seguma klašu izmaiņas MLA teritorijās no 2006. līdz 2012. gadam(%)

Avots: LAND aprēķins pēc CLC 2006. un 2012. gada datiem

Neviennozīmīgi vērtējama Programmas periodā MLA pasākumā uz ražošanu vērsto ieviesto nosacījumu ietekme, jo bez tiem mērķa rādītājos saistībā ar atbalsta saņēmēju skaitu rezultativitāte varētu būt augstāka.

MLA pasākuma ietekme tika vērtēta arī saistībā ar LPI. Lai arī pamestajām lauksaimniecības zemēm Latvijā pašlaik ir nozīmīga loma ar zālājiem saistīto sugu populāciju uzturēšanā un vairākas sugas pat ir specializējušās uz pamesto lauksaimniecības zemju izmantošanu, tām kā biotopam ir tikai īslaicīgs raksturs (Aunins et al. 2001, Keišs 2005, Aunins, Priednieks 2008). Ar laiku tās aizaug ar krūmiem un kļūst lauksaimniecības zemju speciālistu sugām nepiemērotas un šīs sugas aizstāj citas ar kokiem un krūmājiem saistītas ekoloģiski plastiskas sugas. Tādejādi ir sagaidāms, ka ilgtermiņā atbalsta pasākumi, kas veicina lauksaimniecisko darbību vietās, kur tā ir nerentabla, labvēlīgi ietekmēs lauku putnu populācijas, jo novērsīs tām piemēroto biotopu degradāciju.

Ikgadējie Lauku putnu indeksi teritorijām, kur MLA atbalsts nav pieejams un teritorijām, kas pieteiktas MLA atbalstam, ir samērā līdzīgi un tajos, lai arī indeksu ikgadējās vērtības svārstās plašā amplitūdā, nav vērojamas atšķirības to tendencēs. Atšķirīga ir trajektorija indeksiem, kas iegūti teritorijām, kas tiesīgas pretendēt uz MLA atbalstu, bet uz to nav nekad pieteiktas vai nav bijušas pieteiktas vismaz pēdējos 3 gadus. Šim indeksam vērojama izteikta lejupslīde. Iespējams, tas saistīts ar 2008. gadā pieņemtajiem kritērijiem MLA atbalsta saņemšanai, kuri saistīti ar ražošanu (lopu blīvums, ienākumi), kas veicināja šīm prasībām neatbilstošo teritoriju pamešanu. Tomēr visu šo indeksu reprezentācijas

intervāli ir pārāk plaši, lai atšķirības varētu uzskatīt par būtiskām statistiskās analīzes izpratnē.

Līdzīga aina iegūstama arī, ja no LPI iekļaujamo sugu (gan Latvijas, gan Eiropas LPI) populāciju izmaiņu tendencēm un to standartklūdām tendences vērtību. Arī šajā gadījumā nav būtisku atšķirību starp teritorijām, kurās MLA atbalsts nav pieejams un teritorijām, kuras atbalstam pieteiktas, bet teritorijām, kas tiesīgas uz MLA atbalstu, bet tam nav pieteiktas vai pēdējos gados to nesaņem, tā ir zemāka. Lai gan arī šajā gadījumā atšķirība nerasniedz 95% ticamības līmeni, tomēr tas indicē, ka MLA maksājumam ir loma, saglabājot lauksaimniecības zemes lauku putniem piemērotā stāvoklī un neļaujot tām aizaugt.

Dažu sugu izmaiņu tendenču atšķirības raksturo šajā analīzes kategorijā notiekošos procesus. Vairākām lauku putnu indeksu veidojošajām sugām, piemēram, griezei, lauka cīrulim, dzeltenajai stērstei, lukstu čakstītei un brūnajai čakstei pirmajās divās analīzes kategorijās nav vērojama skaita samazināšanās tendence (vai lukstu čakstītes gadījumā tā ir neliela), kamēr MLA nepieteiktajās teritorijās to skaits samazinās (lukstu čakstītei un brūnajai čakstei statistiski būtiski). Tajā pašā laikā ar krūmiem saistītā dārza ķauķa (ši suga LPI rēķināšanai netiek izmantota) populācija šajā analīze kategorijā palielinās daudz vairāk nekā abās pārējās.

MLA atbalstītās platības tika iekļautas arī pētījumā par zālāju botānisko kvalitāti. Lai gan atbalsta nosacījumi pasākumā nebija vērsti uz bioloģiskās daudzveidības uzlabošanu, tomēr viens no mērķiem bija saglabāt vai veicināt bioloģisko daudzveidību. Var pieņemt, ka MLA atbalstīto zālajos bija bioloģiskajai daudzveidībai labvēlīgi apstākļi, jo nebija nosacījuma par vēlo pļauju, kā ar grupā varēja būt vairāk ar ganīšanu apsaimniekotu zālāju, jo atbalsta nosacījumi paredzēja nodrošināt vismaz 0,2 nosacītās liellopu vienības uz hektāru. Tie gan ietvēra arī zālājus bišu ganībām, kurus parasti pļāva tikai vasaras beigās, kad augi noziedējuši.

Zālāju ESB ar MLA atbalstu kopumā pēc botāniskās kvalitātes indikatoriem raksturojami kā botāniski vidēji daudzveidīgi. Retie zālāju ESB bija botāniski daudzveidīgāki – tur relatīvi lielākā platībā bija sastopami zālāji ar augstu indikatorsugu sastopamību un skaitu un augstu sugu piesātinājumu, taču tajos biežāk bija sastopami zālāji, kuros daļā no platības dominēja ekspansīvas lakstaugu sugas (skat. 6.14.tab.).

6.14.tabula. Zālāju ESB ar MLA atbalstu platības sadalījums botāniskās daudzveidības kategorijās (% no kopējās platības attiecīgajā zālāju ESB grupā).

Biodaudzveidības indikators	Retie ESB – botāniskā daudzveidība (n=33)			Biežie ESB – botāniskā daudzveidība (n=136)		
	Zema	Vidēja	Augsta	Zema	Vidēja	Augsta
Ekspansīvo sugu dominance	9	59	32	6	31	63
Indikatorsugu augsta sastopamība	17	35	48	59	32	9
Indikatorsugu skaits poligonā	6	77	17	54	38	7
Sugu piesātinājums 1m ²	60	40	0	80	18	2

Avots: Rūsiņa, 2016

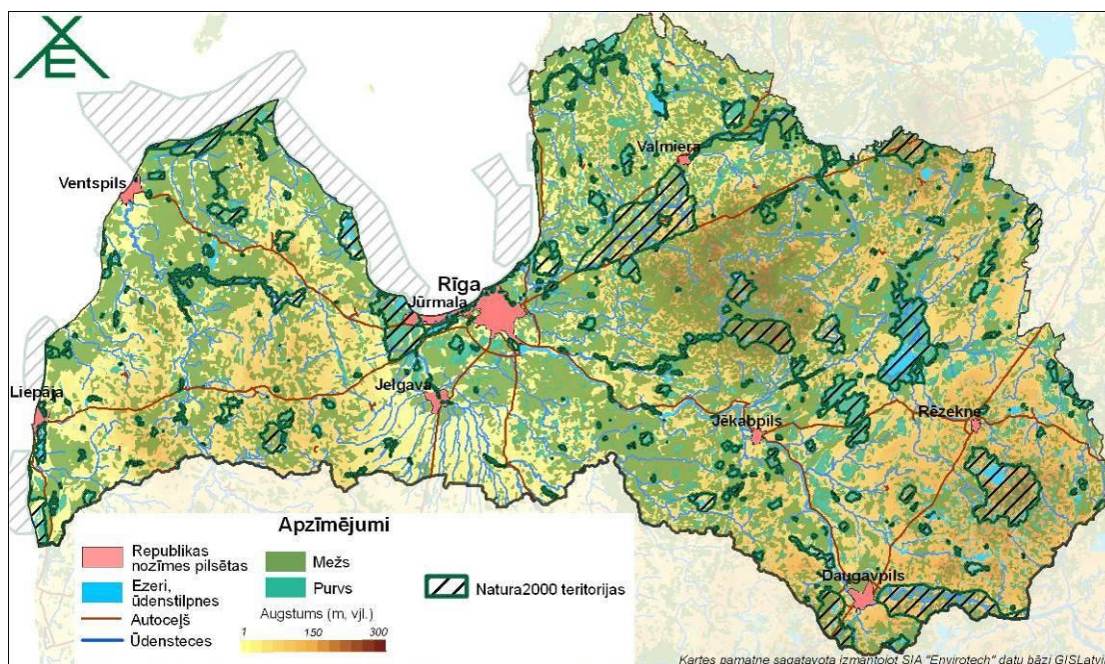
Lai noskaidrotu, vai MLA atbalsts ir devis pozitīvu ietekmi zālāju ESB botāniskās daudzveidības saglabāšanā, tie salīdzināti ar zālājiem, kuri nesaņēma nekādu atbalstu, kā arī ar zālājiem, kuri saņēma tikai VPM (nesaņēma nekādu 2. ass atbalstu). Statistiski ticamas atšķirības pēc neparametriskā Manna-Vitneja U testa starp trim grupām bija tikai diviem

parametriem. Reto ESB grupā MLA zālāji būtiski neatšķīrās ne no VPM zālājiem, ne no zālājiem, kuri atbalstu nesaņēma. Savukārt biežo ESB grupā MLA atbalstītajos zālajos būtiski mazākā platībā nekā zālajos, kuri atbalstu nesaņēma, novērota ekspansīvo lakstaugu sugu dominance. Tas liecina par zināmu MLA atbalsta pozitīvu ietekmi salīdzinājumā ar vispār neatbalstītiem zālājiem. Tomēr, tā kā MLA zālajos salīdzinājumā ar VPM zālājiem novērota būtiski mazāka platība ar augstu indikatorsugu sastopamību, bet pēc citiem parametriem abas grupas būtiski neatšķīrās, nevar pierādīt MLA atbalsta nozīmīgu pozitīvu ietekmi uz biežo ESB botānisko daudzveidību. Kopumā secināms, ka ar MLA atbalstu apsaimniekotas nozīmīgas atbalsttiesīgās zālāju ESB platības, tomēr šim atbalsta veidam nav bijis ievērojamas pozitīvas ietekmes uz zālāju botāniskās daudzveidības saglabāšanu, kas saistāms ar to, ka atbalsta nosacījumos nebija nosacījumu, kuri veicinātu zālāju apsaimniekošanu un to kvalitātes uzlabošanu.

Kopējo rādītāju analīzē MLA teritorijās ietekmes novērtējumu apgrūtināja fakts, ka dēļ pasākuma rakstura un ievērojamā apjoma pēc platībām nebija iespējams salīdzināt rezultātus situācijā ar atbalstu un bez tā. Tādējādi praktiski nav izvērtējamās tendences, kādas būtu notikušas, ja pasākums netiktu ieviests. Ietekmes rādītāju izmaiņas indikatīvi liecina, ka apsaimniekoto LIZ platību pieaugums būtu nedaudz mazāks, savukārt atbalsta saņēmēju skaita samazināšanās būtu vēl izteiktāka. Līdz ar to 2.1.2. pasākuma bijis neliels pozitīvs devums marginalizācijas novēršanā un tās risku mazināšanā.

Pasākums Natura 2000 maksājumi un maksājumi, kas saistīti ar Direktīvu 2000/60/EKK (2.1.3.)

Latvijā Natura 2000 teritoriju tīkls tika izveidots 2004. gadā. Patlaban Natura 2000 Latvijā ir iekļautas 333 teritorijas ar dažādiem aizsardzības un apsaimniekošanas nosacījumiem (skat. 6.6. att.) No šīm teritorijām septiņas ir aizsargājamās jūras teritorijas, pārējās ir sauszemes teritorijas – četri dabas rezervāti, četri nacionālie parki, 239 dabas liegumi, 37 dabas parki, deviņi aizsargājamo ainavu apvidi, deviņi dabas pieminekļi un 24 mikroliegumi. Atsevišķas teritorijas izveidotas arī pēc 2004. gada. Kopā Natura 2000 teritorijas aizņem 11,5% jeb 746 170 ha no Latvijas sauszemes kopplatības.

6.6.attēls. Natura 2000 teritorijas Latvijā

Avots: Autoru izveidota karte

LAP 2007-2013 2.1.3. pasākumā kā mērķis tika definēts nodrošināt videi draudzīgu lauksaimniecisko darbību teritorijās, kurās pastāv saimnieciskās darbības ierobežojumi saistībā ar Direktīvu 79/409/EEK un 92/43/EEK īstenošanu. Atbalsta maksājums no 2007. gada tika maksāts kā kompensācija par saimnieciskās darbības ierobežojumiem lauksaimniecībā izmantojamā zemē. Pasākuma atbalstītās platības bija pastāvīgās pļavas un ganības (PPG), kuras ir iekļautas Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju – Natura 2000 sarakstā.

Lai gan LAP 2007-2013 2.1.3. pasākuma pilnais nosaukums ir Natura 2000 maksājumi un maksājumi, kas saistīti ar Direktīvu 2000/60/EKK atzīmējams, ka Latvijā šajā pasākumā atbalstītās platības un nosacījumi maksājumiem saistībā ar Ūdens direktīvas mērķiem Programmas periodā netika ieviesti, lai gan tika paredzēts tos ieviest pēc ūdens baseinu apsaimniekošanas baseinu plānu izstrādes no 2010. gada. Tādējādi 2.1.3. pasākums vērtējams saistībā ar ietekmi uz bioloģisko daudzveidību.

Pēc platības lauku bloki veido 15% no kopējām Natura 2000 teritorijām. 2.1.3. pasākuma atbalsts 2013. gadā tika izmaksāts 117 Natura 2000 teritorijās, ieviešot pasākumu salīdzinoši nelielā daļā 8% no Natura 2000 teritoriju platības. Šādi salīdzinoši zemi rādītāji skaidrojami ar to, ka Natura 2000 teritorijās Latvijā ir liels meža zemju un purvu īpatsvars. Tāpat daļā Natura 2000 teritoriju ir ievērojams pamesto un neapsaimniekoto LIZ īpatsvars (t.sk. aizsargājamo zālāju biotopu platībās), līdz ar to šīs teritorijas nav iekļautas lauku bloku reģistrā un tās nevarēja pretendēt uz atbalstu. Programmas perioda sākumā atbalstam tika pieteikti 85% no PPG Natura 2000 teritorijās, bet 2013. gadā jau 93%, kas vērtējams pozitīvi.

Pasākumā sasniedzamie mērķa pamatrādītāji un faktiskie rezultāti 2013. gadā parādīti 6.15.tabulā. Tā kā mērķa vērtības tika sasniegtas un nedaudz pat pārsniegtas, tad 2.1.3. pasākums vērtējams kā rezultatīvs. Atbalstītās platības Programmas periodā nozīmīgi palielinājās un perioda beigās tās ir 62% no LIZ Natura 2000 teritorijās. Pastāvīgo pļavu un ganību uzturēšana šādās ievērojamās platībās vērtējama pozitīvi, jo uztur atklātas ainavas, novēršot zālāju aizaugšanu.

6.15.tabula. 2.1.3. pasākuma rezultātu rādītāji

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība*
Rezultāta	Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības (bioloģiskā daudzveidība, ūdens, augsne)	ha	54 000	58 069
Rezultāta novērtēšanas papildu	Atbalstītās platības īpatsvars no kopējās LIZ Natura 2000 teritorijās	%	n/n	62

Avots:* LAND aprēķins pēc LAD lauku bloku un atbalstīto lauku telpiskajiem datiem

Izvērtējot 2.1.3. pasākuma pamatojumu LAP 2007-2013, likumdošanā noteiktos ierobežojumus (t.sk., Natura 2000 teritoriju zonējumu) un mērķplatību novietojumu Natura 2000 teritorijās, konstatēts, ka Natura 2000 teritorijās LIZ (t.sk., daļā PPG) nav skaidri un precīzi definēti ar to apsaimniekošanu vai izmantošanu tieši lauksaimniecībā saistītie ierobežojumi. Šī pasākuma pamatojumā minētie ierobežojumi par aizliegumu iznīcināt pastāvīgās pļavas un ganības (t.sk. tās uzarot vai kultivējot) saskaņā ar lielākajā daļā mērķplatību spēkā esošajiem MK noteikumiem Nr. 264 „Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi” (16.03.2010.) ir noteikti dabas rezervātos, dabas rezervātu stingrā režīma, regulējamā režīma zonās un dabas liegumos (t.sk. dabas liegumu zonās). Atbalstītās platības šādās funkcionālajās zonās ietilpst tikai daļēji. Natura 2000 pastāvīgo pļavu un ganību platībās dabas aizsardzības likumdošanā ne vienmēr ir noteikti tieši ierobežojumi izmantošanai lauksaimniecībā (t.i., aizliegums uzart, ielabot u.tml.), kuri būtu kompensējami saskaņā ar LAP 2007-2013 minēto pamatojumu. Līdz ar to pasākuma īstenošanā jānodrošina, ka kompensācija tiek izmaksāta par platību, kurā minētie ierobežojumi tiešām pastāv. Tomēr atzīmējams, ka Natura 2000 teritorijās nereti pastāvēja arī cita veida ierobežojumi, kuri saistāmi ar lauksaimniecisko darbību – piemēram, ierobežojums ierīkot un/vai rekonstruēt meliorācijas sistēmas, kā arī ar nelauksaimniecisko darbību saistīti ierobežojumi, kuri tieši nav saistīti ar biotopu un putnu Direktīvām (92/43/EEK un 2009/147/EK). Tāpat atzīmējams, ka pastāvīgās pļavas Natura 2000 vietās ir vienas no ekoloģiski nozīmīgākajām platībām (ainavu elementiem) šo vietu ainavu struktūrā, kā arī tās ir vizuāli augstvērtīgas platības un nodrošinot atklātus skatus uz ainavu vērtībām (t.sk., Latvijā tipiskām mozaīkveida ainavām/kultūrainavām). Tāpēc ievērojama daļa no šīm platībām ietilpst augstas dabas vērtības zemēs (ADVZ). Tādējādi, lai 2.1.3. pasākuma ieviešana būtu pamatotāka, bija nepieciešams pamatojumā papildus kompensējošajam mehānismam norādīt informāciju par šo teritoriju ekoloģisko un ainavisko nozīmi. Kompensējošā maksājuma pamatojums Programmā neskaidrs bija arī tajos 25% 2.1.3. pasākumā atbalstīto platību, kuras tika atbalstītas arī Agrovides BDUZ apakšpasākumā un 2.1.2. pasākumā, jo šajos pasākumos uzņemtas saistības ietvēra arī 2.1.3. pasākuma pamatojumā minētos ierobežojumus.

Pasākuma ietekme tika vērtēta arī uz ilggadīgo zālāju kvalitāti (bioloģisko daudzveidību). Lai gan pilnvērtīgu novērtējumu veikt nav iespējams, jo kā sākumstāvokļa rādītāji noteikti tikai kvantitatīvie rādītāji par atbalstītajām platībām, nevis rādītāji par biotopu platību un kvalitāti. LAP 2007-2013 nepārtrauktās novērtēšanas sistēmas ietvaros 2013. un 2014. gadā, apsekojot 2.1.3. pasākumā atbalstītās platības, atsevišķām zālāju izlases kopām tika veikta izpēte par aizsargājamo zālāju biotopu un ilggadīgo zālāju botānisko kvalitāti. Veiktie apsekojumi parādīja, ka augsta botāniskā daudzveidība bija mazāk nekā ceturtajā daļā apsekotās 2.1.3. pasākuma platības, bet kopumā aptuveni puse platības novērtēta kā vidēji daudzveidīga (skat. 6.16. tab.).

6.16.tabula. Pasākumā 2.1.3. atbalstīto zālāju ESB platības sadalījums botāniskās daudzveidības kategorijās (% no kopējās analizētās platības)

Biodaudzveidības indikators	Botāniskā daudzveidība		
	Zema	Vidēja	Augsta
Ekspansīvo sugu dominance	36	56	8
Indikatorsugu augsta sastopamība	44	41	15
Indikatorsugu skaits poligonā	22	50	28
Sugu piesātinājums 1m ²	53	45	2

Avots: Rūsiņa, 2016

Minētā pētījuma dati liecina, ka Natura 2000 atbalstam nebija būtiskas nozīmes zālāju ESB botāniskās daudzveidības saglabāšanā, jo nebija būtisku atšķirību botāniskajā daudzveidībā starp zālājiem ar šo atbalsta veidu un zālājiem, kuri saņēma tikai VPM un/vai MLA atbalstu. Tas skaidrojams ar Natura 2000 teritorijās veikto zālāju apsaimniekošanas veidu, jo vēlā pļaušana un pļaušana ar zāles atstāšanu veikta lielākajā platības daļā. Virs 60% no platības bija pļauta ar zāles atstāšanu (vai smalcināšanu), tikai 10% zālāju noganīti, no kuriem trešdaļā platību bija pārāk maza noganīšana. Tikai 10% no kopējās platības bija pļauti ar siena savākšanu. Pēc lauku apsekojumu rezultātiem 15% platību 2.1.3. pasākumā tika konstatēti neapsaimniekoti zālāji. Tomēr pētījumos iegūtie rezultāti parādīja, ka Natura 2000 teritorijās gan 2.1.3. pasākumā, gan BDUZ apakšpasākumā atbalstītie zālāji bija ar augstāku botānisko kvalitāti nekā tie, kuri nebija atbalstīti Programmas pasākumos. Lai arī atšķirības nebija statistiski nozīmīgas, tomēr ar LAP atbalstu apsaimniekotajos zālajos konstatēts lielāks sugu piesātinājums, vairāk dabisko zālāju indikatorsugu un mazāks ekspansīvo sugu segums. Natura 2000 ietilpstošajos zālajos konstatēti arī augstāki kvalitātes rādītāji salīdzinot ar zālājiem ārpus Natura 2000 teritorijām. Tomēr kopumā aizsargājamo zālāju kvalitāte Latvijā turpina pasliktināties, t.sk. Natura 2000 teritorijās.

Pasākumā 2.1.3. atbalstītās platības iekļautas arī pētījumā par LPI. Ikgadējie Lauku putnu indeksi teritorijām, kur pasākuma atbalsts nav pieejams un teritorijām, kas pieteiktas 2.1.3. pasākuma atbalstam, ir samērā līdzīgi un tajos, lai arī indeksu ikgadējās vērtības svārstās plašā amplitūdā, nav vērojamas atšķirības to tendencēs. Atšķirīga ir trajektorija indeksiem, kas iegūti teritorijām, kuras bija tiesīgas pretendēt uz 2.1.3. atbalstu (t.i., PPG Natura 2000), bet uz to nav nekad pieteiktas vai nav bijušas pieteiktas vismaz pēdējos 3 gadus. Šim indeksam vērojama izteikta lejupslīde. Tomēr visu šo indeksu reprezentācijas intervāli ir pārāk plaši, lai atšķirības varētu uzskatīt par būtiskām statistiskās analīzes izpratnē. Apskatot atsevišķu putnu sugu izmaiņu tendences, konstatēts, ka vienai no lauku putnu indeksu veidojošajām sugām (ķīvītei) platībās, kas saņēma 2.1.3. pasākuma atbalstu ir bijusi populācijas pieauguma tendence, kamēr platībās, kur 2.1.3. pasākuma atbalsts bija pieejams, bet atbalstam netika pieteikts, tā samazinājusies.

Agrovides maksājumi (2.1.4.)

LAP 2007-2013 *ex-post* ziņojumā pasākums *Agrovide* aprakstīts gan kā viens Programmas pasākums, gan arī atsevišķi tā apakšpasākumi. Tas saistīts ar atšķirīgajiem *Agrovides* apakšpasākumu mērķu virzieniem (bioloģiskās daudzveidības aizsardzība, augsnes un ūdens kvalitātes saglabāšana, klimata pārmaiņu mazināšana) un apakšpasākumu atšķirīgo ieviešanu.

Programmas pasākuma *Agrovide* pamatojumā kā mērķis minēts bioloģiskās daudzveidības saglabāšana un uzturēšana, nepieļaujot lauku ainavas degradāciju. Tāpat paredzēts, ka *Agrovides* maksājumi veicinās lauku teritoriju attīstību un nodrošinās

sabiedrībai pieejamu vidi un lauku ainavu, kā arī stimulēs lauksaimniekus izvēlēties un pielietot videi draudzīgas saimniekošanas metodes, tādējādi saglabājot Latvijai raksturīgo lauku ainavu un bioloģisko daudzveidību. Pasākumā 2.1.4. tika realizēti četri apakšpasākumi.

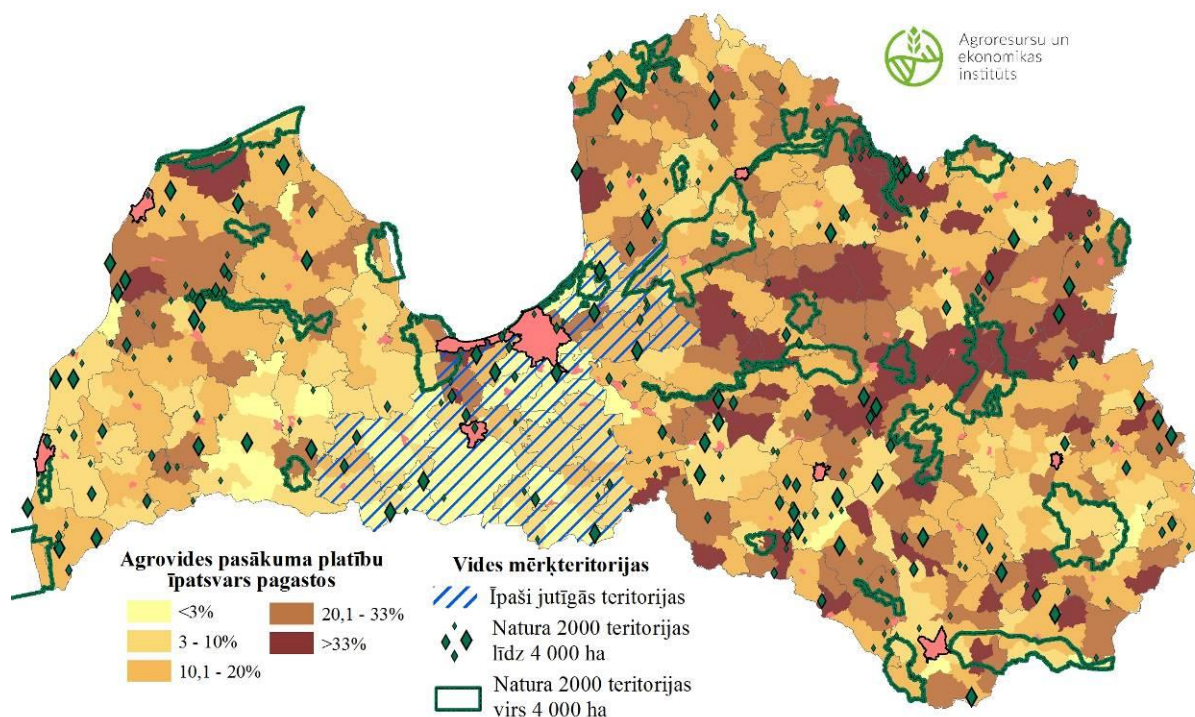
Agrovides pasākuma mērķa vērtības un faktiskie rezultāti parādīti 6.17. tabulā. Pasākums bijis daļēji rezultatīvs, jo netika sasniegts plānotais rezultāts. Salīdzinot ar mērķa vērtību, faktiskā izpilde bija 72%, līdz ar to ievērojami atpaliekot no plānotā rezultāta. Lai gan *Agrovides* pasākumu bija iespējams ieviest visā lauku teritorijā, tam nozīmīgs priekšnosacījums ir telpiskā mērķtiecība, t.i., lai pasākums tiek ieviests teritorijās ar pastiprinātu ietekmi no lauksaimniecības vai platībās, ar īpašu nozīmi dabas vērtību aizsardzībai. Lai to novērtētu, ieviests papildu rādītājs Natura 2000 un ĪJT atbalstītās platības. Programmas perioda beigās 14% no *Agrovides* pasākuma platībām aktivitātes tika veiktas Natura 2000 un/vai ĪJT teritorijās. Šāds rādītājs vērtējams kā salīdzinoši zems, taču pozitīvi vērtējams, ka Programmas periodā minētās platības palielinājās.

6.17.tabula. *Agrovides* pasākuma ieguldījuma, rezultātu un ietekmes rādītāji

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība*
Iznākuma	Atbalstīto īpašumu skaits (atbalsta saņēmēji)	skaits	10 100	8 449
	Atbalstāmā platība	ha	218 000	262 821
Rezultāta	Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības (bioloģiskā daudzveidība, ūdens, augsne)	ha	365 728	262 821
Rezultāta novērtēšanas papildu	Natura 2000 un ĪJT atbalstītās platības	ha	n/n	37 980
Ietekmes novērtēšanas papildu	Natura 2000 un ĪJT atbalstīto platību izmaiņas	%	n/n	3%

Avots: *LAND aprēķins pēc LAD lauku bloku un atbalstīto lauku telpiskajiem datiem

Lai novērtētu *Agrovides* pasākuma ieviešanu teritoriālā griezumā, sagatavota kartoshēma par agrovides maksājumiem pagastu griezumā 6.7. att.). Tā parāda, ka vismazāk *Agrovides* maksājumos platības atbalstītas Rietumzemgalē un Pierīgā. Maz *Agrovides* atbalsts izmaksāts arī Dienvidkurzemē, Austrumzemgalē un Dienvidlatgalē. Vides aspektā novērojama nevēlama tendence, ka lauksaimniecībā visattīstītākajos reģionos (Rietumzemgale, Dienvidkurzeme u.c. mazākos areālos) jo īpaši ar izteiktu laukkopības dominanci, t.sk., potenciāli ar vislielāko ietekmi uz vidi, *Agrovides* pasākumi tiek realizēti vismazāk vai netiek realizēti vispār. Iegūtie rezultāti parādīja, ka *Agrovides* maksājumos Latvijā LAP 2007-2013 periodā izveidojās izteikti nevienlīdzīgs teritoriālais sadalījums, kas nav vērtējams pozitīvi, jo īpaši jutīgās teritorijās atbalsts ir vismazākais. Programmas pieeja *Agrovides* pasākumos, attiecinot to uz visu Latvijas teritoriju, nevis uz konkrētām problēmu vietām, kompensēja zaudējumus un negūtos ienākumus atbalsta saņēmējiem, taču tikai daļēji veicināja vides mērķu sasniegšanu, risinot konkrētas ar lauksaimniecisko darbību saistītas vides problēmas.

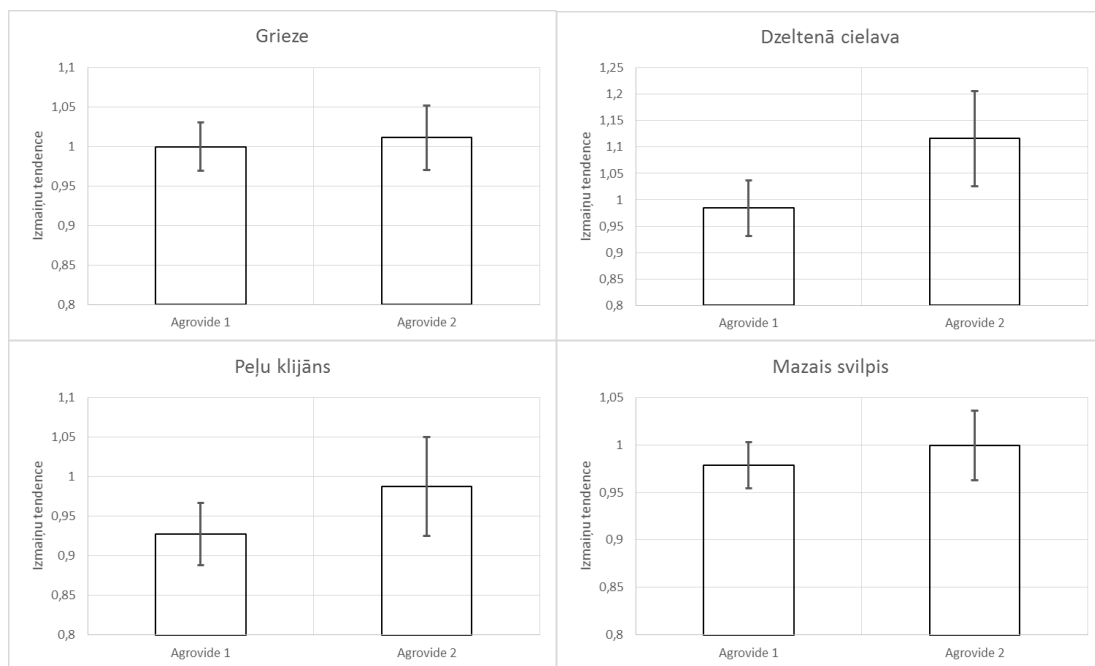
6.7.attēls. Agrovides maksājumi pasākumā atbalstīto platību īpatsvars (%) 2013. gadā pagastu griezumā un nozīmīgākās vides mērķteritorijas (Natura 2000 un ĪJT)

Avots: Autoru izveidota karte, platību aprēķins pēc LAD telpiskajiem datiem

Agrovides pasākumu ietekme tika vērtēta arī pētījumā par LPI izmaiņām. Ikgadējais LPI teritorijām, kas pieteiktas vismaz vienam *Agrovides* apakšpasākumam, būtiski neatšķiras no indeksa teritorijām, kas nav pieteiktas nevienam no *Agrovides* pasākumiem. Arī ikgadējo indeksa izmaiņu virziens abiem indeksiem lielākajā daļā gadu sakrīt. Abiem indeksiem vērojams kāpums līdz 2007. gadam, pēc tam indeksi saglabājas kopumā stabili (3.29. attēls). Abu šo indeksu reprezentācijas intervāli ir pārāk plaši, lai atšķirības varētu uzskatīt par būtiskām statistiskās analīzes izpratnē.

No lauku putnu indeksos iekļaujamo sugu (gan Latvijas, gan Eiropas LPI) populāciju izmaiņu tendencēm un to standartklūdām izrēķinātā indeksa tendences vērtība teritorijās, kas pieteiktas vismaz vienam *Agrovides* apakšpasākumam, ir margināli augstāka nekā teritorijās, kas nevienam *Agrovides* apakšpasākumam nekad nav bijušas pieteiktas. Tomēr šī atšķirība nesasniedz 95% ticamības līmeni.

Vairākām no lauku putnu indeksu veidojošajām sugām (piemēram, dzeltenajai cielvai, peļu klijānam un mazajam svilpim), kurām Latvijā kopumā ir nelabvēlīgas skaita izmaiņu tendences, teritorijās, kur *Agrovides* atbalsts tiek saņemts ir kopumā labvēlīgākas skaita izmaiņu tendences (6.8. attēls). Lai arī šīs atšķirības nav statistiski būtiskas, tomēr vērā ņemama ir šī līdzība tendenču trajektorijās starp grupām. Arī sugai, uz kuru lielā mērā bijis vērsts viens no *Agrovides* pasākumu veidojošajiem apakšpasākumiem (BDUZ), – griezei indekss ir nedaudz labāks *Agrovides* pasākumiem pieteiktajās platībās.

6.8.attēls. Atsevišķu sugu populāciju izmaiņu tendenču atšķirības pa MLA analīzes kategorijām.

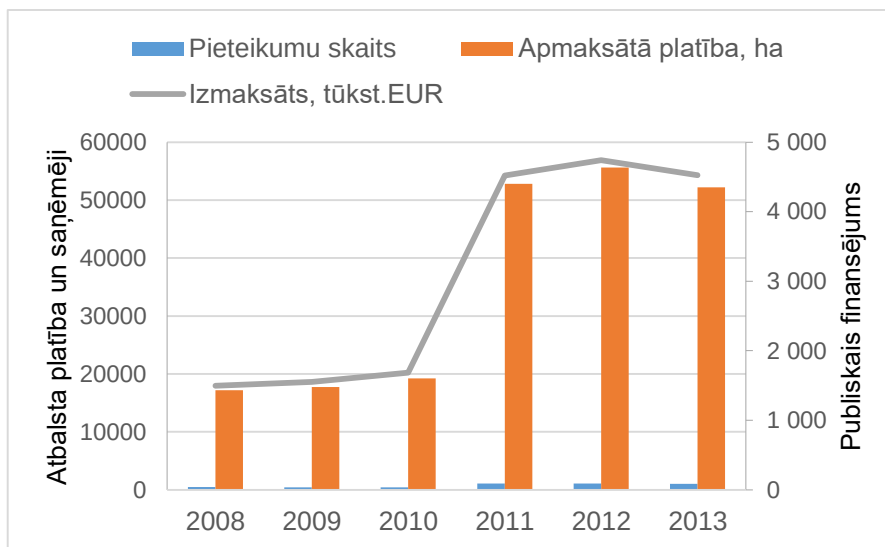
Attēlos katrai datu kategorijai redzama tendence un tās standartklūda.
Avots: Auniņš, 2015

Latvijā *Agrovides* apakšpasākumiem ir noteiktas mērķteritorijas ar augstāku un zemāku prioritāti. Tāpat atzīmējams, ka būtiska loma ir saimniecībās izmantotajai lauksaimnieciskajai praksei, kuru *Agrovides* apakšpasākumos iespējams virzīt vēlamajā virzienā ar atbalsta saņemšanas nosacījumiem. Tomēr neskatoties uz to LAP 2007-2013 *Agrovides* pasākuma mērķa teritorija lielākoties ir visa Latvijas lauku teritorija, arī izvirzītie atbalsta saņemšanas nosacījumi ar dažiem izņēmumiem tiek piemēroti vienādi bez sīkākas detalizācijas un papildu kritērijiem. Turklāt mērķa vērtības nereti tika pieskaņotas faktiskajai izpildei apakšpasākumos. Tādējādi veidojas situācija, ka *Agrovides* apakšpasākumos tiek atbalstītas sasniedzamajos rādītājos definētās platības, taču aktivitāšu ietekme uz attiecīgo vides problēmu un tās mazināšanu jo īpaši Latvijas mērogā ir maznozīmīga. Piemēram, apskatot arī uz virszemes un pazemes ūdens kvalitātes aizsardzību un uzlabošanu vērsto nozīmīgāko *Agrovides* apakšpasākumu (RLZP, BLA) teritoriālo sadalījumu 2012. gadā (skat. 6.4. att.), redzams, ka īpaši jutīgajās teritorijās minētie apakšpasākumi realizēti salīdzinoši maz. Līdz ar to *Agrovides* apakšpasākumu būtu jābūt mērķtiecīgākiem (t.sk. precīzās vietās) ņemot vērā vajadzības. Tādējādi izvēlēties pasākumu apjomus un nosacījumus.

Agrovides apakšpasākums ***Rugāju lauks ziemas periodā*** (RLZP) mērķis ir veicināt augsnes virskārtas aizsardzību pret augsnes degradācijas procesiem, saglabājot augsnē organiskās vielas un samazinot barības vielu noteci lauksaimniecībā izmantojamās zemēs. Apakšpasākums pamatots ar to, ka neieestrādātu kultūraugu pēcpļaujas atlieku saglabāšana ziemas periodā veicina augsnes virskārtas aizsardzību pret augsnes degradācijas procesiem, saglabā augsnē organiskās vielas, samazinot barības vielu noteci, kas palielina augsnes bufer spēju. Tāpat neieestrādātas kultūraugu pēcpļaujas atliekas ziemas periodā nodrošina ar barību savvaļas dzīvniekus. Pasākums tika īstenots visā Latvijas teritorijā. Būtiskākie nosacījumi, kuri bija jāievēro, ņemoties saistības bija rugāju atstāšana pēc ražas novākšanas līdz nākamā gada 1. martam. Šajā periodā nedrīkst lietot augu aizsardzības

līdzekļus un minerālmēslojumu, un visā saimniecībā jāievēro minimālās mēslojuma un augu aizsardzības līdzekļu lietošanas prasības.

RLZP apakšpasākums tika uzsākts 2008. gadā, taču jau 2011. gadā atbalsta saņēmēju skaits dubultojās. Savukārt atbalstītās platības un izmaksātais sabiedriskais finansējums trīskāršojās (skat. 6.9.att.).

6.9.attēls. RLZP apakšpasākuma rādītāji par 2008.-2013. gadu

Avots: LAND apkopojums pēc LAD datiem

Šāds ievērojams palielinājums saistīts ar to, ka 2010. gadā beidzās Erozijas ierobežošanas apakšpasākums, tāpēc, lai turpinātu augsnes un ūdeņu kvalitātes aizsardzības mērķu nodrošināšanu, RLZP apakšpasākumā tika nodrošināta iespēja uzņemties saistības par jaunām platībām.

Vērtējot LAP 2007-2013 apakšpasākumā definētos iznākuma rādītājus, secināms, ka divi no tiem tie ir sasniegti un pēdējos gados Programmas periodā tika ievērojami pārsniegti (skat. 6.18. tab.). Taču atbalstītās platības Natura 2000 teritorijās ir nelielas un veido tikai 2% no kopējām atbalstītajām platībām, lai gan plānots bija, ka tās veidotu 25%.

6.18.tabula. Sasniedzamie iznākuma rādītāji un to faktiskā izpilde RLZP apakšpasākumā

Rādītāja veids	Rādītājs	Mērvienība	Sasniedzamā vērtība	Faktiskā vērtība (2013. gadā)
Iznākuma papildu	Atbalstīto īpašumu skaits (atbalsta saņēmēji)	skaits	500	1 081
	Atbalstītā lauksaimniecības zemes platība	ha	20 000	56 489
	Atbalstāmā platība NATURA 2000 teritorijā	ha	5 000	1058

Avots: LAND aprēķins pēc LAD lauku bloku un atbalstīto lauku telpiskajiem datiem

Tāpat arī definētie rezultātu rādītāji ir sasniegti daļēji (skat. 6.19.tab.). Pamatrādītājs, kurš saistās ar atbalstīto platību, ir pārsniegts gandrīz trīskārtīgi, līdz ar to pasākums uzskatāms par rezultatīvu. Noteikts rezultāta novērtēšanas papildu rādītājs par atbalstītajām platībām gan ĪJT, gan Natura 2000 teritorijās. ĪJT RLZP atbalstam tika pieteikti aptuveni

10% no visām apakšpasākumā atbalstītajām platībām, bet kopā ar Natura 2000 tās veido 11,3% platību. Ņemot vērā pasākuma mērķi un pamatojumu, šāda sasniegtā rādītāja vērtība nav vērtējama kā optimāla.

6.19.tabula. RLZP apakšpasākuma rezultātu un ietekmes rādītāji

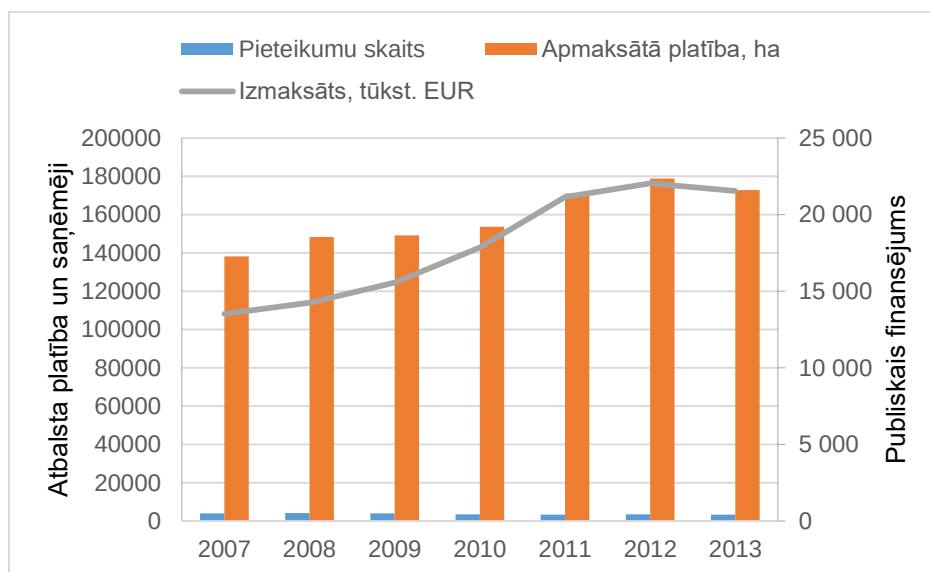
Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība*
Rezultāta	LIZ platība, kurā zeme tiek efektīvi izmantota	ha	19 000	56 489
Rezultāta novērtēšanas papildus	Atbalstāmā platība Natura 2000 un ĪJT teritorijā	ha	n/n	6387

Avots:* LAND aprēķins pēc LAD lauku bloku un atbalstīto lauku telpiskajiem datiem

No lauku putnu indeksos iekļaujamo sugu (gan Latvijas, gan Eiropas LPI) populāciju izmaiņu tendencēm un to standartklūdām izrēķinātā LPI tendences vērtība teritorijās, kas nav pieteiktas RLZP atbalstam, ir augstāka nekā teritorijās, kas šim atbalstam pieteiktas. Tomēr šī atšķirība ir neliela un nesasniedz 95% statistiskās ticamības līmeni. Netika konstatētas arī būtiski labākas populāciju izmaiņu tendences graudēdājām putnu sugām, kā būtu bijis sagaidāms, ņemot vērā apakšpasākuma specifiku. Potenciāli pasākums varēja ietekmēt ziemojošo putnu populācijas, bet rudens un ziemas sezonā LPI noteikšanai putnu uzskaites veiktas netiek. Pasākums varētu palielināt šo sugu izdzīvotību ziemas periodā. Izteiktiem nometniekiem tas varētu palielināt populācijas arī ligzdošanas sezonā. Tomēr Lauku putnu indeksā neviena šāda suga nav iekļauta. Vienīgā Latvijas lauku putnu suga, kas ir izteikts nometnieks, ir laukirbe, taču tā ir pārāk grūti konstatējamas Dienas putnu monitoringa veiktajās uzskaitēs, kā dēļ tā konstatēta vien nedaudzos maršrutos, kas neļauj šai sugai aprēķināt populācijas indeksus un vērtēt pasākuma ietekmi.

Agrovīdēs apakšpasākums **Bioloģiskās lauksaimniecības attīstība** (BLA) mērķis Programmā bija sekmēt bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas ražošanu, veicinot bioloģiskās lauksaimniecības metožu pielietošanu apsaimniekotajās lauksaimniecībā izmantojamās zemes platībās. Būtiski atzīmēt, ka primāri mērķi definēti lauksaimniecības produkcijas ražošanas aspekts, kuram pakārtota vides apstākļu saglabāšana un uzlabošana. Apakšpasākuma pamatojumā kā nozīmīgākā vides prioritāte minēta virszemes un pazemes ūdeņu kvalitāte. Saistībā ar BLA apakšpasākumu kā nozīmīga minēta arī bioloģiskās daudzveidības un augsnes aizsardzība. Atbalsta saņēmējiem apakšpasākumā tiek izmaksāta kompensācija par neiegūtiem ieņēmumiem, kuri rodas, pielietojot bioloģiskās lauksaimniecības metodi.

BLA apakšpasākums tika īstenots visā Latvijas teritorijā, aptverot praktiski visas lauksaimniecības nozares. Atbalstītas tiek tikai sertificētās saimniecības, līdz ar to tās pakļautas pastāvīgai uzraudzībai. LAP 2007-2013 ietvaros BLA apakšpasākumā jaunas platības varēja pieteikt no 2008. gada, tāpat paralēli turpinājās atbalsts no iepriekšējā periodā uzņemtām saistībām. Atbalstītās platības un līdz ar to arī izmaksātais finansējums apakšpasākumā Programmas periodā ir palielinājies (skat. 6.10.att.). Savukārt atbalsta saņēmēju skaits kopš 2007. gada ir samazinājies par 14%.

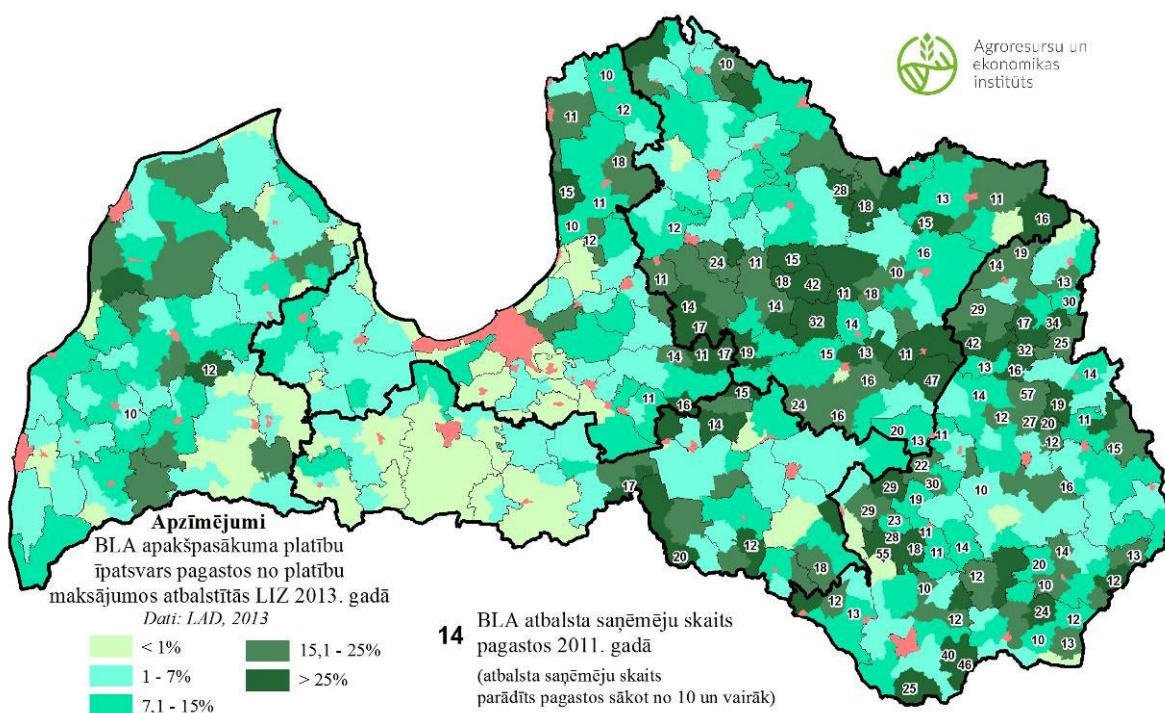
6.10.attēls. BLA apakšpasākuma rādītāji par 2007.-2013. gadu

Avots: LAND apkopojums pēc LAD datiem

Pēc teritoriālā sadalījuma BLA apakšpasākums visvairāk tika realizēts Vidzemē un Latgalē, kur jau vēsturiski izveidojušās daudz vairāk saimniecības ar ekstensīvu zemes apsaimniekošanas veidu, mazāk Kurzemē, taču vismazāk atbalstītās platības sastopamas Zemgalē (skat. 6.11.att.). Attiecīgi Vidzemē un Latgalē sastopams arī vislielākais bioloģisko saimniecību skaits. ĪJT un Natura 2000 teritorijās BLA apakšpasākums tiek realizēts tādā pašā apmērā kā Latvijā kopumā, t.i. 8% no lauku bloku platībām. Vērtējot BLA apakšpasākuma teritoriālo sadalījumu, secināms, ka Latvijā lielākoties bioloģiskās lauksaimniecības metode tiek realizēta platībās, kur intensīva konvencionālā lauksaimniecība ir vai būtu apgrūtināta esošo agrovides (augšņu auglība, reljefs, mitrums u.c.) apstākļu dēļ, t.sk. daudzviet MLA teritorijās. To apstiprina arī tas, ka 74% no BLA apakšpasākuma platībām tiek pieteiktas pagastos, kuros augšņu kvalitatīvais vērtējums ir 38 balles un zemāks, t.i., zem Latvijas vidējā.

Pēc ekonomiskā lieluma grupu sadalījuma 76% no BLA atbalsta saņēmējiem ietilpst pirmajās trīs grupās, t.i., SI līdz EUR 25 000. Tikai 11% no atbalsta saņēmējiem ietilpst trīs lielākajās ekonomiskā lieluma grupās, t.i., SI no EUR 50 000 un vairāk. LAP 2007-2013 BLA apakšpasākumā varēja pieteikt gan visu saimniecību, gan tikai daļu no saimniecības.

Programmas beigās BLA tika atbalstītas 9,5% no lauku bloku platībām, pārsniedzot mērķa rādītāju. Šāds rādītājs ir viens no augstākajiem visā ES.

6.11.attēls. BLA apakšpasākumā atbalstīto platību īpatsvars un saņēmēju skaits pagastos

Avots: LAND apkopojums pēc LAD datiem

Agrovides pasākuma BLA apakšpasākumā izvirzītie iznākuma un rezultātu rādītāji kopumā ir sasniegti (skat. 6.20.tab.). Atbalstīto platību sasniedzamais rādītājs Programmas perioda pēdējos gados palielinājās un tika pārsniegts. Atbalsta saņēmēju skaits atsevišķos gados ir bijis tuvu sasniedzamajam iznākuma rādītājam, taču perioda pēdējos gados tas ir nedaudz samazinājies. Šāda tendence saistīta ar obligātā saistību perioda beigām, nosacījumu izmaiņām un saimniecību struktūras izmaiņām Latvijā kopumā. Tādējādi pasākums uzskatāms par rezultatīvu. Natura 2000 un ĪJT atbalstītās platības Programmas periodā palielinājušās par 16%, kas vērtējams kā pozitīvs ieguvums.

6.20.tabula. Sasniedzamie rādītāji un to faktiskā izpilde BLA apakšpasākumā

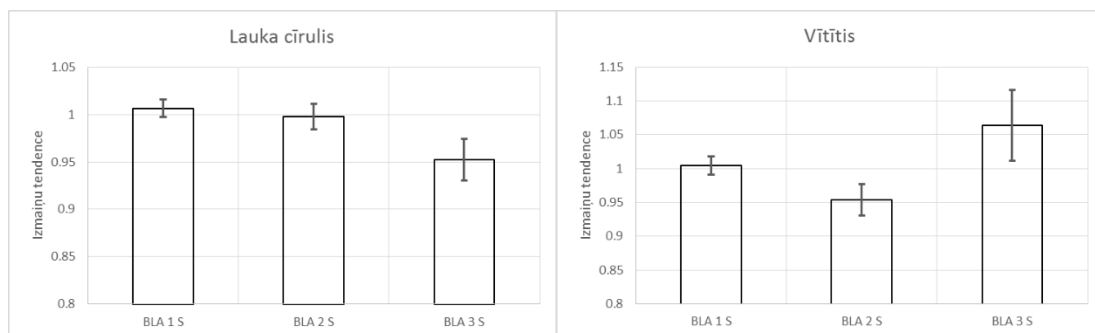
Rādītāja veids	Rādītājs	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība*
Iznākuma papildu	Atbalstīto īpašumu skaits (atbalsta saņēmēji)	skaits	4 500	3418
	Atbalstītā lauksaimniecības zemes platība	ha	160 000	176 030
Rezultāta	Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības (bioloģiskā daudzveidība, ūdens, augsne)	ha	159 000	176 030
Rezultāta papildu	Ar bioloģiskās lauksaimniecības metodēm apstrādātās LIZ īpatsvars	%	8	9,5
Rezultāta novērtēšanas papildu	Ar bioloģiskām metodēm saražotās produkcijas īpatsvars no kopējās lauksaimniecības produkcijas	%	n/n	n/n
	Natura 2000 un ĪJT atbalstītās platības	ha	n/n	14 071
Ietekmes novērtēšanas papildu	Natura 2000 un ĪJT atbalstīto platību izmaiņas	%	n/n	+16

Avots: *LAND aprēķins pēc LAD lauku bloku un atbalstīto lauku telpiskajiem datiem

Ilgadēji ZM apkopotie dati par bioloģisko lauksaimniecību parāda, ka no kopējām bioloģiskajām lauksaimniecībā sertificētajām platībām 78,5% aizņem pļavas un ganības un sētie zālāji. Savukārt graudaugi aizņem tikai 14% no sertificētajām platībām. Vērtējot LAP 2007-2013 izvirzīto mērķu kontekstā, kur BLA apakšpasākumam saistībā ar vides mērķiem kā galvenā prioritāte minēta augu aizsardzības līdzekļu un minerālmēslu lietošanas mazināšana, tādējādi samazinot piesārņojumu virszemes un pazemes ūdeņos, atzīmējams, ka Latvijā ūdens kvalitātes uzlabošanas prioritātes kontekstā BLA apakšpasākuma ieguldījums nav vērtējams kā ievērojams. Pirmkārt, tas saistāms ar to, ka BLA apakšpasākums lielākoties tiek ieviests teritorijās, kurās virszemes ūdens kvalitāte ir salīdzinoši laba, nevis ūdens objektu areālos ar paaugstinātu difūzo piesārņojumu no lauksaimniecības. Otrkārt, mazais aramzemju īpatsvars sertificētajās bioloģiskās lauksaimniecības platībās dod pamatu pieņemumam, ka potenciāli izlietoto augu aizsardzības līdzekļu un minerālmēslu samazinājums ir salīdzinoši neliels.

Ņemot vērā jau aprakstīto LIZ struktūru sertificētajās bioloģiskās lauksaimniecības platībās, secināms, ka bioloģiskās daudzveidības kontekstā nacionālā mērogā (ainavu līmenī) augstais ilggadīgo zālāju īpatsvars (46%) BLA atbalstītajās platībās ir vērtējams pozitīvi. Tomēr atzīmējams, ka atbalstīto zālāju botāniskās kvalitātes apsekošana un novērtēšana parādīja, ka BLA apakšpasākumā atbalstītie zālāji bija atšķirīgi pēc botāniskās kvalitātes. Vispārējā kvalitāte BLA zālajos vērtējama kā vidēja līdz laba. Par to liecināja liels platības īpatsvars, kurā bija augsta indikatorsugu sastopamība (58% no apsekotās platības) un liels indikatorsugu skaits (25% platības bija sastopamas vairāk par 10 sugām, un 55% no platības bija 5 līdz 9 indikatorsugas). Tomēr kopumā BLA atbalstam ir bijusi neviennozīmīga ietekme uz zālāju ESB botānisko daudzveidību. Daļā platības tā ir bijusi pozitīva, bet daļā platības arī negatīva. BLA atbalstītajos zālajos novērota atbilstošākā zālāju izmantošana lauksaimniecībā, jo 50% platību pļāva ar zāles savākšanu, 25 % noganīja un tikai 23% pļāva ar smalcināšanu vai atstāšanu uz lauka konstatēta. Tomēr ievērojamās ganību platībās novērota arī bioloģiskās daudzveidības aizsardzībai neatbilstoša zālāju apsaimniekošana, jo pārganīšana konstatēta 73% no ganībām. Tāpat vērojams, ka ganības tiek piesētas ar ložņu āboliņu *Trifolium repens* un daudzgadīgo aireni *Lolium perenne*, kas samazina zālāja botānisko daudzveidību.

Ilgadējie Lauku putnu indeksi teritorijām, kas nekad nav bijušas pieteiktas BLA atbalstam un teritorijām, kas pieteiktas un turpina saņemt BLA atbalstu, ir kopumā augšupejoši. Arī teritorijām, kurās BLA atbalsts ir pārtraukts LPI turas stabili virs 100%, bet tā ilggadējās svārstības ir izteiktākas nekā abās pārējās kategorijās, vienīgi pēdējos gados tas stabili slīd lejup. Tomēr visu šo indeksu reprezentācijas intervāli ir pārāk plaši, lai atšķirības starp tiem varētu uzskatīt par būtiskām statistiskās analīzes izpratnē. Lielākajai daļai lauku putnu indeksu veidojošo sugu nebija nozīmīgu tendenču atšķirību starp analīzes kategorijām vai arī to reprezentācijas intervāli bija pārāk plaši. Tomēr vienai no lauku putnu indeksu veidojošajām sugām, lauka cīrulim, platībās, kas pārtraukušas saņemt BLA atbalstu ir izteikta populācijas samazināšanās tendence, kas abās pārējās analīzes kategorijās nav vērojama. Tajā pašā laikā ar krūmiem saistītā vītīša (šī suga LPI rēķināšanai netiek izmantota) populācija šajā analīze kategorijā ievērojami palielinās, kamēr teritorijās, kas BLA atbalstu saņem, tā samazinās (skat. 6.12. attēls).

6.12.attēls. Lauka cīruļa un vītīša populāciju izmaiņu tendenču atšķirības pa BLA analīzes kategorijām.

Attēlos katrai datu kategorijai redzama izmaiņu tendence un tās standartklūda.

Avots: Auniņš, 2015

BLA apakšpasākuma analīze liecina, ka tā ietekme uz virszemes ūdens kvalitātes uzlabošanu ir neliela, taču apakšpasākums dod lielāku ieguldījumu bioloģiskās daudzveidības uzturēšanā, ko veicina salīdzinoši lielu ekstensīvi apsaimniekotu platību apsaimniekošana. Saistībā ar bioloģiskās lauksaimniecības ieguldījumu vides mērķu sasniegšanā (jo īpaši bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā) veikti daudzi zinātniskie pētījumi. Arī citviet pētījumos Eiropā, tiek secināts, ka BLA pasākumos sugu daudzveidība dažādās taksonu grupās ir augstāka, salīdzinot ar konvencionālo lauksaimniecību (Hole et al., 2005). Tostarp tiek atzīmēts, ka lielākā daļa veikto pētījumu attiecas uz sauszemes ekosistēmām (sugu daudzveidību un biotopu kvalitāti tajās), taču bioloģiskās lauksaimniecības aktivitāšu ieviešanā un ietekmes novērtēšanā jāfokusējas arī uz piesārņojuma samazināšanas pozitīvo ietekmi ūdens ekosistēmās (Stolze et al., 2000; Unwin et al., 1995) intensīvos lauksaimniecības areālos.

Bioloģiskās daudzveidības uzturēšanas zālājos (BDUZ) apakšpasākuma mērķis Programmā bija veicināt bioloģiski daudzveidīgo zālāju saglabāšanu, savvaļas augu, dzīvnieku, putnu populāciju un ainavas uzturēšanu apsaimniekotajās lauksaimniecībā izmantojamās zemes bioloģiski vērtīgo zālāju platībās. Apakšpasākums pamatā saistīts ar vienu prioritāti – bioloģisko daudzveidību, lai gan neliels devums tam ir arī citās vides prioritātēs.

Pasākums bija pieejams visā Latvijas teritorijā pēc speciālas metodikas noteiktajos bioloģiski vērtīgajos zālājos. Apakšpasākuma iznākuma pamatrādītājs ir atbalstītā platība, kura Programmas periodā ievērojami palielinājusies. Kopš 2007. gada atbalstīto platību īpatsvars pieaudzis par 34%. Programmas perioda beigās atbalstītā platība nedaudz pārsniedza mērķa vērtību. Savukārt atbalsta saņēmēju skaits kopumā ir stabils bez ievērojamām izmaiņām (skat.6.21.tab.). Taču atzīmējams, ka kopš 2007. gada BDUZ apakšpasākumā ir par 30% lielāks unikālo atbalsta saņēmēju skaits. Tas liecina, ka apakšpasākumā nereti mainās atbalsta saņēmēji vienai un tai pašai platībai, piemēram, tiek pārņemtas vairāku gadu saistības, kā arī pārtrauktas vecās un/vai uzņemtas jaunas saistības. BDUZ apakšpasākumā definētais rezultāta rādītājs par atbalstīto platību ir sasniegts, savukārt rādītājs - *Apsaimniekotās platības īpatsvars kopējā bioloģiski vērtīgo zālāju platībā* sasniegts daļēji, jo pasākumā pieteikti un apsaimniekoti 48% no kopējām BVZ platībām. Natura 2000 teritorijās BDUZ apakšpasākumā tiek pieteiktas un apsaimniekotas nedaudz mazāk nekā puse (44%) no kopējām BDUZ platībām. Pozitīvi vērtējams fakts, ka BDUZ platības Programmas periodā Natura 2000 teritorijās pieauga par 8,5%. Tomēr atzīmējams, ka daļa BVZ netika pieteikta atbalstam, jo platība neatbilda kādam no VPM atbalsta saņemšanas nosacījumiem un neietilpa arī lauku blokos.

6.21.tabula. BDUZ apakšpasākuma rezultātu un ietekmes rādītāji

Rādītāja veids	Rādītājs	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība*
Iznākuma papildu	Atbalstīto īpašumu skaits (atbalsta saņēmēji)	skaits	4 700	4 300
	Atbalstītā lauksaimniecības zemes platība	ha	35 000	34 718
Rezultāta	Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības (bioloģiskā daudzveidība, ūdens, augsne)	ha	34 000	34 718
Rezultāta papildu	Apsaimniekotās platības īpatsvars kopējā bioloģiski vērtīgo zālāju platībā, %	%	95	48
Rezultāta novērtēšanas papildu	Natura 2000 atbalstītās platības	ha	n/n	15 292
Ietekmes novērtēšanas papildu	Natura 2000 atbalstīto platību izmaiņas	%	n/n	+8,5

Avots: *LAND aprēķins pēc LAD lauku bloku un atbalstīto lauku telpiskajiem datiem

BDUZ apakšpasākumā bija iespējams platības pieteikt diviem apsaimniekošanas veidiem – vēlajai pļaušanai un ekstensīvajai noganīšanai ar noteiktu lopu blīvumu. Programmas periodā ekstensīvajai noganīšanai tika pieteikts ļoti mazs platību īpatsvars 8% no atbalstītajām platībām. LAP 2007-2013 NNS ietvaros veiktā aptauja, kā arī 2013. gadā BVZ apsekojumi apliecināja, ka aptuveni puse no BDUZ atbalstītajām platībām zāle pēc pļaušanas tiek atstāta uz lauka (t.sk., smalcināta).

BDUZ atbalsta ietekme uz zālāju botānisko daudzveidību detāli apskatīta LVAEI 2013. gada pētījumā⁵⁶. Tajā noskaidrots, ka lielākoties BDUZ atbalstītie zālāji bija ar zemu botānisko daudzveidību. Par to liecināja zems platības īpatsvars ar augstu indikatorsugu sastopamību (tikai 17% no apsekotās platības) un neliels indikatorsugu skaits (tikai 2% platības bija sastopamas vairāk par 10 sugām, un 24% no platības bija 5 līdz 9 indikatorsugas) (skat. 6.22. tab.).

⁵⁶ LVAEI, 2013. Lauku attīstības programmas (LAP) 2007-2013 Agrovīdes apakšpasākuma "Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālajos" novērtējums. Atskaite Lauku attīstības programmas 2007-2013 (LAP 2007-2013) Nepārtrauktās novērtēšanas sistēmas (NNS) ietvaros. Latvijas Agrārās ekonomikas institūts, Rīga. http://lvaei.lv/images/Nacionalie_projekti/LAP_2013/Bioloiskas_daudzveidibas_uzturesana_zalajos_petijums_2013.pdf (skatīts 01.06.2016).

6.22.tabula. Zālāju ESB ar BDUZ atbalstu platības sadalījums botāniskās daudzveidības kategorijās (% no kopējās analizētās platības) (pēc LVAEI, 2013)⁵⁷.

Biodaudzveidības indikators	Botāniskā daudzveidība		
	Zema	Vidēja	Augsta
Ekspansīvo sugu dominance	26	19	54
Indikatorsugu augsta sastopamība	71	12	17
Indikatorsugu skaits poligonā	61	28	11
Sugu piesātinājums 1m ²	74	24	2

Avots: Rūsiņa, 2016

Salīdzinājumā ar zālājiem, kuri nesaņēma agrovides atbalstu, kā arī ar zālājiem bez atbalsta, reto ESB grupas zālājos bija būtiski lielāks indikatorsugu skaits (vidēji par 4 sugām). Citi parametri būtiski neatšķiras, tomēr novērojama tendence, ka BDUZ atbalstītajos zālājos bija lielāka botāniskā daudzveidība. Biežo ESB un ilggadīgo zālāju (IGZ) grupā situācija bija nedaudz citāda. Kopumā būtisku atšķirību botāniskajā daudzveidībā nebija, izņemot indikatorsugu sastopamību. Augstāka indikatorsugu sastopamība bija vērojama zālājos, kuri nesaņēma BDUZ atbalstu.

Šie dati apstiprina LVAEI LANN 2013. gada pētījumā secināto, ka BDUZ apakšpasākuma vēlās pļaujas nosacījums un smalcināšanas pieļāvums īstermiņā (piecu–septiņu gadu periodā) bijis ar neitrālu vai pozitīvu ietekmi atbalstīto reto zālāju ESB grupā, bet biežo zālāju ESB un IGZ gadījumā tam bija negatīva ietekme. Tā kā pastāvēs BVZ monitorings Latvijā nenotiek, nav pieejami zinātniski pierādīti dati, kas ļautu izskaidrot šīs atšķirīgās ietekmes. Visdrīzāk, tas saistīts ar zālāju noturību pret eutrofikāciju, ko rada ilggadīga vēlā pļauja un nopļautās zāles atstāšana. Reto zālāju ESB īstermiņā ir noturīgāki pret eutrofikāciju, jo tajos augsnes ir nabadzīgas, tādēļ eutrofikācijas procesi lēnāki un sugu sastāvs laikā noturīgāks. Savukārt biežie zālāju ESB sastopami auglīgākās augsnēs, kur eutrofikācija notiek ātrāk un tās ietekme parādās jau dažu gadu laikā.

Tātad, attiecībā uz augu daudzveidību, BDUZ apakšpasākumam izvirzītais mērķis uzturēt bioloģisko daudzveidību nav sasniegts, jo:

- apakšpasākuma nosacījumu ietekmē (ieklauta vēlā pļauja un pieļauta nopļautās zāles atstāšana) 24,4% no apsaimniekotajiem BVZ vairs neatbilda BVZ kritērijiem (tātad augu daudzveidība šajos BVZ ir samazinājusies);
- izlīdzināts atbalsta maksājums radīja nelīdzsvarotu zālāju ESB veidu pārstāvētību pieteiktajās platībās. Retie ESB, kas ir bioloģiski visvērtīgākā un daudzveidīgākā zālāju ESB daļa, tika pieteikti BDUZ pasākumam daudz mazāk nekā biežie ESB – attiecīgi 28–44% pret 60 % no kopējās šo biotopu platības. Tātad noteiktā atbalsta

⁵⁷ LVAEI, 2013. Lauku attīstības programmas (LAP) 2007-2013 Agrovides apakšpasākuma "Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālājos" novērtējums. Atskaite Lauku attīstības programmas 2007-2013 (LAP 2007-2013) Nepārtrauktās novērtēšanas sistēmas (NNS) ietvaros. Latvijas Agrārās ekonomikas institūts, Rīga.
http://lvaei.lv/images/Nacionalie_projekti/LAP_2013/Bioloiskas_daudzveidibas_uzturesana_zalajos_petijums_2013.pdf (skatīts 01.06.2016).

likme bija pārāk maza, lai īpašnieki uzņemtos šo zālāju apsaimniekošanu, jo tie pārsvarā ir grūtāk apsaimniekojami un ar mazāku ekonomisko izdevīgumu.

Līdz šim Latvijā nav vērtēta BDUZ apakšpasākuma ietekme uz īpaši aizsargājamo putnu sugu saglabāšanos, tādēļ nav izdarāmi secinājumi par BDUZ apakšpasākuma ietekmi uz ornitofaunas daudzveidību.

Saistībā ar BDUZ atbalstītajām platībām ir būtiski atzīmēt, ka zālājiem BVZ statuss noteikts dažādos laikos un ir bijušas atšķirības metodiskajā pieejā un BVZ datu apstrādē, līdz ar to patlaban aktualizējies jautājums par BVZ datu precizitāti. BVZ jēdziens 2013. gadā tika precizēts, vairāk saistot tos ar ES aizsargājamiem zālāju biotopiem, tika arī aktualizēta jauna BVZ noteikšanas metodika. Tā kā BVZ apsekošanas ietvaros 2013. gadā tika konstatēts, ka 24% no platībām vairs neatbilst BVZ statusam, tad nepieciešams arī atkārtoti apsektot visas BVZ platības.

Pētījumā par LPI tendencēm konstatēts, ka kopumā BDUZ pieteiktajās teritorijās LPI tendence ir augstāka, salīdzinot ar teritorijām, kur BDUZ atbalsts nav pieejams, tomēr tā ticamības intervāls ir ļoti plašs un neļauj šīs atšķirības uzskatīt par būtiskām. Viszemākā tendences indeksa vērtība ir teritorijām, kas tiesīgas uz BDUZ atbalstu, bet tam nav pieteiktas ne šim, ne BLA maksājumam vai pārtraukušas tos saņemt. Tomēr arī šajā gadījumā ticamības intervāls ir pārāk plašs, lai šo atšķirību varētu uzskatīt par būtisku.

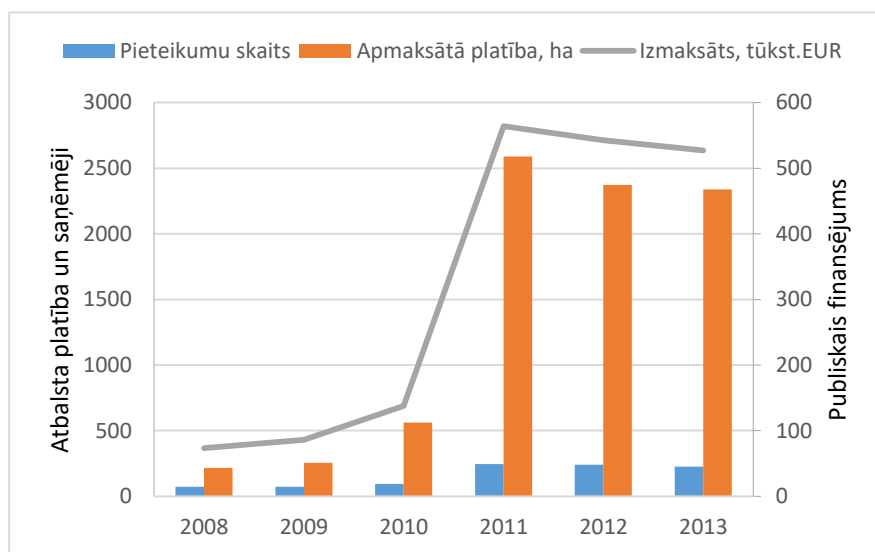
BDUZ apakšpasākumā noteiktās prasības kopumā tika ievērotas un zālāji tika apsaimniekoti, samazinot to pamešanas risku un saglabājot tos kā ilggadīgos zālājus. Taču, kā liecina zālāju botāniskās kvalitātes izmaiņu analīze, bioloģiskās daudzveidības uzlabošana BDUZ platībās Programmas periodā nav notikusi. Daļā platību zālāju botāniskā kvalitāte ir saglabājusies, bet daļā tā ir pasliktinājusies. Kā viens no iemesliem šādai tendencei ir BDUZ apakšpasākuma nosacījumos noteiktā vēlā plauja. Apakšpasākumam nav būtiskas nozīmes augsnes un ūdens kvalitātes uzlabošanā, tāpēc minētie rādītāji netiek apskatīti saistībā ar BDUZ atbalstītajām platībām.

Agrovides apakšpasākums ***Integrētās dārzkopības ieviešana un veicināšana*** (IDIV) ir mazākais Agrovides apakšpasākums un saistīts ar integrētās dārzkopības ieviešanu un veicināšanu. Pasākuma mērķis ir samazināt augu aizsardzības līdzekļu un mēslošanas līdzekļu lietošanu un sekmēt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, veicinot integrētās audzēšanas metožu pielietošanu dārzkopībā, kuras ir balstītas uz bioloģiskām augu aizsardzības metodēm, kaitēkļu un slimību izplatības uzraudzību un optimālām mēslošanas līdzekļu devām. Pielietojot dārzkopībā integrētās audzēšanas metodes, līdz minimumam tiek samazināta ķīmikāliju izmantošana un to nevēlamā blakusiedarbība, nodrošinot vides un cilvēku veselības aizsardzību. Apakšpasākuma pamatojumā tas galvenokārt tika saistīts ar virszemes un pazemes ūdeņu aizsardzību, tomēr būtisks devums paredzēts arī bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā un uzturēšanā, kā arī augsnes kvalitātes aizsardzībā.

IDIV apakšpasākums tika īstenots visā Latvijas teritorijā dārzkopības nozarē. Bez VPM pamatnosacījumiem un savstarpējās atbilstības prasībām atbalsta pretendentiem IDIV apakšpasākumā bija jāievēro lauksaimniecības produktu integrētās audzēšanas prasības saskaņā ar normatīvajiem aktiem. To apliecina ieraksts VAAD Lauksaimniecības produktu integrētās audzēšanas reģistrā un tā izsniegts atzinums.

Apakšpasākums tika uzsākts 2008. gadā, un līdz 2010. gadam pamazām pieauga gan atbalsta saņēmēju skaits, gan atbalstītās platības. Tā kā 2011. gadā atbalstam bija iespējams pieteikties jauniem pretendentiem ar jaunām platībām, tad tās strauji pieauga (četrkārtējās). Attiecīgi no 2011. gada ievērojami pieauga arī atbalsta saņēmēju skaits un izmaksātais sabiedriskais finansējums (skat. 6.13.att.). Programmas periodā atbalstītās platības ir pieaugušas desmitkārtīgi. Savukārt atbalsta saņēmēju skaits ir trīskāršojies. Tomēr Latvijā

kopumā IDIV apakšpasākumā atbalstītās platības Latvijā joprojām vērtējamas kā salīdzinoši nelielas. Tāpat atzīmējams, ka Latvijā, ņemot vērā straujo atbalstīto platību pieaugumu pie atsevišķu nosacījumu maiņas (skat. 6.13. att.) un nozares kopējos rādītājus, integrētajai dārzkopībai ir liels attīstības potenciāls, salīdzinot ar patlaban atbalstītajām platībām.

6.13.attēls. IDIV apakšpasākuma rādītāji par 2008.-2013. gadu

Avots: LAND apkopojums pēc LAD datiem

Teritoriālais sadalījums Latvijā IDIV apakšpasākumā ir salīdzinoši vienmērīgs bez izteiktiem atbalstīto platību koncentrācijas areāliem. No atbalsta saņēmējiem lielākā daļa ietilpst trīs mazākajās ekonomiskā lieluma grupās, t.i., SI līdz EUR 25 000., taču 20% no atbalsta saņēmējiem ietilpst trīs lielākajās ekonomiskā lieluma grupās, t.i., no SI no EUR 50 000 un vairāk. Kopumā no visiem atbalsta saņēmējiem, kuriem deklarēta arī kopējā apsaimniekotā LIZ platība, IDIV apakšpasākumā atbalsta saņēmēji pieteikuši 15% no sava LIZ. Minētais platību īpatsvars pieaug, samazinoties saimniecības lielumam. Piemēram, saimniecības, kurām LIZ ir zem 50 ha, IDIV atbalstīto platību īpatsvars ir 32%, bet saimniecībās ar LIZ zem 15 ha attiecīgi – 37%.

Vērtējot LAP 2007-2013 noteiktās mērķa vērtības IDIV apakšpasākumā, secināms, ka tās sasniegtas daļēji (6.23. tab.). Programmas perioda pēdējos gados situācija ievērojami uzlabojās. Atbalsta saņēmēju skaits sasniedza 60% no iznākuma rādītājos paredzētajiem 400 atbalsta saņēmējiem. Savukārt atbalstītās platības 2013. gadā bija 81% no rezultāta rādītājos paredzētajām platībām.

6.23.tabula. IDIV apakšpasākuma rezultātu un ietekmes rādītāji

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība*
Iznākuma papildu	Atbalstīto īpašumu skaits (atbalsta saņēmēji)	skaits	400	231
	Atbalstītā lauksaimniecības zemes platība	ha	3 000	2 362
Rezultāta	Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības (bioloģiskā daudzveidība, ūdens, augsne)	ha	2 900	2 362

Avots: *LAND aprēķins pēc LAD lauku bloku un atbalstīto lauku telpiskajiem datiem

2.2. apakšmērķis - veicināt lauksaimniecības zemes ilgtspējīgu izmantošanu

Pasākuma *Lauksaimniecībā neizmantojamās zemes pirmreizējā apmežošana* (2.2.3.) mērķis ir veicināt meža ieaudzēšanu lauksaimniecībā neizmantojamā zemē, palielinot zemes efektīvāku izmantošanu, saglabājot bioloģisko daudzveidību un izmantojot lauku ainavas rekreācijas un estētiskās īpašības. Pasākumam ir izteikts ilgtermiņa raksturs. Pasākums tika realizēts no 2008. gada decembra līdz 2010. gada februārim, kad tas tika apturēts, jo pieteiktais sabiedriskais finansējums ievērojami pārsniedza tam atvēlēto finansējumu. Tomēr līdz Programmas perioda beigām visi pieteiktie projekti tika apstiprināti un atbalstītas projektu aktivitātes.

Pasākuma ietvaros tika veiktas divas aktivitātes – meža ieaudzēšana lauksaimniecībā neizmantojamajā zemē (t.i., zemes ārpus lauku blokiem) un jau dabiski izaugušo mežaudžu kopšana un papildināšana uz lauksaimniecībā neizmantojamās zemes. Kā pasākuma īstenošanas vieta bija noteikta visa Latvijas lauku teritorija. Atbalstu pasākumā varēja saņemt gan zemes īpašnieki, gan fiziskas, gan privātas juridiskas personas, gan pašvaldības. Atbalsta saņemšanas nosacījumi tika noteikti MK noteikumos nr. 1182 "Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas, administrēšanas un uzraudzības kārtība pasākuma "Lauksaimniecībā neizmantojamās zemes pirmreizējā apmežošana" īstenošanai" (spēkā no 21.10.2009.).

Datu apkopojums par pasākuma mērķa vērtībām un faktiskajiem rādītājiem, dots 6.24.tabulā. Plānotie rādītāji pasākumā sasniegti daļēji. Rādītāju *Atbalstītās saimniecības* un *Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības*, rezultativitāte ir 69%. Lai gan pasākumā plānotais publiskais finansējums Programmas beigās praktiski atbilda izmaksātajam, tomēr, ņemot vērā pasākuma ieviešanā konstatētās neatbilstības un to, ka pasākums tika apturēts, tas vērtējams kā vidēji lietderīgs.

6.24.tabula. Sasniedzamie rādītāji un to faktiskā izpilde 2.2.3. pasākumā

Rādītāja veids	Rādītājs	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība*
Iznākuma	Atbalstītās saimniecības	skaits	1 491	1 025
	Apmežotā platība	ha	14 896	11 817
Rezultāta	Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības (izvairīšanās no marginalizācijas)	ha	17 100	11 817
Ietekmes novērtēšanas papildu	Ieguldījums klimata izmaiņu mazināšanā [CO ₂ piesaiste]	t	n/n	1,010 milj.

Avots: *LAND aprēķins pēc LAD datiem

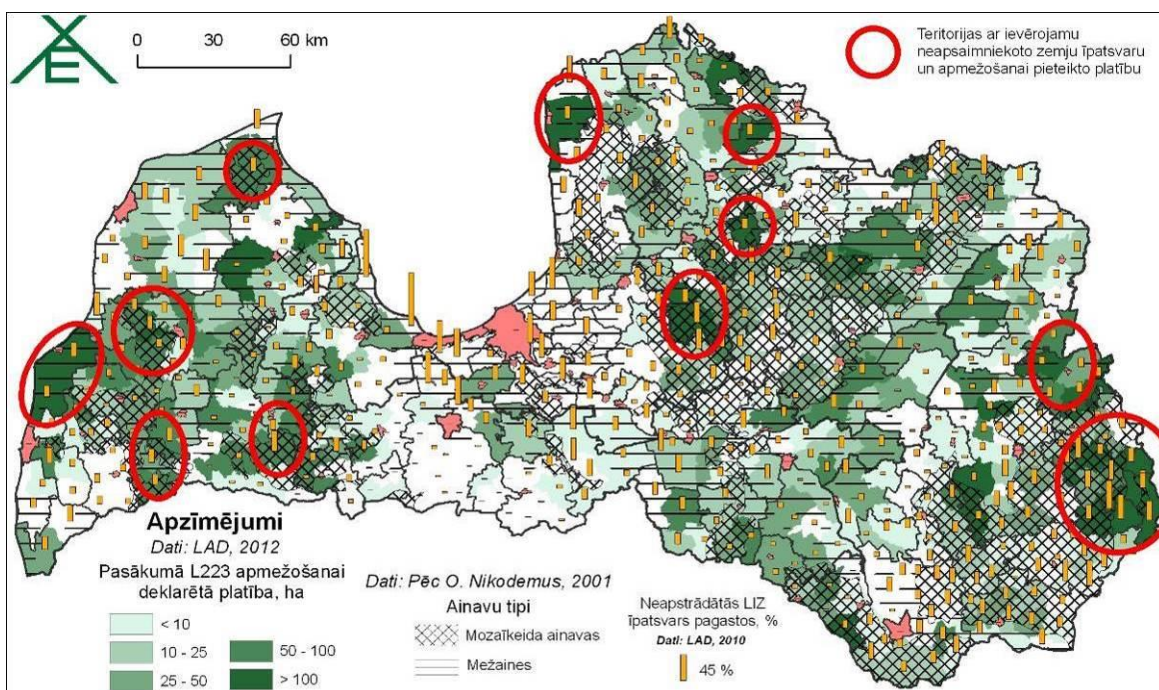
Izmaksātā sabiedriskā finansējuma summa sasniedza 15,9 milj. EUR. Kopumā sekmīgi tika pieteikti un īstenoti 1277 projekti, kuros meža ieaudzēšana veikta 11 817 ha platībā. Pasākuma atbalsta saņēmēji lielākoties bija fiziskas personas (85 %), daudz mazāk SIA, zemnieku saimniecības, kā arī atsevišķas juridiskas personas. Analizējot informāciju par pasākumu redzams, ka meža ieaudzēšana krūmājos deklarēta 12% projektu un 18% platības. Lielākā daļa meža ieaudzēšanas projektu tiek realizēta neizmantojamā lauksaimniecības zemē. No visiem analizējamiem projektiem LAD datubāzē 35% projektu nav uzrādīts zemes kvalitatīvais novērtējums, bet 45% no projektos pieteiktās platības tika realizēti zemēs ar kvalitāti zem 30 ballēm. Zemēs virs 30 ballēm meža ieaudzēšana tika pieteikta 25% no pieteiktās platības. Iesniegtajos pieteikumos 29% nav norādīta valdošā

koku suga. Savukārt 44% norādīts mistraudzes skujkoki (t.i. 47% no platības), 15% projektu norādīti skujkoki (9% no platības) un 12% - lapu koki (10% no platības).

Analizējot 2.2.3. pasākuma telpisko sadalījumu, secināms, ka Latvijas novados meža ieaudzēšanas pasākumi realizēti ar izteiktu koncentrāciju atsevišķās vietās. Visvairāk projekta pieteikumu ir Kurzemes, Latgales un Vidzemes reģionos. Taču pie gandrīz vienāda projektu skaita Vidzemē un Latgalē, gandrīz divreiz lielāks sabiedriskais finansējums un arī lielākas platības meža ieaudzēšanas projektiem ir apstiprinātas Latgales reģionā. Lielākajā daļā pieteikumu kā meža ieaudzēšanas mērķis norādīts 2.2.3. pasākuma kopējais mērķis - nodrošināt zemes efektīvu izmantošanu, saglabājot bioloģisko daudzveidību un lauku ainavas rekreācijas un estētiskās īpašības. Līdz ar to no kopumā projektos uzskaitītajiem vides aizsardzības mērķiem (augšnes erozijas novēršana, bioloģiskās daudzveidības vairošana, ūdens resursu aizsardzība, plūdu novēršana, klimata izmaiņu mazināšana) galvenokārt ir minēta bioloģiskās daudzveidības vairošana un saglabāšana. Tikai atsevišķos gadījumos minēti tādi precīzi mērķi kā rekultivētas izgāztuves vai derīgo izraktnu ieguves vietas apmežošana.

Pasākuma īstenošanā pēc projektu atlases kritērijiem lielāko punktu skaitu projekts varēja iegūt par meža ieaudzēšanu platībās ar zemes kvalitatīvo novērtējumu zemāku par 20 ballēm, nedaudz mazāk par zemes novērtējumu ar 20-30 ballēm, papildu punkti tika pieskaitīti par meža ieaudzēšanu krūmajos un mazākā mērā par dabiski ieaudzētas mežaudzes kopšanu un papildināšanu. Kopumā projektu atlases kritēriji šajā pasākumā ir izvēlēti pietiekami optimāli, taču tie tikai daļēji tika izmantoti projektu vērtēšanā.

Veicot pasākuma telpisko analīzi, secināms, ka meža ieaudzēšana Latvijā galvenokārt veikta mozaīkveida ainavās un mežainēs (skat. 6.14.attēls). Ņemot vērā, ka tieši mozaīkveida ainavas uzskatāmas par tipiskām Latvijas kultūrainavām ar tām raksturīgo meža un LIZ miju, kā arī skatiem uz lauku viensētām, ezeriem un upēm, secināms, ka meža ieaudzēšana kā ainavu vizuālo uztveri ierobežojošs faktors, bieži vien ietekmē Latvijai tipisko kultūrainavu saglabāšanos. Turklāt mežmalu paplašināšana un saplūšana, meža ieskaustu LIZ apmežošana, kura daudzviet veikta arī 2.2.3. pasākumā vēl vairāk pastiprina mežainuma efektu. Līdz ar to 2.2.3. pasākuma kontekstā neviennozīmīgi vērtējama mērķī minētā bioloģiskās daudzveidības, lauku ainavas rekreācijas un estētisko īpašību saglabāšana. Apmežošanas vietu un lauku bloku telpisko datu analīze apliecināja, ka atsevišķās vietās 2.2.3. pasākumā tikusi apmežota ne tikai neizmantotā, bet arī Programmas periodā lauku blokos ietilpstošā lauksaimniecības zeme, kas bija pretrunā ar pasākuma nosacījumiem.

6.14.attēls. 2.2.3. pasākumā deklarētā platība pagastos un dominējošie ainavu tipi

Avots: Autoru izveidota karte

Saistībā ar meža ieaudzēšanai izmantojamām platībām vienam atbalsta saņēmējam atzīmējams, ka pēc 2010. gada lauksaimniecības skaitīšanas datiem (CSP, 2010) lauku saimniecībās vidējā neizmantojamos LIZ platība bija 1,6 ha. Tādējādi, ņemot vērā arī plānotās mērķa vērtības, konstatēts, ka noteiktā maksimālā platība 50 ha vienam pretendētājam vienā gadā, bija pārāk augsta.

Vērtējot atbalsta saņēmēju struktūru, tika konstatēts, ka atbalsta saņēmēju lokā bija juridiskas personas (t.sk., skandināvu kompāniju kontrolētie uzņēmumi), kuri saņēma ievērojamu publisko finansējumu pasākumā. Ņemot vērā 2.2.3. pasākuma pamatojumu, definētās mērķa vērtības un nekomerciālo raksturu, secināms, ka sabiedriskais finansējums savas zemes sakopšanā teritorijās, kur tas ir problemātiski un atbilst vietējās teritorijas plānošanas interesēm (t.sk., marginālās teritorijās), nozīmīgāks būtu nelielu platību meža zemes īpašniekiem, nevis lieliem nozares uzņēmumiem.

Pasākuma 2.2.3. rezultāta rādītājā ir minēta izvairīšanās no marginalizācijas un zemes pamešanas novēršana. Tomēr atzīmējams, ka Latvijā pasākuma 2.2.3. intervences ietekme uz marginalizācijas risku mazināšanu ir diskutabla.

Pasākums dod zināmu ieguldījumu klimata izmaiņu mazināšanā. Ieguvums novērtējams atbilstoši aprēķiniem par vidējo CO₂ piesaisti. LNZ apmežojumos dzīvajā biomasā aprites ciklā saskaņā ar aprēķiniem ir 8 164 tonnas CO₂ gadā, savukārt vidējā CO₂ piesaiste nedzīvajā koksne ir 908 tonnas CO₂ gadā (kopā vidēji 9 071 tonnas CO₂ gadā). Kopējā CO₂ piesaiste dzīvajā biomasā aprites ciklā ir 781 424 tonnas CO₂. Savukārt kopējā CO₂ piesaiste nedzīvajā koksne aprites ciklā ir 86 507 tonnas CO₂ (kopā aprites ciklā 867 930 tonnas CO₂).

Dabiski ieaugušo mežaudžu kopšana un papildināšana LNZ vidējā CO₂ piesaiste dzīvajā biomasā aprites ciklā saskaņā ar aprēķiniem ir 1 392 tonnas CO₂ gadā, savukārt vidējā CO₂ piesaiste nedzīvajā koksne ir 170 tonnas CO₂ gadā (kopā vidēji 1 562 tonnas CO₂ gadā). Kopējā CO₂ piesaiste dzīvajā biomasā aprites ciklā ir 127 355 tonnas CO₂; kopējā CO₂ piesaiste nedzīvajā koksne aprites ciklā ir 15 496 tonnas CO₂ (kopā aprites ciklā

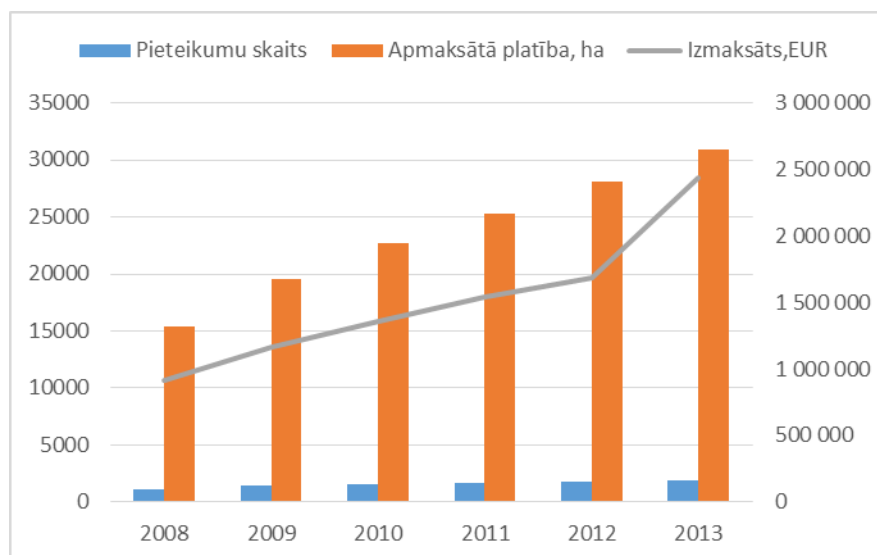
142 851 tonnas CO₂). Kopumā vērtējams, ka pasākums devis nelielu ieguvumu CO₂ piesaistē.

Pasākuma *Natura 2000 maksājumi (meža īpašniekiem)* (2.2.4.) mērķis ir meža bioloģiskās daudzveidības saglabāšana sabiedrības interesēs privātajos mežos un meža zemēs, kuras atrodas Natura 2000 teritorijās. Pasākums *Natura 2000 maksājumi (meža īpašniekiem)* uzsākts 2008. gadā. Visā Programmas periodā pasākuma atbalsttiesīgajām platībām nebija iespējams nodrošināt atbilstošu references platību precizitāti. Tā rezultātā 2.2.4. pasākumā paredzētais diferencētais maksājums atkarībā no mežsaimnieciskajiem ierobežojumiem netika ieviests, un līdz Programmas perioda beigām tika maksāts vienots maksājums (60 EUR/ha) visās platībās neatkarīgi no saimnieciskās darbības ierobežojumu veida. 2013. gadā vienotā atbalsta likme tika palielināta līdz 80 EUR/ha, jo pasākumā bija ievērojams neizmantotais finansējums.

Meža zemes pēc kopējās platības ir nozīmīgākais ekosistēmu elements Natura 2000 teritorijās Latvijā. Privātie meži Natura 2000 sauszemes teritorijās sastāda 21% no to kopplatības, taču aptuveni 2/3 no mežu teritorijām Natura 2000 veido valsts mežu zemes, kurās satopamas arī lielākās aizsargājamo mežu biotopu platības. Privātajos mežos aizsargājamo biotopu platības Natura 2000 teritorijās sastopamas zem 10%. Pēc VMD datiem mežaudzes ietilpst gandrīz visās (302) Natura 2000 teritorijās un no tām 199 atrodas privātie meži. Saskaņā ar VMD datiem privātie meži Natura 2000 teritorijās ir 159 288 ha platībā. No tiem aptuveni pusē platību nav mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu, savukārt pusē no šīm platībām patlaban ir noteikti dažādi mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi. Privātajos mežos vislielākajās platībās sastopami tādi īpaši aizsargājamie ES biotopi kā *Purvaini meži*, *Nogāžu un gravu meži* un *Mežainas piejūras kāpas*.

2.2.4. pasākuma pamatojumā, kur atbalsta saņēmēju lokā LAP 2007-2013 norādīti gan privātie mežu īpašnieki, gan pašvaldības, taču saskaņā ar MK noteikumu „Noteikumi par valsts un Eiropas Savienības lauku attīstības atbalsta piešķiršanu, administrēšanu un uzraudzību vides un lauku ainavas uzlabošanai” (23.03.2010. ar grozījumiem līdz 20.03.2012.) 54. pantu šo atbalstu nevarēja saņemt par valsts vai pašvaldības īpašumā esošu mežu.

Programmas periodā atbalstītās platības ievērojami pieauga (skat. 6.15.att.). 2.2.4. pasākumā atbalstītās platības veido aptuveni pusi no teritorijām privātajos mežos, kurām ir mežsaimnieciskās darbības aizliegumi, t.i., kuras varētu pretendēt uz atbalstu. Saņēmēju aktivitāte pasākumā vērtējama kā vidēja, sākumposmā tā bija pārāk zema, bet perioda beigās ievērojami uzlabojās.

6.15.attēls. 2.2.4. pasākumā pieteiktās platības, atbalsta saņēmēju skaits un izmaksātais finansējums

Avots: LAND apkopojums pēc LAD datiem

Pasākumā sasniedzamie mērķa rādītāji un rezultāti parādīti 6.25.tabulā. 2.2.4. pasākuma ieviešana vērtējama kā rezultatīva, jo perioda beigās tika atbalstītas par 23% vairāk no mērķa platībām. Taču atzīmējams, mērķa platības tika noteiktas pieticīgi, un tās neveido par pusi no potenciālajām atbalsta platībām. 2.2.4. pasākumā bija viens no lielākajiem publiskā finansējuma pārpalikumiem starp visiem Programmas pasākumiem, jo pasākumā kopumā bija vērojama vidēja aktivitāte. Apkopoto datu analīze nesniedz pasākuma zemās aktivitātes iemeslu pamatojumu, taču sarunās ar nozares ekspertiem kā būtiski faktori zemajai aktivitātei minēti – meža īpašnieka vēlme saņemt vienreizējo kompensāciju, kuru Programmas perioda sākumposmā maksāja VARAM, meža īpašnieka prombūtne un neieinteresētība meža apsaimniekošanā, nav sagatavots meža apsaimniekošanas plāns, kā arī esošās informācijas (gan VMD, gan saistībā ar Natura 2000 zonējumu) neatbilstošā precizitāte atbalsta maksājuma saņemšanas nosacījumiem. Tāpat kā viens no zemās aktivitātes iemesliem minēta arī neatbilstošā atbalsta maksājuma likme, jo Programmas periodā tā arī netika ieviesta diferencētā likme. Tādējādi kompensācijas par teritorijām, kurās pilnībā aizliegta mežsaimnieciskā darbība, vai aizliegta galvenā un kopšanas cirte, bija nepietiekamas, savukārt teritorijās, kurās saimnieciskā darbība ir ierobežota daļēji, tās ir pārvērtētas. Līdz ar to, maksājot vienotu likmi ievērojamā daļā platību atbalsta lietderība vērtējama kā vidēja vai pat zema un pasākums vērtējams kā nelietderīgs.

6.25.tabula. 2.2.4. pasākuma rezultātu un ietekmes rādītāji

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība*
Iznākuma papildu	Atbalstu saņēmušo meža īpašnieku skaits Natura 2000 teritorijā	skaits	1 700	1 944
	Atbalstītā meža platība Natura 2000 teritorijā	ha	27 000	30 865
Rezultāta	Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības (bioloģiskā daudzveidība)	ha	25 000	30 865

Avots: *LAND aprēķins pēc LAD datiem

Programmas periodā atbalstītās platības ietekmēja arī tas, ka par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem neliela daļa meža īpašnieku (2 577 ha platībā) bija saņēmuši vienreizēju kompensāciju (tika piešķirta mežaudzēs ar stingrākajiem ierobežojumiem) no Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (VARAM), tāpēc uz LAP 2.2.4. pasākuma atbalstu šīs platības pieteikt nevarēja. Savukārt 2013. gadā tika pieņemts (04.04.2013.) jauns likums „Par kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās”, kurš stājās spēkā no 01.06.2013. Saskaņā ar šo likumu tika sagatavoti MK noteikumi nr. 891 „Noteikumi par saimnieciskās darbības ierobežojumiem, par kuriem pienākas kompensācija, tās izmaksas nosacījumiem, kārtību un apmēru” (spēkā no 02.10.2013.). Līdz ar to Latvijā vairs nebija pieejamas vienreizējās kompensācijas, bet ikgadējas kompensācijas līdzīgi kā maksāts arī LAP 2007-2013 2.2.4. pasākumā. Šajos MK noteikumos tika precizētas arī likmes atkarībā no ierobežojumu veida no 43 EUR/ha – 157 EUR/ha.

Kā jau minēts, īpaši aizsargājamās dabas teritorijās mežsaimnieciskie ierobežojumi tiek noteikti normatīvajos aktos gan vispārējos noteikumos, gan IAIN, kuri tiek izstrādāti balstoties uz katras teritorijas dabas aizsardzības plānu. Patlaban Latvijā vairāk nekā desmit gadu laikā dabas aizsardzības plāni ir izstrādāti nedaudz vairāk nekā pusei no visām Natura 2000 teritorijām. Līdz ar to secināms, ka daudzās Natura 2000 teritorijās joprojām nav veikta atbilstoša dabas vērtību inventarizācija, kura izmantojama par pamatu ierobežojumu noteikšanai. Vēl kā nozīmīgs faktors būtu minamas ievērojamās atšķirības starp Natura 2000 teritorijām Latvijā pēc platības, to kategorijām (dabas liegumi, dabas parki, aizsargājami ainavu apvidi u.c.) un ģeogrāfiskajām īpatnībām. Kā rezultātā nereti funkcionālais zonējums (līdz ar to arī mežsaimnieciskie ierobežojumi) tiek noteikti pēc atšķirīgām pieejām un mērogiem.

2.2.4. pasākumā atbalstīto mežaudžu vecuma grupu analīze, parāda, ka mežaudzēs ar noteiktiem ierobežojumiem 39% mežaudžu platības ietilpst 4. un 5. vecuma grupā, kurām pēc būtības jāveido bioloģiskajai daudzveidībai nozīmīgākas (t.i., vecākas mežaudzes), savukārt 36% ir salīdzinoši jaunas 1. un 2. vecuma grupas mežaudzes, kuras vairumā gadījumu neveido ekoloģiski nozīmīgas teritorijas.

Saistībā ar ES aizsargājamiem biotopiem kā nozīmīga aktualitāte minama to apsaimniekošana. Lai gan daudzos aizsargājamajos meža biotopos svarīga ir neiejaukšanās dabiskajā attīstībā, tomēr arī mežaudzēs vairākiem īpaši aizsargājamiem biotopiem (piem., 9060, 9010*, 7120, 6530*) ir nepieciešami dažādi biotehniskie pasākumi (atēnošana, pameža kopšana, lauču atjaunošana, noganīšana u.c.), lai uzturētu biotopu atbilstošā kvalitātē. Pēc platības visvairāk šādi apsaimniekošanas pasākumi paredzēti parkveida pļavās un ganībās, kuru rezultātā tās būtu jāatjauno un/vai jāuztur, tomēr arī citos biotopos paredzēti biotehniskie pasākumi. Atbalsta piešķiršana šādās teritorijās būtu jāsasaista ar nepieciešamajiem apsaimniekošanas pasākumiem, jo pretējā gadījumā var tikt atbalstītas platības, kurās biotopa kvalitāte pasliktinās. Potenciāli mežaudzēs biotehniskajiem pasākumiem būtu veidojami atsevišķi LAP apakšpasākumi, jo 2.2.4. pasākumā tiek kompensēti neiegūtie ieņēmumi. Lai apsaimniekotu biotopus meža zemēs LAP 2007-2013 ietvaros bija paredzēts ieviest Meža vides maksājumu pasākumu, kurš tā arī netika ieviests. Pēc pieejamajiem datiem pasākuma nozīmi un ietekmi uz biotopu kvalitāti patlaban nav iespējams novērtēt, jo sākumstāvokļa rādītāji par kopējo biotopu platību un kvalitāti nav noteikti.

Pasākumā 2.2.4. atbalstītās platības tika vērtētas arī saistībā ar MPI izmaiņām. Ņemot vērā mazo paraugu (uzskaišu posmu) skaitu *Natura 2000 maksājumiem (meža īpašniekiem)* pieteiktajās teritorijās, tajās tika konstatētas tikai pašas parastākās meža putnu indeksu veidojošās sugas, tādēļ savstarpējs tendenču salīdzinājums bija iespējams tikai 5

sugām. Šis fakts pats par sevi neliecina, ka situācija šajās teritorijās būtu kaut kādā ziņā sliktāka, jo ir maza varbūtība, ka nelielā skaitā paraugu būs konstatētas arī visas retāk sastopamās sugas (pieaugot paraugu skaitam, pieaug arī kopējais sugu skaits jeb daudzveidība). Dažu sugu tendences bija margināli labākas atbalstam pieteiktajās platībās, piemēram, melnajam mušķērājam un svirlītim, tomēr atšķirības nebija statistiski būtiskas.

Pasākuma *Mežsaimniecības ražošanas potenciāla un preventīvo pasākumu ieviešana* (2.2.6. pasākums) mērķis bija ilgtspējīga meža zemes lietošana, atjaunojot mežsaimniecības ražošanas potenciālu, pilnveidot ugunsdrošības profilaktiskos pasākumus Latvijas mežos, samazinot mežam nodarītos postījumus. Pasākuma ietvaros tika atbalstīta mežsaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošana ugunsgrēku un dabas katastrofu radīto postījumu vietās, kā arī meža ugunsdrošības profilaktisko pasākumu ieviešana. Aktivitāšu īstenošana saistīta ar vējgāžu un vējlaužu skarto postījumu novēršanu un meža atjaunošanu, kā arī atbalsta sniegšanu VMD meža apsardzības infrastruktūras ierīkošanai, preventīvu ugunsdrošības mežsaimniecisku pasākumu īstenošanai, uguns novērošanas torņu būvniecībai un rekonstrukcijai, sakaru un novērošanas iekārtu tīkla izveidošanai un pilnveidošanai.

2.2.6. pasākumā tika veiktas divas aktivitātes:

- Mežsaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošana ugunsgrēku un dabas katastrofu radīto postījumu vietās;
- Meža ugunsdrošības profilaktisko pasākumu ieviešana.

Sākotnēji atvēlētais sabiedriskais finansējums bija 16,2 milj. EUR, taču saskaņā ar LAP grozījumiem tas tika samazināts tuvu faktiskajam izmaksātajam finansējumam 4,6 milj. EUR. Programmas periodā apstiprināti 370 pieteikumi galvenokārt MLA teritorijās. Ar fiziskām personām tika noslēgti 80% līgumu, ar juridiskām personām 12%, ar zemnieku saimniecībām 6%.

Pasākumā 25% no finansējuma ir izmaksāti atbalsta saņēmējiem (privāto mežu īpašniekiem) pirmajā aktivitātē, bet 75% - otrajā aktivitātē trīs valsts pārvaldes iestādēm un vienai valsts zinātniskajai institūcijai. Pasākumā lielākais atbalsts saņemts Centrālajā aparātā Valsts meža dienesta meža apsardzības infrastruktūras ierīkošanai. Tas saistīts ar ugunsnovērošanas torņu būves, rekonstrukcijas, uguns apsardzības kontrolei nepieciešamo sakaru līdzekļu iegādes un sistēmas izveides izmaksām, kuru pieteica un īstenoja Valsts meža dienests. Savukārt reģionos lielākais atbalstīto projektu skaits un finansējums piešķirts Kurzemes reģionā un Viduslatvijas reģionā, kuros 2005. gada vētra nodarīja lielākos postījumus un līdz ar to arī seku likvidēšana bija svarīgāka. Postījumu likvidēšanai lielākais atbalsts tika saņemts Madonas, Kuldīgas un Skrundas novados.

Pasākuma 2.2.6. mērķa vērtības un faktiski sasniegtais parādīts 6.26.tabulā. Programmas periodā pasākuma ietvaros atbalsts piešķirts postījumu seku likvidēšanai 910 ha platībā, kurā mežaudze iznīcināta ugunsgrēkā vai dabas katastrofā (snieglauze, sniegliece, vējlauze, vējgāze). Tātad atbalsts saņemts aptuveni 10% postījumu likvidēšanai no kopējās izpostītās platības Latvijā, vai aptuveni piektdaļā no privātajos mežos konstatēto postījumu apjoma. Pasākumā tika plānots, ka atbalsts tiks piešķirts 3 000 ha kopplatībā, tomēr rezultativitāte bija ievērojami zemāka - 30%. Tas saistīts gan ar to, ka daļa iesniegto projektu netika apstiprināti, gan to, ka izpostīto audžu apjoms Programmas perioda beigās kopumā bija samazinājies. Arī profilaktisko un atjaunošanas pasākumu skaits netiks sasniegts, jo līdzīgi kā citos meža pasākumos arī 2.2.6. pasākumā notikusi aktivitāšu koncentrēšanās lielajos meža īpašumos. Tādējādi konstatējams, ka pasākums nav bijis rezultatīvs, taču veiktās aktivitātes ir bijušas lietderīgas.

Par pasākuma platību, kurā veiksmīgi ievēro prasības, būtu uzskatāma visa pasākuma platība, kurā novērsti postījumi gan faktiskie, gan potenciālie, piemēram, ugunsgrēku gadījumā. Pasākumā ieviešanā šāds rādītājs nav fiksēts ar atbilstošu precizitāti, tādējādi dati nav pieejami. Turklāt atzīmējams, ka šis rādītājs intervences loģikā tika saistīts ar izvairīšanos no marginalizācijas un zemes pamešanu, taču pasākuma ieviešanai Latvijā ietekme uz minētajiem procesiem ir neliela un pastarpināta.

6.26.tabula. 2.2.6. pasākuma rezultātu un ietekmes rādītāji

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība*
Rezultāta	Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības (izvairīšanās no marginalizācijas)	ha	3 000	910
Ietekmes novērtēšanas papildu	Ieguldījums klimata izmaiņu mazināšanā [CO ₂ piesaiste]	t		n/n

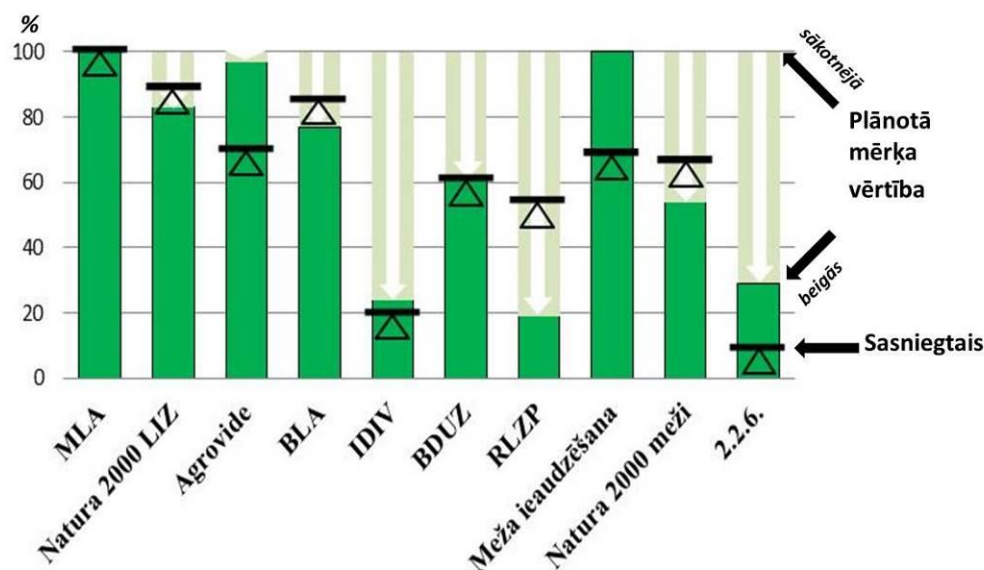
Avots: *LAND aprēķins pēc LAD datiem

Pasākuma ietvaros veiktajai apauguma novākšanai, mežaudžu kopšanai un mežaudžu ieaudzēšanai ieguldītos līdzekļus var attiecināt uz meža zemju tīrās tagadnes vērtības pieaugumu. Šīs platības var uzskatīt par tādām, kurās paaugstināta zemes izmantošanas efektivitāte, novērsti meža īpašnieka esošie un potenciālie ekonomiskie zaudējumi. Tomēr tā kā pēc pasākuma realizācijas netika fiksētas tūlītējas mežaudžu struktūras izmaiņas, tad precīza tīrās tagadnes vērtības noteikšana nav iespējama. Preventīvo pasākumu ietekmes novērtēšana Latvijā nav pētīta, tāpēc aprēķināt tiešu ietekmi uz riska mazināšanu un mežaudžu kvalitātes saglabāšanu nav iespējams.

Pasākuma ietvaros lielāko finansējuma atbalstu (75%) guvuši projekti, kas saistīti ar valsts preventīvo meža apsardzības pasākumu ieviešanu. Atzīmējams, ka šādi ieguldījumi ir ar ilgtermiņa vērtību, kuru nozīme īpaši izpaudīsies sausās vasarās, kad meža aizdegšanās ir īpaši bīstama, jo īsā laikā iespējams nopostīt lielas platības un apdraudēt tuvākās apdzīvotās vietas. Ieguldījums meža ugunsdzēsības torņu izbūvē, komunikāciju tehnikā un infrastruktūrā nodrošina efektīvāku degšanas noteikšanu un samazina laiku no ugunsgrēka atklāšanas līdz likvidēšanas brīdim. Programmas periodā gadu no gada samazinājās ugunsgrēku radītie postījumu apjomi. Tas saistāms gan ar laikapstākļiem, gan arī liecina par efektīvu meža apsardzību pret uguni.

Novērtējums par 2. ass pasākumiem

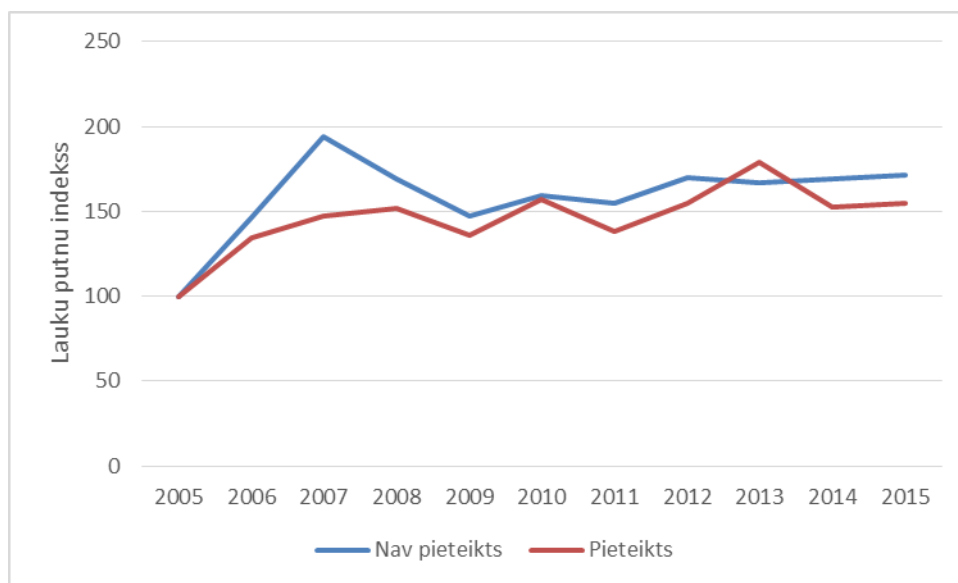
LAP 2007-2013 vides ass mērķa vērtības un sasniegtie rezultātu un ietekmes rādītāji doti 6.27. tabulā. Tikai daļai rādītāju ir pieejamas vērtības, tāpēc novērtēšanā tika definēti papildus rādītāji. Visiem 2. ass pasākumiem kā rezultāta rādītājs noteikts *Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības*. Šī rādītāja mērķa vērtības, to grozījumi un sasniegtie rezultāti parādīti 6.16.attēlā. Programmas periodā plānotās mērķa vērtības četriem no sešiem pasākumiem tika samazinātas, savukārt viens pasākums tika apturēts. Tādējādi Programmas beigās pasākumu rezultativitāte bija salīdzinoši augsta.

6.16.attēls. Programmas 2. ass pasākumu mērķa vērtības, to grozījumi un sasniegtie rezultāti rādītājam – *Platība, kurā veiksmīgi ievēro prasības*

Avots: Autoru aprēķins pēc LAP 2007-2013 un LAD datiem

LPI ir vienīgais Programmā noteiktais ietekmes rādītājs, kuram ir pieejamas vērtības. Šī rādītāja vērtības tika noteiktas pieticīgi, t.i., LPI indeksa pieaugums par 3%, tādējādi faktiski paredzot, ka Programmas periodā tiks saglabāts tāds stāvoklis, kāds tas bijis sākumposmā. Minētā vērtība ir sasniegta un pat nedaudz pārsniegta, tātad LPI Programmas periodā ir saglabājies stabils ar nelielu pieauguma tendenci. Pētījumā par Programmas pasākumu ietekmi uz LPI konstatēts, ka ikgadējais LPI teritorijām, kas nav pieteiktas nevienam 2. ass pasākumam, nav būtiski atšķirīgs no indeksa teritorijām, kas vismaz vienam no 2. ass pasākumiem pieteiktas. Arī ikgadējo indeksa izmaiņu virzieni abiem indeksiem lielākajā daļā gadu sakrīt. Abiem indeksiem vērojams kāpums līdz 2007. gadam, bet teritorijās, kas 2. ass pasākumiem nav bijuši pieteikti, tas bijis straujāks. Pēc tam indeksi saglabājas kopumā stabili (skat. 6.17.attēls). Abu šo indeksu reprezentācijas intervāli ir pārāk plaši, lai atšķirības varētu uzskatīt par būtiskām statistiskās analīzes izpratnē.

6.17.attēls. Lauku putnu indeksa ikgadējās izmaiņas pa 2. ass pasākumu analīzes kategorijām.

Indeksa rēķināšanā izmantotas Latvijas lauku putnu indeksa sugas. Attēlā redzami indeksi abām analīzes kategorijām.

Avots: Auniņš, 2015

No lauku putnu indeksos iekļaujamo sugu (gan Latvijas, gan Eiropas LPI) populāciju izmaiņu tendencēm un to standartklūdām izrēķinātā indeksa tendences vērtības abās analīzes kategorijās ir ļoti līdzīgas. Arī, salīdzinot individuālu lauku putnu indeksu veidojošo sugu (gan Latvijas, gan Eiropas LPI sugu) populāciju izmaiņu tendences, nav konstatētas statistiski būtiskas atšķirības starp abām salīdzinātajām grupām (lauku bloks nevienam no LAP 2. ass maksājumiem nekad nav bijis pieteikts, un lauku bloks pieteikts vismaz vienam 2. ass maksājumiem Vilkoksona saistīto pāru tests: $V = 162$, $p = 0.2615$, $n=20$; 3.35. attēls).

Vairākām no lauku putnu indeksu veidojošajām sugām (piemēram, dzeltenajai cielavai un peļu klijānam), kurām Latvijā kopumā ir nelabvēlīgas skaita izmaiņu tendences, teritorijās, kur 2. ass atbalsts tiek saņemts, ir kopumā labākas skaita izmaiņu tendences. Arī sugai, kas saistīta ar zālājiem un kuru Latvijas apstākļos visvairāk apdraud zemju pamešana un aizaugšana, – griezei – indekss ir nedaudz labāks 2. ass pasākumiem pieteiktajās platībās. Tajā pašā laikā ar vienlaidus koku un krūmu aizaugumu saistītā vītīša (šī suga LPI rēķināšanai netiek izmantota) populācija palielinās teritorijās, kas 2. ass maksājumus nesaņem, jo tās ietver arī teritorijas, kas netiek vairs apsaimniekotas.

Ietekmes rādītājā par augstas dabas vērtības zemēm Programmā noteiktas BVZ platību izmaiņas. BVZ platība 2007. gadā bija 65 653 ha, bet 2013. gadā – 72 482 ha. Tomēr atzīmējams, ka Programmas pasākumu ietekme ar BVZ platību izmaiņām saistīta minimāli, jo BVZ platība mainījās vairāku ar Programmu nesaistītu faktoru ietekmē, piemēram, tika mainīta BVZ noteikšanas metodika, veiktas jaunas BVZ kartēšanas. ADVZ mežsaimniecības zemē Latvijā nav noteiktas, tāpēc ietekme ar šo rādītāju netiek vērtēta. Ievērojot konstatētos trūkumus saistībā ar ADVZ rādītāju, *ex-post* novērtēšanā papildus tika vērtēta iespējamo ADVZ botāniskā kvalitāte un tās izmaiņas Programmas periodā.

Pētījumā par zālāju botānisko kvalitāti konstatēts, ka zālāju ESB ar LAP 2007-2013 2. ass atbalstu kopumā pēc botāniskās kvalitātes indikatoriem raksturojami kā botāniski vidēji daudzveidīgi. Retie zālāju ESB bija botāniski daudzveidīgāki, jo tajos relatīvi lielākā platībā bija sastopami zālāji ar augstu indikatorsugu sastopamību un skaitu (skat. 6.27.tab.). Biežie zālāju ESB bija mazāk daudzveidīgi – daudz lielākā īpatsvarā bija platība ar mazu

indikatorsugu skaitu un zemu to sastopamību. Ilggadīgo zālāju (neatbilst zālāju ESB kritērijiem) grupā botāniskā daudzveidība bija visumā zema un tikai līdz 22% no to platības bija sastopamas indikatorsugas.

6.27.tabula. LAP 2007-2013 2. ass pasākumos atbalstītās zālāju ESB platību sadalījums botāniskās daudzveidības kategorijās (% no kopējās platības attiecīgajā zālāju grupā).

Biodaudzveidības indikators	Retie ESB – botāniskā daudzveidība (n=109)			Biežie ESB – botāniskā daudzveidība (n=360)			IGZ – botāniskā daudzveidība (n=69)		
	Zema	Vidēja	Augsta	Zema	Vidēja	Augsta	Zema	Vidēja	Augsta
Eksplānsīvās sugas, dominē % no poligona	22	43	35	11	31	58	33	24	43
Indikatorsugu augsta sastopamība, % no poligona	12	53	36	53	42	5	88	11	1
Indikatorsugu skaits poligonā	6	53	41	56	38	6	78	22	0
Sugu skaits 1m ²	69	27	4	76	22	2	94	6	0

Avots: Rūsiņa, 2016

Lai noskaidrotu, vai 2. ass pasākumu atbalsts kopumā ir devis pozitīvu ietekmi zālāju ESB botāniskās daudzveidības saglabāšanā, tie salīdzināti ar zālājiem, kuri nesaņēma nekādu atbalstu, kā arī ar zālājiem, kuri saņēma tikai VPM un nesaņēma nekādu 2. ass atbalstu (6.2.3. pielikums). Reto ESB grupas zālājos bija būtiski lielāks indikatorsugu (par 1.4 sugām) skaits nekā zālājos, kuri nekādu atbalstu nesaņēma. Tāda pati tendence, kaut arī nebija statistiski ticama (to, iespējams, ietekmēja mazais paraugkopas lielums), novērota arī retajiem ESB salīdzinājumā ar VPM zālājiem. Tātad reto ESB grupā botāniskās daudzveidības analīze apstiprina 2. ass atbalsta nelielu, tomēr pozitīvu ietekmi uz to botānisko daudzveidību.

Biežo ESB grupā situācija bija pretēja. Zālājos ar 2. ass atbalstu bija būtiski mazāk indikatorsugu, un arī mazāka to sastopamība nekā zālājos, kuri saņēma tikai VPM atbalstu. Indikatorsugu sastopamība 2. ass atbalstītajos zālājos bija mazāka arī salīdzinājumā ar zālājiem, kuri atbalstu vispār nesaņēma. Neviennozīmīgo ietekmi uz zālāju botānisko daudzveidību apstiprina arī ilggadīgo zālāju, kuri neatbilda ESB kritērijiem, botāniskās daudzveidības salīdzinājums. Kopumā nebija būtisku atšķirību starp ilggadīgiem zālājiem, kuri saņēma 2. ass atbalstu un zālājiem, kuri nesaņēma nekādu atbalstu, izņemot sugu piesātinājumu 1m², kas bija lielāks ilggadīgajos zālājos ar 2. ass atbalstu.

Tātad 2. ass pasākumu kopējās ietekmes analīzes rezultāti apstiprina atsevišķu 2. ass pasākumu ietekmes uz zālāju botānisko daudzveidību izvērtējuma rezultātus. Uz retajiem zālāju ESB ietekmei ir tendence būt pozitīvai. Tomēr jāņem vērā, ka tikai neliela daļa no šo zālāju kopējās platības bija atbalstīta (BUDZ atbalstam bija vāja ietekme uz kopējās šo zālāju platības saglabāšanu). Savukārt uz biežajiem zālāju ESB tā ir neitrāla un pat negatīva. Skaidrojums šādam rezultātam, visdrīzāk, saistāms ar lielu zālāju īpatsvaru, kuros dominēja ar vēlo plauju un smalcināšanu apsaimniekoti zālāji. Turklāt, lai arī vēlā plauja bija obligāta tikai BDUZ atbalsta gadījumā, arī lielā daļā citu atbalsta veidu tā bija plaši izplatīta.

2. ass atbalsta pozitīvā ietekme uz reto zālāju ESB skaidrojama ar to, ka tie sastopami ļoti nabadzīgās augsnes, kas ir noturīgas pret eutrofikāciju. Ir pamats uzskatīt, ka lielākā daļa zālāju ESB pirms atbalsta saņemšanas bija pamesti. Tādēļ, uzsākot apsaimniekošanu, pat vēlā plaušana un smalcināšana šajā zālāju grupā darbojās kā ekoloģisks traucējums, kas palielināja gaismas piekļuvi, tā vismaz īslaicīgi palielinot sugu daudzveidību zālājā. Protams, ilgtermiņā pozitīvo ietekmi nomainīs negatīvā ietekme, kas saistīta ar barības vielu uzkrāšanos un arvien lielāku eutrofikāciju. Savukārt biežie zālāju

ESB sastopami auglīgākās augsnēs, kur eitrofikācija notiek ātrāk un tās ietekme parādās jau dažu gadu laikā. Tādēļ tajos vēlās pļaušanas un smalcināšanas ietekme jau sākotnēji ir negatīva – tā veicina eitrofikāciju un sugu skaita samazināšanos uz konkurētspējīgo augsto graudzāļu un platlapju īpatsvara palielināšanās fona.

Kopumā vērtējums par 2. ass pasākumu ietekmi uz zālāju botāniskās daudzveidības saglabāšanos atklāj gan pozitīvas, gan negatīvas ietekmes. Kopējā ietekme attiecībā uz iznākuma rādītāju (atbalstīto platību) kopumā ir pozitīva, jo atbalstīti gandrīz 50% no kopējās BVZ platības valstī. Tomēr, aptuveni 29% no atbalstītās pētījumā apskatīto zālāju ESB veidu platības botāniskā daudzveidība ir nozīmīgi samazinājusies, kas liecina, ka kopējā 2. ass pasākumu ietekme uz zālāju botānisko daudzveidību bija neviennozīmīgi vērtējama.

Tā kā atsevišķu Programmā definēto ietekmes rādītāju vērtību noteikšana nebija iespējama, tad 2. ass ietekmes vērtēšanai noteikti arī novērtēšanas papildu rādītāji (6.28.tab.). Tie raksturo galvenokārt ar programmas atbalstu apsaimniekotās platības.

6.28.tabula. 2. ass rezultātu un ietekmes rādītāji

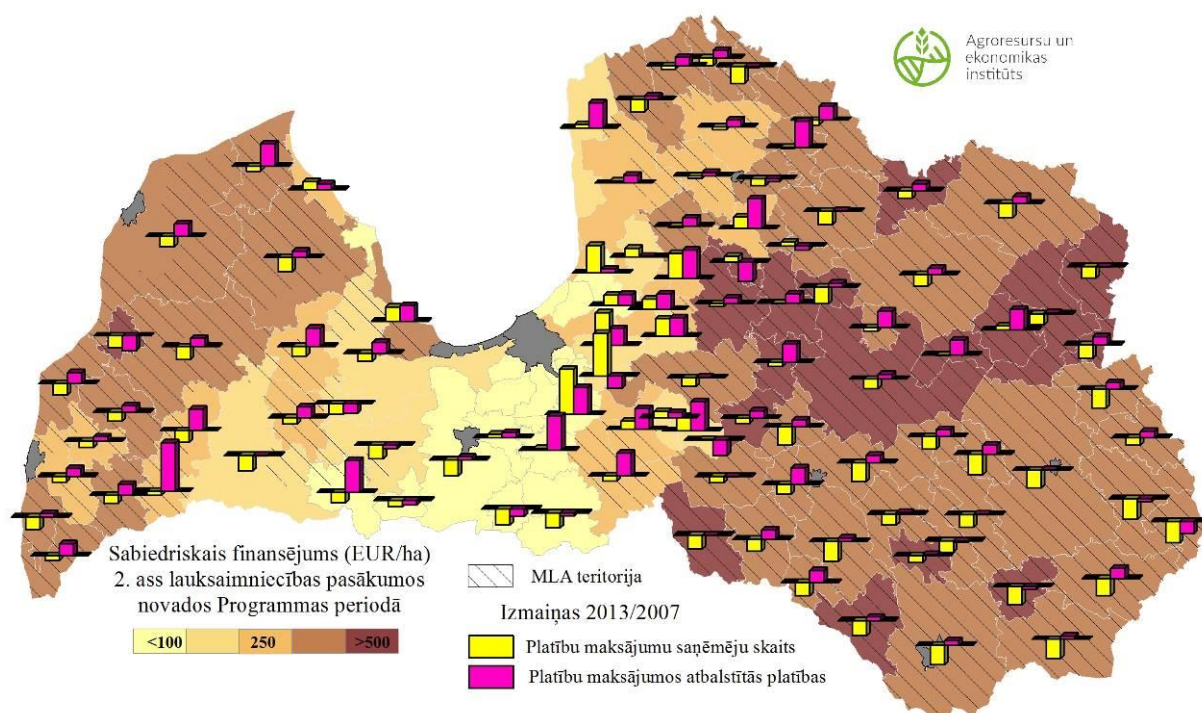
Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība
Iznākuma papildus	Saimniecību skaits, kuras ievēro organiskā mēslojuma lietošanas prasības	skaits	19 423	3418*
	Vidējā to saimniecību zemes platība, kuras ievēro organiskā mēslojuma lietošanas prasības	ha	23	n/n
	Vidējā to saimniecību LIZ platība, kuras ievēro organiskā mēslojuma lietošanas prasības	ha	18	51,5*
Rezultāta novērtēšanas papildus	LIZ apsaimniekošana atklātu ainavu uzturēšanā un ar videi draudzīgām metodēm [LIZ platības (unikālās), kurās ievērotas prasības] (LV, Natura 2000, ĪJT)	ha		1123088; 81157; 28371
Ietekmes	No dabas viedokļa vērtīgo lauksaimniecības zemes platību izmaiņas, ha	ha	63 000	6829**
	No dabas viedokļa vērtīgo meža zemes platību izmaiņas, ha	ha	830	n/n
	Izmaiņas bioloģiskās daudzveidības samazināšanās tendencē (lauku putnu populācijas indeksa izmaiņas)	%	3	7,6***
Ietekmes papildus	Vidējais organiskās vielas saturs augsnēs	%	2	n/n
Ietekmes novērtēšanas papildus	Ieguldījums klimata izmaiņu mazināšanā [CO ₂ piesaiste]	t		n/n
	Atklātu ainavu uzturēšanā un ar videi draudzīgām metodēm apsaimniekoto platību īpatsvars no atbalstītās LIZ (LV/ Natura 2000/ĪJT)	%		69; 88; 10*;
	No dabas viedokļa vērtīgo lauksaimniecības zemju uzturēšana [CLC 2006/2012 zemes seguma veida "Ganības" platību izmaiņas Latvijā]	%		-3,6
	Atbalstītās LIZ pieaugums lauku blokos	%	n/n	+6

(* - BLA apakšpasākuma rādītāji, ** - 2007. gadā BVZ platība bija 65 653 ha, 2013. gadā - 72 482 ha; *** - rēķinot 5 gadu vidējo indeksa vērtību Programmas perioda sākumā un beigās)

Avots: LAND aprēķins pēc LAD lauku bloku un atbalstīto lauku telpiskajiem datiem

Programmas beigās 2013. gadā 69% no lauku bloku platībām tika atbalstīti 2. ass pasākumos. Savukārt Natura 2000 teritorijās vizmaz vienā no 2. ass pasākumiem tika atbalstīti 88% no lauku bloku platībām. Abi minētie rādītāji vērtējami kā nozīmīgi, taču zema rādītāja vērtība, t.i., 10% ir 2. ass atbalstītajām platībām ĪJT. Kopumā 2. ass pasākumos atbalstīto platību īpatsvars ir bijis nozīmīgs, lielākoties tās veido MLA pasākums, kurš saistās ar LIZ apsaimniekošanu bez specifiskiem uz videi draudzīgu metožu izmantošanu vēršiem nosacījumiem. Kā viens no MLA pasākuma aktivitātes mērķiem bija mazināt marginalizācijas tendences un riskus, t.sk., novērst zemes pamešanu un veicināt tās apsaimniekošanu. Tā kā Programmas periodam nebija iespējams iegūt atbilstošus datus par neizmantoto LIZ valstī teritoriālā griezumā, tad tika vērtētas atbalstīto platību izmaiņas. Tās programmas periodā (galvenokārt MLA teritorijās) pieaugušas par 6% (aptuveni 103 tūkst. ha). Tomēr atzīmējams, ka valstī kopumā šajā periodā būtiski samazinājies platību maksājumu atbalsta saņēmēju skaits par 23,5% (skat. 6.18.att.). 2. ass pasākumiem raksturīga salīdzinoši zema rezultativitāte attiecībā uz atbalsta saņēmēju skaitu. Tā skaidrojama ar to, ka ar Programmas pasākumiem bija plānots atbalstīt daudz vairāk saimniecības, kā arī acīmredzot sākotnēji netika prognozētas ievērojamās saimniecību struktūras izmaiņas Programmas periodā. Datu analīze par LIZ struktūras izmaiņām liecina, ka Programmas periodā samazinās līdz šim ievērojamais zālāju (ekstensīvi apsaimniekoto) platību īpatsvars, pieaugot aramzemju platībām. CLC zemes seguma veidu salīdzinājums 2006. un 2012. gadā liecina, ka ganību (t.i., ievērojamā daļā ilggadīgo zālāju pēc kultūras veidu klasifikācijas) platības samazinājušās par 4%.

Lai gan augsnes un ūdens kvalitātes rādītāji Programmas pasākumu kontekstā nav analizējami, tomēr šo rādītāju tendences Latvijā liecina par nelielu vides stāvokļa pasliktināšanos (LLU., 2014; VAAD., 2014).

6.18.attēls. Publiskais finansējums 2. ass lauksaimniecības platību maksājumos, VPM atbalstīto platību īpatsvara pieaugums* un VPM saņēmēju īpatsvara izmaiņas novados Programmas periodā)

Avots: LAND aprēķins pēc LAD datiem

Vides kvalitātes un zemes izmantošanas kvantitatīvie ietekmes rādītāji apliecina, ka Programmas periodā nav notikušas nozīmīgas vides stāvokļa izmaiņas un atbilstoši plānotajam saglabāts sākotnējais vides stāvoklis. Taču izvēlēto papildus rādītāju vērtības liecina gan par stāvokļa pasliktināšanos, gan uzlabošanos atsevišķās vides prioritātēs. Programmas periodā mazinājusies zemes pamešana un pieaugušas izmantotās LIZ platības un LAP 2007-2013 platību maksājumi daļēji ir veicinājuši lauksaimniecības zemes platību izmantošanu. Tomēr citi gan sociālekonomiskie faktori, kuri saistīti ar lauku telpas attīstību (piem., apdzīvotība, migrācijas tendences, saimniecību struktūras izmaiņas u.c.), gan atsevišķi ar vidi saistītie faktori (BVZ kvalitāte, augsnes paskābināšanās, biogēno elementu slodzes u.c.) liecina par aktuālām nevēlamām tendencēm lauku attīstībā un vides kontekstā. 2. ass pasākumos rezultativitāte saistībā ar atbalstīto platību bija augsta, t.i., mērķa platības tika lielākoties sasniegtas, taču lietderība vērtējama kā vidēja.

Ieinteresēto pušu intervijās, konstatēts, ka intervējamie Programmas devumu saistībā ar vides situācijas uzlabošanu 64% atbilžu vērtē pozitīvi. Trešdaļa intervējamo Programmas devumu novērtēja neitrāli vai pat negatīvi. Salīdzinot padziļināto interviju rezultātus ar Programmas novērtējumu pēc ietekmes rādītājiem, atzīmējams, ka intervējamie Programmas devumu vērtē pozitīvāk. Taču vides jomā ieinteresēto pušu pārstāvju sniegtajās atbildēs kopumā konstatētas līdzīgas atziņas ar novērtējumā iegūtajām. Intervējamie pauda viedokli, ka Agrovides maksājumu pasākumi ir devuši iespēju nodrošināt biotopu uzturēšanu un apsaimniekošanu, tomēr biotopu kvalitāte nav uzlabojusies. Kā uzskata intervējamie sakarā ar 2. ass kompensāciju maksājumiem ir mainījusies attieksme pret dabas aizsardzību, un Programma ir tikusi uztverta kā būtisks dabas aizsardzības instruments. Kā pozitīvs aspekts atzīmēts, ka ar TP atbalstu ir apzinātas jaunas zālāju platības. Tāpat kūtsmēsļu krātuvju modernizācija ir mazinājusi ūdens piesārņošanas riskus. Starp Programmas trūkumiem intervijās atzīmēts tas, ka Agrovides pasākumu iespēju izmantošana vērtējama kā nepietiekama. Savukārt lauku saimniecību modernizācijas pasākumā izvirzītās vides prasības nav bijušas pietiekami stingras. Kopumā tāpat kā 2. ass novērtējumā arī veiktajās intervijās lielākā daļa (87%) intervējamo atzīmēja, ka Programmai ir bijis pozitīvs ieguldījums vides stāvokļa saglabāšanā.

3. ass: Dzīves kvalitāte lauku apvidos un lauku ekonomikas dažādošana

Ass mērķa sasniegšanai īstenoti pasākumi divos apakšmērķos.

3.1.apakšmērķis – lauku ekonomikas dažādošana (dažādot un attīstīt uzņēmējdarbību lauku teritorijā)

Šajā apakšmērķī ietilpst lauku ekonomiku veicinošie pasākumi – apvienotais 3.1.2.(3.1.1.) pasākums, kā arī 3.1.3. (tūrisma) pasākums. To kopējais publiskais finansējums veido 55% no 3. ass, kā arī 8,3% no visas Programmas publiskā finansējuma.

Galvenais mērķis 3. ass pasākumu ieviešanai ir dažādot un attīstīt uzņēmējdarbību lauku teritorijā, sekmējot arī citu tautsaimniecības sektoru nozaru attīstību, jo primārās nozares, ieskaitot lauksaimniecības produktu pārstrādi (pārtikas ražošanas nozare), tiek atbalstītas ar 1. ass pasākumiem.

Pasākums *Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai (ietverot ar lauksaimniecību nesaistītu darbību dažādošana)* (3.1.2.(3.1.1.)) ir nozīmīgākais 3. ass pasākums, kuram tika izmaksāti nedaudz vairāk par pusi (51%) no 3. ass publiskā finansējuma. Pasākums realizēts ar mērķi veicināt nelauksaimnieciska rakstura uzņēmējdarbību vai nodarbinātību lauku teritorijā, atbalstot ieguldījumus šādas darbības veikšanai.

Pasākums ir integrēts, apvienojot Padomes Regulas Nr.1698/2005 piedāvāto pasākumu iespējas, turklāt ir izveidoti trīs apakšpasākumi - 3.1.2. pasākumā paredzētais

atbalsts mikrouzņēmumu radīšanai un attīstībai atbilst 3.1.2.(3.1.1.)/1 apakšpasākumam un abi pārējie apakšpasākumi atbalsta lauku saimniecību dažādošanu atbilstoši 3.1.1. pasākuma nosacījumiem. Analizējot sasniedzamos rādītāju sistēmu un to mērķa vērtības, ir jāievēro, ka finansējums pasākumam tiek noteikts kopējs, bet pārējie rādītāji katram savi, savukārt uzraudzības pārskatos pasākuma izpilde tiek dota atbilstoši 3.1.2. pasākumā paredzētajiem kopējiem rādītājiem (tas nozīmē, ka mikrouzņēmumu skaits ir kopā ar lauku saimniecību un citu atbalsta saņēmēju skaitu, skat. 6.2.3. pielikuma tabulā).

Sākotnēji publiskā finansējuma apguve šajā pasākumā bija salīdzinoši lēna – uz vidustērmiņa ziņojumu bija izmaksāti vien 7% no plānotā. Uzņēmēju aktivitāti, kā arī iespējas saņemt līdzfinansējumu projektiem būtiski ierobežoja ekonomiskā krīze. Tādēļ publiskā finansējuma apjoms pasākumam tika samazināts (gan salīdzinoši nedaudz – par 17%), kā arī tika atbalstīti visu apakšpasākumu projekti, neatkarīgi no plānotā pa apakšpasākumiem. Šo iemeslu dēļ, daudz lielākā mērā nekā plānots, tika atbalstīti 3.apakšpasākuma projekti – enerģijas ražošana. Tas radīja situāciju, kad 3,5 % no atbalsta saņēmēju skaita, kas realizēja 3.apakšpasākumu (enerģijas ražošana), izlietoja vairāk nekā pusi (54%) no publiskā finansējuma pasākumam, kurš tikai daļēji atbilst pasākuma mērķim, jo vajadzība atbalstīt enerģijas ražošanu sākotnēji netika iekļauta to vajadzību skaitā, kuras plānots apmierināt ar 3.ass pasākumiem, turklāt enerģijas ražošanā tiek veiktas ļoti finanšu ietilpīgas investīcijas nelielam uzņēmumu skaitam, kuras neparedz nozīmīgu skaitu darbavietu. Tajā pašā laikā jāatzīmē, ka 3.1.2.(3.1.1.) pasākumā bija vislielākais īpatsvars noraidīto projektu un pārtraukto saistību: pavisam pasākumā tika saņemti 3157 projektu pieteikumi, no tiem apstiprināti tikai 1775 (nedaudz vairāk par pusi), turklāt 568 no tiem (32%) vēlāk tika pārtrauktas saistības. Kā tika atzīts maksājumu aģentūrā, galvenie noraidījuma iemesli bija pretendenta un projekta ietvaros paredzēto aktivitāšu neatbilstība atbalsta saņemšanas nosacījumiem, drošu finanšu vadības principu un iepirkuma procedūras nosacījumu neievērošana, grūtībās nonākuša uzņēmuma pazīmes. Savukārt saistību pārtraukšanas galvenie iemesli bija nepietiekams finansējums projekta īstenošanai, neiekļaušanās projekta īstenošanas termiņos un projektu saistību pārtraukšana projektu uzraudzības laikā, jo netika izpildīti pasākumu nosacījumi - galvenokārt netika sasniegti projektos izvirzītie mērķi un rezultatīvie rādītāji.

Minēto iemeslu dēļ, neraugoties uz lielo aktivitāti projektu pieteikšanā, reāli atbalstīto uzņēmumu skaits bija salīdzinoši neliels, līdz ar to apjomīgo enerģijas ražošanas projektu īstenošana šajā pasākumā daļēji bija saistīta ar citu nozaru uzņēmumu salīdzinoši nelielo aktivitāti līdzekļu apgūvē. Redzot situācijas attīstību, atbalstīt plānoto mikrouzņēmumu skaits programmas izpildes gaitā tika samazināts no 2625 līdz 1000, kas arī tika izpildīts par 85%. Otrajā apakšpasākumā (dažādošana) atbalstāmo uzņēmumu skaits netika būtiski samazināts (no 800 uz 720), un šajā apakšpasākumā ir būtiska neizpilde, jo atbalstīti tikai 235 uzņēmumi. Arī enerģijas ražošanā atbalstīts mazāk uzņēmumu nekā bija plānots (attiecīgi 40 un 55), taču ar ievērojami lielāku vidējo finansējumu, tādēļ plānotais investīciju apjoms enerģijas ražošanā pārsniegts 2,6 reizes.

Tā kā salīdzinājumā ar plānu būtiski lielāka daļa publiskā finansējuma tika novirzīti enerģijai ražošanai, ievērojami mazākā mērā tika atbalstīta mikrouzņēmumu radīšana un attīstība (1. apakšpasākums), kā arī dažādošana (2. apakšpasākums) – šajos apakšpasākumos plānotais investīciju apjoms izpildīts tikai attiecīgi par 66% un 20%. Lai turpmāk uzlabotu

finansējuma apguvi šāda veida pasākumos, ir lietderīgi pārskatīt esošos nosacījumus un prasības, ņemot vērā, ka nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības atbalsta pasākumu nosacījumus lauku teritorijās ir ieteicams veidot pietiekami vispārinātus un atbalstāmo nozaru spektru – pietiekami plašu, lai ikvienā teritorijā varētu izmantot lauku attīstības programmu pasākumus sev piemērotākajā veidā sinerģijas veidošanai.⁵⁸

Pasākuma rezultāti un ietekme

Rezultāta un ietekmes rādītāji 3.1.2.(3.1.1.) pasākumam apkopoti 6.29.tabulā.

Šajā pasākumā rādītāji un to vērtības ir noteikti gan pasākuma, gan apakšpasākumu līmenī. Tomēr PSM metodes specifikas dēļ to nebija iespējams pielietot apakšpasākumu līmenī, tādēļ attiecīgie rādītāji, kuru aprēķinos izmantota šī metode, ir aprēķināti tikai pasākuma kopā. Arī LAD uzraudzības tabulās sniegtā informācija attiecas uz pasākumu kopā, tādēļ rezultātu un ietekmes kvantitatīvais novērtējums veikts tikai visam pasākumam kopā.

Rezultāta rādītāja *nelauksaimnieciskās bruto pievienotās vērtības pieaugums atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos* sasniegtā vērtība 3.1.2.(3.1.1.) pasākumā, saskaņā ar veikto novērtējumu, ir 27,8 milj. EUR. Tas ir 86% no plānotās vērtības, taču tikai 71% no ieteiktās vērtības. Līdz ar to redzams, ka vidējā atdeve atbalsta saņēmēju līmenī bijusi pieticīga.

Vēl pieticīgāki pasākuma rezultāti ir darbavietu radīšanas ziņā. Programmas sākotnējais plāns bija ļoti optimistisks, paredzot izveidot vairāk nekā 10 tūkst. bruto darbavietu. Gala redakcijā tas tika samazināts gandrīz divkārt, taču pēc novērtētāju veiktā aprēķina radīto darbavietu skaitam būtu jābūt vēl par trešdaļu mazākam - 3900 bruto darbavietas. Saskaņā ar atbalsta saņēmēju datiem reāli radīto darbavietu ir tikai 1671, kas ir 28% no LAP 2007-2013 plānotā un 43% no vērtības, kas aprēķināta, saskaņojot apakšpasākumos plānotos rādītājus atbilstoši vidējiem ieguldījumiem vienas darbavietas izveidošanai.

Sakarā ar pasākuma specifiku, tika ieviesti papildus rezultāta rādītāji, lai labāk novērtētu tā ieguldījumu.

Programmas rezultāta papildus rādītāju *Jaunie uzņēmumi, kuras dibinājuši vīrieši (sievietes)* neizpilde saistīta daļēji ar to, ka kopsummā nav iekļauti visi uzņēmumi (iekļauti tikai 253 uzņēmumi no 329 uzņēmumiem, kuri pavisam atbalstīti aktivitātē *Jaunu uzņēmumu radīšana*). Tomēr arī minētais kopskaits (329) veido tikai nedaudz virs 50% no plānotā jaunradīto uzņēmumu kopskaita – 600.

Novērtēšanas papildus novērtēšanas rādītājs *Investīciju spēju radīt pievienoto vērtību* raksturo veikto ieguldījumu atdevi. To mēra ar papildus bruto pievienoto vērtību programmas periodā uz vienu ieguldītā publiskā finansējuma un kopējā investīciju apjoma vienību atbalstītajos uzņēmumu projektos. Šis rādītājs 3.1.2.(3.1.1.) pasākumā sasniedz attiecīgi 29% un 14%. Minētais īpatsvars ir uzskatāms par ļoti zemu – pat lauksaimniecības pasākumos tas ir augstāks.

⁵⁸ LVAEI LANN (2014.) Lauku attīstības programma 2007-2013. Ekonomikas dažādošanas pasākumu izpēte laukos. 56 lpp..

6.29.tabula. Rezultāta un ietekmes rādītāji 3.1.2.(3.1.1.). pasākumam

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība	Izpilde %
Rezultāta	Nelauksaimnieciskās bruto pievienotās vērtības palielinājums atbalstītajos uzņēmumos, EUR	milj. EUR	32,2	27,8	86%
	Kopējais izveidoto darba vietu skaits	skaits	5 920	1 671	28%
Rezultāta papildus	Jaunie uzņēmumi, kurus dibinājuši vīrieši	skaits	450	178	40%
	Jaunie uzņēmumi, kurus dibinājušas sievietes	skaits	150	75	50%
Rezultāta papildus novērtēšanas	Papildus bruto pievienotā vērtība uz vienu ieguldītā publiskā finansējuma un kopējā investīciju apjoma vienību atbalstītajos uzņēmumu projektos	%	n/n	26 / 13	n/n
Rezultāta papildus novērtēšanas	Uzņēmumu skaits, kuri izveidojuši enerģijas ražošanu no biomasas	skaits	n/n	38	n/n
	Atbalstītajās saimniecībās saražotās enerģijas daudzums	tūkst. MWh	n/n	685,7	n/n
	Atbalstītajās saimniecībās pārdotās enerģijas daudzums	tūkst. MWh	n/n	645,5	n/n
Ietekmes	Neto papildus pievienotā vērtība pirktspējas līmenī	milj. PSL	56,3	29,6	53%
	Neto papildus izveidoto darbavietu skaits pilnā darbalaika ekvivalentā	GDV	4 560	717	16%

Piezīme: n./n –nav noteiktas

Avots: LAD dati un LAND aprēķini

Ievērojot, ka nozīmīga daļa pasākuma līdzekļu tika atvēlēti enerģijas ražošanai no biomasas, vairāki rezultāta rādītāji ir veltīti specifiski šim apakšpasākumam. Tajā, saskaņā ar LAD datu bāzes informāciju, ir ziņas par 38 uzņēmumiem, kas pēdējā pārskata gadā (2014.) ražo enerģiju. Pavisam pārskata periodā (pēc projektu realizācijas līdz 2014. g. ieskaitot) šie uzņēmumi saskaņā ar pieejamiem datiem ir saražojusi 685,7 tūkst. MWh elektroenerģijas, no tās 94% ir pārdota. Turklāt ir saražota arī siltumenerģija 412,5 tūkst. MWh apjomā. No tās ir realizēta mazāka daļa – 51%.

Pasākuma **ietekmi** mēra ar diviem ietekmes rādītājiem – *ekonomisko izaugsmi* un *nodarbinātības veicināšanu*. Aprēķinātā 3.1.2.(3.1.1.). pasākuma ietekme uz ekonomisko izaugsmi ir novērtēta 29,6 milj. EUR (PSL) vērtībā, kas ir tikai 53% no programmā noteiktās plānotās vērtības, un 47% no ieteiktās vērtības.

Līdz ar to var secināt, ka pasākuma rezultativitāte attiecībā uz ekonomisko izaugsmi ir 47% no mērķa līmeņa, un arī pasākuma lietderība attiecībā pret ekonomisko izaugsmi sasniedz 47% no plānotā, jo plānotais finansējums ir izmaksāts pilnā apmērā.

Pasākuma tiešā ietekme uz nodarbinātību pilna laika vienībās novērtēta ar 717 GDV, kas ir tikai 16% no plānotā un 41% no koriģētās (ieteiktās) vērtības. Tas nozīmē, ka pasākuma rezultativitāte un lietderība attiecībā pret nodarbinātības radīšanu ir sasniegta 41% līmenī.

Pasākuma salīdzinoši vājos rezultātus daļēji ietekmēja ekonomiskās krīzes rezultātā notikušī ekonomiskās aktivitātes samazināšanās laukos, jo atšķirībā no lauksaimniecības un

pārtikas ražošanas, kur krīzes ietekme bija īslaicīga, daudzās citās nozarēs tās ietekme bija krietni ilgstošāka vai ir izjūtama joprojām (piemēram, iekšējā pieprasījuma samazinājums sarukušā iedzīvotāju skaita dēļ daudzos Latvijas novados).

Plānotā jaunradīto darbavietu skaita neizpilde ir saistīta gan ar izmaiņām pasākuma realizācijā, salīdzinot ar plānoto (finansējuma izmaiņas pa apakšpasākumiem), gan ar to, ka atbalsts netika tieši mērķēts uz darbavietu radīšanu. Krīzes un pēckrīzes situācijā uzņēmumi nebija ieinteresēti veidot jaunas darbavietas, lai tādējādi nepalielinātu izmaksas. Līdzšinējos pētījumos kā viens no aspektiem, kas kavē uzņēmējdarbības un nodarbinātības attīstību laukos, tiek minēta esošā nodokļu politika, tajā skaitā lielais darbaspēka nodokļu īpatsvars⁵⁹, kā arī specifisku nodokļu atlaistu trūkums uzņēmējdarbībai mazāk pievilcīgos lauku teritorijās⁶⁰.

Ietekmes rādītāju lielumu negatīvi ietekmēja arī pašsvars, kurš šajā pasākumā saskaņā ar aprēķiniem ir visai augsts – 32%. Tas nozīmē, ka ap trešdaļu investīciju tiktu veiktas arī bez pasākuma atbalsta.

Pasākumam ir nozīmīga pozitīva netiešā ietekme (sviras efekts) uz pasākuma dalībnieku tēriņu kopējo pieaugumu, pasākumam inducējot pasākuma dalībnieku tēriņu pieaugumu.

Pasākums ir nepieciešams, ņemot vērā tā mērķus un atbalsta saņēmēju loku – lauku saimniecības un mikrouzņēmumus. Tā realizācijā ir nepieciešams daudz lielāks akcents uz darbavietu radīšanu, jo LAP 2007-2013 projektos tā nebija noteikta prasība, bet tikai viens no iespējamiem mērķiem, nesaistot plānoto darbavietu skaitu ar saņemto publisko finansējumu. Būtu jāpārskata atbalsts enerģijas ražošanai no lauku attīstības programmu līdzekļiem, jo tādējādi tiek atņemti resursi citiem, finansiāli mazāk ietilpīgiem projektiem, turklāt “zaļās” enerģijas ražošana jau tiek atbalstīta caur obligātā iepirkuma komponenti elektroenerģijas cenā. Iepriekš veiktie novērtējumi rāda, ka ir racionāli veidot biogāzes stacijas dzīvnieku valsts atkritumu utilizācijai (paredzot noteiktu jaudu atbilstoši šādu atkritumu faktiskajam daudzumam), taču nav racionāli sniegt atbalstu tādu staciju izveidei, kuru darbības nodrošināšanai nepieciešams speciāli audzēt enerģijas kultūras, ar tām aizņemot lauksaimniecības zemi. Turklāt biogāzes ražošana nav noslēgts bezatkritumu cikls, jo nav līdz galam atrisināts digestāta utilizācijas jautājums. Savukārt plašāk būtu atbalstāmi dažādi laukos nepieciešamie pakalpojumi, tai skaitā izglītība, pakalpojumu sniegšana lauksaimniekiem u.c. Atbalsts biogāzes ražošanai negatīvi vērtēts arī no iesaistīto partneru puses.

Pasākums *Tūrisma aktivitāšu veicināšana* (3.1.3.) ieviests ar mērķi veicināt neluksaimnieciskās aktivitātes lauku apvidū, attīstot un pilnveidojot lauku tūrismu un ar tūrismu saistītos pakalpojumus un infrastruktūru. Arī šis pasākums saistīts ar lauku ekonomikas dažādošanu.

Netika paredzēta jaunu tūrisma mītņu izveidošana, bet gan tikai esošo attīstība, to pamatojot ar iepriekš izveidoto mītņu lielo skaitu un tūristu arvien augstākām kvalitātes prasībām. Tas bija pamatoti, lai palielinātu līdzekļu izlietošanas efektivitāti.

Pasākuma realizācijas sākotnējo posmu ievērojami apgrūtināja ekonomiskā krīze, kuras laikā strauji samazinājās pieprasījums pēc tūrisma pakalpojumiem. Līdz ar to

⁵⁹ LLU (2013). Darbaspēka nodokļu analīze lauksaimniecībā. Pētījuma atskaite. 84 lpp.

⁶⁰ LVAEI LANN (2014.) Lauku attīstības programma 2007-2013. Ekonomikas dažādošanas pasākumu izpēte laukos. 56 lpp.

pasākuma nosacījumos un pieejamā finansējuma apjomā tika izdarītas izmaiņas. Tika palielinātas pasākuma īstenošanas iespējas novadiem, kuru teritorijas ietilpa bijušajā Rīgas rajonā, bet nerobežojas tieši ar Rīgas pilsētu, kā arī, nosakot vienotu atbalsta intensitāti visām aktivitātēm visā atbalsta teritorijā. Tas radīja stimulu attīstīt tūrisma mītnes pilsētu un jūras tuvumā, t.i., tajās vietās, kur objektīvu nosacījumu dēļ pēc tām ir lielāks pieprasījums. Finansējuma samazinājums tika pamatots ar iepriekšējos plānošanas periodos sasniegto piedāvājuma piesātinājumu tirgū, kā arī izvērtējot sektora kapacitāti izmantot līdzekļus. Tajā pašā laikā pasākuma atbalstāmo aktivitāšu loks tika paplašināts, tajās iekļaujot naktsmītņu izveidi un energoefektivitātes paaugstināšanas investīcijas lauku tūrisma mītnēs.

Publiskais finansējums šajā pasākumā ir izmantots gandrīz pilnībā (98% apmērā), bet tas ir tikai 32% no sākotnēji plānotās summas, jo plānotais publiskais finansējums šim pasākumam tika samazināts trīs reizes. Atbalstīto tūrisma aktivitāšu ir vairāk, nekā bija plānots, kas liecina, ka pārsvarā tika realizētas neliela apjoma aktivitātes. Savukārt kopējā investīciju apjoma izpilde 88% apmērā ir skaidrojama ar to, ka plānotais rādītājs atbilda 40% atbalsta intensitātei, taču faktiski 4. un 5. aktivitātē tā bija 50%, līdz ar to vidējā atbalsta intensitāte sasniedza gandrīz 50%. Šī iemesla dēļ privātā finansējuma apjoms bija mazāks par plānoto.

Ievērojami mazākā apjomā nekā plānots, tika veiktas investīcijas vides aizsardzībā, jo šī aktivitāte uzņēmējiem nebija prioritāte.

Pasākuma rezultāti un ietekme

Programmas 3.1.2.(3.1.1.) pasākuma rezultāta un ietekmes rādītāji apkopoti 6.30.tabulā.

6.30.tabula. Rezultāta un ietekmes rādītāji 3.1.3. pasākumam

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība	Izpilde %
Rezultāta	Nelauksaimnieciskās bruto pievienotās vērtības palielinājums atbalstītajos uzņēmumos	tūkst. EUR	n/n	2 444	n/n
	Kopējais izveidoto darba vietu skaits	skaits	120	227	189%
	Papildus tūristu vizīšu skaits	skaits	19 900	n.d.	n.d.
Rezultāta papildus novērtēšanas	Papildus bruto pievienotā vērtība uz vienu ieguldītā publiskā finansējuma un kopējā investīciju apjoma vienību atbalstītajos uzņēmumu projektos	%	n/n	29 / 13	n/n
Ietekmes	Neto papildus pievienotā vērtība pirktspējas līmenī	tūkst. PSL	3 700	3 820	103%
	Neto papildus izveidoto darbavietu skaits pilnā darbalaika ekvivalentā	GDV	80	82	103%

Avots: LAD dati un LAND aprēķini

Pasākuma rezultāti attiecībā uz *nelauksaimnieciskās bruto pievienotās vērtības pieaugumu atbalstītajās saimniecībās/uzņēmumos* ir līdzīgā līmenī kā 3.1.2.(3.1.1.) pasākumā – to aprēķinātā atdeve pret publisko finansējumu veido 29%, bet pret ieguldījumu 13%. Šajā pasākumā gan nav norādīta sasniedzamā vērtība.

Rezultāta rādītājs *Kopējais izveidoto darbavietu skaits* šajā pasākumā gan pārsniedz plānoto gandrīz divkārt, tomēr, pārrēķinot attiecībā pret ieguldīto finansējumu, atklājas, ka pārsniegums ir radies tādēļ, ka šajā pasākumā tas tika pieticīgi plānots. Pieņemot, ka

līdzīgiem ieguldījumiem šajā pasākumā jārada tikpat daudz darbavietu kā 3.1.2.(3.1.1.) pasākumā, darbavietas radītas tikai 72% apmērā no ieteiktā līmeņa. Tomēr tas ir labāks rezultāts nekā 3.1.2.(3.1.1.) pasākumā, kur atbilstošais rādītājs bija 43% no ieteiktā.

Rezultāta rādītāju *Papildus tūristu vizīšu skaits* nevarēja aprēķināt, jo nav zināms attiecīgais rādītājs pirms projekta.

Pasākuma **ietekmi** mēra ar diviem ietekmes rādītājiem – *ekonomisko izaugsmi* un *nodarbinātības veicināšanu*. Aprēķinātā 3.1.3. pasākuma ietekme uz ekonomisko izaugsmi ir novērtēta 3 820 tūkst. EUR (PSL) vērtībā, kas atbilst programmā noteiktai plānotajai vērtībai, taču par 11% atpaliek no ieteiktās vērtības.

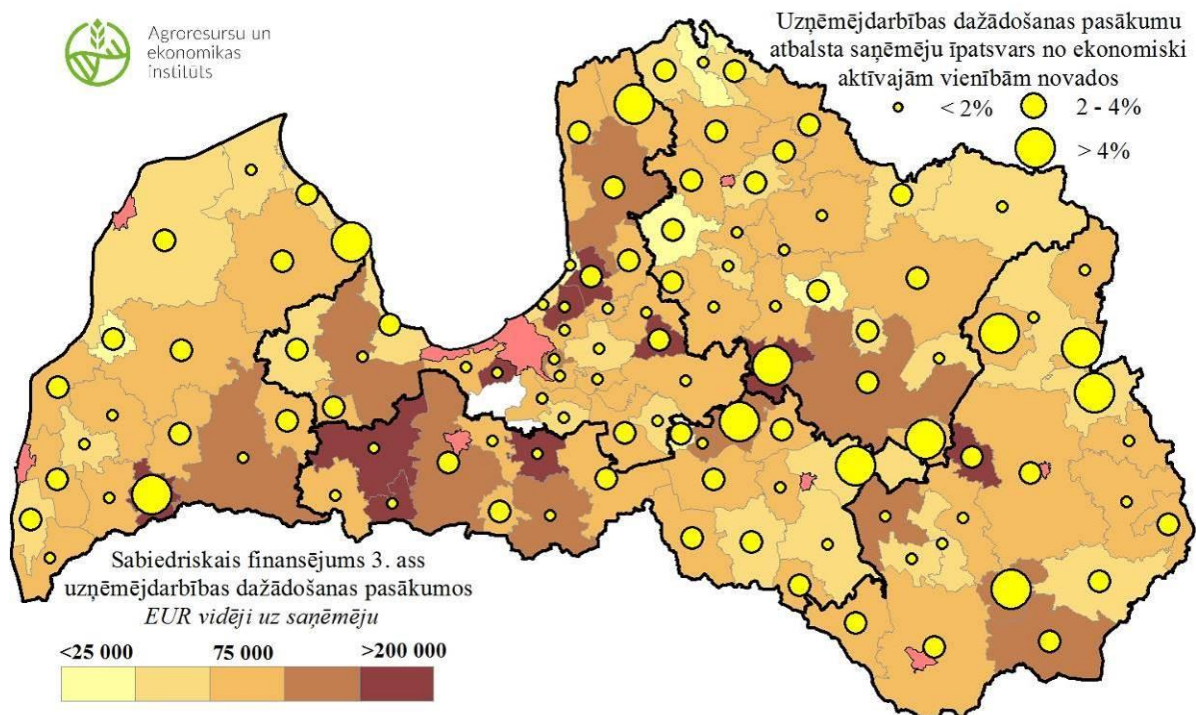
Līdz ar to var secināt, ka pasākuma mērķis attiecībā uz ekonomisko izaugsmi, ja ņem vērā ieteikto vērtību, nav sasniegts, un pasākuma rezultativitāte attiecībā uz ekonomisko izaugsmi ir 89% no mērķa līmeņa, un pasākuma lietderība attiecībā pret ekonomisko izaugsmi 91% no plānotā, jo plānotais finansējums ir izmaksāts 98% apmērā.

Pasākuma tiešā ietekme uz nodarbinātību pilna laika vienībās novērtēta ar 82 GDV, kas sasniedz Programmā plānoto, taču būtiski atpaliek no koriģētās (ieteiktās) vērtības – no tās sasniegti tikai 54%. Vidēji katrs atbalsta saņēmējs palielinājis nodarbinātību par 0.46 GDV. Atšķirībā no 3.1.2.(3.1.1.) pasākuma, 3.1.3. pasākums nerada pašsvara zudumus, jo, palielinoties pielīdzināto atbalsta saņēmēju akumulētajām investīcijām, pielīdzināto nesaņēmēju veiktās bruto investīcijas samazinās. Atbalsta nesaņemšanas gadījumā pasākuma dalībnieki nebūtu veikuši līdzīgas investīcijas.

Pasākuma netiešā ietekme (sviras efekts) uz pasākuma dalībnieku tēriņu kopējo pieaugumu ir ievērojama, pasākumam radot ievērojamu pasākuma dalībnieku tēriņu pieaugumu.

Pasākums kopumā ir uzskatāms par veiksmīgi realizētu. Turpmāk var tikt izskatīta iespēja šādu pasākumu apvienot ar citu nelauksaimniecisko aktivitāšu atbalstu, neizdalot atsevišķā pasākumā.

3.ass uzņēmējdarbību veicinošo pasākumu (3.1.2.(3.1.1.) un 3.1.3. pasākums) realizācija novados apkopota 6.19.attēlā. Pozitīvi vērtējams, ka šie pasākumi ir realizēti gandrīz visos novados, turklāt ar samērā vienmērīgu intensitāti visā Latvijas teritorijā. Tas tika veicināts ar pasākumu atlases kritērijiem.

6.19.attēls. 3.ass uzņēmējdarbības pasākumu realizācija novados: Atbalsta saņēmēju īpatsvars ekonomiski aktīvo vienību skaitā un vidējais atbalsta apjoms uz saņēmēju 3.1.2.(3.1.1.) un 3.1.3. pasākumos

Avots: Autoru izveidots no LAD datiem

Tomēr kopējais atbalstu saņēmušo uzņēmumu skaits, gan to īpatsvars esošo ekonomiski aktīvo tirgus statistikas vienību skaitā (skaidrojums sniegts 3.1.2.p.) ir vērtējams kā mazs.

Iesaistīto pušu vērtējumā, ekonomikas dažādošanas pasākumi ir devuši iespēju saimniecību pārprofilēšanai un mājražošanas attīstībai. Kā negatīvs faktors tiek atzīmēts, ka nav sniegts atbalsts ar lauksaimniecību saistītajiem pakalpojumiem. Tas tiek skaidrots ar to, ka atbalsts sniegts 1.ass ietvaros kooperatīviem, lai veicinātu to attīstību. Tomēr, ņemot vērā, ka lielākā daļa no lauku saimniecībām ir ekonomiski mazas, kurām nav izdevīgi uzturēt savu tehniku, tieši lauksaimniecības pakalpojumu pieejamības palielināšana ir viens no svarīgākajiem pasākumiem mazo saimniecību attīstības sekmēšanai. Tādēļ šis ierosinājums ir ņemams vērā. Tiek atzīmēts arī, ka lielajām saimniecībām diversifikācijas iespējas ir bijušas labākas, tādēļ attīstība nav bijusi līdzsvarota. Ekonomikas dažādošanas iespējas laukos ir cieši saistītas ar attiecīgās teritorijas apdzīvotību, tādējādi ekonomikas dažādošana ir notikusi tikai atsevišķās teritorijās.

No aprakstītā vērtējuma var secināt, ka diversifikācijas iespējas būtu vairāk jāpielāgo nelielo saimniecību vajadzībām, iespējams, izveidojot līdzīgu atbalsta veidu kā tas bija 1.4.1 pasākumā “Atbalsts daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizācijai”. Būtībā nelielām saimniecībām lielākas perspektīvas ir saskatāmas tieši ārpus primārās lauksaimnieciskās ražošanas, tām attīstot dažādu nišas produktu ražošanu ar augstu pievienotu vērtību, kā arī pakalpojumu sniegšanu.

3.2. apakšmērķis – dzīves kvalitātes uzlabošana lauku apvidos (uzlabot esošo lauku infrastruktūru)

No šī apakšmērķa tika realizēti 3.2.1. pasākums un nelielā apmērā 3.2.3. pasākums. Šim apakšmērķim tika atvēlēti 45% no 3. ass publiskā finansējuma, tātad līdzekļi apmēram

līdzīgās daļās atvēlēti uzņēmējdarbības un infrastruktūras attīstībai laukos. Šo pasākumu novērtēšanai bez kvantitatīvajiem rezultātiem lielā mērā izmantotas arī kvalitatīvās metodes.

Pasākums ***Pamatpakalpojumi ekonomikai un iedzīvotājiem*** (3.2.1.) tika ieviests ar mērķi veicināt publiskās infrastruktūras kvalitātes uzlabošanos lauku teritorijās apdzīvotības saglabāšanai. Atbalsta saņēmēji bija pašvaldības.

Šis pasākums būtiski atšķiras no iepriekš analizētajiem, jo tajā tiek veiktas nevis investīcijas uzņēmējdarbībā, bet tiek sakārtota vide, lai sekmētu iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanos. Kā iepriekš (5.nod.) norādīts, šo ieguldījumu rezultātus un ietekmi ir sarežģīti izmērīt, taču iznākuma rādītāji labi raksturo ieguldījumu veidu un apmēru.

Kopējais investīciju apjoms izpildīts tikai par 86% tādēļ, ka 2009. gadā tika palielināta atbalsta intensitāte no 75% līdz 90%, lai stimulētu pašvaldības izmantot fonda līdzekļus. Līdz ar to vidējā atbalsta intensitāte plānoto 75% vietā faktiski bija 86,2%. Tomēr pasākuma mērķi tika sasniegti, jo visi rezultatīvie rādītāji, kas liecina par pasākuma apjomu, ir izpildīti ar uzviju. Īpaši aktīvi tika rekonstruēti saietu nami, sporta un kultūras objekti u.c., kuru skaits 6 reizes pārsniedz plānoto. Dati par rekonstruēto ēku un laukumu platību nav uzskatāmi par korektiem, jo, veicot to detalizētu pārbaudi, atklājas, ka daudzviet norādītā rekonstruētā platība ir lielāka nekā pašvaldības valdījumā esošo objektu kopējā platība, u.c. neatbilstības. Turklāt šajās platībās ir iekļauta laukumu labiekārtošana u.tml. darbi, kuru izmaksas uz platības vienību nav samērojamas ar ēku būvniecības un rekonstrukcijas izmaksām. Iznākumi liecina arī par piesardzīgu plānošanu, jo faktiski par piešķirtajiem līdzekļiem varēja apgūt ievērojami vairāk.

Rezultāta un ietekmes rādītāji ir apkopoti 6.31.tabulā.

Rezultāta rādītājs *Lauku iedzīvotāju skaits, kuri gūst labumu no uzlabotiem pakalpojumiem* ir LAD aprēķināts. Tajā ir ieskaitīti visi lauku iedzīvotāji, kuru pašvaldībās ir realizēts pasākums. Lai detalizētāk izvērtētu pasākuma ietekmi uz lauku iedzīvotājiem, tika veikts speciāls dzīves kvalitātes pētījums (2011. un 2016. gados), kā arī ieviesti papildus rādītāji.

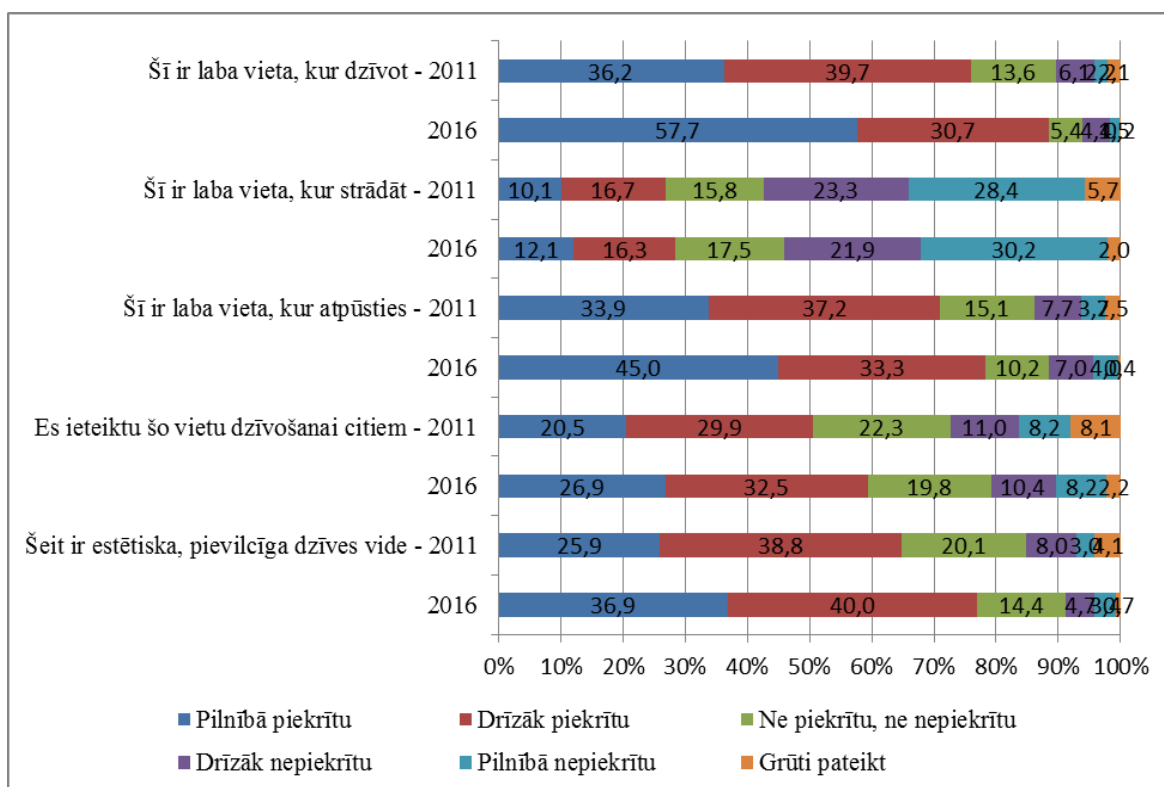
Papildu novērtēšanas rādītāju *Iedzīvotāju apmierinātības līmenis* veido vairākas komponentes. Dzīves kvalitāte ir vērtēta ar dažādiem aspektiem, veicot iedzīvotāju aptauju un salīdzinot 2011. un 2016. gada rezultātus (skat. 6.2.pielikumu).

6.31.tabula. Rezultāta un ietekmes rādītāji 3.2.1. pasākumā

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība	Izpilde %
Rezultāta	Lauku iedzīvotāju skaits, kuri gūst labumu no uzlabotiem pakalpojumiem	skaits	500 000	720 655	144%
	Piekļuves pie interneta palielinājums lauku apvidos	cilvēku skaits	500 000	n.d.	n.d.
Rezultāta papildus novērtēšanas	Iedzīvotāju apmierinātības līmenis	%	n/n	70 (skat. aprakstu)	n/n
	Siltumenerģijas lietotāju mājsaimniecību skaita pieaugums	skaits	n/n	2 080	n/n
Ietekmes	Neto papildus pievienotā vērtība pirkspējas līmenī	tūkst. PSL	12 000	27 670	230%
	Neto papildus izveidoto darbavietu skaits pilnā darbalaika ekvivalentā	GDV	700	8	1%

Avots: LAD dati un LAND aprēķini

Veiktā iedzīvotāju aptauja parādīja, ka respondentu vērtējumā par dzīvesvietu saglabājas tendences, kas iezīmējās jau 2011. gada aptaujā. Atbildes uz jautājumu par dzīves vietas raksturojumu liecina, ka, lai gan respondenti visumā ir apmierināti ar dzīves vietu kā mītnes un atpūtas vietu, tomēr viņi nav apmierināti ar darba iespējām šajā vietā. Lielākā daļa respondentu joprojām novērtē dzīves vietu kā dzīvošanai un atpūtai labu, estētiski pievilcīgu. Turklāt apmierinātība ar dzīvesvietu kā mītnes vietu (skat. 6.20.att.) ir ievērojami pieaugusi – 57,7% (pilnībā piekrītu) un 30,7% (piekrītu) respondentu dzīvesvietu kā ļoti labu vietu dzīvošanai ir vērtējuši 2016. gadā salīdzinot ar 36,2% (pilnībā piekrītu) un 39,7% (piekrītu) respondentu 2011. gada aptaujā. Savukārt ar darba iespējām dzīvesvietā joprojām respondenti ir mazāk apmierināti – 28,4% respondentu pilnībā piekrīt vai piekrīt apgalvojumam “šī ir laba vieta, kur strādāt” 2016. gadā un 26,8% respondentu 2011. gadā. Samērā stabils saglabāties to respondentu īpatsvars, kas drīzāk nepiekrīt vai pilnībā nepiekrīt šim apgalvojumam – 51,7% 2011. gadā un 52,1% respondentu 2016. gada aptaujā. Pieaudzis arī to respondentu īpatsvars, kas vērtē dzīvesvietu kā estētisku, pievilcīgu dzīvesvidi – no 64,7% 2011. gadā uz 76,9% 2016. gadā. Pieaudzis arī to respondentu skaits, kas ieteiktu dzīvesvietu kā piemērotu dzīvošanai citiem – no 51,4% 2011. gadā uz 59,4% 2016. gadā.

6.20.attēls. Respondentu atbildes uz jautājumu “Domājot par vietu, kurā Jūs dzīvojat, cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat šādiem apgalvojumiem?”

*2011. gada dati, N=2008; ** 2016. gada dati, N=1031

Avots: Iedzīvotāju aptauju dati (LAND)

Pieaugusi respondentu apmierinātība ar iespējām apmeklēt dažādus kultūras pasākumus. Ja 2011. gadā “pilnīgi apmierināti” un “drīzāk apmierināti” bija 46% respondentu, tad 2016. gada aptaujā šādas atbildes sniedza 66,9% respondentu. Ņemot vērā, ka 3.2.1. pasākumā sabiedriskā finansējuma lielāko daļu veidoja ieguldījumi kultūras objektos, šīs izmaiņas lielā mērā saistāmas ar LAP 2007-2013 ieguldījumu.

Respondentu atbilžu uz jautājumu “*Cik apmierināts vai neapmierināts Jūs esat ar savu pašreizējo dzīvi kopumā?*” sadalījums liecina, ka lielākā daļa respondentu ir “drīzāk apmierināti” (53,3%) un “ļoti apmierināti” (16,3%), to kas ir “drīzāk neapmierināti” (9,6%) un “ļoti neapmierināti” (2,5%) ir salīdzinoši maz.

Novērtējot dažādas iespējas un pakalpojumu pieejamību dzīvesvietā, respondentu atbildes uz jautājumu “*Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūs apmierina vai neapmierina dažādas jomas pilsētā, pagastā vai novadā, kurā Jūs dzīvojat?*” liecina, ka daudzās jomās apmierinātības līmenis ir ļoti augsts. Daļa respondentu ir pilnībā apmierināti un apmierināti ar apkārtni, dabu ainavu (89,2%), telefona sakaru kvalitāti (88,2%), ar televīzijas signāla kvalitāti/iespēju uztvert televīziju (85,9%) apkārtējās vides (gaisa, ūdens) kvalitāti (81,7%). Savukārt viszemākā apmierinātība ir ar ielu un ceļu stāvokli, kā arī ar iespēju atrast piemērotu mājokli. Pilnībā apmierināti vai drīzāk apmierināti ar ceļu, ielu stāvokli ir tikai 33,5% respondentu, ar iespējām atrast savām vajadzībām atbilstošu mājokli – 35,8%.

Apkopojot respondentu atbildes uz atvērto jautājumu “*Lūdzu, pastāstiet, kādi pēdējo 3 gadu laikā ir bijuši galvenie uzlabojumi Jūsu dzīves vietā (pilsētā, pagastā, novadā)?*”, respondenti visbiežāk minēja uzlabojumus, kas saistīti ar lauku infrastruktūras uzlabojumiem:

- parku, apkārtnes, pagalmu, vides objektu (soliņu, norāžu) labiekārtošana - 38,7%;
- dažādu sabiedrisko būvju remonts un siltināšana – 37,6%;
- ceļu, ielu, ietvju remonts un asfaltēšana – 32,3%;
- dažādu skolu būve vai remonts - 17,3%.

Vēl pie nozīmīgākajiem uzlabojumiem ir minēta dažādu kultūras infrastruktūras objektu (estrādes, kultūras namu) būve vai remonts – 16,7% (kultūrvēstures mantojums), ūdensapgādes un kanalizācijas saimniecības objektu būve vai remonts – 14,7% (vides aizsardzība).

Lai noskaidrotu respondentu vēlmes, tika uzdots atvērtais jautājums “Kādi trīs vissvarīgākie darbi būtu jāveic, lai padarītu Jūsu dzīves vietu (pilsētu, pagastu, novadu) pievilcīgāku dzīvošanai (tādiem cilvēkiem kā Jūs)?” Apkopojot atbildes uz šo jautājumu, pirmajā vietā izvirzījās ceļu, ielu, ietvju remonts un asfaltēšana (lauku infrastruktūras uzlabojumi), ko pieminēja 44,7% respondenti, otrajā vietā 24,2% respondentu minēja jaunu darba vietu radīšanu (to varētu klasificēt kā uz lauku ekonomiku attiecināmu darbu). Respondenti pārsvarā minējuši darbus, kas saistīti ar lauku infrastruktūras uzlabojumiem, vides atpūtai uzlabošanu u.tml. Samērā neliels respondentu skaits starp vissvarīgākajiem veicamajiem darbiem min pasākumus, ko varētu attiecināt uz uzņēmējdarbības veicināšanu - jaunu veikalu un kafejnīcu atvēršana (8,9%), sabiedriskā transporta pieejamības nodrošināšana (7,1%). Daļa respondentu - 3,9% nekonkretizējot min pasākumus, kas vērsti uz uzņēmējdarbības attīstību un veicināšanu.

Iespējams, lielāko daļu ar savu dzīvi kopumā ļoti vai drīzāk apmierināto lauku iedzīvotāju veido gados vecāki cilvēki un dažādu veidu pensiju saņēmēji – cilvēki bez lielām ambīcijām dzīvē. Gados vecāki cilvēki ļoti bieži savas ekonomiskās aktivitātes samazina, jo pensija nodrošina kaut nelielus, bet regulārus un stabilus naudas ienākumus. Daudzās valstīs iedzīvotāji pēc aiziešanas pensijā pārceļas uz “lētākiem rajoniem”. Latvijā nav veikti plaši pētījumi par dzīves stila izmaiņām, kas saistītas ar dažādiem cilvēka dzīves posmiem, tomēr iespēja optimizēt ienākumu un izdevumu samēru pārceļoties dzīvot no pilsētas uz laukiem vai mazpilsētām varētu kļūt arvien populārāka. Šai lauku iedzīvotāju daļai sakopta un veselīga dzīves vide varētu būt svarīgāka par iespējām atrast darbu vai veidot savu uzņēmumu. Lai pārliecinātos par šī pieņēmuma patiesumu, būtu jāveic plašāka izpēte.

Kaut arī pasākums tieši nesaistās ar ekonomisko attīstību, tomēr tam ir plānoti ekonomiskās ietekmes rādītāji. Tos iespējams novērtēt tikai netieši, jo tiešie atbalsta saņēmēji ir pašvaldības, un ieguldījumi nav tieši saistīti ar uzņēmējdarbību. Tādēļ ekonomiskā ietekme ir vērtēta pašvaldību līmenī, analizējot makro rādītāju dinamiku atkarībā no saņemtā atbalsta apjoma. Šāda metode sniedz tikai aptuvenu ietekmes novērtējumu.

Ietekmes rādītāju novērtējums tika veikts pasākumiem 3.2.1. un 3.2.3. kopā. Lai noteiktu katra atsevišķā pasākuma ietekmi, iegūtie rezultāti tika sadalīti proporcionāli finansējumam. Šādā veidā iegūtā ekonomiskā izaugsme 3.2.1. pasākuma ietekmē novērtēta 28,8 milj. EUR (PSL), kas 2,4 reizes pārsniedz plānoto. Tas liecina, ka ieguldījumi infrastruktūrā pozitīvi ietekmē arī pašvaldību ekonomisko izaugsmi. Savukārt līdzīgs aprēķins par nodarbinātību liecina tikai par 8 papildus radītām darbavietām. Tas indikatīvi norāda uz pasākuma nenožīmīgu ietekmi uz nodarbinātību. Jāpiebilst, ka uz projektu izpildes laiku radīto darbavietu skaits bija ievērojams (saskaņā ar iepriekš veiktajiem novērtējumiem, virs 2000), taču tās bija galvenokārt darbavietas, kas radītas uz projektu laiku, turklāt bieži vien tie bija darbus izpildošo uzņēmumu pastāvīgie darbinieki.

Pasākuma rezultativitāte attiecībā pret ekonomisko izaugsmi ir 230%, bet lietderība 232%. Savukārt attiecībā uz nodarbinātības veicināšanu pasākums nav nedz rezultatīvs, nedz lietderīgs, jo sasniedz tikai 14%.

Kopumā var secināt, ka LAP 2007-2013 ieguldījumi infrastruktūras uzlabošanā ir palielinājuši dzīves kvalitāti laukos un uzlabojuši iedzīvotāju apmierinātības rādītājus, tomēr darba iespējas nav būtiski palielinājušās. Līdz ar to var vērtēt, ka šāda veida ieguldījumi padara laukus par pievilcīgāku dzīves vidi tiem, kuriem darba iespējas nav aktuālas (piemēram, pensionāriem, kā arī tiem, kuri šo vidi izmanto atpūtai, nevis pastāvīgai dzīvei utt.), taču ar to ir par maz, lai ierobežotu iedzīvotāju aizplūšanu no lauku teritorijām, īpaši tām, kuras atrodas attālu un nozīmīgiem attīstības centriem.

Pasākums ***Lauku mantojuma saglabāšana un atjaunošana*** (3.2.3.) pasākuma mērķis ir veicināt ar lauksaimniecisko, mežsaimniecisko darbību, pārstrādes un apstrādes nozari saistītā kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu, atjaunošanu un uzlabošanu, padarot to pieejamu un pievilcīgu iedzīvotājiem un tūristiem.

Pasākumā īstenotie projekti aptvēra visas pasākumā paredzētās aktivitātes, izņemot muzeja lietu restaurāciju vai izveidošanu ekspozīcijai. Pasākuma ietvaros atbalstīta 41 aktivitāte, tajā skaitā uzlabotas 16 muzeju un profesionālo izglītības iestādes, 5 projektu ietvaros atjaunots platjoslas interneta pieslēgums un kopumā sakārtotā muzeju un profesionālo izglītības iestāžu ārējā platība 49,9 tūkst. m² apjomā.

Līdzīgi kā citos 3. ass pasākumos, nav sasniegts plānotais investīciju apjoms. Šajā pasākumā līdz perioda beigām ieguldītās investīcijas ir tikai nedaudz lielākas par aktivitāšu īstenošanai izmaksāto finansējumu, jo gandrīz visus projektus (izņemot vienu) pasākumā īstenojušas valsts un pašvaldību iestādēs, piemērojot atbalsta intensitāti 100% apmērā. Tādēļ šo projektu īstenošanai nebija nepieciešams privātais līdzfinansējums. Tā kā pasākuma ietvaros iesniegtie projekti īstenoti apmeklētos un tūristu iecienītos muzejos un profesionālās izglītības iestādēs, rezultāta rādītājam *lauku iedzīvotāju skaits, kuri gūst labumu no uzlabotiem pakalpojumiem* - ir būtisks izpildes pārsniegums – vairāk nekā 8 reizes. Arī pārējie iznākuma un rezultāta rādītāji ir sasniegti vai pārsniegti. Tomēr šo rādītāju sasniegtās vērtības ir jāvērtē piesardzīgi, jo pārsniegums ir skaidrojams ar ievērojamo plāna samazinājumu salīdzinājumā ar sākotnēji plānoto: piemēram, rādītāja *sakārtotā muzeju un profesionālās izglītības iestāžu ārējā platība* sasniedzamais līmenis tika samazināts no 500 tūkst.m² līdz 5,5 tūkst.m² (90 reizes), kaut arī publiskais finansējums tika samazināts ievērojami mazākā mērā – 3,6 reizes. Turklāt rezultāta rādītājos iekļautais cilvēku skaits ir nosacīts, jo aprēķināts ņemot vērā projektu iesniedzēju datus (atbalstīto teritoriju iedzīvotāju skaitu), taču faktiskā pakalpojumu izmantošanas intensitāte nav precīzi zināma.

Pasākuma rezultāta un ietekmes rādītāji un to izpilde ir apkopoti 6.32.tabulā.

6.32.tabula. Rezultāta un ietekmes rādītāji 3.2.3. pasākumā

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība	Izpilde %
Rezultāta	Lauku iedzīvotāju skaits, kuri gūst labumu no uzlabotiem pakalpojumiem	skaits	15 000	79 558	530%
	Piekļuves pie interneta palielinājums lauku apvidos (cilvēku skaits)	skaits	15 000	31 000	207%
Ietekmes	Neto papildus pievienotā vērtība pirkspējas līmenī	tūkst. PSL	110	1 093	993%
	Neto papildus izveidoto darbavietu skaits pilnā darbalaika ekvivalentā	GDV	5	0	0%

Avots: LAD dati un LAND aprēķini

Ietekmes rādītāju aprēķins 3.2.3. pasākumā ir nosacīts. Šajā pasākumā, ievērojot ļoti mazo atbalsta saņēmēju skaitu, nevar pielietot PSM vai GPSM metodes, tādēļ ietekmes rādītāji šim pasākumam atsevišķi nav aprēķināti. Tie aprēķināti kopā ar 3.2.1. pasākumu, bet tabulā apkopotās 3.2.3. pasākuma vērtības iegūtas, rādītāju vērtības sadalot proporcionāli ieguldījumu vērtībai. Tādēļ tās ir analizējamās kontekstā ar 3.2.1. pasākumu, bet 3.2.3. pasākuma apjoms bija tik niecīgs, ka vērtēt ietekmi šī atsevišķā pasākuma kontekstā nebūtu korekti.

Pasākums sniedz ietekmi lauku iedzīvotāju dzīves kvalitātes paaugstināšanā, kas detalizēti izvērtēta atsevišķā pētījumā un konspektīvi izklāstīta 3.2.1. pasākuma, kā arī 4. ass pasākumu novērtējumā.

Kopumā 3. ass pasākumi ir radījuši ietekmi uz nelauksaimnieciskās BPV palielinājumu lauku apvidos, tomēr to ietekme ir ievērojami mazāka, nekā plānots. Kā redzams no apkopojuma (6.33.tabula), 3. ass pasākumu lietderība (konstatētā ietekme attiecībā pret sagaidāmo, ņemot vērā finansējuma izlietojumu) attiecībā pret ekonomisko izaugsmi ir 79%.

6.33.tabula. 3. ass pasākumu galvenie rezultāti un ietekmes

Pasākumi / rādītāji	Rezultāti		Ietekmes indik.		Neto tiešā ietekme		Rezultatīvitate		Lietderīgums	
	BPV (tūkst. EUR)	Bruto darba vietu skaits	Paš-svars	Svira	Ekon. izaugsme (tūkst. PSL)	Nodarbinātība (GDV)	Ekon. izaugsme	Nodarbinātība	Ekon. izaugsme	Nodarbinātība
3.1.2. (3.1.1.)	27 840 829	1 671	32%	+	29 580 881	717	47%	41%	47%	41%
3.1.3.	2 444 844	227	-	+	3 820 069	82	89%	54%	91%	55%
3.2.1. & 3.2.3.	18 406 794	n.d.	n.d.	n.d.	28 760 616	8	237%	14%	240%	14%
Kopā 3.ass	48 692 467	1 898	x	x	62 161 566	807	78%	39%	79%	39%

Avots: LAND aprēķini

Vēl mazāka salīdzinājumā ar plānoto ir šīs ass pasākumu ietekme uz nodarbinātības veicināšanu (lietderība tikai 39%), jo liela daļa publiskā finansējuma tika izlietoti finansiāli ietilpīgu enerģijas ražotņu izveidošanai, turklāt ar pasākumu nosacījumiem darbavietu radīšana netika speciāli veicināta. Turklāt, šajos aprēķinos ir ņemtas vērā koriģētās (ieteiktās) mērķa vērtības, bet pret Programmā plānoto 3. ass pasākumos jaunradīto darbavietu skaitu tiešā ietekme ir tikai 15%.

Pašsvars 3.1.2.(3.1.1.) pasākumā liecina, ka aptuveni trešdaļa ieguldījumu būtu veikti arī bez atbalsta. Kopumā šāds pašsvara līmenis nav vērtējams kā augsts. Lai to

samazinātu, būtu nozīmīgi īpaši sekmēt uzņēmējdarbības vecināšanu teritorijās ar zemāku ekonomisko aktivitāti. Sviras efekts no makroekonomiskā viedokļa ir uzskatāms par pozitīvu, jo tas liecina par papildus tēriņiem atbalsta ietekmē, līdz ar to rodas netiešais ieguvums citiem.

Kopumā realizētie pasākumi ir lietderīgi, tomēr to realizācija būtu daudz vairāk jāsaista ar darbavietu radīšanu un citu aktuālo lauku attīstības mērķu sasniegšanu, izvairoties no lielu līdzekļu izmantošanas dažiem finanšu ietilpīgiem projektiem, kuri nav ļoti nozīmīgi lielam skaitam lauku iedzīvotāju.

Tomēr jāatzīmē, ka atbilstoši novērtēšanas gaitā veiktajai izpētei, Programmas ietekmes potenciāls uz lauku teritoriju unikālo ekonomikas attīstību virzošo faktoru un uzņēmējdarbības vides kopumu nav liels. Lauku uzņēmējiem nelauksaimniecības nozarēs svarīgākie ir uzņēmējdarbības vides aspekti. Kā nozīmīgākie tiek minēti ceļu infrastruktūras kvalitāte, darbaspēka pieejamība, ar jebkuru legālu uzņēmējdarbību saistītais administratīvais un nodokļu slogs. Kaut gan lauku attīstības programmas ir nozīmīgākais nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības attīstības instruments lauku teritorijās, tā ietvaros pieejamo līdzekļu nepietiek, lai izveidotu šajās teritorijās uzņēmējdarbības uzsākšanai piemērotu vidi. Turklāt daudzi faktori, piemēram, dabas resursu īpatnības, izvietojums un vietējās kopienas attieksmju un vērtību kopums ir grūti maināmi. Tādēļ nozīmīgi rezultāti lauku uzņēmējdarbības vides uzlabošanā ir panākami ar kompleksu pieeju, sadarbojoties visām valsts institūcijām, kas var ietekmēt uzņēmējdarbības attīstību lauku teritorijās. Lauku attīstības programmu atbalsts šajā gadījumā ir tikai viens no instrumentiem, kuram ir papildinoša nozīme.⁶¹

4. ass: LEADER pieejas īstenošana

Programmas 4. ass pasākumu ieguldījuma un iznākuma rādītāji sakārtoti pēc novērtētāju pieņēmumiem par 4.1.0. pasākumā un 4.1.1./4.1.3. pasākuma apakšpasākumos definēto rādītāju saistību, ievērojot īstenošanas gaitā realizēto apakšpasākumu integrāciju vienā pasākumā ar kopēju publisko finansējumu.

Kopējie VRG attīstību raksturojošie iznākuma rādītāji iekļauti 4.1.0. pasākuma rādītājos un ir izpildīti ar uzviju. Atbalstam sagaidāmo 33 VRG vietā ir atzītas 40 VRG un to izstrādātās VAS (izpilde 21%). Kopējā VRG darbības teritorija aptver vienu milj. iedzīvotāju (izpilde 252%) un ir sasniegusi iespējamo lielumu 64 480 km² (izpilde 117%), ārpus tās ir tikai 13 lielākās pilsētas, kas pēc nosacījumiem nevar tikt iekļautas VRG.

VAS īstenošanas pasākuma 4.1.1./4.1.3. rādītājos iekļauti VAS īstenošanai pieteikto projektu publiskā finansējuma un iznākuma rādītāji. Ieguldījuma rādītājs izpildīts pilnā mērā (100%), bet *kopējo investīciju apjoms* tikai par 86%, ko var skaidrot ar lielāku tādu atbalstīto projektu īpatsvaru, ko pieteikušas pašvaldības un biedrības, īpaši, ja tām ir sabiedriskā labuma biedrības statuss. Projekta pieteicēji, kas pārstāv dažādas NVO, valsts institūcijas un pašvaldības veido 75%, un saņēmuši 90% no piešķirtā publiskā finansējuma. Šie projekti pēc savas būtības ir vērsti uz brīvā laika pavadīšanas un infrastruktūras izlabojumiem. Šiem projektiem bija noteiktas augstākas atbalsta likmes. Salīdzinājumam - plānotā ieguldījuma apjoma attiecība pret investīciju apjomu ir 71,4%, bet sasniegta ir attiecība 82,8%. Izpildē rādītājiem *atbalsta saņēmēju skaits* un *VAS ietvaros*

⁶¹ LVAEI LANN (2014.) Lauku attīstības programma 2007-2013. Ekonomikas dažādošanas pasākumu izpēte laukos. 56 lpp.

finansēto projektu skaits ir attiecīgi 3,5 un 3,9 reizes pārsniegtas mērķa vērtības, ir finansēti mazāki projekti, nekā bija sagaidāms.

Starpvalstu sadarbības projektiem paredzētais neizmantotais finansējums 4.2.1. pasākumam jau iepriekš tika samazināts, izmainot arī plānotās vērtības Programmā, tomēr veiksmīgi īstenots par 9 sadarbības projektiem vairāk nekā mērķa vērtība. Jāatzīmē, ka šajā skaitā kopprojekta gadījumā ietilpst arī katras atsevišķās VRG pieteikums, un šiem projektiem (noslēgtajiem līgumiem) statuss var mainīties neatkarīgi no kopprojekta statusa. Pārējās sasniegtās vērtības ir tuvas plānotajām – publiskais finansējums izmantots par 98% un VRG, kas sadarbojas, ir par vienu vairāk, nekā plānots (107%).

No 16 VRG, kas sadarbojas, lielākā daļa ir darbojušās koplīguma ietvaros, bet ir arī divpusēji līgumi, pārsvarā ar Lietuvas partneriem. Neveiksmīgi projekti bija 12 VRG, un nevienu projektu nebija pieteikušas atlikušās 12 VRG.

Visi sadarbības projekti bija aktivitātē *Starpvalstu sadarbība*. Vislielākais sadarbojošos VRG skaits bija projektā *Ābece vietējiem ražotājiem (ABC for local producers)*, bija vēl 5 projekti, kas saistīti ar uzņēmējdarbību, mārketingu, amatniecību/rokdarbiem/ mākslas keramiku; 4 projekti jaunatnei; 5 kultūrvēsturiska rakstura, 2 dabas projekti un tiem draudzīgais *Velo ceļš*.

Pasākumā 4.3.1. plānotais publiskais finansējums apgūts par 100%, jo Programmas pēdējie grozījumi paredzēja finansējuma atlikumu iedalīt VAS īstenošanas pasākumam. Iznākuma rādītāji šajā pasākumā ir ļoti nekonkrēti definēti, ievērojot pasākuma 5 dažādas aktivitātes. Uzraudzības pārskatos Programmas papildus rādītājam *dalībnieku skaits aktivitātēs* netiek dota sasniegtā vērtība, savukārt kopējais rādītāja *atbalstīto darbību skaits* sasniegtā vērtība ir 3,8 reizes lielāka par plānoto prasmju ieguves un aktivizēšanas projektu skaitu (formulējums ir atšķirīgs, bet abu rādītāju atbilstība ir pieņemama).

Jāatzīmē, ka VUNI definētie rādītāji dod iespēju novērtēt 4. ass pasākumu ieguldījumu Programmas citu asu mērķu sasniegšanā, bet nav pietiekami *LEADER* pieejas novērtēšanā. Līdztekus tiem tika izvērtēta novērtēšanas papildus rādītāju iegūšanas iespēja atbilstoši Vadlīnijās ieteiktajam īpaši *LEADER* pieeju raksturojošo papildus rezultāta rādītāju sarakstam. Saskaņā ar to tika veidoti jautājumi VRG un iedzīvotāju aptaujā.

VRG aptaujas rezultātu kopsavilkums ir redzams 6.2.4. pielikumā. Atbildēja 24 no 40 VRG, kas dod ieskatu visu VRG kopējā ieguldījumā, un var vērtēt tendences un problēmas šādu rādītāju uzskaitē un pielietošanā, kā arī gūt ieskatu ar novērtēšanas jautājumiem saistītajos aspektos no VRG skatupunkta.

LEADER pasākumu darbība tika detalizēti analizēta dzīves kvalitātes pētījumā, veicot lauku iedzīvotāju aptauju. Analoga aptauja tika veikta 2011. gadā, tādēļ ir iespējams salīdzināt šo divu aptauju rezultātus. Turpinājumā apkopoti galvenie to rezultāti saistībā ar *LEADER*.

Aptaujas rezultāti, kas saistīti ar dzīves kvalitāti laukos un iedzīvotāju apmierinātību ar laukiem kā dzīvesvietu, ja to aplūko Programmas ietekmes kontekstā, lielā mērā saistīti ar ieguldījumiem infrastruktūrā un tika analizēti 3.2.1. pasākuma rezultātu aprakstā. Otrs nozīmīgs iedzīvotāju apmierinātības aspekts ir lauki kā darbavieta, kas saistīts ar aptaujas jautājumu bloku par **uzņēmējdarbības un nodarbinātības iespēju novērtējumu**.

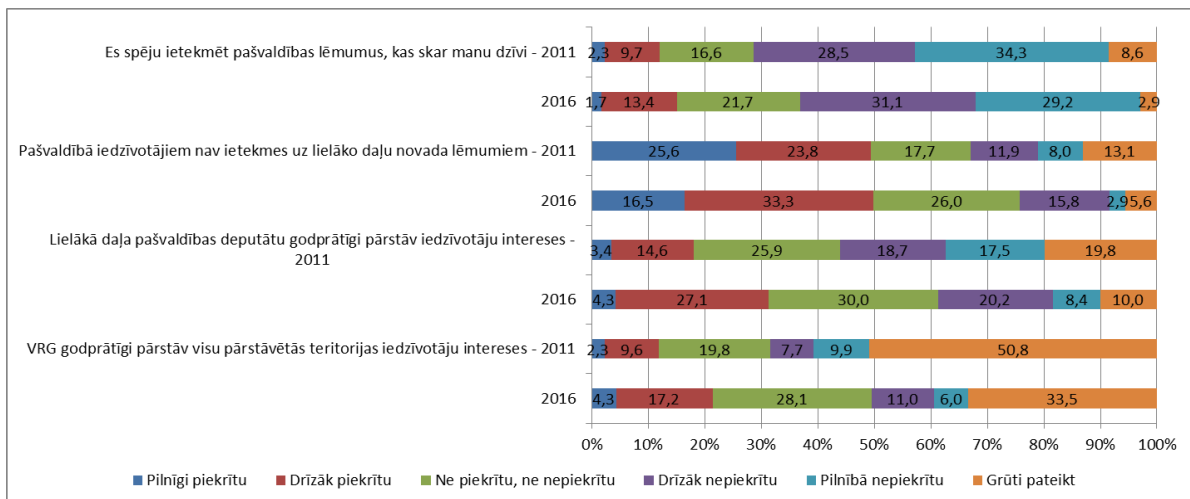
LEADER pieejas pamatā ir plaša lauku iedzīvotāju iesaiste vietējās attīstības procesā, tādēļ **sociālās pārvaldības un sociālās vides attīstība** ir ļoti svarīgi nosacījumi sekmīgai VRG darbībai VAS īstenošanā. Aptaujā plašs jautājumu bloks bija veltīts šai tēmai, tai skaitā informētībai un iesaistei VRG darbībā un VAS īstenošanā. Apkopojot 2016. gada aptaujas datus un salīdzinot tos ar 2011. gada aptaujas datiem, var secināt, ka saglabājas tendences, kas iezīmējās LAP 2007-2013 vidusposma novērtēšanā. Kopumā var secināt, ka iedzīvotāju viedokļi par iespējām ietekmēt sociālo vidi vismaz nedaudz uzlabojas, pieaug

ticība, ka VRG, pašvaldības darbojas iedzīvotāju interesēs, nedaudz pieaugusi iedzīvotāju informētība par VRG, VAS, bet par *LEADER* pieeju kopumā iedzīvotāji maz informēti

Plašs jautājumu bloks aptaujā tika veltīts *vietējās attīstības tendenču novērtējumam* no iedzīvotāju perspektīvas. Respondentiem tika lūgts izvērtēt izmaiņas, kas notikušas pēdējo trīs gadu laikā. Kopumā attīstības tendenču vērtējumu no iedzīvotāju perspektīvas 2016. gada aptaujas datu salīdzinājums ar 2011. gada datiem būtiskas izmaiņas ekonomiskās darbības jomās (nodarbinātība, uzņēmējdarbība) neuzrāda. Iedzīvotāju skatījumā uzlabojumi visvairāk pamanāmi vides, ainavas, atpūtas un izklaides iespēju jomā. Neskatoties uz to, ka visumā pamanāmas iedzīvotāju skatījumā ir pozitīvas izmaiņas tūrisma objektu un tūristiem domātu izklaides iespēju jomā, tomēr iespējas nodarboties ar uzņēmējdarbību tūrisma jomā vai atrast papildus darbu šajā jomā iedzīvotāju skatījumā nav īpaši pieaugušas.

Iedzīvotāju vērtējums par ES fondu ieguldījumu efektivitāti teritoriju attīstībā un dažādu iedzīvotāju grupu interešu ievērošanā ir skeptisks. Visskeptiskākie respondentu viedokļi ir pausti par ES fondu ieguldījuma efektivitāti jaunu darbavietu radīšanā (skat. 6.2.4.pielikuma 25.att.). Tikai 1,8% respondentu izvēlējušies atbildi “ļoti uzlabojuši”, 8,8% - “drīzāk uzlabojuši”, 23% - “drīzāk nav uzlabojuši”, 30,9% - “nav uzlabojuši”, bet 28,4% uzskata, ka ES fondu ieguldījumi nav “ne uzlabojuši, ne neuzlabojuši” situāciju šajā jomā. Lai sniegtu šo datu interpretāciju, nepieciešama dziļāka situācijas analīze, kvalitatīvo datu izmantošana. Jāņem vērā arī tas, ka situācijā, kad respondenti paši nav tieši saskārušies ar situāciju (nav ieguvuši darbu šādā veidā, tuvākajā apkārtnē nav jaunradītu darbavietu/uzņēmumu utt.), kad ES fondu ieguldījumu rezultātā radītas jaunas darbavietas, visdrīzāk vērtējums būs negatīvs.

Ievērojami pieaugusi iedzīvotāju informētība par VRG darbību (skat. 6.21.att.). Ja 2011. gada aptaujā par apgalvojumu “*VRG godprātīgi pārstāv visu pārstāvētās teritorijas iedzīvotāju intereses*” 50,8% respondentu nebija viedokļa (“grūti pateikt”), tad 2016. gada aptaujā šādu respondentu īpatsvars sarucis līdz 33,5%, nedaudz pieaudzis arī to respondentus skaits, kas pilnīgi piekrīt vai drīzāk piekrīt šim apgalvojumam – 11,9% (2011.) un 21,5% (2016.).

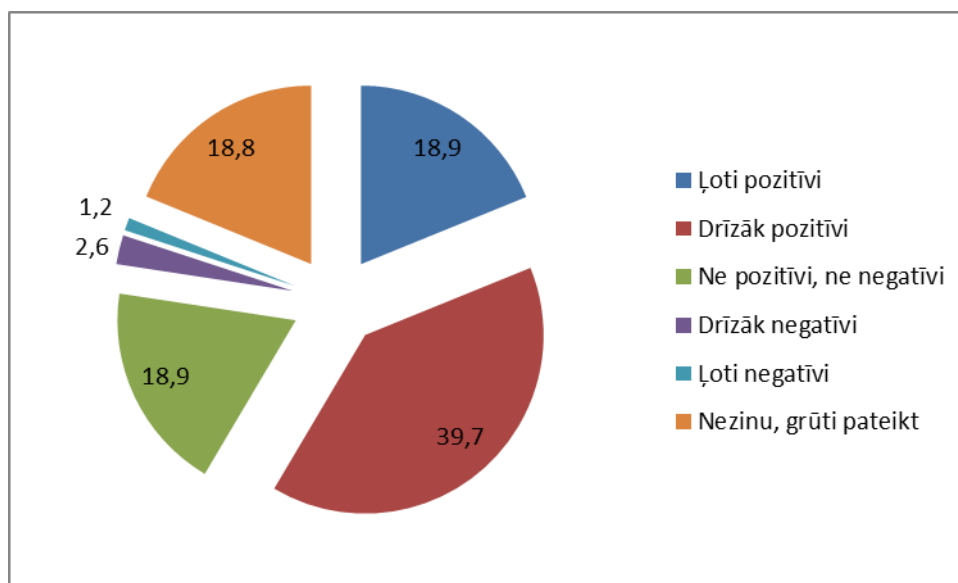
6.21.attēls. Respondentu atbildes uz jautājumu “Cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat katram no šiem apgalvojumiem?”

Avots: Iedzīvotāju aptauju dati (LAND)

Apkopojot respondentu atbildes uz jautājumu “Vai Jūs esat dzirdējis/-usi par *LEADER* programmu?” un salīdzinot 2011. un 2016. gada datus, var secināt, ka būtiskas

izmaiņas nav notikušas – to respondentu skaits, kas ir dzirdējuši par *LEADER*, ir pieaudzis no 28% līdz 36%.

Tiem respondentiem, kas bija informēti par VRG savā dzīvesvietā, tika uzdoti papildus jautājumi par tās darbību (skat. 6.22.att.).

6.22.attēls. Respondentu atbildes uz jautājumu “Kā Jūs vērtējat Vietējās rīcības grupas darbību Jūsu dzīves vietā (pilsētā, pagastā, novadā)?”

* 2016. gada dati, N=334

Avots: Iedzīvotāju aptauju dati (LAND)

Lielākā daļa respondentu, kas bija informēti par VRG darbību savā dzīvesvietā, to darbību vērtēja pozitīvi (18,9%) un drīzāk pozitīvi (39,7%). To respondentu, kas VRG darbību vērtē negatīvi, ir ļoti neliels – 2,6% (drīzāk negatīvi) un 1,2 % (ļoti negatīvi). Iespējams, VRG vajadzētu veltīt vairāk uzmanības savu teritoriju iedzīvotāju informēšanai par *LEADER* pieeju, VAS, iespējām pieteikt projektus utt.

Vērtējot izmaiņas dažādu dzīves kvalitāti raksturojošu aspektu jomā pēdējos trīs gados, lielākā daļa respondentu uzskata, ka nozīmīgas izmaiņas nav notikušas – par lielāko daļu vērtējamo jomu lielākā daļa respondentu (>50%) izvēlējušies atbildes variantu – situācija nav “ne uzlabojusies, ne pasliktinājusies”.

Visvairāk pozitīvu vērtējumu ir par apkārtnes, dabas, ainavas situācijas uzlabošanu – 22,7% respondentu snieguši atbildi “noteikti uzlabojusies”, 49,1% - “drīzāk uzlabojusies”. Respondenti pamanījuši pozitīvas izmaiņas arī tādās jomās kā iespējas nodarboties ar sportu (attiecīgi 14,9% un 36,8%) un iespējas apmeklēt kultūras pasākumus (12,7% un 38,9%). Pozitīvi vērtēta arī telefona sakaru (13,9% un 36,2%), interneta kvalitātes (12,8% un 34,2%) un televīzijas signāla kvalitātes un/vai iespējas uztvert televīziju (11,9% un 32,6%) situācijas dinamika. Vismazāk pozitīvu vērtējumu respondenti snieguši par izmaiņām iespējās ietekmēt pašvaldības lēmumus, kas skar viņu dzīvi (1,6% - situācija “noteikti uzlabojusies”, 11,2% - “drīzāk uzlabojusies”), iedzīvotāju, sabiedrisko organizāciju aktivitātē (2,2% un 21,7%), sabiedriskā transporta maršrutos (4% un 18,9%). Visvairāk negatīvu vērtējumu – situācija “drīzāk pasliktinājusies” un “noteikti pasliktinājusies” līdz ar ceļu un ielu stāvvokli izpelnījusies veselības pakalpojumu joma – 17,1 % un 6,3%.

Nodarbinātības jomā nedaudz pieaudzis to respondentu īpatsvars, kas uzskata, ka “situācija drīzāk uzlabojusies”: iespējās atrast darbu vasaras sezonā - no 5,2% 2011. gadā

līdz 19,5% 2016. gadā, iespējās atrast ar lauksaimniecību saistītu darbu – attiecīgi no 4,7% līdz 17,2% un iespējās atrast papildus darbu – no 4,4% līdz 18,3%.

Kopumā attīstības tendenču vērtējumu no iedzīvotāju perspektīvas 2016. gada aptaujas datu salīdzinājums ar 2011. gada datiem būtiskas izmaiņas ekonomiskās darbības jomās (nodarbinātība, uzņēmējdarbība) neuzrāda. Iedzīvotāju skatījumā uzlabojumi visvairāk pamanāmi vides, ainavas, atpūtas un izklaide iespēju jomā. Neskatoties uz to, ka visumā pamanāmas iedzīvotāju skatījumā ir pozitīvas izmaiņas tūrisma objektu un tūristiem domātu izklaides iespēju jomā, tomēr iespējas nodarboties ar uzņēmējdarbību tūrisma jomā vai atrast papildus darbu šajā jomā iedzīvotāju skatījumā nav īpaši pieaugušas.

Pasākuma rezultāti un ietekme

LEADER pasākumu (4.1. un 4.2.1.) rezultāta un ietekmes ekonomisko rādītāju izpilde ir aprēķināta kopā, jo 4.2.1.pasākums ir veikts ļoti mazā apjomā. Dati par to izpildi ir apkopoti 6.34. tabulā.

6.34.tabula. Rezultāta un ietekmes rādītāji 4. ass pasākumos

Rādītāja veids	Rādītāja nosaukums	Mērvienība	Mērķa vērtība	Faktiskā vērtība	Izpilde %
Rezultāta	Kopējais izveidoto darba vietu skaits	skaits	100	177	177%
	Sekmīgi veikto apmācību skaits	skaits	40	n.d.	n.d.
Ietekmes	Neto papildus pievienotā vērtība pirkspējas līmenī	tūkst. PSL	6 400	6 868	107%
	Neto papildus izveidoto darbavietu skaits pilnā darbalaika ekvivalentā	GDV	37	74	200%

Avots: LAD dati un LAND aprēķini

Rezultāta rādītājs *Kopējais izveidoto darba vietu skaits* raksturo tiešo ietekmi no *LEADER* pasākumiem, un tas aprēķināts, veicot atsevišķu *LEADER* projektu izpēti 2014. gadā. Tas ietver VRG darbību u.c. aktivitātes, kuras tieši saistītas ar programmas darbību.

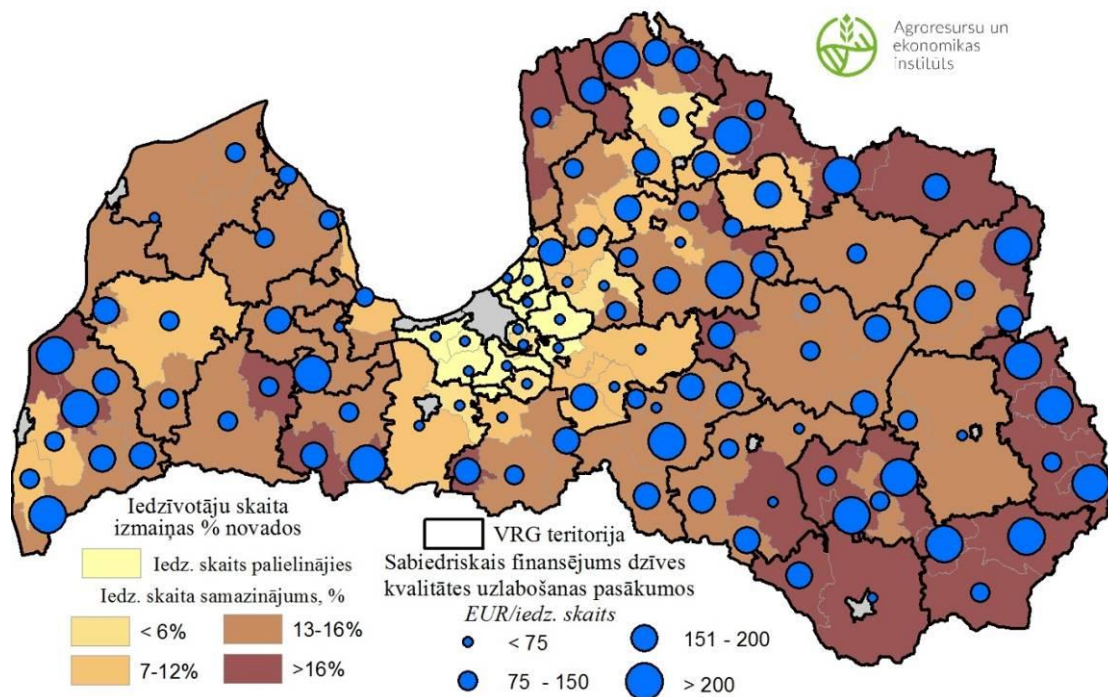
Savukārt ietekmes rādītāji, līdzīgi kā 3. ass lauku infrastruktūras pasākumos, novērtēti ar GPSM metodi nosakot saistību starp *LEADER* pasākumu finansējumu un nodarbināto skaita izmaiņām novados vai pašvaldību iekasēto nodokļu izmaiņām, kas saistītas ar pievienotās vērtības izmaiņām. Atšķirībā no 3. ass pasākumiem, šeit efekts nodarbinātības veicināšanā ir 2 reizes lielāks salīdzinājumā ar plānoto, tomēr jāņem vērā, ka tas tik un tā valsts mērogā ir niecīgs. Ar *LEADER* lielā mērā tika realizēti infrastruktūras pasākumi, kas nav tieši saistīti ar nodarbinātību. Liela atbalstīto projektu daļa VRG ir saistīti ar sociālās dzīves aktivizēšanu (sporta un brīvā laika pavadīšanas inventārs, vides uzlabošana utt.). Ja neskaita sociālās uzņēmējdarbības projektus (ko bieži pieteica biedrības) komerciālās uzņēmējdarbības projekti tika īstenoti mazākā mērā, turklāt 4.1.1. pasākuma īstenošana (konkurētspējas mērķis) tika uzsākta tikai 2012. gadā.

Līdzīgi, ietekmes rādītājs *Neto papildus pievienotā vērtība pirkspējas līmenī* ir iegūts plānotajā apjomā (rezultatīvitate un lietderība 107%), kas dod iespēju vērtēt, ka veiktajiem *LEADER* pasākumiem ir pozitīva ietekme uz ekonomisko izaugsmi attiecīgajās teritorijās.

Kopumā *LEADER* pasākumu ietekme uz lauku telpu vērtējama pozitīvi, tomēr to lietderības paaugstināšanai būtu jāpastiprina konkrēto realizējamo projektu saistība ar lauku

attīstības virsmērķi, prioritāri atbalstot tādus projektus, kuri sekmē uzņēmējdarbības attīstību laukos.

Aplūkojot situāciju valstī saistībā ar iedzīvotāju skaita izmaiņām, kartē (skat. 6.23.attēls) var redzēt, ka dzīves kvalitātes pasākumu ieguldījums pierobežā ir bijis salīdzinoši liels (ņemot vērā piešķirto apjomu), bet nav līdzējis samazināt apdzīvotību laukos. Tas nozīmē, ka atvēlētais finansējums un izvēlētās aktivitātes, nav varējušas apturēt cilvēku aizplūšanu. Darbavietu zudums rada ķēdes reakciju, bet jaunizveidoto darbavietu skaits Programmā niecīgs, ņemot vērā darbaspējīgo iedzīvotāju skaitu laukos.

6.23.attēls. Sabiedriskā finansējuma sadalījums dzīves kvalitātes uzlabošanas pasākumiem VRG teritorijās, balstoties uz novadu iedzīvotāju skaitu.

Avots: LAND pēc CSP un LAD datiem

Izveidotais VRG skaits un teritoriālais izkārtojums (pašvaldību skaits VRG) norāda arī uz atsevišķu teritoriju sadrumstalotību.

Iesaistīto pušu vērtējumā, *LEADER* pieejas ieviešana ir devusi ieguldījumu teritorijas un vietējo kopienu attīstībā ar ceļu uzlabošanu, saietu namu izveidošanu, teritoriju labiekārtošanu un infrastruktūras izveidošanu iedzīvotāju brīvā laika pavadīšanai. Tomēr vairumā gadījumu nav realizējušās inovācijas. Atbalsts ražošanai ir bijis nepietiekams, pārāk daudz finansējuma ieguldot ar kultūras pasākumiem saistītā infrastruktūrā. Kopumā lielāki ieguvumi no pasākumiem ir mazpilsētu centros, nevis pašos laukos, kur pasākumiem lielākā mērā vajadzēja tikt vērstiem uz ražošanas attīstīšanu. Atsevišķu pakalpojumu ieviešana ir radījusi pašvaldībām izmaksas, piemēram, energoefektivitātes uzlabošana turpmāk neizmantojamās ēkās. Aktivitāšu izvēle ir ļoti brīva. Nereti *LEADER* ietvaros aktivitātes ir realizētas pietiekami nerespektējot vispārējo situāciju un ilgtermiņa perspektīvas.

Tehniskās palīdzības novērtējums

Vispārējais TP izmantošanas mērķis ir atbalstīt efektīvu un atbilstošu Programmas sagatavošanu, apsaimniekošanu (pārvaldību), uzraudzību, novērtēšanu, kā arī informācijas un kontroles pasākumus, lai sasniegtu plānotos rezultātus visu četru LAP 2007-2013 asu ietvaros (skat. asis 1.tabulā).

Katrai aktivitātei tiek sagatavota tehniskā specifikācija. Tās tiek apkopotas un iesniegtas izvērtēšanai TP Komisijā, kura vērtē katras aktivitātes atbilstību TP mērķiem. Papildus tiek ņemti vērā Uzraudzības komitejā pieņemtie kritēriji (26.06.2008 LAP 2007-2013 Uzraudzības Komisijas Lēmums Nr. L-2008/02), kuri nosaka, ka projektam/aktivitātei jābūt saistītai ar vismaz vienu no LAP 2007-2013 paredzētajiem TP mērķiem – Programmas sagatavošanu, ieviešanu, kontroli, novērtēšanu, uzraudzību un informāciju, publicitāti. Visu četru asu pasākumu īstenošanas uzlabošanai, pārskata periodā TP finansējums piešķirts atbilstoši Programmā definētajam (6.2.2.pielikuma 3. tabula).

TP finansējuma izlietošanu saistībā ar Programmas asīm var raksturot indikatīvi, vērtējot katras akceptētās darbības mērķi un uzdevumus. Finansējums nodrošina visu Programmas asu pasākumu īstenošanas procesa uzlabošanu.

TP **vadības darbību** īstenošanai ietvertas izmaksas, kas saistītas ar vadošās iestādes un maksājumu iestādes darbību, t.sk., institucionālās kapacitātes celšanu (darba samaksa, nepieciešamais aprīkojums un tehnika), kā arī telpu iekārtošanu un aprīkošanu. Šai darbībai izlietotais finansējums veido 42,9% no TP ietvaros pieejamā finansējuma.

TP **informācijas un publicitātes** darbības saistītas ar informēšanas pasākumiem par ELFLA sniegtajām iespējām, ieguldījumu un viedokļu apmaiņa ar interesentiem par Programmas ieviešanu un nepieciešamajām prioritātēm, kā arī publicitātes pasākumiem, kas veicina sabiedrības ieinteresētību par ELFLA. Šai darbībai izlietotais finansējums veido 38,2% no TP ietvaros pieejamā finansējuma.

TP finansētās uzraudzības darbības ietver projektu uzraudzību un kontroli un izmaksas, kas saistītas ar Programmas ieviešanas uzraudzību un Uzraudzības komitejas darbību, izmaksas, kas saistītas ar datorizētas uzraudzības informācijas sistēmas izveidi un attīstību, tai skaitā samaksu ekspertiem un institucionālās kapacitātes celšanu (darba samaksa, nepieciešamais aprīkojums un tehnika). Šai darbībai izlietotais finansējums veido 6,7% no TP ietvaros pieejamā finansējuma.

TP finansētās kontroles darbības ietvaros finansētie pasākumi saistīti ar atbalsta pretendentu iesniegumu izvērtēšanu, auditiem un pārbaudēm uz vietas (t.sk., izmaksas, kas saistītas ar transportu un nepieciešamā aprīkojuma iegādi pārbaužu veikšanai). Šai darbībai izlietotais finansējums veido 4,4% no TP ietvaros pieejamā finansējuma.

TP finansētās novērtēšanas darbības ietver atbalsta pasākumu novērtēšanas izmaksas, t.sk., institucionālās kapacitātes celšanu (darba samaksu, nepieciešamo aprīkojumu un tehniku), kas saistītas ar Programmas nepārtraukto novērtēšanu, vidēja termiņa novērtēšanu, kā arī citiem nepieciešamiem novērtēšanas pasākumiem, ko veic juridiskas personas vai valsts institūcijas. Šai darbībai izlietotais finansējums veido 7,6% no TP ietvaros pieejamā finansējuma.

TP finansētās sagatavošanas darbības ietver projektu apstiprināšanas izmaksas (t.sk., novērtējumam par lauksaimniecības ietekmi uz vidi), kas saistītas ar Programmas izstrādi un nepieciešamo grozījumu sagatavošanu, Programmas vadībā un administrēšanā iesaistīto institūciju vadības, administrēšanas kontroles sistēmu izstrādi, ieviešanu un uzturēšanu. Šai darbībai izlietotais finansējums veido 0,2% no TP ietvaros pieejamā finansējuma.

ZM kā Vadošā iestāde pauž viedokli, ka piešķirtie TP līdzekļi snieguši iespēju nodrošināt Programmas ieviešanu, uzraudzību, novērtēšanu, kontroli un informēšanu, līdz ar

to lielā mērā sekmējot un veicinot programmas īstenošanu un plānoto rezultātu sasniegšanu, veidojot lauku attīstības politiku, izstrādājot tiesību aktus, piešķirot un administrējot ES finansējumu, nodrošinot publicitāti un informāciju plašākai sabiedrībai. Novērtētāji uzskata, ka TP ir palīdzējusi sasniegt LAP 2007-2013 mērķus, jo palīdzējusi paaugstināt kapacitāti gan LAD un ZM darbiniekiem, kas saistīti ar Programmas ieviešanu, gan izveidota datu uzkrāšanas sistēma par saimniecībām, kas saņēmušas atbalstu. Iegūti arī telpiskie dati. Dati pieejami arī zinātniekiem, kas veic novērtēšanu. Novērtētāji arī pozitīvi vērtē sniegto atbalstu Programmas popularizēšanai un informēšanai par atbalsta iespējām. Tomēr AREI LAND no vērtētāja pozīcijām uzskata, ka atvēlētie līdzekļi būtu labāk sabalansējami ar sagaidāmajiem rezultātiem, proti, uzlabojot LAD datu bāzi. Nepieciešams uzlabot datu apstrādes kvalitāti un izmantošanas iespējas, lai samazinātu cilvēkresursu ieguldījumu no vērtētāju puses. Pašreizējo ieguldījumu var vērtēt kā atbilstošu rezultātam, bet būtu nepieciešams izvērtēt, cik lielā mērā datu bāzes uzlabojumi sniegtu finanšu ietaupījumu un kādas ir apkopoto datu izmantošanas iespējas. Jāpārdomā proporcija novērtēšanas, pārvaldības un uzraudzības finansējumam.

Par to, ka atbalstītie projekti atbilda TP mērķiem, ZM ir viennozīmīgi pārliecināta, jo TP piešķiršanas komisija izvērtēja ZM struktūrvienību un LAD ierosinājumus darbību īstenošanai un to sasaisti ar Programmas mērķu sasniegšanu. Rezultātā atbalstītas tikai tās darbības, kas ir tiešā veidā saistītas ar TP mērķu sasniegšanu. Tādi projekti, kas nav saistīti ar TP un Programmas mērķu sasniegšanu, vispār netika atbalstīti. Arī AREI LAND atzīst, ka TP atbalsts sniegts atbilstoši TP izlietošanas nosacījumiem un bija atbilstošs mērķiem.

ZM atzīst, ka TP izmantošanas kārtībā nepieciešamās izmaiņas ir izstrādātas 2014-2020 plānošanas periodam un jau ir mainīta TP ieviešanas sistēma, samazinot administratīvo slogu iesaistītajām iestādēm un pielāgojot administrēšanas sistēmu citu atbalsta pasākumu ieviešanas sistēmai. AREI LAND norāda, ka finanšu sadalē svarīga loma ir iepriekšējai pieredzei un esošās sistēmas iespēju un trūkumu novērtēšanai.

Ievērojot to, ka TP ietvaros atbalstāmas ir tikai tās darbības, kas tiešā veidā saistītas ar Programmas sagatavošanu, apsaimniekošanu (pārvaldību), uzraudzību, novērtēšanu, kā arī informācijas un kontroles pasākumiem, valstī kopumā būtu jāpievērš lielāka uzmanība nozaru un kopējiem lauku telpas attīstības pētījumiem un novērtējumiem (modeļiem dzīves telpas attīstību ietekmējošo faktoru noteikšanai ekonomiskajā vērtējumā), kas palīdzētu novērtēšanā jau konkrēti analizēt un vērtēt Programmas ieviesto pasākumu ietekmi.

LR ZM uzskata, ka nākamajā plānošanas periodā attiecībā uz TP ir jāsauglabā atbalsta saņēmēju loks, kā arī darbību un finansējuma plānošanas posms (TP komisijas līmenis), kas efektīvi strādājis arī 2007.-2013. gada periodā.

Kopumā jāsecina, ka TP atbalsts konkrētām darbībām tiek vērtēts pozitīvi, augstu tiek vērtēta TP atbalsta atbilstība LAP mērķiem un izmantošanas lietderīgums. Kritiskāks vērtējums ir par saņemtā TP apjoma pietiekamību, kur daudzām aktivitātēm parādās vērtējums 3 (AREI EPC LAND skatījumā), savukārt ministrijas vērtējumā dominē 5. Nepieciešamība pēc lielāka finansējuma tiek attiecināta uz LAP nepārtraukto novērtēšanu, pētniecību, datu loģisko kontroli. TP atbalsts sniegts atbilstoši TP izlietošanas nosacījumiem un bija atbilstošs mērķiem.

Valsts lauku tīkla novērtējums

VLT Sekretariāta funkcijas pilda un tam atbilstošo TP finansējumu saņem SIA "Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs". VLT darbībai ir tieša ietekme uz LEADER principu īstenošanu un ietekmi gan uz 4. ass pasākumu realizāciju, gan citu asu un Programmas mērķu sasniegšanu.

VLT uzdevums ir sekmēt sadarbību starp lauku attīstībā iesaistītajām institūcijām un organizācijām. LAP 2007-2013 aprakstītais liek secināt, ka politikas veidotāju līmenī lauku attīstība tomēr joprojām tiek izprasta visai šauri.

VLT darbības novērtējums strukturēts atbilstoši izvirzītajiem mērķiem, raksturojot un novērtējot pasākumus un aktivitātes, kuras īstenotas, lai realizētu definētos uzdevumus mērķu sasniegšanai (5.2.pielikuma 1. tabula).

1.mērķis. Lauku attīstībā iesaistīto institūciju, iestāžu un nevalstisko organizāciju informācijas apmaiņa

Šis mērķis sasniegts, galvenokārt īstenojot informācijas apmaiņas pasākumus, nodrošinot VLT interneta vietnes uzturēšanu, veicot aptaujas un pētījumus, VLT līdzdarbojoties izstādēs u.c.

2008. gadā tika izveidota VLT interneta vietne www.laukutikls.lv, kurā VLT atspoguļo pasākumus, kas notiek saistībā ar lauku attīstības un katras nozares jautājumiem. Tie ir pasākumi, kuros ir iespēja piedalīties visiem iedzīvotājiem. Pārsvārā nozares aktualitātes mājaslapai sagatavo reģiona speciālisti un vairumā gadījumu tā ir informāciju par aktualitātēm lauku uzņēmējiem, labu un pārņemamu praksi, jaunumiem likumdošanā utt.. Ievietoto materiālu apjomam un dažādībai ir tendence pieaugt. Pozitīvi vērtējama arī organizāciju vēlme gatavot un publicēt informāciju par savu darbību VLT interneta vietnē.

VLT ļoti aktīvi organizē dažādus informatīvus seminārus un pasākumus, kuru galvenā tematiskā ievirze ir saistīta ar lauksaimniecības nozari un lauku attīstības politiku. Informatīvie pasākumi iedalāmi vairākās kategorijās: informatīvie un izglītojošie semināri lauku iedzīvotājiem un organizācijām, informatīvie semināri lauku attīstības speciālistiem, vietējās (reģionālās) un starptautiskās konferences un semināri. Informatīvo un izglītojošo semināru skaits ik gadus ir mērāms vairākos simtos. VLT organizē dažādus seminārus arī īpašām mērķgrupām, piemēram, LLKC darbiniekiem, skolēniem un jauniešiem. Kopumā vērtējot, semināru tematika ir dažāda, piemēram, par labu un pārņemamu praksi lauksaimniecības uzņēmumu modernizācijā, mežsaimniecībā, kooperācija lauksaimniecībā, kopējo lauksaimniecības politiku un lauku attīstību, LEADER pieejas iespējām un VRG darbību. Dominē pasākumi, kas saistāmi ar LAP 2007-2013 1. ass mērķu sasniegšanu. Atsevišķās intervijās ar lauku attīstības speciālistiem tika gūts apliecinājums, ka iedzīvotāji vēlas apgūt tādas prasmes, ko VLT nepiedāvā vai tas notiek ļoti reti, piemēram, projektu rakstīšana, komunikācija ar klientiem u.tml., kas palīdzētu uzņēmējdarbībā.

Iesaiste pētījumos definēta kā viens no VLT uzdevumiem, un sasaucas ar vajadzību apzināt lauku attīstībā iesaistīto organizāciju un iedzīvotāju mērķgrupu viedokļus, pārnest zināšanas, piemēram, diskusiju un semināru laikā. Saistībā ar iespējamām politikas rekomendācijām un zināšanu pārnei ir veikti daži pētījumi, piemēram, par lauku telpas ilgtermiņa attīstības scenāriju izstrādi, veikta aptauja par uzņēmēju gatavību iesaistīties kooperatīvos. Lai iesaistītos lauku attīstības un nozaru politikas veidošanā un izvērtēšanā, VLT praktizē nozaru ekspertu ziņojumu izstrādi un publisku prezentēšanu. VLT iesaistījies pētījumos, kas palīdzēja formulēt Latvijas vajadzības un pozīciju KLP pēc 2013. gada, LAP 2014-2020, noskaidroja Eiropas lauku jauniešu attieksmi pret laukiem un to attīstību. VLT regulāri veicis dažādas aptaujas iekšējām vajadzībām, lai izvērtētu klientu vērtējumu par īstenoto pasākumu kvalitāti un noskaidrotu mērķgrupu vajadzības, kuras iekļaujamās turpmāko gadu VLT Rīcības plānos. Aptauja kā instruments tiek izmantota arī VLT interneta vietnē. Informācijas apmaiņa notiek arī izstāžu laikā, kuru organizēšanā VLT līdzdarbojies.

2.mērķis. Lauku attīstības veicināšanas pasākumu pieredzes pārņemšana un tālāka izplatīšana

Šis mērķis sasniegts, īstenojot informatīvo materiālu sagatavošanu un izplatīšanu, organizējot pieredzes apmaiņas pasākumus, izstrādājot un īstenojot apmācības programmas, organizējot pasākumus dažādām mērķgrupām u.c.

Pieredzes pārņemšana un tālākā izplatīšana notiek informatīvo pasākumu un pieredzes apmaiņas pasākumu ietvaros. Pieredzes apmaiņas braucienos Latvijā mērķis bija veicināt LAP 2007-2013 visu četru asu pasākumu īstenošanu. Braucienu tematika lielākoties saistīta ar 1. un 4. asi, bet ar 2. un 3. asi saistītā tematika skarta mazākā mērā. VLT darbinieki un pasākuma izmantotāji atzīst, ka šis ir ļoti nozīmīgs pasākums VLT programmā un plānos, jo tā ietvaros ir iespējams lauku iedzīvotājiem redzēt atšķirīgas vai līdzīgi pielietojamas prakses un iepazīt jaunas pieejas, problēmu risinājumus, veidot sadarbības kontaktus. Vērtējot pieredzes apmaiņas braucienu ārzemēs tematiku attiecībā uz sasaisti ar LAP 2007-2013 asīm, jāsecina, ka trūkst pasākumu, kas saistīti ar Programmas 2. un 3. asi. Intervijās ar VLT darbiniekiem un lauku attīstības speciālistiem tika konstatēts, ka lauku iedzīvotāju un pašu lauku attīstības speciālistu iesaisti ārzemju braucienos kavē vājās svešvalodu zināšanas, un liela nozīme ir plānotajam brauciena laikam, jo, piemēram, lauksaimniecībā nodarbinātajiem ir būtiski pakārtot VLT aktivitātes lauksaimnieciskās ražošanas procesam.

Pieredzes pārņemšanai un tālākai izplatīšanai nozīmīgas ir *mācību prakšu saimniecības*. VLT izstrādājis informatīvo materiālu prakses vietu vadītājiem, kas ir pieejams VLT un LLKC interneta vietnēs.

2011. gadā izveidotas *lauksaimniecības nozaru interešu grupas*, kuru mērķis ir veicināt sabalansētu visu esošo resursu izmantošanu saimniecībā, tā nodrošinot ekonomiski pamatotu saimniekošanu, vides aizsardzību un resursu taupīšanu. Darbojas 11 interešu grupas, tajā skaitā arī interešu grupas par meža īpašnieku kooperāciju.

VLT ir pārņēmis LLKC ziņu lapas sagatavošanu un publicēšanu, palielinot informācijas apjomu un dažādojot informatīvās tēmas atbilstoši VLT darbības mērķauditorijai. Jaunā ziņu lapa „Lauku Lapa” atspoguļo aktualitātes lauku attīstības jomās, labas un pārņemamas prakses piemērus un speciālistu ieteikumus. Lasītāji izsakās pozitīvi par Lauku Lapas saturu. VLT sadarbībā ar LLKC filiāli „Meža konsultāciju pakalpojumu centrs” 2010. gadā sāka izdot informatīvu izdevumu meža īpašniekiem „Čiekurs”, kurā atspoguļo meža nozarē iesaistītajiem lauku iedzīvotāju interesējošo informāciju. Meža īpašnieki, mednieki, meža nozares un citu institūciju pārstāvji izdevumu novērtējuši atzinīgi (gan par saturu, gan kvalitāti) kā regulāru objektīvas informācijas avotu. VLT konstatējis, ka iedzīvotāji vēlas lasīt informatīvos ziņojumus drukātā versijā, taču resursu ierobežotības dēļ nav iespējams materiālus pavairot vēl vairāk. Tiek plānots nākotnē izdot arī citus tematiskus izdevumus, par dažādām tēmām.

VLT sagatavojis vairākas rokasgrāmatas (piem., rokasgrāmata par LEADER pieejas projektu sagatavošanas nosacījumiem VRG, Racionālu piena lopkopības ražošanas modeļu rokasgrāmata, kas nopublicēta VLT interneta vietnē). Izstrādāts un VLT interneta vietnē ievietots interneta rīks par ES atbalsta pieejamības noteikšanu konkrētai lauku saimniecībai. Tā mērķauditorija ir lauksaimnieki, un tas ietekmē visu lauku un lauksaimniecības nozares pasākumu īstenošanu. Izstrādātas internetā pieejamas aprēķina formas (viens interneta rīks), kas ļauj piena lopkopības saimniecībām izvēlēties optimālāko ražošanas modeli dažāda ganāmpulka lieluma gadījumos. Otrs interneta rīks izstrādāts kā internetā pieejams algoritms, kuru iespējams izmantot mazam un vidējam meža īpašniekam, lai plānotu meža

apsaimniekošanas darbības. Izstrādātie interneta rīki un rokasgrāmatas pieejamas kopš to izveides un tiek atjauninātas.

Sākot ar 2012. gada 2. pusgadu, liela uzmanība tika pievērsta lauku attīstības un uzņēmējdarbības konsultantu apmācībām saistībā ar viņu jaunajiem darba pienākumiem, tās sadalot tematiski pa vairākiem apmācību blokiem, rūpīgi izvērtējot būtiskāko tēmu apguves nepieciešamību, konsultantu pašu iesniegtās vēlmes attiecībā uz viņiem nepieciešamajām kompetencēm, kā arī izvērtējot viņu jaunus darba pienākumus.

Sagatavotas trīs tālmācības (e-apmācības) programmas, kas saistītas ar uzņēmējdarbības uzsākšanu, LEADER pieeju un lauksaimniecības pamatiem. Tālmācības sistēma darbojas LLKC un VLT interneta vietnēs. Šīs programmas tika uzturētas visā pārskata periodā. 2012. gadā sāka apmeklētāju uzskaiti, un var secināt, ka visvairāk apmeklētā programma ir „Lauksaimniecības pamati”. Mērķauditorija ir esošie un topošie uzņēmēji, VRG dalībnieki, lauku saimniecību īpašnieki, kā arī citi potenciālie atbalsta pretendenti. Visas trīs programmas ietekmē lauku attīstības pasākumu īstenošanu visās asīs.

Apmācību programmu izstrādes un īstenošanas mērķis ir paaugstināt zināšanu līmeni, izstrādājot un īstenojot mācību programmas, kas stiprina lauku attīstībā iesaistīto organizāciju un institūciju savstarpējo sadarbību, kā arī LAP 2007-2013 pasākumu kvalitatīvu ieviešanu. Visu pasākumu realizācija dod tiešu ieguldījumu LAP 2007-2013 pasākumu īstenošanā. Ļoti maz ir pārstāvētas apmācības saistībā ar LAP 2. ass pasākumiem. VLT Sekretariāts ir lielu uzsvāru līcis uz interneta rīku izveidošanu, kas ir pieejami aktualizētā veidā visiem interesentiem VLT interneta vietnē. Dati liecina, ka interneta rīki tiek izmantoti (to dara vairāk nekā 300 lietotāju), tomēr jāatzīmē, ka ne vienmēr tie ir pieejami visā Latvijas lauku teritorijā. Arī mērķauditorija pārsvarā nav tā, kura ikdienā lieto internetu. Taču nepieciešamības gadījumā ir pieejams lauku attīstības konsultants, kurš var palīdzēt.

VLT nodrošina apmācības (informatīvie un izglītojošie semināri) dažādām mērķgrupām, līdz ar to apmācību tēmu apzināšana notiek vairākos veidos: notiek iedzīvotāju aptaujas, apmācību dalībnieku aptaujas, iestādes un uzņēmumi paši iesūta mācību pieprasījumus un vēlmes. VLT seko līdzi aktualitātēm nozarē un attiecīgi reaģē. Apmācību organizēšanai laukos izvēlētas tēmas, kas balstās uz lauku iedzīvotāju un sadarbības organizāciju aptaujām, kuras katru gadu tiek rīkotas gada otrajā pusē pirms ikgadējā Rīcības plāna izstrādāšanas.

Apmācību nodrošināšanā ir iesaistītas dažādas sabiedriskās organizācijas, zinātniskie centri un nozares eksperti. Tēmas tiek diskutētas un apstiprinātas ZM.

3.mērķis. Sabiedrības informēšana par lauku attīstības pasākumu lomu un nozīmi

Šis mērķis sasniegts, īstenojot informatīvo materiālu sagatavošanu un izplatīšanu, uzturot VLT interneta vietni, organizējot pieredzes apmaiņas pasākumus, izstrādājot un īstenojot apmācības programmas u.c. Šajā aktivitāšu grupā iekļaujamas tās VLT aktivitātes, kuras tieši orientētas uz uzņēmējdarbības atbalstu lauku teritorijās. Tās vērstas gan uz ekonomiskās grūtības nonākušām saimniecībām, gan jaunu uzņēmumu veidošanu. 2009. gadā aktivitātē „*Lauku mazo saimniecību pārprofilēšana*” tika izstrādāti 78 projekta iesniegumi LAP 2007-2013 pasākumam „*Lauku saimniecību modernizācija*”. 2009. gadā pasākuma „*Lauku saimniecību modernizācija vispārējās darbības stabilizācijai*” ietvaros tika saņemti pieteikumi no 107 lauksaimniecības uzņēmumiem (74 piena lopkopības uzņēmumi (jeb 69%), 23 augkopības uzņēmumi (jeb 21%); 10 citu nozaru uzņēmumi (vistas, kazas, aitas un gaļas liellopi, jeb 9%)). Saimniecību atlase notika pēc principa – kurām šī palīdzība ir ļoti būtiska, vai saimniecībai plāna izveide un ieviešana palīdzēs stabilizēt situāciju saimniecībā. Finansējuma ietvaros stabilizācijas plāni ir izstrādāti 88 saimniecībām.

2010. gadā tika realizēts jauns Rīcības plāna pasākums „*Plānu izstrāde piena lopkopības saimniecību restrukturizācijai par gaļas liellopu audzēšanas saimniecībām, pilotsaimniecībā*”, kura ietvaros no 9 izvērtētajām saimniecībām izvēlētas 2 pilotsaimniecības. Pasākuma ietvaros organizēts pieredzes apmaiņas brauciens uz Vāciju. 2011. gadā veikta piena lopkopības saimniecību restrukturizācijas par gaļas liellopu audzēšanas saimniecībām plānu ieviešana, konsultācijas 2 saimniecībās.

VLT realizē pasākumu „*Lauku teritoriju ekonomiskās aktivitātes veicināšanas programma*” un pasākumu „*Savstarpējās atbilstības atbalsta nodrošināšana*”, kura mērķis ir izvērtēt saimniecību atbilstību savstarpējās atbilstības prasībām un veicināt šo prasību nodrošināšanu. Apsekojot saimniecības, tiek secināts, ka salīdzinoši neliela daļa saimniecību pilnībā atbilst visām prasībām. Attiecīgi pārējām saimniecībām sniegts atbalsts un konsultācijas, lai novērstu problēmas. Saimniecību savstarpējās atbilstības procents katru gadu pieaug, tas liecina par šī VLT pasākuma lietderību: pieaug lauksaimnieku zināšanas par saimniekošanai izvirzītajām prasībām un prasmes prasības īstenot.

Kopš 2011. gada tiek realizēts pasākums „*Atbalsts lauku jauniešiem uzņēmējdarbības veicināšanai*”, kura ietvaros jaunieši tiek aktivizēti un iesaistīti lauku uzņēmējdarbībā un sabiedriskajā dzīvē ar apmācību un konsultāciju palīdzību. Vērtējot aktivitātes, var secināt, ka pieaug jauniešu interese, kā arī VLT piedāvāto aktivitāšu klāsts. Pozitīvi vērtējama ideja par jauniešu apmācībām, kuru laikā tiek gūtas zināšanas par biznesa projektu sagatavošanu un to iespējamo īstenošanu. Tomēr, kā atzīst VLT, sagatavoto projektu kvalitāte bieži ir zema, rūpīgāk jāveic gan pasniedzēju, gan jauniešu atlase. Paši jaunieši apmācības vērtē teicami un labi, retos gadījumos – apmierinoši. Aktivitātes pēc būtības atbilst LAP 2007-2013 mērķim par lauku ekonomikas dažādošanu, dzīves kvalitātes celšanu laukos (3.ass). Kā ierobežojošs faktors jauniešu biznesa ideju īstenošanai ir finansējuma trūkums.

VLT rīcības programmas rezultāti atspoguļoti 6.35.tabulā.

6.35.tabula. Indikatīvie rādītāji Valsts lauku tīkla galvenajām aktivitātēm 2009.-2014. gadam

Aktivitātes	Plānots/ realizēts*	Gads					
		2009	2010	2011	2012	2013	2014
Informatīvās ziņu lapas sagatavošana, autorloksnes	<i>plānots</i>	6	22	22	22	22	22
	<i>realizēts</i>	6,6	24,5	23,9	23,1	27,7	27,36
Semināri/ Informatīvie semināri, tūkst. klausītārstundas	<i>plānots</i>	15,7	66	42	45	46	42
	<i>realizēts</i>	15,7	73	50,3	44,2	25	36
Apmācības/ Izglītojošie semināri, tūkst. klausītārstundas	<i>plānots</i>	4,4	5**	5	5	5	5
	<i>realizēts</i>	24,4	4,9**	50,2	43,4	49,6	65,3
Latvijas konferences, skaits	<i>plānots</i>	1	1	1	1	1	1
	<i>realizēts</i>	1	0	4	4	4	5
Starptautiskas konferences, skaits	<i>plānots</i>	1	1	1	1	1	1
	<i>realizēts</i>	1	1	1	1	2	1
Pieredzes apmaiņas braucieni Latvijā, dalībnieku skaits	<i>plānots</i>	800	780	1100	1100	1100	780
	<i>realizēts</i>	939	955	1490	1297	1116	1112
Pieredzes apmaiņas braucieni uz ES, dalībnieku skaits	<i>plānots</i>	150	125	125	250	250	150
	<i>realizēts</i>	202	255	148	18	72	50
Novadu lauku attīstības speciālistu darba nodrošināšana, skaits	<i>plānots</i>	64	125	125	125	125	125
	<i>realizēts</i>	62	125	125	125	125	125

* Plānots saskaņā ar VLT rīcības programmu 2009.-2014. gadam; Faktiski realizēto aktivitāšu/sasniegto rezultātu daudzums, balstoties uz VLT ikgadējiem pārskatiem LR ZM

** klausītāji

Avots: VLT

Kā redzams no tabulas, plānoto un sasniegto rādītāju vērtības, gandrīz visur ir sasniegtas vai pat pārsniegtas. Izņēmums ir pieredzes apmaiņas braucienus, kas pēdējos trīs gados ir sarukuši.

Lauku iedzīvotāju vērtējums par VLT darbu

Novērtētājam bija pieejama dažāda veida informācija par to, kā lauku iedzīvotāji vērtē VLT darbību. Tā iegūta vairākos veidos. Pirmkārt, pārskata periodā notikusi regulāra VLT veikta to cilvēku aptauja, kuri izmantojuši VLT pakalpojumus un iesaistījušies dažādās aktivitātes. Otrkārt, novērtēšanā izmantoti dati, kas iegūti lauku iedzīvotāju aptaujās pēc LAND pasūtījuma 2011. gadā (N=2008) un 2016. gadā (N=1031).

VLT organizētajās aktivitātēs dalībnieku aptaujas tiek veiktas regulāri, iegūtie rezultāti tiek atspoguļoti ikgadējos darbības pārskatos, tiek analizēti viedokļi un izvirzīti priekšlikumi VLT turpmākajai darbībai. Parasti iedzīvotāji un pakalpojumu izmantotāji ir apmierināti ar VLT organizētajām aktivitātēm un to saturu, dažkārt kritiskāk raugoties uz pieaicinātajiem lektoriem vai organizēto pasākumu norises laiku. Kritiskās piezīmes VLT izvērtē un ņem vērā turpmākajā darbībā. Aptauju laikā tiek noskaidroti arī iedzīvotāju ierosinājumi citām aktivitātēm.

VLT savu darbību orientējis uz noteiktām iedzīvotāju mērķgrupām laukos: lauksaimnieki, jaunieši, nevalstiskās organizācijas, lauku tūrisma uzņēmēji un citi ar lauksaimniecību nesaistīti uzņēmēji. Būtiski, ka, veicot uzlabojumus vietējā kopienā un lauku teritorijā, tiek ņemtas vērā dažādu iedzīvotāju kategoriju vajadzības un intereses. Kā liecina aptauju rezultāti, 2016. gadā VLT atpazīstamība respondentu vidū ir visai zema.

Tikai ceturtdaļa respondentu ir dzirdējusi par VLT, kā arī par tā organizētajiem pasākumiem vietējā mērogā.

Kopumā var secināt, ka VLT rīcības programma ir izpildīta visos punktos un plānotie sasniedzamie rādītāji pat pārsniegti. Attīstot savu darbību un iekšējo organizatorisko struktūru, VLT paplašinājis aktivitāšu klāstu salīdzinājumā ar sākumā plānoto. Pasākumi vērsti uz visu četru Programmas asu mērķu sasniegšanu, tomēr dominē 1. ass pasākumi, savukārt 2. ass pasākumu ir salīdzinoši ļoti maz (veiksmīga aktivitāte ir „Savstarpējās atbilstības atbalsta nodrošināšana”). Atzinīgi vērtējama pieeja uzrunāt dažādas mērķgrupas laukos: lauksaimniekus, jauniešus, nevalstiskās organizācijas, izglītības iestādes, VRG. Vienlaikus jākonstatē, ka dominē rūpes par lauksaimniecības nozarē nodarbinātajiem un sadarbība ar lauksaimnieku organizācijām.

Kopējie Programmas efekti

Papildus iepriekš aplūkotajiem atsevišķu pasākumu rezultātiem, atbilstoši ietekmes novērtēšanas metodoloģijai ir vērtēti programmas kopējie (makroekonomiskie) efekti. Šo efektu ietekmes nav attiecinātas uz konkrētiem pasākumiem, bet gan uz visu Programmu vai tās asīm. Atbilstoši novērtētāju rīcībā esošai informācijai šo efektu vērtības nav ņemtas vērā, nosakot ietekmes rādītāju sasniedzamās vērtības pasākumu līmenī, tādēļ pasākumu rezultativitātes un lietderības novērtēšanā tie nav ņemti vērā. Tomēr šie efekti ir būtiski, lai spriestu par kopējo Programmas ietekmi uz lauku un visas valsts ekonomiku, tādēļ tie ir aplūkoti atsevišķi. *Ex-post* novērtējumā ir ievērtēti trīs makroekonomiskie efekti – aizstāšanas, pārvietošanas un multiplikatora efekti. Minēto efektu novērtējuma metodoloģija aprakstīta 4.1.sadaļā.

Programmas aizstāšanas efekti

Aizstāšanas efekts, saskaņā ar metodiku, tiek aprēķināts ekonomiskajai izaugsmei (neto papildus pievienotā vērtība). Ņemot vērā atšķirīgo atbalsta saņēmēju loku, tas tiek novērtēts atsevišķi 1. & 2. ass, kā arī 3. ass pasākumiem. Ar šī efekta palīdzību tiek novērtēts, kā programmas apgabalos ar augstu atbalsta intensitāti tiek ietekmētas neatbalstītās saimnieciskās vienības.

Programmas 1. ass un 2. ass pasākumu aprēķinātais aizstāšanas efekts ir - 6 957 537 EUR. Programmas 3. ass pasākumu aprēķinātais aizstāšanas efekts ir 64 497 061 EUR. Kopējais programmas līmeņa aizstāšanas efekts ir 57 539 524 EUR.

Tas nozīmē, ka programmas atbalstam ir ievērojama pozitīva netiešā ietekme uz to mazo neatbalstīto saimniecību ekonomisko izaugsmi, kuras atrodas novados ar augstāku vidējo programmas atbalstu. Taču redzams, ka pozitīvais efekts izpaužas tieši no 3. ass pasākumiem. Tātad, ja novadā tiek aktīvi realizēti uzņēmējdarbības dažādošanas projekti, no tā gūst netiešu ekonomisku labumu arī citi šajā novadā esoši uzņēmumi. Tas var izpausties dažādos veidos – piemēram, labāka infrastruktūras un pakalpojumu pieejamība, tiek sekmēta uzņēmumu savstarpējā sadarbība utt. Tas apstiprina, ka uzņēmumu darbība kopumā ir sekmīgāka tur, kur jau ir aktīvāka uzņēmējdarbības vide.

Tomēr lauku saimniecību gadījumā situācija ir pretēja. Novados ar augstāku atbalsta intensitāti pārējo (neatbalstīto) lauku saimniecību ekonomiskie rādītāji ir nedaudz pasliktinājušies, salīdzinot ar tām neatbalstītajām saimniecībām, kuras atrodas novados ar zemāku atbalsta intensitāti.

Programmas pārvietojuma efekti

Pārvietojuma efekts LAP 2007-2013 novērtējumā tiek aprēķināts attiecībā uz nodarbinātību. Tādējādi tiek salīdzinātas nodarbinātības izmaiņas neatbalstītajās vienībās divās Latvijas novadu grupās ar salīdzinoši augstu un zemu vidējo atbalstu uz vienu iedzīvotāju. Pārvietojuma efektu neesamības gadījumā nodarbinātības izmaiņas neatbalstītajās vienībās novados ar salīdzinoši augstāku vidējo atbalstu uz vienu iedzīvotāju ievērojami neatšķiras no nodarbinātības izmaiņām neatbalstītajās vienībās novados ar salīdzinoši zemāku vidējo atbalstu uz vienu iedzīvotāju. Ņemot vērā atšķirības pieejamo datu struktūrā, pārvietojuma efekti tika novērtēti 1. ass un 2. ass pasākumiem kopā, kā arī 3. ass pasākumiem (3.1.2. /3.1.1. un 3.1.3.). Pasākumi 3.2.1. un 3.2.3. pārvietojuma efektu novērtējumā netiek iekļauti sakarā ar datu pieejamības trūkumu attiecībā uz atbalsta saņēmējiem šajos pasākumos.

Programmas 1. ass un 2. ass kopējais aprēķinātais pārvietojuma efekts ir 2 795 GDV. Tas nozīmē, ka 1. ass un 2. ass pasākumu ietekmē nodarbinātība vienībās, kuras atrodas tiešā atbalstīto saimniecību tuvumā novados ar salīdzinoši augstāku vidējo atbalstu uz iedzīvotāju, ir palielinājusies par 2 795 GDV.

Šādu pārvietojuma efektu iespējamais cēlonis ir modernizācijas rezultātā atbrīvotā darbaspēka pāriešana uz atbalstīto saimniecību tiešā tuvumā esošām neatbalstītām saimniecībām.

Programmas 3.ass pasākumu aprēķinātais pārvietojuma efekts ir -968 GDV. Tas nozīmē, ka 3. ass pasākumu ietekmē nodarbinātība vienībās, kuras atrodas tiešā atbalstīto saimniecību tuvumā novados ar salīdzinoši augstāku vidējo atbalstu uz iedzīvotāju, ir samazinājusies par 968 GDV.

Šādu pārvietojuma efektu iespējamais cēlonis ir darbaspēka pāriešana no neatbalstītajām vienībām uz dažādošanas un tūrisma pasākumos atbalstīto saimniecību radītajām darbavietām novados ar salīdzinoši augstāku vidējo atbalstu uz iedzīvotāju.

Kopējais programmas līmeņa pārvietojuma efekts ir 1 827 GDV.

Tas nozīmē, ka programmas atbalstam kopumā ir ievērojama pozitīva netiešā ietekme uz nodarbinātības izmaiņām tajās neatbalstītajās vienībās, kuras atrodas novados ar augstāku vidējo programmas atbalstu.

Programmas multiplikatora efekti

Aprēķinātā sekundārā kumulatīvā ietekme uz **ekonomisko izaugsmi** ekonomikā kopumā norādīta 6.36.tabulā.

Aprēķinātā sekundārā kumulatīvā ietekme ir pozitīva, un tā ievērojami pārsniedz programmas tiešo tūlītējo ietekmi. Tas nozīmē, ka daļa no programmas atbalsta ģenerētajiem ienākumiem tiek tērēta atkārtoti, ģenerējot jaunus ienākumus vairāku secīgu ciklu laikā. Katra cikla laikā multiplikatora efekts samazinās. Multiplikatora efektu nodrošina bruto pievienotās vērtības neto pieaugums programmas atbalstītajās nozarēs.

No tā var secināt, ka Programmai kopumā ir pozitīvs devums konkurētspējas veicināšanai, bet, izvērtējot mērķu sasniegumu, jāņem vērā arī atbalsta saņēmēju struktūra.

6.36.tabula. Programmas kopējā sekundārā kumulatīvā ietekme uz ekonomisko izaugsmi

Pasākumi / ass	Milj. EUR					Milj. PPS
	Pasākumu tiešā ietekme	Multiplikatora koeficients*	Aizstāšanas efekts	Neto ietekme	Kopējā ietekme	Kopējā ietekme
121	122.3	2.9	-7.0	791.2	944.3	1 475.4
122	21.6	2.9				
123	90.2	4.1				
141	3.8	2.9				
312	30.5	1.0	64.5	100.5		
313	2.4	2.3				
321&323	18.4	2.0				
4	7.9	2.0		15.8		

*Ar attiecīgo koeficientu tiek reizināta attiecīgā pasākuma bruto ietekme
Avots: autoru aprēķini

Kā izriet no tabulā apkopotajiem datiem, pasākumu tiešā ietekme uz ekonomisko izaugsmi ir 307,1 milj. EUR. Aizstāšanas efekts programmas līmenī ir 57,5 milj. EUR. Ieskaitot multiplikatora efektu, iegūst kopējo ietekmi 1 062 milj. EUR jeb, pārrēķinot pirktpējas paritātē, 1 659 milj. PPS. Minētais rādītājs raksturo ietekmi uz visu valsts ekonomiku. Tas nozīmē, ka kopējā ietekme uz valsts ekonomiku gadā pēc programmas pārsniedz kopējo programmas laikā izlieto to publisko finansējumu.

Aprēķinātā sekundārā kumulatīvā ietekme uz **nodarbinātības veicināšanu** ekonomikā kopumā norādīta 6.37.tabulā.

Aprēķinātā ietekme ir pozitīva. Tas nozīmē, ka programmas atbalsta rezultātā palielinās nodarbinātība ekonomikā kopumā. Nodarbinātības pieaugumu izraisa pieaugums gala pieprasījumā, kurš ir atbilstošs programmas rezultātā radītajām neto darbavietām.

6.37.tabula. Kopējā Programmas sekundārā kumulatīvā ietekme uz nodarbinātību (GDV)

	Pasākumu ietekme	Multiplikatora koeficients*	Pārvietojuma efekts	Neto ietekme	Kopējā ietekme
121	-2 705	2.0	2 795	2 300	2 735
122	1 144	2.0			
123	771	3.4			
141	364	2.0			
312	1 055	1.0	-968	275	
313	82	1.5			
321&323	8	2.3			
4	74	2.3		170	

*Ar attiecīgo koeficientu tiek reizināta attiecīgā pasākuma bruto ietekme
Avots: autoru aprēķini

No tabulā apkopotajiem datiem izriet, ka kopējā tiešā pasākumu ietekme uz nodarbinātības veicināšanu ir +252 pilna laika darbavietas. (Nav ievērtēti 2. ass pasākumi, jo pieejamo datu klāsts nedeva iespēju iegūt statistiski ticamus rezultātus.) Aprēķinātais pārvietojuma efekts, atbilstoši iepriekš aprakstītajam, ir +1827 pilna laika darbavietas (GDV). Savukārt, ņemot vērā multiplikatora efektu (katram pasākumam izvēlētie koeficienti atbilst attiecīgajai nozarei – lauksaimniecība, pārtikas ražošana u.tml.), kopējā programmas ietekme uz nodarbinātību ir vērtējama ar +2735 darbavietām. Jāpiebilst, ka metodika paredz kā programmas ietekmi uzskatīt tikai ilgstošas darbavietas, nevis tās, kas tikušas radītas tikai uz projektu laiku. Šajā gadījumā minētais princips ir iespēju robežās ievērots, vērtējot

darbavietu izmaiņas izvēlētajos uzņēmumos, saimniecībās vai teritorijās programmas beigās pret sākumu. Taču minētā ietekme attiecas vairs ne tikai uz lauku teritorijām, bet visu Latvijas ekonomiku.

6.3. Atbildes uz vērtēšanas jautājumiem

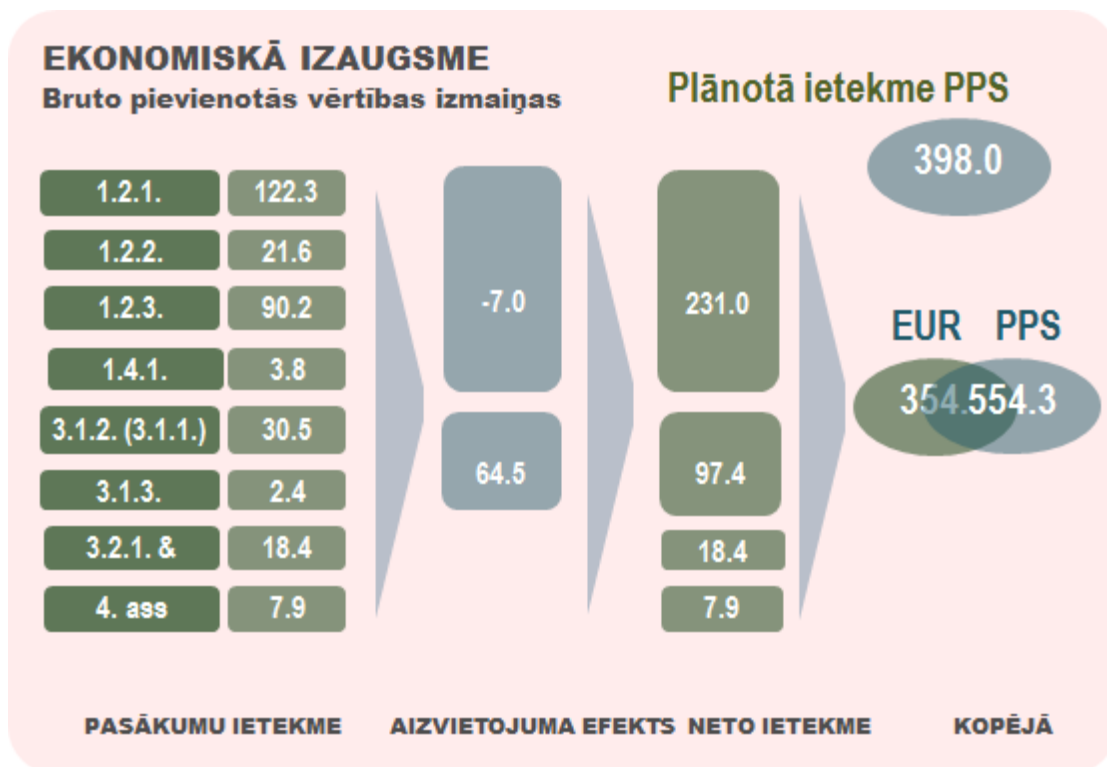
Šajā apakšnodaļā tiek sniegtas atbildes uz *ex-post* vadlīnijās noteiktajiem kopējiem novērtēšanas jautājumiem. Programmas novērtēšanai papildus jautājumi netika izvirzīti.

1. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums visas lauku ekonomikas izaugsme?

LAP 2007-2013 ieguldījumu visas lauku ekonomikas izaugsme novērtē ar atbalstīto saimniecību/uzņēmumu bruto pievienotās vērtības izmaiņām pirktpējas paritātē programmas pasākuma tiešajā ietekmē.

Programmas kopējo ieguldījumu visas lauku ekonomikas izaugsme novērtē, summējot tās pasākumu ieguldījumu tiešajā ietekmē un papildus novērtējot netiešos efektus (pašvaru, aizvietošanas efektu). Šis rādītājs bija noteikts kā mērķis 1., 3. un 4. ass pasākumos. Rezultāti ir apkopoti 6.24.attēlā.

No apkopojuma redzams, ka programmas ietekmē neto pievienotā vērtība ir pieaugusi par 554 milj. EUR (pirktspējas paritātē). Salīdzinot ar plānoto, tas ir par 40% vairāk. Lielāko ietekmi uz pievienotās vērtības pieaugumu dod 1. ass pasākumi (tajā skaitā 1.2.1. un 1.2.3. pasākums), bet augstākā lietderība, salīdzinot ar plānoto, ir 1.2.2., 1.2.3. un 3.2.1. pasākumam.

6.24.attēls. LAP 2007-2013 un tās atsevišķu pasākumu ietekme uz ekonomisko izaugsmi

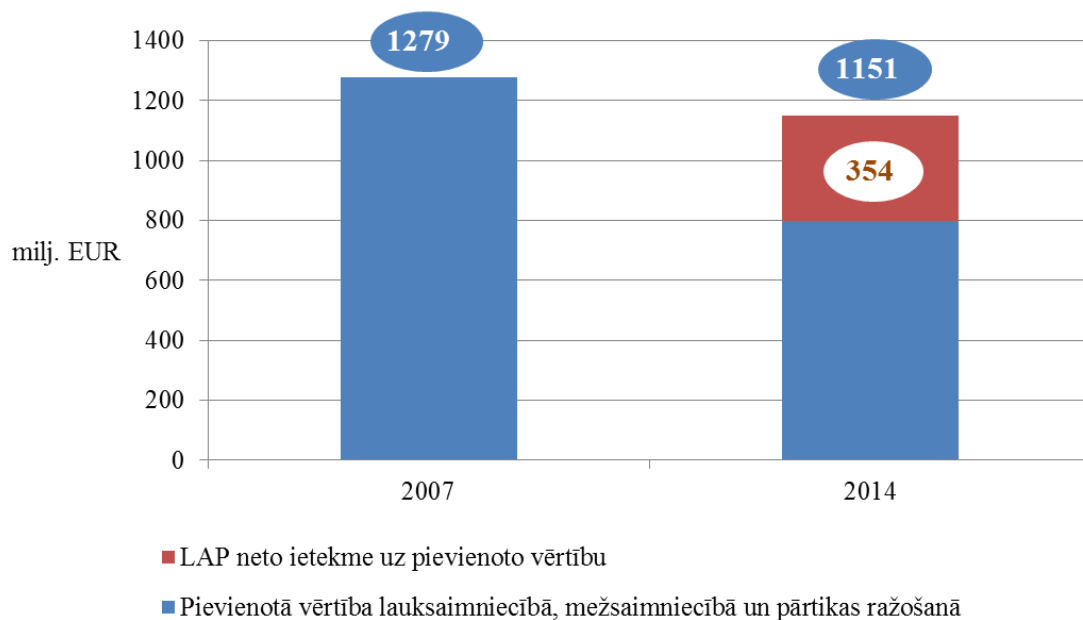
Avots: autoru aprēķins

Summējot pasākumos, plānotais līmenis Programmai kopumā ir sasniegts, ja vērtējam pēc izvēlētajiem pasākumu rādītājiem. Jāpiebilst, ka Programmai kopumā nebija

noteikts ekonomiskās izaugsmes plānotais rādītājs, bet tikai atsevišķos pasākumos, līdz ar to plāns neietvēra makroekonomiskos efektus, kas nav nosakāmi atsevišķu pasākumu līmenī. Ieskaitot minētos efektus (tai skaitā multiplikatoru), aprēķinātā Programmas ietekme uz ekonomisko izaugsmi vērtējama 945 milj. EUR jeb 1 475 milj. PPS (pirktspējas paritātē). Tai pašā laikā šis nav programmas kopējais efekts, bet tikai efekts, kas novērots konkrētā gadā, salīdzinot 2014. gadu pret Programmas sākuma gadu (2007.). Līdz ar to faktiskais efekts ir daudz lielāks, jo ir veikti ilgtermiņa ieguldījumi, kas dod atdevi ilgstošā laika posmā, tajā skaitā pēc programmas perioda beigām. Te gan jāpiebilst, ka ietekme, ņemot vērā multiplikatora efektu, ir attiecināma ne tikai uz lauku teritoriju, bet uz visu valsts ekonomiku.

Ekonomiskās izaugsmes aprēķinos netika ņemta vērā 2. ass pasākumu ietekme, jo pieejamā datu kopa nedeja iespēju novērtēt šīs ass pasākumu ietekmi ar pietiekamu ticamības pakāpi.

Programmas neto ietekme uz pievienoto vērtību lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un pārtikas ražošanā norādīta 6.25.attēlā.

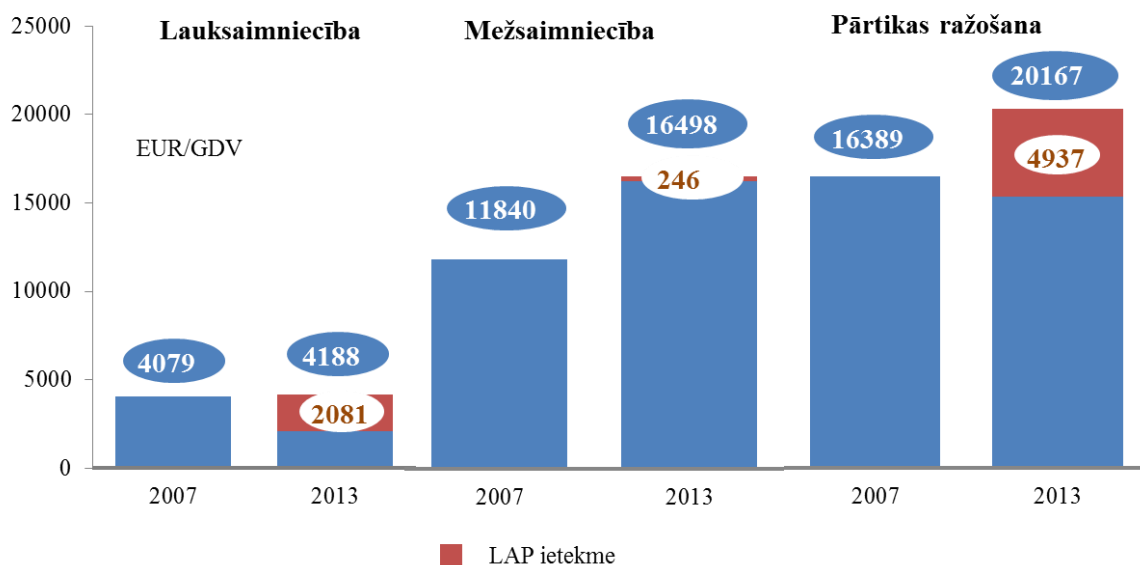
6.25.attēls. LAP 2007-2013 un tās atsevišķu pasākumu ietekme uz ekonomisko izaugsmi

Avots: CSP, autoru aprēķini

Programmas ietekme uz ekonomisko izaugsmi ir pozitīva. Lauksaimniecības, mežsaimniecības un pārtikas ražošanas sektoros kopā BPV periodā no 2008 gada līdz 2014 gadam samazinājusies no 1 279 miljoniem EUR līdz 1 151 miljoniem EUR. Tai pašā laikā LAP 2007-2013 neto ietekme uz BPV ir pozitīva 354 tūkstošu EUR apmērā. Iespējams secināt, ka ar LAP saistītās nozarēs ekonomiskā izaugsme ir negatīva, bet programmas ietekme uz ekonomisko izaugsmi šajās nozarēs ir pozitīva. Iespējams, ka programmas neesamības gadījumā ekonomiskās izaugsmes negatīvā vērtība būtu ievērojamāka.

Programmas ieguldījums konkurētspējā ir mērīts arī ar darba ražīguma palielinājumu lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un pārtikas ražošanā.

Darba ražīguma izmaiņas un programmas neto ietekme šajos sektoros norādīta 6.26Error! Reference source not found..attēlā.

6.26.attēls. LAP 2007-2013 un tās atsevišķu pasākumu ietekme uz darba ražīgumu

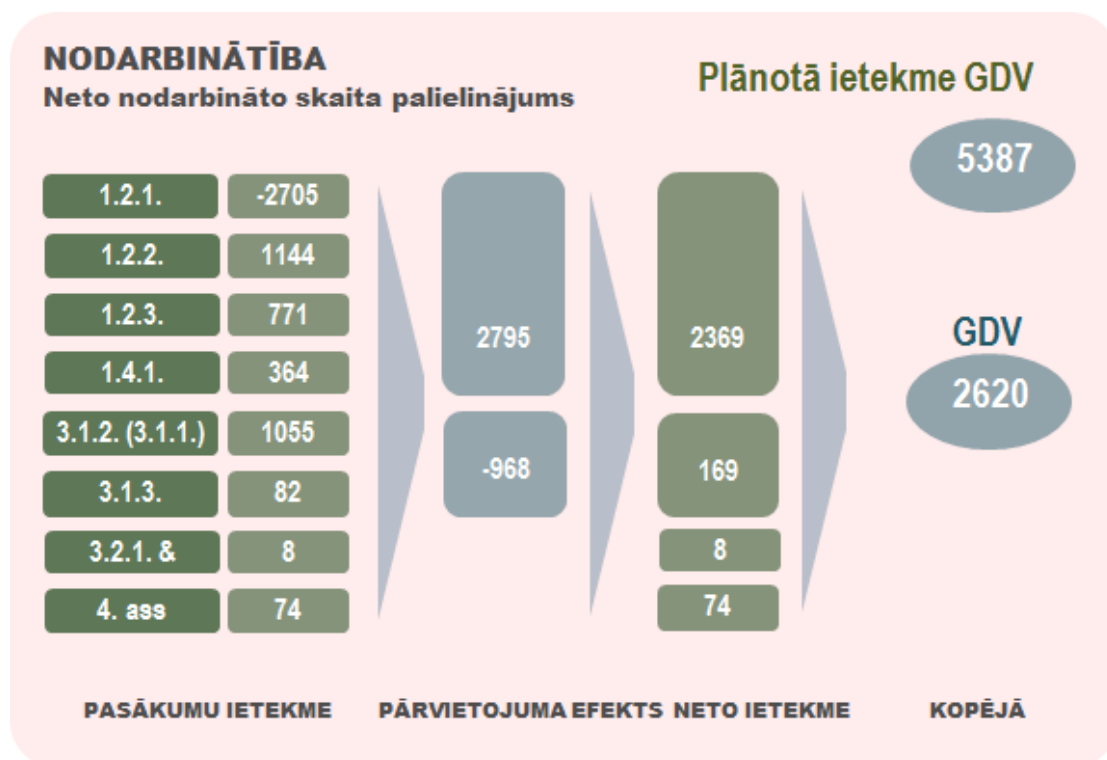
Avots: CSP, autoru aprēķini

Darba ražīgums mežsaimniecībā un pārtikas ražošanā periodā no 2007 gada līdz 2013 gadam ievērojami palielinājies, turpretī lauksaimniecībā pieaugums ir nenozīmīgs. Programmas neto ietekme uz darba ražīgumu lauksaimniecībā pārsniedz kopējo darba ražīgumu sektorā 2013. gadā. Ietekme uz darba ražīgumu mežsaimniecībā ir nenozīmīga. Ietekme uz darba ražīgumu pārtikas ražošanā aptuveni līdzinās darba ražīguma pieaugumam sektorā. Tātad programmai ir ievērojama pozitīva ietekme uz darba ražīgumu lauksaimniecībā un pārtikas pārstrādē, bet tai nav ietekmes uz darba ražīgumu mežsaimniecībā.

Saskaņā ar veikto novērtējumu, Programmas ietekme uz darba ražīgumu visvairāk izpaudusies pārtikas ražošanā – par nepilniem 5000 EUR uz pilna laika nodarbināto (6.15.attēls). Nozīmīgs ieguldījums ir arī lauksaimniecībā (nedaudz virs 2000 EUR/GDV), tomēr tas atpaliek no plānotā. Tomēr jāņem vērā, ka ietekme uz darba ražīgumu ir vērtēta tikai konkrētu pasākumu līmenī, nepiemērojot netiešos efektus kā ekonomiskās izaugsmes gadījumā, līdz ar to nav ievērtēta varbūtējā darba ražīguma samazināšanās tajā saimniecībās/uzņēmumos, kas atbalstu nav saņēmuši. Lauksaimniecības sektora rādītāji (6.1.1.pielikums) rāda, ka darba ražīguma kāpums Programmas darbības periodā nav liels. To ietekmēja darba ražīguma vājais pieaugums vai pat samazinājums mazo un vidējo saimniecību grupās (3.8.tabula).

2. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums nodarbinātības radīšanā?

LAP 2007-2013 ieguldījumu nodarbinātības radīšanā novērtē ar programmas pasākumu summārajām atbalstīto saņēmēju nodarbinātības izmaiņām tiešajā ietekmē, papildus ņemot vērā netiešos efektus (pašsvars, pārvietošana). Šis rādītājs bija noteikts kā mērķis 3. un 4. ass pasākumos, taču programmā bija paredzēta iespējamā negatīvā ietekme no 1. ass pasākumiem, tādēļ ir ievērtēta arī 1. ass pasākumu ietekme. Rezultāti apkopoti 6.27.attēlā.

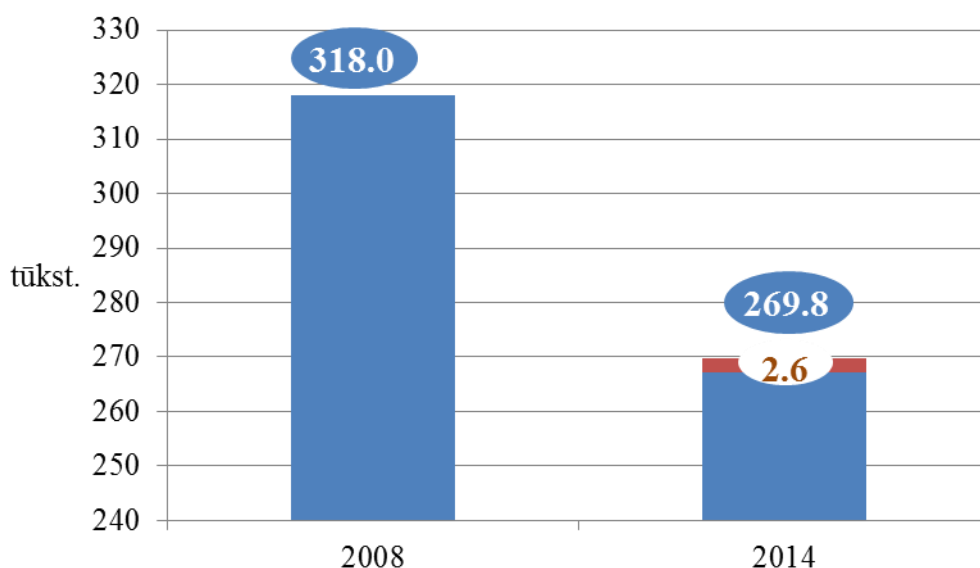

6.27.attēls. LAP 2007-2013 un tās atsevišķu pasākumu ietekme uz nodarbinātības radīšanu.

Avots: autoru aprēķini

Iegūtie rezultāti liecina, ka pozitīvā LAP 2007-2013 pasākumu ietekme uz nodarbinātību ir bijusi ievērojami mazāka nekā plānots: aprēķinātā 3. un 4. ass pasākumu neto ietekme veido tikai 251 darbavietu, kas ir mazāk nekā 5% no plānotā. Toties, 1. ass pasākumu tiešā negatīvā ietekme bijusi mazāka nekā *ex-ante* novērtēšanā novērtēts: mīnus 967 darbavietas (paredzētā iespējamā negatīvā ietekme bija 8,5 tūkst. darbavietu). Turklāt aprēķini uzrāda ievērojami pozitīvu pārvietojuma efektu (kas nozīmē, ka palielinājies darbavietu skaits tajos novados, kur ir intensīvāk realizēti LAP 2007-2013 1. ass pasākumi). Tas gan ir netiešais efekts, kuru nevar viennozīmīgi piedēvēt tikai Programmai, jo nav zināms, tieši kādi faktori minēto tendenci ir izraisījuši. Tomēr, iekļaujot arī šo efektu, kopējā LAP 2007-2013 ietekme uz nodarbinātību ir pozitīva – ap 2000 pilna laika darbavietu vērtībā. Šeit jāpiebilst, ka Programmas ietekme ir interpretējama kā neto ietekme, kas ietver ne tikai no jauna radītās darbavietas, bet gan stāvokli, salīdzinot ar situāciju, ja Programmas nebūtu bijis – tātad arī atbalsta rezultātā saglabātās darbavietas. Minētā ietekme nav vērtējama viennozīmīgi. No vienas puses, ietekme ir tikai 39% no plānotās, turklāt daudz mazāku pozitīvo ietekmi devuši tieši tie pasākumi (vispirms jau 3.1.2.(3.1.1.)), kur bija plānots radīt darbavietas, lai saglabātu laukos tos iedzīvotājus, kas atstāj lauksaimniecības sektoru. Bet no otras puses, strukturālās pārmaiņas, atbilstoši Programmas ietekmes novērtējumam nav devušas tik lielu nodarbinātības samazinājumu lauksaimniecībā, kā tas bija sagaidāms, kas nozīmē, ka modernizētās saimniecības nav strauji samazinājušas darba patēriņu, bet centušās palielināt apgrozījumu, lai esošo darbaspēku izmantotu efektīvāk.

Programmas neto ietekme uz nodarbinātību laukos norādīta 6.28.attēlā.

■ LAP neto ietekme uz nodarbinātību laukos ■ Nodarbināto skaits laukos

6.28.attēls. LAP 2007-2013 neto ietekme uz nodarbinātību laukos

Avots: CSP, autoru aprēķini

Latvijas laukos nodarbinātība periodā no 2008.gada līdz 2014 gadam samazinājusies no 318.0 tūkstošiem cilvēku līdz 269.8 tūkstošiem cilvēku. Tai pašā laikā LAP 2007-2013 neto ietekme uz nodarbinātību ir pozitīva 2.6 tūkstošu cilvēku apmērā. Tādējādi iespējams secināt, ka, pastāvīgi samazinoties nodarbinātībai laukos, programmas ietekme uz nodarbinātību laukos ir pozitīva. Iespējams, ka LAP 2007-2013 neesamības gadījumā nodarbinātības samazinājums laukos būtu ievērojamāks.

Līdzīgi kā ekonomiskajai izaugsmei, arī nodarbinātības veicināšanai ir aprēķināts multiplikatora efekts, novērtējot Programmas ietekmi uz nodarbinātību valsts mērogā. Iekļaujot šo efektu, kopējā programmas ietekme ir pozitīva: 2 735 pilna laika nodarbināto. Tomēr, ņemot vērā lielos ieguldījumus Programmā kopumā, šāda ietekme ir uzskatāma par nepietiekamu lauku attīstības virsmērķa "Pārticis cilvēks ilgtspējīgi apdzīvotos Latvijas laukos" sasniegšanai. Arī sākumstāvokļa rādītāju tendences, salīdzinot programmas sākuma un beigu posmu, nodarbinātības jomā ir negatīvas: laikā no 2007. līdz 2014. gadam ir palielinājies bezdarba līmenis, bet samazinājies nodarbināto īpatsvars darbspējīgo iedzīvotāju skaitā (6.1.1. pielikums). Taču sākumstāvokļa rādītāju tendences rāda, ka šo rādītāju izmaiņas ļoti lielā mērā ietekmēja ekonomiskā krīze (2008.-2010. g.), bet kopš 2010. gada rādītāji ir nozīmīgi uzlabojušies (piem., bezdarba līmenis samazinājies no 19,5% līdz 10,8%), tomēr vēl nesasniedzot pirmskrīzes līmeni. Taču LAP 2007-2013 ieguldījums nodarbinātības izmaiņās ir neliels, Programmā nodarbinātības veicināšana netika arī izvirzīta kā galvenā prioritāte, spriežot pēc 3. asij (un īpaši 3.1. apakšmērķim) atvēlētā publiskā finansējuma, kas citām prioritātēm bija vismaz divreiz lielāks.

3. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums, lai aizsargātu un uzlabotu dabas resursus un ainavu, ieskaitot bioloģisko daudzveidību un augstas dabiskās vērtības lauksaimniecības un mežsaimniecības zemes?

Programmas pasākumos dabas resursu un ainavu aizsardzībā lielākais ieguldījums atbilstoši plānotajam bija atklātas ainavas uzturēšanā un bioloģiskās daudzveidības

aizsardzībā. Programmas 2. ass pasākumos atbalstītas divas trešdaļas no kopējās LIZ, t.sk., 88% no LIZ apsaimniekoti Natura 2000 teritorijās, taču tikai 10% ĪJT. LPI Programmas periodā saglabāties stabils ar nelielu augšupejošu tendenci. Lai gan nozīmīgas *Lauku putnu indeksa* atšķirības starp 2. ass maksājumiem pieteiktām teritorijām un kontroles teritorijām nav konstatētas, tomēr ir indikācijas, ka lauku putnu populācijas 2. ass maksājumiem pieteiktajās teritorijās ir labvēlīgākā stāvoklī nekā teritorijās, kas programmas 2. ass atbalstam nav pieteiktas un maksājumus nesaņem.

Lauksaimniecības un mežsaimniecības zemju struktūrā un vides rādītājos Programmas ietekmē nav konstatētas nozīmīgas izmaiņas. Vispārējā pieeja 2. ass pasākumos, ieviešot tos visā valsts teritorijā ar plašu saņēmēju loku, noteica to, ka Programma bija nozīmīga esošā vides stāvokļa saglabāšanā un uzturēšanā, bet tai bija maza nozīme vides stāvokļa uzlabošanā.

Savukārt atsevišķiem bioloģiskās daudzveidības kvalitātes rādītājiem novērojamas arī pasliktināšanās tendences. Attiecībā uz Augstas dabas vērtības zemēm LAP ieguldījums nav novērtējams, jo Latvijā nav apzinātas ADVZ.

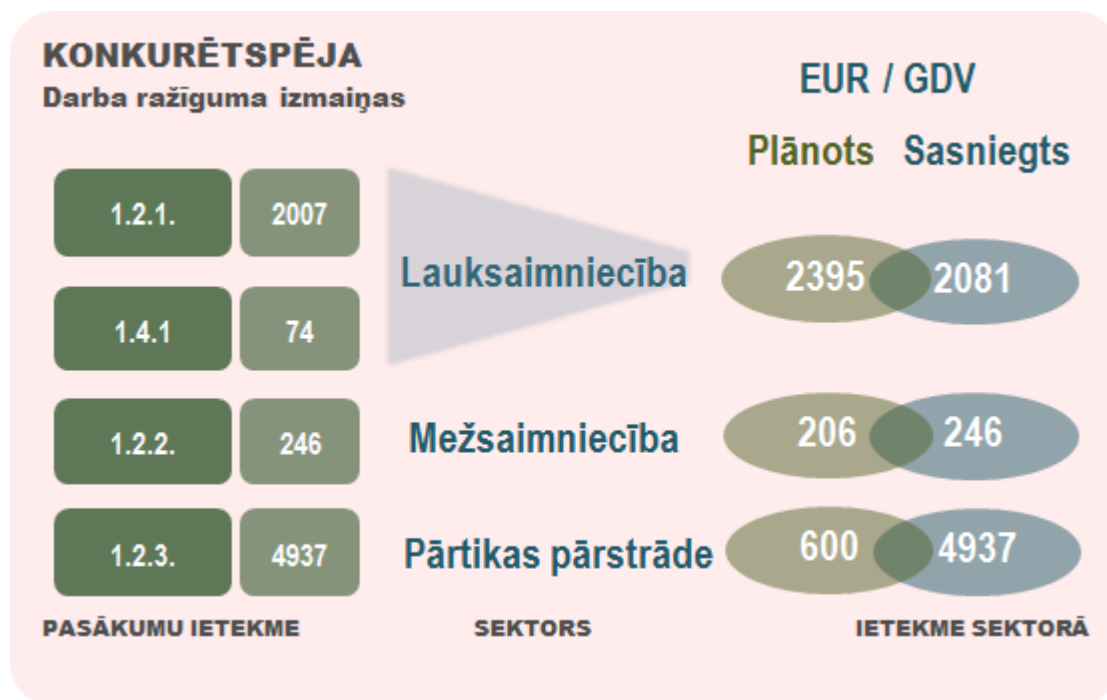
4. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums atjaunojamās enerģijas piedāvājumā?

Latvija nav izvēlējusies šo prioritāro jomu saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16(a) pantu, lai ieguldītu Eiropas Ekonomikas atveseļošanās plāna (jaunie izaicinājumi) piešķirto finansējumu.

Programma atbalstīja atjaunojamās enerģijas ražošanu caur 3. ass pasākumiem, 3.1.2.(3.1.1.) pasākumā izveidojot atsevišķu apakšpasākumu *Enerģijas ražošana no lauksaimnieciskās un mežsaimnieciskās izcelsmes biomasas*. Šajā apakšpasākumā tika veiktas investīcijas 116 milj. EUR apmērā, kas veidoja 54% no pasākuma atvēlētajā finansējuma, caur to atbalstot 38 uzņēmumus, kuri izveidojuši enerģijas ražošanu no biomasas. Kopējais provizorisks saražotās enerģijas apjoms Programmas rezultātā ir 685,7 tūkst. MWh elektroenerģijas, no kuriem 94% ir pārdota. Turklāt ir saražota arī siltumenerģija 412,5 tūkst. MWh apjomā. No tās ir realizēta aptuveni puse – 51%.

5. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums lauksaimniecības un mežsaimniecības sektora konkurētspējas uzlabošanā?

Rādītājs, kas raksturo LAP 2007-2013 ieguldījumu sektora konkurētspējā, ir darba ražīguma pieaugums. Šis rādītājs bija mērķis 1. ass pasākumiem. Ietekme uz darba ražīgumu tiek rēķināta atsevišķi pa nozarēm, 1. ass pasākumu tiešā ietekme attiecas uz lauksaimniecību, mežsaimniecību un pārtikas ražošanu (6.29.attēls).

6.29.attēls. LAP 2007-2013 ietekme uz darba ražīgumu lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un pārtikas ražošanā

Avots: autoru aprēķini

Iegūtie rezultāti liecina par nozīmīgu LAP 2007-2013 ietekmi uz darba ražīguma pieaugumu pārtikas ražošanā, kas panākts, veicinot pievienotās vērtības palielināšanu lauksaimniecības produktiem. Iegūtais rezultāts ietver arī primāro lauksaimniecības produktu pārstrādes attīstību lauksaimniecības uzņēmumos. Aptuveni puse no 1.2.3. pasākuma dalībniekiem bija lauksaimniecības ražotāji, un pārstrādes nozares attīstības šajos uzņēmumos ir ļāvusi būtiski palielināt pievienoto vērtību.

Jaunaudžu kopšanas pasākuma ieviešana ir sekmējusi pievienotās vērtības palielinājumu mežsaimniecībā.

Savukārt lauksaimniecībā, lai arī pievienotās vērtības kāpums ir ievērojams (par vairāk nekā 2000 EUR/GDV), tas sasniedz tikai 87% no plānotā līmeņa. Kopējo rezultātu visvairāk ietekmēja 1.2.1. pasākums, kurā plānotais līmenis sasniegts par 90%. Jāatzīmē, ka atbalsta struktūra radīja situāciju, ka būtiskāk tiek sekmēta lielo lauksaimniecības uzņēmumu konkurētspēja, nevis mazo un vidējo uzņēmumu, kuriem darba ražīgums ir zemāks (3.8.tabula). Līdz ar to par prioritāti turpmāk būtu jāvirza tieši mazo un vidējo saimniecību konkurētspējas palielināšana, lai sekmētu ienākumu līmeņa paaugstināšanos šajās saimniecībās, tādējādi sekmējot nodarbinātību un bremzējot iedzīvotāju aizplūšanu no laukiem un no valsts.

Kā otrs svarīgs konkurētspējas rādītājs būtu *Izglītība un zināšanas lauksaimniecībā*, kas minēts pie LAP 2007-2013 *Lead* rādītājiem. Plānotais rādītājs bija 56%. Lai gan pieejamie dati ir tikai par 2010. gadu (38,5%), tas ir tikai 68% no plānotā. Šeit gan jāmin, ka tendence ir pozitīva - no 2005. gada līdz 2010. gadam pieaudzis par 17 % punktiem. Tomēr Programmas ietekme šeit ir maznozīmīga, jo uz izglītību vērstie pasākumi tika faktiski apturēti. Taču zināšanas ir pamats veiksmīgai saimnieciskajai darbībai.

6. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums piena sektora restrukturēšanā?

Piena nozare bija viena no prioritārajām nozarēm LAP 2007-2013 realizācijā. Šo prioritāro jomu saskaņā ar Padomes Regulas Nr.1698/2005 16(a) pantu, Latvija ir izvēlējusies, lai ieguldītu Eiropas Ekonomikas atveseļošanās plāna (jaunie izaicinājumi) piešķirto finansējumu pasākumos 1.2.1. un 1.2.3. Izvēloties vienkāršu modeli - ieguldīt papildus finansējumu uz esošo atbalsta saņemšanas nosacījumu pamata, kas atvieglo administrēšanas procesu un neuzliek administratīvo slogu iesaistītajām pusēm, veicināt piena nozares attīstību, tostarp piena pārstrādes kooperācijas attīstību, saimniecību darbības efektivitātes un konkurētspējas palielināšanu un produktu kvalitātes paaugstināšanu. Attiecināmajām izmaksām, kas atbilst nosacījumiem piena sektora pārstrukturēšanai, tika noteikta par 10% lielāka atbalsta likme.

Piena sektora restrukturēšanai piešķirtais publiskais finansējums tika izmaksāts 1.2.1. pasākumā 235 lauksaimniekiem 8,2 milj. EUR apmērā un 1.2.3. pasākumā 21 pārstrādes uzņēmumam 6,5 milj. EUR apmērā. Pavisam piena nozarei piešķirti 36% no 1.2.1. pasākuma publiskā finansējuma (119,4 milj. EUR), vairāk ir tikai graudkopībai, kā arī 31% no 1.2.3. pasākuma finansējuma jeb 21,2 milj. EUR, kas ir vairāk nekā citos pārstrādes sektoros. Tas nozīmē, ka LAP 2007-2013 sniegusi līdzsvarotu ieguldījumu piena ražošanas un pārstrādes attīstībā.

Veiktie ieguldījumi ir sekmējuši piena ražošanas koncentrāciju (ganāmpulku skaits laikā no 2007. līdz 2014. gadam ir samazinājies gandrīz 2 reizes – no 52,6 tūkst. līdz 29,0 tūkst.), tajā pašā laikā slaucamo govju skaits ir samazinājies tikai par 7% (no 182 tūkst. līdz 169 tūkst.). Ieguldījumi ir sekmējuši nozīmīgu produktivitātes kāpumu, tādēļ saražotā piena apjoms ir palielinājies par 15,5% (2014. gadā sasniedzot 972 tūkst. t.).

Veiktie ieguldījumi ir saistīti ar piena ražošanas izmaksu kāpumu, salīdzinot ar produkcijas vērtību. Līdz 2007. gadam pienu ražojošās saimniecībās produkcijas vērtība (tirgus cenās) pārsniedza izmaksu kopsummu, tad sākot no 2008. gada tendence ir pretēja. Tas nozīmē, ka pienu ražojošās saimniecības gūst peļņu tikai no atbalsta maksājumiem. Šādu situāciju lielā mērā izraisa tas, ka piena iepirkuma cenas Latvijā ir vienas no viszemākajām visā ES. Īpaši smaga finansiālā situācija rodas, pazeminoties iepirkuma cenām (2008.-2009. g., kā arī kopš 2014. g. otrā pusgada). Tādēļ aktuālākais jautājums nozarē ir tirgus situācijas uzlabošana, novēršot nozares pārmērīgo atkarību no tirgus svārstībām. Piena ražošanas sektora stabilizācijai ir nepieciešams stiprināt ražotāju tirgus spēku, jo fakts, ka tieši Baltijas valstīs ir pārliecinoši zemākās piena iepirkuma cenas visā ES, norāda uz ražotāju nespēju ietekmēt tirgu.

Lai novērstu piena pašizmaksas kāpumu, kas, pastāvot zemām piena cenām, rada bankrota riskus, būtu rūpīgi vērtējama nozarē ieviešamo projektu ietekme uz piena pašizmaksu, prioritāri atbalstot projektus, kas vērsti uz ražošanas izmaksu samazināšanu.

Iespējamais atbalsts piena ražošanas samazināšanai būtu rūpīgi izvērtējams, jo ir ieguldīti lieli resursi ražošanas palielinājumam, īpaši lielajās saimniecībās, tādēļ būtu netālrēķināmi sekmēt tās samazināšanu, ņemot vērā ka piena ražošanu nevar atjaunot īsā laika posmā.

7. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums klimata pārmaiņu mazināšanas un pielāgošanās veicināšanā?

Programmā netika plānots nozīmīgs un tiešs ieguldījums klimata pārmaiņu mazināšanas un pielāgošanās veicināšanā. Tādējādi Programmas ieguldījums ir neliels galvenokārt caur CO₂ piesaisti mežsaimniecībā (1.2.5. pasākumā meliorācijā, 2.2.3. - meža ieaudzēšanā, 1.2.2. un 2.2.6. - mežaudžu kopšanā) veiktajos Programmas pasākumos, no kuriem sagaidāma ilgtermiņa ietekme. Arī Agrovides un 1.2.1. pasākumu ieguldījums nelielā apmērā saistāms ar pielāgošanos klimata pārmaiņām caur netiešo ietekmi.

8. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums ūdens apsaimniekošanas uzlabošanā (kvalitāte, lietošana, apjoms)?

Virszemes un pazemes ūdens kvalitātes uzlabošana Programmā nelielā apjomā tika plānota caur Agrovides pasākumiem. Programmas ieguldījums ūdens kvalitātes uzlabošanā vērtējams kā neliels, jo specifiskie pasākumi aptvēra nelielas platības un Agrovides pasākumi mazāk kā 10% no to platībām realizēti ĪJT. Ūdens kvalitātes uzlabošanā Programma devusi arī nelielu ieguldījumu caur 1. ass 1.2.1. un 1.2.5. pasākumiem.

9. jautājums. Kāds ir Programmas ieguldījums dzīves kvalitātes uzlabošanā lauku apvidos un lauku ekonomikas dažādošanas veicināšanā?

Dzīves kvalitātes uzlabošana un lauku ekonomikas dažādošana tika veikta ar 3. ass pasākumiem. Šiem pasākumiem kopumā tika atvēlēti 15% Programmas publiskā finansējuma, kas, ņemot vērā šīs ass pasākumu nozīmi lauku attīstības virsmērķa sasniegšanā, ir vērtējami kā nepietiekams ieguldījums.

Plānotā ietekme no 3. ass pasākumiem nav sasniegta: ekonomiskā izaugsme sasniegta 78% līmenī, bet ietekme uz nodarbinātību tikai 39% līmenī (6.33.tabula). To lielā mērā ietekmēja finansējuma sadalījums pa apakšmērķiem 3.1.2.(3.1.1.) pasākumā – pretēji plānotajam, vairāk nekā puse (54%) publiskā finansējuma tika novirzīts enerģijas ražošanai no biomasas (40 projekti). Projektu rezultāti norāda uz nepieciešamību ciešāk saistīt realizējamus projektus ar lauku attīstības virsmērķi – konkrētas saistības darbavietu nodrošināšanā utt.

2016. gada Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti liecina, ka iedzīvotāji pēdējo trīs gadu laikā ir pamanījuši pozitīvas pārmaiņas savā novadā. Īpaši jānorāda, ka šīs pozitīvās pārmaiņas respondenti saista ar tām jomām, kam LAP 2007-2013 ir piešķirts visvairāk publiskā finansējuma – lauku infrastruktūras sakārtošanu, vidi atpūtai un dažādām sabiedriskām aktivitātēm.

Vairākums respondentu ir atzinīgi novērtējuši dažādus uzlabojumus lauku infrastruktūrā, kas visbiežāk izpaužas kā ceļu un dažādu sabiedrisko ēku remonts. Ievērojama daļa ir arī pamanījuši uzlabojumus rekreācijas vides sakārtošanā un kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanā. Tomēr jāatzīst, ka respondenti bija ļoti reti pamanījuši uzlabojumus atsevišķās LAP 2007-2013 jomās, kā, piemēram, veselības aprūpes un sociālo pakalpojumu nozarēs un dažādās lauku ekonomikas jomās.

Iedzīvotāji uzskata, ka turpmākajos gados būtu jāpievērš lielāka uzmanība ceļu infrastruktūras sakārtošanai, jaunu darbavietu radīšanai, dažādu sabiedrisko būvju remontam, rekreācijas vides sakopšanai, pasākumiem, kuri vērsti uz jauniešu integrāciju lauku teritorijās un sabiedriskā transporta pakalpojumu pieejamības nodrošināšanai. Pavisam noteikti būs nepieciešami ievērojami ieguldījumi lauku ekonomikas, lauku infrastruktūras un sabiedrības attīstības projektos, lai arī iedzīvotāji pamanītu pozitīvas pārmaiņas augstāk minētajās jomās. Iespējams, jāmaina līdzšinējie priekšstati par to, kā sekmēt lauku ekonomiskās dzīves attīstību, vairāk koncentrējoties uz jauniešu, senioru ekonomiskā potenciāla atraisīšanu, pievēršoties sociāli atstumto grupu – cilvēku ar fiziskās un garīgās attīstības traucējumiem, atkarīgo utt. iesaistei vietējo kopienu dzīvē. Tie ir nopietni izaicinājumi, kas prasa inovatīvus risinājumus, piem., sociālās uzņēmējdarbības veicināšanu.

10. jautājums. Kādā mērā Programma ir devusi ieguldījumu inovatīvu pieeju ieviešanā?

Latvija nav izvēlējusies šo prioritāro jomu saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16(a) pantu, lai ieguldītu Eiropas Ekonomikas atveseļošanās plāna (jaunie izaicinājumi) piešķirto finansējumu.

11. jautājums. Kādā mērā Programma ir devusi ieguldījumu platjoslas interneta pieejas radīšanā (ieskaitot uzlabošanu)

Latvija nav izvēlējusies šo prioritāro jomu saskaņā ar Padomes Regulas Nr. 1698/2005 16(a) pantu, lai ieguldītu Eiropas Ekonomikas atveseļošanās plāna (jaunie izaicinājumi) piešķirto finansējumu.

12. jautājums. Kāds ir VLT ieguldījums Programmas mērķu sasniegšanā?

VLT izveidots 2008. gadā Eiropas Lauku attīstības tīkla ietvaros, kurš apvieno visu Eiropas Savienības (ES) dalībvalstu VLT, nodrošinot vienotu un kopīgu darba platformu VLT Sekretariātiem. Kopumā VLT ieguldījums LAP mērķu sasniegšanā vērtējams ļoti labi, jo:

- VLT izveidojis labu reģionālo pārklājumu reģionālo nodaļu un lauku attīstības speciālistu ziņā, regulāri pārskatot un analizējot speciālistu piesaistes vajadzības konkrētām vairāk atbalstāmām lauku teritorijām;
- VLT aktivitātes vērstas uz LAP 2007-2013 visu četru asu mērķu sasniegšanu, tomēr aktivitāšu analīze liecina par lielu koncentrēšanos uz 1. asi, savukārt vismazāk pasākumu saistīti ar 2. asi;
- VLT darbojas pēc iepriekš izstrādātas Rīcības programmas, kuras realizēšanai katru gadu tiek apstiprināts Rīcības plāns, turklāt programmas un plānu izstrādē tiek piesaistītas mērķauditorijas, apzinot viņu vajadzības un respektējot īstenoto pakalpojumu izmantotāju vērtējumus;
- darbības rezultātu analīze liecina, ka sasniegtie rādītāji gandrīz katra Rīcības Plāna punkta ietvaros pārsniedz iepriekš plānotos
- iedzīvotāju aptaujas liecina, ka VLT darbība ir bijusi nozīmīga īpaši informācijas un zināšanu sniegšanā, kā arī pieredzes apmaiņas jomā.

Lai arī VLT devums LAP 2007-2013 īstenošanā ir nozīmīgs, tā sekmīgāku darbību un atbilstošāku plašākām lauku iedzīvotāju grupām nodrošinātu lielāka VLT Sekretariāta neatkarība un rīcības brīvība atbalstāmo aktivitāšu tematiskajā izvēlē. Šobrīd lielākā daļa pakalpojumu izmantotāju ir tradicionālajās lauksaimniecības nozarēs strādājošie zemnieki un tie, kuri vēlas darboties lauksaimniecībā, kā arī mezsaimnieki, savukārt citi interesenti, kuri vēlas laukos attīstīt ar lauksaimniecību nesaistītu uzņēmējdarbību, kā mērķgrupa ir mazākumā. Lauku iedzīvotāju vidū VLT darbība kļūst aizvien atpazīstamāka, taču iedzīvotāji drīzāk atpazīst konkrētas aktivitātes, kuras ne vienmēr saista tieši ar VLT. Aptaujas liecina, ka iedzīvotāji pamanījuši dzīves kvalitātes uzlabošanos vietās, kur dzīvo, kas netieši liecina arī par VLT ieguldījumu.

13. jautājums. Kāds ir TP ieguldījums Programmas mērķu sasniegšanā?

Tehniskās palīdzības (TP) finansējums ir izmantots visām Padomes Regulā Nr. 1698/2005 definētām TP aktivitātēm un atbilstoši finansējuma izmantošanas mērķim. TP atbalstu saņēma LR ZM un LAD. Kopumā īstenotas sagatavošanas, pārvaldības (vadības), uzraudzības, kontroles, informēšanas un novērtējuma aktivitātes, izlietojot 55,4 milj. EUR sabiedriskā finansējuma, kas ir 4% no kopējā LAP 2007-2013 paredzētā finansējuma. Darbības ir saistītas ar visām LAP asīm, īpaši pārvaldības, informēšanas un publicitātes jomā. Finanšu analīze apliecina, ka Latvijā TP atbalsts galvenokārt izmantots LAP īstenošanā nepieciešamo cilvēkresursu nodrošināšanai, īpaši administrēšanas,

uzraudzības un kontroles procesam. Tas ir ļāvis piesaistīt labus speciālistus. Otra svarīgāka TP finansējuma izlietošana ir ieguldījumi tehnoloģiskajā aprīkojumā, kas nepieciešams šo vajadzību nodrošināšanai. Liela daļa TP resursu tika izlietoti informēšanas vajadzībām, kas ir ļoti nozīmīgi, lai informētu iedzīvotājus, lauku uzņēmējus par pieejamo LAP atbalstu, programmām un projektiem.

Turpmāk nepieciešams izvērtēt, cik lielā mērā datu bāzes uzlabojumi sniegtu finanšu ietaupījumu, kā arī jāpārdomā proporcija novērtēšanas, pārvaldības un uzraudzības finansējumam. Nepieciešamība pēc lielāka finansējuma tiek attiecināta uz LAP nepārtraukto novērtēšanu, pētniecību, datu kvalitātes nodrošināšanu, atbalsta saņēmēju kontroli

14. jautājums. Cik efektīvi Programmas piešķirtie līdzekļi ir tikuši izlietoti plānotā iznākuma sasniegšanai?

Šajā sakarā valsts nodrošina to pasākumu papildinātību un saskanību noteiktā teritorijā un noteiktā darbības jomā, ko finansē Eiropas Reģionālās attīstības fonds, Kohēzijas fonds, Eiropas Sociālais fonds, Eiropas Zivsaimniecības fonds un Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai. Valsts stratēģiskajā pamatprincipu kopumā/valsts stratēģiskajā plānā būtu jānosaka galvenie principi, kas attiecas uz dažādu fondu atbalstīto pasākumu robežlīnijām un koordinēšanas mehānismiem.

Analizējot atsevišķu pasākumu un asu rezultātus, var secināt:

LAP 2007-2013 piešķirtie līdzekļi pievienotās vērtības palielināšanai un darba produktivitātes kāpumam ir izlietoti kopumā rezultatīvi un lietderīgi. Tomēr zemāka efektivitāte salīdzinājumā ar citām nozarēm bija lauksaimniecībā – gan sakarā ar objektīviem apstākļiem (situācija iekšējā un ārējos tirgos), gan sakarā ar pasākumu sabalansētību un realizāciju, kas detalizēti aprakstīts pie attiecīgajiem 1. un 3. ass pasākumiem 6.2.sadaļā. ,

Kopumā piešķirtie līdzekļi LAP 2007-2013 vides mērķu sasniegšanai vērtējami kā pietiekami. Sabiedriskais finansējums Programmas 2. ass izvirzīto rezultatīvo kvantitatīvo rādītāju (galvenokārt atbalstītā platība) sasniegšanai ir izlietots plānotajā apjomā. Programmas 2. ass publiskais finansējums veicināja lauksaimniecības un meža zemes apsaimniekošanu, tādējādi saglabājot sākotnējo vides stāvokli un samazinot vides stāvokļa pasliktināšanās apmēru, kāds būtu bijis sagaidāms bez atbalsta. Tomēr, ņemot vērā, ka mērķa vērtības atsevišķos 2. ass pasākumos tika ievērojami grozītas, pasākumu ieviešanas gaitu un bioloģisko daudzveidību raksturojošo kvalitatīvo rādītāju izmaiņas, uzskatāms, ka atvēlēto līdzekļu izlietošanas efektivitāte vides pasākumos vērtējama kā vidēja un tā varēja būt augstāka.

Programmas ieguldījums nodarbinātības veicināšanā nav bijis nedz efektīvs, nedz lietderīgs, jo ar šo mērķi tieši saistītiem pasākumiem atvēlēti tikai 8% no publiskā finansējuma, un arī tajos tiešā ietekme bijusi tikai 17% no plānotā neto izveidoto darbavietu skaita. Viens no būtiskajiem iemesliem šādu situācijai bija līdzekļu pārdale par labu lieliem projektiem (īpaši enerģijas ražošanā), kuru ieguldījums darbavietu radīšanā ir niecīgs. Kā arī, darbavietu radīšana nebija šīs programmas prioritāte.

15. jautājums. Kāds ir pasākuma ieguldījums atbalsta saņēmēju/ labuma guvēju konkurētspējas veicināšanā?

Prioritāte Lauksaimniecības un mežsaimniecības konkurētspējas uzlabošana (1. ass pasākumi) LAP 2007-2013 tika realizēta sniedzot atbalstu trim apakšmērķiem.

1.1.apakšmērķis: Sekmēt zināšanas un uzlabot cilvēkpotenciālu

Saskaņā ar LAP 2007-2013 uzbūvi, pie šī apakšmērķa pieder trīs pasākumi: 1.1.1., 1.1.2. un 1.1.4.. Uz zināšanu paaugstināšanu attiecas tikai 1.1.1. un 1.1.4. pasākumi, kuri abi tika realizēti nelielā apjomā (kopā tajos izmaksāts tikai 0,1% no Programmas publiskā finansējuma), tādēļ to ieguldījums nozaru konkurētspējas uzlabošanā bija niecīgs. Tas nozīmē, ka ieguldījumi fiziskajos aktīvos netika pavadīti ar atbilstošiem ieguldījumiem zināšanu pārnesei. Tas rezultējās tādos ieguldījumos, kurus var uzskatīt kā tirgus nepilnības – piemēram, tika veikti lieli ieguldījumi piena nozarē, taču drīz pēc tam strauji nokritās piena cenas, kā rezultātā saimniecības cieš zaudējumus.

1.2.apakšmērķis: Restrukturizēt un attīstīt fizisko kapitālu un veicināt inovāciju

Uz šo apakšmērķi attiecināti 1.2.1., 1.2.2., 1.2.3. un 1.2.5. pasākuma rezultāti. Šiem pasākumiem tika atvēlēti vislielākie līdzekļi – 87,2% no 1. ass publiskā finansējuma, tādēļ to analīzei ir veltīta vislielākā vērība.

Uz pasākumiem attiecinātie iznākuma rādītāji galvenokārt ir sasniegti, izņemot *Kopējais investīciju apjoms*. Minētais rādītājs bija saistīts ar publisko finansējumu, tādēļ mazāks kopējo investīciju apjoms norāda uz paaugstinātu atbalsta intensitāti, salīdzinot ar plānoto. Savukārt rezultāta rādītāju sniegumi būtiski atšķiras.

Pasākums *Lauku saimniecību modernizācija* (1.2.1.) ir finansiāli nozīmīgākais 1. ass pasākums, kurš visbūtiskāk ietekmēja ass kopējos rezultātus. Šī pasākuma ieguldījums konkurētspējas veicināšanā nedaudz atpaliek no plānotā, sasniedzot 90% no plānotā darba produktivitātes pieauguma un 79% no papildus pievienotās vērtības. Pasākuma rezultātā ikgadējais BPV palielinājums ir 19% no investīciju vērtības.

Pasākums *Mežu ekonomiskās vērtības paaugstināšana* (1.2.2.) proporcionāli izlietotajam finansējumam ir devis vislielāko ieguldījumu pievienotās vērtības palielināšanā (123% no investīciju apjoma), kā arī palielinājis darba ražīgumu mežsaimniecībā par 246 EUR/GDV, kas gan ir 86% no koriģētā plāna.

Pasākumam ir ietekme uz meža īpašumu vērtību. Īpašuma vērtības pieaugums sekmē īpašnieka iespējas gūt peļņu no īpašuma apsaimniekošanas. Jaunie iegādātie instrumenti izmantojami meža īpašumu apsaimniekošanā un pakalpojumu sniegšanā, tāpēc tiem ir ietekme uz pakalpojumu sniegšanas izmaksām. Pieejamie dati nesatur informāciju par instrumentu un aprīkojuma izmantošanas mērķiem uzņēmējdarbības attīstīšanā un pakalpojumu sniegšanā, tāpēc ieguldījuma precīzu novērtēšanu veikt nav iespējams.

Pasākums *Lauksaimniecības un mežsaimniecības produktu pievienotā vērtība* (1.2.3.), saskaņā ar novērtējumu, devis būtisku ieguldījumu pārtikas ražošanas nozares pievienotajā vērtībā – par nepilniem 5000 EUR/GDV. Pasākumam ir nozīmīgs ieguldījums arī BPV palielinājumā – par 141 milj. EUR (PPS), kas 2,8 reizes pārsniedz plānoto.

Pasākumā *Infrastruktūra, kas attiecas uz lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstību un pielāgošanu* (1.2.5.), saskaņā ar aptuveni aprēķiniem, sagaidāmā ekonomiskā izaugsme ir sasniegta 62% līmenī, bet darba ražīguma palielinājums atzīmēts meža saimniecībās. Tomēr šis ir pasākums, kurā efekts izpaužas daudz ilgākā laika posmā, tādēļ attiecīgie rezultāti ir nosacīti. Precīzu ietekmes aprēķinu šim pasākumam nevarēja veikt sakarā ar nepilnībām datu bāzēs.

Novērtēšanas rezultāti rāda, ka kopumā augstāka ieguldījumu atdeve bijusi pārtikas ražošanā un mežsaimniecībā, bet mazāka lauksaimniecībā. Tas daļēji saistīts ar objektīviem apstākļiem (situācija tirgos, orientēšanās uz ilgtermiņa ieguldījumiem lauksaimniecībā (būves), kā arī lēnāku kapitāla apriti šajā nozarē, bet daļēji arī ar pasākumu nosacījumiem un finanšu sadalījumu, kas tuvāk aprakstīts pie atbilstošo pasākumu analīzes.

1.4. apakšmērķis: sekmēt pāreju jaunajās dalībvalstīs

Uz šo apakšmērķi attiecas 1.4.1. un 1.4.2 pasākumi. Tiem tika atvēlēta neliela daļa 1. ass publiskā finansējuma – 4,6%, no kuriem aptuveni pusi veidoja iepriekšējā perioda saistības. Tas nozīmē, ka pārejas pasākumiem šajā periodā tika veltīta maza uzmanība. Intervences apjoms 1.4.2. pasākumā bija tik neliels, ka nebija iespējams pielietot PSM metodi rādītāju aprēķiniem, tādēļ pasākuma ietekmes novērtējumu nevarēja veikt. Savukārt 1.4.1. pasākuma ietekmes vērtējumā bija iespējams izmantot PSM metodi, datus par saimniecībām iegūstot no SUDAT datu bāzes.

Pasākums *Daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizācija (1.4.1.)* bija specifiski uz mazajām saimniecībām orientēts pasākums, lai veicinātu to pārstrukturizāciju. Pasākumi rezultāti ir labi – apgrozījuma pieauguma kritēriju (vismaz par 30% 3 gadu laikā) ir izpildījušas 99% no saimniecībām, par kurām pieejami attiecīgie dati, bet vidēji šajās saimniecībās 5 gadu laikā apgrozījums palielinājies 2,6 reizes. Plānotās ekonomiskās izaugsmes un darba ražīguma pieauguma rādītāju vērtības ir sasniegtas. Tomēr, tā kā finansējums šim pasākumam tika ievērojami samazināts, tika atbalstītas tikai 1462 saimniecības, kas ir tikai neliela daļa no daļēji naturālo saimniecību kopskaita.

Programmas pasākumu ieguldījums ekonomiskajā izaugsmē norādīts 6.38.tabulā. Tabulā ietverti arī 3. un 4. ass pasākumi, uz kuriem attiecināts šis rādītājs, lai arī šo pasākumu rezultāti tuvāk analizēti, atbildot uz 17. un 18.novērtējuma jautājumiem.

6.38.tabula. Programmas pasākumu tiešā ietekme uz saņēmēju BPV palielinājumu

	Bruto tiešā ietekme	Netiešā ietekme		Neto tiešā ietekme	Rezultatīvitate	Lietderīgums
Pasākumi	BPV (EUR)	Pašsvars	Svira	BPV (PPS)	BPV	BPV
1.2.1.	141 251 577	13%	+	191 123 892	79%	82%
1.2.2.	32 818 270	34%	-	33 843 841	430%	438%
1.2.3.	90 247 540	-	+	141 011 781	282%	285%
1.2.5.	5 777 000	n.d	n.d	9 026 000	62%	61%
1.4.1.	3 914 387	2%	+	6 012 254	109%	132%
Kopā 1. ass	274 007 474	x	x	381 015 118	119%	120%
3.1.2. (3.1.1.)	27 840 829	32%	+	29 580 881	47%	47%
3.1.3.	2 444 844	-	+	3 820 069	89%	91%
3.2.1. & 3.2.3.	18 406 794	n.d	n.d	28 760 616	230%	232%
4.0.	4 395 801	n.d	n.d	6 868 439	107%	107%
Pavisam	327 095 723	x	x	450 045 133	110%	111%

Avots: autoru aprēķini

Līdz ar to var secināt, ka pasākumos 1.2.2., 1.2.3., 1.4.1., 3.2.1. un 3.2.3., kā arī 4. ass pasākumos plānotais BPV pieaugums ir sasniegts, un pasākumi ir rezultatīvi un lietderīgi. Pārējo pasākumu ietekme uz pievienotās vērtību ir mazākā apjomā nekā plānots. Tomēr kopējā pasākumu ietekme pārsniedz plānoto par 10% un veido 450 milj. PPS (neiekļaujot makroekonomiskos efektus, kas apskatīti atbildēs uz 1. jautājumu).

Atbalsta saņēmēju konkurētspējas pieaugums 1. ass pasākumos 1.1.2., 1.2.1., 1.2.2., 1.2.3., 1.4.1. tiek noteikts ar darba ražīguma izmaiņu novērtējumu (skat. 6.39.tab.).

6.39.tabula. Atbalsta saņēmēju konkurētspējas izmaiņu novērtējums

Pasākumi	Bruto tiešā ietekme	Netiešā ietekme		Neto tiešā ietekme	Rezultatīvitate %	Lietderīgums %
	BPV/GDV	Pašsvars	Svira	BPV/GDV		
1.2.1.	2 317	13%	+	2 007	90%	93%
1.2.2.	375	34%	-	246	86%	88%
1.2.3.	4 937	-	+	4 937	382%	386%
1.4.1.	75	2%	+	74	164%	198%

Avots: autoru aprēķini

Augstākā ietekme uz darba ražīgumu bija 1.2.3. pasākumam, ko ietekmēja ieguldījumi lauksaimniecības produktu pārstrādē, tādā veidā sekmējot pievienotās vērtības radīšanu lauksaimniecības produktiem. No pārējiem pasākumiem sagaidāmais līmenis tika sasniegts tikai 1.4.1. pasākumā, kurā tika atbalstītas daļēji naturālās saimniecības. Tas liecina, ka šajās saimniecībās sākotnējais darba ražīgums bijis zems, un ar atbalsta pasākuma palīdzību to bijis iespējams nozīmīgi paaugstināt. Rezultatīvitate un lietderīgums netiek sasniegti arī pasākumos 1.2.1. un 1.2.2. Šos pasākumus ir iespējams uzskatīt par daļēji rezultatīviem un lietderīgiem.

Iepriekš aprakstītie rezultāti ir noteikti, neizdalot atsevišķas atbalsta saņēmēju grupas. Saņēmēju loma detalizētāka analīze rāda, ka galvenokārt atbalsts konkurētspējai izmantots lielajās lauku saimniecībās (SI virs 100 000 EUR), kuras veido 1,4% no kopskaita, taču izmantojušas vairāk kā 70% no 1.ass publiskā finansējuma, kurš attiecas uz lauku saimniecībām. Šīs saimniecības arī saražo lielāko daļu lauksaimniecības produktu (2013.g.tās aptvēra 65% no kopējās SI). Tajās nodarbināti 12% nozares nodarbināto (GDV). Lauku saimniecību rezultātu dinamika dalījumā pa lieluma grupām rāda, ka Programmas darbības periodā (starp 2006. un 2014.g.) nozīmīgi palielinājušies vienīgi minēto lielo saimniecību grupu ienākumi (izteikti neto pievienotajā vērtībā uz nodarbināto), bet pārējās saimniecību lieluma grupās ienākumu kāpuma tikpat kā nav (dažās grupās aplūkotojā laika periodā tie ir pat samazinājušies). Minētās izmaiņas cita starpā ir saistāmas arī ar atbalsta intensitāti, kas nosvērusies par labu lielsaimniecībām. Tajā pašā laikā saimniecību salīdzinošo konkurētspēju ietekmē arī citi faktori; piemēram, lielās saimniecības var pārdot produkciju vai iegādāties resursus par izdevīgāku cenu, tām ir priekšrocības kredītu pieejamībā u.tml. Taču ņemot vērā esošo Latvijas lauku saimniecību struktūru un lauku apdzīvotības problēmu, arvien aktuālāk kļūst sekmēt mazo un vidējo saimniecību konkurētspēju izvēlētajā mērķa kontekstā.

16. jautājums. Kāds ir pasākuma ieguldījums vides situācijas uzlabošanā?

Pasākuma 2.1.2. atbalsta kopējā ietekme vides situācijas uzlabošanā vērtējama neviennozīmīgi, jo lai gan atbalstīto platību mērķa vērtība tika sasniegta un neapsaimniekoto LIZ platības nedaudz samazinājās, taču uz bioloģisko daudzveidību pasākuma ietekme ir bijusi maznozīmīga. Tas saistīts ar to, ka galvenais uzsvars pasākuma ieviešanā bija uz marginalizācijas risku samazināšanu (t.sk., atklātu ainavu uzturēšanu) un atbalsta nosacījumi nebija tieši vērsti ne uz vides, ne uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu vai uzlabošanu. MLA atbalstu arī nevarēja saņemt par zālājiem, kuriem nebija noteiktu dzīvnieku vienību, tādēļ daļa no ilggadīgajiem zālājiem nebija atbalsttiesīgi.

2.1.2. pasākuma atbalsts ir veicinājis nelielu apsaimniekoto LIZ platību pieaugumu MLA teritorijās, kā arī nedaudz ietekmējis LIZ struktūras izmaiņas. Pasākums nodrošinājis sākotnējā vides stāvokļa saglabāšanos, t.sk., marginalizācijas risku mazināšanu. Lai gan ievērojamu ieguldījumu vides situācijas uzlabošanā pasākums nedeva, tomēr tā ietekme vērtējama pozitīvi.

2.1.3. pasākuma mērķa vērtības tika sasniegtas un tas vērtējams kā rezultatīvs. Pasākums 2.1.3. veicināja esošo zālāju stāvokļa saglabāšanu un tam bija nenozīmīga ietekme uz zālāju botāniskās daudzveidības uzlabošanu. Zālāju kopējās platības saglabāšana no vides aizsardzības, t.sk., CO₂ piesaistes un faunas daudzveidības saglabāšanas viedokļa ir vērtējama pozitīvi. Atbalstam pieteikto zālāju ESB platības īpatsvars Natura 2000 teritorijās nebija lielāks par teritorijām ārpus Natura 2000 tīkla. Tomēr, ņemot vērā, ka NATURA 2000 teritorijās sakoncentrēti visgrūtāk apsaimniekojamie zālāji (vairums pārmitro palieņu zālāju (6450), kā arī vairāk nabadzīgās augsnēs sastopamu ES zālāju biotopu, kuru apsaimniekošana ir ļoti neizdevīga mazās ražības un zāles vērtības dēļ, atbalsts ir bijis nozīmīgs faktors, lai zālājus uzturētu apsaimniekotus un tie netiktu pamesti. Kopumā pasākuma ieguldījums vērtējams kā būtisks esošā stāvokļa saglabāšanā, taču ne bioloģiskās daudzveidības uzlabošanā.

Agrovides pasākuma ieguldījums vērtējams kā vidējs, jo tā rezultativitāte salīdzinot ar mērķa vērtību bija 72%. Pozitīvi vērtējams, ka programmas periodā Agrovides pasākumā atbalstītās platības Natura 2000 un ĪJT pieauga par 3%. Agrovides maksājumos Latvijā LAP 2007-2013 periodā izveidojās izteikti nevienlīdzīgs teritoriālais sadalījums kā rezultātā lauksaimniecībā visattīstītākajos reģionos (Rietumzemgale, Dienvidkurzeme u.c. mazākos areālos) t.sk. potenciāli ar vislielāko ietekmi uz vidi, Agrovides pasākumi tiek realizēti vismazāk.

Agrovides RLZP apakšpasākuma rādītāju mērķa vērtības tika sasniegtas. Tā ieguldījums vides stāvokļa uzlabošanā vērtējams kā vidēji nozīmīgs.

Agrovides BLA apakšpasākuma rādītāju mērķa vērtības tika sasniegtas un pasākuma ieguldījums vides stāvokļa saglabāšanā vērtējams kā nozīmīgs dēļ tā ievērojamā apjoma. Natura 2000 un ĪJT apakšpasākumā atbalstītās platības Programmas periodā palielinājušās par 16%, kas vērtējams kā pozitīvs ieguvums, tomēr tieši ĪJT apakšpasākums joprojām realizēts nelielās platībās. BLA apakšpasākuma lielākais ieguldījums bija bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā, bet ūdens kvalitātes aizsardzībā pasākuma ieguldījums ir neliels.

Agrovides BLA apakšpasākumā konstatēta gan labvēlīga ietekme uz zālāju bioloģisko daudzveidību, jo tika uzturētas ievērojamas ilggadīgo zālāju platības, gan arī nelabvēlīga ietekme, jo kopējā BLA atbalstītajā zālāju ESB platībā bija samērā liels pārganīto platību īpatsvars, kur novērota erozija, augsnes sablīvēšana un bioloģiskās daudzveidības samazināšanās. Apakšpasākumam nebija nozīmīgas ietekmes uz vides stāvokļa uzlabošanu, taču tā ieguldījums bija nozīmīgs esošā vides stāvokļa saglabāšanā.

Agrovides BDUZ apakšpasākums bija izteikti mērķorientētākais 2. ass pasākums. Tas nozīmīgi veicinājis bioloģiski vērtīgo zālāju uzturēšanu un to saglabāšanu ilggadīgo zālāju statusā, kā arī nodrošināja mērķa vērtību sasniegšanu. Atbalsts ir pasargājis lielas dabisko zālāju platības neaizaugušas, tādēļ ir iespējams arī turpmāk plānot šo zālāju biodaudzveidības saglabāšanu un palielināšanu. Pasākums ir bijis salīdzinoši populārs, un tas ir sekmējis sabiedrības vides apziņas veidošanu, jo caur šo pasākumu tika popularizēta un apspriesta biodaudzveidības vērtību saglabāšana. Tomēr BDUZ apsaimniekošanas nosacījumu dēļ daļa BVZ vairs neatbilda BVZ kritērijiem, kas liecina, ka daļēji šis pasākums ir sekmējis arī biodaudzveidības samazināšanos. BDUZ pasākums bijis sekmīgāks plašāk sastopamu dabisko zālāju ar samērā zemu bioloģisko daudzveidību saglabāšanā, bet salīdzinoši vājāk sekmējis biodaudzveidības ziņā visvērtīgāko un Latvijā retāko dabisko zālāju saglabāšanu. Attiecībā uz vides stāvokļa uzlabošanu (piemēram, CO₂ piesaisti, ūdeņu piesārņojumu u.tml.) BDUZ pasākuma ieguldījums ir pozitīvs, tomēr samērā neliels.

IDIV apakšpasākumā Programmas periodā atbalstītās platības ir pieaugušas vairākkārtīgi. Lai gan tas aptver ļoti mazu platību no kopējās lauksaimniecības zemju

platības Latvijā un mērķa vērtības tika sasniegtas daļēji, apakšpasākuma ieguldījums vides stāvokļa uzlabošanā vērtējams kā ļoti neliels, bet pozitīvs.

Lai gan mērķa vērtības tika sasniegtas, pasākuma 2.2.3. ieguldījums vides stāvokļa uzlabošanā vērtējams kā maznozīmīgs, jo pasākuma ietvaros apmežotās platības bija salīdzinoši nelielas un tā sasaiste ar pasākuma mērķi netieša. Pasākumam bija pozitīvs, bet neliels devums klimata mērķu uzlabošanā caur CO₂ piesaisti.

Pasākuma 2.2.4. ieguldījums vides stāvokļa uzlabošanā vērtējams kā nenožīmīgs, bet esošā vides stāvokļa saglabāšanā kā vidējs. Programmas beigu periodā tas bija rezultatīvs, taču tā kā visā Programmas periodā netika ieviesta diferencētā likme un tika atbalstīta mazāk par pusi no mežaudzēm ar saimnieciskajiem ierobežojumiem, tad kopumā pasākuma ieguldījums ir vidēji nozīmīgs.

Pasākuma 2.2.6. ieguldījums vērtējams kā nozīmīgs. Mežsaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošanas aktivitāte nebija rezultatīva, tomēr tas zināmā mērā saistīts ar to, ka izpostīto audžu apjoms Programmas perioda beigās kopumā bija samazinājies. Attiecībā uz meža ugunsdrošības profilaktiskajiem pasākumiem atzīmējams, ka to realizācija samazina riskus nākotnē un dod pozitīvu ieguldījumu gan mežsaimniecības nozares attīstībā, gan CO₂ piesaistē.

17.jautājums. Kāds ir pasākuma ieguldījums atbalsta saņēmēju/ labuma guvēju uzņēmējdarbības dažādošanā?

LAP 2007-2013 pasākumi lauku ekonomikas dažādošanai (3. ass pasākumi) ir radījuši ietekmi uz nelauksaimnieciskās BPV palielinājumu lauku apvidos, tomēr to ietekme ir ievērojami mazāka, nekā plānots. 3. ass pasākumu lietderība (konstatētā ietekme attiecībā pret sagaidāmo, ņemot vērā finansējuma izlietojumu) attiecībā pret ekonomisko izaugsmi ir 79%. Tajā skaitā zemākā rezultativitāte un lietderība bijusi 3.1.2.(3.1.1.) pasākumā, kurš bija plānots kā galvenais pasākums nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības atbalstam laukos – tikai 47% no plānotās ekonomiskās ietekmes. Vēl mazāka salīdzinājumā ar plānoto ir šīs ass pasākumu ietekme uz nodarbinātības veicināšanu (lietderība tikai 39%), jo liela daļa publiskā finansējuma tika izlietoti finansiāli ietilpīgu enerģijas ražotņu izveidošanai, turklāt ar pasākumu nosacījumiem darbavietu radīšana netika speciāli veicināta. Turklāt, šajos aprēķinos ir ņemtas vērā koriģētās (ieteiktās) mērķa vērtības, bet pret Programmā plānoto 3. ass pasākumos jaunradīto darbavietu skaitu tiešā ietekme ir tikai 15%. (Dati pa pasākumiem apkopoti 6.38.tabulā).

Nozīmīga 3.1.2.(3.1.3) pasākuma sastāvdaļa saskaņā ar plānoto, bija atbalsts lauku mikrouzņēmumiem. Pasākumā pavisam ir atbalstīti 853 mikrouzņēmumi (jauni vai esoši), kas ir mazāk nekā plānots – 2625 Programmas sākumā un 1000 gala redakcijā. Tāpat, pasākums ir devis tikai nelielu ieguldījumu lauku saimniecību darbības dažādošanā, jo no plānotajām 720 lauku saimniecībām atbalstītas tikai 235.

Viens no iemesliem tam ir, ka pasākumā ir zems sekmīgi realizēto projektu īpatsvars – mazāk nekā 40% no iesniegtajiem projektu pieteikumiem. Viens no būtiskiem iemesliem, kas kavēja projektu realizāciju, ir nespēja piesaistīt privāto finansējumu. Īpaši aktuāli tas bija 2009.-2010. gadā, kad bankas gandrīz pārstāja izsniegt kredītus. Vēlākos gados kreditēšana tika atsākta, taču joprojām grūtības saņemt kredītus bija mazajiem uzņēmumiem. Tas nozīmē, ka papildus projektu atbalstam ir nepieciešami citi instrumenti, kas sekmētu uzņēmējdarbību laukos – zināšanu pārnese, konsultāciju pasākumi, kā arī palīdzība finansējuma piesaistē.

18.jautājums. Kāds ir pasākuma ieguldījums labuma guvēju dzīves kvalitātes uzlabošanā?

Ieguldījumi dzīves kvalitātes uzlabošanai tika veikti ar 3. ass 2.apakšmērķa pasākumiem (3.2.1. un 3.2.3.). Nozīmīgākais no tiem bija 3.2.1.pasākums, kurš tika realizēts gandrīz visā lauku teritorijā, izņemot tos pagastus, kuri atrodas tiešā Rīgas tuvumā un kuriem nebija tiesības saņemt šo atbalstu. Lielākā daļa finansējuma tika atvēlēti saietu namu, brīvā laika pavadīšanas, sporta un kultūras objektu ierīkošanai un atjaunošanai (511 šādu objektu), kā arī pašvaldības ceļu atjaunošanai (575 km garumā). Savukārt 3.2.3. pasākumā tika realizēta 41 kultūras mantojuma saglabāšanas aktivitāte. Minētie kvantitatīvie rādītāji ievērojami pārsniedz plānoto (6.2.1. pielikums).

LAP 2007-2013 ieguldījumi infrastruktūras uzlabošanā ir palielinājuši dzīves kvalitāti laukos un uzlabojuši iedzīvotāju apmierinātības rādītājus, tomēr darba iespējas nav būtiski palielinājušās. Līdz ar to var vērtēt, ka šāda veida ieguldījumi padara laukus par pievilcīgāku dzīves vidi tiem, kuriem darba iespējas nav aktuālas (piemēram, pensionāriem, kā arī tiem, kuri šo vidi izmanto atpūtai, nevis pastāvīgai dzīvei utt.), taču ar to ir par maz, lai ierobežotu iedzīvotāju aizplūšanu no lauku teritorijām, īpaši tām, kuras atrodas attālu un nozīmīgiem attīstības centriem.

Aptaujas datu analīze liecina, ka lai gan iztikas līdzekļu iegūšana (nodarbinātības iespējas, iespējas attīstīt uzņēmējdarbību) ir svarīga dzīves kvalitātes sastāvdaļa, un lielākā daļa respondentu nav apmierināti ar šīm iespējām savā dzīvesvietā, tomēr viņi ir apmierināti ar dzīves apstākļiem kopumā. Acīmredzot lauku dzīvesveidā ir kādas iezīmes, kas tiek augstu vērtētas – mājvieta, kas ir mantota no iepriekšējām paaudzēm, zemākas sadzīves izmaksas, tuvums dabai, iesaistīšanās kopienas dzīvē utt. Lai gan respondentu, kas paiduši viedokli par apmierinātību ar savu dzīvi, īpatsvars nav augsts (tikai 16,3%), tomēr lielākā daļa respondentu (53,3%) ir drīzāk apmierināti ar savu pašreizējo dzīvi kopumā. Tas tomēr nenozīmē, ka ar lauku ekonomikas attīstību saistītās jomas ilgtermiņā drīkstētu atstāt bez ievērinības

19.jautājums. Kādā mērā pasākums ir palielinājis labuma guvēju kapacitāti uzņēmējdarbības dažādošanai un dzīves kvalitātes uzlabošanai lauku apvidos?

Šis jautājums attiecas uz paragrāfa 52(c) un (d) pasākumiem, kuri Latvijas LAP 2007-2013 netika iekļauti. Tādēļ atbilde netiek sniegta

20.Jautājums. Kādi citi efekti, ieskaitot uz citiem mērķiem/asīm attiecināmos, ir saistīti ar pasākuma ieviešanu (netiešā, pozitīvā/negatīvā ietekme uz saņēmējiem, nesaņēmējiem, vietējā līmenī)?

Programmas novērtējuma gaitā papildus plānotajiem rezultātiem ir identificēti un kvantitatīvi novērtēti šādi efekti: pašsvara zuduma efekts, sviras efekts, ilgi attīstošies efekti, pārvietoējuma efekts, aizstāšanas efekts un multiplikatora efekts. Šo efektu tuvāks apraksts un novērtēšanas metodoloģija apkopoti 4.1.p., bet aprēķinu kopsavilkums – 6.2.p.

Pašsvara zudumu efekti

Pašsvara zudumu efekti raksturo atbalsta saņēmēju ekonomiskās situācijas izmaiņas, kuras būtu notikušas arī bez programmas intervences. Novērtējumā pašsvara zudumi tiek aprēķināti, izmantojot bruto investīciju izmaiņas.

Pasākumiem 1.2.1., 1.2.2., 1.4.1., un 3.1.2. (3.1.1.) ir pašsvara zudumi attiecīgi 13%, 34%, 2% un 32% apmērā. Pašsvara zudumi norāda to pasākuma saņēmēju īpatsvaru, kuri būtu veikuši līdzīgas investīcijas arī bez programmas atbalsta.

Pasākumi 1.2.3. un 3.1.3. nerada pašsvara zudumus. Pasākumiem 1.1.2., 3.2.1. un 3.2.3., kā arī 4. ass pasākumiem datu trūkuma dēļ pašsvara zudumi netiek novērtēti.

Kopumā pašsvara zudumi ir nelieli, jo tie nepārsniedz trešdaļu. Tas nozīmē, ka ne vairāk kā trešā daļa saimniecību būtu veikušas līdzīgus ieguldījumus arī bez atbalsta.

Sviras efekti

Sviras efekti norāda atbalsta saņēmēju privāto tēriņu izmaiņas programmas intervences ietekmē. Novērtējumā sviras efekti tiek aprēķināti, izmantojot kopējo samaksāto nodokļu izmaiņas.

Pasākumi 1.2.1., 1.2.3., 1.4.1., 3.1.2. (3.1.1.) rada sviras efektu, palielinoties saņēmēju samaksātajam nodokļu apjomam. Pasākums 1.2.2. nerada sviras efektus.

Pasākumiem 1.1.2., 3.2.1. un 3.2.3., kā arī 4. ass pasākumiem datu trūkuma dēļ sviras efekti netiek novērtēti.

Tas nozīmē, ka atbalsta saņemšana pozitīvi iespaido arī citus ekonomikas dalībniekus, caur to ka palielinās tēriņi, un tas rezultējas samaksātajos nodokļos.

Ilgī attīstošies efekti

Ilgī attīstošies efekti norāda programmas intervences ietekmi, kura veidojas ilgākā laika periodā pēc programmas intervences pabeigšanas.

LAP 2007-2013 pasākumi veicinājuši meža īpašnieku aktivitātes jaunaudžu kopšanas jomā, paaugstinot audžu tīro tagadnes vērtību par 19,5 milj. EUR (pie valstī noteiktajiem galvenās cirtes parametriem un gada procentu likmes 3%).

Aizstāšanas efekti

Aizstāšanas efekts raksturo atbalsta saņēmēju ekonomiskās situācijas uzlabošanos uz atbalsta nesaņēmēju rēķina. Novērtējumā aizstāšanas efekti tiek aprēķināti, izmantojot bruto pievienotās vērtības izmaiņas.

Programmas 1. ass un 2. ass pasākumi rada negatīvu aizstāšanas efektu uz bruto pievienoto vērtību 7.0 miljonu EUR apmērā.

Programmas 3. ass pasākumi rada pozitīvu aizstāšanas efektu uz bruto pievienoto vērtību 64.5 miljonu EUR apmērā.

Šis rādītājs liecina par pozitīvu netiešu ietekmi uz atbalsta nesaņēmējiem 3.ass pasākumos, taču tas neizpaužas 1.ass pasākumos.

Pārvietojuma efekti

Pārvietojuma efekti raksturo resursu pārvietošanos programmas intervences ietekmē par labu atbalstītiem apgabaliem uz neatbalstītu apgabalu rēķina. Novērtējumā pārvietojuma efekti tiek aprēķināti, izmantojot nodarbinātības izmaiņas.

Programmas 1. ass un 2. ass pasākumi rada pozitīvu pārvietojuma efektu uz nodarbinātību 2 795 GDV apmērā. Programmas 3. ass pasākumi rada negatīvu pārvietojuma efektu uz nodarbinātību 968 GDV apmērā.

Tas nozīmē, ka 1. ass un 2. ass pasākumu ietekmē nodarbinātība vienībās, kuras atrodas tiešā atbalstīto saimniecību tuvumā novados ar salīdzinoši augstāku vidējo atbalstu uz iedzīvotāju, ir palielinājusies par 2 795 GDV.

Šādu pārvietojuma efektu iespējamais cēlonis ir modernizācijas rezultātā atbrīvotā darbaspēka pāriešana uz atbalstīto saimniecību tiešā tuvumā esošām neatbalstītām saimniecībām.

Multiplikatora efekts

Multiplikatora efekts raksturo programmas intervences ietekmi uz ekonomiku kopumā, kuru izraisa ienākumu un patēriņa pieaugums programmas intervences rezultātā. Multiplikatora efekts ir kumulatīvs un ciklisks, daļu no ienākumiem vairākkārtīgi tērējot atkārtoti.

Multiplikatora efekti atsevišķiem programmas pasākumiem norādīti 6.40.tabulā.

6.40.tabula. Programmas pasākumu sekundārā kumulatīvā ietekme uz ekonomisko izaugsmi

Pasākumu kodi	Nozare atbilstoši OECD klasifikācijai	Neto BPV pieaugums (EUR)	BPV multiplikators	Kopējā sekundārā kumulatīvā ietekme uz ekonomiku kopumā
1.2.1.	Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	122.3	2.909	355.8
1.2.2.	Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	21.6	2.909	62.7
1.2.3.	Pārtikas produktu, dzērienu un tabakas ražošana	90.2	4.095	369.6
1.2.5.	Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	9.0	2.909	26.2
1.4.1.	Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	3.8	2.909	11.2
3.1.3.	Viesnīcas un restorāni	2.4	2.295	5.6
3.2.1. & 3.2.3.	Pārējie pašvaldību, sociālie un personiskie pakalpojumi	18.4	1.964	36.2
4.0.	Pārējie pašvaldību, sociālie un personiskie pakalpojumi	7.9	1.964	15.5
Kopā				856.7

Avots: autoru aprēķini

Veiktais aprēķins norāda, ka sniegtā atbalsta netiešā ietekme uz visu valsts ekonomiku ir pat lielāka nekā tiešā ietekme: lauksaimniecības un mežsaimniecības pasākumos BPV multiplikators ir 2,9, bet pārtikas ražošanā pat 4,1. Mazāks tas ir pašvaldību un sociālajos pakalpojumos – nepilni 2,0. Ar attiecīgo koeficientu tiek reizināta tiešā ietekme, lai iegūtu kopējo ietekmi uz visu ekonomiku.

Neplānotā ietekme uz nodarbinātību

Programmas 1.2.1. pasākumam ir konstatēta negatīva neto tiešā ietekme uz nodarbinātību 2 705 GDV apmērā. Tas nozīmē, ka pasākuma rezultātā lauksaimniecībā nodarbināto skaits samazinājies par 2,7 tūkst. pilna laika nodarbināto.

Savukārt, Programmas pasākumiem 1.2.2., 1.2.3. un 1.4.1. ir neplānota pozitīva neto tiešā ietekme uz nodarbinātību attiecīgi 1 144 GDV, 771 GDV un 364 GDV apmērā. Tas nozīmē, ka minēto pasākumu rezultātā nodarbināto skaits kopumā ir palielinājies par 2,3 tūkst. pilna laika nodarbinātajiem. Tā rezultātā kopā 1.ass pasākumu tiešā ietekme uz nodarbinātību ir vērtējama kā mēreni negatīva (mīnus 400 pilna laika darbavietas). Lai rastu nodarbinātības iespējas tiem darbiniekiem, kuri tiek izbrīvoti modernizācijas rezultātā, bija plānots radīt jaunas darbavietas ar 3.ass pasākumiem.

Ietekme uz saimniecību un LIZ struktūru

Programmas 2. un 1.ass rezultāti ir sekmējuši apsaimniekotās LIZ platības pieaugumu, kā arī radījuši izmaiņas LIZ struktūrā un atbalsta saņēmēju struktūrā, kuras attiecībā pret Programmas virsmērķi nav vērtējamās viennozīmīgi pozitīvi vai negatīvi.

21. jautājums. Kādā mērā Programma ar LEADER pieeju ir attīstījusi vietējo kapacitāti uzņēmējdarbības dažādošanai un nodarbinātības veicināšanai?

Ar LEADER pieeju ir radītas iespējas *ilgtspējīgai nodarbinātības attīstībai*. VAS īstenošanas projektu rezultātā radītas 2037 darbavietas.

VRG aptaujā iegūtajās atbildēs jaunradītās darbavietas lielā mērā attiecas uz lauksaimniecību un pārtikas ražošanu (atbalsts mājražotājiem), tomēr vairāk nekā puse darbavietu radīta pārējās ražošanas un pakalpojumu nozarēs kopā.

Ar *LEADER* pieeju ir radītas un īstenotas iespējas ***uzņēmējdarbības uzsākšanai un ilgtspējīgai attīstībai***

VRG aptauja rāda, ka VRG aktivitātēs radīto jauno uzņēmumu īpatsvars primārajās nozarēs (lauksaimniecībā kopā ar pārtikas ražošanu) krietni pārsniedz nelauksaimnieciskās ražošanas un pakalpojumu (ieskaitot tūrismu) uzņēmumu īpatsvaru.

Ar *LEADER* pieeju ir radītas un īstenotas iespējas ***ilgtspējīgu daudznozaru ekonomisko aktivitāšu attīstībai***

VRG aptaujā uzrādītie dati par periodā īstenoto uzņēmējdarbības dažādošanas aktivitāšu rezultātiem liecina, ka vidēji vienas VRG aktivitātes rada iespēju 14 uzņēmējiem paplašināt uzņēmējdarbību.

Kopumā VAS Rīcībās nodarbinātības un uzņēmējdarbības attīstības mērķi bija paredzēti mazākā mērā kā citi dzīves kvalitātes veicināšanas mērķi. Galvenokārt uz tiem vērsts 4.1.1. pasākuma atbalsts lauksaimniecības un mājražošanas projektiem.

Lauku iedzīvotāju skatījumā komercdarbības, sociālās uzņēmējdarbības un uzņēmējdarbības veicināšana ir būtiski nosacījumi augstas dzīves kvalitātes nodrošināšanai laukos, līdz šim šajā jomā nav izdevies sasniegt iedzīvotājiem nozīmīgus panākumus, un tie iedzīvotāji, kam nav stabila ienākumu (pensijas, algota darba laukos vai tuvējā pilsētā, savas sekmīgas uzņēmējdarbības lauksaimniecībā u.c.) no laukiem spiesti doties projām. Tradicionālās pieejas uzņēmējdarbības atbalstam laukos ne vienmēr sevi attaisnojušas – lauku iedzīvotājiem ļoti bieži pietrūkst ne tikai finanšu resursu, bet arī cilvēkkapitāla – zināšanu, uzņēmības, sociālo kontaktu utt. savas uzņēmējdarbības uzsākšanai. Lauksaimnieciskās ražošanas koncentrācija un ar to saistītais darbavietu skaita sarukums lauksaimniecībā samazina iespējas iegūt iztikas līdzekļus un veicina lauku iztukšošanu.

Salīdzinot ar 2011. gadu, ir pamanāmas izmaiņas tikai atsevišķās jomās. Respondenti uzsver uzlabojumus tūrisma, vides sakopšanas u.tml. jomās, bet lauku ekonomikas izaugsmi raksturojoši vērtējumi neparādās.

Aptaujas dati liecina, ka ir vieglāk kļūvis iegūt sezonālu darbu vasarā, bet būtiskas pārmaiņas nav nodarbinātības jomā nav pamanāmas, tātad var secināt, ka respondentu skatījumā LAP ieguldījums lauku ekonomikas attīstībā nav pamanīts.

22. jautājums. Kāds ir VRG ieguldījums Vietējās attīstības stratēģiju un Programmas mērķu sasniegšanā?

Vairāk nekā 6000 pieteikumu saturiskā analīze ir ļoti sarežģīts uzdevums, tomēr, ja izmanto kvalitatīvo datu apstrādes programmu NVivo, var konstatēt, ka akceptēto projektu mērķis visbiežāk bija paplašināt iespējas novada iedzīvotājiem pavadīt brīvo laiku, sportot un piedalīties kultūras dzīvē, kā arī īstenot dažādas aktivitātes bērniem un jauniešiem

Analizējot noraidītos projektu pieteikumus, jākonstatē, ka ievērojamas atšķirības projektu pieteikumu nosaukuma un mērķa formulējumos nav konstatējamas. Iepriekš minētā projekta pieteikuma sarežģītības pakāpe un citi neidentificēti pieteikuma kvalitātes aspekti (budžets, sadarbības partneri u.tml.) iespējams ir noteicošie faktori, kāpēc kāds pieteikums ir akceptēts vai noraidīts.

Kopumā jāsecina, ka pretēji masu saziņas līdzekļos proponētajam viedoklim par diskriminēto un kūturo Latgali dažādu organizāciju aktivitāte un pieteikumu kvalitāte *LEADER* pieejas pasākumos šajā reģionā ir augstāka nekā pārtikušajā Pierīgā. Tātad var konstatēt, ka vismaz Latgalē *LEADER* pieejai ir bijis visnotaļ pozitīvs efekts.

Lauku iedzīvotāju aptauja liecina, ka, neskatoties uz ievērojamo līdzekļu ieguldījumu, plašo realizēto pasākumu klāstu, labākajā gadījumā tikai ap 20% aptaujāto var pozitīvi novērtēt *LEADER* ieguldījumu lauku attīstībā. Diemžēl jāsecina, ka *LEADER* aktivitātēs iesaistās tikai neliela – arī līdz šim aktīvākā – sabiedrības daļa, bet lielai daļai lauku teritoriju iedzīvotāju, īpaši sociālā riska grupām piederīgajiem, ieguvums no VAS realizācijas nav jūtams.

23. jautājums. Kādā mērā *LEADER* pieeja ir tikusi ieviesta?

LEADER metode pamatojas uz septiņiem principiem, kuru ieviešana nav notikusi vienādi rezultatīvi.

Ir izstrādātas un ieviestas *teritoriālas* vietējās attīstības stratēģijas, kuras paredzētas skaidri identificētām lauku teritorijām. Programmas mērķi VRG veidošanā ir izpildīti un ir sasniegts maksimālais līmenis, kāds iespējams, piemērojot VRG atbilstības kritērijus. Kopējā VRG darbības teritorija ir 63734,74 km² jeb 98,8% no Latvijas kopējās teritorijas, izņēmums ir 13 lielākās pilsētas. VRG darbības teritorijā ir 1,026 milj. iedzīvotāju jeb 45,2% no iedzīvotāju kopskaita 01.01.2008.

Ir izveidotas 23 jaunas *vietējās partnerības* (viens nodibinājums, pārējās biedrības), un kopā ar 17 VRG, kas tika finansētas jau iepriekšējā programmēšanas periodā, LAP 2007-2013 atbalstam ir apstiprinātas 40 VRG un to izstrādātās VAS.

Ir ieviesta *augšupēja pieeja* ar VRG pilnvarām lēmumu pieņemšanā attiecībā uz vietējās attīstības stratēģiju izstrādāšanu un īstenošanu.

VAS sagatavošanai vidēji vienā VRG tika organizētas 7 darba grupas un 8 semināri, kā arī 5 citas iniciatīvas un pasākumi (anketēšana, konferences, pieredzes apmaiņas braucieni, iedzīvotāju forums u.c.), darba grupās strādāja vidēji 65 dalībnieki, bet semināros dalībnieku skaits ir vidēji 127. Pārējās darbības formas, kas pārsvarā ir anketēšana, aptvērušas galvenokārt iedzīvotājus.

Ir īstenota *daudznozaru stratēģija*, kas balstīta uz dažādu vietējās ekonomikas nozaru projektu un dalībnieku mijiedarbību. VRG minējušas rīcību mērķu formulējumus, kas ir ļoti atšķirīgi pēc to konkretizācijas pakāpes. Daļai rīcību var izdalīt atsevišķas jomas, kas atpazīstamas pēc LAP 2007-2013 pasākumu mērķiem, bet liela daļa raksturojas ar ļoti vispārīgiem vai simboliskiem formulējumiem.

Mērķus var iedalīt četrās jomās: 1) ekonomiskā attīstība, iekļaujot gan lauksaimniecības un tās produktu pārstrādes, gan nelauksaimniecības dažādu uzņēmumu attīstību, sevišķi privāto pakalpojumu sfērā, asociējot uzņēmējdarbības attīstību ar iedzīvotāju labklājības līmeņa pieaugumu un trīs atbildēs nosaucot arī darbavietu radīšanu un saglabāšanu; 2) uzņēmējdarbības vides un publisko pakalpojumu pieejamības un infrastruktūras attīstība; 3) sabiedrisko aktivitāšu dažādošanas iespēju veicināšana, ieskaitot izglītības, kultūras, brīvā laika pavadīšanas, aktīvās atpūtas un sporta iespējas; 4) dabas un kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšana.

Ir tikušas ieviestas *inovatīvas pieejas*, bet kopumā inovatīva projekta kritēriju definēšana un to pielietošana un uzskaitē projektu vērtēšanā nav pietiekama, lai novērtētu, kādā mērā inovatīvas pieejas ir ieviestas. VRG aptaujā 18 VRG minējušas 797 inovatīvus projektus, šis skaits ir ļoti nevienāds. Divas VRG minēja kritēriju: projekts ir inovatīvs, ja projektā paredzētā aktivitāte nav bijusi pieejama vietējiem iedzīvotājiem projekta īstenošanas vietā vispār.

Ir tikuši sagatavoti un ieviesti *sadarbības projekti*. Visi sadarbības projekti bija aktivitātē *Starpvalstu sadarbība*. Uzraudzības pārskatos uzrādīti 29 projekti un 16 VRG, kas sadarbojas. Tikai neveiksmīgi projekti bija 12 VRG, un nevienu projektu nebija pieteikušas atlikušās 12 VRG.

Vislielākais sadarbojošos VRG skaits bija projektā *Ābece vietējiem ražotājiem (ABC for local producers)*, bija vēl 5 projekti, kas saistīti ar uzņēmējdarbību, mārketingu, amatniecību/ rokdarbiem/ mākslas keramiku; 4 projekti jaunatnei; 5 kultūrvēsturiska rakstura, 2 dabas projekti un tiem draudzīgais *Velo ceļš*.

Ir labs vietējo **partnerību tīkls**. Visas 40 VRG darbojas VLT. Lielākā daļa VRG piedalās Latvijas Lauku forumā (LLF), vairākas arī Lauksaimnieku organizāciju sadarbības padomē (LOSP) un Biedrībā "Latvijas pilsoniskā alianse" (eLPA), atsevišķas VRG minējušas tīklus Vidzemes grozs, Zivju tīkls, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera (LTRK), Resursu centrs sievietēm "Marta", Rokišķu VRG (Lietuva), kā arī uzsvērts, ka caur LLF tiek ņemta daļība vairākās vēl citās biedrībās un tīklos.

24. jautājums. Kādu ieguldījumu LEADER pieejas ieviešana ir devusi vietējās pārvaldības uzlabošanā?

Radīta kārtība **LEADER izveidošanai un vadībai valsts līmenī**. Normatīvajos aktos ir noteikti VRG atzīšanas kritēriji, tostarp prasības, ka pārvaldes institūcijā, kura ir atbildīga par vietējās attīstības stratēģijas īstenošanu, valsts vai pašvaldību iestāžu pārstāvju nav vairāk kā 50 % un vismaz 50 % ir privātpersonas (ekonomiskie un sociālie partneri) un tie pārstāv arī lauksaimnieku, lauku sieviešu un jauniešu intereses; ka tās darbības teritorija ir kompakta un tajā cita rīcības grupa nevar pretendēt uz atbalstu Programmas pasākuma ietvaros un ka tai ir izveidota projektu vērtēšanas komisija. Ir skaidri nodalītas rīcības, kas tiek finansētas no ELFLA vai no EJZF, paredz kārtību, kādā tiek pieņemti lēmumi attiecībā uz šo fondu finansējuma apgūšanu. Normatīvajos aktos ir noteikti arī VAS atzīšanas kritēriji, tie paredz arī prasības rīcības plānam. Ir noteikta pieteikšanās kārtība, kādā VRG iesniedz VAS atzīšanai, kādā notiek VAS vērtēšana un lēmuma pieņemšana, kā tiek aprēķināts atbalsts VAS īstenošanai un VAS īstenošanas nosacījumi.

Ir radīta **uzraudzības un novērtēšanas kārtība** kā daļa no **LEADER** pārvaldības un caurskatāmas ieviešanas valsts līmenī. Tā paredz, ka VRG veic projektu īstenošanas (saturisko) uzraudzību, kā arī projektu finansiālo un īstenošanas virzību, izvērtē projektu un VAS īstenošanas rezultātus, ievērojot uzraudzības un izvērtēšanas procedūras, kas iekļautas VAS. LAD veic projektu finansējuma izlietojuma uzraudzību. **LEADER** īstenošanas gaita un rezultāti līdz ar citu asu pasākumiem ir nepārtrauktās novērtēšanas sistēmas darba uzdevumos. Ir izstrādāta VRG pašnovērtējuma rokasgrāmata un **LEADER** rezultāti novērtēti gan programmas vidustermiņa novērtējumā, gan Programmas intervences ietekmes novērtējumā 2012. gadā, bet detalizētākā līmenī - atsevišķā 2013. gada pētījumā⁶².

Ir radīta kārtība **LEADER** izveidošanai un vadībai **vietējā** līmenī. VRG savos statūtos un citos dokumentos nosaka savas darbības mērķi, lēmēj institūciju, administratīvo un finanšu vadītāju, lēmēj institūcijas un projektu vērtēšanas komisijas funkcijas, pienākumus un atbildību u.c. VRG izsludina un organizē projektu iesniegumu pieņemšanu, atbilstoši Rīcības plānam un ievērojot atklātu projektu iesniegumu konkursu nosacījumus. VRG izvērtē projektus un atlasa VAS atbilstošos projektus, ievērojot Programmā noteikto

⁶² LAP 2007-2013. LEADER pasākumu un 3.2.1.pasākuma rezultāti (iespēju robežās ietverot arī 2004-2006.g. periodu) un to ietekme uz uzņēmējdarbības attīstību lauku teritorijās, Krieviņa, A., Leimane, I., sadarbībā ar LANN

attiecināmo izmaksu atbalsta intensitāti un atbalsta apjomu, kas nepārsniedz atbilstošajos pasākumos noteikto.

VAS īstenošanai iesniegto projektu skaits bija 6975, no tiem tika realizēti 4264 projekti. Neīstenoto projektu augstais īpatsvars (39%, lielākā daļa ir noraidīto) liecina par vērtēšanas komisijas lielāku noslodzi, tos vērtējot, bet no tā nevar viennozīmīgi spriest par projektu sliktāku kvalitāti, jo tie varēja palikt ārpus konkrētajai rīcībai piešķirtā finansējuma. Šādu problēmu risināšana ir vietēja līmeņa lēmumu kompetence - VAS Rīcības plāna atbilstoša uzbūve, projektu konkursa izsludināšanas informatīvais saturs, veikto mācību saturs un iesaistīto dalībnieku loks, projektu vērtēšanas procesa optimizācija utt.

VRG savu iespēju robežās veicina **kopienas iesaistīšanos**. VRG aptaujas dati par kopienas aktivizēšanai veltītām darba laika stundām visā 5 gadu periodā uzrāda vidēji 4909 stundas vienā VRG.

Ir radīta kārtība **uzraudzībai un novērtēšanai vietējā līmenī**. VRG aptauja liecina, ka novērtēšana veikta gandrīz visās VRG. Pašnovērtējums veikts vismaz vienu reizi 13 VRG, bet ir arī gadījumi, kad notiek ikgadējās novērtēšanas vai sakarā ar stratēģijas grozījumiem, notiek izsludināto kārtu izvērtējums. Pasūtīto pētījumu ir vairāk. Galvenokārt pasūta pētījumus par VAS ietekmi uz teritorijas attīstību, mērķu sasniegšanas izvērtējumu, rīcību efektivitāti un finansējuma izlietojumu, bet minēti arī pētījumi par sociālekonomiskās situācijas izvērtējumu atsevišķās teritorijās, par VRG apvienošanas iespējām jaunajam programmēšanas periodam.

Uzlabota **vietējās pārvaldības kvalitāte**. VRG darbība neaptver vienīgi LAP 2007-2013 iekļautos pasākumus un mērķus, kas finansēti no ELFLA. VRG finansējumu (un atbilstošas darbības) veido pamatā biedru naudas, t.sk., pašvaldības maksā biedru naudu un līdzfinansējumu pašvaldību projektos, bet arī finansējums no saimnieciskās darbības un no citu fondu projektiem, t.sk., Nīderlandes KNHM fonda, Sabiedrības integrācijas fonda (SIF), Borisa un Ināras Teterevu fonda, kā arī Latvijas Vides aizsardzības fonda, Latvijas kultūrkapitāla fonda, Cemex Iespēju fonda, ESF un EJZF.

VRG **biedru un atbalsta saņēmēju apmierinātība** ar VRG aktivitātēm ir palielinājusies.

7. SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

7.1. Atbalstīto pasākumu saskaņotība ar noteiktajiem mērķiem, dažādu pasākumu sabalansētība programmā

LAP 2007-2013 ietvaros īstenotā stratēģija ir daļa no Stratēģijas, ko iespējams īstenot ar ELFLA atbalstu saskaņā ar Padomes Regulu Nr.1698/2005, pārējo no stratēģijas izrietošo mērķu īstenošanai paredzot valsts finansējumu. Situācijas attīstība abu dokumentu radīšanas laikā ir nedaudz ietekmējusi to saskaņotību apakšnodaļās, kas saistītas ar izvēlētajās Stratēģijas detalizētu izklāstu pa ES lauku attīstības asīm, bet lielākas grūtības intervences loģikas novērtēšanā radīja tādi vajadzību un mērķu formulējumi, par kuriem nevar viennozīmīgi pateikt, kurš pasākums tiem ir izvēlēts un kādā mērā tiem atbilst. Iespējams, tiem atbilstu kāds no neizvēlētajiem pasākumiem. Programmā nav izvirzīti asu apakšmērķi (izņemot 2.asi). Tomēr, ievērojot pasākumu kopumu un arī pasākumu aprakstā sniegto pamatojumu, Programmā izvirzītā stratēģija atbilst EK piedāvātajam atbalsta ietvaram.

Vājās vietas, kas ietekmē intervences loģikas konsekventu uzbūvi, ir neveiksmīgi mērķu formulējumi (2.1.2., 2.2.4.), kļūdas Programmas stratēģiskās daļas tekstā (piemēram, Programmas 3.2. apakšnodaļā finanšu sadalījuma pamatojumā; 4.1. apakšnodaļā izvēlēto pasākumu uzskaitījumā), nepilnības rādītāju izvēlē (1.4.1., 3.2.1., LEADER pasākumi) un rādītāju mērķa vērtību noteikšanā (1.2.1., 1.2.2., 1.2.3.). Iespējams, ka nepilnības radušās pasākumu izvēli apgrūtināšu motīvu dēļ, VUNI metodoloģijas neizpratnes dēļ vai kā sekas no pretrunām vai nepilnībām VUNI.

Programmas uzbūve un mērķi

Programmas virsmērķis – *Pārticis cilvēks ilgtspējīgi apdzīvotos Latvijas laukos* – tika noteikts ambiciozs, kuru nebija iespējams sasniegt tikai ar LAP 2007-2013 intervenci vien.

Novērtējot izvirzītās prioritātes un to sadalījumu, secināms, ka prioritātes un asu mērķi kopumā atbilst aktuālajām vajadzībām un virsmērķiem. Programmas gaitā tika izdarītas būtiskas izmaiņas, kas ietekmēja izvirzīto mērķu sasniegšanas pakāpi. Tomēr Programmas grozījumi nav bijuši pietiekami veiksmīgi, lai reaģētu uz notiekošajām sociālekonomiskajām izmaiņām valstī. Ekonomiskās krīzes radītais straujais ienākumu kritums un bezdarba līmeņa pieaugums izraisīja pastiprinātu iedzīvotāju migrāciju, un situācijas attīstības tendence bija pretēja LAP 2007-2013 izvirzītajam virsmērķim. LAP 2007-2013 prioritātes tomēr netika būtiski mainītas, un nodarbinātības veicināšana nekļuva par nozīmīgu programmas darbības virzienu.

Latvija kā vienu no svarīgākajiem mērķiem izvirzīja ***konkurētspējas veicināšanu*** (1.ass pasākumi) lauksaimniecības, mežsaimniecības un pārtikas ražošanas nozarēs. Konkurētspēju raksturojošo ietekmes rādītāju aprēķini rāda, ka *ekonomikas izaugsme* plānotais neto pievienotās vērtības pieaugums ir sasniegts, bet *darba ražīguma* plānotais pieaugums nav pilnībā sasniegts lauksaimniecībā, taču ir sasniegts mežsaimniecībā un pārtikas ražošanā. Lauksaimniecības nozares rezultāti saistīti gan ar optimistisko plānošanu (bija paredzēts kāpināt darba ražību gandrīz divas reizes pret līmeni pirms Programmas), gan ar salīdzinoši zemiem nozares rezultātiem 2013. un 2014. gadā, kuri tika izmantoti par pārskata gadiem rezultātu aprēķinos.

Konkurētspējas veicināšanā 1. ass ietvaros lielākais uzsvars likts uz atbalstu ieguldījumiem fiziskajā kapitālā, Turpretī pasākumi, kas vērsti uz zināšanu sekmēšanu un

cilvēkpotenciāla uzlabošanu un pārejas sekmēšanu jaunajās dalībvalstīs Programmas izmaiņu rezultātā tika gandrīz pilnībā apturēti, tādējādi radot nesabalansētību starp apakšmērķiem. Jāatzīmē, ka pasākumi apakšmērķa “paaugstināt lauksaimniecības ražošanas un produktu kvalitāti” ieviešanai netika izvēlēti. Tika pildītas tikai iepriekšējā perioda pārejošās saistības. Kaut arī aprakstītās izmaiņas tika pamatotas ar vajadzību krīzes apstākļos atbalstīt ekonomiku veicinošus pasākumus, tomēr nav pamata uzskatīt vajadzību veikt ieguldījumus komerciālo saimniecību fiziskajā kapitālā par ievērojami nozīmīgāku salīdzinājumā ar vajadzībām attīstīt un atjaunot cilvēkkapitālu, kā arī veikt strukturālās izmaiņas (daļēji naturālo saimniecību un ražotāju grupu atbalsts).

Piena ražošanas izvērzišana par vienu no prioritātēm nav viennozīmīgi vērtējama, jo ar 2014. gadu būtiski samazinājās piena iepirkuma cenas, un kā viens no iemesliem tam tiek uzskatīts modernizācijas rezultātā notikušais ražošanas palielinājums komerciālajā sektorā. Turklāt Programmas laikā notikusi izmaksu īpatsvara palielināšanās piena ražošanā, kas norāda, ka modernizācija nav sekmējusi ražošanas izmaksu samazināšanos.

Nozīmīgākie privātā sektora investīciju atbalsta pasākumi ir *Lauku saimniecību modernizācija* (1.2.1.) un *Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana* (1.2.3.). Novērtētais investīciju pašsvara zudums (investīcijas, kas būtu veiktas arī bez atbalsta) ir neliels. Pasākumiem ir sviras efekts, kas nozīmē, ka tie rada saņēmēju papildu tēriņus, līdz ar to sekmējot kopējo ekonomikas attīstību.

Programmas 1. ass pasākumiem ir arī negatīva netieša ietekme uz nodarbinātību, taču darbavietu samazinājums šo pasākumu ietekmē ir mazāks, nekā tika prognozēts *ex-ante* novērtējumā.

Sniedzot ievērojamu atbalstu lauksaimnieciskajai ražošanai, palielinās saražoto lauksaimniecības pamatproduktu apjomi. Savukārt vietējā tirgus pieprasījums pēc nepārstrādātiem pārtikas produktiem nepalielinās. Programmā nav ietverti pasākumi, kas veicinātu sadarbību jaunu produktu, tehnoloģiju ieviešanā un dalībai pārtikas ķēdēs.

Programmas 2. ass pasākumu uzbūvē lielākais ieguldījums ir atklātu ainavu uzturēšanā (2.1.2. pasākums) un bioloģiskās daudzveidības aizsardzībā (2.1.3., 2.1.4., 2.2.4. pasākums), izteikti dominējot pasākumiem, kuri saistīti ar LIZ apsaimniekošanu un videi draudzīgu metožu pielietošanu lauksaimniecībā. Daudz mazākā apmērā intervence tieši vērsta uz tādām vides jomām kā ūdens un augsnes kvalitātes aizsardzība, kā arī klimata izmaiņu seku mazināšana un pielāgošanās tām. Sākotnēji plānotie rezultāti vides pasākumos tika noteikti pietiekami ambiciozi, taču Programmas grozījumu rezultātā mērķa vērtības tika samazinātas atbilstoši izpildes iespējām. Tādējādi pārsvarā ir plānota esošā vides stāvokļa saglabāšana un uzturēšana. Atbalsta saņēmēju noteikšanā vides pasākumos ir izmantota plaša pieeja, jo atbalsta saņemšanas nosacījumi galvenokārt iekļauj vienkāršotas prasības, un salīdzinoši maz ir izmantoti uz mērķi vērsti kritēriji un nosacījumi. Šāda pieeja ietekmēja to, ka Agrovides pasākumā izveidojās nevienmērīgs atbalstīto platību teritoriālais sadalījums. Īpaši jutīgajās teritorijās, kur agrovides pasākumi būtu vairāk vajadzīgi, tie tika realizēti nelielā apmērā.

Kopumā 2. ass uzbūve ir saskaņota. Atsevišķas izvēlētās vajadzības Programmā nebija pietiekami detalizētas, piemēram, saistībā ar klimata mērķu sasniegšanu. Atsevišķu pasākumu intervences loģika gan saistībā ar mērķiem, gan ar rādītājiem nav pietiekami pamatota un saskaņota (2.1.3., 2.1.4., 2.2.4. pasākums). Programmā tika plānots atbalstīt daudz lielāku saimniecību skaitu, taču atbalstīto saimniecību skaits visos pasākumos bija ievērojami mazāks.

Saistībā ar 3. asi, uzņēmējdarbības dažādošanas atbalstam atvēlētie līdzekļi bija relatīvi nelieli salīdzinot ar atbalstu lauksaimniecībai, bet sakarā ar ekonomisko krīzi arī piešķirto līdzekļu apguve bija lēnāka, nekā plānots. Atbalsta saņēmējiem netika izvirzītas

obligātas prasības attiecībā uz darbavietu radīšanu, tas bija tikai viens no iespējamajiem mērķiem atbalsta piešķiršanai. Faktiskais izvēles līmenis par labu darbavietu radīšanai bija nepietiekams plānotās rādītāja vērtības sasniegšanai.

Tajos 3. ass pasākumos, kas vērsti uz nodarbinātību, gandrīz puse finansējuma tika novirzīta mazam skaitam finansiāli apjomīgu projektu enerģijas ražošanai no biomasas. Tāpēc šīs aktivitātes īpašais statuss citu uzņēmējdarbības nozaru kopumā šķiet nepamatots un nesamērīgs (vidēji atbalsts vienam enerģijas ražošanas projektam bijis 22 reizes lielāks nekā pārējiem). Tas ir raisījis kritiku arī ieinteresēto pušu aptaujā⁶³, atzīmējot to, ka biogāzes staciju projekti būtu atbalstāmi vien pie lielajām fermām vai koģenerācijā iegūtās siltumenerģijas izmantotājiem.

Atbalsta sadalījumu 4. ass pasākumu mērķiem daļēji noteica finansējumu limitējošie nosacījumi 4.3.1. pasākumā, mazā aktivitātē 4.2.1 pasākumā un 4.1.1. apakšpasākuma vēlā uzsākšana. Tādējādi lielākais atbalsts tika sniegts 4.1.3. apakšpasākumā lauku ekonomikas dažādošanas un visvairāk – lauku dzīves kvalitātes uzlabošanas mērķiem. VAS īstenošanā gandrīz trešā daļa projektu un finansējuma ir pašvaldību projektiem. Pateicoties 4.1.3. pasākumā īpaši veidotajai aktivitātei, ir paplašināts atbalsta saņēmēju loks dzīves kvalitātes veicināšanas projektiem salīdzinājumā ar 3.2.1. pasākumā iespējamo, un ne tikai pašvaldības, bet arī biedrības un citas juridiskas un fiziskas personas ir realizējušas savus projektus sabiedrības attīstībai un izaugsmei, vietējās teritorijas labiekārtošanai un vides izglītībai, gūstot praktiskas iemaņas sabiedrībai nozīmīgu attīstības projektu īstenošanā un vietējā potenciāla apzināšanā.

Pasākumu ieviešana

Pasākumos lauksaimniecības sektora atbalstam vērojama atbalsta koncentrēšanās atsevišķu nozaru un lielo saimniecību rīcībā. Vislielākais atbalstu saņēmēšo saimniecību īpatsvars ir graudu un piena nozarēs, savukārt no lieluma grupām – saimniecībās ar SI virs 50 000 EUR (vidēji lielās un lielās saimniecības). Tas ir radījis ienākumu kāpumu šajos, visintensīvāk atbalstītajos sektoros (kas arī bijis mainīgs, ņemot vērā tirgus nestabilitāti piena un graudu sektoros). Taču pārējos sektoros konkurētspēja nav būtiski stiprināta, jo ieguldījumu apjoms tajās ir neliels. Ievērojot citu valstu pieredzi un pieejamās LIZ platības, var vērtēt, ka Latvijā ir potenciāls, lai saimniecību skaits ar SI vismaz 25 000 EUR palielinātos no aptuveni 6 000 līdz 20 000.

Lauku saimniecību modernizācijas pasākuma atbalsta saņemšanas nosacījumi nenodrošināja pietiekamu sasaisti ar formulētajām ass un pasākuma vajadzībām (mērķis paredzēja arī veikt investīcijas vides aizsardzībā, paaugstināt lauksaimniecības produktu kvalitāti un saimniecību diversifikāciju lauksaimniecības jomā). Šis pasākums ir sekmējis galvenokārt spēcīgāko saimniecību konkurētspēju, turklāt ietekme ir mazāka, nekā plānots. Negatīvi ir vērtējams lietotas tehnikas iegādāšanās iespēju trūkums, kā arī aizliegums būvniecības veikšanai saimnieciskā kārtā. Tehnikas iegādē nav pastāvējuši ierobežojumi.

Atbalsts jaunaudžu kopšanai ir devis pozitīvu ietekmi uz meža nozares konkurētspēju, kas izpaužas ilgākā laika posmā. Tas ir stimulējis veikt jaunaudžu kopšanu privāto īpašnieku platībās arī pēc atbalsta saņemšanas.

⁶³ LAP 2007 - 2013 tieši un netieši ietekmēto fizisko un juridisko personu loka apzināšana un sākotnējā kvalitatīvā vērtējuma iegūšana, 2015.

Ieguldījumi meliorācijas sistēmās sniedz ilgtermiņa atdevi un ir būtiski zemes kvalitātes uzlabošanai gan mežos, gan laukos.

Mācību pasākumu ieguldījums zināšanu paaugstināšanā nebija būtisks, ņemot vērā veiktās izmaiņas Programmas ieviešanas gaitā.

Programmā atbalstīto jauno lauksaimnieku skaits ir nepietiekams, lai būtiski ietekmētu lauku saimniecību vadītāju vecuma struktūru.

Ar dažādu lauksaimniecības produktu ražošanu saistītais atbalsts nav ticis pilnā mērā saistīts ar atbalstu šiem produktiem atbilstošajos pārstrādes sektoros. Tādējādi netiek pilnībā izmantotas iespējas valsts lauksaimniecības preču un pārtikas produktu kopējā eksportā palielināt pārstrādes produktu īpatsvaru ar augstāku pievienoto vērtību, kā arī uzlabot šo produktu konkurētspēju vietējā tirgū salīdzinājumā ar importa produktiem.

Programmā nav tikušas iekļautas ar augstākas pievienotās vērtības produktu veicināšanu saistītas aktivitātes vietējā un eksporta tirgos.

Samērīgs atbalsts lauksaimniecības produktu pievienotajai vērtībai ir būtisks, lai sekmētu pilna cikla pārtikas ražošanas attīstību Latvijā un ierobežotu neapstrādātu lauksaimniecības produktu eksportu (graudi, piens, dzīvi dzīvnieki u.tml.).

Pozitīvo ieguldījumu lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības palielināšanā samazināja tas, ka atbalsts nepietiekami aktīvi sekmēja uzņēmumu vertikālo un horizontālo integrāciju, kā arī bioloģisko produktu pārstrādi (neraugoties uz to, ka šīm darbībām bija paredzētas priekšrocības atlases kritērijos).

Atbalsts daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizācijai ir uzlabojis tehnikas iegādes un būvniecības darbu iespējas, saimniecību attīstība ir tikusi stimulēta ar pozitīvajiem piemēriem. Daļība pasākumā ir sekmējusi atbalsta saņēmēju pievēršanos lauksaimniecībai kā uzņēmējdarbībai. Tomēr atbalsts mazo saimniecību attīstībai ir bijis nepietiekams. Kredītiestāžu vēlēšanās izsniegt aizdevumus ir bijusi neliela, un ir pastāvējušas grūtības līdzfinansējuma iegūšanā. Turklāt lielam skaitam mazo saimniecību ir pastāvējusi neatbilstība atbalsta saņemšanas noteikumiem. Kopumā ievērojami labumi nav iegūti, un tikai neliela daļa saimniecību ir spējusi attīstīties. Informācijas pieejamība par programmas atbalsta iespējām, sevišķi novadu nomalēs, ir bijusi nepietiekama. Nav tikusi ņemta vērā interneta ierobežotā pieejamība, kā arī projektu sagatavošanas grūtības.

Atbalsts pārejas pasākumā ražotāju grupām šajā periodā nav bijis nozīmīgs, un atbalstīto ražotāju grupu apgrozījuma un biedru skaita pieaugums nav devis nozīmīgu ieguldījumu kooperācijas veicināšanā. Atbalsts LPKS tika veicināts investīciju pasākumos 1.2.1. un 1.2.3., tomēr ražotāju grupām nozīmīgs arī atbalsts, lai palielinātu to tirgus spēku, kā arī lomu pārtikas ražošanas ķēdē (piem., loģistikas pakalpojumi, produktu pirmapstrāde u.tml.).

Uzņēmējdarbības dažādošanas pasākumi ir radījuši pozitīvu ietekmi uz nelauksaimnieciskās BPV palielinājumu lauku apvidos, tomēr to ietekme ir ievērojami mazāka nekā plānots: ekonomiskā izaugsme sasniegta 78% līmenī, bet ietekme uz nodarbinātību tikai 39% līmenī. Tas daļēji saistāms ar krīzes ietekmi, kas samazināja iekšējo pieprasījumu. Uzņēmēji norāda uz kopumā nelabvēlīgu vidi uzņēmējdarbības attīstībai laukos, kuru Programma spēj ietekmēt tikai minimāli. Tomēr šādu rezultātu izraisīja arī kvalitatīvu uzņēmējdarbību veicinošu projektu trūkums. Lauksaimniecības un mežsaimniecības sektoru modernizācijas rezultātā atbrīvotajam darbaspēkam nepietiekamā apmērā tiek sniegtas nodarbinātības iespējas ar 3. ass pasākumu palīdzību.

Otra 3.ass apakšmērķa – esošās lauku infrastruktūras uzlabošana, lai apturētu ekonomisku un sociālu lejupslīdi un lauku iedzīvotāju skaita samazināšanos – sniegums vērtējams pozitīvi tiktāl, ka LAP 2007-2013 ieguldījumi infrastruktūras uzlabošanā ir palielinājuši dzīves kvalitāti laukos un uzlabojuši iedzīvotāju apmierinātības rādītājus, tomēr

darba iespējas nav būtiski palielinājušās. Līdz ar to var vērtēt, ka šāda veida ieguldījumi padara laukus par pievilcīgāku dzīves vidi tiem, kuriem darba iespējas nav aktuālas (piemēram, pensionāriem, kā arī tiem, kuri šo vidi izmanto atpūtai, nevis pastāvīgai dzīvei utt.), taču ar to ir par maz, lai ierobežotu iedzīvotāju aizplūšanu no lauku teritorijām, īpaši tām, kuras atrodas attālu no nozīmīgiem attīstības centriem.

LEADER pieeja Latvijā tiek īstenota visā *LEADER* nosacījumiem atbilstošajā teritorijā, un tas ir vērtējams kā ļoti labs sasniegums.

VRG izstrādāto vietējās attīstības stratēģijas izvirzīto prioritāšu un rīcību līmenī ir saskaņotas ar reģionālā līmeņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentos ietvertajiem uzstādījumiem. Tomēr praksē VAS īstenošana nav sabalansēta.

VAS īstenošanā 4.1.3./4.1.1. pasākumā sekmīgi tika īstenoti projekti, kas atbilst dzīves kvalitātes uzlabošanas mērķim. Uzņēmējdarbības vides uzlabošana un iespēju veicināšana ar šiem attīstības instrumentiem realizēta mazākā mērā, turklāt ar lielāku īpatsvaru lauksaimniecībā un tās produktu mājažošanā. Tieši uzņēmējdarbības projekti devuši lielāko ieguldījumu nodarbinātības veicināšanā, turklāt jāņem vērā gan neluksaimniecības nozarēs radītās darbavietas, gan arī mājažošanas efekts uz pašnodarbinātības iespēju attīstīšanu lauku saimniecībās, kas veicina līdzsvarotu apdzīvotību laukos. Netieša ietekme uz darbavietu saglabāšanu un radīšanu bijusi projektiem, kas veicina sabiedrības attīstību un izaugsmi (interesu pulciņi, informācijas un darbības centri, pašdarbība, aktīvā atpūta un sports, skolas, bibliotēkas u.c.). Lielākais lauku infrastruktūras un pakalpojumu attīstīšanas projektu skaits vērsts uz vides infrastruktūru brīvajam laikam un atpūtai, arī uz veselības pakalpojumu infrastruktūru un publiskās infrastruktūras pieejamību.

Pateicoties publiskajam finansējumam, bija iespēja īstenot virkni tādu projektu, kas citādi visdrīzāk nebūtu īstenoti un kas skar tādas nozīmīgas vērtības kā kultūras tradīciju saglabāšanu, jaunu zināšanu un prasmju ieguvu, saturīgu brīvā laika pavadīšanu, vietējās iniciatīvas rosināšanu. Divas trešdaļas no projektu skaita un finansējuma ir NVO sektorā, ko noteica atbalsta intensitāte biedrībām, īpaši sabiedriskā labuma organizācijām. Pašvaldībām bija iespēja realizēt lielāka apjoma projektus, kas skaita ziņā ir ar mazu īpatsvaru. Katrs ceturtais projekts realizēts privātajā sektorā, tomēr to saņemtā finansējuma īpatsvars ir vismazākais, jo likmes projektiem, kas veicina uzņēmējdarbību, bija mazākas.

LEADER pieejas pasākumā 4.2.1. tika atbalstīta VRG starpvalstu sadarbība. Īstenotie projekti snieguši lielu pieredzi iesaistītajām VRG, bet kopumā pasākums tika uzsākts pārāk vēlu, lai sekmīgi atrastu sadarbības partnerus.

Programmas ietekme

Programma kopumā tiek ieviesta savstarpēji nesaistītu atbalsta shēmu veidā atsevišķu pasākumu ietvaros. Sinerģiju un saišu veidošanās iespējas pasākumu starpā ir nelielas, piemēram, saikne starp bioloģisko saimniecību modernizācijas atbalstu un bioloģiskās produkcijas pārstrādes atbalstu.

Programmas ietekme ir vērtējama kā nepietiekama šādās divās ļoti nozīmīgās jomās, kas tieši saistās ar lauku attīstības virsmērķi:

1. lauku uzņēmējdarbības attīstībā,
2. mazo saimniecību iekļaušanā tirgū.

Pirmais aspekts ir būtisks sakarā ar darbavietu skaita samazināšanos lauksaimniecībā un mežsaimniecībā, bet otrs aspekts ir īpaši nozīmīgs lauku sociāli ekonomiskās vides veidošanā, ievērojot šo saimniecību lielo īpatsvaru lauku saimniecību kopskaitā un lauku iedzīvotāju skaitā. Programma kopumā tika plānota tā, lai atbilstoši Stratēģijā definētajiem principiem ievērotu teritoriālo līdzsvaru, priekšrocības sniedzot mazāk attīstītām teritorijām.

Tā rezultātā mazāk attīstītās un tālāk no centrālajiem reģioniem atrodošās teritorijas ir atbalstītas intensīvāk, rēķinot uz iedzīvotāju skaitu (skat.7.1.1.pielikums).

Lauku saimniecību modernizācijas pasākumā ieviestās reģionālās kvotas nodrošināja samērā vienmērīgu atbalsta sadalījumu reģionālā līmenī. Tomēr, ņemot vērā projektu savstarpējo konkurenci reģionu līmenī, attīstītākajos reģionos (ārpus MLA) bija ierobežotas atbalsta saņemšanas iespējas nelielajām lauku saimniecībām, ko apliecina nelielais atbalsta saņēmēju īpatsvars. Turklāt pasākumi 1.1.2. un 1.4.1. pēc pārtraukšanas 2009. gadā tika turpināti tikai nelielā daļā valsts teritorijas – Latgalē un Vidzemes ziemeļaustrumos.

Vides ilgtspējas tēma saistās ar atbalstu sabiedrisko ieguvumu ģenerēšanas un zaudējumu mazināšanas efektam, atbalsta saņēmējiem veicot uzņēmējdarbību lauksaimniecībā un mežsaimniecībā. Ar tēmu saistītie jautājumi galvenokārt tiek risināti 2. ass ietvaros. Taču atsevišķi tēmas elementi atrodas gan 1. asī, veicinot investīciju projektus bioloģiskajā lauksaimniecībā un vides aizsardzību veicinošās būvēs un tehnikā, gan 3. asī un 4. asī, veicinot atjaunojamo energoresursu un enerģijas ražošanu, sakārtojot vides infrastruktūru un atbalstot vides izglītību veicinošās aktivitātes. Lauku saimniecību modernizācijas, lauksaimniecības un mežsaimniecības produktu pārstrādes attīstības veicināšana, nodrošinot ekonomisko izaugsmi, potenciāli var radīt negatīvu ietekmi uz vidi. Piemēram, Programma kopumā ir sekmējusi apsaimniekotās LIZ platības pieaugumu, tomēr tā ir veicinājusi izmaiņas LIZ struktūrā, palielinot intensīvāk apsaimniekotās platības. Tādējādi attiecībā pret Programmas virsmērķi tās radītā ietekme nav vērtējamas viennozīmīgi pozitīvi vai negatīvi. Programmas 2. ass kompensācijas pasākumi neveicina plūsmas piegādes ķēdē uz augšu un leju no saņēmēja. Piegādes ķēdes ir nozīmīga lauku ekonomikas sastāvdaļa.

Saikne 3. ass pasākumiem ar 1. un 2. ass pasākumiem ir visvājākā, jo tie ir vērsti uz lauku uzņēmējdarbību ārpus pārtikas piegādes ķēdes, sociālajām grupām un lauku iedzīvotājiem kopumā. Kopumā 3. ass pasākumi tieši ietekmēt lauksaimniecības un mežsaimniecības sektorus var vienīgi ar dažādošanu, bet dažādošanas pasākuma mērķi nav tikuši sasniegti.

Tā kā mežsaimniecības produktu pārstrāde 1.2.3. pasākumā netika atbalstīta, un kurināmā un enerģijas ražošanas aktivitātes tika pārceltas uz 3. asi, atbalsts meža nozarei kopumā ir pieejams visās asīs atbilstoši to intervencei: mežsaimniecības konkurētspējas veicināšanai ar ieguldījumiem meža ekonomiskās vērtības uzlabošanā, sabiedrisko labumu ģenerēšanai ar meža ierīkošanu un kopšanu sabiedrībai nozīmīgās platībās, kā arī uzņēmējdarbības dažādošanai, izmantojot meža ciršanas produktus un blakusproduktus.

LEADER pieejas īstenošanā pēc būtības ir vislielākās sinerģijas iespējas ar visām Programmas asīm, tomēr tā sākotnēji tika visvairāk programmēta 3. ass atbalstam (izņemot 3.2.1. pasākumu). VAS papildināšana ar 1.2.1. un 1.2.3. pasākuma mērķiem atbilstošām rīcībām notika vēlāk, 2. ass pasākumu īstenošana ar *LEADER* pieeju nebija paredzēta.

LEADER pieeja augstu novērtē sociālā kapitāla lomu attīstības programmēšanā un ir vērsta uz tā potenciāla izmantošanu vietējā mērogā, ļauj saglabāt un attīstīt reģionālo dažādību un veicina lauku iedzīvotāju izglītošanos, pieredzes apmaiņu un sadarbības spēju uzlabošanu.

LEADER pieejas ieviešana ar VRG palīdzību veicinājusi saites starp vietējām iniciatīvām un pašvaldību attīstības stratēģijām.

Ieinteresēto pušu vērtējumā *LEADER* pieejas ieviešana ir devusi ieguldījumu teritorijas un vietējo kopienu attīstībā ar infrastruktūras uzlabošanu, teritoriju labiekārtošanu un infrastruktūras izveidošanu iedzīvotāju brīvā laika pavadīšanai. Tomēr vairumā gadījumu nav realizējušās inovācijas. Atbalsts ražošanai ir bijis nepietiekams, pārāk daudz finansējuma ieguldot ar kultūras pasākumiem saistītā infrastruktūrā. Kopumā lielāki

ieguvumi no pasākumiem ir mazpilsētu centros, nevis pašos laukos, kur pasākumiem lielākā mērā vajadzēja tikt vērstiem uz ražošanas attīstīšanu. Aktivitāšu izvēle ir uzskatāma par ļoti brīvu. Nereti LEADER ietvaros aktivitātes ir realizētas bez vispārēja situācijas izvērtējuma un ilgtermiņa perspektīvu noteikšanas, piemēram, energoefektivitātes uzlabošana turpmāk neizmantojamās ēkās. Šādi uzlabojumi radījuši pašvaldībām papildu izmaksas.

Ņemot vērā Latvijas lauku teritoriju un to attīstības vajadzību daudzveidību, ar kvantitatīvām metodēm ir grūti novērtēt visu VRG darbības efektivitāti kopumā.

Novērtējot VLT tīkla darbību 2008.-2014. gada periodā un VLT realizētos pasākumus, jāsecina, ka tie atbilst LAP 2007-2013 asīm un mērķiem. VLT īstenotie pasākumi saistīti ar visām Programmas asīm, tomēr dominē uzsvars uz lauksaimniecības attīstību un mazāk uz lauku telpas attīstību kopumā.

TP atbalstītās darbības saistāmas ar visu Programmas asu mērķiem un atbalsta izmantošanas nosacījumiem.

Mērķu līdzsvars

Programmas finanšu plānošanā un izpildē ir ievērots Padomes Regulas Nr.1698/2005 17.pantā noteiktais mērķu līdzsvars. Stratēģijā noteiktais finansējuma sadalījums vajadzību nodrošināšanai 1.-3. asij tika noteikts arī Programmā (attiecīgi 40%, 42% un 18%) un izpildīts sadalījumā 41%, 43% un 16%.

Novērtējot finansējuma sadalījumu attiecībā pret programmas mērķiem, jāsecina, ka summa, kas atvēlēta lauksaimniecības sektora restrukturizācijai, ir relatīvi liela, bet savukārt alternatīvu ienākumu avotu radīšanai (3. ass, ieskaitot ieguldījumus lauku infrastruktūrā) atvēlēto līdzekļu īpatsvars – par mazu. Lai gan tas tika norādīts gan *ex-ante* ziņojumā, gan novērtētāju veiktajos pētījumos par 3. ass pasākumu ietekmi, Programmas realizācijas gaitā tam nav tikusi pievērsta vajadzīgā uzmanība.

Programmas ietekme uz apdzīvotības saglabāšanu lauku apvidos vērtējama kā maznozīmīga, jo darbavietu radīšana ir viens no pamatnosacījumiem apdzīvotības saglabāšanai, bet uzņēmējdarbības attīstības veicināšanai ieviestie pasākumi neradīja plānoto darba vietu skaitu.

Šāds prioritāšu sadalījums, ņemot vērā arī tālāko finansējuma sadalījumu pa apakšmērķiem, aktivitātēm un atbalsta saņēmēju struktūru, noveda pie situācijas, ka tikai salīdzinoši neliela daļa LAP 2007-2013 līdzekļu bija efektīvi vērsta uz lauku attīstības virsmērķa sasniegšanu. Stratēģijā 2007-2013 definētā lauku attīstības stratēģiskā virsmērķa - *Pārticis cilvēks ilgtspējīgi apdzīvotos Latvijas laukos* – sasniegšanai ir noteikti četri darbības virzieni, kas nenostiprina ciešu saikni starp virsmērķi un atsevišķām Programmas asīm, pasākumiem un aktivitātēm. Tostarp darbības virzienu un šo mērķu sasniegšanai noteikto ELFLA līdzfinansējamo Latvijas prioritāšu izklāstā darbavietu radīšana nav minēta, programmējot formulējumu “no darba gūto ienākumu vairošana laukos”. Ievērojot, ka tikai neliela daļa iedzīvotāju spēj būt uzņēmēji, virsmērķa sasniegšanai ir nepieciešams atbalstīt ne tikai ģimenes uzņēmumus un pašnodarbinātību, bet arī pietiekama skaita algoto darbavietu izveidošanu.

No visa Programmas budžeta 38% tiek novirzīti 2. ass pasākumiem, galvenokārt uz kompensācijas veida platību maksājumiem lauksaimniekiem un zemes īpašniekiem. Programmā no Padomes Regulas Nr.1698/2005 definētajām potenciālajām iespējām Vadošā iestāde izvēlējusies vairākus aktuālus vides pasākumus. Taču šo izvēli varēja veidot mērķtiecīgāku, iekļaujot vairāk pasākumu, kas tieši orientēti uz mērķa teritorijām ar specifiskam vides mērķim atbilstošu apsaimniekošanas veidu (plašāka agrovīdēšanas aktivitāšu izvēle, meža vide, neienesīgās investīcijas, vides plāni saimniecību līmenī u.tml.).

Programmas vides pasākumos lielākā ietekme plānota saistībā ar atklātu ainavu uzturēšanu (LIZ apsaimniekošanu), bioloģiskās daudzveidības prioritāti lauksaimniecības zemēs, mazāk plānojot intervenci ūdens un augsnes kvalitātes aizsardzībā, kā arī vides stāvokļa uzlabošanai meža zemēs. Starp pasākumiem izteikti lielāks intervences apmērs bija 2.1.2. pasākumam un agrovides BLA apakšpasākumam. Sasniedzamās mērķa vērtības 2. ass ietekmes rādītājiem noteiktas pieticīgi, paredzot saglabāt esošo vides stāvokli. Izvēlētie pasākumi aptvēra arī lielu īpatsvaru no LIZ platībām un bija finansiāli ietilpīgi. Tā kā arī pasākumu mērķi tika noteikti salīdzinoši vispārīgi, tad konstatēts, ka šāda pieeja bija atbilstoša. Tomēr atzīmējams, ja Programmā papildus realizētajiem pasākumiem tiktu vairāk ieviesti arī mērķorientēti pasākumi vai specifiski nosacījumi atbalsta saņemšanas kritērijos, tad sasniegtie rezultāti varēja būt labāki.

Agrovides maksājumu pasākumam Programmas periodā izveidojies nevienmērīgs atbalstīto platību teritoriālais sadalījums, kā rezultātā platībās, kur tiek radīta nozīmīgākā ietekme uz vidi no lauksaimniecības (ĪJT) vides pasākumi tiek realizēti vismazāk.

Rādītāji un to vērtības

Vairākos nozīmīgos 1. ass pasākumos (1.2.1., 1.2.2., 1.2.3.) nav noteiktas ekonomiskā rezultāta rādītāja (*BPV palielinājums*) sasniedzamās vērtības, kuru iegūšana ir iespējama, un kuras neatkarīgi no pasākuma vērtējuma ir nepieciešams novērtēt iekļaušanai ass un programmas līmeņa novērtējumā. Esošais rezultāta rādītājs (*saimniecību skaits, kuras ievieš jaunus produktus vai tehnoloģijas*) tikai daļēji raksturo pasākumu mērķu sasniegšanu un nav skaidri noteikta tā definīcija. Arī apakšmērķim "sekmēt pāreju jaunajās dalībvalstīs" atbilstošais rezultāts (*saimniecību skaits, kuras uzsāk ražot produkciju tirgum*) nav novērtējams, jo pasākumos nav noteikts šis rādītājs (1.4.2.) vai kritēriji tā noteikšanai (1.4.1.).

Atsevišķu rezultāta un ietekmes rādītāju vērtības pasākumu līmenī netika noteiktas atbilstošas, taču Programmā kopumā (pasākumu summa) plānotās ietekmes rādītāju vērtības uzskatāmas par atbilstoši plānotām, izņemot nodarbinātības veicināšanu, kas plānota pārlietu optimistiski. Atsevišķu pasākumu ekonomisko rādītāju sasniedzamās vērtības nav savstarpēji saskaņotas (piemēram, pasākumi 1.1.2, 1.2.3., 1.4.1.).

Programmas 2. ass pasākumos rādītāji galvenokārt saistīti ar atbalstītajām platībām un atbalsta saņēmēju skaitu. Pasākumu ieviešanas gaita parādīja, ka vides pasākumiem atsevišķi rādītāji nebija pietiekami saskaņoti. Programmā visos pasākumos tika plānots atbalstīt daudz lielāku saimniecību skaitu. Tā kā Latvijā notika nozīmīgas saimniecību struktūras izmaiņas (saimniecību skaits samazinājies par 28% Programmas darbības periodā), Programmas periodā atbalsta ikgadējo platībmaksājumu saņēmēju skaits ievērojami samazinājies. Arī saistībā ar atbalsta platībām rādītājos bija nepieciešami atsevišķi precizējumi. Minētās neatbilstības bija iespējams novērst, veicot Programmas grozījumus, tomēr pasākumu ieviešanas un grozījumu veikšanas gaitā netika pievērsta atbilstoša uzmanība mērķa vērtību aktualizēšanai, piemēram, ar Natura 2000 teritorijām saistītajos pasākumos un Agrovides apakšpasākumos. Agrovides pasākumu īstenošanā nozīmīga loma bija pārejošajām saistībām no iepriekšējā perioda, arī pārskata perioda atsevišķos gados un pasākumos platību pieteikšana un saistību platības noteikta palielināšana bija iespējama tikai jau uzņemtajām saistībām. Tas bija atkarīgs no pasākumam atvēlētā finansējuma iespējām kārtējā gadā. Līdz ar to rādītāju vērtības Programmas ieviešanas gaitā tika ietekmētas ar šiem nosacījumiem un Agrovides apakšpasākumu potenciāls mērķu sasniegšanā tika izmantots tikai daļēji.

Programmas 3. ass īstenošanā tika izmantota integrēta pieeja pasākumiem 3.1.1. un 3.1.2. atbilstošu aktivitāšu atbalstam, apvienojot viena pasākuma trīs apakšpasākumos piecas aktivitātes, kas, ievērojot šo pasākumu kopējo rādītāju atšķirības VUNI, ievērojami apgrūtināja pasākuma rādītāju un mērķa vērtību noteikšanu, izmaiņu veikšanu, uzraudzības datu uzskaiti un atsevišķo apakšpasākumu novērtēšanu.

Uzraudzības un novērtēšanas rādītāju sistēma *LEADER* pieejas pasākumiem nav skaidra un nepārprotami definēta. VAS īstenošanas pasākumu (4.1.0. un 4.1.1./4.1.3.) iznākuma un ietekmes rādītāju mērķa vērtības nav saskaņotas. Arī ass pasākumiem noteiktie rezultātu rādītāji, lai gan kopumā atbilst VUNI, tomēr nav veiksmīgi izvēlēti atbilstoši pasākumos notiekošajām aktivitātēm.

LEADER mērķu nošķiršana atbilstoši rīcībām un finansēšanas avotiem ir iespējama LAD datubāzes datus pēc rīcības numura un precizētā *LEADER* pasākuma nosaukuma, tomēr tas neatvieglo analīzei nepieciešamo vienoto iedalījumu pēc ekonomikas sektora vai dzīves kvalitātes jomas vai specifiskām iedzīvotāju grupām, kam tiek sniegts atbalsts.

Šīs pieejas īstenošanas rādītāji (t.i., apstiprināto projektu skaits, apstiprinātais publiskais finansējums uz vienu projektu vai iedzīvotāju) nav viennozīmīgi saistīti ar VRG lielumu, atrašanās vietu vai iedzīvotāju blīvumu.

7.2. Programmas īpašo, kā arī Stratēģijā un Kopienas stratēģijā izvirzīto mērķu sasnieguma līmenis

Programmas ieguldījums Kopienas lauku attīstības stratēģiskajās pamatnostādnēs (Padomes lēmums 2006/144/EK) izvirzīto mērķu sasniegšanā atbilst Stratēģijā noteiktajiem valsts lauku attīstības stratēģiskajiem mērķiem un atbilst visas Programmas un tās asu sniegumam valsts lauku teritorijas attīstības kontekstā.

Stratēģiskie mērķi

Stratēģisko mērķu snieguma līmeni raksturo ar sākumstāvokļa rādītājiem, kuri apkopoti 6.1.1. pielikumā.

Kopienas stratēģiskais mērķis (3.1.) Lauksaimniecības un mežsaimniecības nozares konkurētspējas paaugstināšana

Finansējums 1. ass pasākumiem galvenokārt bija virzīts investīcijām lauku saimniecību un uzņēmumu fiziskajā kapitālā, infrastruktūrā un strukturālajās izmaiņās, veicinot lauksaimniecības sektora ekonomisko izaugsmi un konkurētspēju ar pievienotās vērtības un darba ražīguma pieaugumu. Ieguldījumi lauksaimniecības produktu pārstrādes uzņēmumu fiziskajā kapitālā un meža ekonomiskās vērtības uzlabošanā un infrastruktūrā tika veikti mazākā mērā. Ieguldījumi cilvēkkapitālā tika veikti ļoti zemā līmenī, ņemot vērā krīzes periodā izdarītās izmaiņas. Tomēr tieši ieguldījumi cilvēkkapitālā ir uzskatāmi par konkurētspējas palielinājuma būtisku faktoru, kam LAP 2007-2013 netika pievērsta vajadzīgā nozīme.

LAP 2007-2013 darbības laikā konstatēta ražošanas koncentrācija nelielā skaitā salīdzinoši lielu saimniecību, ievērojami samazinoties lauku saimniecību kopskaitam. Ekonomiskie rādītāji uzlabojušies tikai nelielā daļā salīdzinoši spēcīgu saimniecību, vairāk nekā 90% lauku saimniecībās ražošana un ienākumi nav būtiski palielinājušies.

Programmai ir tieša ietekme uz darba ražīguma pieaugumu lauksaimniecībā un pārtikas ražošanā, kā arī mazākā mērā mežsaimniecībā (skat. 6.26.att.). Kaut arī kopējais

darba ražīgums laikā no 2007. līdz 2013. gadam lauksaimniecībā ir palielinājies tikai nedaudz, tomēr bez programmas darbības, atbilstoši veiktajiem aprēķiniem, tas, iespējams, būtu samazinājies. Savukārt mežsaimniecībā un pārtikas ražošanā darba ražīguma palielinājums Programmas darbības laikā ir bijis nozīmīgs, turklāt pārtikas ražošanas nozarē tas tieši saistīts ar LAP 2007-2013 veiktajiem ieguldījumiem.

Programma nav būtiski ietekmējusi izvēlēto *Lead* rādītāju, kas raksturo izglītības un zināšanu līmeņa paaugstināšanu lauksaimniecībā, bet tai ir pozitīva ietekme uz izpratnes veidošanu sabiedrībā par lauku atbalsta politikas mērķiem un iespējām, kā arī uz lauku uzņēmējdarbībai aktuālu tēmu popularizēšanu lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un pārtikas ražošanā. Programmā paredzētās iespējas ietekmēt rādītāju *izglītība un zināšanas lauksaimniecībā* nav atbilstošas rādītāja *Lead* statusam.

Kopienas stratēģiskais mērķis (3.2.) Apkārtējās vides un lauku vides uzlabošana

Finansējums 2. ass pasākumiem tika virzīts galvenokārt uz diviem lieliem mērķiem lauksaimniecības zemē – uz atklāto lauksaimniecības ainavu saglabāšanu un agrovides pasākumiem prioritāri bioloģiskās daudzveidības, bet mazāk ūdens un augšnes kvalitātes saglabāšanas un uzlabošanas jomā. Salīdzinoši mazāks finansējums tika piešķirts bioloģiskās daudzveidības mērķiem (Natura 2000 lauksaimniecības un mežsaimniecības teritoriju apsaimniekošanas nosacījumu ievērošanai), kā arī meža ieaudzēšanai un aizsardzībai, ko varētu attiecināt uz klimata pārmaiņas mazinošiem pasākumiem.

Programmas periodā nav notikušas nozīmīgas vides stāvokļa izmaiņas un ir saglabāts sākotnējais vides stāvoklis. Rezultatīvitate 2. ass pasākumos saistībā ar atbalstīto platību bija augsta, t.i., mērķa platības tika lielākoties sasniegtas, taču lietderība vērtējama kā vidēja.

Programmas uzbūvē iekļautie vides ietekmes rādītāji un to vērtības nebija pilnvērtīgi izmantojami Programmas un tās pasākumu ietekmes novērtēšanai. Vienīgais sākumstāvokļa (*Lead*) 2. ass rādītājs, kuram vērtības ir pieejamas, ir Lauku putnu indekss. Tas Programmas periodā saglabājies stabils ar nelielu augšupejošu tendenci, sasniedzot Programmā noteiktos mērķus. Lauksaimniecības zemes veidu izmaiņu tendences liecina, ka kopumā Latvijā Programmas periodā LIZ platības nedaudz pieaugušas, bet LIZ struktūrā notikušas izmaiņas, palielinoties aramzemju platībām.

Klimata pārmaiņu mazināšanas un pielāgošanās veicināšanā Programmas ieguldījums netika tieši plānots un bija neliels, galvenokārt caur CO₂ piesaisti meža zemēs un mežsaimniecībā veiktajos pasākumos, no kuriem sagaidāma ilgtermiņa ietekme.

Šī stratēģiskā mērķa sasniegšanā neliels Programmas devums saistāms arī ar 1. ass pasākumiem (piemēram, kūtsmēsļu krātuvju izbūve, precīzās lauksaimniecības tehnoloģiju ieviešana u.tml.), kā arī 3. ass (3.1.2. (3.1.1.) un 4. ass (4.1.3.) pasākumos.

Kopienas stratēģiskais mērķis (3.3.) Dzīves kvalitātes uzlabošana un dažādošanas veicināšana lauku apvidos

Finansējums 3. ass pasākumiem tika novirzīts diviem lieliem mērķiem - nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības veicināšanai lauku teritorijā, kas veido galveno ass ieguldījumu ekonomiskajā izaugsmē un nodarbinātības veicināšanā, un nedaudz mazākā mērā arī publiskās infrastruktūras uzlabošanai un pamatpakalpojumu attīstībai. Pēdējā daļēji uzlabo uzņēmējdarbības vidi, bet galvenokārt veido teritorijas pievilcību un paaugstina iedzīvotāju dzīves kvalitāti.

Programma ir radījusi ievērojami mazāku ietekmi uz nelauksaimnieciskās BPV palielinājumu lauku apvidos, nekā plānots. Ieguldījumi infrastruktūras uzlabošanā ir

palielinājuši dzīves kvalitāti laukos un uzlabojuši iedzīvotāju apmierinātības rādītājus, tomēr darba iespējas nav būtiski palielinājušās. Līdz ar to var vērtēt, ka šāda veida ieguldījumi padara laukus par pievilcīgāku dzīves vidi tiem, kuriem darba iespējas nav aktuālas, taču ar to ir par maz, lai ierobežotu iedzīvotāju aizplūšanu no lauku teritorijām, īpaši tām, kuras atrodas attālu un nozīmīgiem attīstības centriem.

Nodarbinātību un bezdarba līmeni būtiski ietekmēja ekonomiskā krīze, kad šie rādītāji strauji pasliktinājās. Kopš 2010. gada stāvoklis sāka uzlaboties, tomēr process notika samērā lēni, un līdz 2014. gadam plānotie rādītāji netika sasniegti. Nodarbināto īpatsvars kopējā darbspējīgo iedzīvotāju skaitā bija tuvs plānotajam, taču bezdarba līmenis krietni augstāks, nekā sagaidāms.

Uz programmā noteiktajiem *Lead* rādītājiem, kuri raksturo dzīves kvalitāti un nodarbinātību ārpus primārajām nozarēm, Programmai bijusi niecīga ietekme. Nodarbināto skaits ārpus primārajām nozarēm laikā no 2007. līdz 2014. gadam ir strauji samazinājies (par 14%), un Programmas ietekme, kaut arī pozitīva, tomēr bijusi nenozīmīga.

Bruto pievienotā vērtība ārpus primārajām nozarēm, pēc strauja pieauguma laikā no 2004. līdz 2007. gadam, turpmāk nav būtiski palielinājusies. Programmas aprēķinātā ietekme veido tikai ap 0,5% no 2013. gada rādītāja vērtības. Taču šis rādītājs raksturo visu valsti, un nav atsevišķi izdalīta lauku teritorija.

Programmas ietekme uz rādītāja *pašnodarbināto skaits* izmaiņām ir bijusi neliela, jo uzņēmējdarbības veicināšanas pasākumos tika atbalstīts mazāks mikrouzņēmumu skaits, nekā sākotnēji plānots. Kopumā pašnodarbināto un darba devēju skaits no 2007. līdz 2014. gadam ir samazinājies, nesasniedzot plānoto rādītāju.

Uz rādītāja *interneta pieejamība lauku apvidos* izmaiņām Programmai nav bijusi ietekme, bet šāda aktivitāte tika atbalstīta no citiem fondiem, un plānotais rādītāja līmenis ir sasniegts.

Programmai nav tiešas ietekmes uz rādītāja *mūža izglītība lauku apvidos* izmaiņām, bet ar ieguldījumiem publiskajā infrastruktūrā un ar *LEADER* pieejas īstenošanu tā rada priekšnosacījumus, lai mācības varētu notikt (telpas interešu pulciņiem, biedrību aktivitātēm, sabiedrības daudzpusīga aktivizēšana, VAS izstrāde un īstenošana teritorijas attīstībai). Līdzīgi, Programmai nav nozīmīgas tiešas ietekmes uz rādītāju *pakalpojumu sektora ekonomisko attīstība*. Programmētās iespējas ietekmēt šos rādītājus nav atbilstošas rādītāja *Lead* statusam.

Kopienas stratēģiskais mērķis (3.4) Vietējo nodarbinātības un dažādošanas iespēju palielināšana

Finansējums 4. ass pasākumiem tika virzīts galvenokārt VAS īstenošanas projektiem iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanai, daudz mazāk finansējot 1. ass mērķiem un 3. ass dažādošanas mērķiem atbilstošus projektus un VRG darbības nodrošināšanas, kapacitātes celšanas un teritorijas aktivizēšanas aktivitātes. Programma neparedzēja 2. ass pasākumu realizēšanu ar *Leader* pieeju, tomēr VAS ietvaros tika īstenotas arī uz vides sakārtošanu un vides izglītību vērstas rīcības. Programmas ietekme uz lauku apvidu endogēnā attīstības potenciāla mobilizāciju aptvēra visu Latvijas lauku teritoriju. Vietējās attīstības stratēģijas realizēja visas 40 vietējās rīcības grupas.

Kopienas stratēģiskais mērķis (3.5) Saskaņotas programmēšanas nodrošināšana

Padomes Regulā Nr. 1698/2005 noteiktais programmēšanas ietvars paredz lielas iespējas variēt mērķu līdzsvaru starp asīm un valsts stratēģijās definētajām vajadzībām atbilstošu pasākumu izvēli. Stratēģijā paredzētais un Programmā īstenotais ass mērķu un

apakšmērķu līdzsvars paredz gandrīz uz pusi mazāku atbalstu 3. asī nekā 1. vai 2. asī, ievērojot arī to, ka atbalsts pievienotās vērtības radīšanai mežsaimniecības produktiem tika īstenots nevis 1.2.3. pasākumā, bet 3.1.2.(3.1.1.) pasākumā. Kurināmā ražošana no lauksaimniecības un mežsaimniecības izcelsmes energoresursiem, kā arī enerģijas ražošana no biomasas, ir saistīta ar ieguldījumu 2. asij paredzētā klimata rādītāja *atjaunojamo energoresursu ražošana* izmaiņās.

Programmas 3. un 4. asī tika izmantota divu atsevišķu pasākumu integrēta shēma, kas gan radīja grūtības atsevišķo apakšpasākumu uzraudzības datu apkopošanā un novērtēšanā, bet atviegloja publiskā finansējuma izlietojumu shēmas ietvaros, ievērojot atbalsta pretendentu aktivitāti projektu pieteikšanas kārtās un ātrāk reaģējot uz situācijas izmaiņām un aktuālajām vajadzībām. Tas attiecas arī uz Agrovīdes pasākumu ar tā apakšpasākumiem.

Programmas īstenošanas gaitā tika konsolidētas Programmas pasākumā paredzētās informācijas iegūšanas un arod mācību, kā arī konsultāciju darbības ar tām iespējām, kas pieejamas uz LLKC bāzes izveidotajam VLT. Izveidotā VLT tīmekļa vietne rada labas iespējas uzturēt interaktīvas saites, veikt tālmācības, padarīt pieejamas rokasgrāmatas un interneta rīkus saimnieciskās darbības atbalsta iespēju plānošanai, dažādu modeļu aprēķinam. Tīkla struktūra nodrošina informatīvu semināru īstenošanu plašā teritorijā. Tomēr Programmas 1.1.1. pasākuma īstenošana joprojām ir aktuāla, jo interneta pieejamība laukos nav vienmērīga un pietiekama, un svarīga arī dzīvā saikne nozares mācību un pieredzes apmaiņas aktivitātēs, kā arī mācību sniedzēju izvēles iespējas.

VLT izveidošana deva lielu ieguldījumu visos politikas izstrādāšanas, pārvaldības un īstenošanas aspektos, aktīvi darbojoties lauku attīstībā iesaistīto institūciju, iestāžu un nevalstisko organizāciju informācijas apmaiņā, lauku attīstības veicināšanas pasākumu pieredzes pārņemšanā un tālākā izplatīšanā, kā arī sabiedrības informēšanā par lauku attīstības pasākumu lomu un nozīmi.

VLT darbībā sinerģijas efektu var novērot aktivitātēs, kas veicina Programmas pasākumu mērķu sasniegšanu, piemēram, VLT aktivitātes, kuras tieši paredzētas uzņēmējdarbības atbalstam lauku teritorijās un vērstas gan uz ekonomiskās grūtības nonākušām saimniecībām, gan jaunu uzņēmumu veidošanu, konsultācijas lauku saimniecībām savstarpējās atbilstības prasību izpratnē un izpildē. Lielākais VLT pasākumu ieguldījums ir 1. ass pasākumu veicināšanā, bet vismazākais – 2. ass pasākumos.

Izveidotā nepārtrauktās novērtēšanas sistēma dod iespēju analizēt Programmas īstenošanas gaitā sasniegtos rezultātus attiecībā pret noteiktajiem mērķiem un izvirzīt ieteikumus, kas būtu noderīgi atbalsta politikas plānošanā.

Kopumā TP līdzekļi visvairāk veicināja Programmas pārvaldību un publicitāti, skaidrojot atbalsta mērķus un iespējas, aktivizējot potenciālos atbalsta saņēmējus.

Programmā ietvertie pasākumi virzīti arī uz Eiropas Savienības Meža rīcības plānā ietverto mērķu sasniegšanu un dod ieguldījumu ES Stratēģijā Baltijas jūras reģionam, palīdzot sasniegt divus mērķus – glābt jūru un celt labklājību.

Kopienas stratēģiskais mērķis (3.6) Kopienas instrumentu savstarpējā papildinātība:

Kopienas instrumentu un savstarpējās papildinātības radīto sinerģisku efektu vistiešākais piemērs ir Programmā noteiktās ciešās saites ar KLP tiešmaksājumu piemērošanas nosacījumiem savstarpējās atbilstības jomā un platību maksājumu administrēšana atbilstoši VPM īstenošanas instrumentiem (ar laiku ieviešot sistēmā iespējas arī pieteikt platības, kas līdz tam bijušas ārpus lauku blokiem un VPM atbalstam neatbilst).

Labā sinerģija pastāv ar pārējiem “lauku fondiem” (ELGF, EZF), kurus arī administrē LAD, tādējādi iespējama ar tiešmaksājumiem kopīgi izmantojamas datubāzes veidošana, kas papildus administrēšanas resursu labākam izlietojumam dod iespēju iegūt datus pētījumiem par atbalsta kompleksu ietekmi uz teritorijas un atbalsta saņēmēju uzņēmējdarbības, vides stāvokļa un dzīves kvalitātes attīstību. Norobežojums ir 3.2.1. pasākuma atbalstam publiskajā infrastruktūrā no tiem pasākumiem, ko veic saskaņā ar ELGF Cukura nozares valsts restrukturizācijas programmu.

Lauksaimniecības/ mežsaimniecības un zivsaimniecības (galvenokārt akvakultūras un vides) attīstības vajadzības var pārklāties gan vienas saimniecības, gan teritorijas līmenī (īpaši tūrismam pievilcīgas vides veidošanā), bet Programma nodrošina gan šo interešu nepārklāšanos, gan papildināmību. Programmas pasākumos netiek atbalstīti zivsaimniecības projekti, bet *LEADER* pieejas īstenošanā ELFLA un EZF pieļauj un Latvijā tiek īstenota VRG un ZVRG kopīgas teritorijas veidošana un kopīga VAS izstrāde, stingri norobežojot Rīcības plānā paredzēto rīcību finansēšanas avotus.

Programmā katram pasākumam, kur tas nepieciešams, noteikta skaidra demarkācija un papildinātība ar ES struktūrfondu ERAF, ESF un Kohēzijas fonda darbības programmām. Pasākumiem 1. asī robežu nosaka uzņēmējdarbības veids (mācību un konsultāciju pasākumos u.c.) un ražotās/pārstrādātās produkcijas veids, kur lauksaimniecība un mežsaimniecība ir nošķirta no zivsaimniecības un pārējām nozarēm. Natura 2000 pasākumiem 2. asī tiek nodalīts kompensācijas platību maksājumu atbalsts no ERAF un KF atbalsta infrastruktūrā un pakalpojumos. Uzņēmējdarbības atbalstam 3.1.2.(3.1.1.) pasākumā ir savstarpējā papildinātība un demarkācija ar visu struktūrfondu programmām. Demarkācija uzņēmējdarbības atbalstam ar ERAF ir pēc uzņēmuma lieluma (ELFLA atbalsta mikrouzņēmumus, bet ERAF mazos un vidējos uzņēmumus) un pēc teritorijas veida (ERAF atbalsta mikrouzņēmumus rajonu centros, kas nav ELFLA noteiktajā lauku teritorijā). ESF atbalstītās konsultācijas uzņēmējdarbības uzsākšanai un attīstībai tika paredzētas tajās nozarēs, kas nav iekļautas pasākumā atbalstīto nozaru sarakstā. Tūrisma nozarē atbalstu norobežo Programmā definētā lauku teritorija un tas, ka tiek atbalstīta maza mēroga infrastruktūra. Atjaunojamās enerģijas ražošanas atbalstā atšķirīgi ir atbalsta saņēmēji (lauksaimniecības produktu ražotāji vai atbilstīga LPKS no ELFLA, bet no struktūrfondiem licencēti sabiedriskā pakalpojuma sniedzēji – centralizētās siltumapgādes komersanti) un atjaunojamo energoresursu veidi (lauksaimniecības un mežsaimniecības izcelsmes biomasas no ELFLA, bet pārējie no ERAF). Lauku teritorija ir kritērijs arī kultūrvides attīstības un infrastruktūras pieejamības atbalstam. Savukārt atbalsts lauku mantojuma saglabāšanai tiek sniegts muzejiem un profesionālās izglītības iestādēm, kas saistīti ar lauksaimniecību, mežsaimniecību, pārtikas pārstrādes un apstrādes nozari, turklāt izglītības iestāde izvietota ēkā, kas ir valsts vai vietējās nozīmes kultūrvēsturisks arhitektūras piemineklis, un iestāde un tās apkārtnē ir pieejama sabiedrības apskatei.

LEADER pieejas pasākumu un ESF atbalsts norobežots ar nosacījumu, ka tās VRG, kuras saņems atbalstu darbības nodrošināšanai, prasmju apguvei un teritorijas aktivizēšanai no ELFLA vai no EZF, nevarēs saņemt atbalstu no ESF.

Visu fondu darbības programmās un to īstenošanā tika veiktas kopējas darbības, lai uzraudzītu šo atbalsta instrumentu savstarpējo papildinātību un demarkāciju.

Kopsavilkums

Kopumā, ievērojot Kopienas stratēģiskos mērķus un veikto analīzi par LAP 2007-2013, varam secināt, ka Programma ir sniegusi ieguldījumu visos mērķos, bet atšķirīgā apjomā, jo arī izvirzītie mērķi ir bijuši ar atšķirīgu uzsvāru.

Programmā kopumā netika likts uzsvars uz lauku telpas kā sociāli - ekonomiskas vides attīstību, galvenokārt akcentējot tieši lauksaimniecības nozares attīstību, turklāt nevēršot atbalstu uz daudzskaitlīgāko lauku saimniecību daļu – naturālajām un daļēji naturālajām saimniecībām, kuru skaits veido aptuveni 90% no lauku saimniecību kopskaita, bet nodarbināto skaits – ap 75% no nozarē iesaistīto kopskaita. Šo iemeslu dēļ tieši tajās iesaistītajiem cilvēkiem ir būtiska loma lauku apdzīvotībā un ienākumu nodrošināšanā laukos dzīvojošajiem. Ir saprotams, ka darba ražīguma celšanas rezultātā nodarbināto skaitam lauksaimniecībā ir tendence samazināties, tādēļ tieši ar atbalsta programmu palīdzību būtu sekmējama nodarbinātības radīšana ārpus lauksaimniecības tiem cilvēkiem, kuri tiek izbrīvoti no lauksaimniecības sektora, vai arī ir nodarbināti tajā nepilnu laiku. Pētījumi rāda, ka Latvijā, rēķinot uz 1 ha LIZ, ir pat mazāks lauksaimniecībā nodarbināto skaits nekā ES vidēji, taču ir nerealizēts potenciāls produkcijas ieguvē, jo iegūtā produkcijas vērtība uz platības vienību ir vairāk nekā 2 reizes mazāka⁶⁴. Tas nozīmē, ka lauksaimniecības produktivitātes celšana var notikt ne tikai uz nodarbināto samazināšanas rēķina, bet galvenokārt uz esošo nodarbināto efektīvākas izmantošanas rēķina, saražojot vairāk produkcijas ar augstāku pievienoto vērtību. Lai tas notiktu, nepieciešami ieguldījumi ne tikai fiziskajā kapitālā, bet arī zināšanu un prasmju pilnveidošanā.

Programmas īpašie mērķi

Valsts un lauku teritorijas ekonomika

Valsts līmenī programmas atdeve ir atbilstoša sagaidāmajam IKP pieaugumam visā periodā par 4,2% no IKP jeb par 0,6% gadā. Ievērojot, ka daļa atbalsta saņēmēju dzīvo pilsētās, kā arī tajās tika realizēti daļa projektu (piemēram, pārtikas ražošanā), daļa no atdeves attiecināma ne vien uz lauku teritoriju, bet arī uz pilsētām.

Stratēģijā noteiktais horizontālais sākumstāvokļa rādītājs ir *Ekonomiskā attīstība*, ko mēra, Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju pirktspējas paritātē izsakot kā % no ES-27 vidējā. Šis rādītājs Latvijā palielinās, pārsniedzot 2/3 no ES-27 vidējā. Tomēr LAP 2007-2013 ieguldījums tajā ir salīdzinoši neliels, ņemot vērā, ka lauksaimniecības un mežsaimniecības īpatsvars kopējā valsts IKP ir tikai daži procenti.

Lauksaimniecība

Novērtētā tiešā ietekme uz pievienoto vērtību lauksaimniecībā ir aptuveni 130 milj. EUR, kas salīdzinājumā ar attiecīgo vērtību programmu uzsākot (2007. g.) veido 30%. Turklāt kopumā nozarē laikā no 2007. līdz 2014. gadam nav noticis pievienotās vērtības pieaugums. Tas nozīmē, ka citu faktoru ietekmē (pirmkārt, nelabvēlīgas izmaiņas tirgos, kā arī ražošanas pašizmaksas palielināšanās) tā ir samazinājusies. Novērtētā programmas tiešā ietekme uz darba ražīgumu (produktivitāti) lauksaimniecībā ir 2000 EUR/GDV, kas pārsniedz sākotnēji uzstādīto mērķa vērtību, taču atpaliek no programmas gala redakcijā plānotās.

Nozīmīgs lauksaimnieciskās ražošanas apjomu pieaugums ir noticis vienīgi laukaugu sektorā, līdz ar to plāns palielināt pamatproduktu ražošanu 1,5 reizes nav piepildījies. Ražošanas apjomi ir strauji palielinājušies lielajās saimniecībās, taču samazinājušies

⁶⁴ LVAEI LANN (2013). Lauku attīstības programma 2007-2013. Investīciju struktūras analīze "Lauku saimniecību modernizācijas" un "Atbalsts jaunajiem lauksaimniekiem" pasākumos. Pētījuma atskaite, 38 lpp.

mazajās, kas ierobežoja kopējo pieaugumu. Vidējās un vidēji mazajās saimniecībās ir neliels ražošanas pieaugums. Tirgum ražojošo lauku saimniecību īpatsvars nav palielinājies.

Mežsaimniecība

Pasākumos, kuri attiecas uz mežsaimniecību, IKP pieaugums programmas ietekmē ir vērtējams 10% pret 2007. gada bāzes vērtību, tātad atbilstoši plānotajam. Arī darba ražīguma kāpums saskaņā ar aprēķiniem ir atbilstošs plānotajam.

Nodarbinātība

Latvijas laukos nodarbinātība periodā no 2008. gada līdz 2014. gadam ir būtiski samazinājusies – par 15%. Aprēķinātā LAP 2007-2013 neto ietekme uz nodarbinātību ir pozitīva 2,6 tūkstošu cilvēku apmērā. Tādējādi iespējams secināt, ka, pastāvīgi samazinoties nodarbinātībai laukos, programmas ietekme uz nodarbinātību laukos kopumā ir pozitīva. Programmas ietekmē saskaņā ar veikto novērtējumu ir samazinājies darbavieta skaits lauksaimniecībā, taču tas palielinājies citās nozarēs (meža nozare, pārtikas ražošana, nelauksaimnieciskā uzņēmējdarbība).

Ienākumu līmenis

Darba algas līmenis lauksaimniecībā un mežsaimniecībā programmas periodā ir palielinājies par 35%. Šāds palielinājums ir straujāks nekā vidēji valstī (par 27%). Minētais pieaugums ir daļēji attiecināms uz programmas ietekmi, ņemot vērā ka programmas ietekme uz darba ražīguma palielinājumu minētajās nozarēs novērtēta attiecīgi par 2057 EUR un 575 EUR uz pilna laika nodarbināto (gadā), un algai iespējams novirzīt daļu no pieaugušajiem ienākumiem. Tas nozīmē, ka programma ir sekmējusi darba algas pieaugumu, taču papildus tai ir bijuši arī citi to veicinoši faktori.

Dabas vērtības, bioloģiskā daudzveidība, pievilcīgas ainavas

Saistībā ar vides un lauku ainavu uzturēšanas prioritāti LPI ir vienīgais no Programmā definētajiem ietekmes rādītājiem, kuram ir pieejamas vērtības par visu Programmas periodu. Plānotā mērķa vērtība ir sasniegta, un LPI vērtība ir palielinājusies nedaudz vairāk, nekā bija plānots. Pētījumā par LPI izmaiņām konstatēts, ka nav iespējams notikušās (nenotikušās) izmaiņas saistīt ar 2. ass pasākumu maksājumu ietekmi. Tomēr ir indikācijas, ka lauku putnu populācijas 2. ass maksājumiem pieteiktajās teritorijās ir labvēlīgākā stāvoklī nekā teritorijās, kuras 2. ass maksājumus nesaņem un kas atbalstam nav pieteiktas. LPI stabilā tendence liecina, ka Latvijas lauksaimniecības zemēs nav notikušas liela mēroga nelabvēlīgas izmaiņas, kas negatīvi ietekmētu bioloģisko daudzveidību. Tomēr tas neizslēdz atsevišķu bioloģiskajai daudzveidībai nelabvēlīgu procesu klātbūtni, par ko liecina vairāku (īpaši ar zālājiem saistītu) LPI veidojošo sugu (piemēram, dzeltenās cielas un mazā svilpja) būtiskās populāciju samazināšanās tendences pēdējo 20 gadu laikā.

Vērtējums par 2. ass pasākumu ietekmi uz zālāju botāniskās daudzveidības saglabāšanos atklāj gan pozitīvas, gan negatīvas ietekmes. Kopējā ietekme attiecībā uz iznākuma rādītāju (atbalstīto platību) kopumā ir pozitīva, jo atbalstīti gandrīz 50% no kopējās BVZ platības valstī. Tomēr aptuveni 29% no atbalstītās pētījumā apskatīto zālāju ESB veidu platības botāniskā daudzveidība ir nozīmīgi samazinājusies, kas liecina, ka kopējā 2. ass pasākumu ietekme uz zālāju botānisko daudzveidību bija neviennozīmīga.

Pārējos Programmā definētos ietekmes rādītājus nav iespējams novērtēt. Kopumā 2. ass pasākumos atbalstīto platību īpatsvars ir bijis nozīmīgs. Tomēr atzīmējams, ka lielākoties tās veido MLA pasākums, kurā atbalstīta atklātu ainavu uzturēšana un specifisku

uz videi draudzīgu metožu izmantošanu vērstu nosacījumu nebija. Tāpat konstatēts, ka salīdzinoši zems bijis 2. asī atbalstīto platību īpatsvars Īpaši jutīgajās teritorijās. Datu analīze par LIZ platību un struktūras izmaiņām liecina, ka Programmas periodā par 6% pieaugušas atbalstītās LIZ platības. Kopumā 2. ass pasākumos rezultativitāte saistībā ar atbalstīto platību lielākoties bija pozitīva, t.i., mērķa platības tika sasniegtas vai daļēji sasniegtas, taču ietekme uz vides stāvokļa saglabāšanu un uzlabošanu vērtējama neviennozīmīgi. Klimata pārmaiņu mazināšanas un pielāgošanās veicināšanā Programmas ieguldījums netika tieši plānots un bija neliels, galvenokārt caur CO₂ piesaisti meža zemēs un mežsaimniecībā veiktajos pasākumos, no kuriem sagaidāma ilgtermiņa ietekme. Vides kvalitātes un zemes izmantošanas kvantitatīvie ietekmes rādītāji apliecina, ka Programmas periodā nav notikušas nozīmīgas vides stāvokļa izmaiņas un atbilstoši plānotajam ir saglabāts sākotnējais vides stāvoklis, taču vides stāvokļa uzlabošanās nav notikusi.

No Stratēģijas plāna mērķu viedokļa

Mērķis palielināt lauku iedzīvotāju ienākumu līmeni ir sasniegts, jo programmas periodā lauku iedzīvotāju vidējie ienākumi ir palielinājušies par 35%, un lauku iedzīvotāju ienākumi 2014. gadā sasniedza 85% no vidējā valsts līmeņa. Šis rādītājs 2007. gadā bija 77%. Mērķis palielināt nodarbinātības līmeni lauku apvidū nav sasniegts, jo periodā no 2007. gada līdz 2014. gadam nodarbinātība lauku apvidos samazinājusies par 16%. Tomēr programmas neto ietekme uz nodarbinātību ir pozitīva, un iespējams, ka programmas neesamības gadījumā nodarbinātības samazinājums laukos būtu bijis ievērojamāks. Mērķis saglabāt lauku teritorijas apdzīvotības līmeni nav sasniegts, jo lauku iedzīvotāju skaits laikā no 2007. līdz 2014. gadam ir samazinājies par 9%. Tomēr jāpiebilst, ka līdzīgs iedzīvotāju skaita samazinājums ir arī pilsētās. LAP 2007-2013 publiskā finansējuma intensitāte novados (eiro uz vienu iedzīvotāju) saistībā ar iedzīvotāju skaita izmaiņām novados apkopota 7.1.1.pielikuma **Error! Reference source not found.** 1.attēlā.

Neraugoties uz to, ka Programmas atbalsts kopumā ir bijis intensīvāks tieši no Rīgas attālākos un ekonomiski mazāk attīstītos novados, tomēr tas nav spējis aizkavēt iedzīvotāju skaita straujāku samazinājumu šajās teritorijās. Lai gan Latvijā novērtētajā programmēšanas periodā bija viens no augstākajiem atvēlētā finansējuma rādītājiem uz vienu iedzīvotāju starp ES dalībvalstīm, iedzīvotāju migrāciju prom no laukiem tas neapstādināja. Jāņem vērā, ka iedzīvotāju skaita izmaiņas ietekmē daudzi citi faktori. Programmas iespējamā ietekme uz tām ir ierobežota, turklāt LAP 2007-2013 pasākumi nebija pietiekami orientēti, lai saglabātu apdzīvotus laukus.

Programmas virsmērķis *Pārticis cilvēks apdzīvotos laukos* nav sasniegts, jo Latvijas lauki kļuvuši mazapdzīvotāki ar ļoti nelielu pārtikušu iedzīvotāju skaitu. Šis virsmērķis ir bijis ļoti ambiciozs, bet atvēlētie līdzekļi - salīdzinoši mazi mērķa sasniegšanai. Jāņem vērā, ka lauku telpa ir praktiski visa Latvijas teritorija un atvēlētie ELFLA līdzekļi virsmērķa sasniegšanai bija nelieli, un citu fondu ieguldījums nav bijis pietiekošs, lai palīdzētu lauku telpas attīstībai. Turklāt publiskā finansējuma izlietojuma lietderība mērķa sasniegšanai nav bijusi pietiekoša.

7.3. Ieteikumi pamatoti uz vērtēšanas rezultātiem, ietverot iespējamus ieteikumus programmas pielāgošanai

Turpmāk realizējot Lauku attīstības programmas, daudz lielāku uzmanību ieteicams pievērst Programmas un pasākumu mērķu savstarpējai saskaņotībai, kā arī pasākumu sabalansētībai programmā.

Jāpievērš uzmanība atbalsta saņemšanas nosacījumu un atlases kritēriju izvēlei, jo tie nosaka pretendentu loku un tādējādi arī spēju ietekmēt mērķa sasniegšanu.

Atbalsta maksimālā summa vienam saņēmējam būtu jāsamēro ar sabiedrisko labumu, ko iegūst (darbavietu, infrastruktūras, nodokļu u.c.veidā). Papildus tam, lietderīgi ierobežot attiecināmo izmaksu maksimālo summu konkrētam projektam, ņemot vērā ieguldījuma veidu (piemēram, noteikta summa uz vienu dzīvnieka novietnes vietu ne visu būvi; pieļaujamās izmaksas tehnikai uz LIZ hektāru u.tml.), lai sekmētu atbalsta efektīvāku izmantošanu, novēršot ražošanas apjomam nesamērīgas investīcijas.

Programmas uzbūvei

Programmas uzbūvei jābūt skaidri pamatotai ar SVID analīzi, definētajām vajadzībām ir jāatspoguļojas pasākumu intervences loģikā. Izvēloties pasākumus, izvērtēt to atbilstību izvirzītajiem Stratēģiskajiem un Programmas mērķiem.

Plānojot programmas uzbūvi, proporcionāli lielāku finansējuma daļu atvēlēt lauku uzņēmējdarbību veicinošiem pasākumiem (sadaļa Lauku saimniecības un uzņēmējdarbība), lai aktīvāk sekmētu lauku ekonomikas dažādošanu un nodarbinātību. Lauku ekonomikas attīstības pasākumu finansējumam ir jābūt samērīgam ar ieguldījumiem lauksaimniecības nozarē, lai ar uzņēmējdarbības veicināšanas pasākumiem varētu kompensēt modernizācijas ietekmē radušos darbavietu samazinājumu lauksaimniecībā.

Pasākumu struktūras un atbalsta nosacījumu jāpielāgo faktiskajai lauku saimniecību struktūrai un lielākās daļas saimniecību finansiālām iespējām, ievērojot nepieciešamību celt to saimniecību konkurētspēju, kurām tā ir zema, bet jo īpaši mazo un vidējo saimniecību, kam ir idejas attīstībai, bet pietrūkst līdzekļu (jābūt atbilstošam plānu izvērtējumam). Ieguldījumu materiālos aktīvos atbalsta jāsaisa ar zināšanu papildināšanu un konsultācijām, finansējuma pieejamības sekmēšana mazajiem uzņēmumiem/ saimniecībām, kam ir grūtības saņemt kredītus bankās.

Projektu atlases kritēriju izvēlē ievērot formulētās vajadzības, kas bijušas par pamatu attiecīgā pasākuma atbalstam.

Pasākumu plānošanā veidot ciešāku saistību ar lauku attīstības virsmērķi; kā arī pasākumu nosacījumu ciešāku atbilstību vajadzībām, izvirzītajām prioritātēm un pasākumu pamatojumam.

Ar pasākumu nosacījumiem īpaši lielajiem projektiem (virs 100 000 EUR) izvērtēt sabiedrisko guvumu un ietekmi uz ekonomiku ne tikai nozarē, bet teritorijā kopumā.

Par prioritāti izvirzīt darbavietu radīšanu, īpaši teritorijās, kas atrodas tālu no nozīmīgiem attīstības centriem un līdz ar to iedzīvotājiem ir ierobežotas iespējas atrast darbu.

Nodrošināt, lai intervences fokusētos uz prioritārajām jomām visos prioritārajos virzienos, īpaši ekonomiskās iespējas, vides prioritātes un sociāli-ekonomiskās vajadzības. Tam nepieciešama atbilstošu datu kopu analīze (pārstrādes infrastruktūra, vides vajadzības, ekonomiskā lejupslīde), uz kuru jābalsta intervences.

Pārvirzīt akcentus no atsevišķu nozaru atbalsta uz lauku iedzīvotāju atbalstu ar prioritāti uz uzņēmējdarbības un nodarbinātības veicināšanu; sabalansēt atvēlēto finansējumu atsevišķām prioritātēm, ņemot vērā to nozīmi (piemēram, ja lauksaimniecībā samazinās nodarbināto skaits, pietiekami līdzekļu jāatvēl ekonomikas dažādošanas pasākumiem).

Apsvērt pasākumu vai asu integrācijas iespējas, lai vienkāršotu ieviešanas uzbūvi un uzraudzību, radot sinerģijas starp asīm un samazinot atbalsta pretendentu "ienākšanas punktu" skaitu.

Uzlabot saites un sinerģijas starp lauku attīstības prioritātēm, īpaši 2. asi un sociāli-ekonomiskajām asīm plašākai klientu bāzei (lauksaimnieki un mežsaimnieki). Plānojot sasniedzamās investīcijas vides aizsardzībā, nepieciešams pasākumu atbalsta saņemšanas nosacījumos ietvert šādas investīcijas stimulējošus faktorus.

Konkurētspējas uzlabošana

Investīciju projektos prioritāri veicināt tādus projektus, kuri paredz izmaksu samazināšanu, īpaši starppatēriņa izmaksu (energoresursi, mēslojums u.c.) izlietojuma samazināšanu uz produkcijas vienību, tādējādi paaugstinot konkurētspēju.

Apmācību pasākumos pārskatīt atbalstīto apmācību programmu piemērotību visnozīmīgāko zināšanu trūkumu novēršanā, un to vai apmācību organizētāju piedāvātie kursi nerada pašsvara zudumus (līdzīgu kursu pieejamība ārpus programmas). Atbalsts jaunas tehnikas un tehnoloģijas atbalstam ir saistāms ar zinošu darbinieku esamību, un tādējādi paaugstinās darba ražību. Izmantot citu ES programmu pasākumos noteiktās apmācību izmaksu likmes apmācību pasākumos.

Atbalstot jauno lauksaimnieku shēmu, pārskatīt pieejamo resursu apjomu atbilstoši pieprasījumam, lai aktīvāk sekmētu jaunu lauksaimnieku iekļaušanos nozarē, un pārskatīt pasākuma nosacījumus (esošā apgrozījuma apjoms utt.) atbilstoši jauno lauksaimnieku vajadzībām

Izveidot līdzsvarotu atbalsta struktūru lauksaimniecības, mežsaimniecības un pārtikas ražošanas atbalstam, ieguldījumus fiziskajā kapitālā sabalansējot ar ieguldījumiem cilvēkkapitālā un strukturālo izmaiņu sekmēšanu (mazo saimniecību iekļaušanās tirgū, kooperācija). Ievērojot pašreizējo lauku saimniecību struktūru (tikai neliels skaits saimniecību saražo lielāko daļu lauksaimniecības produkcijas), par mērķi izvirzāma lielāka skaita konkurētspējīgu saimniecību izveide (atbilstoši lauku attīstības virsmērķim).

Pirms prioritāro nozaru izvirzīšanas veikt tirgus izpēti, lai identificētu iespējamos riskus un novērstu nelietderīgu investīciju veikšanu.

Atbalstot uzņēmējdarbību lauksaimniecībā un mežsaimniecībā, identificēt uzņēmēju (lauku saimniecību) loku, kam, kādā veidā un kādā apmērā atbalsts ir prioritāri nepieciešams, saistībā ar nozares un/vai lauku attīstības vajadzībām. Izveidot tādus atbalsta nosacījumus, lai nodrošinātu prioritāru šo grupu atbalstu.

Ievērojot, ka mazās saimniecības ir ļoti nozīmīga Latvijas lauku vides sastāvdaļa, turpmāk būtu jāparedz īpaša atbalsta programma vai pasākumi esošo atbalsta programmu ietvaros tieši mazo (t.sk. pašpatēriņa) saimniecību attīstībai, ņemot vērā arī ES līmenī atzīto šādu saimniecību nozīmi. Nav pieļaujama situācija, ka šādām saimniecībām nav pieejams investīciju atbalsts lauksaimniecībā. Lietderīgi ir diferencēt tām pieejamā atbalsta lielumu atkarībā no saimniecības mērķiem, pieejamiem resursiem un iesniegtā darbības plāna.

Mazo saimniecību atbalsta shēmai atvēlētos līdzekļus sabalansēt ar faktisko pieprasījumu šāda veida atbalstam, ņemot vērā pasākuma nozīmi lauku ekonomikas aktivizēšanā un apdzīvotu lauku uzturēšanā.

Paredzēt atbalsta sniegšanu eksporta tirgu veicināšanas un apmācību pasākumiem.

Ar atbalsta nosacījumiem sekmēt darbavietu radīšanu atbalstītajos uzņēmumos, sekmējot pievienotās vērtības palielināšanu lauksaimniecības produktiem (pārstrāde, fasēšana, ēdināšanas pakalpojumi, vietējā tirdzniecība u.c.).

Jaunaudžu kopšanas pasākuma ieviešana ir atbalstāma arī turpmāk, ņemot vērā, ka platības, kurās nepieciešama jaunaudžu kopšana, atbilstoši ekspertu vērtējumam Latvijā sasniedz ap 100 000 ha.

Atbalsts lauksaimniecības produktu pārstrādei ir nepieciešams arī turpmāk, īpaši ņemot vērā vajadzību paaugstināt lauksaimniecībā saražotās produkcijas pievienoto vērtību,

pretstatā pašreizējai praksei, kad liela daļa lauksaimniecības produkcijas tiek eksportēta kā izejmateriāls. Pārstrādes atbalsta nosacījumos nepieciešams iekļaut tādus nosacījumus, kuri veicina horizontālo un vertikālo integrāciju, kā arī bioloģisko pārstrādi.

Lai palielinātu pasākuma ietekmi uz visas lauku ekonomikas konkurētspēju, svarīgi ir atbalstu saistīt ar Latvijā saražoto lauksaimniecības produkciju, tai skaitā atbalstot pārstrādes nozares attīstību lauku saimniecībās, sadarbības (piem., kopprojektu) veidošanu ar lauksaimniecības uzņēmumiem un/vai mājražošanas veicināšanu.

Būtiski ir turpināt atbalstīt ieguldījumus meliorācijas sistēmās, jo nepieciešams uzlabot novecojušo meliorācijas sistēmu stāvokli, tādējādi paaugstinot lauksaimniecības un meža zemju produktivitāti.

Sadarbībā ar ražotāju organizācijām būtu izstrādājams efektīvs atbalsta mehānisms, lai sekmētu tādu kooperatīvu darbību, kuri rada pievienoto vērtību un palielina tirgus spēku.

Nepieciešams stimulēt pārstrādes produktu eksportu, tajā skaitā no lielajiem uzņēmumiem.

Vides attīstība

Lai nodrošinātu pilnvērtīgāku informāciju vides pasākumu plānošanā, vides pārvaldības stratēģiskajos dokumentos nepieciešams prioritizēt vides problēmas un mērķteritorijas (ūdens piesārņojuma riska teritorijas no baseinu apgabalu apsaimniekošanas plāniem, augsnes erozijas apdraudētie areāli, augstas dabas vērtības lauksaimniecības zemes, t.sk., BVZ un ilggadīgie zālāji Natura 2000 teritorijās) ietekmju no lauksaimniecības samazināšanai vai vides stāvokļa saglabāšanai. Plānoto aktivitāšu rīcības plānos jāizstrādā precīzi ieteikumi Lauku attīstības programmas pasākumiem, t.sk., par atbalsta saņemšanas nosacījumiem.

Veidot pamatotāku programmas 2.ass uzbūvi un mērķtiecīgāku pasākuma intervences loģiku, iekļaujot tajā atbilstošu un izmērāmus ietekmes rādītājus.

Papildus līdzšinējai vispārējai pieejai vides pasākumos (t.i., plaša mēroga pasākumiem ainavu un esošā vides stāvokļa uzturēšanā) jāievieš arī mērķorientēti pasākumi un aktivitātes, kā arī plašāk jāizmanto specifiski kritēriji attiecībā uz platību novietojumu un saņēmējiem saistībā ar atbalsta saņemšanas nosacījumiem.

Izveidot pamatotāku un mērķtiecīgāku atbalsta pasākuma intervences loģiku ilggadīgo zālāju aizsardzībai Natura 2000 teritorijās. Pasākumu atbalsta likmju aprēķinā jāprecizē to pamatojums situācijās, kad pārklājas vairāku pasākumu platības.

Būtiski jāpalielina Agrovides maksājumu pasākuma ieguldījums ūdens un augsnes kvalitātes aizsardzībā.

Pastiprināta uzmanība turpmāk veltāma nevienlīdzīgajam teritoriālajam sadalījumam Agrovides pasākumos. Ieteicams prioritāri ieviest uz ūdens kvalitātes uzlabošanu vērstus Agrovides apakšpasākumus īpaši jutīgās teritorijās. Jāizmanto specifiski kritēriji attiecībā uz platību novietojumu un saņēmējiem saistībā ar atbalsta saņemšanas nosacījumiem, piemēram, ĪJT ieviest pasākumus ar 100% kompensējošu likmi, bet pārējās platībās samazināt atbalsta likmes apjomu.

Bioloģiskās daudzveidības uzturēšanas un aizsardzības prioritātē ieviešami mērķorientēti pasākumi, piemēram, sadarbībā ar ieinteresētajām institūcijām un organizācijām izstrādāt specifiskus atbalsta nosacījumus, kas balstīti DAP izstrādātajās zālāju apsaimniekošanas vadlīnijās. Ieteicams diferencēt atbalsta likmi BDUZ pasākumā saskaņā ar apsaimniekošanas grūtības pakāpi, zālāja ražību un zāles kvalitāti, un uzaršanas/pamešanas risku.

Nepieciešams noteikt saimniecībā esošu zālāju ESB apsaimniekošanu kā obligātu prasību, lai saņemtu citus agrovides maksājumus, kā arī bioloģiskajā lauksaimniecībā ieviest

nosacījumu saimniecībā esošos zālāju ESB apsaimniekot pēc BDUZ atbalsta saņemšanas nosacījumiem.

Izveidot jaunu Agrovīdē apakšpasākumu (vai integrēt to BDUZ pasākumā) ilggadīgajiem zālājiem, kuros pašlaik nav augsta botāniskā kvalitāte, bet kuros notiek dabiskošanās un kur notiek dabiskā noganīšana ar savvaļas zālējumiem, lai veicinātu šo ekoloģiski nozīmīgo platību uzturēšanu un to bioloģiskās daudzveidības palielināšanu. 4. Pasākumu atbalsttiesīgajās platībās iekļaut atjaunos zālājus, kuri var neatbilst atsevišķiem tiešmaksājumu nosacījumiem.

Pasākumu atbalsttiesīgajā platībā iekļaut atjaunoto LIZ, t.sk., zālāju ESB (purvainus zālājus, smiltājus, vīrsājus u.c.), kuri var neatbilst atsevišķiem tiešmaksājumu nosacījumiem.

Vīdē saudzējošu metožu pielietošanā dārzkopībā nepieciešams palielināt atbalstītās platības.

Dzīves kvalitātes uzlabošana

Pasākumu realizācija ir daudz mērķtiecīgāk jāsaista ar darbavietu radīšanu un citu aktuālo lauku attīstības mērķu sasniegšanu, izvairoties no lielu līdzekļu izmantošanas dažiem finanšu ietilpīgiem projektiem, kuri nav nozīmīgi lielam skaitam lauku iedzīvotāju.

Prioritāri atbalstāmas tās nozares un projekti, kam ir potenciāls radīt plašāku efektu uz atbalstāmo teritoriju- attīstības centru veidošana u.tml. Valsts institūcijām sadarbojoties, uzlabot uzņēmējdarbības vīdē laukos (nodokļu politika, valsts institūciju attieksme u.tml.).

Būtu jāpārskata atbalsts enerģijas ražošanai no lauku attīstības programmu līdzekļiem, jo tādējādi tiek atņemti resursi citiem, finansiāli mazāk ietilpīgiem projektiem, turklāt “zaļās” enerģijas ražošana jau tiek atbalstīta caur obligātā iepirkuma komponenti elektroenerģijas cenā. Īpaši neracionāli ir sniegt atbalstu tādu staciju izveidei, kuru darbības nodrošināšanai nepieciešams speciāli audzēt enerģijas kultūras, kas aizņem lauksaimniecības zemi, tādējādi būtiski izmainot zemes tirgu.

Lai turpmāk uzlabotu finansējuma apguvi uzņēmējdarbības veicināšanas pasākumos, ir lietderīgi pārskatīt esošos nosacījumus un prasības, ņemot vērā, ka nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības atbalsta pasākumu nosacījumus lauku teritorijās ir ieteicams veidot pietiekami vispārinātus un atbalstāmo nozaru spektru – pietiekami plašu, lai ikvienā teritorijā varētu izmantot lauku attīstības programmu pasākumus sev piemērotākajā veidā sinerģijas veidošanai.

Pasākumiem, kuru mērķis ir uzņēmējdarbības attīstība laukos, izpētīt dažādu pieeju ietekmi attiecībā uz finansējuma apguvi, jaunradīto darbavietu izmaksām un vairāku iznākumu nodrošināšanu, izmantojot pieredzes apmaiņu un labas prakses piemērus.

Izpētīt dažādu darbavietas ģenerējošu modeļu ietekmi un saikni ar tām jomām, kurās sniegts atbalsts. Pārskatīt līdzšinējos ierobežojumus atbalsta iespējām ar nodarbinātības radīšanu saistītos pasākumos: plašāk atbalstāma dažādu laukos nepieciešamo pakalpojumu ieviešana, tai skaitā izglītība, pakalpojumu sniegšana lauksaimniekiem, sociālās uzņēmējdarbības attīstība u.c.

Pašvaldību atbalstā pārskatīt iegūto iznākumu aptvērumu un fokusēšanos, izplatīt labas prakses piemērus, lai maksimizētu izveidoto pakalpojumu efektivitāti un ilgtspēju. Prioritāri atbalstīt ar uzņēmējdarbību saistīto infrastruktūru.

Noteikt atbalstīto projektu atbilstību valsts un vietējām stratēģijām.

LEADER pieejas ieviešana

Sagatavojot VAS, identificēt vietējās attīstības vajadzības un veicināt to nodrošināšanu, izvēloties rīcības, kā arī veicināt sasaisti ar valsts kopējiem mērķiem un nākotnes perspektīvēm.

LEADER pieejas ieviešanā pievērst lielāku uzmanību tam, lai uzlabotu pārvaldību lauku apvidos un veicinātu iedzīvotāju aktivitāti. Sagatavojot VAS stratēģijas, ir svarīgi veikt kvalitatīvu situācijas izpēti, precīzi identificēt vietējās attīstības vajadzības, attīstības aģentus un pasākumu realizācijas mērķgrupas. Šajā nolūkā darba uzlabošanai būtu svarīgi izmantot VRG pašnovērtēšanu. Intensīvāk jāizglīto iedzīvotāji par LEADER pieejas būtību, jāinformē par iespējām pieteikt un realizēt projektus, jāiesaista mērķgrupu pārstāvji VAS izstrādē un realizācijā pēc iespējas agrīnākā stadijā, lai nodrošinātu mērķgrupu un to vajadzību precīzāku identificēšanu.

Uzlabot labas prakses piemēru izplatīšanu, īpaši 1. asij, 3. asij un 4. asij, ieskaitot sadarbību starp VRG un saikni ar citiem tīkliem. Nepieciešams pilnveidot VRG pašnovērtējumus, izmantot tos ne tikai VAS sagatavošanas un realizācijas, bet arī LEADER pieejas īstenošanas novērtēšanas procesā. Uzlabot saites starp nacionālā līmeņa un vietējā līmeņa aktivitātēm (piemēram, 1.1.1.pasākuma aktivitātes un VLT pieredzes apmaiņas pasākumi, semināri).

Palielināt LEADER pieejas piemērošanu uzņēmējdarbības aktivizēšanā, lai sniegtu ieguldījumu darbavietu radīšanā.

LEADER projektos likt lielāku uzsvaru uz aktivitāšu dažādību un to identitāti papildus VRG teritorijas lielumam.

Izveidot rādītāju sistēmu LEADER asī ieviesto projektu rezultātu novērtēšanai un VRG pašnovērtējuma veikšanai, ņemot vērā VAS izvirzītos mērķus. Apsvērt iespēju izveidot rādītāju kopumu pasākumiem, kuriem ir loma adaptācijā klimata pārmaiņām, lai noteiktu efektus programmas līmenī.

LAD datu bāzē izveidot sistēmu LEADER projektiem, lai visus projektus var grupēt pēc ekonomiska sektora vai dzīves kvalitātes jomas un specifiskām iedzīvotāju grupām.

Rādītāji

Veidojot Programmu, tajā iekļaut tikai tādus sākumstāvokļa mērķa rādītājus, uz kuriem Programmas ietekme ir pietiekami būtiska. Iekļaut programmā pasākumu novērtēšanai tikai tādus rādītājus, kur ir zināmi datu avoti atbilstošās laikrindās un pasākumu līmenī ir pieejami LAD datu bāzē, kā arī tiem jābūt skaidri un nepārprotami definētiem (viennozīmīgi saprotamiem).

Precīzāk izvēlēties sasniedzamos rādītājus un to mērķa vērtības, lai tie pietiekami labi raksturotu pasākuma aktivitātes un plānoto mērķu sasniegšanu.

Programmas ekonomisko rādītāju sasniedzamo vērtību noteikšanā nepieciešams ņemt vērā pasākuma specifiku un rādītāju savstarpējo sakarību. Plānotās rādītāju mērķa vērtības pirms apstiprināšanas iesniegt ekspertiem izvērtēšanai, kā arī saglabāt mērķa vērtību aprēķinus, lai novērtētājiem būtu iespēja ar tiem iepazīties. Jāuzlabo rādītāju saskaņotība apakšpasākuma intervences loģikā.

Vides pasākumu intervences loģikā iekļaut atbilstošas un izmērāmas rādītāju vērtības, klimata izmaiņu vai pielāgošanās tām risku mazināšanai.

Precizēt saturu rezultāta rādītājam *iedzīvotāju skaits laukos ar labumu no uzlabotiem pakalpojumiem*, lai panāktu, ka ar šī rādītāja palīdzību tiek novērtēts faktiski labumu guvušo iedzīvotāju skaits, nevis viss iedzīvotāju skaits attiecīgajās lauku teritorijās.

Padziļinātam novērtējumam kvantitatīvo datu analīzi nepieciešamas papildināt ar kvalitatīvo datu analīzi – intervijām, gadījumu izpētēm utt.

Pasākumu mērķu sasniegšanas noteikšanā izamantot rezultāta rādītājus un adekvāti noteikt to vērtības.

Programmas ieviešana

Veicot grozījumus Programmas ieguldījuma un iznākuma rādītājos, kā arī nosakot ikgadējos pasākumu ieviešanas nosacījumus, sniegt pamatotāku Vadošās iestādes izvērtējumu/skaidrojumu par grozījumu iespējamo ietekmi uz rezultāta un ietekmes rādītājiem, to vērtībām. Sasniedzamo vērtību noteikšanā nepieciešams ņemt vērā izmaiņas pasākuma nosacījumos.

Rūpīgāk sekot visam, ko skar Programmas grozījumi, laikus novērst pamanītās formulējumu nepilnības, kas attiecas uz intervences loģiku un īpaši uz rādītāju sistēmu.

Ja mūža izglītības mērķis lauku attīstības politikā tiek programmēts plašāk, nekā tas nepieciešams kā papildu atbalsts uzņēmējdarbības projektu īstenošanai un platību maksājumu saistību izpildei vai VAS īstenošanai (apjoms, tēmas, aktivitātes), tad izvēlēties ar šo sākumstāvokļa rādītāju saskaņotus pasākuma uzraudzības un novērtēšanas rādītājus un datus to iegūšanai.

Veicot grozījumus Programmas ieguldījuma un iznākuma rādītājos, sniegt Vadošās iestādes izvērtējumu/skaidrojumu par grozījumu iespējamo ietekmi uz rezultāta un ietekmes rādītājiem, to vērtībām.

Saistībā ar pasākumu rezultativitāti nozīmīga ir ikgadējo nosacījumu noteikšana, kura turpmāk, ja tāda tiek plānota, būtu apspriežama un nolemjama LAP UK.

LAP UK locekļiem, veicot grozījumus programmā, vērst uzmanību uz izvirzītajiem mērķiem un to sasniegšanas iespējām, ņemot vērā izmaiņas ekonomiskajā situācijā un iepriekš veiktajos grozījumus.

Uzlabot komunikāciju (viedokļu un informācijas apmaiņu) starp LAP UK locekļiem un iesaistītajām pusēm, tādējādi sekmējot, ka programmā iespējami tiek pārstāvētas visu iesaistīto pušu intereses un veidojas vienota izpratne par valsts politiku lauku teritorijas un nozares attīstībā.

Pilnveidot komunikāciju par LAP iespējām, lai potenciālie atbalsta pretendenti savlaicīgi saņem pilnvērtīgu informāciju par atbalsta iespējām un nosacījumiem.

Izveidot novērtēšanas plānu visam programmēšanas periodam, iekļaujot veicamās aktivitātes pasākumu un prioritāšu ietekmes devuma novērtēšanai, t.sk. paredzot rezultātu un ietekmes rādītāju vērtību ieguvei nepieciešamo fona pētījumu regularitāti.

Datu nodrošinājums

Nodrošināt uzraudzības tabulās apkopoto datu pieejamību projektu un saņēmēju līmenī.

Palielināt valsts institūcijām iesniegto datu pieprasījumu apjomus, lai uzlabotu novērtējumam nepieciešamo izveidoto izlašu datu kvalitāti.

Pilnveidot un papildināt datu loģisko kontroli uzraudzības datubāzē. Jānodrošina augsta datu ticamība, neuzkrājot liekus datus, kas netiek izmantoti.

Uzlabot saņēmēju datu pieejamību un kvalitāti attiecībā uz periodu pirms intervences.

Veikt pasākumus dažādu informācijas avotu datu savstarpējās neatbilstības mazināšanai.

Programmas pasākumu plānošanas un ieviešanas stadijā ieteicams izveidot un saglabāt sasniedzamos mērķa rādītāju datus un aprakstu ar rādītāju vērtību noteikšanas metodiku un izmantotiem pieņēmumiem vērtību noteikšanā un aprēķināšanā.

Valsts ministriju pārraudzībā esošajām datus uzkrājošajām institūcijām savstarpēji sadarbojoties, jānodrošina atbilstoša datu kvalitāte pasākumu ieviešanas nosacījumiem un detalizētām pasākumu novērtēšanas iespējām.

Platību maksājumu sasniedzamo mērķa rādītāju un Programmas uzraudzības faktisko rādītāju noteikšanā nepieciešams izmantot telpiskos datus, tādējādi novēršot platību pārklāšanos un nodrošinot atbilstošāku (unikālo) rādītāju vērtību aprēķināšanu.

Projekta pieteicēju obligāti norādāmās informācijas apjomu nepieciešams saistīt ar novērtēšanas vajadzībām.

Situācijās, kad pasākumu novērtēšanu ierobežo zemas kvalitātes dati, jāvelta pastiprināta uzmanība problēmas risinājumam (piem., mežaudžu robežu precizēšanai), savukārt pasākumu ieviešanu ar atvieglotiem nosacījumiem nepieciešams ierobežot.

VLT darbībai

Plānojot aktivitātes, VLT vajadzētu domāt vairāk par lauku ekonomikas dažādošanu, aktivizējot iedzīvotājus ar lauksaimniecību nesaistītas uzņēmējdarbības attīstīšanai laukos, piemēram, pakalpojumu sektorā, un stiprinot kopienu kapacitāti un rīcībspēju. Līdztekus esošajiem pasākumiem šajā virzienā ir lietderīgi iekļaut pasākumus LAP nākamajam plānošanas periodam.

VLT Sekretariāts veido ciešu sadarbību ar Eiropas Lauku attīstības tīkla struktūrām, iesaistoties starptautiskos pasākumos, pieredzes apmaiņā. Šo pieredzi būtu lietderīgi nodot arī lauku attīstības speciālistiem novados, kas šobrīd izpaliek. Šim nolūkam būtu lietderīgi paredzēt līdzekļus ikgadējos Rīcības plānos.

VLT veic pakalpojumu saņēmēju aptaujas iekšējām vajadzībām savas darbības novērtēšanai un pilnveidošanai. Ieteikums būtu to padarīt kā sistēmu, apkopojot datus vienotā datu bāzē, pilnveidojot metodoloģiju. Būtu lietderīgi uzkrāt datus par to, kādi klienti tiek piesaistīti – regulāri vai vienreizīgi, cik ir pirmreizēju (jaunu) klientu / pasākumu izmantotāju pārskata periodā, lai mērķtiecīgāk varētu izvērtēt VLT devumu lauku attīstībā.

Ieteicams darbības pārskatos analizēt, cik lielā mērā VLT darbības atbilst VLT darbības mērķiem, kā tie tiek sasniegti, tādējādi paškritiskāk izvērtējot savu darbību.

VLT uzdevums ir koordinēt lauku attīstībā iesaistīto organizāciju un institūciju darbību. Būtu lietderīgi paplašināt sadarbības partneru dažādību, respektējot tās NVO un nozares, kas nav tieši saistītas ar lauksaimniecību. Šis ieteikums tieši attiecināms uz nozaru ekspertu ziņojumu sagatavošanu, lai arī laukos esošo ar lauksaimniecību nesaistīto nozaru attīstības jautājumi tiktu risināti lauku un reģionu attīstības kontekstā.

VLT Sekretariātam būtu jāklūst neatkarīgākam, definējot darbības prioritātes un veidojot Rīcības plānus, sabalansējot lauku iedzīvotāju un viņu organizāciju vajadzības ar ZM pasūtījumu.

TP izlietošanai

Ņemot vērā to, ka TP ietvaros atbalstāmas tikai tās darbības, kas tiešā veidā saistītas ar LAP sagatavošanu, apsaimniekošanu (pārvaldību), uzraudzību, novērtēšanu, kā arī informācijas un kontroles pasākumiem, tad valstī kopumā būtu jāpievērš lielāka uzmanība nozaru un kopējiem lauku telpas attīstības pētījumiem/izvērtējumiem (modelis/ļi dzīves telpas attīstības ietekmējošo faktoru noteikšanai ekonomiskajā vērtējumā), kas palīdzētu novērtēšanā jau konkrēti analizēt un vērtēt LAP ieviesto pasākumu ietekmi.

Svarīgi nodefinēt vienkāršus, skaidri saprotamus kritērijus, lai vērtētu saņēmēju organizāciju finansējuma izmantošanas efektivitāti.

Izvērtēt iespējas palielināt finansējumu datu uzkrāšanas kvalitātes uzlabošanai, kā arī pārdomāt proporciju novērtēšanas, pārvaldības un uzraudzības finansējumam, ņemot vērā darba uzdevumus un sagaidāmo rezultātu.

Izvērtēt 2007.-2013.gada plānošanas perioda pieredzi TP īstenošanā, kas uzlabotu TP ieviešanas sistēmu un novērstu konstatētos trūkumus.

8. PIELIKUMI

Skatīt atsevišķā failā.